

BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2018

ZBORNÍK VEDECKÝCH PRÍSPEVKOV

*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Centrum krízového riadenia Univerzity Mateja Bela
Akadémia ozbrojených síl gen. M.R.Š. v Liptovskom Mikuláši
Západočeská univerzita v Plzni
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego -
APEIRON v Krakove
Fakulta bezpečnostných štúdií Univerzity v Belehrade
Fakulta politických vied Univerzity Čiernej Hory v Podgorici
Fakulta európskych právno-politických štúdií v Novom Sade
Policajná akadémia Českej republiky v Prahe
Metropolitná univerzita v Prahe
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach
Fakulta národnej bezpečnosti Národnej akadémie obrany vo
Varšave
International and Security Studies Institute
Euroatlantické centrum v Banskej Bystrici
a
občianske združenie INTERPOLIS
pod záštitou
Ministra obrany SR Petra Gajdoša
a
Ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí SR
J. E. Miroslava Lajčáka*

BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2018

Zborník vedeckých prác

Banská Bystrica 2018

**Vedecký výbor /
Scientific Board:**

doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
doc. PhDr. Rastislav Kazanský, PhD.
doc. PhDr. Branislav Kováčik, PhD.
prof. Ing. Vojtech Jurčák, CSc.
prof. Ing. Ladislav Hofreiter, CSc.
Dr.h.c. prof.h.c. prof. Ing. Marián Mesároš, DrSc. MBA LL.M.
prof. Dr. Ivica Radović
prof. Želimir Kešetović, PhD.
prof. dr Stevan Šogorov
prof. dr Saša Knežević
prof. nadzw. dr hab. Donat Mierzejewski
doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.
doc. PaedDr. Milan Vošta, Ph.D.
doc. Ing. Josef Abrhám, Ph.D.
pplk. doc. Ing. Pavel Otřisal, Ph.D., MBA
doc. Vasyl M. Zaplatynskyi, PhD.
prof. ndzw. dr hab Antoni Olak
Siposné prof. Dr. Kecskeméthy Klára ezredes
Assist. Prof. Dr. Joseph Jon Kaminski
dr hab. Henryk Spustek prof. UO
COL Assoc. Prof. Tomasz Kośmider
PhDr. Pavel Hlaváček, Ph.D.
Dr. Juliusz Piwowarski
Momčilo Radulović

**Organizačný výbor /
Organizers:**

PhDr. Dagmar Nováková, PhD.	Mgr. Michaela Melková
Mgr. Lucia Husenicová, PhD.	Mgr. Tomáš Hrozenský
Mgr. Dávid Kollár, PhD.	Mgr. Erik Görner
Mgr. Dominika Kosárová	JUDr. Lucia Kucbelová
Mgr. Martin Čapliar	PhDr. Roman Hlobeň
Mgr. Jozef Michal Mintal	Mgr. Dominika Cevárová

Editori / Editors:

doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
Mgr. Dávid Kollár, PhD.
Mgr. Michaela Melková

**Recenzenti /
Reviewers:**

Dr.h.c. prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., MBA
doc. PhDr. Jana Lasicová, PhD.

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov sú zodpovední jednotliví autori.

© Interpolis, 2018
Banská Bystrica

ISBN 978-80-972673-5-3

OBSAH

Mikuláš Bodor - Štefan Galla - Soňa Pulcová: BEZPEČNOSŤ V KONTEXTE OCHRANY OSOBNÝCH ÚDAJOV PASAŽIEROV / SECURITY IN THE CONTEXT OF PASSENGER NAME RECORD	8
Pavel Bučka - Ján Marek - Rudolf Pástor: OPERÁCIA EUNAVFORMED SOPHIA / EUNAVFORMED SOPHIA OPERATION	14
Pavel Bučka - Ján Marek: VYUŽITIE METÓD OPERAČNEJ ANALÝZY V ROZHODOVACOM PROCESE / USE OF THE OPERATING ANALYSIS METHODS IN THE DECISION-MAKING PROCESS.....	22
Dominika Cevárová: NÁRAST NACIONALISTICKÝCH TENDENCIÍ V EURÓPE AKO MOŽNÁ HROZBA PRE BUDÚCNOSŤ EÚ / THE RISE OF NATIONALIST TENDENCIES IN EUROPE AS A POSSIBLE THREAT TO THE FUTURE OF THE EU	33
Wojciech Czajkowski - Juliusz Piwowarski: PSYCHOLOGY OF SECURITY AS A SECURITY STUDIES SUBDISCIPLINE	39
Andrea Čajková: EMOČNÉ A ETICKÉ VODCOVSTVO AKO NÁSTROJ STRATEGICKÉHO MANAŽMENTU V KRÍZOVOM RIADENÍ / EMOTIONAL AND ETHICAL LEADERSHIP AS AN INSTRUMENT OF STRATEGIC MANAGEMENT IN THE CRISIS MANAGEMENT	51
Martin Čapliar: RAST KRAJNEJ PRAVICE VO V4 AKO BEZPEČNOSTNÉ RIZIKO PRE JEDNOTLIVÉ ŠTÁTY / THE GROWTH OF THE FAR-RIGHT IN THE V4 – SECURITY THREAT FOR RESPECTIVE COUNTRIES	62
Ľubomír Čech: ISLAMIZMUS VERZUS DEMOKRATIZÁCIA V ŠTÁTOCH POSTSOVIETSKEJ STREDNEJ ÁZIE / ISLAMISM VS. DEMOCRATIZATION IN POST-SOVIET CENTRAL ASIAN STATES	74
Štefan Danics: NÁSTUP POPULISTICKÝCH A PROTESTNÍCH STRAN V ČESKÉ REPUBLICE / RISE OF POPULIST AND PROTEST PARTIES IN THE CZECH REPUBLIC.....	83
Katarzyna Daniel - Henryk Spustek: CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN POLAND.....	90
Miriam Droppová: PRÁVNE A NEPRÁVNE MOŽNOSTI BOJA PROTI EXTRÉMIZMU AKO SÚČASNEJ BEZPEČNOSTNEJ VÝZVY / LEGAL AND NON-LEGAL POSSIBILITIES OF RESOLVING EXTREMISM AS CONTEMPORARY SECURITY CHALLENGE	99
Tomasz Dukiewicz: INFORMACE - VÝZVA BEZPEČNOSTNÍHO SYSTÉMU / INFORMATION - THE CHALLENGE OF THE SECURITY. 107	

Erik Görner: KULTÚRNE DETERMINANTY VOJENSKEJ REGRUTÁCIE / CULTURAL DETERMINANTS OF MILITARY RECRUITMENT	112
Ladislav Hofreiter: EURÓPSKA DEMOGRAFIA AKO BEZPEČNOSTNÁ VÝZVA / EUROPEAN DEMOGRAPHY AS A SECURE CHALLENGE ...	122
Ľubomír Hreha: MIGRÁCIA AKO BEZPEČNOSTNÁ VÝZVA EÚ PRE ROK 2018 / MIGRATION AS A SECURITY CHALLENGE FOR THE EU 2018	131
Tomáš Hrozenský: SÚČASNÉ TRENDY VO VOJENSKOM VESMÍRNYM SEKTORE / CURRENT TRENDS IN MILITARY SPACE SECTOR.....	138
Štefan Jakabovič - Tomáš Jakabovič: TRESTNO-PRÁVNE ASPEKTY EXTRÉMIZMU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A ČINNOSŤ POLÍCIE NA TOMTO ÚSEKU / PENAL CODE ASPECTS OF EXTREMISM IN THE SLOVAK REPUBLIC AND ACTIVITIES OF THE POLICE DEPARTMENT	150
Matej Jančošek: NONLINEARITY, CHAOS AND THE SECOND LAW OF THERMODYNAMICS: THE RESEARCHER'S CHALLENGE	157
Eugeniusz Januła: EU STRATEGY IN THE FIGHT AGAINST TERRORISM	162
Martin Joščák: KONFLIKTY V ŠEDEJ ZÓNE / GREY ZONE CONFLICTS	169
Vojtech Jurčák - Jozef Turac: HYBRIDNÉ VOJNY – VÝZVA PRE NATO / HYBRID THREATS – A CHALLENGE FOR NATO.....	177
Rastislav Kazanský - Radoslav Ivančík: KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ A DDOS ÚTOKY / CYBER SECURITY AND DDOS ATTACKS.....	185
Petra Kašeláková: KONCEPCIA ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI V PODMIENKACH OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY V RÁMCI PLNENIA ÚLOH NÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU / THE CONCEPT OF HUMAN SECURITY IN THE CONDITIONS OF THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REPUBLIC WITHIN NATIONAL CRISIS MANAGEMENT	193
Juraj Kešel: KLIMATICKÉ ZMENY, VÝVOJ DEMOGRAFIE – IMPULZ PRE MIGRÁCIU, AKO MOŽNÚ BEZPEČNOSTNÚ HROZBU BUDÚCNOSTI EURÓPY / CLIMATE CHANGE, DEVELOPMENT OF DEMOGRAPHY - IMPULS FOR MIGRATION AS A POSSIBLE SECURITY THREAT TO THE FUTURE OF EUROPE.....	198
Kristína Kiššová - Michal Klučiarovský: KOLEKTÍVNA BEZPEČNOSŤ - GLOBALIZÁCIA VO VOJENSKO-POLITICKEJ SFÉRE / COLLECTIVE DEFENSE - GLOBALIZATION IN THE MILITARY-POLITICAL SPHERE	209

Dávid Kollár - Barbora Kollárová: MIGRAČNÁ KRÍZA AKO JEDNA Z KĽÚČOVÝCH BEZPEČNOSTNO-POLITICKÝCH TÉM VOLEBNÝCH PROGRAMOV V KONTEXTE VOLIEB DO SPOLKOVÉHO SNEMU NEMECKA 2017 / MIGRATION CRISIS AS THE ONE OF THE KEY SECURITY-POLITICAL TOPICS OF THE ELECTORAL PROGRAMS IN THE CONTEXT OF THE ELECTIONS TO THE BUNDESTAG 2017	218
Zbyšek Korecki: GEOPOLITICKÉ FAKTORY V MEZINÁRODNÍM KONFLIKTU A ÚLOHA HEGEMONA BEZPEČNOSTI NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI / GEOPOLITIC FACTORS IN THE INTERNATIONAL CONFLICT AND THE ROLE OF HEGEMONA SAFETY AT THE REGIONAL LEVEL.....	229
Dominika Kosárová: LIBERÁLNA DEMOKRACIA AKO PROBLEMATICKÝ ASPEKT PRI VÝSKUME ZLYHÁVAJÚCICH ŠTÁTOV / LIBERAL DEMOCRACY AS A PROBLEMATIC ASPECT IN THE ANALYSIS OF FAILING STATES	239
Bernadin Kouhossounon: FRANCÚZSKA VOJENSKÁ SPOLUPRÁCA V ZÁPADNEJ AFRIKE: POZITÍVA A NEGATÍVA PRE BEZPEČNOSŤ REGIÓNU / FRENCH MILITARY COOPERATION IN THE WESTERN AFRICA: THE POSSITIVES AND NEGATIVES FOR THE REGIONAL SECURITY	251
Petr Krčál - Vladimír Naxera: POLITIČTÍ AKTÉŘI JAKO PŘEKLADATELÉ (NE)BEZPEČNOSTI: ANALÝZA DISKURZŮ PREZIDENTA A POLITICKÝCH STRAN / POLITICAL ACTORS AS A TRANSLATORS OF (IN)SECURITY: DISCOURSE ANALYSIS OF PRESIDENTIAL AND POLITICAL PARTIES DISCOURSE.....	260
Józef Kubica: THE EUROPEAN UNION IN THE FIGHT AGAINST TERRORISM	268
Petra Ludviková: ĽUDSKÁ RACIONALITA V KONTEXTE RIZIKA / HUMAN RATIONALITY IN THE CONTEXT OF RISK.....	274
Ján Marek - Pavel Bučka: GLOBÁLNY TERORIZMUS 21. STOROČIA / JOB GLOBAL TERRORISM OF THE 21 ST CENTURY	280
Veronika Marenčinová: NÁSILIE V MODERNEJ SPOLOČNOSTI AKO METAFORA INTOLERANCIE, JEHO PRÍČINY A HISTORICKÉ ZDROJE / VIOLENCE IN A MODERN SOCIETY AS A METAPHOR OF INTOLERANCE, ITS CAUSES AND HISTORICAL SOURCES	288
Monika Masariková: PESCO AKO PRÍLEŽITOSŤ PRE SLOVENSKO / PESCO OPPORTUNITY FOR THE SLOVAK REPUBLIC	295

Vladimír Müller: POLITICKÉ IMPLIKÁCIE OBCHODNEJ POLITIKY USA PO NÁSTUPE DONALDA J. TRUMPA / POLITICAL IMPLICATIONS OF US TRADE POLICY UNDER DONALD J. TRUMP.....	305
Antoni Olak - Karolina Olak: HUMAN TRAFFICKING - THE OUTLINE OF ISSUES.....	312
Tomáš Pecher - Bogdan Stojanović: VOJNA A JEJ VÝZNAM V RÁMCI MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV / WAR AND ITS IMPORTANCE IN INTERNATIONAL RELATIONS	321
Mária Petrufová: MANAŽERSKÉ KOMPETENCIE BEZPEČNOSTNÝCH MANAŽÉROV / MANAGERIAL COMPETENCIES OF SECURITY MANAGERS.....	329
Zdeněk Rajda: ARMÁDA V DEMOKRATICKÉ SPOLEČNOSTI V KONTEXTU BUDOUCÍHO VÝVOJE BEZPEČNOSTNÍ SITUACE SVĚTA A VÝVOJE SPOLUPRÁCE V RÁMCI MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ / ARMY IN THE DEMOCRATIC SOCIETY IN CONTEXT OF FUTURE DEVELOPMENT OF THE WORLD SECURITY SITUATION AND DEVELOPMENT OF THE COOPERATION WITHIN THE INTERNATIONAL ORGANIZATIONS.....	339
Jozef Sabol - Bedřich Šesták: OSAMĚLÍ VLCI: SPECIFICKÝ DRUH TERORISTŮ / LONE WOLVES: A SPECIFIC KIND OF TERRORISTS....	350
Jakub Sasarák: SÚČASNÝ STAV PRÍPRAVY OBYVATEĽSTVA NA KRÍZOVÉ SITUÁCIE NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY / PRESENT STATE OF CIZITIEN PREPARATION FOR CRISIS SITUATIONS IN THE SLOVAK REPUBLIC	358
Miroslav Školník: VZDELÁVANIE ODBORNÍKOV VOJENSKEJ LOGISTIKY NA AKADÉMII OZBROJENÝCH SÍL GMRŠ/ EDUCATION OF MILITARY LOGISTICS EXPERTS AT THE ACADEMY OF THE ARMED FORCES GMRŠ	369
Josef Smolík: PROCES RADIKALIZACE V KONTEXTU TERORISMU / PROCESS OF RADICALIZATION IN THE CONTEXT OF TERRORISM.	378
Štěpán Strnad: SPD JAKO PŘÍKLAD ANTIIMIGRAČNÍ A PROTESTNÍ STRANY V ČR / SPD AS AN EXAMPLE OF ANTI-IMMIGRANT AND PROTEST PARTY IN THE CZECH REPUBLIC.....	388
Jozef Švarný: ONTOLOGICKÉ UCHOPENIE VÝZNAMU EUROÁZIJSKÉHO BEZPEČNOTNÉHO PRIESTORU V PODANÍ EÚ, RUSKEJ FEDERÁCIE A ČÍNSKEJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY / ONTOLOGICAL INTERPRETATION OF EUROSIA SECURITY ENVIRONMENT BY EU, RUSSIAN FEDERATION AND CHINA.....	401

Martin Trebula: OBRANNÁ POLITIKA A JEJ RIEŠENIE V PODMIENKACH OZBROJENÝCH SÍL SR / DEFENSE POLICY AND ITS SOLUTION IN CONDITIONS OF THE SLOVAK ARMED FORCES	412
Maroš Trnka – Pavel Bučka: POLITICKÝ ISLAM A BLÍZKY VÝCHOD / POLITICAL ISLAM AND MIDDLE EAST	424
Vasyl Zaplatynskyi - Inga Uriadnikova: TYPES OF DANGERS IN THE STRUCTURE OF SECURITY OF HUMAN NEEDS.....	439

BEZPEČNOSŤ V KONTEXTE OCHRANY OSOBNÝCH ÚDAJOV PASAŽIEROV

SECURITY IN THE CONTEXT OF PASSENGER NAME RECORD

Mikuláš Bodor¹ – Štefan Galla² – Soňa Pulcová³

ABSTRACT

The authors focus on the analysis of the new European Parliament and Council Directive 2016/681, the purpose of which is to use PNR data in the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offenses and serious crime in the context of the protection of passengers' personal data.

Key words: *passenger name record, prevention, protection of personal data*

Úvod

V súčasnej dobe možno bohužiaľ konštatovať, že teroristi preukázali schopnosť páchať útoky a násilné trestné činy na ktoromkoľvek kontinente a proti akejkoľvek krajine. V správe Europolu o stave a vývoji terorizmu v EÚ sa uvádza, že takmer všetky teroristické aktivity sú nadnárodné. Je jasné, že vnútorné a vonkajšie aspekty boja proti terorizmu sú vzájomne prepojené, a na zabezpečenie účinnosti každého opatrenia je potrebná užšia spolupráca a rozsiahlejšia výmena informácií medzi členskými štátmi a ich príslušnými útvarmi, ako aj úzka spolupráca a výmena informácií s Europolom a príslušnými orgánmi tretích krajín.

1 Schvaľovací proces PNR

Odborníci, ako aj členské štáty po 11. septembri 2001 si na celom svete uvedomili potrebu a užitočnosť zhromažďovania a analyzovania osobných záznamov o leteckých pasažieroch pre boj proti terorizmu a organizovanej trestnej činnosti. Za ďalší míľnik o možnom systéme osobných záznamov o cestujúcich (PNR) možno považovať návrh rámcovej smernice Rady v roku

¹ Mikuláš Bodor, Dr.h.c., JUDr., Ing., PhD., MBA, odborný inšpektor, Požiarnotechnický a expertízny ústav MV SR, Rožňavská 11, 831 04 Bratislava, Slovenská republika, mikulas.bodor@gmail.com.

² Štefan Galla, Ing., PhD., MBA, riaditeľ, Požiarnotechnický a expertízny ústav MV SR, Rožňavská 11, 831 04 Bratislava, Slovenská republika, stefan.galla@minv.sk.

³ Soňa Pulcová, Mgr., odborný inšpektor, Požiarnotechnický a expertízny ústav MV SR, Rožňavská 11, 831 04 Bratislava, Slovenská republika, sona.pulcova2@minv.sk.

2007, ktorej zámerom bolo zaviazať leteckých dopravcov prevádzkujúcich lety medzi EÚ a tretími krajinami, aby zasielali údaje PNR príslušným orgánom na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti. Európska komisia prijala vo februári 2011 nový návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti. Návrh danej smernice vychádzal zo záverov Štokholmského programu z roku 2009. Na vydanie návrhu novej smernice reagoval celý rad politikov, odborníkov, novinárov, ako aj iných organizácii z členských štátov Európskej únie, pričom mnohí upozorňovali na skutočnosť, že podobný zber údajov je v rozpore s požiadavkami účelnosti a nevyhnutnosti zbieraných údajov a taktiež pri spravovaní takejto databázy existuje veľké riziko úniku osobných údajov a následné ich zneužitie. Výbor Európskeho parlamentu pre občianske slobody, spravodlivosť a vnútorné veci, v apríli 2013 zamietol návrh Komisie EÚ z obavy, že nebude dodržaný európsky štandard ochrany ľudských práv a ochrany osobných údajov.

Séria teroristických útokov uskutočnených v priebehu roku 2015, však znovu poukázala na potrebu prehodnotenia odmietavého postoja a preto Európsky parlament prijal vo februári 2015 uznesenie o protiteroristických opatreniach, v ktorom sa zaviazal k úsiliu dokončiť smernicu o využívaní údajov PNR. Po ďalších zdĺhavých rokovaniach napokon v roku 2016 Európsky parlament schválil konečné znenie smernice o využívaní údajov PNR. Rada následne prijala smernicu 21. apríla 2016 a 27. apríla 2016 došlo k jej podpisu a 4. mája 2016 bola smernica publikovaná v Úradnom vestníku Európskej únie. Členské štáty majú od tohto dátumu dva roky na to, aby uviedli do účinnosti zákony, iné právne predpisy a správne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto smernicou. Parlament v Slovenskej republike posunul do druhého čítania návrh novely zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore a tiež zmenu zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov. Hlavným dôvodom je už spomínaná transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/681. Dátum nadobudnutia účinnosti novelizovanej legislatívy sa navrhuje v Slovenskej republike na 25. mája 2018.

2 Cieľ smernice

Cieľom smernice je regulovanie prenosu údajov PNR od leteckých dopravcov vnútroštátnym orgánom, ako aj spracúvanie takýchto údajov z ich strany, pričom zhromaždené údaje PNR možno spracúvať len na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti.

V kontexte danej smernice budú leteckí dopravcovia povinní poskytovať orgánom členských štátov údaje PNR pri letoch do EÚ alebo z EÚ. Členské

štáty budú mať taktiež možnosť, avšak nie povinnosť, zhromažďovať údaje PNR týkajúce sa vybraných letov v rámci EÚ. Vzhľadom na súčasnú bezpečnostnú situáciu, ktorá panuje v Európe, však všetky členské štáty oznámili, že do dátumu transpozície smernice budú v plnom rozsahu využívať možnosť ustanovenú v článku 2 danej smernice a zamerajú sa aj na vybrané lety v rámci EÚ.

Každý členský štát bude musieť taktiež zriadiť alebo určiť tzv. útvar informácií o cestujúcich (PIU, ďalej len „PIU“). Útvar bude zodpovedný za zhromažďovanie týchto informácií, ich výmenu v rámci EÚ a uchovávanie po dobu piatich rokov. Po prvých šiestich mesiacoch sa však zmenia na anonymné. V praxi to bude znamenať, že napríklad meno, adresa a kontaktné údaje, ktoré by mohli slúžiť na priamu identifikáciu dotknutého cestujúceho, budú v záznamoch PIU zneviditeľnené. Členské štáty alebo Europol sa k týmto informáciám nedostanú automaticky, ale len na základe žiadosti, napríklad pri odhaľovaní teroristických trestných činov alebo závažnej trestnej činnosti. Na tento účel vnútroštátne útvary PIU vymenujú osobu zodpovednú za ochranu údajov, ktorá bude monitorovať spracúvanie údajov PNR a uplatňovanie príslušných záruk. V Slovenskej republike by takýmto vnútroštátnym dozorným orgánom mal byť Úrad na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky. Každé spracúvanie údajov PNR by sa malo zaznamenať alebo zdokumentovať na účely overovania jeho zákonnosti, vlastného monitorovania a zabezpečenia riadnej integrity údajov a bezpečnosti spracúvania. Členské štáty by tiež mali zabezpečiť, aby cestujúci boli jasne a presne informovaní o zhromažďovaní údajov PNR a o svojich právach.

V súčasnej dobe sú k dispozícii dve metódy prenosu údajov. Prvou je tzv. metóda „pull“, ktorá umožňuje príslušným orgánom členského štátu, ktorý požadujú údaje PNR, mať prístup do rezervačného systému leteckého dopravcu a vybrať „pull“ kópiu požadovaných údajov PNR. Druhou metódou je metóda „push“, pri ktorej leteckí dopravcovia prenesú „push“ požadované údaje PNR orgánu, ktorý ich od nich požaduje, a ktorá leteckým dopravcom umožňuje zachovať si kontrolu nad tým, aké údaje sa poskytnú. Metóda „push“ sa pokladá za spôsob poskytujúci vyššiu úroveň ochrany osobných údajov a mala by byť povinná pre všetkých dopravcov. Na základe smernice má byť na prenos údajov PNR použitá práve metóda „push“.

2.1 Záznamy o leteckých pasažieroch

Jedná sa o súbor údajov vytvorený pri rezervácii letenky. Vybrané údaje, ktoré sa budú kontrolovať:

- dátum rezervácie/vystavenia letenky, vrátane jej čísla
- dátum(-y) plánovanej cesty
- meno (mená)
- adresa a kontaktné informácie (telefónne číslo, e-mailová adresa)

- informácie o všetkých spôsoboch platby vrátane fakturačnej adresy
- celá trasa cesty
- informácie o častých cestujúcich
- aktuálne štádium cesty pasažiera, vrátane potvrdení odletu, stavu vybavenia, informácií o prípadoch, keď sa cestujúci nedostavil k odletu, alebo keď sa cestujúci dostavil bez rezervácie
- všeobecné poznámky (vrátane všetkých dostupných informácií o maloletých bez sprievodu mladších ako 18 rokov, napríklad meno alebo pohlavie maloletého, vek, jazyky, ktorými hovorí, meno a kontaktné údaje osoby, ktorá ho sprevádza k odletu a jej vzťah k maloletému, meno a kontaktné údaje osoby, ktorá ho sprevádza po prilete a jej vzťah k maloletému, aj údaje o sprevádzajúcom pracovníkovi letiska pri odlete a prilete)
- číslo sedadla a ostatné informácie týkajúce sa sedadla
- všetky informácie o batožine
- počet a mená ďalších cestujúcich v rámci jedného záznamu o cestujúcom

Okrem kontaktných údajov má aerolinka k dispozícii aj dáta o jeho ceste, o vystavení letenky či dokonca o platbe za ňu. Tie bude musieť letecký prepravca poskytnúť takzvanému Útvaru informácií o cestujúcich (PIU).

2.2 Sankcie

Členské štáty stanovujú pravidlá o sankciách, ktoré sa uložia v prípade porušenia vnútroštátnych ustanovení prijatých podľa tejto smernice a prijímajú všetky opatrenia potrebné na zaistenie ich vykonávania, zároveň členské štáty predovšetkým ustanovujú pravidlá o sankciách vrátane finančných sankcií voči leteckým dopravcom, ktorí neprenášajú údaje alebo neprenášajú ich v požadovanom formáte.

Leteckému dopravcovi, ktorý neposkytne záznam o leteckom cestujúcom alebo ho poskytne neúplný alebo nesprávny, môže uložiť národná ústredňa pokutu do 20 000 eur za každý vykonaný let.

2.3 Ochrana osobných údajov

Každý členský štát je povinný zabezpečiť, aby pri každom spracúvaní osobných údajov podľa danej smernice, mal každý cestujúci rovnaké právo na ochranu svojich osobných údajov, práva na prístup k nim, na ich opravu, vymazanie a obmedzenie a práva na náhradu škody a súdne opravné prostriedky, ako sú ustanovené v práve Únie a vo vnútroštátnom práve.

Členské štáty musia zakázať spracúvanie údajov PNR, z ktorých je zrejmý rasový alebo etnický pôvod osoby, jej politické zmýšľanie, náboženské vyznanie

či filozofické presvedčenie, členstvo v odborových organizáciách, zdravie, sexuálny život alebo sexuálna orientácia. Ak PIU dostane údaje PNR obsahujúce takéto informácie, musí ich ihneď vymazať. Členské štáty taktiež musia zabezpečiť, aby v prípade pravdepodobného porušenia ochrany osobných údajov, ktoré by mohlo viesť k veľkému riziku pre ochranu osobných údajov alebo nepriaznivo ovplyvniť súkromie dotknutej osoby, PIU bez zbytočného odkladu informovalo o tomto porušení dotknutú osobu a vnútroštátny dozorný orgán.

Nesmieme však zabudnúť ani nato, že od 25. mája 2018 sa v Slovenskej republike „zruší zákon č. 122/2013 Z.z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov účinný od 1.6.2013. Namiesto neho začne platiť nový zákon o ochrane osobných údajov. Ochranu osobných údajov v SR budú z tohto dôvodu upravovať GDPR (General Data Protection Regulation) a nový zákon o ochrane osobných údajov. Regulácia ochrany osobných údajov bola doteraz upravená formou smernice, ktorá bola transponovaná do jednotlivých národných právnych poriadkov členských štátov veľmi rozdielne. V dôsledku toho, často viedlo k nekonzistentnej aplikačnej praxi dozorných orgánov naprieč Európou. Súčasnou formou právneho nástroja regulácie je nariadenie, ktoré bude na rozdiel od smernice priamo aplikovateľné v členských štátoch. To by malo zamedziť vzniku zásadných rozdielov v právnej úprave na národných úrovniach a zaručiť rovnakú úroveň požiadaviek na plnenie konkrétnych povinností stanovených nariadením. Rovnako by malo dôjsť k zjednoteniu prístupu vnútroštátnych dozorných orgánov pri vynucovaní povinností stanovených v GDPR.“ (Bodor, Galla, Pulcová, 2017)

Záver

Analýzy PNR údajov už využívajú niektoré tretie krajiny, a to Kanada, Spojené štáty americké, Nový Zéland, Austrália, a Kórejská republika. Iné tretie krajiny, Singapur, Japonsko, Saudská Arábia a Juhoafrická republika, už príslušné právne predpisy uzákonili, respektíve v súčasnosti skúšajú využitie údajov PNR. V rámci Európskej únie už systémom osobných záznamov o cestujúcich disponuje Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska. Dánsko, Francúzsko, Belgicko, Švédsko a Holandsko už uzákonili príslušné právne predpisy alebo v súčasnosti skúšajú využívanie údajov z osobných záznamov o cestujúcich. Viacero členských štátov uvažuje o zriadení systémov osobných údajov o cestujúcich.

Štáty, ktoré už tento systém prevádzkujú, sa zhodujú na tom, že jeho prínos je výrazný. V súčasnosti totiž dochádza k stále väčšej sofistikovanosti páchatel'ov trestnej činnosti, a to predovšetkým teroristických trestných činov a nadnárodnej závažnej trestnej činnosti.

Literatúra:

BODOR, M., GALLA, Š., PULCOVÁ, S. 2017. Právne aspekty ochrany osobných údajov v kontexte novej smernice EÚ o všeobecných pravidlách ochrany údajov GDPR 2018, In: Zborník príspevkov z III. medzinárodnej vedeckej konferencie "Banskobystrické zámocké dni práva", 23.-24.11.2017, Vígľaš.

DRUHÁ SPRÁVA zo 7. septembra 2015 o návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady o využívaní údajov z osobných záznamov o cestujúcich na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti (COM(2011)0032 – C7-0039/2011 – 2011/0023(COD)).

NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov), (Ú. v. EÚ L 119, 4. 5. 2016. s. 1 – 88).

Návrh SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o využívaní údajov z osobných záznamov o cestujúcich na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti. Brusel, 02. 02. 02011. KOM(2011) 32 v konečnom znení. s. 4.

SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2016/680 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo na účely výkonu trestných sankcií a o voľnom pohybe takýchto údajov a o zrušení rámcového rozhodnutia Rady 2008/977/SVV (Ú. v. EÚ L 119, 4. 5. 2016. s. 89 – 131).

SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2016/681 z 27. apríla 2016 o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti. (Ú. v. EÚ L 119, 04. 05. 2016. s. 132.)

ŠTOKHOLMSKÝ PROGRAM – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich, čl. 4.2.2. (Ú.v. C 115, 4.5.2010).

UZNESENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU z 11. februára 2015 o protiteroristických opatreniach (2015/2530(RSP)).

OPERÁCIA EUNAVFORMED SOPHIA

EUNAVFORMED SOPHIA OPERATION

Pavel Bučka¹ – Ján Marek² – Rudolf Pástor³

ABSTRACT

The Mediterranean countries are in the midst of civilizations, and one of the few possibilities is the shared approach of the international community to addressing the problem of their identity where they originated and their territory through non-military solutions. Without solidarity from the international community and investment in education, infrastructure, energy and agriculture projects that will positively impact employment and local populations, the region will continue to be a source of tension, instability and wars in "breakthrough areas of civilization".

Key words: Mediterranean countries, international community, non-military solutions, Sophia

Úvod

Stredomorie alebo „Mediterrán“ môžeme definovať v užšom zmysle ako oblasť Stredozemného mora zahŕňajúca predovšetkým Egypt, Izrael, Libanon, Sýriu, Turecko, Grécko, Albánsko, Čiernu horu, Chorvátsko, Slovinsko, Taliansko, Francúzsko, Španielsko, Maroko, Alžírsko, Tunisko, Líbyu a stredomorské ostrovy Cyprus, Krétu, Maltu atď. V širšom zmysle môžeme do tejto skupiny zahrnúť aj krajiny v tzv. oblasti „*Maghreb*“ čo je názov pre krajiny severne od Sahary a západne od Nílu zahŕňajúce územie Maroka, Západnej Sahary, Alžírsku, Tunisku, Líbye a Mauretánie združené v Zväze arabského Maghrebu (*Union du Maghreb Arabe*) a krajiny združené v tzv. oblasti „*Mashrek*“ východne od Egypta hraničiace so Stredozemným morom a Iránom, zahŕňajúce územie Libanonu, Palestíny, Jordánska, Sýrie a Iraku.

V Stredomorí sa zrodili tri najväčšie monoteistické náboženstvá judaizmus, kresťanstvo a islam, ktoré sú v súčasnosti vyznávané približne

¹ Pavel Bučka, doc. Ing., CSc., Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl, gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 03106 Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, pavel.bucka@aos.sk.

² Ján Marek, Ing., doktorand externého štúdia Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 03106 Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, jan.marek@aos.sk.

³ Rudolf Pástor, Ing., doktorand externého štúdia Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, rudolf.pastor@mil.sk.

polovicou ľudstva. Stredomorie bolo kolískou prvých demokracií, pôsobili tu antickí filozofi zanechajúc ľudstvu trvalý odkaz tolerancie a humanizmu, ale aj dobyvatelia a proroci, ktorí realizovali svoje ambície. (Huntington, 2001)

Pre región lapaný medzi snením o svojej niekdajšej sláve a súčasnou neschopnosťou zomknúť sa okolo spoločných princípov domácej alebo medzinárodnej legitimacy je charakteristické, že simultánne experimentuje so všetkými historickými skúsenosťami, impériom, svätou vojnou, cudzou nadvládou alebo sektárskou vojnou proti všetkým. (Johnson, 2008) No aj napriek týmto počinom, ktoré v histórii či už v kladnom, alebo negatívnom smere poznačili osudy a vývoj ľudskej civilizácie, je tento ťažko skúšaný región vnímaný súčasníkmi ako oblasť neustáleho napätia, zmietaný vojnami, sektárskym násilím, či etnickými a náboženskými konfliktami.

1 Vývoj bezpečnostnej situácie v stredomorí

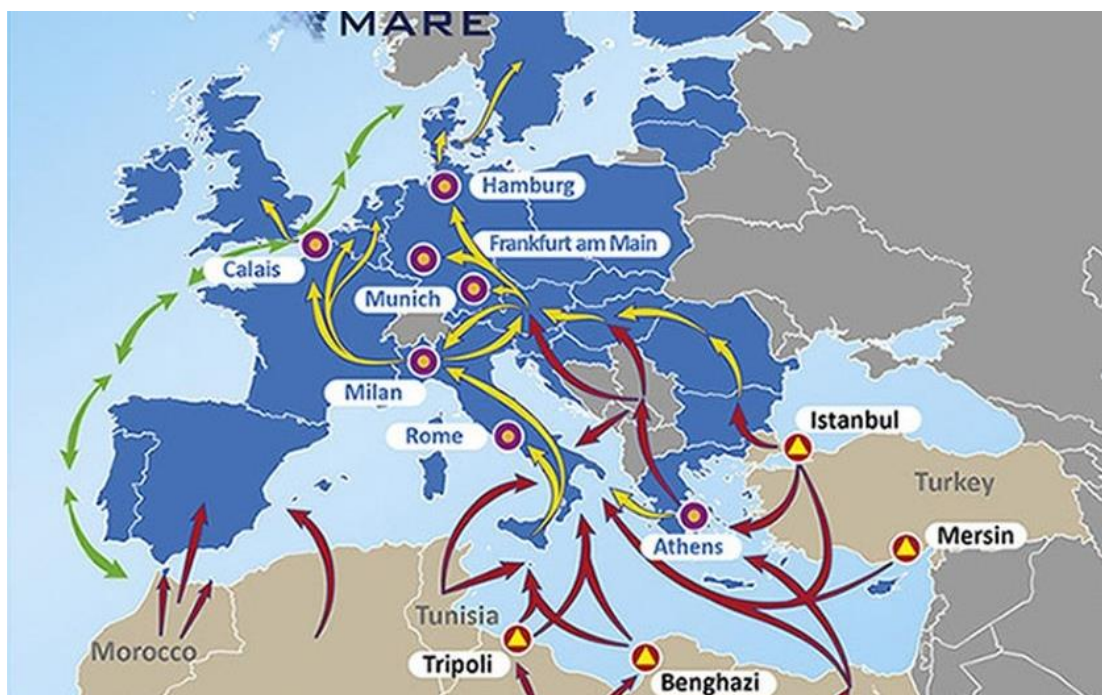
Vývoj krajín Stredomorského regiónu po ukončení studenej vojny je charakterizovaný predovšetkým subregionálnymi zoskupeniami, ktorým dominujú spoločne určujúce záujmy krajín, pričom tieto zoskupenia môžeme chápať ako severozápadnú oblasť Stredomoria ovplyvňovanú členskými krajinami Európskej únie a juhovýchodnú časť Stredomoria, kde dominuje vplyv krajín Stredného východu a arabských krajín. Z uvedeného dôvodu nie je možné posudzovať pri hodnotení bezpečnostnej situácie krajiny Stredomoria oddelene a akékoľvek vymedzenie len na geografické hľadisko by mohlo viesť k podceneniu komplexnosti posudzovania aspektov bezpečnosti z hľadiska príčin, vplyvov a dôsledkov. Na Rodoskej konferencii o stabilite a bezpečnosti v Stredomorí konanej v dňoch 8.-9. septembra 2017 boli migrácia a terorizmus definované ako dve najväčšie bezpečnostné riziká Stredomoria, ktoré ovplyvňujú aj celkovú bezpečnostnú situáciu v Európe.

Zárodky dnešnej bezpečnostnej situácie v Stredomorí siahajú do obdobia koloniálneho panstva a uzavretia tajnej britsko-francúzskej (*Sykes-Picot*) dohody podpísanej (16. mája 1916) so súhlasom Ruskej ríše. Táto dohoda vymedzila sféry vplyvu Veľkej Británie a Francúzska po ukončení I. svetovej vojny na bývalom teritóriu Osmanskej ríše (Syria, Irak, Libanon, Palestína) bez mandátu od budúcej Spoločnosti národov. Táto dohoda ignorovala etnické rozdelenie, ktoré mohlo byť základom vzniku národných štátov bez občianskych, etnických alebo náboženských konfliktov. Islamský štát v Iraku a Levante považoval likvidáciu územného usporiadania tejto dohody za jeden zo svojich hlavných cieľov. Podľa francúzsko-nemeckého geografa *Christophea Neffa* sa geopolitické usporiadanie podľa *Sykes-Picotovej dohody* rozpadlo v roku 2014 a s ním aj ochrana etnických a náboženských minorít na Strednom východe. Islamský štát zásadne zmenil geopolitickú štruktúru Stredného východu a to hlavne Sýrie a Iraku. Medzi najvýznamnejšie bezpečnostné riziká v Stredomorí a najmä v Sýrii a Líbyi patria občianske vojny v dôsledku rozpadu

inštitúcii a destabilizácia celého regiónu. Kríza je znásobená nefunkčnosťou režimov v Afrike (napr. v Sudáne, kde štyrom oblastiam s majoritou černošského obyvateľstva bola prisľúbená autonómia, na ktorú medzinárodne spoločenstvo rezignovalo). Etablovanie etnicky vyprofilovaných vládnych vrstiev, ktoré potláčajú iné etniká alebo nábožensky rozdielne obyvateľstvo, klientelizmus a korupcia spôsobujú nespokojnosť a destabilizáciu v spoločnostiach.

Vnútrozemské krajiny Afriky s nedostatočným prístupom na svetové trhy (Demokratická republika Kongo, Mali) s hlbokou rasovou (Sudán, Mali) alebo náboženskou (Čad, Pobrežie Slonoviny, Nigéria, Eritrea) polarizáciou, spojené s ich rozľahlosťou (Sudán, Mali), vytvárajú vhodné podmienky pre vznik extrémizmu. Islamské fundamentalistické hnutia a teroristické skupiny ovládajúce časti nefunkčných krajín v Afrike napríklad v Somálsku (*Al-Šabáb*) alebo pohraničia Nigérie, Nigeru, Kamerunu (*Boko Haram*) až po Stredomorie (Sýria, Líbya) a Blízky východ (Iraku) kde sa etabloval Islamský štát, vyhnali zo svojich domovov milióny pôvodných obyvateľov cez Stredozemné more do Európy. Po kolapse ekonomík afrických štátov, ktoré boli cieľmi ekonomickej migrácie z iných častí (Líbya, Pobrežie Slonoviny, Senegal) zo západnej Afriky, došlo k výraznému uvoľneniu migračnej vlny a navýšeniu počtu migrantov snažiacich sa dostať do európskych krajín. Otvorením transsaharských pašeráckych migračných trás po prevrate v Egypte (2013) a následnom prevzatí moci v Líbyi *generálom Chalífom Haftarom* (2014) došlo k zníženiu ochoty afrických krajín postarať sa o utečencov z oblastí pôsobenia extrémistických režimov. Vlády (napr. Nigérie, Etiópie, Sudánu) nepriamo motivujú migrantov, aby radšej opustili Afriku do Európy prostredníctvom transsaharských trás do oblastí Stredomoria a následne tromi migračnými trasami cez Stredozemné more a to západnou trasou (z Maroka a Alžírsku do Španielska a Francúzska) centrálnou trasou (z Líbye a Tuniska do Talianska, na Maltu a Sicíliu) a východnou trasou (z Egypta a Sýrie do Talianska, na Cyprus, Sicíliu, Turecka) obrázok 1.

Obrázok 1 Migračné trasy do krajín Európskej únie

Zdroj: <https://www.securitymagazin.cz/zpravy/navratova-politika-eu-prestava-fungovat-uprchliky-odmita-zpet-prijmout-italie-recko-i-madarsko-1404047432.html>

2 Operácia EUNAVFORMED SOPHIA

Operácia Európskej únie EUNAVFORMED SOPHIA je realizovaná na základe rozhodnutia Rady Európskej únie č. 215/778 z 18. mája 2015 o vedení vojenskej operácie v južnej časti centrálneho Stredomoria. Cieľom tejto operácie je v súlade s medzinárodným právom (vrátane Dohovoru Organizácie spojených národov o morskom práve) viesť vojenskú operáciu krízového riadenia, ktorá prispeje k rozloženiu obchodného modelu siete prevádzáčov ľudí a obchodovania s ľuďmi v južnej časti centrálneho Stredomoria prostredníctvom systematického úsilia v oblasti identifikácie, zaistenia a likvidácie plavidiel a aktív, ktoré prevádzачi alebo obchodníci s ľuďmi využívajú, alebo by mohli použiť. Celkovo v tejto operácii v súčasnosti pôsobí 1050 príslušníkov z 24 členských štátov EÚ. Jednou z participujúcich krajín je aj Slovenská republika, ktorá po prvýkrát vo svojej histórii vyslala svojich príslušníkov ozbrojených síl do námornej operácie. (Estrada, Canamares, 2016)

3 Slovensko v námornej operácii EUNAVFORMED SOPHIA

Slovenská republika vo svojej histórii neprispievala personálom ani kapacitami v rámci námornej operácie, avšak na riešenie krízy v Stredomorí poskytla príspevky do spoločných nákladov operácie v rámci mechanizmu pre

riadenie a financovanie spoločných operácií EÚ (ATHENA) vyčlenením čiastky 39.791,- Eur (v roku 2016 sumou 22.258,- Eur a v roku 2017 vo výške 17.533,- Eur) z rozpočtu MO SR.

Na základe konzultácií medzi Ministerstvami obrany SR a Spolkovej republiky Nemecko, ako aj na základe výsledkov stretnutia ministrov obrán SR a Spolkovej republiky Nemecko (15. apríl 2016) sa ministri obrany SR a Spolkovej republiky Nemecko dohodli o možnosti nasadenia tímu špecialistov na lodi námorníctva Spolkovej republiky Nemecko. Nemecko prejavilo záujem prioritne o príslušníkov Vojenskej polície MO SR (ďalej VP MO SR), ktorí vytvoria tzv. „*Boarding team*“ založený na národnej báze za účelom zachytávania a prehľadávania lodí na juhu centrálnej časti Stredomoria. Požadovaný cieľový stav bol pripraviť, nasadiť, udržať, stiahnuť a obnoviť bojaskopnosť príspevku VP MO SR v operácií EUNAVFORMED SOPHIA obrázok 2.

Obrázok 2 Príslušníci Vojenskej polície, ktorí aktuálne pôsobia v operácii EUNAVFORMED SOPHIA

Zdroj: <https://www.mod.gov.sk/40921-sk/vojenski-policaaji-zo-slovenska-zasahovali-v-nocnej-operacii-vo-vodach-stredozemneho-mora/?pg=7>

Príslušníci VP MO SR plnia v operácii EUNAVFORMED SOPHIA úlohy výhradne v súlade s plánom operácie, všeobecne aplikovateľnými pravidlami nasadenia (RoE) v rámci sebaobrany a ochrany vlastných síl a v súlade s Uznesením NR SR. Poslaním operácie EUNAVFORMED SOPHIA je vyvinúť na juhu centrálnej časti Stredomoria maximálne úsilie na identifikáciu, zaistenie lodí rôznych pašeráckych a prevádzackých skupín

pôsobiacich v Stredozemnom mori podieľajúcich sa na nelegálnej preprave migrantov do EÚ a tým aj zníženie celkového počtu utečencov smerujúcich do EÚ. Vzhľadom na zmenu charakteru operácie EUNAVFORMED SOPHIA a nárast vplyvu islamských extrémistov v oblasti, je možná príležitostná hrozba teroristických útokov na jednotky pôsobiace v operácii EUNAVFORMED SOPHIA. Z toho vyplýva, že za najväčšiu bezpečnostnú hrozbu je možné považovať činnosť týchto skupín, ako aj možný výskyt závažných a nákazlivých ochorení spôsobených infikovaním od utečencov, zaistených pašerákov a priekupníkov.

4 Doterajšie výsledky operácie EUNAVFORMED SOPHIA

Na konci roku 2017 bolo vykonané hodnotenie plnenia úloh tejto operácie, v ktorom bolo konštatované, že Líbyjská pobrežná stáž zachránila viac ako 20 tisíc osôb, zatiaľ čo v roku 2015 ich bolo len 800. Celkovo bolo zadržaných 18 osôb podozrivých z pašovania a obchodovania s ľuďmi a zneškodnených bolo 69 plavidiel, väčšinou sa jednalo o malé plavidlá. Po miernom náraste v prvej polovici 2017 (s kulmináciou koncom júna) došlo v sledovanom období k výraznému poklesu počtu migrantov na centrálnej stredomorskej migračnej trase. Medzi faktory ovplyvňujúce tento pokles patrí predovšetkým zlepšenie spôsobilostí Líbyjského námorníctva a pobrežnej stráže (LNCG) nakoľko doposiaľ bolo vycvičených niekoľko sto príslušníkov Líbyjského námorníctva a pobrežnej stráže.

Z celkovej finančnej čiastky, ktorú na výcvik poskytli členské štáty EÚ formou dobrovoľných príspevkov, bolo doposiaľ využitých 24%, zostávajúce finančné prostriedky sú dostatočné pre plnenie výcvikových úloh. Operácia úspešne pokračuje aj v implementácii doplnkových úloh pri presadzovaní zbrojného embarga OSN a monitorovaní lodí potenciálne zapojených do nelegálneho obchodovania s ropou. (Johanssen, 2016) Misia plní stanovený mandát a podľa doterajších výsledkov sa pašovanie a obchodovanie s ľuďmi cez Stredozemné more dá eliminovať, ale EÚ musí v tomto smere vynakladať sústredené úsilie.

Vzhľadom na pozitívny postoj členských štátov participujúcich na tejto operácii a vzhľadom na strategický význam centrálneho Stredomoria, ktorý je kľúčovým pre bezpečnosť celej EÚ, je reálny predpoklad pokračovania tejto operácie. Kľúčovým prvkom v rámci komplexnosti prístupu pri riešení utečeneckej krízy zostáva spolupráca s inštitúciami JHA EÚ (FRONTEX, EUROPOL) a EUBAM Líbya v oblasti civilnej a vojenskej spolupráce ako aj s ďalšími medzinárodnými aktérmi aktívnymi v regióne vrátane NATO (*operácia Sea Guardian*) pre narúšanie sietí prevádzачov ľudí.

V kontexte ďalších úloh bude nutné efektívne vykonávať aj narúšanie sietí pašeráckych skupín ropy (pre ktoré operácia nemá dostatočné kapacity), nakoľko tieto sú previazané s pašeráckymi sieťami ľudí. Pre naplňovanie týchto

cieľov EÚ plánuje v budúcnosti navýšenie vyčlenených finančných prostriedkov na túto operáciu. Krajiny V4 oznámili navýšenie spoločného príspevku na ochranu líbyjských hraníc, pričom perspektívne je uvažované o implementácii integrovaného projektu manažmentu hraníc a to na severnej námornej a južnej migračnej trase. V záujme efektívneho riešenia vnútorných a vonkajších bezpečnostných výziev budú implementované niektoré pilotné projekty spravodajského charakteru súvisiace so spracovaním informácii o kriminálnych aktivitách. (Eliah, 2018)

Záver

Integrácia etnicky, kultúrne, nábožensky a hodnotovo rozdielneho obyvateľstva akceptujúceho inú sociálnu hierarchiu, ktoré nedôveruje inštitúciám má svoje bezpečnostné riziká. Vzdelanie a spoločenské uplatnenie sú základnými atribútmi sociálnej inklúzie do majoritnej spoločnosti, pretože vytváranie početných, sociálne vyčlenených a uzavretých diaspór v rámci veľkých mestských aglomerácií je živnou pôdou pre vznik prostredia, ktoré sympatizuje s teroristami a má potenciál stať sa ich hostiteľom. Integrácia bývalých bojovníkov je pritom samostatným problémom, ktorý riešila aj Saudská Arábia po Sovietsko-Afganskej vojne.⁴

Krajiny Stredomoria ležia na zlome civilizácií a jednou z nemnohých možností je spoločný prístup medzinárodného spoločenstva pri riešení problému ich identity tam, kde vznikli a to na ich územiach prostredníctvom nevojenských riešení. Bez solidarity zo strany medzinárodného spoločenstva a investícií do vzdelania, projektov zameraných na rozvoj infraštruktúry, energetiky a poľnohospodárstva, ktoré budú pozitívne vplývať na zamestnanosť a uplatnenie miestneho obyvateľstva bude naďalej tento región zdrojom napätia, nestability a vojen v „zlomových oblastiach civilizácií“.

Pod'akovanie

Práca prezentovaná v tomto príspevku bola podporená z projektu „Analýza faktorov ovplyvňujúcich efektivitu výcviku PrV OS SR v jeho jednotlivých fázach a profesijné využitie vojakov OS SR v bojových a nebojových operáciách.“ (výskumný projekt Š6-2017).

Literatúra:

HUNTINGTON, S. P. 2001. *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*, Rybka Publishers, 2001, str.305, ISBN 80-86182-49-5.

⁴ Pozri: <https://elijahjm.wordpress.com/2018/01/15/was-isis-really-strong-or-just-the-consequence-of-stupidity-and-fear-plus-effective-propaganda-what-future-for-the-isis-myth>

JOHNSON, P. 2008. *Dějiny 20. století*, LEDA, ISBN 978-80-7335-145-8.

KISSINGER, H. 2016. *Uspořádání světa*. Prostor, Praha, 2016, ISBN 978-80-7260-335-0.

LASICOVÁ, J., UŠIAK, J. 2012. *Bezpečnosť ako kategória*, Veda, Bratislava, 2012, s.28, ISBN 978-80-224-1284-1.

Obranná stratégia Slovenskej republiky, 23. septembra 2005.

ROBERTS, J. M. 1995. *History of the world*, 3 rd Edition, Penguin books, 1995, ISBN 014-01-5495-7.

Rezolúcia BR OSN č. 2240/2015.

Rezolúcia BR OSN č.2292/2016 EUNAVFORMED SOPHIA.

Rezolúcia BR OSN č.2357/201.

GALLOVÁ KRIGLEROVÁ E., KADLEČÍKOVÁ J., LAJČÁKOVÁ J. 2009. *Migranti: Nový pohľad na staré problémy*. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry. 2009

JOHANSEN, A. I. 2016. *Asssing the European Union's Strategic Capacity: The Case of EUNAVFOR MED operation Sophia*. 2016.

VAŠEČKA, M. 2009. *Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii na Slovensku*. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu. 2009.

ESTRADA-CANAMARES, M. 2016. *Operation Sophia before and after UN Security Council resolution No. 2240*. 2016.

ELIAH, J. M. 2018. *Was ISIS Really Strong or Just the Consequence of Stupidity and Fear, Plus Effective Propaganda? What Future for the ISIS Myth*. 2018.

<http://unscr.com/en>

<https://ec.europa.eu>

<http://frontex.europa.eu>

<https://www.securitymagazin.cz/zpravy/navratova-politika-eu-prestava-fungovat-uprchliky-odmita-zpet-prijmout-italie-recko-i-madarsko-1404047432.html>

<https://www.mod.gov.sk/40921-sk/vojenski-policahti-zo-slovenska-zasahovali-v-nocnej-operacii-vo-vodach-stredozemneho-mora/?pg=7>

<https://www.mod.gov.sk/operacia-eunavfor-med-sophia-stredozemne-more/>

<http://www.unhcr.org/sk/o-nas-2>

https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_136233.htm

https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eunavfor-med-operation-sophia/12353/background-documents-and-legal-basis-eunavfor-med-operation-sophia_en

<https://www.globalsecurity.org/military/world/war/op-sophia.htm>

<http://europeanpapers.eu/en/europeanforum/operation-sophia-and-after-un-security-council-resolution-no-2240-2015>

<http://www.unhcr.org/sk/2545-jeden-clovek-zo-113-je-zasiahnuty-nutene-vysidlenie-lame-rekordy.html>

<https://dennikn.sk/994621/vo-francuzsku-poziadalo-o-azyl-viac-ako-100-tisic-ludi-najuspesnejsi-su-syrcania/>

<https://elijahjm.wordpress.com/2018/01/15/was-isis-really-strong-or-just-the-consequence-of-stupidity-and-fear-plus-effective-propaganda-what-future-for-the-isis-myth/>

<http://economicsandpeace.org/reports/>

VYUŽITIE METÓD OPERAČNEJ ANALÝZY V ROZHODOVACOM PROCESE

USE OF THE OPERATING ANALYSIS METHODS IN THE DECISION-MAKING PROCESS

Pavel Bučka¹ - Ján Marek²

ABSTRACT

The rapid pace of socio-economic development, the burgeoning development of science and technology, and the ever-increasing scope of economic and social workloads have now significantly highlighted the role of anticipation in all areas of society. Examples of modeling of argumentation for decision support can be found in the current practice. Some of them can be relatively simple and, on the other hand, complicated, poorly structured. NATO is dealing with a relatively intensive problem of operational analysis and its implementation in decision-making processes.

Keywords: operational analysis, decision-making processes, science and technology

Úvod

U rôznych autorov je možné nájsť rôzne definície predmetu operačná analýza, prípadne operačný výskum (z anglického Operational Research) v závislosti na tom, akej oblasti jej využitia sa autor vo svojich prácach venuje. Z hľadiska zameranie článku môžeme operačnú analýzu definovať ako súhrn oblastí, kde sa využívajú moderné vedecké metódy k riešeniu komplexu problémov vznikajúcich pri riadení zložitých vojenských, ekonomických, administratívnych, výrobných a iných systémov zložených z kolektívov ľudí, techniky a materiálnych prostriedkov. Predmetom operačnej analýzy je zostavenie vedeckého modelu skúmaného systému, ktorý obsahuje meranie a vyhodnocovanie takých faktorov ako sú riziko, zisk, náklady, šanca a umožňuje porovnávať výsledky alternatívnych riešení, stratégií riadenia prípadne získať optimálne riešenia z pohľadu rôznych hodnotiacich kritérií. Vlastný vznik vedeckej disciplíny operačná analýza je priamo spojený s uplatnením metód exaktného vedeckého hodnotenia problémov a získaniu podkladov pre kvalifikované rozhodovanie pri riadení vojenských operácií. Cieľom je vytvoriť

¹ Pavel Bučka, doc. Ing., CSc., profesor Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, Demänová 393, 01306, Liptovský Mikuláš 6, pavel.bucka@aos.sk.

² Ján Marek, plk. gšt. v.v. Ing., Externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, Demänová 393, 01306, Liptovský Mikuláš 6, jan.marek@aos.sk.

model (formálny opis) danej situácie a následne vykonať jeho optimalizáciu, teda nájsť hodnoty parametrov modelu, pre ktoré dosahuje sledovaný výstup modelu extrém-minimum alebo maximum.

Vývoj spojený s postupným rozvojom výpočtovej techniky smeroval postupne ku stavu, ktorý poznáme dnes, keď do vednej disciplíny operačná analýza väčšinou zvykneme radieť (Máca, Leitner, 2002):

- matematické programovanie
 - lineárne,
 - nelineárne,
 - dynamické
- úlohy optimálneho priradovania
 - dopravné úlohy,
 - priradovacie úlohy,
- aplikácie teórie grafov,
 - sieťovú analýzu
- teóriu hromadnej obsluhy,
 - teóriu zásob,
- teóriu obnovy a spoľahlivosti,
- teóriu hier

a samozrejme veľa ďalších metód.

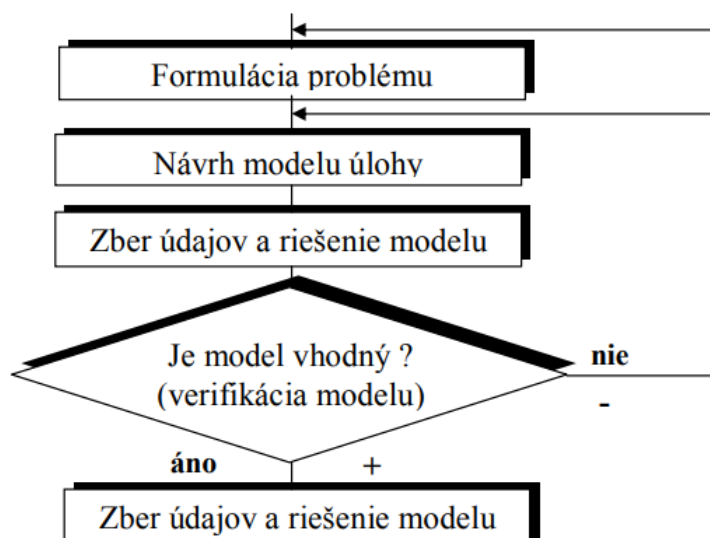
Pre definovanie problému operačného výskumu je nutné nájsť vhodnú mieru výkonnosti, definovať možné priebehy činností (to znamená riadené premenné a ich obmedzenia) a identifikovať dôležité nekontrolované premenné. Pre navrhnutie miery výkonnosti sa identifikujú a definujú ciele a potom sa kvantifikujú.

Detailná znalosť toho, ako sa študovaný systém chová v skutočnosti a aké je jeho prostredie je podstatná. Takáto znalosť sa získava analýzou systému, čo je postup pozostávajúci zo štyroch krokov:

- určenie potrieb alebo požiadaviek, ktoré sa organizácia pokúša splniť,
- ako sú tieto požiadavky v organizácii sledované,
- aké informácie o potrebách a požiadavkách sú v organizácii poskytované,
- ako sú riadené a aké požiadavky kladú tieto činnosti na čas a iné zdroje

Postup riešenia všeobecnej úlohy operačnej analýzy si môžeme znázorniť pomocou blokového diagramu (obrázok 1).

Obrázok 1 Riešenie všeobecnej úlohy operačnej analýzy (Máca, Leitner, 2002)

Keď sú identifikovaní a definovaní tí ktorí rozhodujú, definovaný priebeh ich činností a nekontrolovateľné premenné, môže sa navrhnúť miera výkonnosti a vybrať kvantitatívna funkcia tejto miery, ktorá bude používaná ako kritérium pre najlepšie riešenie.

Typ rozhodovacieho kritéria vhodného pre skúmaný problém závisí od stavu znalostí týkajúcich sa množstva výstupov. Istotou sa popisuje situácia, v ktorej sa predpokladá že každá činnosť spôsobí určitý výsledok. Riziko je situácia, v ktorej sú pre akýkoľvek priebeh činností možné alternatívne výstupy, kde pravdepodobnosť je známa alebo môže byť odhadnutá. Neistotou sa popisuje situácia, v ktorej nie je možné priradiť k možným priebehom činností pravdepodobnosti výstupov (Račko, 2002).

1 Analýza a podpora rozhodovania

Od doby veľkého rozšírenia počítačov v podnikoch a vládnych inštitúciách v päťdesiatych rokoch sa počítače používali hlavne pre účtovníctvo a spracovania transakcií. Tieto aplikácie, ktoré sú obecné nazývané spracovanie dát, automatizujú tok dokumentov, sledujú obchodné transakcie a udržiavajú presné záznamy. Aj keď je spracovanie dát pre väčšinu organizácií životne dôležité, väčšina činností pri návrhu takých systémov nevyžaduje použitie metód operačného výskumu.

V šesťdesiatych rokoch, kedy sa počítače začali používať pre riešenie rutinných rozhodovacích problémov manažérov, vznikli manažérske informačné systémy (MIS). Tieto systémy používali údaje zo systémov spracovania dát a pripravovali súhrny pre manažment, graficky spracovávali informácie o

trendoch a cykloch a monitorovali skutočné správanie systémov v porovnaní s rozpočtom alebo s plánmi.

Nedávno boli vyvinuté systémy pre podporu rozhodovania (SPR), ktorých úlohou je navrhovať rozhodnutia a predvídať ich možné dôsledky skôr, ako sú vykonané v skutočnosti. Takéto projekcie umožňujú, aby manažéri a analytici vyhodnotili možné dôsledky rozhodnutí a vyskúšali si na papieri niekoľko alternatív skôr, ako sa uvoľnia celkové zdroje pre skutočné programy.

Vývoj manažérskych informačných systémov a systémov pre podporu rozhodovania postavil pracovníkov operačného výskumu a priemyslových inžinierov do predných radov podnikových plánovačov. Tieto systémy, založené na princípe využitia počítačov, vyžadujú okrem technických znalostí v programovaní a spracovania údajov, taktiež znalosť organizácie a jej činností (Žák, 2008).

Kľúčovými problémami v MIS a SPR sú:

- spôsob modelovania systému,
- spôsob spracovania modelu na počítači,
- výber používaných údajov,
- voľba času, do ktorého budú zahrnuté vývojové trendy.

2 Programové nástroje pre podporu rozhodovania

Exponenciálny nárast počítačov v podnikoch na začiatku osemdesiatych rokov vyvolal paralelný rozvoj programov pre podporu rozhodovania. Medzi tieto nástroje patria tabuľkové procesy, používané pre analýzu komplexných programov so scenármi, ktoré majú množinu dát, databázové programy, ktoré umožňujú správu veľkého množstva informácií a manipulácie s nimi a grafické programy, pomocou ktorých môžeme rýchlo a relatívne ľahko pripraviť profesionálnu prezentáciu dát (Žák, 2008). Podobné programy kedysi stáli desaťtisíce eur, dnes sú ľahko dostupné, môžeme ich využívať bez znalosti programovania a sú dostatočne výkonné na to, aby zvládli množstvo zložitých problémov.

Dostupnosť tabuľkových, databázových a grafických programov pre osobné počítače taktiež výrazne pomáhajú priemyslovým inžinierom a pracovníkom operačného výskumu, ktorí sa zaoberajú konštrukciou, riešením a testovaním modelov. Ľahko použiteľný software, ktorý nevyžaduje rozsiahle znalosti programovania, umožňuje rýchlejšiu a celkovo efektívnejšiu prácu s modelmi a taktiež pomáha pri predkladaní výsledkov analýz manažmentu. V skutočnosti má dnes mnoho manažérov počítač na stole a práca s tabuľkovým procesorom a ďalšími programami je bežnou súčasťou manažérskych činností.

3 Využitie metód operačnej analýzy v OS SR

Operačná analýza a jej aplikácie nie sú žiadnou novinkou. Ak sa pozrieme na jej využitie v súčasnej praxi, tak zistíme, že nejde o bežnú záležitosť. V súčasnosti je operačná analýza súčasťou študijných programov na Akadémii ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, kde aplikácia do vojenskej praxe je zameraná na oblasti rozhodovania, použitia a prípravy jednotiek ozbrojených síl, ekonomiky, rozpočtovania a čiastočne v akvizičných procesoch. Zaujímavé je, že v odborných publikáciách sú iba zriedkavo riešené príklady aplikácii operačnej analýzy na problémy súčasného použitia a prípravy ozbrojených síl (Rybár, Kuča, Harman, Račko, 2000).

Aj keď si to naši velitelia a príslušníci štábov neuvedomujú, aplikácie metód a postupov operačnej analýzy sa premietajú do existujúcich postupov operačného plánovania a riadenia bojovej činnosti. Môžeme spomenúť napríklad postup hodnotenia variantov činností, analýzu silných a slabých stránok, príležitostí a hrozieb, takzvaná synchronizačná matica úloh, síl a prostriedkov v jednotlivých fázach operácie a podobne. Všetky tieto aplikované postupy sú výsledkom skúmania vojenských problémov a spôsobov ich riešenia. Výsledkom aplikovanej operačnej analýzy sú tiež zložité nástroje používané v NATO. Ako príklad uvádzame nástroje pre operačné plánovanie (TOPFAS - Tools for Operational Planning Funkcional Area), Model riadenia cvičení spoločných síl (JEMM – Joint Exercise Management Modul), Systém určovania cieľov spoločných síl (JTS – Joint Targeting System), Systém správy služieb logistiky (LOGFAS - Logistics Funkcional Area Services) a ďalšie³. Je samozrejmé, že tieto postupy musel niekto vymyslieť a experimentálne overiť. Mnoho takýchto postupov úspešne navrhujú a aplikujú velitelia a štáby. Vo väčšine prípadov ale ide o ojedinelé javy, ktoré nie sú bežnou praxou u vojsk.

Operačný výskum predstavuje spôsob tímovej práce, pri ktorej skupina špecialistov rôzneho odborného zamerania komplexne rieši zložitý ekonomický, technický, organizačný alebo vojensko-strategický problém. Metódy operačnej analýzy nemajú priniesť rozhodnutie, ale podložené argumenty a závery, ktoré budú využiteľné pre riešenie problému a rozhodovací proces. Nájdenie a formulácia argumentov a záverov vyžaduje aplikáciu analytických metód, ktoré by boli použiteľné v reálnej praxi. Tradične je operačná analýza spojovaná s matematickými a štatistickými metódami analýzy ako sú lineárne a dynamické programovanie, metódy sieťovej analýzy, teórie hromadnej obsluhy alebo štatistické modelovanie systémov. Tieto metódy sú úzko spojené so spracovaním dostupných numerických dát, takzvané Hard Operations Analysis (HOA). Komplexnosť bezpečnostného a operačného prostredia často neumožňuje exaktne číselne vyjadriť hodnoty určitých podmienok, faktorov a

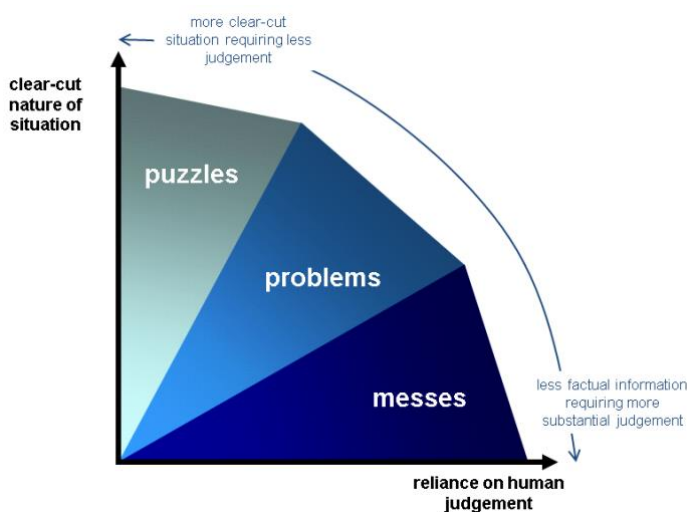
³ Tools for Operational Planning Funkcional Area, Joint Exercise Management Modul, Joint Targeting System, Logistic Funkcional Area Services.

variantov riešenia. Veľa rozhodnutí je do určitej miery na úsudku expertov, ktoré sa nedajú matematicky vyjadriť konkrétnou hodnotou. Aj pre tieto prípady komplexných problémov poskytuje operačný výskum aplikované metódy analýzy, takzvané Soft Operational Analysis (SOA). Tieto typy operačnej analýzy sú používané pre podporu rozhodovania v situáciách, kedy samotný objekt rozhodovania a faktory ktoré je potrebné vziať do úvahy nie sú úplne pochopené, kedy nie sú známe všetky prvky systému a ich vzájomné väzby a kedy medzi expertami existuje mnoho rozdielnych pohľadov (Gros, 2003).

4 Hard verus soft metódy operačnej analýzy

Rozdiel v aplikáciách HOA a SOA metód operačnej analýzy je daný problémom samotným. HOA sú vhodné v prípadoch, kde máme na základe analýzy štruktúry problému jasne definovaný cieľ a riešenie, na základe ktorých môžeme kvantitatívne merať hodnotu jednotlivých premenných systémov. Ako napríklad uvádzame modelovanie a správu skladu operačných zásob k zabezpečeniu bojovej činnosti. Tento typ problému je v odbornej komunite nazývaný ako *Skladačka* (puzzle) obrázok 2.

Obrázok 2 Spektrum problémových situácií (RTO publication SAS-087, 2012)

Problém operačnej analýzy je v tomto prípade nájst' optimálne (najrýchlejšie, najlepšie, najlacnejšie) riešenie a zloženie prvkov skladačky. Vo vojenskej praxi sa ale stretávame so zložitejšími problémami, ktoré sú obecné nazývané ako zle štruktúrované problémy. Tento názov naznačuje, že ide o rozhodovacie problémy, ktorých štruktúra nie je príliš jasná, známa, alebo chápaná. Tieto problémy operačnej analýzy sú ďalej delené na *Problém* a *Neporiadok*.

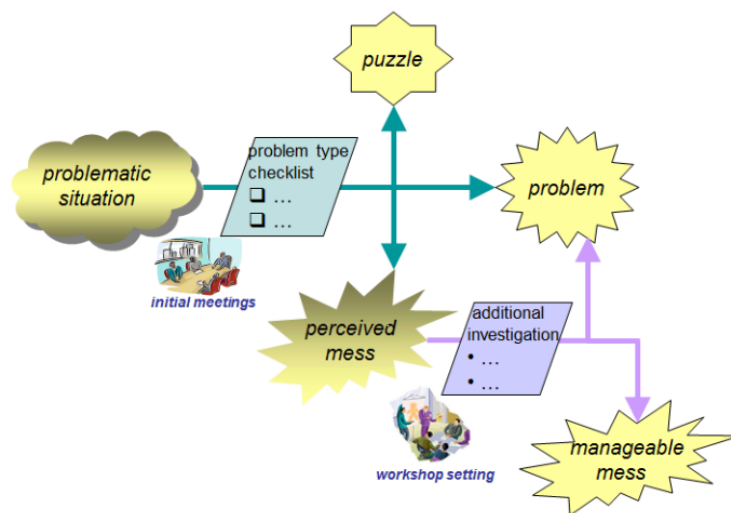
Skladačka (puzzle) - je rozhodovacia situácia kedy je jasný cieľ, aké má priniesť riešenie a sú známe postupy ako dôjsť k riešeniu. V systéme problému

je obmedzený počet dobre definovaných a chápaných premenných, ktorých stav je možné vyjadriť číselnou hodnotou. Napríklad priemerná spotreba konkrétnej komodity operačných zásob, jej váha, trvanlivosť atď.

Problém (problem) - je rozhodovacia situácia, kedy je známy účel študovaného problému, ale existuje niekoľko postupov k jeho riešeniu. Obecné je známy postup a možná štruktúra spracovanej štúdie. Kvantitatívne vyjadrenie stavu prvkov a ich väzieb v systéme je generované čiastočne na základe ich subjektívnom posudzovaní spracovateľom. Medzi spracovateľom a osobou oprávnenou rozhodnúť existuje súlad, pokiaľ ide o prístup k riešeniu situácie, ale osoba s rozhodovacou právomocou môže flexibilne pristúpiť k interpretácii argumentov a záverov ku koncovému rozhodnutiu.

Neporiadok (mess) - je situácia, kedy je vnímaný problém, ale nie je známa štruktúra problému, jeho obsah, jednotlivé prvky, ich väzby a premenné. Existujú rozdielne názory na podstatu problému a toho, čo má byť vlastne urobené. Riešenie vyžaduje komplexné posudzovanie problému a možných prístupov ako ďalej postupovať. Pretože existuje veľké množstvo aktérov, ktorí sú dotknutí problémom, nie je garantovaný súlad alebo jednotný názor na problém samotný a výsledok, ktorý má štúdia priniesť (Pidd, 2012).

Obrázok 3 Metodológia riešenia problémových situácií za neistoty (RTO publication SAS-087, 2012)

Velitelia a štáby sa v podmienkach súčasného operačného použitia vojsk spravidla stretávajú s rozhodujúcimi situáciami typu Problém alebo Neporiadok. K vyriešeniu rozhodovacej situácie typu Problém obvykle stačí mať schopnosť aplikovať zavedené rozhodovacie postupy a metódy analýzy na konkrétne podmienky v operačnom prostredí alebo priestore boja. Ako príklad môžeme uviesť zmenu štruktúry, obsahu a toku spravodajských hlásení a obsahu, formy a spôsobu interpretácie dát pre hodnotenie situácie v priestore zodpovednosti.

Pokiaľ ale ide o rozhodovanie situácie typu Neporiadok, tak už na začiatku stojí spravidla otázka: „Čo riešime a čo má byť výsledkom riešenia?“

Na základe uvedeného by sa mohlo zdať že HOA a SOA sú dve rozdielne disciplíny operačnej analýzy.

V skutočnosti sú tieto dva prístupy vzájomne komplementárne a môžeme ich rozlíšiť na základe:

- podstaty a zložitosti štruktúry rozhodovacej situácie,
- zloženia expertného tímu a typu expertízy, ktorá je vyžadovaná,
- miery úsilia, ktoré je nutné venovať zjednoteniu názorov klientov a expertov na danú rozhodovaciu situáciu,
- povahe zvolenej analytickej metóde a typu dostupných dát,
- fáz a krokov projektov analýzy,
- postojov klientov a analytikov k operačnej analýze ako nástroja pre podporu rozhodovania (Franco, Montibeller, 2010).

Príklady využitia operačnej analýzy kde riešením môže byť:

- optimalizácia postupu alebo procesu,
- predikcia alebo prognóza vývoja a podmienok situácie,
- analýza rozhodovacieho procesu začínajúc rámcom rozhodovacej situácie, jej štruktúrou a väzbami, až po ich premenné,
- meranie efektivity procesov a postupov,
- hodnotenie rizík,
- simulácia procesov, postupov, scenárov vývoja situácii a pod.

Najčastejšie je HOA spájaná s pojmom optimalizácie a to vo vzťahu k procesu, postupu alebo riešeniu. Optimálne postupy aj riešenia môžu byť vnímané z pohľadu nákladovosti, vynaloženia zdrojov, z pohľadu kvantity alebo kvality, alebo z pohľadu vykonateľnosti a udržateľnosti. Oproti tomu SOA je spojená s pojmi pochopenie problémov, definovanie problémov, definovanie cieľov a hľadanie prístupov k riešeniu, stanovenie priorít situácii a riešení, generovanie scenárov a podobne (Pidd, 2012).

5 Použitie SOA v OS SR

OS SR sa usilujú o vybudovanie a udržanie operačných schopností pre špecifické krízové situácie a predbežné operačné plány a to ako v strednodobom, tak i v dlhodobom výhľade. Funkcionári s príslušnou rozhodovacou právomocou majú rozhodnúť aké operačné schopnosti budú budované a udržiavané a aké schopnosti sú nadbytočné. Toto rozhodnutie je potrebné podložiť argumentami, ktoré hovoria o aktuálnom stave operačnej schopnosti jednotiek (Schubert, 2015).

Vyhodnotenie aktuálneho stavu umožňuje zistiť, aké schopnosti chýbajú a ktoré sú naopak nadbytočné. Jedná sa o príklad SOA, pretože nie je možné exaktne číselne vyjadriť stav, mieru dosiahnutia, hodnotu efektivity a mieru nákladovosti operačných schopností, čo je typický príklad operačnej analýzy typu Problém. Poznáme účel riešenia problému, ale existuje k nemu niekoľko možných prístupov. Všeobecne je známy postup založený na procesoch a postupoch obranného plánovania. Kvantitatívne vyjadrenie stavu operačných schopností jednotiek a ich väzieb na krízové a predbežné operačné plánovanie je generované čiastočne na základe subjektívneho posudzovania veliteľov, štábov a spracovateľov operačných plánov.

Úlohou pre odborníkov na operačnú analýzu je navrhnuť model a metódu hodnotenia existujúcich operačných schopností jednotiek vo vzťahu k vyššie uvedeným požiadavkám a súčasne reflektujúci rôzne štandardy NATO a národné štandardy pre operačné plánovanie.

Funkcionári s rozhodovacou právomocou si kladú otázky typu:

- Aké operačné schopnosti majú mať OS SR ako celok?
- Ktoré operačné schopnosti nám chýbajú?
- Aké sú podmienky, aby špecifická jednotka mohla byť nasadená v medzinárodnom krízovom manažment a domácom krízovom manažmente?

Z uvedeného popisu príkladu operačnej schopnosti jednotiek je zrejmé že výsledná hodnota spočíva v subjektívnom vnímaní a hodnotení funkcionárov s rozhodovacou právomocou a preto by bolo vhodné zefektívniť použitie metód operačnej analýzy, za účelom objektívnosti výsledného hodnotenia.

Záver

Príkladov pre podporu rozhodovania je možné v súčasnej praxi nájsť celý rad. Niektoré z nich môžu byť relatívne jednoduché a iné naopak zložité, zle štruktúrované. Pomerne intenzívne sa problémom operačnej analýzy a jej implementáciou do rozhodovacích procesov zaoberá NATO.

Operačná analýza, ako nástroj pre podporu rozhodovania, je identifikovaná ako jedna z kľúčových schopností transformácie Aliancie. Za týmto účelom pripravuje NATO Science & Technology (NATO STO) návrh strategickej direktívy (Bi-Sc). NATO STO realizovalo a realizuje rad projektov výskumu riešiacich aplikáciu a implementáciu metód a postupov operačnej analýzy k riadeniu transformácie NATO a k operačnému použitiu síl.

Rýchle tempo spoločensko-ekonomického rozvoja, búrlivý rozvoj vedy a techniky a stále vzrastajúci rozsah riešenia ekonomických a sociálnych úloh v súčasnej dobe podstatne zvýraznili úlohu predvídania vo všetkých oblastiach spoločnosti.

Ak chceme udržať krok s našimi partnermi v NATO a EU, je nutné vrátiť vzdelávanie a odbornú prípravu v oblasti operačnej analýzy do študijných programov kariérnych a odborných kurzov. Predovšetkým odborné kurzy pripravujúce štábnych dôstojníkov a poddôstojníkov by mali obsahovať veľký podiel prípravy v oblasti aplikovanej operačnej analýzy v štábnych postupoch operačného plánovania a riadenia operácií. Príprava personálu rezortu obrany je nákladná záležitosť. Len pripravený štábny personál môže poskytnúť zodpovedajúcu podporu rozhodovania veliteľov a štábov v operáciách, alebo rozhodovania riaditeľov a náčelníkov pri riadení, transformácii a reorganizácii ozbrojených síl.

Pod'akovanie

Práca prezentovaná v tomto príspevku bola podporená z projektu „Analýza faktorov ovplyvňujúcich efektivitu výcviku PrV OS SR v jeho jednotlivých fázach a profesijné využitie vojakov OS SR v bojových a nebojových operáciách.“ (výskumný projekt Š6-2017).

Literatúra:

- FRANCO, L., A., MONTIBELLER, G. 2010. Facilitated modelling in operational research. In *European Journal of Operational Research* 205 (3), s. 489-500. 2010. ISSN: 0377-2217.
- GROS, I. 2003. *Kvantitatívni metódy v manažérskom rozhodovaní*. Vydavateľstvo Grada, 2003, 3s. ISBN 8024704218.
- SCHUBERT J. et al. 2015. Simulation-based decision support for evaluating operational plans. In *Operations Research Perspectives* 2. 2015. s. 36–56. ISSN: 2214-7160.
- MÁCA, J., LEITNER, B. 2002. *Operačná analýza I, Deterministické metódy operačnej analýzy*. Dostupné na internete: http://fsi.utc.sk/ktvi/leitner/2_predmety/OA/01_Skriptum-OApreBM_2002.pdf
- PIDD M. 2012. *Judgement-Based Operational Analysis*. SAS-087, 2012, s. 2-7.
- RAČKO, J. 2002. *Základy operačnej analýzy 3 a 4*. (3. Lineárne programovanie bojových úloh – graficky, simplexove, 4. distribučné modelovanie). Liptovský Mikuláš, Vojenská akadémia 2002, ISBN 80-8040-190-X.
- RYBÁR, M. – KUČA, J. – HARMAN, B. – RAČKO, J. 2000. *Vývoj operačnej analýzy v armáde*. Liptovský Mikuláš: Vojenská akadémia, 2000. 26 s. Učebná pomôcka.
- SAKÁL, P., ŠTRPKA, A. 1989. *Operačná a systémová analýza*. Bratislava: SVŠT, 1989.
- ŠEBO, J., ŠEBOVÁ, M. 2008. *Modely sieťovej analýzy v projektovom riadení*. Dostupné na internete: http://www3.ekf.tuke.sk/konfera2008/zbornik/files/prispevky/sebo_juraj.pdf
- ŽÁK, M. et al. 2008. *Rozvoj metód operačného výskumu*. Výskumná správa. ŠPP 121_06-R002_RU21-240. Liptovský Mikuláš. AOS, 2008. 139 s.

ŽÁK, M. – JIRÁSKOVÁ, S. – FRIANOVÁ, V. 2006. *Manažérske rozhodovanie a ekonomické nástroje riadenia v praxi manažéra*. Liptovský Mikuláš. AOS, 2006, 182 s. ISBN 80 – 8040 – 287 – 6.

RTO publication SAS-087, *NATO Guide for Judgement Based Operational Analysis in Defence Decision Making*. Published June 2012. Dostupné na internete: www.rto.nato.int

NÁRAST NACIONALISTICKÝCH TENDENCIÍ V EURÓPE AKO MOŽNÁ HROZBA PRE BUDÚCNOSŤ EÚ

THE RISE OF NATIONALIST TENDENCIES IN EUROPE AS A POSSIBLE THREAT TO THE FUTURE OF THE EU

Dominika Cevárová¹

ABSTRACT

Right-wing parties, pushing forward the ideas of national state over united European Union are getting a lot more attention in the European fellowship. In the last few years, Europe gained cosmopolitan character. This image of Europe is endangered lately with the rising influence of radical right-wing parties, which are getting considerable support in many European countries. One of the biggest demonstration of disagreement with the direction of Europe and European politics is Brexit. In European political systems, political parties, which are known for their populist statements are getting ahead. One of the most important pillars of their political programs are the ideas of nationalism and protection of interest of the nation. European migration crisis is an advantage for the euro-sceptics and anti-European political parties, who use it for their own goals. We were able to watch their success especially in 2017, when many presidential and parliament elections took place and this trend continues in 2018. The aim of our contribution is to approach the issue of nationalism in the context of a possible threat to the future of the European Union

Key words: nationalism, security, security threats, Europe

1 Fenomén nacionalizmus

Nárust nacionalistických tendencií môžeme v súčasnosti pozorovať takmer v každej európskej krajine. Nacionalizmus ako taký nie je len európskou záležitosťou, ale môžeme ho pozorovať všade vo svete. V teoretickej rovine existuje obrovské množstvo definícií pojmu nacionalizmus, avšak prelínajú sa v niekoľkých základných aspektoch- význam národa a národnej identity, požiadavky sebaurčenia a politickej autonómie na národnom princípe. Forma existencie národných štátov na základe národného princípu, teda v jednoduchosti povedané jeden národ = jeden štát, bola vždy skôr utópiou, resp. výnimkou. Podľa výsledkov prieskumu, ktorý realizoval **G. P. Nielsen** v roku 1985, iba 10% existujúcich štátov bolo možné pokladať za „pravé“ národné štáty (Cirner, 2013). Problematika nacionalizmu a požiadavky vytvorenia národných štátov vyvrcholili rozširovaním počtu národných štátov, ktoré sú

¹ Dominika Cevárová, Mgr., interná doktorandka na Katedre politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, dominika.cevarova@umb.sk.

združené aj v rámci platformy medzinárodnej organizácie- Organizácie spojených národov (OSN), ktorá má v súčasnosti 193 členov a vytára priestor pre spoluprácu medzi štátmi sveta. Nacionalizmus spojený s myšlienkou národného štátu má svoje základy najmä v 19.storočí. Definície pojmu národa sú rôzne a vo všeobecnosti sa spájajú so spoločným územím, hoci elementárne definície štátu vychádzajúce z troch elementov, ktoré definoval právny pozitivist G. Jellinek sa terminologicky vyhýbajú termínu národ, ale operujú s pojmom obyvateľstvo. V historickom kontexte sa uvádza niekoľko významných medzníkov, ktoré podmienili zrod moderného nacionalizmu. Ide najmä o prvé delenie Poľska (1775), vyhlásenie americkej nezávislosti (1776), začiatok Veľkej francúzskej revolúcie (1789) a jej druhá fáza (1792), prejav J. G. Fichteho (1807-1808) k nemeckému národu počas francúzskej okupácie Berlína. Formovanie národného povedomia Američanov, Francúzov, Nemcov či Poliakov bolo do určitej miery podmienené územným i jazykovým princípom a kultúrnou jednotou. Oveľa komplikovanejšia situácia nastala v prípade Habsburskej monarchie či Osmanskej ríše, ktoré zjednocovali obrovský počet národností, etnických, jazykových či kultúrnych skupín v rámci jedného politického zoskupenia. Pri vytváraní národov zohrali významnú úlohu historici, spisovatelia romantizmu a filozofi, ktorí vo svojich dielach začali vymedzovať nevyhnutné predpoklady existencie národa. Išlo o stanovenie spoločných prvkov, ako sú dejiny, jazyk, duch národa, kultúra, rasa, a pod. Kľúčovú rolu zohrával národný jazyk. Rozmach vytvárania národných jazykov v Európe nastal najmä v 19.storočí, pričom ich rozmanitosť pretrvala dodnes. Špecifikom súčasnej Európskej únie je aj napriek integrácii a zjednocovaniu snaha o zachovávanie kultúrnej i jazykovej diverzity, čo sa odráža napr. na fakte, že v rámci EÚ je uznávaných až 24 úradných a pracovných jazykov (Official languages..., 2017).

1.1 Sektorový prístup k vymedzeniu nacionalizmu ako bezpečnostnej hrozby

Jedným z najznámejších a najrozšírenejších spôsobov skúmania problematiky bezpečnosti a bezpečnostných hrozieb a rizík patrí koncept sektorového prístupu, ktorý rozpracovala Kodanská škola na Inštitúte pre výskum mieru v Kodani. Kľúčovým aspektom sektorového prístupu je rozdelenie bezpečnosti a hrozieb do jednotlivých sektorov. Pôvodný koncept pozostával z piatich sektorov, ale spoločenské udalosti a vývoj spoločnosti preukázali potrebu ich rozširovania. Každý sektor sa zameriava na analýzu špecifických hrozieb, ktoré z neho vyplývajú, predovšetkým pre štát. Pôvodné sektory bezpečnosti boli: vojenský, politický, sociálny, ekonomický a environmentálny. Neskôr sa sektorový prístup rozšíril o ďalšie- informačný, energetický a potravinový sektor (Petrufová- Belan, 2015). Každý sektor je

špecifický inými hrozbami a rizikami. Sektorové delenie patrí k jedným zo základných a okrem toho nám ponúka prehľadné delenie hrozieb a rizík.

Pokiaľ zameriavame našu pozornosť na bezpečnostnú hrozbu v podobe nacionalizmu a nacionalistických tendencií, na základe sektorového prístupu ju môžeme kategorizovať do oblasti societálneho sektora bezpečnosti. Ústredný prvok predstavujú skupiny a skupinovú identitu, ktorá je charakteristická spoločnými názorovými orientáciami, hodnotami, tradíciami a pod. Môžeme si tieto skupiny predstaviť ako etnické či jazykové menšiny vo vnútri štátu, ktoré sa združujú na základe spoločných záujmov a znakov, alebo ide o transnacionálne skupiny existujúce vo viacerých krajinách združujúcich sa na základe ideológie či hodnôt (napr. environmentalisti, fašisti, antiglobalisti, ktorí konajú ako jedna skupina). Najväčším ohrozením pre štát sú skupiny združujúce sa na nacionálnom princípe, ktoré môžu požadovať sebaurčenie, a to by viedlo k destabilizácii a narušeniu územnej integrity štátneho územia. Nacionálne tendencie však neohrozujú len samotný štát a jeho územnú integritu, ale aj koncept Európskej únie a európskeho spoločenstva. Hrozbu predstavujú aj také skupiny, ktoré na základe svojej odlišnosti požadujú špecifické správanie a rôzne formy výhod, ako napr. rómske obyvateľstvo, či v súčasnosti aj prílev migrantov prevažne z Blízkeho východu. Medzi základné hrozby v tomto sektore zaradíme: migráciu, horizontálne súperenie (na území jedného štátu, kedy dochádza k stretom medzi majoritnou a minoritnou skupinou obyvateľstva), vertikálne súperenie (separatistické procesy), úbytok obyvateľstva, nezamestnanosť, epidémie, kriminalita a organizovaný zločin (Lasicová- Ušiak, 2012).

1.2 Nacionalizmus ako aktuálna bezpečnostná hrozba

V kontexte historického vývoja európskeho kontinentu môžeme konštatovať, že tu neustále prebiehali mocenské boje o moc, vplyv, nadvládu. Napriek relatívne nepokojným dejinám sa vždy podarilo jednotlivým národom zachovať si svoje jazykové či kultúrne diferencie a postupným vývojom aj vytvoriť vlastné politické jednotky- štáty. Na relatívne malom území európskeho kontinentu existuje podľa údajov OSN 44 nezávislých štátov. Viac ako polovica z nich, konkrétne 28, sú zároveň členskými krajinami Európskej únie a niektoré ďalšie aspirujú na členstvo². Jedným zo zástancov budovania národných štátov bol **John Stuart Mill**, britský filozof, ktorý v roku 1861 vyjadril názor, že najlepším predpokladom fungovania slobodných inštitúcií je zhoda národných hraníc s hranicami vládnymi. Odsudzoval mnohonárodné štáty z rizika vzniku

² V súčasnosti rozlišujeme medzi členskými krajinami, kandidátskymi krajinami a potenciálnymi kandidátmi. Medzi kandidátske krajiny patria Albánsko, Macedónsko, Čierna Hora, Srbsko, Turecko. Potenciálnymi kandidátmi sú Bosna a Hercegovina a špecifický prípad Kosovo.

diktatúry, hoci národný štát sám o sebe jej taktiež nemohol prirodzene zabrániť, ale napr. využívanie represii vo forme armády by nebolo možné, nakoľko sa jej členovia regrutovali z radov národa.

Popularita myšlienky zjednotenej Európy sa v priebehu dejín niekoľkokrát menila, v určitých obdobiach boli silné volania po zjednotení, inokedy zas prevládal nacionálny princíp. Podľa slov nemeckého kancelára **Otta von Bismarcka** predstavovala Európa nič viac ako geografický termín, ktorý nemal žiadny politický obsah. Známy je jeho výrok po Francúzsko-Nemeckej vojne (1870-1871): „*Vždy som našiel slovo Európa na perách tých štátnikov, ktorí požadovali od cudzej moci to, o čo by sa neodvážili požiadať v mene vlastnom*“ (Karlsson, 1998, s.26). Išlo viac-menej o účelové narábanie s pojmom vtedy, kedy to komu vyhovovalo. V tomto období spájalo európske národy najmä spoločné presvedčenie o svojej nadradenosti, vyspelosti a civilizovanosti.

Nacionalizmus a jeho extrémna podoba vyvrcholila nástupom fašistického režimu v Nemecku čo v konečnom dôsledku viedlo k 2.svetovej vojne. Hitler využíval nacionalistické princípy a idey, ktoré pretransformoval do jednoduchých populistických hesiel a dokázal tak zjednotiť a mobilizovať nemeckých obyvateľov. Po skončení 2.svetovej vojny sa opäť viac spoločenské nálady prikláňali k myšlienkam spojenej Európy a európskych národov. Začala sa postupná európska integrácia, najmä v ekonomickej oblasti. 1947 bola založená Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), 1949 bola vytvorená Európska rada, 1951 založené Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ (Montánná únia) a 1957 bola uzavretá Rímska dohoda³. Základy spoločného ekonomického rámca pre európske štáty položila EFTA (Európske združenie voľného obchodu) (The history of the..., 2003).

Európske štáty v priebehu viac ako 70 rokov budovali kooperatívne vzťahy a zdieľali spoločné ekonomické a postupne i politické záujmy. V procese globalizácie sa štáty zblížili a navzájom výrazne poprepájali. Politika je však v dôsledku rôznych subjektívnych faktorov ťažko predvídateľná a v súčasnosti nastáva v spoločnosti postupný odklon od konceptu spoločnej Európy a narastajúci vplyv získavajú fenomény populizmu a nacionalizmu, ktoré v konečnom dôsledku môžu podkopávať povojnovú bezpečnosť a jednotu, ktorú sa podarilo spoločnými silami vybudovať (Ušiak- Ondria, 2010). S nacionalizmom sa typicky spája populizmus, ktorý sám o sebe nie je ideológiou, skôr politickým diskurzom, ktorý sa môže spájať s rôznymi politickými ideológiami. Podľa

³ Rímske dohody boli podpísané 25.marca 1957 v Ríme a položili základy Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Európskeho spoločenstva pre jadrovú energiu (Euratom). V preambule zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva je uvedené, že signatárske štáty sú „odhodlané položiť základy stále užšieho zväzku medzi národmi Európy“ a týmto spôsobom bol viac-menej vyjadrený a potvrdený cieľ progresívnej politickej integrácie (The History of the European Union..., 2003).

prof. Bonikowskeho⁴ môžeme populizmus chápať ako „*stratégiu mobilizácie politickej podpory*“ (Pazzanese, 2017). Podľa mnohých odborníkov spustil nárast nacionalizmu a populizmu Brexit a zvolenie **D. Trumpa** na post amerického prezidenta. Tomu však môžeme oponovať, pretože nacionalistické politické strany sú v politických systémoch európskych krajín prítomné už desaťročia (hoci môžeme konštatovať, že ich podpora a vplyv neboli také výrazné, ako v období posledných 3-5 rokov) (Kováčik, 2009). Napríklad v roku 2015 boli v Poľsku a Maďarsku zostavené radikálne pravicové, antiglobalizačné vlády. To predstavuje výrazný úspech pre strany tohto typu, ktoré sa nie len že presadili v parlamentných voľbách a obsadili kreslá v parlamente, ale aj získali väčšinu hlasov. Postupný nárast vplyvu politických strán s nacionalistickou agendou pozorujeme vo viacerých európskych krajinách a vďaka rastúcej podpore sa z nich stávajú vplyvné, relevantné, politické subjekty.

Po Brexite a odchode Veľkej Británie z Európskej únie čelí európske spoločenstvo ďalším výzvam a hrozbám. Po volebnom roku 2017, kedy sa konali voľby vo viacerých kľúčových (a zakladajúcich) európskych štátoch- Holandsko, Francúzsko, Nemecko a aj v susednej Českej republike sa v zápase o voličov a moc presadili aj radikálne pravicové subjekty, ktoré stavali svoju kampaň najmä na euroskepticizme, snahách o vystúpení z EÚ, a proti migračnej politike. Napriek tomu, že sa im nepodarilo zvíťaziť, získali pomerne vysoký počet voličov a upevnili tak svoju relevantnú pozíciu v politických systémoch. V tomto čase sa konali ďalšie významné voľby, ktoré môžu vo výraznej miere ovplyvniť budúcnosť Európskej únie a eurozóny- parlamentné voľby v Taliansku (4.3.2018). Výrazný vplyv si získali najmä populistické, anti-systémové strany, ktoré sú podľa odborníkov označované ako víťazi talianskych volieb. Medzi najúspešnejšie strany patria radikálne pravicové politické strany ako 5Star Movement, League, Forza Italia, Brothers of Italy. Tieto pravicové subjekty sa vyznačujú najmä anti-imigrantskou agendou, euroskepticizmom a pro-ruskou orientáciou (Paravicini, Zampano, Barigazzi, 2018).

Zhoršujúca sa ekonomická situácia najnižších vrstiev, nárast chudoby, politické škandály, korupcia na najvyšších miestach a najmä migračná kríza naštartovali nacionalistické tendencie a nárast vplyvu radikálnych pravicových politických strán. Tieto udalosti nahrávajú najmä politickým subjektom s populistickou rétorikou, vďaka ktorej si získavajú najširšie masy. Nacionalizmus, populizmus, euroskepticizmus či protekcionizmus predstavujú súčasné trendy vo väčšine európskych krajín a predstavujú aktuálne vážne hrozby a riziká ohrozujúce budúcnosť Európskej únie.

⁴ Bart Bonikowski pôsobí ako profesor sociológie na Harvarde a vo svojej práci sa zameriava na výskum populistických a nacionalistických hnutí.

Literatúra:

- CIRNER, M. 2013. *Nacionalizmus a jeho priestorovo – politické aspekty*. [online]. In e-polis.cz. [cit.04.01.2018]. dostupné na internete: <<http://www.e-polis.cz/clanek/nacionalizmus-a-jeho-priestorovo-politicke-aspekty.html>>
- KARLSSON, I. 1998. *Európa a národy- európsky národ alebo Európa národov?* [online]. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1998. [cit.04.01.2018]. ISBN 80-88880-22-X. dostupné na internete: <<http://www.sfpa.sk/wp-content/uploads/2015/09/20.pdf>>
- KOVÁČIK, B. 2009. *Sloboda, demokracia a participácia v kontexte moderných teoretických prístupov novej ľavice a novej pravice*. In Politické vedy: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá. ISSN 1335-2741., roč. 12, č. 3, s. 145-153.
- LASICOVÁ, J.- UŠIAK, J. 2012. *Bezpečnosť ako kategória*. 1.vyd. Bratislava: Veda-vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, 2012. 263s. ISBN 978-80-224-1284-1
- Official languages of the EU*. 2017. [online]. In European Commission. [cit.04.01.2018]. dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/education/official-languages-eu>>
- PARAVICINI, G.- ZAMPANO, G.- BARIGAZZI, J. 2018. As populists surge, Italy heads for political impasse. [online]. In politico.eu. [cit.05.03.2018]. dostupné na internete: <https://www.politico.eu/article/berlusconis-center-right-first-in-italian-election-exit-polls/amp/?__twitter_impression=true>
- PAZZANESE, CH. 2017. *In Europe, nationalism rising*. [online]. In The Harvard Gazette. [cit.04.01.2018]. dostupné na internete: <<https://news.harvard.edu/gazette/story/2017/02/in-europe-nationalisms-rising/>>
- PETRUFOVÁ, M.- BELAN, L. 2015. *Modelovanie správania sa jednotlivcov a davu v krízových situáciách*. 1.vyd. 246s. ISBN 978-83-64557-13-2
- The history of the European Union. The European citizenship. 2003. [online]. In hisoriasiglo20.org. [cit.04.01.2018]. dostupné na internete: <<http://www.historiasiglo20.org/europe/traroma.htm>>
- UŠIAK, J.- ONDRIA, P. 2010. *Nové bezpečnostné štúdie*. In Mezinárodní Baťova konference pro doktoradny a mladé vědecké pracovníky. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta managementu a ekonomiky, 2010. ISBN 978-80-7318-922-8.

PSYCHOLOGY OF SECURITY AS A SECURITY STUDIES SUBDISCIPLINE

Wojciech Czajkowski¹- Juliusz Piwowarski²

ABSTRACT

Values and personality factors are essentially involved in determining subject's behavior. In our work we assume that a new model of subject's acting is required especially for the case of dispositional groups members. On the other hand useful tool for describing and anticipating subject's behavior in threat context is connected with values clearly interpreted by S. H. Schwartz in his theory. Described mechanisms relate to giving meaning to experience, provide a basis for the evaluation of events and objects, are the basis for planning, strategy selection, determination itself and achieve its goals, allow to control the course of action. In proposed model the authors construct and predict a set of relation between selected values from Schwartz's theory and personality factors from Costa and McCrae's model of personality. It is assumed that a high level of integration of the personality structure leads to efficient coping with the sense of threat. Efficient basis for mentioned integration is the values structure of the subject. In conclusion, it is proved that the problem of self-improvement is an essential element of adaptation actions of the individual. These actions are interpreted in terms of self-realization.

Key words: values and personality factors, regulative mechanisms of personality, sense of threat, personal security

Introduction

For a long time action of a person in difficult situations have been of interest to psychology. There were descriptions and attempts to explain behaviour of people examining both subjective determinants of an individual as well as external factors. Various classifications of difficult situations were presented accenting their burdensome meaning for a subject. Different adaptive mechanisms were indicated in the form of behaviour mechanisms and personality mechanisms which are attempts to cope with requirements of a situation based on available means. Under conditions of adequacy between difficulty of a situation and a range of available means and abilities to use them the relation between a person and his environment is stable. However, in the absence of such adequacy as in case, for example, of emergency situation a person looks for adaptation instruments.

¹ Wojciech Czajkowski, Ph.D., University of Public & Individual Security APEIRON in Cracow, Krupnicza Street 3, 31-123 Cracow, Poland, paksos@gmail.com.

² Juliusz Piwowarski, Assoc. Prof., Ph.D., University of Public & Individual Security APEIRON in Cracow, Krupnicza Street 3, 31-123 Cracow, Poland, juliuszpiwowarski@apeiron.edu.pl.

In common interpretations concerning effective operation of a person it is claimed that speed of action can be such a measure. Brief analysis of many situations in which suddenly occur threats to security of a person or community leads people to a conclusion that only quick, immediate response can prevent threats or combat them. Without prejudice to the rank of such measures and their usefulness in many situations we should indicate interpretations in which automatic and instinctive actions are distinguished from those reflective and intellectual ones. This is related to twofold forms of knowledge possessed by a person and differing in the level of its availability to a subject. They refer to declarative knowledge which is sometimes called “knowledge that” (factual knowledge) and procedural knowledge which is called “knowledge how”. The declarative knowledge is easily accessible, easy to modify, however, information processing with its participation is slow. The procedural knowledge is contained in the procedures for processing information and behaviour management. In contrast to the previous one this kind of knowledge is basically not available to the consciousness of a person and difficult to modify. Regardless of that by means of this knowledge information is processed very quickly. Excellent examples of procedural knowledge are defensive mechanisms and interpersonal behaviour scripts. With these two types of knowledge are associated two types of information processing: controlled processing and automatic processing (Czajkowski, 2014a, pgs. 48-49).

Indicated interpretations related to declarative and procedural knowledge refer to information processing mechanisms that can vary by the pace of their implementation and affect the speed of action in emergency situations. So, it is worth remembering that effectiveness may not necessarily be strictly linked to a quick response since in various situational conditions it may turn weighty when both forms of information processing are combined (an automatic form and controlled form). The carried out interpretation refers to the distinction made by **D. Kahneman** (2012) who wrote about quick and slow thinking. In the first case, these are acts carried out in an automated way, not available in insight mechanisms being at disposal of a subject of an action. In the other case, thinking refers to the acts taken by a subject in such a way that is fully controlled by the same subject in an introspective way (Czajkowski, 1996).

People living in certain cultural conditions acquire certain patterns of behaviour that, on the one hand, have preconditions associated with individual properties (for example, in the form of temperament traits), on the other hand, they are stimulated by social and cultural pressure. Such an instrument for raising effectiveness is increase in intensity and speed of behaviour called Type A Behaviour Pattern that forms a peculiar set of behaviour appropriate for a particular group of people occurring in certain situations. In the undertaken analysis we assess how effectively people with this behavioural pattern cope in emergency situations.

In such a context, it is worth making a comparison between the important concepts of sense of threat and sense of security (Czajkowski, 2017a).

1 Values in the action of a person in emergency situation

In the discussed issues of beliefs and values it seems particularly important to take into account personality factors that are identified for instance in **Costa** and **McCrae**'s NEO-FFI (Zawadzki et al., 2008) method which is intensively used in research. This method is based on the theory of personality in which **Costa** and **McCrae** identified five personality factors of universal and cross-cultural nature in the form of neuroticism, openness, extraversion, agreeableness and conscientiousness. Such direction of research seems to be reasonable due to the value of a variable defined by the activity of a subject. Building a system of relatively stable beliefs and system of values which characterise the action of a subject will be most likely essentially conditioned by the indicated personality variables. Therefore, it seems reasonable to construct a model in which attention is focused on searching for relationship between the preference for values and personality variables distinguished in the concept of **Costa** and **McCrae**.

It seems that in the scientific research regarding axiological and psychological layers of the first pillar of security culture focused on the issues of occurrence of certain relationships between values and personality variables the factor of openness that facilitates the perception of a wide variety of (also different from those known from a family environment) forms of evaluation of the world and people may appear to be of a great importance. Equally important variable that modifies the shape of hierarchy of values and normative beliefs can be the factor of extraversion that modifies the ease of entering social relationships by a subject, readiness to be a subject to a constructive social influence and manipulation (Csikszentmihalyi, 1998).

Extremely interesting suggestions referred to the interpretation of values were introduced by **S. H. Schwartz**. The author defines values as a cognitive representation of an objective that is of motivation value for a subject and goes beyond a situation. Identification of dimensions of values related to self-centeredness and capableness to overstep one's own personality seems to be as crucial as appreciation of the dimension of openness to changes *versus* conservatism. In Schwartz's theory attention is drawn to two characteristics of the structure of values. The first of them implies that values make a motivation continuum, which means that similar values which are situated next to each other can be fulfilled in a single act. In the second one the circularity of the structure is pointed up. Similar values are situated close to each other and opposite values in the circular model cannot be fulfilled in a single act.

In the circular model of the structure of values it is essential to point out two rules that assign their place. Both rules are a consequence of the circular

continuum and understanding of values as a cognitive representation of motivation objectives (Schwartz, 2006). They are the rules of compliance and conflict. According to them contiguous values in the circular model are possible to fulfil together being a cognitive representation of similar values. In turn, the values that are placed on opposite sides of the circle are not possible to fulfil together as they are a cognitive representation of conflicting objectives. In the interpretation of Schwartz's model it is also essential to notify the view in which the author of the model identifies three unaware by a person areas that are represented by values in the form of conscious objectives. They are:

1. biologically conditioned needs,
2. social motives resulting from the necessity of social interactions enabling cooperation,
3. social and institutional requirements serving survival and well-being of a group. A reference to the issue of social interaction and functioning in the sphere of groups and institutions is particularly important in the discussed issues concerning activities of officials.

A particular attention is paid to operationalization of values made in Schwartz's team which allows to measure them using *Portrait Value Questionnaire*. The questionnaire comprises 21 question that allow to measure not only declared values but also those actually professed (given *implicit*). It is possible by using in this tool the non-straight measure. Hence, the use of this tool for measurement of values gives opportunities to access not only to declared values (given *explicitly*). It seems to be particularly important in case of conceiving research projects concerning dispositional groups. Getting through to the results associated with expressing of values on the open level (values given *explicitly*) appears to be less reliable source of information on relevant, real regulators of one's behaviour (Schwartz, 2012). This is a complex issue also because of natural differences in terms of the ease of getting insight into functioning of a subject which is determined by personality variables. So *the values* that are expressed *explicitly* provide less reliable material obtained from respondents. This is due primarily to the construction of self-observation methods in which examined people who declared sharing certain values rather express opinions and beliefs that are accepted and expected in specific social and cultural conditions than those with which they would fully identify themselves. The access to values and normative that are fully shared, that is deeply internalised and expressed *implicitly*, is much more likely by the use of research procedures that provide the insight into hidden values. In the presented conceptualisation it is worth remembering about the distinction between ultimate and instrumental values made by **Rokeach**. Both in the situation of empirical research on values and on the action for shaping, developing and deepening consciousness of a subject in this regard this categorization is crucial and should not be marginalised.

Research may also create other possibilities in the form of association of the issues of axiological origin regarding values with the issues concerning psychological background of social sciences (to which the discipline of *security sciences* belongs) referring personality problems. The attempts to identify the universal hierarchy of values can be interpreted in combination with the application of the theory of personality by **Costa** and **McCrae** in which five factors that are comprehended universally are identified. Perhaps in addition this procedure will also allow to refer the problem of the universal hierarchy of values which is doubted by many scientists or commented on its existence only in hypothetic way (Zawadzki et al., 2008).

Addressing the issue of distinction of the values given *explicitly* (associated with explicit attitudes) and the values given *implicitly* (associated with hidden attitudes) allows to get an insight into a regulatory role of values in one's action.

2 Success and frustration in action. Adaptability and unadaptability of type A behaviour pattern

At this point we refer to the issue of the activity level of a person interpreting its adaptability. We would like to draw your attention to the term of Type A Behaviour Pattern (TABP) in psychological theory of human functioning.

Type A Behaviour Pattern is described as:

- intensive pressure to achieve independently chosen but usually poorly defined goals,
- a deeply perpetuated tendency to an intense rivalry,
- permanent pursuit to success and confirmation of one's own value,
- constant engagement in numerous and diverse activities which usually contain completion deadlines,
- habitual propensity to speeding up the pace of doing multiple physical and mental activities,
- extraordinary physical and mental alertness (Rosenman, Friedman, 1974, pgs. 269-279).

It seems that such behaviour characteristics can be relatively easily associated with people who play roles of leaders. However, it is worth pointing out that these are characteristics related to a set of behaviours and not to a description of personality properties (Czajkowski, 2013, pg. 209).

The cited authors also indicated a set of behaviours that make up Type B Behaviour Pattern as opposed to Type A Behaviour Pattern with particular emphasis on a relative lack of the sense of pressure, excessive ambition, the need for urgency of action, tendency to rivalry and a fight with deadlines. In positive characteristics there is emphasised the ability to relax, easiness in experiencing satisfaction, undertaking activities consistent with the course of

activity of the nearest social environment. The third set of behaviours was also indicated which is called Type C Behavioural Pattern which was similar to B Pattern but it additionally contained a chronic feeling of anxiety and feeling of threat. It seems that this characteristic is particularly important at the time when we describe action of a person in an emergency situation. In the cited work **R.H. Rosenman** and **M. Friedman** (1974) drew attention to the impact of the self-defined behaviours on the increase in the risk of developing coronary heart disease. They warned that examination of the problem of coronary heart disease as the effect of individual risk factors evidences at least of negligence apart from the attractiveness of a transparent cause-effect relationship. The conducted research incline us to accept that emerging health risks result from the interaction of many factors of a long-lasting nature.

Behaviours that make up A Pattern are characterised by ambition, aggression, tendency to rivalry even in situations which are not competitive. In the 1980s **M. Friedman** wrote about people who present “the chronic pattern of type A behaviour” calling it emotional syndrome characterised by constantly gnawing feeling of time pressure and easily provoked hostility. Equally specific behaviours are related to excessive vigilance, impetuosity and affectivity in the manner of speaking, excessive muscle tension, quick performance of many actions, the feeling of tense pressure, impatience to slowness of other people, preoccupation with oneself and excessive sense of responsibility. These people usually focus on several issues at the same time. In general these behaviours can be defined as increasing the pace of life. The main "axial" behavioural components of Type A Pattern are:

- a high degree of aggressiveness,
- easily provoked hostility,
- feeling of time pressure, and obsessive even competitive striving for achievements (Matthews, 1982, pg. 295).

In the recently developing concept Byrne claims that to TABP of crucial importance is competitive attitude. This concept is understood as motivational predisposition to demonstrating many behaviours such as:

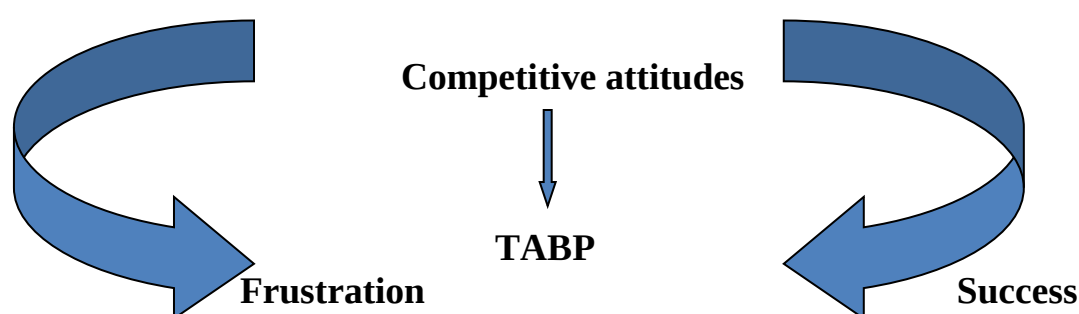
- achievement-oriented behaviours,
- behaviours expressing time pressure,
- behaviours related to appropriation and collection (with features of compulsivity),
- unyielding behaviours in situations of confrontation with others (Byrne, 2000).

In case of competitive attitudes **D.G. Byrne** interchangeably uses the term of motivation predisposition and a set of the cognitive beliefs conditioning the indicated behaviours. Competitive attitude as a motivation predisposition is related to nonspecific increase of agitation of the autonomic nervous system. In psychological characteristic of competitive attitudes their consequences appear to be important. Successfully completed actions resulting from competition are

of adaptive importance as a result of expression of commitment of a person to their objectives. In turn, the actions facing difficulties leading to frustration as a result from blocking an effective implementation of the objectives are of non-adaptive importance leading to negative health consequences associated with coronary heart disease. Context of the operation of an effective leader functions in public awareness by means of the term “a man of success”. The indicated interpretation suggests a possibility of dual interpretation of leader’s behaviour depending on the results of his action in the environment. Therefore it is worth referring to this issue taking into consideration both possibilities of interpretation. TABP can lead a person to success resulting largely from the competitive actions incorporated into socializing mechanisms and transferred in social relationships and determined by their individual abilities and expertise. On the other hand TABP can lead to failure due to situational conditions and possible deficiencies in person’s expertise.

The interpretation proposed by **D.G. Byrne** finds its clear reflection in the following scheme.

Pic. 1 Frustration and success as consequences of interdependence of competitive attitudes (Byrne, 2000).

Presented interpretations seem to be a useful key allowing to answer the question how TABP affects person’s behaviour and why some of the people having this instrument at their disposal achieve success and others experience frustration with its all emotional consequences (Czajkowski 2014b, pg. 198).

The indicated characteristics of Type A Behaviour Pattern are well tailored to stereotypical understanding of a person who serves as a leader, manager by showing his commitment, the intensity of the efforts taken by him and psychological and somatic cost borne in connection with physical and emotional burden. Perceiving of a leader as a very active person, involved in their actions creates a constructive picture of a person who can influence others in emergency situations (Czajkowski, 2017b).

In the presented interpretation of the instruments used by a person in order to defend against the sense of threat and loss of security it is also worth referring

the issue of coping with challenges arising from emotionally demanding situations. In various interpretations this issue is raised in categories of mechanisms of dealing with stress, collecting and developing the means which serve meeting numerous challenges and threats arising from physical and social environment. The indicated issue is a significant and important complement in the process of understanding of actions of someone who experiences the sense of threat.

3 The sense of threat and coping mechanisms

Stress, anxiety and coping with them are inalienable aspects of human life. Strategies and styles of coping play a central role in determining physical and psychological comfort of a person when they are a subject to negative or stressful events in their lives. Treating the issue historically we should indicate and recognize Freud's research who looked to the process of forming defensive mechanisms that serve distancing to difficulties and risks emerging in life. The question that appears is the question about adaptability of such forms of action which are initially unaware and directed at minimizing of psychological cost appearing in such situations.

In more recent studies coping is understood as a reaction to external stressors or negative events. These reactions are usually aware strategies or styles. In the older literature unaware mechanisms were emphasized which have to be exposed by clinicians in order to build adaptive forms of action in difficult situations.

Comprehending stress usually referred to one of the three interpretations of the concept of stress:

- stress as an incentive,
- stress as a state of body (body's reaction to incentives),
- stress as a relationship between an environment and a subject.

In the latter sense the concept of stress was used by **R.S. Lazarus** and **S. Folkman** who wrote about stress as follows: "[...] a special kind of relationship between a person and an environment which is appraised by a person as overtaxing or exceeding his abilities and threatening his good" (Lazarus, Folkman, 1984).

The indicated ways of understanding stress are usually partial and conditioned by interpretation in the context of a specific paradigm. Mainly in the interpretation of stress attention was drawn to negative consequences of its action as it usually happens in the models of the biometrical model group. In the case of the concepts referring to coping models, struggling, remedial processes, overcoming the focus was rather on person's efforts aiming at coping with difficulty of a situation. In the field of stress and coping significant changes were introduced, highlighted, for example, by **I. Heszen** (Heszen, Ratajczak, 2000):

- emphasising subjective aspects of a person,
- conducting research in natural conditions,
- emphasising phenomenological data – activity of a person is rather determined by a subjective interpretation, personal perception than objective reality,
- analysis according to a circular scheme (approach of the general theory of systems).

By such understanding of stress and coping issues it is much easier to build biopsychosocial models of activity of a person referring to the concept of **B.T. Engel**, (1980, pgs. 535-544) than it used to be by using different than the above four assumptions.

The concept of coping is usually a direct consequence of an accepted definition of stress. Thus, for example, in **R.S. Lazarus** and **S. Folkman's** perception coping is "... constantly changing, dynamic cognitive and behavioural efforts aiming at mastery of external and internal demands appraised by a person as overtaxing or exceeding his resources" (Lazarus, Folkman, 1984, pg. 141). It is worth noting that under this concept there is a possibility to bring defensive mechanisms within the scope of the concept of coping.

According to **R.S. Lazarus's** transactional concept coping with stress is a function of the process of the initial cognitive threat assessment. If, on the basis of this assessment, a subject interprets a transaction as a stressful one, a basic adaptive process in the form of coping is launched. In turn, the process of coping with stress depends on the secondary threat assessment in which a subject analyses what he can do to cope with the requirements of a situation.

The process of coping contains behavioral and cognitive acts of action which have to fulfil the following functions:

- to change a situation for better by changing one's own destructive action (concentration on *self*) or by changing destructive or threatening environment,
- to regulate emotions (calming down) (Terelak, 1995, pgs. 282-283).

Under certain conditions the both indicated functions can enter into conflict with each other reducing the likelihood of coping with threat. Implementation of the function of calming down in certain conditions can block the ability to take action that is necessary for adaptation. Examples of such actions could be avoiding unpleasant thoughts, denial, rationalisation, use of sedatives. Efforts to calm down can be useful if they do not block adaptation actions.

J.F. Terelak in the interpretation of such a set of dimensions of coping considers that their distinction is not useful due to a high degree of specificity of stressful situations (Terelak, 1995, pg. 284).

There is also a distinction between coping and automated adaptive reactions concerning implementation of learned routine behaviour. An important

criterion here is newness of a situation. **R.S. Lazarus** in his conception identifies four ways of coping with stress each of which has a dual function: a function of solving a problem and a function of regulation of emotions. They can be directed to one's own *self* or to an environment. They are:

- searching for information,
- direct action,
- refraining from action,
- intrapsychic processes (cognitive processes regulating emotions including defensive mechanisms).

In addition to these basic categories in empirical studies there was distinguished a number of other ones as, for example, confrontation, distancing, taking responsibility, revaluation, wishful thinking, escape, blaming.

Taking action of such a nature that orders terminology and conceptualisation of the issues of security threats creates opportunities to build a model of action of a person in the conditions of the sense of threat. Such a model should provide opportunities to cover with its scope a few essential floors for interpretation of a dangerous situation. First, it is a matter of analysis of situational factors through the prism of risk and possessed broadly defined resources. Secondly, it is a matter of analysis of situational factors related to personality, temper and behavioural predispositions. Thirdly, it's a matter of acquired patterns of reacting at somatic, vegetative and immunological levels. Fourth, it is a matter of behavioural factors perceived in terms of their healthy or unhealthy nature.

Creation of such a model may give chances and possibilities to efficiently analyse, interpret and promote actions of people and groups of people who are professionally associated with the context of acting in situations of threat to essential values.

Literature:

BYRNE D.G. 2000. *The frustration of success: Type A behaviour, occupational stress and cardiovascular disease*, In D. KENNY, J. MCGUIGAN I J.L. SHEPPARD (eds.) *Stress and health: Research and clinical applications*. Sydney: Harwood Academic Publishers, 2000.

CSIKSZENTMIHALYI, M. 1998. *Urok codzienności. Psychologia emocjonalnego przepływu*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 1998, 231 pgs., ISBN 83-85458-31-X.

CZAJKOWSKI W. 2006. Type A Behavioral Pattern and Coronary Heart Disease: Theoretical and Methodological Dilemmas. In KLIŚ, M., KOSSEWSKA, J., CZAJKOWSKI, W., *Studies on Communication and Stress*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2006, 168 pgs., ISBN 83-7271-390-1.

- CZAJKOWSKI, W. 2013. Społeczno-kulturowa transmisja wzoru zachowania A, In K. MUDYŃ (red.). *W poszukiwaniu międzypokoleniowej transmisji wzorców zachowań, postaw i wartości*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, pgs. 207-227, 295 pgs., ISBN 978-83-7780-658-6.
- CZAJKOWSKI W. 2014a. *Psychologiczne mechanizmy działania w warunkach zagrożenia*, Kraków: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego APEIRON, 2014a, 152 pgs, ISBN 978-83-64035-22-7.
- CZAJKOWSKI, W. 2014b. Intensywność działania w relacjach społecznych a poczucie zagrożenia, pgs. 192-204 In J. PIWOWARSKI (ed.). *Funkcje teorii nauk o bezpieczeństwie*, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego Apeiron w Krakowie, Kraków 2014b, pgs. 258, ISSN: 2543-7321.
- CZAJKOWSKI, W. 2017a. Interpretacja działania w sytuacjach zagrożenia. Perspektywa psychologii bezpieczeństwa personalnego, pgs. 225-244, In M. CIEŚLARCZYK, M. FAŁDOWSKA, A. FILIPEK (eds.) *Ziemia i kosmos w perspektywie bezpieczeństwa. Wyzwania, szanse i zagrożenia*. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2017a, 383 pgs., ISBN: 978-83-7051-854-7.
- CZAJKOWSKI, W., WĄS-GUBAŁA, J. 2017b. *Bezpieczeństwo personalne w perspektywie kulturowej*, „Studia nad Bezpieczeństwem”, pgs. 5-16, nr 2, ROK 2017b, ISSN: 2543-7321.
- ENGEL B.T. 1983. Assessment and alteration of physiological reactivity, [in:] T.M. DEMBROSKI, T.H. SCHMIDT, G. BLÜMCHEN (eds.). *Biobehavioral basis of coronary heart disease* (pgs. 450-458), New York, Basel: Karger, Basel, 1983, 482 pgs., ISBN 3-8055-3629-1.
- HESZEN I., RATAJCZAK, Z. (eds.). 2000. *Człowiek w sytuacji stresu*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000.
- HESZEN-NIEJODEK I. 1991. Radzenie sobie z konfrontacją stresową (wybrane zagadnienia, „Nowiny Psychologiczne”, 1991, 72-73 (1-2), 13-26.
- KAHNEMAN D. 2012. *Pułapki myślenia. O myśleniu szybkim i wolnym*, Poznań: Media Rodzina, 2012, 667 pgs., ISBN 978-83-7278-677-7.
- KALINA R.M. 1991. Ogólne kategorie klasyfikacji i charakterystyki zagrożeń zewnętrznych, In B. HOŁYST, *Człowiek w sytuacji trudnej*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Higieny Psychiczej, 1991.
- LAZARUS R.S., FOLKMAN, S. 1984. *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer, 1984.
- MATTHEWS, K.A. 1982. Psychological perspectives on the Type A behavior pattern. „*Psychological Bulletin*”, 1982, 91, 293-323.
- PIWOWARSKI J. 2014. *Fenomen bezpieczeństwa. Pomiedzy zagrożeniem a kulturą bezpieczeństwa*, Kraków: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron”, 2014, 203 pgs., ISBN 978-83-64035-18-0.
- PIWOWARSKI J., CZAJKOWSKI W. 2015. Kultura bezpieczeństwa – wartości i czynniki osobowościowe jako determinanty zachowań członków grup dyspozycyjnych, In *Národná a medzinárodná bezpečnosť Zborník vedeckých a odborných prác*, Liptovský Mikuláš 2015, 667 p., ISBN 978-80-8040-515-1.
- ROSENMAN, R.H., FRIEDMAN, M. 1974. Neurogenic factors in pathogenesis of coronary heart disease. „*Medical Clinics of North America*”, 1974, 58, 269-279.

- SCHWARTZ, S.H. 2006. *Basic human values: theory, measurement, and applications*, "Revue française de sociologie", 2006, 47 (4), 929-968.
- SCHWARTZ, S. H., *An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values*. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2012, 2(1) <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- TERELAK, J.F. 1995. *Stres psychologiczny*, Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Branta, 1995, 382 pgs., ISBN, 83-900872-9-6.
- ZAWADZKI, B., STRELAU, J., SZCZEPANIAK, P., ŚLIWIŃSKA, M. 2008. *Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrae*, Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa 2008, 100 pgs.
- ZIĘBA R. 1997. Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych, [in:] D. B. BOBROW E. HALIŻAK R. ZIĘBA (eds.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa: Wydawnictwo SCHOLAR, 1997.

EMOČNÉ A ETICKÉ VODCOVSTVO AKO NÁSTROJ STRATEGICKÉHO MANAŽMENTU V KRÍZOVOM RIADENÍ

EMOTIONAL AND ETHICAL LEADERSHIP AS AN INSTRUMENT OF STRATEGIC MANAGEMENT IN THE CRISIS MANAGEMENT

Andrea Čajková¹

ABSTRACT

Despite its undeniable importance, leadership in public administration is very poorly conceptually anchored. Although research on emotional and ethical leadership is constantly expanding, there remains a limited understanding of how the specifically predicted moral component of this leadership style affects the behaviour of employees. The aim of this paper is to clarify what competencies are needed in the reaction phase of actual crises and to point out the significant differences between related but also different concepts that are often confused. This means to what extent crisis management, in which there is a degree of failure, is related to crisis management, change management, and transformation management? How are these differences illustrated at the level of competencies? According to relevant research, senior officials in administrative crisis management positions do not abandon existing crisis management systems but rather selectively adapt them. Change management is important but must be targeted and time-sensitive. Crises are not a good time to reorganize adequately functioning systems, much less to the effort to implement large organizational changes. The specificity of crisis situations is that while some of the commonly-related transformational leadership features are real, such as self-confidence and determination, others are clearly suppressed as the need for success. It is therefore clear that different circumstances require different competences. Identifying specific contexts such as environmental requirements or industrial peculiarities, and then studying differences, greatly enhances awareness of the leadership specificities in crisis management. Contribution is based on comparative analysis and definitions of the most advanced theories of emotional leadership and transformation. The aim of the paper is to present views on leadership and modern leadership theory in the company's strategic management. It then compares current views with successful management that demonstrate previous experience. The importance of leadership as a significant part of the company's strategic management has been proven over the last decades. It is motivated by efforts to find effective management models that could help avoid economic upheaval and political turmoil in the future.

Key words: leadership, strategic management, crisis management, public administration, organizations

Úvod

¹ Andrea Čajková, PhDr. PhD., odborná asistentka, Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, Slovenská republika, andrea.cajkova@ucm.sk.

Moderné organizácie v súčasnosti čelia problému zvyšovania kompetencií manažérov v oblasti vnímania, uznania, pochopenia a vyjadrenia emócií v závislosti od konkrétnej situácie. Rovnako sa musia vyrovnat' s problematikou emočného povedomia manažérov a rozvojom emocionálnej inteligencie. Faktom je, že pojmy "výkonný" a "vodca" nie sú navzájom identické. Napriek tomu je jasné, že manažér, ktorý vedie zamestnancov, musí mať vlastnosti vodcu. V dôsledku toho je vodcom nielen osoba, ktorá má právomoc vzhľadom na svoju pozíciu, ale najmä osoba, ktorá má určité osobnostné vlastnosti, ktoré mu umožňujú urobiť organizáciu životaschopnou, maximalizovať prínos každého zamestnanca, definovať jednotný smer pre organizačnej činnosti, ktorej výsledkom je dosiahnutie organizačných cieľov.

Emocionálna inteligencia sa stáva jednou z najaktuálnejších a najpotrebnejších vlastností, ktorú musia moderní lídri v dnešnej dobe vlastniť. Dobro rozvinutá emocionálna inteligencia predstavuje schopnosť riadiť vlastné a podriadené emócie, pretože podporuje efektívnu komunikáciu v organizácii a správne manažérske rozhodnutia. Toto sú vlastnosti, ktoré musí mať efektívny manažér.

Špeciálne je potrebné problematiku potreby emocionálnej inteligencie lídrov a etického vodcovstva riešiť v kontexte krízového riadenia. Zatiaľ čo súkromný sektor používa jednotný termín „krízový manažment“ na označenie všetkých mimoriadnych udalostí a možných nebezpečenstiev pre spoločnosti, vo verejnom sektore sa vo všeobecnosti používa niekoľko pojmov, pretože v dôsledku rozsiahlejšej odbornej rutinizácie incidentov, mimoriadnych udalostí a dokonca katastrof predstavuje významnú funkciu vlády. Treba si teda uvedomiť, že krízový manažment (tu používaný ako manažment katastrof) nepredstavuje to isté ako riadenie havarijných situácií vo verejnom sektore. V tejto oblasti sa vyvoláva určitý zmätok z dôvodu rozdielnych preferencií v nomenklatúre medzi súkromným a verejným sektorom. V súkromnom sektore sa termín krízový manažment často používa veľmi široko na to, aby znamenal prevenciu a reakciu na všetky nepriaznivé udalosti, bez ohľadu na ich závažnosť, rozsah, predvídanie atď. (či už finančné, otázky vzťahov s verejnosťou, technologické, či legislatívne hrozby). Vo verejnom sektore termín krízový manažment je vo všeobecnosti vyhradený pre udalosti, ktoré sú z akéhokoľvek dôvodu neočakávané alebo neplánované, čo spôsobuje nevyhnutné adekvátne reakcie na mimoriadne udalosti, v ktorých sú v dôsledku časového obmedzenia vážne dôsledky, straty na životoch alebo veľké finančné škody. Napriek tomu krízový manažment nenahrádza núdzové riadenie (riadenie havarijných situácií). Krízové riadenie môže tvoriť nadstavbu na núdzové riadenie a stavať na plánoch riadenia mimoriadnych udalostí a protokolov s pomocnými zdrojmi, alebo môže nastoliť prísnejšie, ale efektívne protokoly o rozhodovaní a riešení problémov s selektívne používanými postupmi, ktoré pomáhajú respondentom prispôbiť sa špecifickým prerušeniam infraštruktúry havarijnej odozvy (Waugh, Streib 2006).

Krízové riadenie teda vo všeobecnosti predstavuje špeciálny typ riadenia zmien. Riadenie zmien je komplexná oblasť, pretože existuje veľa rozmerov, ktoré sa môžu meniť a typy zmien, ktorým čelia organizácie, pričom je nevyhnutné si uvedomiť, či riešime zmeny štrukturálne alebo o ľudských reakciách na požiadavky na plánovanie, reagovanie na zmeny a poučenie sa z nich (Van Wart, Kapucu, 2011). Odborníci v oblasti riadenia zmien sa zhodujú, že oba rozmery sú rozhodujúce pre úspech, ale zahŕňajú odlišne odlišné kompetencie (napríklad využívanie odborných znalostí a analýz verzus poskytovanie inšpiratívnej motivácie riešiť mimoriadne a neznáme aspekty zmenou).

Hoci je ťažké kategorizovať všetky rôzne typy zmien kvôli hladkým permutáciám, ktoré vytvárajú, je to veľmi užitočné cvičenie na identifikáciu hlavných faktorov, pretože prístup lídra súvisí napríklad s rýchlosťou, s akou musí byť zmena vykonaná. Klasickým príkladom je krízová situácia, v ktorej je rozhodujúca práve rozhodnosť, v porovnaní s potrebou inovácie, ktorá zvyčajne zahŕňa rozsiahly vstup a následne tlmí časový stres. Druhý parameter súvisí s mierou, do akej sa plánuje zmena v porovnaní s mierou a akútnou potrebou zmeny, či už ako reakcia na udalosť, alebo len ako evolučný proces.

Plánovaná zmena sa všeobecne považuje za pozitívnejší typ zmien a manažéri a vedúci predstavitelia dúfajú, že túto kompetenciu dôsledne ovládajú. Napriek tomu je dôležité si uvedomiť, že niekedy je proste zavádzanie zmeny nedôsledne naplánované alebo vykonaná, alebo oboje, a preto má katastrofálne výsledky. Aj reaktívna alebo evolučná zmena niekedy dokáže reagovať na príležitosti a vedie k pozitívnym výsledkom, aj keď to nemusí byť normou. Zaoberanie sa s neplánovanými zmenami je tiež spôsobilosť manažmentu. Tí lídri, ktorí sú silní pri plánovanej zmene, nemusia byť takisto silní pri riadení neplánovanej zmeny a naopak, pretože vodcovia nemusia mať rovnaké možnosti.

Pre priblíženie problematiky je teda potrebné zadefinovať špecifiká cieľov verejného manažmentu a vodcovstva vo verejnej správe, poukázať na súvis úrovne zodpovednosti manažérov a iných súhrnných premenných, ako je úroveň inštitucionalizácie a moc verejnej organizácie, v ktorej pracujú manažéri, a potreby rôznych typov vedenia. Cieľom príspevku je poukázať na skutočnosť, že globálna ekonomika a celosvetové trendy prinášajú nové výzvy prenikajúce do aj manažmentu verejnej správy. Spolu s meniacou sa ekonomickou paradigmou prináša politická a ekonomická neistota zvýšený dopyt po lídroch s víziou a autoritou. Vo verejnej správe literatúru emočného a etického vedenia zaraďujeme do výskumu dynamiky morálneho chápania seba tak, aby etické vodcovstvo podporilo pocit morálnej identity medzi zamestnancami, čo potom inšpiruje nasledovníkov, aby prijali viac etických opatrení, ako je zvýšenie organizácie občianskeho správania. Domnievame sa, že práve vplyv morálnej identity by mal byť výraznejší, ak sú lídri vnímaní ako vzor, pretože ich činy predstavujú výraznejší motív k potrebe stotožnenia sa nasledovníkov. Naše

zistenia tiež naznačujú, že pri prijímaní nových emočných a etických manažérov alebo tréningu interných manažérov by bolo potrebné brať do úvahy skutočnosť, že títo jedinci môžu byť efektívni iba pri schopnosti morálnej transformácie nasledovníkov, keď sú v tíme vnímaní ako vzor.

Teoretické východiská

Existuje mnoho teórií a prístupov k vedeniu, ktoré sa snažia identifikovať metodológiu, ako identifikovať a objektívne merať efektivitu, etickosť, emocionalitu a morálku vodcov. Medzi najdôležitejšie možno zaradiť situačné a kontingenčné prístupy, transformačné vedenie, transakčné vedenie, teóriu založenú na vlastnostiach a spracovaní informácií. V prípade emocionálnej inteligencie vodcov vychádzame z pravdepodobne najvýznamnejšieho výskumu A. Smitha "Theory of Moral Senses" (1997), pričom reflektujeme skutočnosť, že sa v súčasnosti stále viac a viac pracuje na psychologicky špecifických znakoch riadenia a vedenia, pretože moderné spoločnosti potrebujú viac manažérov a vedúcich s konkrétnym súborom vlastností, nevyhnutných pre úspešných vedúcich. Publikácie a výskumy zaoberajúce sa touto problematikou sú na rozhraní manažmentu a iných vedných odborov, napríklad kognitívnej psychológie a neurofyziológie týkajúcej sa ľudského mozgu ako štruktúry na spracovanie údajov. Príkladom je teória emocionálneho vedenia, ktorá sa stala populárnou po uverejnení príspevku Golemanom a kol. (2008). Goleman je americký psychológ, vedecký novinár a spisovateľ a predseda konzorcia pre výskum emočnej inteligencie v organizáciách, ktoré vykonávajú výskum v oblasti emocionálnej inteligencie v organizáciách v rámci magisterského štúdia v profesionálnej a aplikovanej psychológii na univerzite v Rutgers (USA). Jeho kniha *Emotional Intelligence* (Goleman 2009) predstavuje jednu z najvýznamnejších publikácií v tejto oblasti spoločne s publikáciou Petra Druckera *Efektívny výkonný riaditeľ* (2012), čím najmä najviac prispel k šíreniu a popularizácii výskumu emocionálnej inteligencie.

Emócia (latinský *emovere* - vzrušenie, rozrušenie) je psychický proces impulzívnej regulácie správania založený na zmyslovom odzrkadlení potrebného významu vonkajších vplyvov a ich priaznivosti alebo škodlivosti pre životnú aktivitu jednotlivca. Ide o nástroj na posúdenie interakcie medzi jednotlivcom a životným prostredím, ktoré vznikli v procese vývoja človeka. Emócia má hlavne motivovať ľudí, aby konali. Emócie sú vždy dvojmocné (pozitívne alebo negatívne) a nastavujú organizmus na vhodné správanie, t.j. určujú selektivitu správania. Psychológovia rozlišujú pocity a emócie. Pocity sú vytvárané motivačným systémom jednotlivca, čiže čím väčší vplyv má situácia na motivačný systém, tým silnejšie sú pocity. Emócie predstavujú interpretáciou pocitov, našej spätnej väzby; predpovedajú, ako blízko ste k cieľu, na ktorý je systém určený (Bataeva, Vavilina, 2018). Termín „emočná inteligencia“ sa stal populárnym medzi psychológmi, keď bol prvýkrát predstavený v roku 1990

Mayerom a Saloveyom (1997). Už predtým však psychológ Reuven Bar-On (1996) navrhol koncept emočného kvocientu (EQ) analogicky s inteligenčným kvocientom (IQ) a ďalšie výskumy riešili problematiku emocionálnej gramotnosti, sociálnej inteligencie a rôznych aspektov emocionálnej inteligencie. Emocionálna inteligencia teda predstavuje schopnosť vnímať a vyjadrovať emócie, asimilovať emócie a myšlienky, rozumieť a vysvetľovať emócie, ale i regulovať svoje vlastné emócie a emócie druhých. Peter Salovey vyzdvihol päť zložiek emocionálnej inteligencie: uvedomenie si vlastných emócií, riadenie emócií, sebamotivácia, uznanie emócií druhých a riadenie vzťahov (manažment emócií iných ľudí) (Salovey a Mayer 1990). Goleman (1997) naproti tomu uvažuje o štyroch zložkách emocionálnej inteligencie: sebapoznávanie, sebariadenie, spoločenské povedomie a riadenie vzťahov. Prvé dve zložky (sebavedomie a sebazáchov) sa prejavujú v osobných zručnostiach, ktoré identifikujú schopnosť ľudí riadiť samých seba. A druhé dve zložky emocionálnej inteligencie (sociálne povedomie - empatia a vzťahy) - možno vidieť v našej schopnosti zvládnuť vzťahy s inými ľuďmi. Príklad osobných zručností: spoliehanie sa na intuíciu, analýzu vlastných emócií a rozpoznanie ich vplyvu na nás. Príklad riadenia vzťahov: schopnosť zvážiť pocity iných ľudí, empatiu voči iným ľuďom a podporný postoj k ich problémom, ovládnutie taktiky presvedčovania, atď. Schopnosť riadiť emócie iných ľudí spočíva na schopnosti spravovať vlastné emócie. Predpokladá sa, že dobrý vodca má aspoň jednu zručnosť v každej zo štyroch zložiek emocionálnej inteligencie.

Na základe tejto logiky Daniel Goleman (1997) definoval prístup k vedeniu z hľadiska schopnosti ovplyvňovať emócie ľudí. „Emocionálne vedenie“ podľa neho predstavuje také vedenie ľudí, v procese ktorého sa využíva celý arzenál zručného emočného vplyvu na ľudí. „Vodca musí vždy ovládať náladu ľudí“ (Goleman, 2011, s. 190). Jeho prístup je založený na dlhodobom monitorovaní vrcholových manažérov spoločností a na analýze súčasných a minulých politických vodcov. Definoval, že „emocionálni vodcovia“ okrem profesionality majú dar inšpirácie a schopnosť nastaviť (vytvárať) náladu publika / podriadených a tým udržiavať vysokú motiváciu pre stanovenú úlohu. Dobrá znalosť verejnej mienky je taktiež dôležitou kompetenciou vedúceho v organizácii, tak isto ako politika a kazateľ. Podľa jeho názoru je pre vodcu dôležité mať emocionálnu inteligenciu a teda, že vodca „musí mať srdce aj hlavu.“ (Goleman, 2011)

Úzko súvisiacimi sú **transakčné vedenie**, ktoré vychádza z monitorovania a kontroly zamestnancov a konkrétne je založené na adekvátnom odmeňovaní žiaduceho správania (Keller, 2006). Vedúci transakcie dáva podriadeným to, čo chcú, za to, že dostáva to, čo potrebuje sám. Používa dva základné nástroje: podmienenú odmenu a riadenie výnimkami. Yukl (1981) videl transakčný leadership ako také operácie, kde sa nadriadený s podriadeným vzájomne ovplyvňujú v záujme získania určitej hodnoty. **Transformačné vedenie** je zas založené na charizme vodcu a vnútornej motivácii jeho

spolupracovníkov (Bass 1997). Jeho nástroje, ako definujú Yukl (1981), Bass (1997) a Judge, Piccolo (2004), potom sú: idealizovaný vplyv (charizma), inšpiratívna motivácia, intelektuálna stimulácia a individualizovaný prístup.

Idealizovaný vplyv – alebo charizma, sa skladá z dvoch dimenzií. Prvým je samotné správanie lídra, ktorým líder vplýva na podriadených so snahou byť ich vzorom. Líder teda potrebuje mať výrazné intelektuálne schopnosti, byť vytrvalým a odhodlaným, ochotným podstúpiť spolu s členmi svojho tímu riziko, sú konzistentní a demonštrujú vysoký štandard etiky a morálky. Druhú dimenziu tvoria vlastnosti pripisované lídrovi podriadenými. Takíto lídri sú nasledovníkmi rešpektovaní, obdivovaní a nasledovníci im dôverujú a snažia sa ich napodobniť. Lídri sa teda musia správať tak, aby nasledovníkov ovplyvnili emočne (napr. Bass, Riggio, 2006, Judge, Piccolo, 2004).

Inšpiratívna motivácia - správanie transformačných lídrov musí byť také, aby motivovali a inšpirovali svojich nasledovníkov k naplneniu cieľa. Dosiahnuť je to možné prostredníctvom adekvátnemu komunikovaniu zmysluplnej vízie, ktorá je pre podriadených zároveň určitou výzvou. Musia byť schopní podnietiť ako tímového ducha, tak i vyjadriť optimizmus a entuziazmus v súvislosti s dosiahnutím cieľa. Vedia jasne definovať svoje očakávania a sami pôsobia oddane danej vízii (Bass, Riggio, 2006)

Intelektuálna stimulácia – schopnosť stimulovať u svojich nasledovateľov snahu o kreativitu a inovácie taktiež neoddeliteľne patrí k efektívnemu transformačnému lídrovi. Diskutuje s podriadenými ich očakávania a poskytuje im nový náhľad na staré problémy. Nikdy zároveň verejne nekritizuje pochybenia jednotlivcov (Bass a kol. 2003). Nekritizuje podriadených za vlastný názor i keď sa líši od predstáv lídra. Naopak, vedie a povzbudzuje podriadených k tomu, aby prinášali nové nápady a hľadali nové riešenia.

Individuálny prístup: transformačný líder je pozorný k osobným potrebám každého jedného nasledovateľa ich starostiam a túžbam. prostredníctvom takéhoto prístupu má snahu posúvať svojich podriadených na vyššiu úroveň a dosahovať spoločný cieľ (Bass a kol. 2003)

Etické vodcovstvo je podobne všeobecne chápané ako, „*demonštrácia normatívne vhodného správania prostredníctvom osobných krokov a medziľudských vzťahov a presadzovanie takého vedenia nasledovníkov prostredníctvom obojsmernej komunikácie, podpory a rozhodovania*,“ (Brown a kol. 2005, s. 120). Podľa Trevina a kol. nasledovníci vnímajú etických vodcov v dvoch dimenziách:

- 1) či vodca riadi etické správanie tímu prostredníctvom komunikácie, podpory a viditeľných akcií (dimenzia morálneho manažéra) a
- 2) či je vodca etickou osobou, ako to naznačujú jeho vlastnosti, správanie a rozhodovanie (dimenzia morálnych osôb).

Tieto dva aspekty etického vedenia však vykazujú vysoký presah tak, že manažéri bývajú vnímaní buď ako konajúci a etickí, alebo ani jeden z nich. Inými slovami, stúpenci, ktorí pripisujú etickému vedeniu svojmu

nadriadenému, predpokladajú, že morálka je dôležitou súčasťou seba koncepcie a vedúceho princípu vedúceho vedúcich činov (Giessner et al., 2015).

Inšpirujúc sa súkromnými spoločnosťami, kedy mnohé veľké nadnárodné spoločnosti sa usilujú o to, aby mali takých ľudí, ktorých pracovný štýl inšpiruje a motivuje ostatných, môžeme sledovať skutočnosť, že vedenie môže byť definované veľmi odlišne. Dôležitým špecifikom verejných služieb je však okrem závislosti na špecifických legislatívnych vymedzeniach taktiež viacúrovňové usporiadanie verejnej správy. Značná stupňovitosť spôsobuje vyššiu podmienenosť pri ich poskytovaní nadradeným úrovňam a značnú obmedzenosť nižších úrovní pri rozhodovaní o ich poskytovaní. Zároveň môže byť zdrojom problémov a konfliktov, ktoré sa premietajú do skúseností občanov – zákazníkov (Lukáčová a kol. 2009).

Hodnoty zainteresovaných strán

Strategickí lídri nesú v konečnom dôsledku zodpovednosť za vytváranie vízií a zhodu hodnoty medzi jednotlivými, jednotkovými a organizačnými úrovňami, ako aj za rozvoj efektívnych vzťahov medzi organizáciou a zainteresovanými stranami z oblasti životného prostredia (Fry, 2003)

Aké vlastnosti, vlastnosti a hodnoty by teda mal mať skutočný vodca? Nepopierateľná je schopnosť viesť iných ľudí tak, aby ho nasledovali a to aj bez jeho priamej prítomnosti a primäť podriadených, aby niečo urobili. Otázkou stále ostáva, ako rozpoznáme alebo identifikujeme vodcu. Je to niekto, kto je na najvyššej pozícii v akejkoľvek organizácii? Alebo je to niekto, kto má určité vlastnosti alebo hodnoty, ktoré iní nemajú? Podľa Lathama (2014) sa zdá, že úloha vodcovstva na všetkých organizačných úrovniach je čoraz ťažšia. Domnieva sa, že vedúci môžu dostať príliš veľa úverov na organizačný úspech a neúspech, ale medzi vedcami a predstaviteľmi manažérskej praxe existuje zhoda, že je dôležité a má význam. Počet a druh zainteresovaných strán, ktorí vyvíjajú tlak na organizácie, sa zvýšil z úzkeho zamerania producentov a klientov a teraz zahŕňa aj zainteresované strany, ako sú zamestnanci, dodávatelia a partneri spolu s komunitou a prírodným prostredím (Latham 2014).

Vytváranie hodnoty pre viaceré zainteresované strany by sa mohlo uskutočniť s využitím inovácií a predstavivosti, a to opätovným objavením metód a systémov tak, aby priniesli väčšiu hodnotu všetkým zainteresovaným stranám (Latham 2014). Moderné organizácie musia byť ambiciózne (t. j. schopné vykonávať a inovovať), aby boli úspešné kvôli mnohým environmentálnym tlakom, ktorým čelia, a preto, že musia organizovať rôznorodú pracovnú silu na vykonanie tejto práce (Latham 2014). Diskusia o rozmanitosti musí zahŕňať rôzne témy. Pokiaľ ide o demografickú krivku, bude to minimálne predmet starnutia populácie.

Aby sme mohli v súčasnosti a budúcnosti uspieť, vedúci predstavitelia budú musieť navrhnuť organizácie so schopnosťou robiť oboje so stále viac

rôznorodou pracovnou silou pôsobiacou v komplexnom globálnom prostredí. Vedenie týchto hraničných organizácií si vyžaduje jednotlivcov, ktorí si uvedomujú, že ľudia a komunity nie sú len prostriedkom organizačného výsledku, ale sú aj koncovými spotrebiteľmi. Neexistuje žiadny nedostatok poradenstva o tom, ako viesť ľudí, ale bohužiaľ nie je ani jasné, aký spôsob je najlepšie použiteľný na riešenie aktuálnych otázok, vzhľadom na ich rozmanitosť a rôznorodé vzájomne súvisiace zložky. Moderná pracovná sila naďalej rastie v rozmanitosti (v mnohých rozmeroch), čo komplikuje vedúce úlohy v čoraz viac globálnom prostredí.

Ako upozorňuje Silva (2014) na záver svojho článku, existujú vo verejnej správe a medzi jednotlivými oblasťami verejnej správy a vonkajším svetom dôležité rozdiely týkajúce sa základných pojmov vedenia. Avolio, Walumbwa a Weber (2009) predstavili veľmi dobré recenzie nedávnych výskumov vedenia. Tieto recenzie čestne poukázali na existenciu protichodných názorov na takmer čokoľvek súvisiace s vedením. Latham (2014) taktiež poukazuje na skutočnosť, že aktuálne výsledky výskumov nemôžu konvergovať na univerzálnu odpoveď na vedenie. Záver, ktorý z toho Silva (2014) vyvodzuje je to, že sme sa naučili až tak veľa o vedení ľudí, že máme na tento fenomén rôzne prístupy a perspektívy. Rôzne názory, ktoré existujú o vedení, môžu byť spôsobené nesprávnym vnímaním, nedostatkom efektívnych výskumných metód, kombináciou oboch príčin alebo jednoducho tým, že všetky tieto perspektívy sú správne. Možno, že nedostatok konsenzu nemožno interpretovať ako neschopnosť objaviť pravdu, ale ako uvedomenie, že vedenie je komplexný pojem, ktorý dokonca podporuje opačné názory. Totiž musíme brať do úvahy skutočnosť, že vodcovstvo predstavuje zároveň vysokú pozíciu v organizácii, osobnú charakteristiku, ale i vzťah medzi vodcami a nasledovníkmi. Že vodcami sa čiastočne rodíme a čiastočne si kompetencie dokážeme doplniť. Že lídri sú etickí, iní nie. Že sú vodcovia, ktorí upravujú svoj štýl vedenia ľudí podľa konkrétnej situácie a takí, čo ho nemodifikujú. Tým nám otázka ideálneho lídra ostáva neustále otvorená.

Aj Latham (2014) dospel k konzistentnému záveru, že univerzálna odpoveď na ideálne vodcovstvo neexistuje. Odpoveď možno nájsť iba vtedy, ak tento jav funguje nezávisle od jeho kontextu, zahŕňa merateľné premenné a predvídateľné vzťahy. Hlavné obmedzenia transformačných a transakčných teórií by mohli byť aspoň čiastočne napravené integráciou kľúčových konštruktov a konceptov z teórie vedenia založených na hodnotách ako je napríklad duchovné vedenie. Keď je tento prvý krok spolu s integráciou kľúčových konceptov z iných relevantných teórií vedenia úplný, môžeme začať realizovať výskumné štúdie, ktoré sú komplexné a venujú sa kľúčovým aspektom vodcovstva, s cieľom syntetizovať to, čo funguje a eliminovať to, čo nefunguje z existujúcej oblasti teórie vodcovstva. Stručne povedané, musia existovať teórie, ktoré vysvetľujú, ako vedúci predstavitelia môžu vytvárať hodnotu pre viaceré zainteresované strany a vyhnúť sa teóriám, ktoré nie.

Vyžaduje to odklon od zavedených úzkych, typicky kvantitatívnych prístupov k vedeckému výskumu a teórii (Latham 2014).

Záver

Tento článok sa snaží poukázať na význam emočnej kompetencie a etického líderstva v reakčnej fáze krízy. Ako sa predpokladalo, kompetencie potrebné pre manažérov núdze v katastrofách sa prekrývajú s rutinným riadením núdzových situácií, riadením zmien a transformačnými zmenami, ale rozdiely sú veľmi významné. Platí to najmä vo fáze odozvy.

Riadenie zmien je dôležité, ale musí byť cielené a časovo citlivé. Krízy nie sú čas na reorganizáciu primerane fungujúcich systémov reakcie, a ešte oveľa menej na snahu o implementáciu veľkých organizačných zmien. Krízy samozrejme často vedú k veľkým organizačným zmenám, vyžadujúcim iný dôraz na kompetencie.

Dôležitým záverom tohto príspevku je potreba posilniť naše chápanie, že rôzne okolnosti vyžadujú rôzne kompetencie. Vedenie ako fenomén, ktorý sa podieľa na úspechu všetkých organizácií, je predmetom zamerania ekonomickej teórie. Výskumy sa neustále zaujímajú o otázky, ako je: ak je tento fenomén získaný alebo nie, koľko trvá od ukončenia vzdelania, aká dlhá je následná nevyhnutná doba získavania skúseností a do akej miery ide o individuálnu predispozíciu človeka.

Na záver predkladaného príspevku môžeme konštatovať a zdôrazniť význam emocionálneho zdravia, emocionálnej kompetencie a emocionálnej gramotnosti lídrov vo všetkých sférach práce s ľuďmi. Ako sa domnievajú Mayer a Salovey (1997), zvyšovanie emocionálnej inteligencie sa nezdá byť možné, pretože je viac-menej stabilnou schopnosťou. Môžeme však hovoriť o zvyšovaní emocionálnej kompetencie a na to nadväzujúcich ďalších neoddeliteľných kompetencií ako etiky, morálky prostredníctvom posilnenia individuálnych zručností. Psychologický tréning vo vývoji emocionálnej inteligencie, ako aj vodcovské kurzy môžu hrať významnú úlohu ako efektívny spôsob tvorby emočnej inteligencie a tým aj rozvoja etiky a morálky vodcov. Tento článok ponecháva ďalšie objasnenie problematiky jednotlivých zložiek emocionálnej kompetencie a súvisiacich zručností, v ktorých sa prejavuje, na ďalšie skúmanie. Nepojednáva o konkrétnych situáciách transformácie a nutných zmenách vo vedení ľudí, o pravidlách ich samoorganizácie, ako ani o problémoch s výkonom autority z hľadiska emocionálneho a etického vedenia atď. V situácii neustálych zmien v súčasnej spoločnosti, sa dopyt po nových kompetenciách lídrov. V tomto ohľade zabezpečí najlepšie výsledky práve zlepšenie zručností emocionálnej kompetencie a aplikácie rezonančných štýlov vedenia.

Literatúra:

- ANTONAKIS, J., CIANCIOLO, A. T., STERNBERG, R. J. 2004. The nature of leadership. Thousand Oaks: SAGE
- AVOLIO, B. J., WALUMBWA, F. O., WEBER, T. J. 2009. Leadership: Current Theories, Research, and Future Directions. *Annual Review of Psychology*, 60, 421-449. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.psych.60.110707.163621>
- BAR-ON, R. 1996. Description of the Bar-On EQ-i, EQ-360 and EQ-i:YV. <http://www.reuvenbaron.org/wp/description-of-the-eq-i-eq-360-and-eq-iyv/>.
- BATAEVA, B. 2016. Leadership in the situations of uncertainty and emotional leadership. *Issues Manag Theory Pract* 10:107–111
- BASS, B. M. 1997. Does the transactional–transformational leadership paradigm transcend organizational and national boundaries? *American Psychologist*, 52(2), 130-139. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.52.2.130>.
- BASS, B. M., RIGGIO, R. E. 2006. Transformational leadership: Second Edition. Mahwah, New Jersey: Lawrence Elbraum Associates, Inc., 2006. ISBN 0805847626
- BATAEVA, B. 2016. Leadership in the situations of uncertainty and emotional leadership. *Issues Manag Theory Pract* 10:107–111
- BROWN, M. E., TREVIÑO, L. K. 2006. Ethical leadership: A review and future directions. *Leadership Quarterly*, 17(6) str. 595-616. ISSN: 1048-9843 doi:10.1016/j.leaqua.2006.10.004.
- BROWN, M. E., TREVIÑO, L. K., HARRISON, D. A. 2005. Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Volume 97, Issue 2, July 2005, str. 117-134. ISSN 0749-5978 doi:10.1016/j.obhdp.2005.03.002.
- FRY, L. W. 2003. Toward a theory of spiritual leadership. *The Leadership Quarterly*. 2003, 14(6), str. 693-727, ISSN 1048-9843, <http://dx.doi.org/10.1016/j.leaqua.2003.09.001>.
- GOLEMAN, D. 1996. Emotional intelligence: why it can matter more than IQ. Bantam Books, New York
- GOLEMAN, D. 1997. Emoční inteligence. Praha: Columbus, 348 s., ISBN 80-85928-48-5.
- GOLEMAN, D. 2011. Emoční inteligence, Metafora, 2011, ISBN 978-80-7359-334-6
- JUDGE, T. A., PICCOLO, R. F. 2004. Transformational and Transactional Leadership: A Meta-Analytic Test of Their Relative Validity. *Journal of Applied Psychology*, 89(5), str. 755-768. <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.89.5.755>
- JUDGE, T. A., BONO, J. E. 2000. Five-factor model of personality and transformational leadership. *Journal of Applied Psychology*, 85, str. 751–765.
- KELLER, R. T. 2006. Transformational leadership, initiating structure, and substitutes for leadership: A longitudinal study of research and development project team performance. *Journal of Applied Psychology*, 91(1), 202-210. <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.91.1.202>
- LATHAM, J. R. 2014. Leadership for Quality and Innovation: Challenges, Theories, and a Framework for Future Research. *Quality Management Journal*. 2014, vol. 21, issue 1, s. 11-15.

- LUIS, W. 2003. Toward a theory of spiritual leadership. *Leadership Quarterly*, 2003, 14(6), str. 693-727, ISSN 1048-9843, <http://dx.doi.org/10.1016/j.leaqua.2003.09.001>.
- LUKÁČOVÁ, A. 2006. Teoretické východiská konkurencieschopnosti. In KUZMIŠIN, P. a kol. *Konkurencieschopnosť a regionálne aspekty rozvoja I*. PU Prešov. ISBN 80-8068-555-X.
- MAYER, J. D., SALOVEY, P. (1997) What is emotional intelligence? In SALOVEY, P., SLUYTER, D. (eds) *Emotional development and emotional intelligence: educational implications*. N.Y. Perseus Books Group, New York, pp 3–31
- SILVA, A. 2014. What Do We Really Know About Leadership?. *Journal of Business Studies Quarterly* [online]. 2014, vol. 5, issue 4, pages 1-4.
- TOMASTIK, P. 2007). Firma Baťa a jej miesto v československom hospodárení v 30. rokoch 20. storočia. In: Jan Antonín Baťa - život a život, pokračovateľ práce Tomáš Bati: medzinárodná konferencia, zborník, Zlín 2.-3. 5. 2007 [online]. 2007. Dostupné z: <http://dspace.k.utb.cz/handle/10563/26128>
- VAN WART, M., KAPUCU, N. 2011. Crisis Management Competencies, *Public Management Review*, 13: 4, 489 — 511, First published on: 18 March 2011 (iFirst)
- WAUGH, W., STREIB, G. 2006. Collaboration and Leadership for Effective Emergency Management. *Public Administration Review*, 66: s. 131–40.
- YUKL, G. A. 1981. *Leadership in organizations*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

RAST KRAJNEJ PRAVICE VO V4 AKO BEZPEČNOSTNÉ RIZIKO PRE JEDNOTLIVÉ ŠTÁTY

THE GROWTH OF THE FAR-RIGHT IN THE V4 – SECURITY THREAT FOR RESPECTIVE COUNTRIES

Martin Čapliar¹

ABSTRACT

In the recent period, the growth of populist political parties and movements associated with the relatively strong polarization of society can be observed in EU regions. This trend has begun to emerge in the most recent period of parliamentary, presidential or regional elections across the EU. Populists, political parties at the ends of spectral political parties have gained a huge number of people through their rhetoric and simple solutions to a complex internal political, foreign-political or security situation. They are in power in the democratic electoral process and in information that is sensitive to the conditions of state security. It is paradoxical that these political parties and movements, which flock to the authoritarian ideas of a totalitarian state, question the established pluralistic political system, open the controversy over the existing functions of the state, its democratic institutions get to power democratic instruments.

Key words: populism, extremism, nationalism, security, security threats, Europe

1 Politický extrémizmus

V ostatnom období sa vo viacerých krajinách dostávajú k moci legitímnym spôsobom politické strany, ktorých programové zameranie, presadzované hodnoty a politické ciele sú vo svojej podstate nedemokratické. V tomto článku sa vzhľadom na obmedzený rozsah budeme baviť najmä o regióne strednej Európy, konkrétne regiónu V4, a rastúcemu vplyvu krajnej pravice z pohľadu dosahu na výkon štátnej moci, prístup k informáciám a procesom, ktoré sú kľúčové pre národnú bezpečnosť.

Politický extrémizmus je pojem spojený s nebezpečným zmýšľaním v politike. Spravidla ho môžeme deliť na pravicový a ľavicový. Často sa používa aj pojem krajná pravica, či krajná ľavica, ktoré odkazujú na umiestnenie na okraji politického spektra. V tejto práci sa budeme venovať krajnej pravici, ktorá je charakterizovateľná prostredníctvom skupín osôb, ktoré pri svojej činnosti vychádzajú zo spektra myšlienok ultrakonzervatívneho nacionalizmu cez

¹ Martin Čapliar, Mgr., interný doktorand, Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, martin.capliar@umb.sk.

pravícový populizmus končiac neofašizmom a neonacizmom. (Žáková, 2015) Patria sem politické strany, občianske združenia, nadácie a pod.

Základnou ideologickou koncepciou, ktorou sú inšpirované hnutia a politické strany krajnej pravice je nacionalizmus. Vznik nacionalizmu ako ho dnes poznáme možno datovať do obdobia 19. storočia. (Janíček, 2012) „Nacionalizmus (nationalism) je z axiologického hľadiska, teda hodnotového pohľadu politická ideológia, ktorá kladie väčší dôraz na politické, kultúrne a ekonomické záujmy určitého národa. Základnými tézami a ideami nacionalizmu je hľadanie historickej úlohy a vyššieho poslania národa, vydobytie národnej slobody, uznania a cti. Nacionalizmus predstavuje koniec individualizmu. Ide mu o šťastie národa. Sloboda pridelená jednotlivcovi, teda osobná sloboda je druhotná, čím v podstate predstavuje opozíciu voči liberalizmu. Nacionálna ideológia sa opiera hlavne o národ a o jeho základné znaky: zvyky, tradície, jazyk, kultúru, umenie, literatúru.“ (Bokša, 2013, s. 668)

2 Krajná pravica na Slovensku

Na Slovensku je najvýznamnejšou krajne pravicovou stranou strana Kotleba – Ľudová strana naše Slovensko (K-ĽSNS). Strana vznikla premenovaním Strany priateľov vína v roku 2010. (Janíček, 2012) Jej líder, Marian Kotleba, viedol medzi rokmi 2003 až 2007 krajne pravicové hnutie a neskôr politickú stranu Slovenská pospolitosť, ktorá bola v roku 2006 rozpustená Najvyšším súdom SR, kvôli protiústavnosti jej činnosti. (Janíček, 2012)

V roku 2009 **Marian Kotleba** po prvý raz kandidoval na post predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja (BBSK). Vo voľbách skončil prekvapivo na štvrtom mieste s 10,03 percentami. O rok neskôr Marian Kotleba kandidoval do parlamentných volieb so stranou ĽSNS. Tú získal 1,33 percenta. Hranicu piatich percent sa mu nepodarilo prekročiť ani v predčasných voľbách v roku 2012, kde získal takmer identické percento hlasov 1,58 percent. Obrovský obrat ale nastal v druhom kole volieb predsedu BBSK v roku 2013, kde získal 71 397 hlasov, čo predstavovalo 55,53 percent všetkých odovzdaných hlasov a na štyri roky sa tak stal predsedom BBSK. Popularita Kotlebu následne začala rásť a vo voľbách do NRSR v roku 2016 získal 8,06 percent odovzdaných hlasov a dostal sa tak do NR SR. (Výsledky volieb, 2017) V najvyššom zákonodarnom orgáne Slovenskej republiky obsadila táto strana 14 zo 150 poslaneckých mandátov. Stala sa piatou najsilnejšou politickou stranou na Slovensku. Na jeseň roku 2017 sa konali voľby predsedu VÚC, kde Marian Kotleba obhajoval post predsedu BBSK. Napriek zjavne výhodnej pozícii utrpel on aj jeho strana porážku. Vo voľbách získal 47 502 hlasov, čo predstavovalo 23,2 percent. Vo všeobecnosti možno tvrdiť, že Kotleba v župných voľbách podcenil protestný hlas, ktorý ho vo voľbách v roku 2013 dostal k moci v BBSK. Demokratickí kandidáti sa vo voľbách do úradu BBSK dokázali spojiť a

aktivizovať voličov. Volieb sa tak zúčastnilo rekordných 40,30 percent oprávnených voličov. (Kotleba stratil Bystricu..., 2017) Okrem osoby Kotlebu možno hovoriť o porážke jeho strany vo všeobecnosti, v prípade volieb do orgánov VÚC v roku 2017. Z takmer 350 kandidátov boli zvolení za poslancov len dvaja. („Absolútna blamáž“ kotlebovcov..., 2017) Strana nezískala vo ôsmich krajoch ani jedno miesto predsedu a ukázalo sa, že ide o politická sila ťažiacu zo sympatií voči jej predsedovi a teda tzv. „vodcovskom princípe“.

2.1 Programatika K-ĽSNS

Programatika K-ĽSNS je pomerne jednoduchá a populistická. (Janíček, 2012) Program strany, s ktorým išla do parlamentných volieb v roku 2016 mal iba desať bodov. Venuje sa (10 Bodov za..., 2015):

- ekonomike, kde si strana kladie za cieľ dosiahnuť vyrovnaný štátny rozpočet, efektívne hospodáriť, zaviesť rovnú daň;
- bezpečnosti, kde si kladú za cieľ založiť domobranu, sprísnenie trestov ale aj rozšírenie práva použiť zbraň pri ochrane života a majetku;
- sociálnemu systému, kde navrhujú prísnejšiu nastavenie distribúcie sociálnych dávok, zníženie a stabilizáciu hranice odchodu do dôchodku, bezúročné mladomanželské pôžičky, prácu pre všetkých;
- protiimigrantskej problematike, kde principiálne odmietajú prijímanie moslimských migrantov, obnovu štátnych hraníc;
- zdravotníctvu, v ktorom chcú založiť jednu štátnu zdravotnú poisťovňu, obnoviť bezplatnú zdravotnú starostlivosť;
- poľnohospodárstvu, kde by chceli zoštátniť strategické podniky (aj priemyselné), zabrániť cudzincom kupovať pôdu na Slovensku, odstrániť byrokráciu v podnikaní a pod.
- tradičným hodnotám, pod čím môžeme rozumieť najmä ochranu kresťanských hodnôt a odmietanie registrovaných partnerstiev, prešetrenie činnosti zahraničných MVO, zákaz prevádzkovania výherných automatov;
- obrane, pričom v tejto oblasti chcú presadiť vystúpenie z NATO, ktoré označujú za zločinecký pakt, chcú presadiť vojenskú neutralitu po vzore Švajčiarska a Rakúska, obnoviť zbrojársku výrobu, dobrovoľnú základnú vojenskú službu, stiahnutie slovenských vojakov zo zahraničných misií;
- suverenite, kde by chceli vystúpiť z EÚ, obnoviť slovenskú korunu;
- životnému prostrediu, pričom si kladú za cieľ zvýhodniť používanie alternatívnych palív, masovú výsadbu lesov, sprísnenie ťažby dreva a pod.

2.2 Ohrozenie národnej bezpečnosti

Národná bezpečnosť nebola v prípade obsadenia Úradu BBSK členmi krajne pravicovej K-ĽSNS priamo ohrozená. Úrad má prenesené kompetencie

najmä v oblasti ciest II. a III. triedy, sociálnych služieb, kultúry, nemocníc, stredného školstva, rozvoja cestovného ruchu a podobne. Ako sa neskôr ukázalo úrad poslužil najmä na zamestnanie blízkych príslušníkov strany, prístup k verejným financiám, či ako prostriedok na komunikáciu s verejnosťou v Banskobystrickom kraji. Z hľadiska národnej bezpečnosti bolo oveľa nebezpečnejším získanie mandátov na výkon funkcie poslancov NRSR, ako najvyššieho legislatívneho orgánu Slovenskej republiky. Okrem možnosti rozhodovať o prijatých zákonoch, ktorá bola vďaka pomerne nízkemu počtu poslancov K-ĽSNS, marginalizovaná majú poslanci K-ĽSNS prostredníctvom svojej participácie vo výboroch, ktoré sú iniciatívne a kontrolné orgány NRSR väčšiu možnosť ohroziť národnú bezpečnosť. V prípade, ak sa na príslušníkov krajnej pravice pozeráme ako na príslušníkov protisystémových hnutí, ktoré sa pohybujú na hrane zákona, svojimi vyjadreniami sa nepriamo hlásia k ideológií rasizmu, aktívne sa angažujú za vystúpenie SR z Euroatlantických štruktúr, atď., je prístup k citlivým informáciám, ku ktorým sa dostávajú prostredníctvom účasti vo výboroch možné označiť za ohrozenie národnej bezpečnosti.

Marian Kotleba je, o.i., členom osobitného kontrolného výboru NRSR na kontrolu činnosti SIS, či členom Výboru NR SR pre obranu a bezpečnosť. **Martin Beluský** (poslanec K-ĽSNS) je o.i. členom Osobitného kontrolného výboru NR SR na kontrolu činnosti NBÚ. **Jana Nehézová** (K-ĽSNS) je o.i. členkou Výboru NR SR na preskúmavanie rozhodnutí NBÚ. **Milan Mazurek** (K-ĽSNS) je o.i. členom výboru NR SR na kontrolu činnosti Vojenského spravodajstva. Ďalej sú poslanci za stranu K-ĽSNS členmi viacerých výborov vrátane Výboru NR SR pre ľudské práva a národnostné menšiny, Zahraničného výboru NR SR, či Výboru NR SR pre európske záležitosti a ďalšie. (NR SR, 2017, b)

3 Krajná pravica v Maďarsku

V Maďarsku bola ešte v roku 1988 založená momentálne najsilnejšia politická strana Fidesz. Strana bola pôvodne libertariánskou mládežníckou stranou. Postupom času a takmer 20. rokoch vládnutia sa strana postupne menila na konzervatívnu pravicovú stranu. Pravdepodobne najvýraznejší posun smerom ku krajnej pravici strana zaznamenala v priebehu utečeneckej krízy. Za úhlavného nepriateľa štátu si premiér **Viktor Orbán** vybral filantropa a finančníka **Georgea Sorosa**, strana sa začala prezentovať antisemitskými výrokmí, rasistickými stereotypmi, odmietnutím povinných kvót na prerozdelenie utečencov a pod. V Maďarsku je konzervatívna pravica v podobe vládneho Fideszu pri moci viac ako 20 rokov. Zakladá si na ideologicky na nacionalizme, ktorý je pre maďarskú spoločnosť príznačným. Predmetom analýzy v tomto článku, však nebude vládna Fidesz, ale krajne pravicová politická strana Jobbik – Hnutie za lepšie Maďarsko. Toto hnutie podľa autora totiž predstavuje priame ohrozenie národnej bezpečnosti Maďarska ale aj

bezpečnosti susediacich štátov, je v svojej podstate založené na ideách, ktoré sú v rozpore s demokraciou.

Jobbik ako politická strana vznikla v roku 2003. Jeho predchodcom bolo pravicové hnutie vysokoškolských maďarských študentov. Je to radikálna krajne pravicová populistická nacionalistická, protizápadne a proruský orientovaná strana, ktorá sa snaží o zrušenie Trianonskej zmluvy vrátane zrušenia Slovenska, Benešových dekrétov, zrušenie ostatných politických strán a pod. V roku 2007 dokonca strana založila polovojenskú jednotku Maďarská garda. V roku 2015 si poslanec za stranu Jobbik **István Szávay** otvoril kanceláriou poslanca na území iného štátu v Dunajskej Strede na Slovensku. Ide doteraz o nevídaný precedens. (Maďarský extrémistický Jobbik..., 2015)

Prvý výrazný politický úspech zaznamenala táto strana v roku 2009 vo voľbách do Európskeho parlamentu. V týchto voľbách sa im na základe podpory takmer 15 percent hlasov podarilo obsadiť tri poslanecké kreslá. (A short summary..., 2017) Od tohto obdobia Jobbik svoju pozíciu pravidelne využíva a otvára témy zrušenie Trianonskej dohody a Benešových dekrétov na medzinárodnej pôde. O rok na to, vo voľbách do maďarského parlamentu sa Jobbik stáva treťou najsilnejšou maďarskou politickou stranou a v 386 – člennom parlamente obsadzuje 48 kresiel. O štyri roky vo voľbách do národného parlamentu strana získava ešte silnejšiu pozíciu a stáva sa druhou najsilnejšou maďarskou stranou so ziskom 20,5 percent. V komunálnych voľbách získava miesta 14 starostov a primátorov. Pozícia strany sa posilnila aj po doplňujúcich voľbách, ktoré sa konali v západnom maďarskom volebnom obvode v roku 2015, kde zvíťazil kandidát za stranu Jobbik. (A short summary..., 2017) Jobbik sa stavia do role vyzývateľa a hlavného konkurenta vládneho Fideszu aj v parlamentných voľbách, ktoré sa uskutočnia v prvej polovici roku 2018. Čísla však stále hrajú v prospech vládnej strany, ktorá ma v prieskumoch nadpolovičnú väčšinu hlasov.

3.1 Programatika strany Jobbik

Programatika strany Jobbik vychádza z manifestu stranu z roku 2003, ktorý je pomerne všeobecným dokumentom. Vymedzuje hodnoty a ideály, na ktorých strana stojí a zaraďuje ju v politickom spektre. Strana na svojej oficiálnej internetovej stránke zverejnila politiky, ktoré presadzuje. Dokument je rozdelený do sekcií zahraničná politika, vnútorná politika a ekonomika (Policies, 2017):

- V prípade zahraničnej politiky sa v dokumente hovorí, že Jobbik sa bude usilovať o posilnenie národnej suverenity. EÚ vníma ako rámec pre spoluprácu slobodných a suverénnych štátov. Maďarsko by sa podľa neho malo v zahraničnej politike sústrediť na udržiavanie čo najlepších vzťahov s tromi mocnosťami, ktoré definujú situáciu v stredoeurópskych krajinách, a to s Tureckom, Ruskom a Nemeckom. Strana vystupuje kriticky voči

NATO a je za zmiernenie napätia medzi Západom a Ruskom. Vo veci vzťahu Maďarov, žijúcich v susediacich štátoch vystupuje Jobbik veľmi tvrdo voči Slovensku, Rumunsku, Srbsku a Ukrajine, ktoré podľa dokumentu šikanujú maďarsky hovoriacich obyvateľov, limitujú používanie ich jazyka, okliešťujú ich kultúrne tradície, či ich kvôli ich národnostnej príslušnosti perzekuuju. Dokument vytvára dojem, že maďarská menšina vo vyššie uvedených štátoch je utlačovaná a je jej systematicky ubližované. Dokument vyzýva ku autonómii území, v ktorých žije maďarská menšina.

- V časti venovanej vnútornej politike sa dokument venuje problematike národnostných menšín vrátane Rómov, korupcii, ktorú by chceli o.i. obmedziť vyššími trestami po jej odhalení. Vo všeobecnosti však v tejto časti absentujú konkrétne riešenia a ide o pomerne vágne formulovaný text.
- V časti venovanej ekonomike dokument pôsobí nostalgicky a vyčíta zatváranie pôvodných fabriek, stratu práce, zúbožený stav poľnohospodárstva, emigráciu Maďarov za prácou do zahraničia a pod. Bývalým vládam sa v dokumente vyčíta zvýhodňovanie zahraničných investorov pred maďarskými podnikateľmi a nerovné podmienky v podnikaní. Dokument je kritický voči zmluve TTIP, ktorá podľa neho ohrozuje maďarskú suverenitu.

3.2 Ohrozenie národnej bezpečnosti

V prípade obsadenia úradov starostov a primátorov obcí a teda komunálnej politiky Jobbiku vo všeobecnosti nemožno priamo hovoriť o ohrození národnej bezpečnosti. Traja poslanci za túto stranu v parlamente EÚ tiež nemajú takúto moc, aj keď na medzinárodnej pôde otvárajú staršie konflikty a vytvárajú tak nepriateľskú atmosféru vo vnútri EÚ a NATO. 23 poslaneckých kresiel v 199-člennom parlamente je však už vážnejším ohrozením bezpečnosti. Práva, ktorými disponujú poslanci maďarského parlamentu zahŕňajú aj právo poslancov používať utajované skutočnosti požadované na vykonávanie svojich povinností bez osobnej bezpečnostnej previerky, alebo vyhlásenia o dôvernosti. (The Hungarian National Assembly and the Office of the Hungarian National Assembly, 2017) Členovia strany Jobbik sa k takýmto informáciám dostávajú prostredníctvom členstva vo výboroch. Sú tak napríklad členmi výborov, ktoré sa venujú problematike obrany, národnej bezpečnosti, či európskych záležitostí.

4 Krajná pravica v Poľsku

Poľsko je v prípade ohrozenia národnej bezpečnosti prostredníctvom podielu krajnej pravice na moci špecifickým príkladom. Konzervatívna pravicová strana Právo a spravodlivosť (PiS) je od jej vzniku v roku 2001

súčasťou parlamentu, európskeho parlamentu a neskôr od roku 2005 aj striedavo vo vláde. V súčasnosti je strana najsilnejšou stranou v Poľsku s väčšinou v sejme, senáte a veľkým podielom poslancov v EP. Po jednoznačnom víťazstve v parlamentných voľbách v roku 2015 sa za relatívne krátky čas podarilo rozpútať kontroverziu. Prepad Expertného centra NATO pre kontrašpionáž, ktoré vznikalo ako reakcia na anexiu Krymu Ruskom zo spoločnej iniciatívy Poľska a Slovenska, ku ktorým sa neskôr pridalo ďalších osem krajín NATO bol prvým náznakom, že sa v Poľsku budú diať nedemokratické, autoritatívne zmeny. Pri tomto útoku bolo okrem porušenia partnerských dohôd, úpadku kredibility Poľska ako partnera porušených aj viacero zákonov. Ukázalo sa akú moc má v štáte samotný premiér **Jaroslav Kaczyński** a spochybnila sa nezávislosť poľskej prokuratúry. (Forró, 2017) Vláda v Poľsku robí postupne prostredníctvom mediálnych dezinformácií, očierňovania, ovládania silových zložiek a prokuratúry zo štátneho zriadenia iba iluzórnou demokraciou na čo kriticky reagujú spojenci aj EÚ (Javorský, 2016). Po prijatí kontroverzných ústavných zmien v decembri minulého roka, ktoré umožňujú vládnucej strane kontrolu nad najvyšším súdom a ďalším súdnym a kontrolným orgánom v krajine Poľsku hrozí, že mu bude odobrané hlasovacie práve v EÚ. (Zúborová, 2017) PiS sa však podľa viacerých odborníkov radí, podobne ako maďarský vládny Fidesz, k populistickej pravicovej strane.

Krajná pravica má v Poľsku pomerne veľkú voličskú základňu, ktorú podporujú najmä mladí ľudia vo veku 15 -24 rokov. V súčasnosti sú najsilnejšími krajne pravicovými politickými stranami v Poľsku strany Kukiz'15 a KORWIN. (Zbytniewska, 2017) Z hľadiska nedávnej histórie nemožno v prípade Poľska opomenúť ani krajne pravicovú Ligu poľských rodín, ktorá sa tešila podpore voličov medzi rokmi 2001 až 2007. Kukiz'15 je stranou poľskej rockovej hviezdy **Paweł Kukiza**, ktorý prekvapivo skončil na treťom mieste v poľských prezidentských voľbách v roku 2015. V prezidentských voľbách sa Paweł Kukiz mohol tešiť podpore 1/5 všetkých voličov. Následne sa so svojou politickou stranou účastnil parlamentných volieb, v ktorých získali takmer 8,8% hlasov (Poland elections: Conservatives..., 2015), čo mu prinieslo 42 poslancov zo 460 členného sejmu. Krajne pravicová strana KORWIN nedosiahla volebné kvórum 5% a do parlamentu sa tak nedostala. Paweł Kukiz išiel do volieb spoločne s Národným hnutím (Ruch Narodowy), ktoré je považované za radikálne krajne pravicové hnutie a blízky partner maďarského Jobbiku. Po voľbách došlo k osobným a ideologickým rozkolom a spolupráca bola ukončená.

Kukiz'15 hlásal reformu volebného systému. Ten by som mal zmeniť zo systému pomerného zastúpenia na systém jednomandátových volebných obvodov, podobne ako je tomu vo voľbách do senátu. Ešte v prvom kole prezidentských volieb sa prezident **Komorowski** pokúsil túto agendu Kukizovi prebrať, keď o danej veci vyhlásil referendum, ktoré skončilo fiaskom. Účasť na referende totiž dosiahla menej ako 8 percent voličov. Ďalšou agendou

Kukizu'15 bolo zrušenie liberálnej ústavy z roku 1997 a zmenou parlamentného systému na systém prezidentský. (Marcinkiewicz, Stegmaier, 2016) Kukiz'15 je však stranou postavenou na nestabilných základoch. Zakladá si najmä na charizme jej lídra a chýba jej organizované kolektívne vedenie.

Ako bolo vyššie uvedené Poľsko je v prípade krajnej pravice a ohrozenia národnej bezpečnosti špecifickým príkladom. Do parlamentu sa po voľbách v roku 2015 dostali výlučne pravicové strany. Kukiz'15 ako proti systémová radikálna strana predstavuje do určitej miery riziko pre národnú bezpečnosť z podobných dôvodov ako radikálne krajne pravicové parlamentné strany v Maďarsku, či na Slovensku. Oveľa nebezpečnejší je však zjavný posun vládnej strany PiS napravo.

4.1 Programatika strany PiS

Programatika strany PiS vo voľbách do parlamentu v roku 2015 spočívala najmä v nasledujúcich plánoch (Marcinkiewicz, Stegmaier, 2016):

- Snaha o zvrátenie dôchodkovej reformy;
- Každá rodina dostane za druhé a každé ďalšie dieťa mesačný benefit vo výške približne 120€;
- Zvýšiť dotácie so zdrojov EÚ pre poľských farmárov na úroveň Západných krajín;
- Odmietnutie prijímania migrantov z moslimských krajín;
- atď.

4.2 Ohrozenie národnej bezpečnosti

Strana aj na základe nastolenia vyššie uvedených tém získala 235 z 460 poslaneckých kresiel a stala sa tak jedinou vládnu stranou. Ide o precedens od roku 1989. V senáte strana získala 61 zo 100 senátorských kresiel. Získala tak väčšinu v oboch komorách parlamentu. V prezidentských voľbách, ktoré sa konali iba niekoľko mesiacov pred parlamentnými voľbami vyhral tiež kandidát za stranu PiS **Andrzej Duda**. PiS tak získala obrovskú legislatívnu a výkonnú moc v štáte. Následné ovládnutie moci súdnej sprevádzalo množstvo kontroverzií a porušení platných zákonov. Strana sa navyše takmer okamžite po voľbách začala v politickom spektre výrazne posúvať napravo. Neslávne známy pravicový radikál, ktorý je zodpovedný za personálne čistky a zásah v Centre excelentnosti NATO **Antoni Macierewicz** sa stal ministrom obrany. Za ministra zodpovedného za činnosť spravodajských agentúr bol určený kontroverzný **Mariusz Kamiński**, ktorý si v minulosti odsedel tri roky vo väzení za zneužitie moci. Okrem poškodenia mena medzi partnermi v zahraničí dochádza na národnej úrovni k snahám o ovládnutie súdnictva, médií a politickú de-neutralizáciu štátnej služby. (Marcinkiewicz, Stegmaier, 2016) Obrovským nebezpečenstvom pre národnú bezpečnosť je však fakt, že súčasný minister

obranu Antoni Macierewicz sa obklopuje osobami podozrivými alebo usvedčenými z práce pre niekdajšie poľské komunistické tajné služby ale aj KGB. Poníženie a šikana pre skúsených dôstojníkov spravodajských služieb, ktoré sprevádzali personálne zmeny po nástupe nového ministra predstavujú taktiež veľké riziko pre národnú bezpečnosť. Títo ľudia, ktorí boli zo svojej práce vyhodení a simultánne, alebo následne očierňovaní a šikanovaní zo strany štátnej moci, totiž disponujú citlivými informáciami, ktoré by mohli byť v rukách zahraničných aktérov zneužitú proti Poľsku. (Forró, 2017)

5 Krajná pravica v Česku

Krajne pravicové strany a hnutia majú v Českej republike tradíciu siahajúcu až do 19. storočia. Najvýznamnejšou modernou krajne pravicovou stranou bola Robotnícka strana. Vznikla v roku 2002, no Najvyšší správny súd v ČR je v roku 2010 rozpustil. Od roku 1989 do súčasnosti vzniklo a pôsobilo množstvo krajne pravicových strán, žiadna však nedosiahla popularity a volebných výsledkov Robotníckej strany. Jedným zo zakladajúcich členov a neskôr aj predsedom Robotníckej strany bol **Tomáš Vandas**. Za obdobie rokov 2005 – 2006 strana nadviazala niekoľko partnerstiev s krajne pravicovými stranami a hnutiami. V parlamentných voľbách však vtedy neuspela a partnerstvá sa postupne rozpadávali. V období 2007 – 2010 začala výraznejšie spolupracovať s extrémnymi nacionalistickými hnutiami, ktoré dokonca neboli ani oficiálne registrované. Strana sa začala viac zaujímať o otázky Rómov, LGBT komunity, prisťahovalcov atď. Na úkor týchto tém sa zo záujmu strany vytratila pôvodná zamestnanecká problematika. Postupne dochádzalo ku kontroverzným ozbrojeným stretnutiam medzi predstaviteľmi vyššie uvedených nacionalistických hnutí za podpory strany a ich prívržencami a políciou a Rómami na strane druhej. Aj vďaka takejto radikalizácii bola strana rozpustená dňa 17. februára 2010 Najvyšším správnym súdom ČR. (Žáková, 2015)

5.1 Programatika Robotníckej strany

Z programatiky Robotníckej strany autor vybral kvôli obmedzenému rozsahu tejto práce iba niekoľko bodov v rámci viacerých oblastí (Žáková, 2015):

- oblasť národne politická: vystúpenie ČR z NATO, povinné určovanie národnosti, vytvorenie hraníc Moravy a Sliezka. Zrušenie podpory tretiemu svetu a pod.;
- morálne a mravné záležitosti politickej oblasti: zavedenie trestu smrti vo veľmi ťažkých prípadoch, zakázanie všetkých drog, znovuoživenie prípadov oboch privatizácií – veľkej aj malej, odmietnutie homosexuálnych manželstiev;

- ekonomická a sociálna oblasť: podpora mladých rodín, dobré sociálne zázemie pre českých zamestnancov, zjednodušenie daňovej sústavy, podpora remeselných inštitúcií, atď.

Robotnícka strana predstavovala pre národnú bezpečnosť vážne riziko a preto bola aj bez reálneho prístupu k štátnej moci ako mimoparlamentná strana rozpustená. Robotnícka strana sociálnej spravodlivosti, ktorá bola založená ešte v roku 2004 prebrala agendu zrušenej Robotníckej strany. Zatiaľ však nezaznamenala výraznejší politický úspech. V súčasnosti možno prípade parlamentnej strany Sloboda a priama demokracia (SPD) **Tomia Okamuru**, ktorá vznikla v roku 2015, možné hovoriť o prvkoch, ktoré ju radia ku krajnej pravici. SPD v ostatných parlamentných voľbách získala takmer 11 percentnú podporu a v Dolnej komore parlamentu ČR tak, obsadila 22 poslaneckých kresiel. (Debnár, 2017)

5.2 Programatika SPD

Hlavnou problematikou, ktorou sa SPD zaoberá je príliv imigrantov z moslimských krajín a vystúpenie z EÚ. Programatika SPD je postavená na nasledujúcich bodoch (Politický program SPD, 2017):

- radikálna zmena politického systému, presun k priamej demokracii, presadenie referenda o odvolateľnosti politikov;
- presadenie osobnej, hmotnej a trestnej zodpovednosti politikov;
- presadenie schválenia zákona o trestnej zodpovednosti politikov;
- presadenie schválenia zákona o pôvode majetku;
- zastavenie zvyšovania daní;
- podpora živnostníkov a podnikateľov;
- vedenie politiky, ktorá by viedla k oddlžňovaniu štátu;
- zaistenie bezpečnosti, zastavenie imigrácie, deislamizácia ČR;
- presadenie odchodu ČR z EÚ;
- atď.

5.3 Ohrozenie národnej bezpečnosti

Stranu SPD v roku 2016 monitorovala Bezpečnostná informačná služba ČR (BIS), kvôli aktivitám súvisiacim s proti-imigrantskou agendou. (Válová, 2017) Strana disponuje obrovským mobilizačným potenciálom. Na sociálnej sieti Facebook má na pomery ČR obrovský počet followerov (okolo 270 000). Prostredníctvom svojich komunikačných kanálov tak môže efektívne komunikovať a šíriť dezinformácie, ktoré polarizujú spoločnosť. Poslanci za stranu SPD disponujú okrem legislatívnej aj kontrolnou právomocou ako členovia parlamentných výborov. Dochádza tak k podobnému ohrozeniu bezpečnosti ako v prípade opozičných parlamentných strán s protisystémovou agendou v krajinách V4.

Literatúra:

- „Absolútna blamáž“ kotlebovcov vo voľbách: Z takmer 350 kandidátov uspeli dvaja. [online]. Slovensko.hnonline.sk [cit. 2017-01-05]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/1057101-absolutna-blamaz-kotlebovcov-vo-volbach-z-takmer-350-kandidatov-uspeli-dvaja>>.
- BOKŠA, V. 2013. *Politické a teoretické nezrovnalosti chápania nacionalizmu*. In 8. študentská vedecká konferencia : zborník plných príspevkov. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2013. ISBN 978-80-555-0770-5. p. 665 - 674
- DEBNÁR, J. 2017. *Konečné výsledky volieb v Česku sú už známe*. In *Aktuality.sk* [online]. 2017, [cit. 2017-01-09]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/531967/parlamentne-volby-v-cesku-2017-prve-vysledky-online/>>.
- FORRÓ, T. 2017. *Ako poľská vláda ničila slovenské špionážne centrum NATO i životy jeho ľudí*. In *DenníkN.sk* [online]. 2017, [cit. 2017-01-08]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/701131/ako-polska-vlada-znicila-slovenske-spionazne-centrum-nato-i-zivoty-jeho-ludi/>>.
- The Hungarian National Assembly and the Office of the Hungarian National Assembly. 2017. [online]. Parlament.hu [cit. 2017-01-06]. Dostupné na internete: <<http://www.parlament.hu/web/house-of-the-national-assembly/rights-and-obligations-of-mps>>.
- JANIČEK, T. 2012. *Pravicový radikalizmus v Slovenskej republike po roku 2000 : bakalárska práca*. Brno : Masarykova univerzita v Brne, 2012. 54 s.
- JAVORSKÝ, J. 2016. *Tomáš Forró o Poľsku: Akoby sem prišiel Mečiar s celou bandou s Lexom na čele*. In *DenníkN.sk* [online]. 2017, [cit. 2017-01-08]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/416433/tomas-forro-polsku-sa-deje-nieco-zle/>>.
- Kotleba stratil Bystricu, županom sa stal Lunter (minúta po minúte)*. [online]. Mybystrica.sme.sk. [cit. 2017-01-05]. Dostupné na internete: <<https://mybystrica.sme.sk/c/20687805/banska-bystrica-volby-do-vuc-2017-priebeh-a-vysledky.html>>.
- Maďarský extrémistický Jobbik je už na Slovensku. Otvoril prvú kanceláriu poslanca*. 2015 In *Aktuality.sk* [online]. 2015, [cit. 2017-01-06]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/306164/maďarsky-extremisticky-jobbik-je-uz-na-slovensku-otvoril-prvu-kancelariu/>>.
- MARCINKIEWICZ, K., STEGMAIER, M. 2016: *The parliamentary election in NAXERA*, V., KRČÁL, P. 2017. Perceptions of Slovak Politicians and their Discursive Reification at the Celebrations of the Slovak National Uprising in 2016. *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, 2017, roč. 17, č. 2, s. 279-294. ISSN: 1582-4551.
- Poland, October 2015*. In *Electoral Studies* [online]. 2016, [cit. 2017-01-08]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/290220555_The_parliamentary_election_in_Poland_October_2015>.
- NR SR a. [online]. Nrsr.sk [cit. 2017-01-05]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/?sid=vybory/kompetencie>>.

NR SR b. [online]. Nrsr.sk [cit. 2017-01-05]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=poslanci/kluby/klub&ID=48>>.

Poland elections: Conservatives secure decisive win. 2015. In Bbc.com [online]. 2015, [cit. 2017-01-08]. Dostupné na internete: <<http://www.bbc.com/news/world-europe-34631826>>.

Policies. [online]. Jobbik.com [cit. 2017-01-06]. Dostupné na internete: <<https://www.jobbik.com/policies>>.

Politický program SPD. [online]. Spd.cz [cit. 2017-01-09]. Dostupné na internete: <<http://www.spd.cz/program>>.

STRICKLAND, P. 2017. *How is Hungary's far right changing?* In Aljazeera.com [online]. 2017, [cit. 2017-01-06]. Dostupné na internete: <<http://www.aljazeera.com/news/2017/12/hungary-changing-171209110936676.html>>.

UŠIAK, J., LASICOVÁ, J. 2016. Identities of Central European states in terms of formation of security environment. In *Annual of language and politics and politics of identity*, roč. I, č. 1/2016. ISSN 1803-1757, s. 45-59.

VÁLOVÁ, I. 2017. *BIS monitorovala Okamuru a jeho stranu, bývalé vojáky i příznivce střeleckých klubů*. In *Česká-justice.cz* [online]. 2017, [cit. 2017-01-10]. Dostupné na internete: <<http://www.ceska-justice.cz/2017/10/bis-monitorovala-okamuru-a-jeho-stranu-byvale-vojaky-i-priznivce-streleckych-klubu/>>.

VÝSLEDKY VOLIEB. [online]. *Výsledkyvolieb.sk*. [cit. 2017-01-05]. Dostupné na internete: <<https://www.vysledkyvolieb.sk/parlamentne-volby/strana/75-kotleba-ludova-strana-nase-slovensko>>.

ZÚBOROVÁ, D. 2017. *Pol'ský senát одобril kontroverznú reformu justície*. In Teraz.sk [online]. 2017, [cit. 2017-01-08]. Dostupné na internete: <<http://www.teraz.sk/najnovsie/polsky-senat-odobril-kontroverznu-reform/298264-clanok.html>>.

ZBYTNIEWSKA, K. 2017. *Survey: Polish youth support the radical right*. In Euractiv.com [online]. 2017, [cit. 2017-01-08]. Dostupné na internete: <<https://www.euractiv.com/section/central-europe/opinion/survey-polish-youth-support-the-radical-right/>>.

ŽÁKOVÁ, E. 2015. *Radikální pravice v politickém systému České republiky* : diplomová práce. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budejovicích, 2015. 160 s.

10 bodov za naše Slovensko! Volebný program politickej strany Kotleba - ľudová strana naše Slovensko. [online]. Naseslovensko.net [cit. 2017-01-05]. Dostupné na internete: <<http://www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2015/01/Volebn%C3%BD-program-2016.pdf>>.

ISLAMIZMUS VERZUS DEMOKRATIZÁCIA V ŠTÁTOCH POSTSOVIETSKEJ STREDNEJ ÁZIE

ISLAMISM VS. DEMOCRATIZATION IN POST-SOVIET CENTRAL ASIAN STATES

Ľubomír Čech¹

ABSTRACT

The independence development in post-Soviet states of Central Asia was no easy after the fall of USSR. One of the determining factors influencing the development in Central Asian region, was the return of Islam. The period of Soviet atheization was over and Islam was perceived as an alternative of the former regime ideology, mainly by identity searching by the local nations and ethnicities. In this search, two seemingly irreconcilable factors meet - Islamization and Democratization. The article has the ambition to contribute to discussion on this controversial topic based upon selected aspects of sociological and political development of post-Soviet Central Asian states.

Key words: Islamism, Salafi Movement, Re-Islamization, Democratization, post-Soviet Central Asia

Úvod

V roku 1991 sa rozpadol Sovietsky zväz a republiky Strednej Ázie sa vydali cestou samostatného vývoja. Vtedajšie komentáre odborníkov na islam hodnotili moslimov tohto regiónu ako najumiernejších a najvzdelanejších v moslimskom svete (napr. Kalaam, 1991). Platí to aj dnes, keď v roku 2017 za viacerými teroristickými akciami v západnej Európe (v mene tzv. Islamského štátu) stáli moslimovia z niektorých republík Strednej Ázie? Platí to aj napriek zisteniam, že stredoázijskí moslimovia boli významnou súčasťou bojovníkov tzv. Islamského štátu v Iraku a Sýrii (ISIL)? Aký je islam, ktorý sa vrátil do regiónu bývalých republík ZSSR? Môžeme tento nepopierateľný fakt premietnuť do debaty o vzťahu medzi islamizmom a demokratizáciou? Nepopierame istú kontroverznosť, ktorá sa objavuje v názve témy príspevku, pravdou však zostáva, že o problematike sa v ostanom čase v odbornej verejnosti začalo živo diskutovať (Karagiannis, 2016, s. 267-281; Omelicheva, 2016, s. 144-163; Montgomery – Heathershaw, 2016, s. 192-218).

Islam má v Strednej Ázii dlhoročnú tradíciu. Napriek tomu, že 70 rokov komunistického režimu sa výrazne podpísalo na možnostiach jeho fungovania

¹ Ľubomír Čech, Doc. PhDr., CSc., mimoriadny profesor, vedúci Katedry medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, Dolnozemska 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, lubomir.cech@euba.sk.

(Exnerová, 2008, s. 58-59), v súčasnosti prechádza výraznou etapou reislamizácie (Čech, 2017). Optimálny prístup, ktorý by využíval regulačnú funkciu islamu, sa doposiaľ nepodarilo nájsť v žiadnej stredoázijskej republike. Kontroverzný prístup k islamizmu v Strednej Ázii je predovšetkým reakciou na to, že spomenutý optimálny prístup nie je k dispozícii.

Tento príspevok má ambíciu prispieť do diskusie o možnostiach a limitoch, ktorý islamizácia vo svojej umiernennej podobe prináša do Strednej Ázie. Môžeme spomenúť minimálne tri argumenty pre naše tvrdenia:

1. Staré štruktúry bývalého komunistického režimu, ktoré v nových podmienkach po roku 1991 s väčšou alebo menšou úspešnosťou využili islam pre udržanie svojej moci, starnú. Nastáva čas generáčnej zmeny? Nepochybne áno, aj keď v súvislosti so zmenami na čele štátu po smrti **I. Karimova** v Uzbekistane nebude tento faktor pôsobiť až tak automaticky, ako sa predpokladalo. Vnútorne ekonomické záujmy, vonkajšie záujmy mocností (napr. ruské „blízke zahraničie“) a významná tradícia fungovania klanových štruktúr tu zohrávajú mimoriadny vplyv.
2. Návrat islamu do Strednej Ázie je sprevádzaný rastom jeho vplyvu na všetky súčasti spoločnosti. Islam je považovaný za alternatívnu ideológiu v postsovietskom hľadaní identity národov a etník stredoázijského regiónu.
3. Nové formy islamizmu, ktoré prichádzajú vo svojej umiernennej, ale aj radikálnej podobe, majú celý rad priaznivcov. Jedni aj druhí deklarujú pripravenosť zobrať na seba úlohu spoločenského fenoménu, ktorý pomôže stredoázijským republikám prekonať problémy súčasného vývoja.

1 Staré spory v novom kontexte

Politická a vedecká debata o úlohe islamu v procese demokratizácie spoločnosti, v ktorej moslimovia tvoria väčšinu, má svoje korene v 60. rokoch minulého storočia. Prispela k tomu situácia na Blízkom Východe, kde sa rozvinul veľký spor medzi arabskými nacionalistickými socialistami a islamistami. Tento spor mal svoje pokračovanie koncom 80. rokov po islamskej revolúcii v Iráne pod vedením ajatolláha **Chomejního**. Udalosti „Arabskej jari“ v roku 2011 k tejto debate prispeli svojím dielom, predovšetkým potom, keď politické strany Egypta a Tuniska „prepásli“ historickú príležitosť vytvorenia konsenzu medzi tými, ktorí ich podporovali v boji s predchádzajúcim sekulárnym a autoritárskym režimom.

V článku chápeme islamizmus ako politickú ideológiu, ktorú využívajú jeho podporovatelia s cieľom získať moc. Nemecký publicista **Udo Ulfkotte** považuje islam za náboženstvo a islamizmus za ideológiu. Domnieva sa, že náboženstvo sa pretvára v politickú ideológiu s úderne revolučným zameraním

(Ulfkotte, 2003). Uznávaný český arabista a odborník na islam **Luboš Kropáček** charakterizuje islamizmus ako riadené úsilie o mocenské presadenie islamského poriadku (Kropáček, 2002). Termín islamizmus zastrešuje široké spektrum postojov a činností, ktoré siahajú od umiernených, pluralistických až k extrémne radikálnym a netolerantným (Drozdíková, 2005, s. 107).

Preto metódy prevzatia moci môžu byť odlišné – od demokratickej súťaže v rámci volieb až po jej násilné prevzatie. Na rozdiel od džihadistických internacionalistov, ktorí neuznávajú štátne hranice, väčšina islamistov uznáva národné štáty. Odvolávanie sa na globálny chalífát je v ich podaní skôr rétorické cvičenie, podobne ako rozhovory o univerzálnych hodnotách v kresťanskej kultúre. Samozrejme majú záujem o to, aby islam mal v štáte oficiálny štatút. Miera islamizácie sa však môže výrazne odlišovať – od stále do značnej miery sekulárneho Turecka až po krajiny ako je Saudská Arábia, kde základ štátu tvorí islamské právo šari'a.

2 Stredoázijské kontroverzie – realita (ne)fungovaniaa islamských politických strán

Spor o vzťah medzi islamizmom a demokratizáciou má v Strednej Ázii svoje historické pozadie. Súvisí so vznikom Islamskej strany obrody v bývalom Sovietskom zväze. Vznikla v roku 1973 a vzhľadom na jej ilegálny charakter bola považovaná za akýsi moslimský variant sovietskeho disentu (Bennigsen, Wimbush, 1976). V čase **Gorbačovovej** perestrojky viaceré politické hnutia islamského nacionálneho zamerania spojili svoje úsilie s liberálno-demokratickými skupinami v boji so sovietskym režimom a jeho aparátčikmi. Paradoxne to boli tí istí funkcionári, ktorí sa postavili do čela prezidentských úradov a vládnych kabinetov stredoázijských republík po získaní ich samostatnosti (Tulegulov, 2000, s. 255-267).

Najvýbušnejšia situácia vznikla v Tadžikistane, kde sa v občianskej vojne v rokoch 1992 – 1997 postavila tamojšia Islamská strana obrody Tadžikistanu² na stranu politických síl liberálneho zamerania – napr. Lali Badachšan (Exnerová, 2014). V Uzbekistane strany Birlik a Erk spolupracovali s prozápadnými silami, ktoré otvorene vystupovali proti prezidentovi **Karimovovi**. V Kazachstane, strany Azat a Alaš (až dovtedy, než boli zakázané), spolupracovali so silami, odmietajúcimi prezidenta **Nazarbajeva**.

V čase získania nezávislosti nemuseli krajiny Strednej Ázie paradigma islamizmu a demokratizácie riešiť. Situácia na politickej scéne nebola konfrontačná a politická diverzita bola minimálna vo všetkých krajinách regiónu (s výnimkou Kirgizska, kde sa politické sily skôr presadzovali etnicky, ako

² Na príklade Tadžikistanu a jeho Islamskej strany obrody je možné dokumentovať, ako si môže strana náboženského zamerania udržať vplyv na politický život v krajine. Fungovala až do svojho zákazu v roku 2015.

nábožensky). Dnes vládnuce režimy postsovietskych republík posudzujú problém islamského radikalizmu negativisticky a to v súvislosti s reálne odstrašujúcim prepojením miestnych skupín a hnutí, napr. Islamského hnutia Uzbekistanu,³ na afganský Taliban a Al-Káidu. Problém naberal na sile v priebehu 90. rokov a v súčasnosti je tento vzorec prístupu dodržiavaný médiami, analytickými pracoviskami aj akademickou sférou.

Sme toho názoru, že súčasný vnútorný evolučný proces stredoázijských republík nás vedie späť k riešeniu vzťahu medzi islamizmom a demokratizáciou. Za roky od získania nezávislosti v roku 1991 sa v stredoázijskom moslimskom prostredí vyprofilovali dva hlavné prúdy:

1. Prvý smer tvoril oficiálny islam, ktorý bol reprezentovaný náboženskými vodcami Duchovnej správy. Tvorili ho aj imámovia a muftíjovia (Drozdíková, 2005, s. 102, s. 153) nižšej úrovne. Nemôžeme ich označiť za islamistov, pretože títo duchovní úzko spolupracovali so svetským štátom, ktorý sa v otázkach duchovného charakteru správval prísne autoritársky.
2. Druhý smer bol zložený z prívržencov islamizmu, ako alternatívy oficiálnemu islamu. Rozdeľoval sa na dve kategórie:
 - a) V prvej boli ľudia, ktorí sa aktívne vzdelávali v období od 60. do 80. rokov 20. storočia. Boli do značnej miery spojení so súfistickými tradíciami a veľmi často inšpirovaní hanafijským, v menšej miere aj konzervatívnym hanbalovským mazhabom (Drozdíková, 2005, s. 178). Zástupcovia tejto kategórie tvorili jadro nacionálne orientovaných islamistických strán, ktoré vznikli v rokoch perestrojky. Snažili sa zapojiť do politického života na začiatku 90. rokov, ponúkajúc alternatívne modely budúcnosti. Väčšina vodcov týchto strán v súčasnosti žije v exile, alebo bola zlikvidovaná v druhej polovici 90. rokov a na začiatku nového milénia.
 - b) V druhej kategórii, ktorá sa sformovala v nových rokoch samostatnosti postsovietskych republík Strednej Ázie boli priaznivci salafizmu, zastávajúci požiadavky doslovného výkladu a interpretácie Koránu. Žiadali reislamizáciu spoločnosti zdola a boli za internacionálne chápanie islamu. Väčšina zástancov tejto skupiny študovala v zahraničí na prestížnych islamských univerzitách (ako sú Al-Azhar v Káhire alebo univerzity v iránskych mestách Mašhad a Záhedán). Mnohí z nich istý čas pôsobili v hlavných centrách reformistického hnutia Tablig Džamaat v Dillí, Deobande a Lakhnau, alebo v Pakistane a Malajzii. Podporujú úzku spoluprácu s moslimskými hnutiami Tablig Džamaat a Ahmadija na

³ Islamské hnutie Uzbekistanu (IHU) aktivizovalo svoju činnosť v druhej polovici 90. rokov 20. storočia. Jeho zakladateľmi sú predstavitelia v Uzbekistane zakázaných politických strán, ktorí sa presunuli do Afganistanu, kde sídli aj hlavný štáb IHU. IHU je napojené na fundamentalistické hnutie Taliban i na teroristickú sieť al-Káida. Pridalo sa na stranu tzv. Islamského štátu. Rusko, stredoázijské štáty, ako aj USA zaradili IHU na zoznam teroristických organizácií (pozn. autora).

indickom subkontinente, so salafistickými skupinami v Turecku a v Rusku (napr. vo volžsko-uralskej oblasti alebo na Severnom Kaukaze) a v neposlednom rade aj s hnutím Hizb ut-Tahrir.

2 Môže nový islamizmus v Strednej Ázii prispieť k demokratizácii?

Spomínaná dichotómia komplikuje analýzu celkového stavu súčasnosti a odhady budúceho vývoja. Problém je v tom, že sa takmer automaticky predpokladá prechod od islamského nacionalizmu 90. rokov k viac internacionálnejšiemu salafizmu. V skutočnosti je ideologické spektrum podstatne širšie a prechod z jedného segmentu do druhého nie je jednoduchý.

Môžeme to demonštrovať na Islamskom hnutí Uzbekistanu.⁴ Ešte predtým, ako sa začal jeho prechod k džihadizmu, malo pred sebou ciele islamsko- nacionálneho zamerania. **Laruell** tvrdí, že samotné hnutie je skôr spojené so svojim islamsko-nacionálnym dedičstvom, než s Talibanom. Svoje tvrdenie dokladá názorom, že v Strednej Ázii málokto vníma Taliban ako vzor pre ďalší vývoj regiónu (Larjuel, 2013, s. 4). Rovnako aj Hizb ut-Tahrir, odhliadnuc od jeho internacionálnej rétoriky, má svojimi koreňmi bližšie k nacionalistickej problematike. Táto prizma dichotómie nám bráni vidieť, že sa vytvára nová vlna islamizmu. Napriek tomu, že je potrebné s týmito argumentmi pracovať opatrne, sme toho názoru, že tu vznikli dva prúdy.

V prvom rade je to vznik tzv. *nového islamského nacionalizmu*. Vznikol v prostredí desiatok tisíc mladých absolventov tureckých škôl v Strednej Ázii, kde sa mali možnosť zoznámiť s umierneným islamizmom **Gülenovho** hnutia⁵ (Bachrevskij, 2016). Svojich prívržencov našiel takisto u mládežníckych skupín, ktoré venujú pozornosť nacionalistickej problematike. Tie sú osobitne viditeľné v Kazachstane, Kirgizsku a Uzbekistane. Nemajú pevné organizačné prepojenie, skôr ide o aktivity na platforme internetu, sociálnych sietí a blogov. Udalosti Arabskej jari ukázali mobilizačnú silu týchto virtuálnych nástrojov modernej doby, odhalili však aj ich slabú stránku, ktorá spočíva práve v absencii organizačného prvku a plánu ďalších krokov.

⁴ Islamské hnutie Uzbekistanu (IHU) aktivizovalo svoju činnosť v druhej polovici 90. rokov 20. storočia. Jeho zakladateľmi sú predstavitelia v Uzbekistane zakázaných politických strán, ktorí sa presunuli do Afganistanu, kde sídli aj hlavný štáb IHU. IHU je napojené na fundamentalistické hnutie Taliban i na teroristickú sieť al-Káida. Pridalo sa na stranu tzv. Islamského štátu. Rusko, stredoázijské štáty, ako aj USA zaradili IHU na zoznam teroristických organizácií (pozn.autora).

⁵ Gülenovo hnutie – spoločenské hnutie, nesúce meno svojho predstaviteľa a inšpirované jeho učením o „hizmet – verejnom dobre“. Má veľký počet priaznivcov najmä v Turecku a v Strednej Ázii, ale aj v ostatných častiach sveta. Členovia hnutia nadviazali kontakt s inštitúciami z celého sveta, ktoré sa rovnako usilujú o medzináboženský dialóg. V západných krajinách býva niekedy označované ako hnutie Nurdžu a jeho členovia nursistami – na pamiatku jeho zakladateľa Saida Nursiho (1876 – 1960).

Na ideologickej úrovni islamský nacionalizmus kombinuje prvky etnického nacionalizmu a islamizmu. Čiže na jednej strane tu vidíme hrdosť na svoju etnickú skupinu, kritiku štátu za nedostatočné uznanie práv menšín, odmietanie Ruska, ako koloniálnej mocnosti, mytologizáciu historických udalostí svojho národa a požiadavky na nové zhodnotenie historických udalostí. Na druhej strane je žiadaná štátna podpora rastúcej úlohy islamu v spoločnosti, je kritizovaná politika presadzovania svetských hodnôt vládnuvších elít, ktorá napomáha všadeprítomnej korupcii. Od salafizmu sa tento prúd líši tým, že žiada štátnu podporu pre islam a je úzko previazaný s národnou identitou a je pripravený na jej obrodu. Netrvá na návratu k mystickej čistote islamu. Dôležité je však pripomenúť, že jeho ideologické hranice sú pružné. Vidíme to na svetských nacionalistických hnutiach s panturkickými koreňmi. Na sociálnej úrovni je nacionálny islamizmus charakteristický predstaviteľmi novej a nepočetnej strednej triedy, ktorí dostali vzdelanie v odborných školách, technických inštitútoch a vysokoškolských zariadeniach v súkromnom sektore (podnikatelia a zamestnanci veľkých spoločností s právnickým alebo technickým vzdelaním) a ľudia na mocenských postoch stredného významu (miestni alebo regionálni úradníci, učitelia provinčných univerzít).

Za druhý prúd novej vlny islamského nacionalizmu považujeme *spontánne islamské hnutie nižších vrstiev spoločnosti*. Zaraďujeme tu dve skupiny obyvateľstva, ktoré sa pomerne odlišujú. Spája ich dvojica elementov:

- kritika neefektívnosti štátu, spôsobenej jeho sekulárnym charakterom,
- problémy fungovania súdnictva na miestnej úrovni.

K prvej skupine patria podnikatelia, vystupujúci v úlohe donorov. Táto skupina financuje fungovanie mešít a celej rady vzdelávacích a sociálnych aktivít, ktoré mešity organizujú. Sú pomerne otvorení, neskrývajú svoje náboženské presvedčenie a ideologické aspekty ich viery môžu byť rôzne. Bola to práve táto skupina, o ktorej sa písalo v čase občianskych nepokojov v uzbeckom Andižane v roku 2005. Po represívnom zásahu proti hnutiu Akromija pomohli postihnutým obyvateľom na základe princípu moslimskej solidarity, bez mocenských a politických požiadaviek (Sandee, 2006).

V Kazachstane je v tomto smere známy bývalý vodca strany Ak Orda **Kajrat Satybaldy**. Model islamského združenia podnikateľov sa v Strednej Ázii veľmi rozšíril, aj keď sa z hľadiska fungovania môže podľa jednotlivých krajín líšiť. Všetci sa však zhodujú na spoločnej platforme, že hospodársky úspech ide ruka v ruku so zbožnosťou a dobročinnosťou ich islamskej komunity. Z hľadiska vplyvu na túto skupinu zatiaľ vyhráva salafizmus nad nacionálnym islamizmom.

Za druhý dynamicky sa rozvíjajúci element považujeme islamské občianske skupiny, ktoré sa formujú na základe verejných kampaní vyvolaných problémami na miestnej úrovni (to, čo ľudí trápi bezprostredne v každodennom živote). Cieľom islamských aktivistov občianskych spoločností je riešenie konkrétnych problémov:

- otázka ochrany vlastníckych práv a bývania,
- služby dobročinného charakteru pre chudobných,
- lekárska starostlivosť pre starých ľudí a deti,
- mediácia konfliktov miestnej úrovne v prospech rodín,
- kampane za práva žien v rámci islamských hodnôt.

Tieto skupiny pomáhajú zabezpečiť kompatibilitu islamských hodnôt so zásadami právneho štátu a podporujú občianske aktivity, ktoré prispievajú k harmonizácii islamských hodnôt. Sú aktívne predovšetkým v Kazachstane a Kirgizsku, kde spoločenská a politická klíma (na rozdiel od ostatných krajín regiónu) je voči nim ústretovejšie.

Zaznamenávame opatrné pokusy, najmä na miestnej úrovni, transformovať tieto aktivity do politického súperenia. Ako príklad uvádzame situáciu v Kirgizsku, kde bývalý ombudsman, člen parlamentu, predseda malej demokratickej strany Erkin Tursunbaj Bakir Uulu a podnikateľ Nurlan Matujev zorganizovali najskôr prvý zjazd moslimov Kirgizska a neskôr, na základe záverov tohto zjazdu, založili Úniu skutočných moslimov Kirgizska. Oba vo svojich vyhláseniach vyzvali k ekonomickému rozvoju v rámci islamského práva a na boj proti korupcii a za morálne očistenie spoločenského života.

Sú tu aj signály spomedzi predstaviteľov stredoázijskej diaspóry žijúcej v Rusku (predovšetkým z Tadžikistanu a Kirgizska). Množstvo podnikateľov usiluje o transformáciu svojich ekonomických úspechov do politického vplyvu. V moslimskom prostredí vidia obrovský potenciál, ktorý bol doteraz nevyužitý.

Záver

Keď sa pokúsime zhrnúť naše predchádzajúce tvrdenia a zhodnotíme vplyv dvoch tendencií na debatu v otázke vzťahov islamizmu a demokratizácie v Strednej Ázii, dochádzame k nasledujúcim záverom:

1. Vyhlásenia na štátnu podporu islamu ako národnej a štátnej ideológie sú v súčasnosti prakticky jedinými vyhláseniami politického charakteru v Strednej Ázii, ktorý je v podstate do veľkej miery deideologizovaným regiónom. S istou nadsádzkou môžeme povedať, že narúšajú súčasný spôsob spolužitia medzi štátom a islamom, ktorý stredoázijské republiky zdedili od sovietskeho režimu. Vytvárajú novú diskusnú platformu v otázkach vzťahov spoločnosti a štátu a takisto v otázke legitímnosti alebo nelegitímnosti súčasných režimov. Prinášajú svoj vklad v prospech demokratizácie a prispievajú k pluralitnej výmene názorov v spoločnosti.
2. Títo noví hráči sú bežní občania a nie profesionálni politici alebo islamisti radikálneho razenia. Ich profesijné stanoviská sú poplatné dobe vzniku, čiže prechodu k trhovej ekonomike 90. rokov. Sú tvorcami alternatívnych zdrojov príjmov a spochybňujú postsovietsky konsenzus v otázke prerozdelenia celkových príjmov spoločnosti. Zosobňujú hospodársku a sociálnu rôznorodosť súčasnej stredoázijskej spoločnosti.

3. Nové hnutia/skupiny a profily ich aktivít naznačujú, že región prechádza procesom ideologickej evolúcie, spôsobenej aj zmenou generácií. Islamský nacionalizmus sa pohybuje v mantineloch ekonomického úspechu/neúspechu, náboženstva, morálneho konzervativizmu a problémov sociálnej spravodlivosti a zodpovednosti voči občanom. Tieto všetky faktory by nemali byť ignorované pri hľadaní novej politickej legitimacy budúcich režimov. Ich poradie a dôležitosť môže byť v rôznych postsovietskych republikách rôzna.

Uvedené faktory vplyvu islamizácie sa s veľkou pravdepodobnosťou (a na základe dnešného stavu poznania) stanú súčasťou väčšej demokratizácie stredoázijskej spoločnosti. Tá by mala riešiť témy, ktoré sú spojené s každodennými problémami návratu umierneného islamizmu, ktorý oslovuje čoraz viac mladú generáciu tamojších spoločností. Mala by rozhodne odmietnuť radikálne prejavy islamizmu a jeho militantný charakter. Predpokladáme, že výsledkom tohto očakávaného a postupne sa tvoriaceho procesu bude istá forma demokratizácia, nie však anglosaského typu, ktorú poznáme z nášho civilizačného a náboženského prostredia.

Literatúra:

- BACHREVSKIJ, E. 2016. *Fetchullach Gjulen, Said Nursi i ekstremizm*. Dostupné na internete: <http://www.islam.ru/content/analitics/48090>.
- BURGESS, M. 2002. *In the Spotlight: Islam Movement of Uzbekistan (IMU)*. Dostupné na internete: www.cdi.org/terrorism/imu.cfm.
- BENNIGSEN, A.A. - WIMBUSH, S.E. 1976. Muslim Religious Dissent in the U.S.S.R. In DE GEORGE R.T., SCANLAN J.P. (eds.). *Marxism and Religion in Eastern Europe. Sovietica (Publications and Monographs of the Institute of East-European Studies at the University of Fribourg/Switzerland and the Center for East Europe, Russia and Asia at Boston College and the Seminar for Political Theory and Philosophy at the University of Munich)*, vol 36. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1976. ISBN 978-94-010-1870-8
- ČECH, Ľ. 2018. *Návrat islamu do Strednej Ázie – príklad Uzbekistanu*. In Zborník z 18. medzinárodnej vedeckej konferencie Medzinárodné vzťahy 2017: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky, Smolenice 30. novembra – 1. decembra 2017. Bratislava: Ekonóm 2018. ISBN
- DANKOV, A. *Centralnaja Azija čerez 100 let: posle „Bolšoj transformácii*. Dostupné na internete: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=2226#top.
- DROZDÍKOVÁ, J. 2005. *Lexikon islámu*. Bratislava: Kalligram, 2005. 270 s. ISBN 80-7149-764-9.
- EXNEROVÁ, V. 2009. *Islám ve Střední Asii za carské a sovětské vlády*. Praha: Karolinum, 2009. 196 s. ISBN 9788024615042.
- EXNEROVÁ, V. 2014. Mezi islámem a politikou: Islámská strana obrody Tádžikistánu.. In *Nový orient*, roč. 69, č. 4/2014. ISSN 0029-5302.

KALAAM, A. 1991. *Muslims In The U.S.S.R.* Dostupné na internete: <http://www.cyberistan.org/islamic/ussrmuslims.htm>>.

SANDEE, R. 2006: *The role of the Akramiya in the May 13, 2005 Unrest in Andijan.* Dostupné na internete: <http://www.isn.ethz.ch/pubs/ph/details.cfm?lng=en&id=28793>.

KARAGIANNIS, E. 2016. *The New Face of Political Islam in Central Asia: The Rise of Islamo-democrats.* Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/13602004.2016.1180888>.

KAZANCEV, A. 2013. *Pjať scenarijev budúčich granic Central'noj Aziji.* Dostupné na internete: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=1715#top-content.

KROPÁČEK, L. 2002. *Islám a Západ. Historická paměť a současná krize.* Praha: Vyšehrad, 2002. 197 s. ISBN 8070215402.

LARJUREL, M. 2013. Novyj vzgljad na islamizm. In *PONARS Evrazija*. Dostupné na internete: http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Pepm_298_rus_Laruelle_Sept2013_0.pdf.

MONTGOMERY, D. W., HEATHERSHAW, J. 2016. *Islam, secularism and danger: a reconsideration of the link between religiosity, radicalism and rebellion in Central Asia.* Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/13569775.2016.1153287>.

OMELICHEVA, M. Y. 2016. *Islam and power legitimization: instrumentalisation of religion in Central Asian States.* Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/13569775.2016.1153287>.

TULEGULOV, A. 2000. Elita polityczna. In BODIO, T., WOJTASZCZYK, K. A. (ed.) *Kazachstan : historia - społeczeństwo – polityka.* Warszawa: Elipsa, 2000, s. 255-268. ISBN 8371512902.

ULFKOTTE, U. *Hrozba terorizmu.* Praha: Ikar, 2003. 270 s. ISBN 80-249-0162-5.

SINGH, N. 2016. *Uzbekistan after Islam Karimov.* Dostupné na internete: <http://www.vifindia.org/article/2016/october/27/uzbekistan-after-islam-karimov>

NÁSTUP POPULISTICKÝCH A PROTESTNÍCH STRAN V ČESKÉ REPUBLICE

RISE OF POPULIST AND PROTEST PARTIES IN THE CZECH REPUBLIC

Štefan Danics¹

ABSTRACT

Author firstly describes an approach to populism as a communication strategy and a specific ideology. Further author offers a definition of populist parties, including possible typology. He also describes an influence of populists in chosen EU countries. Last but not least there will be specified protest parties and their relation to liberal democracy.

Key words: Populism, politics of protest, Protest Parties, Populist Parties, anti-establishment opposition, Non-Liberal Policy.

Úvod

V českých parlamentních volbách 2017 tradiční strany s výjimkou ODS a STAN voličskou podporu ztratily, jejich varování před populismem politických konkurentů na voliče nezabralo. Vítězné hnutí ANO získalo téměř 30% hlasů, Piráti a SPD **Tomia Okamury** se podělili rovným dílem o dalších 21% hlasů. Piráti podle analytiků představovali pro mnohé voliče vhodnou alternativní stranu s tím, že **Okamura** nalákal voliče na anti-migrační politiku a sliby týkající se prosazení přímé demokracie.

Je potřebné konstatovat, že za řadu současných problémů si mohou české tradiční politické strany samy, neboť se moc nesnaží, aby byly pro veřejnost atraktivnější nebo alespoň věrohodnější. A na základě různých afér a skandálů z posledních let se zdá, že české politické elity vytěsňují politickou odpovědnost ze své politické praxe, což má silný vliv na podobu české politiky. Tím se české politické strany postupně přeměňují v uzavřené subjekty bez potřebné generační a politické mobility, a proto neoslovují ani potenciální členy strany a málo kdo ze schopných sleduje stranickou kariéru. Zároveň standardní strany přestávají oslovovat i znechucené voliče, kteří se více zajímají o netradiční politické subjekty a volí populistické strany a protestní strany, které jim slibují rychlé a razantní řešení nazrálých problémů.

Po podzimních parlamentních volbách 2017 se ukázalo, že polovina českých voličů věří populistickým a protestním stranám, které se dostaly i do

¹ Štefan Danics, doc. Ing., Ph.D., docent, Katedra společenských věd, Fakulta bezpečnostního managementu, Policejní akademie ČR v Praze, Lhotecká 559/7, 143 01 Praha 4, Česká republika, danics.stefan@polac.cz.

parlamentu jako vítězné strany. Tato situace vyvolává u odborné veřejnosti a politologů obavy a diskuse, zda nejsou ohroženy samotné základy polistopadového politického režimu v České republice. Například vítězné hnutí ANO ústy **Andreje Babiše** požaduje, aby se překopal celý český parlamentní systém. Navrhuje zrušení senátu a změnu volebního systému (z poměrného na většinový do poslanecké sněmovny), aby mohla vláda efektivně a nerušeně vládnout a fungovat jako firma. Někteří to komentují slovy, že přichází doba politického manažerismu a populismu, to vše s nejasnými vyhlídkami pro budoucnost České republiky.

Kdo je další vítěz českých parlamentních voleb? Jednoznačně je to volební skokan **Tomio Okamura**, neboť jeho SPD se dostala přes deset procent hlasů. Jeho extrémní volební hesla: islám zakázat, z EU vystoupit, zemi oplotit a zavést referendum, silně oslovila voliče. Je to poprvé v české historii, kdy strana se sklony k politickému extremismu "pravicového" ražení takového úspěchu dosáhla. A také poprvé, kdy "pravý" extrém dokázal porazit extrém "levý". Je však správné nazývat **Okamuru** extremistou a SPD extremistickou stranou?

Věcnějším označením je populistická, případně xenofobně populistická nebo anti-islamistická strana. Po přečtení starších **Okamurových** textů dojdeme k závěru, že původně neměl s imigranty a islámem žádný problém. Postupně však přesně identifikoval, co Češi chtějí slyšet, protože v tom jsou všichni populisté skvělí, fungují jako lakmusový papírek. Navíc **Okamura** se chytil tématu přímé demokracie, které pochází z repertoáru krajní levice, protože zjistil, že kritika establishmentu je stejně silný motiv, ne-li silnější než anti-islamismus.

Evropou obchází strašidlo v podobě populismu

V Evropě má populismus dlouhou tradici, ale vždy se jednalo o marginální politický fenomén. Objevil se poprvé v Rusku v pozdních letech devatenáctého století jako hnutí *Narodníků*, kteří se neúspěšně pokusili vyvolat rolnickou revoluci. V poválečné Evropě pouze připomeňme v 50. letech *Poujadismus* ve Francii, dánskou a norskou *Pokrokovou stranu* v 70. letech a *Panhelenské socialistické hnutí Andrease Papandreoua*, které vyhrálo začátkem 80. let volby v Řecku. Přes určité úspěchy se jednalo spíše o formace *sui generis*, neboť se nestaly součástí širšího populistického dění v těchto zemích. Změna nastala posílením populistické radikální pravice v poslední dekádě 80. let s tím, že bychom měli zmínit *Národní frontu* (NF) ve Francii nebo *Vlámský blok* nyní *Vlámský zájem* (VB) v Belgii, které sice začínaly jako strany elitářské, ale brzy si osvojily populistické slogany a hesla (Mudde, 2007).

Z dějinného hlediska vyplývá, že populismus byl v Evropě pouze okrajovým politickým fenoménem, na rozdíl od severní a jižní Ameriky. Avšak v posledních letech zejména pravicově, ale i levicově populistické strany zaznamenávají nemalé voličské preference a úspěchy napříč Evropskou unií,

včetně České republiky. Aktuální úspěchy a vliv populistických a protestních stran v jednotlivých zemích Evropské unie, ale i v Evropském parlamentu, mj. vznik politické frakce *Evropa svobody a přímé demokracie* zachycuje, např. publikace (Danics - Teichmanová, 2017).

V roce 2010, tj. pět let před tím, než se zformovala vítězná populistická levicová vládní koalice (*Syriza*) v Řecku, předseda Evropské Rady **Herman van Rompuy** dokonce označil populismus za největší hrozbu Evropy. Přidala se k němu i německá kancléřka **Angela Merkelová** a další významné osobnosti evropského establishmentu.

Co mají tato varování společné? Za prvé, pocházejí od lidí mocných. Za druhé, jsou nejasná v tom, co podle nich populismus je a není. Za třetí, tvrdí, že populismus je v evropské politice všudypřítomný. V příspěvku autor nejdříve připomene odborné chápání fenoménu populismu. Dále ukáže problémy při vymezování populistických a protestních stran, včetně jejich požadavků na údajné „vylepšení“ demokracie, protože jejich sílící vliv v české politice představuje vážnou výzvu liberální politice a standardním českým politickým stranám.

Odborné chápání populismu

Populismus v politice (z latinského výrazu *populus* – lid) je líbivá politika, prosazování líbivých postojů a činů. Jedná se vlastně o politickou doktrínu, která popisuje kroky politických aktérů, kteří proti sobě staví „lid“ a „elity“. V tomto ohledu je populismus proti elitářství. Navíc termíny populistický a populistka často používají politické strany v pejorativním slova smyslu, kterými se snaží diskvalifikovat své soupeře. Ti podle nich hlásají líbivá hesla a prosazují rychlá řešení těžko řešitelných a složitých sociálních a ekonomických problémů.

Mezi politology se vede debata o vymezení populismu s tím, že v zásadě existují tři pohledy:

- 1) populismus jako komunikační strategie či taktika k oslovení lidu;
- 2) populismus jako „zúžená“ či „zředěná“ ideologie (z ang. *thin-centered*), přičemž oproti klasické ideologii nenabízí komplexní světonázor, ale zdůrazňuje jen některé aspekty, tj. politickou moc a její rozložení ve společnosti a charakter daného politického systému (Školkay, 2000);
- 3) populismus označuje strany, jejichž jádro vymezil **Panizza**, což je politologickou obcí většinou akceptováno a má následující charakteristiky:
 - a) populisté staví „lid“ a „elity“ jako stejnorodé entity,
 - b) zdůrazňují konflikt mezi „lidem“ a „elitou“,
 - c) lid je chápán jako morálně čistý aktér (Panizza, 2005, s. 1-31).

Populismus se dnes spíše prezentuje jako úzce zaměřená ideologie než politický styl či diskurs. Tato zúžená ideologie uvažuje o společnosti jako o finálně rozdělené entitě do dvou homogenních a antagonistických skupin. Na

jedné straně stojí „zkorumpovaná elita“, která ztratila politickou vizi k vedení dané země a na druhé straně stojí „zdravý a nezkažený lid“, který by měl být více zapojen do politického rozhodování, aby politika skutečně vyjadřovala obecné zájmy lidu. Populisté tudíž nevystupují jako odpůrci demokracie, ale naopak jako její obhájci.

Populismus nelze ztotožňovat pouze s demagogií nebo s politikou nesplnitelných slibů, což vede často k označení většiny politických stran či jejich programů jako populistických. Za populismus ani nelze považovat deklaraci hájení zájmu „lidu“, ať už jakkoli definovaného, ale pouze obhajování zájmů lidu konstruovaného pomocí dichotomie: „lid“ vs. „elita“. Připomeňme, že prakticky všechny politické strany alespoň příležitostně pracují s ideou „lidu“ a samy sebe prezentují jako ochránce zájmů lidu proti ostatním politickým aktérům. Zpravidla se tyto strany pohybují právě v kontextu dichotomie: vláda vs. opozice, případně jeden politický aktér vs. jiný politický aktér, což nelze považovat za populismus. Absentuje, zde totiž plošná kritika elit/establishmentu a jejich/jeho odmítání a větší participace „lidu“ na politickém rozhodování v nějaké formě přímé demokracie.

Které strany lze označit za populistické?

Odborníci se dnes neshodnou, které strany považovat za populistické a které ne, protože tyto definice se snaží populismus zachytit obecně, ale nebyly vytvořeny pro kategorizaci populistických stran. **Mudde** překonává jeden z výše uvedených problémů, když rozlišuje mezi „*extremistickým protistranickým smýšlením*“, které odmítá politické strany, jako takové. A „*populistickým protistranickým smýšlením*“, které kritizuje tradiční strany, že jsou sebezaujaté, zkorumpované, protidemokratické a chybí jim vize a motivace k řádnému vedení země. **Mudde** nakonec zdůrazňuje, že populistická protistranická strana staví sama sebe do role jediného obránce nespokojeného lidu a definuje se negativisticky, zejména tím, že říká, co není nebo spíše *proti čemu protestuje*, tj. čemu říká kategorické „ne“ (Mudde, 2007).

Populistické strany bychom neměli spojovat s extrémní pravicí, neboť existují další typy populismu, stejně jako existují krajně pravicové strany, které nejsou populistické. K tomu **Yves Mény** a **Yves Surel** konstatovali: „Mnoho politických stran extrémní pravice není populistických a mnoho populistických hnutí je příliš specifických, heterogenních či eklektických na to, aby byla ztotožňována s extrémní pravicí“ (Mény – Surel, s. 4).

Populistická radikální pravice je specifickou formou širší radikální pravice, která zahrnuje i nepopulistické ideje a hnutí. Odborníkům se jeví dočasná a dominantní forma radikální pravice, jako radikální pravicový odraz současného populistického „ducha času“. Populismus může být definujícím znakem radikální pravice současné doby, neznamená to však, že celá radikální pravice je populistická. I dnes existují nepopulistická či dokonce elitářská

radikálně pravicová hnutí, přestože jsou mnohem méně rozšířená a významná oproti úspěšnějším pravicovým populistickým formacím.

Svoji legitimitu populistické strany opírají přímo o vůli většiny (na masových demonstracích či v referendech) bez zvláštního zájmu o pojistky proti zneužití moci či o práva menšin. Spoléhání se na hlas lidu se neomezuje jenom na snahu pasivně vycházet vstříc většinové vůli, ale obnáší i snahu manipulovat s veřejností na základě atavistických stránek lidské povahy, jakými jsou národnostní city, etnické předsudky či strach z cizinců.

Čeští odborníci označují za populistické subjekty ty, které nemají jasný ideologický program a vystavěly svůj volební úspěch výhradně na obhajobě zájmů „obyčejných lidí“ a kritice „stávajících elit“, především v postkomunistických zemích. Populistické subjekty rozdělují na „identitárně“ a „parciálně“ populistické strany s tím, že populistická rétorika/program, buď tvoří jádro stranické identity (místo ideologie), nebo je doplňkem jejího primárního ideologického programu. *Identitárně* populistické strany se potom liší od „tradičních“ mainstreamových stran establishmentu (sociální demokracie, liberální strany, křesťansko-demokratické strany), ale i od „antisystémových“ stran, které vyznávají cizí ideologii vůči demokracii (fašistické nebo komunistické strany). Populistické strany se zaměřují na kritiku a odstranění vládních elit, kdežto antisystémové strany kritizují a hodlají odstranit politický systém jako takový (Havlík – Pinková, 2012).

Populistické strany mají tendenci stylizovat se do role nestranné, téměř nepolitické a neelitní organizace, která má za cíl odstranit vládnoucí elity a skutečně reprezentovat zájmy lidu, který by měl více participovat na politických rozhodnutích formou nějaké přímé demokracie. Populisté nekritizují demokracii jako takovou, ale její zastupitelskou formu, přičemž prosazují prvky přímé demokracie, která je chápána jako prostředek pro nalezení vůle většiny. Populisté se prezentují jako přijímač, který jednoduše rezonuje názory „obyčejného člověka“ (Stanley, 2008, s. 105).

Zatímco k problematice *populistických stran* existují četné příspěvky, fenomén politických *protestních stran* zatím uniká významnější pozornosti sociálních vědců, neb je tu blízkost adjektiva „populistická“ či „protestní“ strana, a proto tato adjektiva vnímají odborníci jako synonyma. Toho se přidrží i tento text, protože i protestní politická strana je alternativou ke standardním politickým stranám a zpravidla populistickou stranu můžeme vnímat i jako stranu protestní. Protest je totiž jedním z charakteristických znaků, ať už levicových či pravicových populistických stran.

Závěr

České standardní politické strany by měly podle odborníků věnovat daleko více pozornosti dlouhodobým strukturálním problémům českého politického systému a naslouchat pozorněji než v minulosti radám ústavních

právníků a politologů, ale i sobě navzájem v rámci stranického systému. V tomto ohledu by se mělo v České republice rozvíjet a kultivovat, to co svého času nazval **Giovanni Sartori** jako ústavní inženýrství, protože politický systém a jeho ústavní rámec nastavují prostor a pravidla, kde se česká politická hra odehrává (Kubát – Lebeda, 2014, s. 36).

Zásahy do politického systému by měly být promyšlené, citlivé a vycházet z potřeby vylepšit demokracii, nikoli ji zhoršit či zlikvidovat. Nemohou být motivovány tím, že se jednomu člověku nepohodlně vládne. Je možné připustit odbornou debatu například o tom, zda je správné přepočítávat dosažená procenta hlasů stran na poslanecké mandáty tzv. *D'Hondtovou metodou* nebo zda je vhodné zavádět sčítání pětiprocentní hranice v případě koalic dvou a více subjektů. Tuto debatu však musí vést odborníci a jakékoliv změny musí mít širokou společenskou podporu. Vše ostatní je nebezpečné experimentování, které by mělo nevratné a fatální důsledky pro celou společnost, zejména pak pro český politický režim. Měli bychom mít stále na paměti, že síla demokracie není v její efektivitě nebo rychlosti, ale v tom, že vychází z širšího konsenzu a stojí na kompromisech. Ve firmách to pravda chodí jinak, ale Česká republika ještě firma není. A pokud si zachováme současný politický systém, firmou se nikdy nestane.

Česká decizní sféra si musí uvědomit, že populismus není podstatou, ale není ani popřením demokracie. Zjednodušeně řečeno, populismus je prodemokratický, ale ve smyslu anti-liberální demokracie, protože podporuje občanskou suverenitu a právo většiny, přičemž odmítá pluralismus a právo menšin. Populistické strany dlouhodobě kritizují neřešení nazrálých kontroverzních témat v evropské a české politice, a proto hodlají tato témata re-politizovat.

Z tohoto úhlu pohledu se tedy nepotýkáme s fenoménem populismu, ale potýkáme se s řadou témat, která mají být politizována. Tato témata mají odlišné příčiny a jejich řešení může mít i různorodé praktické důsledky a politické dopady. Populismus spíše představuje „výzvu“ pro současné standardní strany liberální demokracie než bezpečnostní hrozbu, což platí i pro českou politiku. Aktuální úspěchy populistických a protestních stran jsou vlastně velkým „vyzyvatelem“ pro českou liberální politiku. A jak ukazují zkušenosti, populismu se daří tam, kde je slabá vláda práva, kde se nerespektují práva menšin a jsou zde patrné silné polarizační a většinové tendence. Silící populismus je hroživou výzvou, protože má navíc nakažlivé tendence, neboť ostatní strany toužící po úspěchu volí rovněž populistický styl. Takovýto scénář může vést k rozpadu tradičních politických stran a liberálních institucí v České republice. Populistické strany tedy vykazují dvě protikladné vlastnosti, jednak předstírají loajalitu vůči demokracii, ale na druhé straně schvalují neliberální politiku. Strany, které nemají obě dvě tyto vlastnosti, nemohou se označovat jako populistické.

Literatura:

- DANICS, Š., TEJCHMANOVÁ, L. 2017. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. 1. vyd. Praha: UJAK. ISBN 978-80-7452-122-5.
- HAVLÍK, V., PINKOVÁ, A. 2012. *Populistné, protestní strany, outsideři? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických stran*. Rexter č. 2/2012. ISSN 1214-7737.
- KUBÁT, M., LEBEDA, T. a kol. 2014. *O komparativní politologii a současné české politice*. Vyd.1. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2479-2.
- MÉNY, Y., SUREL, Y. 2002. *The Constitutive Ambiguity of Populism*. In MÉNY, Y.; SUREL, Y. (eds.). *Democracies and the Populist Challenge*. Basingstoke-NewYork, Palgrave.
- MUDDE, C. 2007. *Populist radical right parties in Europe*. New York: Cambridge University Press.
- PANIZZA, F. 2005. *Populism and the Mirror of Democracy*. In Panizza, F. (ed.): *Populism and the Mirror of Democracy*. London – New York: Verso.
- STANLEY, B. 2008. *The thin ideology of populism*. Journal of Political Ideologies č. 13.
- ŠKOLKAY, A. 2000). *Populism in Central Eastern Europe*. IWM Working Paper No. 1. Dostupný na internetu: www.iwm.at/publ-jvc/jc-09-11.pdf.

CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN POLAND

Katarzyna Daniel¹ - Henryk Spustek²

ABSTRACT

At the moment it is not very popular among Polish people to use the institutions of civil society in Poland. The article presents the concept of institution and civil society. It is followed by the description of institutions which are used by the civil society in Poland and more specifically the role of local government, non-governmental organizations, volunteering, social resistance and popular initiative.

Key words: *institution, civil society, non-governmental organization, volunteering, popular initiative.*

Introduction

The notion institution comes from Latin, namely from the word *instituere*, which means: establish, arrange, build (Popławski – Popławski In Chodubski et al., 2009). The Polish language dictionary defines this notion in three dimensions: first – as a plant of public nature which deals with a specific scope of affairs, second – as a set of legal or moral standards concerning organization of a given domain of life and third – as an organization operating based on the above-mentioned standards (Instytucja, 2017). The notions civil institution and civil society are in a close correlation. The civil society may create institutions, while institutions can influence the civil society (Popławski – Popławski In Chodubski et al., 2009).

1 The notion of civil society

The civil society may be defined as a community of citizens, whose activities allow the authorities only to support and supplement the pursuit of social aspirations. The civil society is today perceived in the context of deliberately made decisions and elections, as a society capable of self-organization not forced by setting or imposing the goals of the ruling government (Mamzer In Durzewska – Kretek, 2016). Dariusz Sarzała defines the civil society as a society created from the "fabric" of "(...) voluntary associations, social movements, non-governmental organizations, trade unions, political parties, Interest groups as well as local governments, associations,

¹ Katarzyna Daniel, University of Opole, Faculty of Law and Administration, ul. Katowicka 87a, 45-060 Opole, Poland, katarzyna.daniel@interia.pl.

² Henryk Spustek, Dr. hab., prof. UO, University of Opole, Faculty of Law and Administration, ul. Katowicka 87a, 45-060 Opole, Poland, henry.spustek@gmail.com.

committees, and various other social unions and contacts that fills the space between the individual and the state. The essence of the civil society is therefore reflected in the commonness of citizens' associations, who voluntarily join the mentioned institutions (...)”(Sarzała, 2013, p. 262). The civil society should be an area in which the conflicts are mitigated, active citizenship, cooperation habits are created and be responsible for the promotion of respect for other individuals (Drenda In Osiński – Popławska, 2014). Social activity is the necessary medium of operation of the civil society, and its basis should be permanent pro-social attitudes that are usually being shaped in the process of socialization. In the Polish reality, taking into account the system transformations, development of pro-social attitudes requires quite a lot of time to teach Poles new behaviors and get past the old ones. Currently consolidation is being pursued of approaches, which refer to the common good, common responsibility, which are related to the mentality of the people. These values should be instilled in new generations from the earliest years, and the best place for learning pro-social attitudes is local life in which local communities have a possibility of creating the pillars of the civil society. It has to be remembered that the possibility of participation means little when there are no people who would voluntarily like to take part in it (Dworakowska In Osiński – Popławska, 2014). The Polish society is, to a certain degree, a civil society, because Poles make use of the instruments which make active participation in creating the reality possible, but do this in a restricted manner. They are more willing to participate in projects concerning local communities than those related to the whole society. The main reasons being obstacles to greater citizens' involvement are excessive formal requirements (e.g. requested from non-governmental organizations or the civil legislative initiative), no time (in connection with involvement in professional work), or no need of social activity (Nowacka In Durzewska – Kretek, 2016). Anna Łoś-Tomiak also notices that the civil society in Poland is normally described through the prism of operations of local governments and the non-governmental sector, which may be connected with more frequent participation of the society in these areas (Łoś-Tomiak, 2015).

2 Local government

When discussing the effect of institutions on the development of the civil society, it is not possible to ignore the role of local government (Popławski – Popławski In Chodubski et al., 2009). Local government is an institutional form of organization of the state (Kieres, 2006). It is a category of the civil society present in various shapes in different countries. Despite its diversity, three common characteristics can be distinguished in the life of a civil community: separated territory inhabited by the community members, affiliation of private and public affairs (namely tasks and competences of the local government) and the organization determined in the normative way (namely form of government)

(Kieres, 2006). With respect to the problems connected with the position of the local government in a civil society, it is not possible to forget regionalization in Poland (The Act from 24 July, 1999). Leon Kieres notices improvement in the effectiveness of pursuing the regional policy in the cases delegated to the local government. He notices improvement mainly in rationalization of expenses related to performing public tasks (Kieres, 2006). Units grouped in local authorities' structures should be aware of the common goal being the region's development, satisfying of the needs of the local community and its particular interests, consolidation of citizenship or even increasing of its importance nationwide (Łoś-Tomiak, 2015). Intensification of social participation can be observed right now in Poland, based on various ways of getting Poles involved in decision making in affairs that are essential for them. One way is the local government unit inhabitants' participation in disposing of budget expenses, within the funds separated for this purpose, in a manner that will ensure that actions most necessary for the community are implemented. This solution is used within the civil (participatory) budget, gaining a growing popularity in Poland and introduced by subsequent local government units (Dworakowska In Osiński – Popławska, 2014). At the end of 2013 in as many as 72 Polish cities the decision was made to create a civil budget (in the form of an order of the mayor or town mayor or a resolution of the City Council), while in 52 of them the inhabitants managed to make the decision on the expenses. In other cities (the other 20) the process of introducing the participatory budget was commenced at that time. Inhabitants want to be confident that their choices will be respected, and their selected projects will be financed in the next budget year. In this case, the authorities of the commune declare that inhabitants' decisions will be regarded as binding. This solution is a sort of a social contract, concluded between the authorities and the inhabitants (Kraszewski – Mojkowski, 2014). The civil budget is a symptom of social activity on the local level. Inhabitants' participation in the decision-making process stimulates the public debate and activity for the local community. It gives citizens a reason to believe that their opinion is important and is reflected in a conviction about the possibility of influencing decisions made in the territorial units, concerning the intended use of public expenses. The civil budget is also a kind of motivation for the inhabitants to get interested in the problems found in their environment, serves the development of democracy and the civil society as well as contributes to stronger local bonds (Dworakowska In Osiński – Popławska, 2014). The local participatory democracy in Poland has also been strengthened by introducing in the local government law the obligation of conducting social consultations, the scope of which is getting broader and broader. As a matter of fact, these consultations do not have the binding power, but the local government authorities must take account of them when making the decisions. The obligation of conducting social consultations applies to e.g. creating the Study of spatial development conditions and directions, preparation of environmental

protection programs, creating spatial development plans, with regard to projected changes in the boundaries of communes, as well as establishing and liquidating auxiliary local government units (Krasnowolski, 2014).

3 Non-governmental organizations

The civil society consists, apart from the already mentioned institutions, of non-governmental organizations and associations (Popławski – Popławski In Chodubski et al., 2009). Non-governmental organizations mobilize individuals socially and satisfy non-standard social needs. This contributes to increased social welfare and satisfaction, which, in turn, results in public fund savings, because NGOs take over implementation of particular social tasks and functions, performing them cheaper and more effectively than the state. Non-governmental organizations also strengthen subjectivity of the society by offering individuals the possibility of social participation, therefore giving the society an opportunity to decide on important problems and affairs (Łoś-Tomiak, 2015). Non-governmental organizations can be divided according to many various criteria, but for the purpose of this article they will be represented by one notion – the third sector or non-governmental sector. According to Barbara Iwankiewicz-Rak, the third sector has developed where private capital and social work of volunteers joined the public activities implemented by the government. It has been created in reply to inadequate implementation of tasks in the cultural and social sphere by the state, as a supplement to the public and private sector. On the other hand, its development results e.g. from changes in the preferences and needs of the society (Iwankiewicz-Rak In Gliński, 2002). In its conduct, the third sector observes the principle of subsidiarity³, social solidarity (namely a

³ See Article 5 section 1-2 of the Act of 24 April 2003 on public benefit activities and voluntary service (Journal of Laws from 2017, item 1909): Article 5 section 1. Public administration authorities conduct operations in the sphere of public tasks mentioned in Article 4 in cooperation with non-governmental organizations and entities listed in Article 3 section 3, running, as adequate to the territorial scope of operation of the public administration authority, public benefit activities to the extent corresponding to the tasks of these authorities. Article 5 section 2. The cooperation mentioned in section 1, takes in particular the following forms: 1) ordering, to non-governmental organizations and the entities mentioned in Article 3 section 3, the execution of public tasks on the terms provided in the Act; 2) mutual information on the planned directions of operations; 3) consulting drafts of normative acts with non-governmental organizations and the entities listed in Article 3 section 3, in the areas related to statutory operations of these organizations; 4) consulting drafts of normative acts concerning the sphere of public tasks mentioned in Article 4, with the councils for public benefit activities, if established by competent local government units; 5) creating common teams of advisory and initiative-forming nature, consisting of representatives of non-governmental organizations, the entities referred to in Article 3 section 3 and representatives of the competent public administration bodies; 6) agreements for execution of the local initiative on the terms provided in the Act; 7) partnership agreement specified in Article 28a section 1 of the Act of 6 December 2006 on the terms of running the

sense of community and co-responsibility of a given group of persons for the whole of the shared obligation, which results from consistency of views and aspirations (Solidarność, 2017))(Drożdż, 2015) and aims to achieve the common good (Młynarska-Sobaczewska, 2009). The basis of operation of the non-governmental sector is regarded to be the pursuit of the objectives that are socially important, promoting general social, commonly recognized values as well as realization of the idea of civil society, what is far from political or economic motives. The third sector institutions are closest to citizens, and consequently recognize best the problems of individuals and groups. They promote active civic attitude in any sphere of life, instead of active submission to the authority and care of the state (Łoś-Tomiak, 2015). Zbigniew Woźniak goes a step further and claims that non-governmental organizations are the fullest expression of the civil society (Woźniak In Wadowicki – Woźniak, 2001) a valid function of the third sector in societies, which have been subjected to system changes (such as e.g. Polska – K.D.), is promotion of civic attitudes and behaviors, paying attention to having both rights and obligations resulting from democracy and change in citizens' attitudes from claim-based to participatory towards institutions of the state (Łoś-Tomiak, 2015). The non-governmental sector contributes to socialization and formation of individuals, teaches common work, cooperation, empowers individuals to fulfill various social roles (Łoś-Tomiak, 2015). The latest Klon Jawor Association's report shows that in Poland there are 86,000 associations and 17,000 foundations (Kondycja sektora organizacji, 2016), while Mariusz Piestrak claims that as many as 2 million persons may be involved in the activities of non-governmental organizations (Piestrak In Zamorska, 2014).

4 Voluntary service

Voluntary service is a relatively new notion, which has been introduced to literature along with the development of the non-governmental sector, playing an increasing role in creating social life. Earlier, the social activity performed by volunteers was referred to as charity or philanthropy (Górecki, 2013). The Act on public benefit activities and voluntary service, in Article 2, defines the notion of volunteer, who is a natural person, voluntarily, and in respect of no remuneration, providing benefits according to the principles stipulated by the Act (The Act of 24 April, 2017). A volunteer may undertake work for the whole society or for other persons, regardless of family, friendly or other close ties. Intangible benefits that are obtained by a volunteer are e.g. knowledge, satisfaction, new acquaintances, experience, skills or even a better position on

development policy (Journal of Laws of 2016, item 383 and 1250) and agreement or contract of partnership specified in Article 33 section 1 of the Act of 11 July 2014. on the terms of implementing programs related to the cohesion policy financed in the financial perspective 2014 – 2020 (Journal of Laws of 2016, item 217 and 1579)".

the labor market. The greatest beneficiary of the volunteers' work is the non-governmental sector (Krasnowolski, 2014). The research conducted by Klon Jawor Association shows that every fifth Pole is involved in voluntary service via a non-governmental organization or for its benefit (Kondycja sektora organizacji, 2016). The report applies only to the third sector, and consequently, the volunteers who work socially individually, without any intermediation, should be added to that number (K.D.). On the other hand, according to the studies of the National Public Opinion Survey, conducted in January 2016 on a sample of 1063 persons, only 37% of them declare that work socially in respect of no remuneration (Boguszewski, 2016). Poles most willingly offer their time for social purposes in organizations acting for the benefit education and the school system (10.9% of respondents), charity organizations acting for the benefit of children in need (10.0%) and in charity organizations acting for the benefit of persons in need – the elderly, the disabled, the poor, the homeless, the ill etc. (8.6%). On the other hand, Poles least willingly work in respect of no remuneration for organizations of combatants, veterans, victims of war (0.9%), political parties or associations (1.1%) as well as associations of friendship with other countries, nations (1.2%) (Boguszewski, 2016). Currently, the idea is to ensure that voluntary service, which is a certain form of shaping and stimulating continuous readiness for action, presents pursuits of effective solutions to specific social expectations (Dobrzański, 2009).

5 Social resistance

Forms of defiance in respect of the law in Poland are unfortunately poorly effective, and consequently, are not used too often. Predominant is a common conviction about violating or, as called, bypassing the law by politicians ruling the country and the lack of trust in them, which results in devaluing the whole phenomenon. However, the forms of social resistance are also dictated by the social and cultural realities and technological possibilities. The way of exercising power by the Government of the 7th term in Poland has contributed to new ways of demonstrating social dissatisfaction being created, in the form of non-standard behaviors and forms of expression (Mamzer In Dorzewska – Kretek, 2016). In the quoted examples Poles resign from aggression and violence in favor of peaceful and unambiguous expressions of their resistance⁴.

⁴ An example non-standard form of social resistance are demonstrations of activists against the organization of collective huntings in the area of the Zielonka Forest in the Greater Poland, a mass protest addressed against the government's concept of tightening the provisions of the abortion act (the so-called black protest or umbrellas' march) in 2016, MEMs or change of the text of the song by Kuba Sienkiewicz while performing the work at the famous festival in Opole in 2016.

6 People's initiative

Citizens' legislative initiative, also known as the people's initiative, is an instrument of social participation on the national level. It allows citizens to present the legislature or directly to the people, a motion which contains the proposal to accept or change, or reject a normative act. From the theoretical point of view the people's initiative institution gives the citizens the opportunity of active participation in political decisions of the parliament, while in the Polish practice it is rarely the case (Nowacka In Durzewska – Kretek, 2016). The people's initiative is only a supplement to the direct democracy, as an alternative used in extraordinary situations, namely when there is no political will on the part of the parliament to regulate specific problems (Nowacka, 2014). Citizens' legislative initiative in Poland is performed on the basis of Article 118 of the Constitution of the Republic of Poland⁵ and the Act on exercising the legislative initiative by citizens (The Act from 24 June, 2014). In Poland, the people's initiative is semi-direct. A draft act submitted by citizens is treated in the same way as drafts of other entities, though later procedures of passing the draft act slightly differ. The final decision to adopt or reject the draft is made by the Sejm in cooperation with the Senate, which proves the semi-direct nature of this initiative (Nowacka In Osiński, Popławska, 2014). Unfortunately, in Poland, from the time of introducing the act on exercising the legislative initiative by citizens until now, it has not been a popular tool, which is proven by the statistical data prepared by Marcin Rachwał. In the years 1997-2015, namely in the period of the 3rd – 7th term of the Sejm, citizens submitted only 53 draft laws, which is less than 1% of all drafts submitted by authorized entities (Rachwał, 2016).

Litearture:

BOGUSZEWSKI, R. 2016. Komunikat z badań, Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich, Nr 13/2016, Warszawa 2016, dostęp: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_013_16.PDF [dostęp: 27.12.2017r.], s. 2, 4, ISSN 2353-5822,
DOBRZAŃSKI, K. 2009. Istota, przesłanki i obszary działań wolontariatu, Zarządzanie Zasobami Ludzkimi, Nr 1, 2009, s. 49,

⁵ Article 118 section 1 "The legislative initiative is granted to Members of the Sejm, the Senate, the President of the Republic and the Council of Ministers". Article 118 section 2. "The legislative initiative is also granted to a group of at least 100 000 citizens having the electoral rights to the Sejm. The procedure in this case is determined by the respective act" Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997, Journal of Laws of 2009, no. 114 item 946.

DREND, L. 2014. Koncepcja ładu samorządowego a społeczeństwo obywatelskie, w: OSIŃSKI, J., POPLAWSKA, J. Z. (red.), *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego. Państwo. Gospodarka. Świat*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014, s. 201, ISBN 978-83-7378-924-1,

DROŻDŻ, B. 2015. *Siedem podstawowych zasad etyczno-społecznych*, Wydawnictwo Diecezjalne Centrum Edukacyjne, Legnica 2015, s.19, ISBN 978-83-64013-16-4,

DWORAKOWSKA, M.2014. Rola i znaczenie budżetu partycypacyjnego w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, w: OSIŃSKI J., POPLAWSKA J. Z. (red.), *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego. Państwo. Gospodarka. Świat*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014, s. 59-61, 65, ISBN 978-83-7378-924-1,

GÓRECKI, M. 2013. Wolontariat – idea, organizacja, doświadczenia, *Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy. Nauki Społeczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i ekonomii TWP, Nr 1, 2013, s. 81, ISSN 2084-1140, Instytucja. Available at: www.page.sk <https://sjp.pwn.pl/szukaj/instytucja.html> [27.12.2017],

IWANKIEWICZ-RAK, B. 2002. Słabe państwo – silny trzeci sektor? Wybrane problemy rozwoju i funkcjonowania organizacji pozarządowych, w: GLIŃSKI P., LEBENSTEIN, B., SICIŃSKA, B. (red.), *Samoorganizacja społeczeństwa polskiego, trzeci sektor*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2002, s. 124, ISBN 8373880615,

KIERES, L. 2006. Samorząd terytorialny jako instytucja społeczeństwa obywatelskiego, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, Rok LXVIII, zeszyt 2, 2006, Wydawnictwo Wydziału Prawa i Administracji UAM w Poznaniu, Poznań 2006, s. 171-172, 174, ISSN 0035-9629,

Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce w 2015 roku – raport z badań, Stowarzyszenie Klon Jawor, Warszawa 2016, s. 27, 44, ISBN 978-83-62310-67-8,

KRASNOWOLSKI, A. 2014. Społeczeństwo obywatelskie i jego instytucje, biuro Analiz i Dokumentacji, Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych, Kancelaria Senatu, 2014, s. 19, 26,

KRASZEWSKI, D., MOJKOWSKI, K. 2014. *Budżet obywatelski w Polsce*, Wydawnictwo Fundacji im. Stefana Batorego, Warszawa 2014, s. 8,

ŁOŚ-TOMIAK, A. 2009. Organizacje pozarządowe czynnikiem sprawczym rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, w: CHODUBSKI A., KACPRZAK L., PAJĄK K. (red.), *Instytucje państwa a społeczeństwo obywatelskie*, Wydawnictwo Tekst sp. z o.o., Piła 2009, s. 247, 253, 256, 258, ISBN 978-83-89795-74-8,

ŁOŚ-TOMIAK, A. 2015. Społeczeństwo obywatelskie – kryzys idei, czy recepta na kryzys?, *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze*, nr 2, 2015, s. 97, 99, ISSN 2391-7830,

MAMZER H. 2016. Opór, nieposłuszeństwo i zaangażowanie obywatelskie, w: DORZEWSKA, M., KRETEK H. A., *Obywatel w aspekcie fenomenologicznym*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, Racibórz 2016, s. 155, 162-163, ISBN 8360730938,

MŁYNARSKA-SOBACZEWSKA, A. 2009. Dobro wspólne jako kategoria normatywna, *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Iuridica*, 69, 2009, s. 61-72, ISSN: 0208-6069,

NOWACKA, E. 2014. Obywatelskie projekty ustaw w Polsce jako przykład aktywności obywatelskiej, w: OSIŃSKI J., POPLAWSKA J. Z. (red.), *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego. Państwo. Gospodarka. Świat*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014, s. 236-237, ISBN 978-83-7378-924-1,

NOWACKA, E. 2016. Partycypacja społeczna w Polsce, w: DURZEWSKA M., KRETEK, H. A., *Obywatel w aspekcie fenomenologicznym*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, Racibórz 2016, s. 136, 138, ISBN 8360730938,

PIESTRAK, M. 2014. Wstęp, w: ZAMORSKA K. (red.), *Organizacje pozarządowe in praxi. Obraz polskiego sektora NGO*, Wydawnictwo POLIHYMNIA, Lublin 2014, s. 7, ISBN 978-83-7847-179-0,

POPLAWSKI, Ł., POPLAWSKI, Z. 2009. Instytucje i społeczeństwo obywatelskie w procesie globalizacji, w: CHODUBSKI A., KACPRZAK L., PAJĄK K. (red.), *Instytucje państwa a społeczeństwo obywatelskie*, Wydawnictwo Tekst sp. z o.o., Piła 2009, s. 47, 50, 54, 63, ISBN 978-83-89795-74-8,

RACHWAŁ, M. 2016. Funkcjonowanie obywatelskiej inicjatywy ustawodawczej w Polsce. Podstawy prawne – praktyka – perspektywy rozwoju, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2016, s. 167, ISBN 978-83-62907-97-7,

SARZAŁA, D. 2012. Rola stowarzyszeń i organizacji pozarządowych we współczesnym społeczeństwie obywatelskim, *Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo- Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2013, nr 9, 2012, s. 262, ISSN 1730-0274,

Solidarność. Available at: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/solidarność.html> [dostęp: 27.12.2017 r.],

Ustawa z dnia 24 czerwca 1999 r. o wykonywaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli, Dz. U. z 2014 r., poz. 498,

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2017 r. poz. 1909.

Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa (Dz. U. 1998 nr 96, poz.603),

WOŹNIAK, Z. 2001. Organizacje pozarządowe w procesie budowy społeczeństwa obywatelskiego, w: WADOWICKI M., WOŹNIAK Z. (red.), *Aktywność obywatelska w rozwoju społeczności lokalnej*, Wydawnictwo MUNICIPIUM, Warszawa 2001, s. 12, ISBN 8386691719.

PRÁVNE A NEPRÁVNE MOŽNOSTI BOJA PROTI EXTREMIZMU AKO SÚČASNEJ BEZPEČNOSTNEJ VÝZVY

LEGAL AND NON-LEGAL POSSIBILITIES OF RESOLVING EXTREMISM AS CONTEMPORARY SECURITY CHALLENGE

Miriam Droppová¹

ABSTRACT

The article deals with legal and non-legal possibilities of resolving extremism. It concerns not only changes in different legal regulations concerning extremism (Criminal Code, Code of Criminal Procedure, Misdemeanour Code etc) but it also concerns different contra extremism activities carried out by NGOs, moral authorities, relevant specialists etc. The article also contains probable roots of extremism important for understanding the existence of this security issue in the society and thus discovering means of working it out.

Key words: Criminal Code, Code of Criminal Procedure, Misdemeanour Code, NGOs, moral authorities, relevant specialists

1 Právne možnosti boja proti extrémizmu

Deliktné konanie, ktorého spoločenská závažnosť z materiálnej stránky je nižšia, možno v súvislosti s extrémizmom postihovať od 1. februára 2014 ako priestupky podľa zákona č. 372/1990 Zb. - Zákon Slovenskej národnej rady o priestupkoch. Extrémizmus totiž doteraz nebol považovaný za priestupok a niektoré aktivity radikálov muži zákona museli zaradiť medzi priestupky proti verejnému poriadku či občianskemu spolunažívaniu.

Je tu debata, či treba priestupky extrémizmu, alebo či by opakované priestupky nemali znamenať už kvalifikáciu trestného činu extrémizmu. Ministerka spravodlivosti si myslí, že to bude témou na debatu s políciou a prokuratúrou aj naďalej.

Od 1. júla 2016 nadobúda účinnosť zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. V zmysle neho sa bude na právnické osoby vzťahovať zodpovednosť aj za trestné činy extrémizmu. Trestná zodpovednosť právnických osôb sa tak nevyhne ani politickým stranám a hnutiam (Rezort spravodlivosti chce bojovať..., 2016).

¹ Miriam Droppová, Mgr., externá doktorandka, Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, miriam.droppova.1@gmail.com.

Od 1. januára 2017 je účinná novela trestných kódexov, ktorej cieľom je účinnejšie vyšetrovanie trestných činov extrémizmu a rasovo motivovaných trestných činov.

Trestné činy extrémizmu bude riešiť Špecializovaný trestný súd. Extrémistické skutky by tak mali spadať aj pod Úrad špeciálnej prokuratúry. Naskytá sa ale otázka, či Špecializovaný trestný súd a prokuratúra nebudú zahltené aj banálnymi prípadmi. Ak by sme mali postupovať férovo a systematicky a súdne riešiť každý rasistický príspevok na sociálnej sieti, činnosť špecializovaného súdu by bola prakticky znemožnená.

Rozmach sociálnych sietí (diskusie, fotografie, videá na facebooku) prispel k tomu, že za extrémizmus v zmysle trestného zákona sú považované aj banálne alebo absurdné prípady, ktorých sa dopustili mladí ľudia. Je otázne, či by takéto prípady nemal riešiť rodič, výchovný poradca, prípadne psychológ a hľadať príčiny. Či patria naozaj na súd možno polemizovať, pretože v spomínanom kontexte je ich spoločenská závažnosť minimálna. Prejednávanie týchto nerozvážností mladých ľudí na súdoch je stigmatizujúce, prípadný pobyt vo väzení ich môže ešte viac predisponovať ku kriminálnej budúcnosti. Pravdou však je, že výkon tohto trestu je skôr výnimočný.

Na to, aby bolo možné trestný čin klasifikovať ako rasovo motivovaný, už nebude nevyhnutná len skutočná, ale aj domnelá príslušnosť jednotlivca alebo osôb k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, a pod.

V rámci špecifikácie extrémistického materiálu sa mení aj dôkazné bremeno pri dokazovaní skutkov v súvislosti s ním.

Po novom bude potrebné preukázať, že materiál preukázateľne slúži na vzdelávacie, zberateľské alebo výskumné aktivity. Na to, aby mohol byť materiál definovaný ako extrémistický už nebude nevyhnutné, aby orgány činné v trestnom konaní dokázali jeho spojitosť s podnecovaním k nenávisti, násiliu a ďalším nežiaducim javom.

Rozšírila sa definícia extrémistického materiálu: trestné bude ním popierať aj genocídy a vojnové zločiny, ktorých páchatel'a odsúdil slovenský súd (predtým to musel byť medzinárodný súd uznaný Slovenskou republikou).

Trestná je po novom nielen podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd ale aj „založenie“. Súčasne sa pre komplexnosť dopĺňa znak „hlásania“ rasovej, etnickej, národnostnej alebo náboženskej nenávisti alebo nenávisti voči inej skupine osôb. (8 najzásadnejších zmien..., 2016)

Pribudol nový trestný čin – apartheid a rasová segregácia.

Trestná bude už propagácia, podporovanie a prejavovanie sympatií hnutiam, ktoré smerujú k potláčaniu základných práv a slobôd – doteraz to bolo trestné, len ak dané hnutie používalo násilie, hrozbu násilia alebo hrozbu inej ťažkej ujmy. (Jurášek, 2016)

V súvislosti s novelou trestných kódexov, ktorá je účinná od 1. januára 2017 vznikol nový znalecký odbor. Oficiálny názov nového znaleckého odboru

je spoločenské a humanitné vedy. Delí sa na dve oblasti - politický extrémizmus a náboženský extrémizmus. Podmienkou na zápis do zoznamu znalcov je vzdelanie v odbore spoločenské a humanitné vedy, napríklad v politológii, sociológii, práve, histórii, religionistike.

Súdni znalci zapísaní v novom odbore budú spolupracovať predovšetkým s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi pri prešetrovaní trestných činov extrémizmu, ako aj orgánmi verejnej moci pri prešetrovaní priestupkov extrémizmu.

Charakteristika ich práce spočíva predovšetkým v popise ideológie, cieľov a vonkajších prejavov jednotlivých extrémistických subjektov, ako sú napr. symboly, zástavy, odznaky, rovnošaty, heslá (Na Slovensku v roku 2017..., 2017).

Skúškami, ktoré sa uskutočnili v júli, prešlo šesť uchádzačov pre oblasť politický extrémizmus, štyria z nich zatiaľ nepodali žiadosť o zápis. Z dvoch uchádzačov o pôsobenie v oblasti náboženského extrémizmu neprešiel skúškami žiaden.

Zo štatistiky z roku 2017 vyplýva, že za deväť mesiacov bolo začatých 130 trestných stíhaní vo veciach extrémizmu, oznámila ministerka. Niektoré sa dostali už aj na súd, ktorý vyniesol napríklad rozsudok nad poslancom Národnej rady SR za ĽSNS.

Aktivita vyšetrovacích zložiek sa výrazne zvýšila po tom, ako sa vyšetrovacie zložky začali špecializovať. Počet začatých trestných stíhaní pre trestné činy extrémizmu od roku 2012 postupne klesal zo 112 zaevidovaných prípadov v roku 2012 na 20 prípadov v roku 2016.

ÚŠP sa zameriava okrem trestného stíhania prípadov extrémizmu aj na pôsobenie v strategických inštitúciách na boj proti extrémizmu. Vo vládnom výbore pôsobí prokurátor ÚŠP v legislatívnej skupine a v skupine bojujúcej proti nenávisťným prejavom na internete.

Prokurátor ÚŠP sa aktívne zúčastňuje aj na práci Európskej komisii na boj proti rasizmu a netolerancii Rady Európy. Participuje tiež na príprave Školenia OBSE o nenávisťných trestných činoch pre prokurátorov a sudcov a Školenie OBSE o nenávisťných trestných činoch pre príslušníkov Policajného zboru.

2 Príčiny a neprávne možnosti boja proti extrémizmu

Extrémizmus priamo závisí od usporiadania a stavu spoločnosti, v ktorej sa prejavuje. Keď sa spoločnosť ocitne v štádiu, v ktorom značne narastajú vnútorné rozpory, veľká väčšina extrémnych aktivít je bezprostrednou reakciou na ne. Podľa niektorých autorov je extrémizmus dokonca produktom demokratickej spoločnosti, keďže demokracia nemá dostatok účinných obranných mechanizmov, ktorými by sa ubránila všetkému, čo jej škodí. Pokiaľ by totiž takéto mechanizmy mala, stala by sa diktatúrou. Každá demokratická spoločnosť sa teda borí s extrémizmom (Mlynarčíková, 2008).

Niektorí usudzujú - a pravdepodobne ich je väčšina, - že za extrémizmom sú hlavne ekonomické alebo sociálno-ekonomické príčiny. Nezamestnanosť, neistota, sociálne nerovnosti, sociálna nespravodlivosť, nemožnosť dovoliť sa svojich práv, nedôvera v justíciu, nedôvera v rovnosť pred zákonom, fakt, že existujú regióny, kde je chudoba, pocit straty ekonomického a sociálneho bezpečia a následne menej optimizmu ohľadne budúcnosti. Stačí sa len pozrieť do histórie niektorých európskych štátov v tridsiatych rokoch. Treba však podotknúť aj fakt, že ak ľudia volia extrémistické strany, neznamená, že sú fašisti, ale že sú nespokojní s neriešením problémov, ktoré dennodenne vidia.

Osobitnou kapitolou sú hlavne mladí ľudia, ktorí si nevolia fašizmus, ale sa prihovárajú za extrémizmus kvôli svojmu vzdoru. Vyjadrujú nespokojnosť s tým, do akého štádia sa dostáva naša spoločnosť, že tu absolútne klesá k nule.

Extrémizmus ako fenomén je typický aj tým, že pri ňom chýba hmotná pohnútko. Často je skrytý za heslami o vlastenectve a patriotizme. Nimi sa extrémisti (pravícovia) snažia osloviť širšiu verejnosť - apelovaním na národnú hrdosť, tradície, postupne poukazovaním na hrozbu „svetovlády Židov“, ktorá je dokladaná údajným vplyvom Židov na ekonomický a politický život vyspelých krajín až po antisemitizmus.

Ale primárnym dôvodom, prečo sa mladí ľudia pridávajú k rôznym extrémistickým zoskupeniam je snaha získať určitý status, postavenie a rešpekt v radoch svojich vrstovníkov, či okolia spojená s potrebou rebélie voči normám a hodnotám akceptovaných v spoločnosti. Vzrušenie, adrenalín, násilie, pocit že bojujú „za správnu vec“ sú hlavnými faktormi, ktoré priťahujú mladých ľudí do radov extrémistických hnutí. Ideológia samotná často krát hrá až druhotnú úlohu a až po vstupe do takýchto skupín sa s ňou jej členovia stotožňujú.

V podmienkach Slovenskej republiky sa v súvislosti s extrémizmom skloňujú pojmy nacizmus, fašizmus, holokaust a iné súvisiace s historickým obdobím 2. svetovej vojny. Niektorí prikladajú vinu za rozširujúci sa extrémizmus práve školám, vzdelávaciemu systému (nedostatku hodín dejepisu na túto tému, nenavštevovanie pietnych miest, dokonca koncentračných táborov).

Stav, keď sa mladí ľudia uchylujú k podpore napríklad krajne pravicových strán (nemožno však tvrdiť, že extrémistických, pokiaľ o tom nerozhodnú príslušné authority – na Slovensku napr. Najvyšší súd, ktorý má právomoc rozpustiť stranu), nie je výlučne problémom Slovenska. Ide aj o maďarský Jobbik, či francúzsky Národný front, Švajčiarsku ľudovú stranu. Nikto však zrejme nebude tvrdiť, že ich stúpajúce volebné preferencie súvisia so stavom školstva v spomenutých krajinách.

Podľa štatistík silná podpora krajnej pravice na Slovensku neobišla ani obec, ktorá bola počas vojny postihnutá fašistickými represáliami a kde len ťažko hovoriť o neexistencii historického povedomia o tom, aké zlo fašizmus predstavuje. Toto naznačuje, že problém tu zrejme nebude tkvieť v nedostatku informácií. Nejde ani tak o nevedomosť, ako o kognitívnu disonanciu, teda o

stav, pri ktorom na jednej strane poznajú skutočnosť a vedia, čo táto strana predstavuje, ale na druhej strane tomu odmietajú uveriť, pretože s ňou v niektorých aspektoch sympatizujú a súhlasia. Je preukázané, že lepšie vedomosti z dejepisu a občianskej náuky nevedú automaticky k vyššej miere tolerance k menšinám medzi stredoškólákmi. (Nociar, 2017)

Je napríklad potrebné hovoriť o témach, s ktorými extrémisti pracujú. Nie je možné obchádzať spoločensky citlivé témy a nechať ich ovládnuť extrémistami a diktovať spôsob, akým sa o nich vedie politická diskusia. Demokratické strany, médiá a občianska spoločnosť musia byť oveľa aktívnejšie a otvorenejšie pri pomenúvaní problémov, ktoré sú zneužívané extrémistami na získavanie politickej podpory.

Mimoriadne citlivou skupinou vystavenou extrémizmu sú mladí ľudia, ktorí si len formujú svoje hodnoty a postoje k svetu. Existuje dosť varovných signálov z celého Slovenska, že práve generácia študentov na stredných školách je jedným z najvyhl'adávanějších terčov extrémistov. Je nevyhnutné, aby kompetentní v oblasti školstva čím skôr predstúpili pred verejnosť aspoň s návrhom na okamžité posilnenie mediálnej výchovy vo všetkých školách. Mladí ľudia by mali získať základné zručnosti pri práci s informáciami, schopnosť orientovať sa v médiách, vyhodnocovať zdroje a odhaľovať falošné správy, ktorým sú na sociálnych sieťach denne vystavení.

Najviac využívaným médiom extrémistov je pre svoju anonymitu nepochybne internet, resp. sociálne siete, prostredníctvom ktorých spolu komunikujú, šíria svoje myšlienky a získavajú nových adeptov.

Extrémisti sú na sociálnych sieťach veľmi zruční a na Slovensku zneužívajú hlavne rómsku problematiku. Aj predstavitelia štátu si túto odvrátenú stranu internetu uvedomujú, a preto pri zahraničnej návšteve USA rokovali s predstaviteľmi spoločnosti Facebook o spôsoboch, akými možno zabrániť šíreniu nenávisti na sociálnych sieťach.

Vyzvali médiá, správcov sociálnych sietí, aby zastavili šírenie nenávisti. Poukázal pri tom na prípad Nemecka, ktoré pod pokutou 50 miliónov eur hrozí sociálnym sieťam, pokiaľ nezastavia šírenie nenávisti.

Prezident spoločne s podpredsedom vlády pre investície a informatizáciu **Petrom Pellegrinim** potvrdili, že Slovensko je v riešení nenávisti na sociálnych sieťach pripravené pomôcť (Prezident diskutoval..., 2017).

Vrcholní predstavitelia štátu sa snažia o tejto téme aspoň verejne diskutovať a byť aktívni. Napríklad hlava štátu na jar 2017 vyzval hlavne mladých ľudí na vypracovanie čiastkových riešení boja proti extrémizmu. Celkovo prišlo do prezidentovej výzvy 139 nápadov. Boli to napr. komunita, aplikácia a webstránka pre slušné diskutovanie, databáza problémových webstránok pre odstránenie reklamy, informačný portál pre vzdelávanie o extrémizme a argumentáciu, nástroj na evidovanie nenávistných diskusií, virálny kvíz o predsudkoch, ktorý pomáha Rómom.

Extrémizmus a jeho rôzne podoby je však dôležité poraziť v priamej súťaži. Nie je správne ustupovať extrémistom a v mene pochybného taktizovania preberať ich nenávistný slovník, témy a pomáhať im radikalizovať nálady v našej spoločnosti. Zápas s extrémistami sa nemusí skončiť — a zrejme sa neskončí — rozpustením jednej politickej strany. Takýto politický súboj však nie je práca ani pre políciu, ani pre generálneho prokurátora. V skutočnosti je to práca pre reprezentantov demokratických politických strán.

V súčasnej politike niektorých politických subjektov sa vyskytuje antisystémový resentment. Uvedené sa stalo trendom - tie nie sú ani tak záležitosťou rozumu, ako skôr emócií. krajná pravica a jej hlavná mobilizačná stratégia stavia na mobilizácii prostredníctvom negatívnych vášní a emócií (Nociar, 2017).

Mnohí demokratickí politici siahajú po populizme a začínajú hrať na mierne extrémistické struny, čo v spoločnosti vyvoláva xenofóbiu, neznášanlivosť, nenávisť. Sú to reči o poriadku a tvrdej ruke určené pre nahnevané väčšinové publikum. Zašlo to tak ďaleko, že pre časť spoločnosti sa kvalifikovanou politickou silou v „rómskej otázke“ stali extrémisti.

V správe o stave republiky z roku 2017 sa uvádza, že len do konca roka 2020 má Slovensko z fondov Európskej únie k dispozícii 450 miliónov eur, ktoré sú určené najmä na zlepšenie životnej situácie Rómov vo vylúčených komunitách. Základné ciele sú zvýšenie úrovne vzdelania a zlepšenie kvality bývania rómskej populácie. Je však nevyhnutné, aby to bolo za jasne stanovenej spoluúčasti a svojpomoci týchto obyvateľov, pretože aj toto sa môže stať dôvodom na vyostrenie vzťahov, ba dokonca to môže viesť k narastajúcim extrémistickým „vášňam“.

Do riešenia otázok extrémizmu možno v Slovenskej republike zapojiť aj cirkvi, keďže ešte stále majú relatívne silný vplyv na ľudí. Tiež sa treba jasne dištancovať od tých, ktorí za Boha, za národ, za kresťanské hodnoty skrývajú svoju nenávisť voči ľuďom inej rasy, inej farby pleti atď.

Pomôcť má i reforma, ktorá bude ôsmimi miliónmi eur podporená z Európskeho sociálneho fondu a realizovať ju bude OP Efektívna verejná správa. Najväčšia časť z vyhradenej sumy, 3,5 milióna eur, je určená na vytvorenie špecializovaných elektronických nástrojov, ktoré budú schopné zbierať údaje o extrémizme z webových stránok a sociálnych sietí.

„Na vzdelávanie špecialistov, príslušníkov policajného zboru a zamestnancov verejnej správy a stredných škôl je vyčlenených 2,25 milióna eur, na osvetovo-vzdelávacie aktivity ďalších 0,5 milióna eur. Na realizáciu hlavných výskumných úloh a analýz poputuje 1,5 milióna eur.

Ministerstvo zároveň plánuje, že do roku 2020 sa do špeciálnych vzdelávacích programov zapojí minimálne 3500 zamestnancov policajného zboru, verejnej správy a stredných škôl.

Boj s extrémizmom doteraz narážal na viacero prekážok, vrátane neexistujúcej jednotnej metodiky, ktorá by posudzovala a eliminovala prejavy

extrémizmu, terorizmu a šírenie propagandy. Problémom je i nedostatok analytických inštitúcií a absencia systému vzdelávania a prevencie extrémistických prejavov.

Ministerstvo preto v reformnom zámere uvádza, že do konca roku 2019 bude zriadené jedinečné pracovisko pre výskum, prevenciu a elimináciu prejavov extrémizmu, vypracovaný jednotný systém vzdelávania v tejto oblasti a po analýze súčasnej situácie i aktualizovaná legislatíva“ (Reformu boja proti extrémizmu..., 2017).

Na záver možno položiť otázku, či problém narastajúceho extrémizmu nie je hlavne problémom morálnych vzorov. Boj proti jeho prejavom je aj úlohou učiteľov, aby opäť pochopili, že ich práca je poslanie, je to aj úloha rodičov a rodiny, politikov, cirkvi, médií, nevládneho sektora, polície, prokuratúry a vlastne celej spoločnosti. Je to každý, kto môže ovplyvniť deti, kto môže vštepovať potrebné hodnoty. Potrebujeme vychovať sebavedomého občana, ktorý si je vedomý svojich občianskych práv a musí mať jasné historické vedomie.

Literatúra:

8. zásadných zmien v Trestnom zákone od 1. januára 2017. 2016. In *najpravo.sk* [online] 2016 [cit. 2018-02-15] Dostupné na internete: <https://www.najpravo.sk/clanky/8-zasadnych-zmien-v-trestnom-zakone-od-1-januara-2017.html>
- JURÁŠEK, D. 2016. Novela trestného zákona: stanete sa aj vy extrémistom? In *ippr.sk* [online] 2016 [cit. 2018-02-15] Dostupné na internete: <http://ippr.sk/c/189-novela-trestneho-zakona-extremizmus>
- NOCIAR, T., M. 2017. *Zlyhávajúce školstvo ako dôvod inklinácie mladých k pravicovému extrémizmu*. In *Mládež a extrémizmus Výskumy, úvahy, odporúčania*. Bratislava. Inštitút pre medzikultúrny dialóg. ISBN: 978 – 80 – 970915 – 3 – 8.
- MLYNARČÍKOVÁ, V. a kol. 2008. *Nemaj trému z extrému*. Bratislava. Nadácia otvorenej spoločnosti. ISBN: 978-80-970143-1-5.
- Zákon č. 372/1992 o priestupkoch
- Na Slovensku v roku 2017 viac postihovali extrémizmus. 2017. In *parlamentnelisty.sk* [online] 2017 [cit. 2018-02-15] Dostupné na internete: <https://www.parlamentnelisty.sk/arena/monitor/Na-Slovensku-v-roku-2017-viac-postihovali-extremizmus-296352>
- Prezident diskutoval s predstaviteľmi Facebooku o extrémizme. 2017. In *prezident.sk* [online] 2017 [cit. 2018-02-15] Dostupné na internete: <https://www.prezident.sk/article/prezident-diskutoval-s-predstavitelmi-facebooku-o-extremizme/>
- Reformu boja proti extrémizmu podpora miliónmi z eurofondov. 2017. In *ta3.com* [online] 2017 [cit. 2018-02-15] Dostupné na internete: <https://www.ta3.com/clanok/1109479/reformu-boja-proti-extremizmu-podporia-milionmi-z-eurofondov.html>

Rezort spravodlivosti chce bojovať proti extrémizmu, predkladá novelu. 2016. In *teraz.sk* [online] 2016 [cit. 2018-02-15] Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/slovensko/ms-sr-trestne-kodexy-extremizmus/203975-clanok.html>

INFORMACE - VÝZVA BEZPEČNOSTNÍHO SYSTÉMU

INFORMATION - THE CHALLENGE OF THE SECURITY SYSTEM

Tomasz Dukiewicz¹

ABSTRACT

The issue of information in the security system is extremely wide. Therefore, it is also difficult to deal with it within a scientific article. At the launch of this publication, the author did not aim, on the basis of the research will be able to solve problems related to the functioning of information system security. That is why he also focused on his issues in his papers, which are, in his opinion, the most important.

Key words: information, security system, information operations.

Úvod

Problematika informací v systému bezpečností je nesmírně široká. Proto je také obtížné ji řešit v rámci jednoho vědeckého článku. Při zahájení této publikace, si autor nestanovil za cíl, že na základě prováděného výzkumu bude schopen vyřešit problémy související s fungováním informací v systému bezpečností. Proto se také ve své publiace soustředil především na problémy, které jsou podle jeho názorů nejdůležitější.

Při analýze literatury týkající se pojmu informace lze rozlišit dva přístupy k tomuto pojmu - objektivní a subjektivní, vyplývající z něčí činnosti formování a vnímání, a druhý věcný a funkční, neboli jako stav objektivně se odlišujícího prostředí a proces odlišování se od okolí, ať už jako akt vnímání, nebo také jako činnost subjektu, jež ji tvoří v určité formě.

Informace se stávají hlavním faktorem každého systému bezpečnosti a mají také přímý vliv na ohrožení bezpečnosti. Důležitým prvkem bezpečnostního systému a informačního prostředí jsou počítačové sítě.

Mnohé teorie, ale také věda vycházející z předpokladů, že informacemi a znalostmi lze vyhrát válku, nejsou zcela správné, poněvadž sugerují, že zmátek a nejistota během války budou sníženy nebo dokonce eliminovány. Takový případ se v průběhu skutečných operací nevyskytuje. Toto spíše závisí na dovedném využívání informační výhody v probíhajících podmínkách.

¹ Tomasz Dukiewicz, Ph.D, Opole University, Wydział Prawa i Administracji, Zakład Nauk o Bezpieczeństwie, ul. Katowicka 87a, 45-060 Opole, Poland, tomduki@wp.pl.

Definice vytvářené jednotlivými zástupci různých teorií informací mají dosah omezený jen na určitou třídu jevů, nebo použití pro přesně stanovené podmínky.

Informace je vše, co není ani energií, ani hmotou, neboli není nábojem. (Mały słownik cybernetyczny, 1973, s.155) Gladstone *Údaje jsou vnímány jako informace, pokud mají určité vlastnosti. Informace jsou údaje, které: 1) se vztahují k Tvému chápání skutečnosti, 2) jsou užitečné a 3) mohou být předávány dál.* (Gladstone, 2004, s.56) J. Wheeler *Pokud někdy objevíme částici přírody, díky níž se nám podaří objasnit podstatu času a prostoru, pak to určitě bude něco hlubšího než čas a prostor – něco, co jako takové bude zbaveno umístění v čase a prostoru. [...] To musí být v podstatě něco čistě teoretického, nějaký atom informace, který nemá umístění mezi výchozím bodem a bodem záznamu (registrace).* (Wheeler, 2004, s.40)

Při analýze výše uvedené definice vyvstávají úvahy týkající se vymezení pojmu „informace”. Objevují se protichůdné interpretace pojmů „Informace”. V případě standardního přístupu jsou informace zařazovány na stejné úrovni jako údaje, jež se teprve budou zpracovávat pomocí podrobné analýzy, aby v konečném výsledku vytvořily zprávu. Analýza literatury prokázala, že složkami informace jsou:

- údaje (jsou to surová, nepodrobená analýze fakta, čísla, události, vlastnosti, na jejichž základě lze vypracovat informaci);
- zprávy (jsou to komentáře k údajům, textové hlášení, výkresy, obrazy, rozhovory, vysvětlení údajů, jevů nebo událostí).

V literatuře zabývající se teorií informace lze najít mimo jiné takové vlastnosti informace jako množství, kvalita, hodnota nebo také nedokonalost.

Obdržet informaci znamená dovědět se o objektu zájmu více než jsme o něm věděli před získáním informace. Každá zpráva tedy může obsahovat určité množství informací, a tudíž různé zprávy mohou obsahovat různé množství informací o stejném objektu. Dvě osoby však nemohou přijímat tutéž informaci. Existuje možnost, že přijmou dvě oddělené informace, ale jejich značná podobnost může vést k tomu, že je uznají za stejné. Je však třeba zdůraznit, že stejné neznamena tytéž. (Mazur, 1970) Tyto rozdíly mohou vyplývat jak ze skutečnosti subjektivního odběru informace, tak ze způsobů jejich předávání, nebo také forem v nichž jsou přijímány odběrateli. Stejně zprávy obsahující stejné vlastnosti, parametry a charakteristiky daného objektu mohou mít různou podobu, a to může rozhodnout o relativně menším nebo větším množství informací, jež obsahují.

Mnoho autorů prací z této oblasti spojuje množství informací s pojmem pravděpodobnosti. Tato teorie charakterizuje informaci jako „míru nejistoty výskytu určité události (získání určitého výsledku měření, vyslání určité zprávy zdrojem) z konečného souboru možných událostí ”. (Nowa encyklopedia powszechna PWN, 1981, s.56) Při rozvíjení této encyklopedické formulace lze konstatovat, že množství informace obsažené v daném signálu závisí na

početnosti souboru všech signálů týkajících se informace, již se zabýváme. Závislost množství informace na početnosti souboru bude pak přímo úměrná velikosti souboru, čím větší soubor signálů, tím větší množství informací, neboť se vyskytuje menší pravděpodobnost výskytu dané vlastnosti v určitém kontextu. I naopak, čím menší nejistotu signál odstraňuje, tím menší množství informací obsahuje.

Informace může mít nulovou hodnotu, tzn. bude bezpředmětná pro svého majitele v okamžiku, kdy nebude mít prostředky k jejímu využití. Informace poskytující znalosti o určitém stavu věcí budou bezpředmětné, pokud neexistují možnosti jejich uplatnění, tedy nebudou mít vliv na skutečnost vytvářenou potencionálním uživatelem.

Hodnota informace závisí na následujících faktorech (Stoner et al, 1999):

- na kvalitě informace, jež závisí na její přesnosti, čím vyšší je kvalita informace, s tím větší jistotou na ní mohou velitelé spoléhat při rozhodování. Současně s růstem kvality informace rostou náklady. V souvislosti s tím, pokud informace přes svoji vysokou kvalitu nemůže zásadní měrou přispět k rozhodovací schopnosti, pak nemá smysl zvyšovat dodatečné náklady.
- Na aktuálnosti informace, která by měla zajistit, aby informace dodávané informačním systémem směřovaly ke správné osobě ve správném čase, a umožňovaly rozhodovatelům přijetí správných rozhodnutí ve správném čase, čímž se předejde obvyklým zpožděním a ztrátám příležitostí.
- Na množství informací – jen správné množství informací může zajistit přijetí správných rozhodnutí. Jak nedostatek, tak přemíra informací může způsobit snížení účinnosti přijatých rozhodnutí. Při přemíře informací může vedoucí přehlédnout ty informace, jež jsou v daném okamžiku nejpodstatnější nebo klíčové pro dosažení cíle organizace.
- Na významnosti informací, což znamená, že informace, jež přicházejí k rozhodovatelům, musí být propojeny s úkoly, jež musí splnit.

Informace v soudobém světě začíná nabývat stále většího významu. V informační společnosti všechny procesy zajišťující existenci jak jednotlivci, tak celým společenským skupinám, závisí na přístupu, dodávce a dovedném využití informace. Tofflerovská vize týkající se informační společnosti posouvá do popředí třetí sektor ekonomiky, jímž jsou služby. V tomtéž sektoru se bude nacházet oblast týkající se širokého vlivu na současnou formu života, který má informace. Díky tomu také mají stále větší význam údaje, informace a znalosti.

Vedení informační operací se nikdy svou technickou a technologickou úrovní neodchylovalo od každodenního života. Obvykle dokonce právě potřeby poháněly závody ve vývoji vědy a techniky za účelem zlepšení výkonu, aby lidé byli účinnější a aby se jim zajistila vyšší úroveň bezpečnosti. Proto tak důležitou roli hraje systém bezpečností, jenž je zodpovědný za informační zásobování

rozhodovacích center, počínaje nejnižší úrovní řízení a konče centry strategického řízení.

Závěr

Analýza definice *informace* přináší určité postřehy týkající se definování „informací“. Objevují se určité rozpory v interpretaci pojmu „Informace“. V řádném pojetí jsou informace kladeny na stejnou úroveň s údaji, které teprve budou podrobně analyzovány, aby se v konečném výsledku staly zprávou. Analýza literatury ukazuje, že složkami informace jsou: údaje a zprávy.

Informace může mít nulovou hodnotu, tzn. že bude neúčinná pro jejího majitele v okamžiku, v němž on nebude mít prostředky pro její využití. (Forlicz, 2018) Informace poskytující znalosti o určitém stavu věcí budou neúčinné, pokud nebudou k dispozici možnosti jejich využití v budoucí činnosti, a proto nebudou mít vliv na utváření skutečnosti potenciálním uživatelem.

Hodnota informace závisí na kvalitě informace, aktuálnosti informace, množství informace .

Aby nevznikaly rozpory mezi informacemi, rozhodnutími a systémem řízení, je třeba při výzkumu a navrhování jakéhokoliv systému zohlednit závislosti mezi jeho cíli a úkoly a závislosti mezi systémem přijímání rozhodnutí a informačním subsystémem.

Z hlediska potřeb lze rozlišit tři druhy informací: informace, jež mají být pomocné při přijímání rozhodnutí, informace zajišťující správnou komunikaci a informace, jež mají uspokojit jiné potřeby jejich uživatelů.

Informační prostředí je to prostor, v němž lidé a systémy pozorují, orientují se, rozhodují a nakládají s informacemi, a proto tvoří základní informační prostředí

V souvislosti se zvýšenou možností výběru prostředků působení stoupá význam informačních operací. Potvrzují to zejména informační operace prováděné v cizině, v nichž informační operace hrají klíčovou roli při dosahování úspěchu.

Literatura:

DUKIEWICZ, T. 2011. Informacja podstawą planowania, [w:] Zeszyty Naukowe nr 2/2011, WSOWL, Wrocław 2011.

DUKIEWICZ, T., SPUSTEK, H. 2016. Analiza i wartościowanie informacji w procesie decyzyjnym, w: Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, seria Organizacja i Zarządzanie, Politechnika Śląska, Wydział Organizacja i Zarządzanie, nr 92, 2016, ss. 49-60

DUKIEWICZ, T., SPUSTEK, H. 2016. Informacja w zarządzaniu strategicznym, w: Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, seria Organizacja i Zarządzanie, Politechnika Śląska, Wydział Organizacja i Zarządzanie, nr 92, 2016, ss. 61-71

- DUKIEWICZ, T. 2016. Działania psychologiczne w aspekcie wyzwań XXI wieku, w: Zborník vedeckých a odborných prác Národná a medzinárodná bezpečnosť 2016 7. medzinárodná vedecká konferencia / Andrassy Vladimír (red.), 2016, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, ISBN 978-80-8040-534-2, ss. 65-71
- DUKIEWICZ, T. 2016. Informační operace, w: Bezpečnostné fórum 2016, w: zborník vedeckých prác. 1. Zväzok / Ušiak Jaroslav, Kollár Dávid, Melková Michaela (red.), 2016, Belianum, ISBN 978-80-557-1093-8, ss. 49-56
- DUKIEWICZ, T. 2012. Informace v průzkumném subsystému taktické úrovně. In: Mezinárodní vojensko-odborná konference TAKTIKA 2012, UO, Brno 2012, ISBN 978-80-7231-887-2
- GATNAR, E. 199 Symboliczne metody klasyfikacji danych. PWN, Warszawa 1998.
- LIEDEL, K., PIASECKA P., ALEKSANDROWICZ T. R. 2012. Analiza informacji. Teoria i praktyka. Wyd. Difin, Warszawa 2012.
- OLEŃSKI, J. 2003. Ekonomia informacji. Metody. Wyd. PWE, Warszawa 2003.

KULTÚRNE DETERMINANTY VOJENSKEJ REGRUTÁCIE*

CULTURAL DETERMINANTS OF MILITARY RECRUITMENT

Erik Görner¹

ABSTRACT

Although all volunteer force seems to be most sufficient military recruitment model in contemporary security environment plenty of states still use compulsory military service to fill the ranks of armed forces. There are many factors that determine the decision of the state which military recruitment system to adopt. In this article we deal mainly with cultural background of military recruitment. The aim of this article is to explain the relations between states culture and military recruitment system. Our methodology is based on analysis of the relation between culture and military service in Germany, Denmark, Norway and Switzerland. We found out that there is an influence of the states culture on chosen military recruitment system. However, culture changes over time. We also found out that military need is stronger than culture.

Key words: military recruitment, armed forces, strategic culture, compulsory military service

Úvod

Bezpečnostné prostredie vo svete sa neustále vyvíja a mení. Štátom vyplývajú z bezpečnostného prostredia rôzne bezpečnostné hrozby a výzvy, ktorým musia čeliť. Každý štát, ktorý chce garantovať bezpečnosť svojim občanom, musí nevyhnutne disponovať ozbrojenými silami. V súčasnom svete je vyvíjaný obrovský tlak na štát v oblasti bezpečnosti. Došlo k rýchlemu rozvoju technológií, čo do značnej miery znížilo potrebu veľkého počtu vojakov v ozbrojených silách. Napriek tomu fakt, že ľudská sila pre ozbrojené sily nevyhnutná.

Vojenská regrutácia je predmetom výskumu aj v súčasnosti. Potreby ozbrojených síl sa neustále menia, čomu sa musí prispôbiť aj vojenská regrutácia. Vieme, že v súčasnosti sa stále uplatňuje povinná vojenská služba, ktorá je modelom regrutácie založenej na donútení. Druhým široko uplatňovaným modelom regrutácie do ozbrojených síl je dobrovoľná regrutácia. Pri dobrovoľnej regrutácii jedinci vstupujú do povolania na základe svojho

* Tento článok je publikovaný v rámci projektu VEGA 1/0545/17 - Transformácia bezpečnostného prostredia: aplikácia skúseností štátov Vyšehradskej štvorky na príklade Ukrajiny

¹ Erik Görner, Mgr., interný doktorand, Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, erik.gorner@umb.sk.

vlastného rozhodnutia ako do každého iného povolania. Voľba štátu medzi povinnou vojenskou službou a dobrovoľným vojenským zamestnaním sa dá vysvetliť z mnohých uhlov pohľadu. Do úvahy sa môže brať ekonomická výhodnosť, vojenská nevyhnutnosť, demografia, ale aj mnoho iných determinantov. Cieľom tohto príspevku je priblížiť vzájomný vzťah medzi kultúrou národa a uplatňovaným modelom vojenskej regrutácie. Pre potreby tohto článku najskôr definujeme kultúru, politickú kultúru, strategickú kultúru a dávame ich do súvislosti so systémom vojenskej regrutácie. Následne analyzujeme vplyv kultúry na vojenskú regrutáciu v Nemecku, Dánsku, Nórsku a Švajčiarsku. Všetky krajiny okrem Nemecka uplatňujú povinnú vojenskú službu až do súčasnosti. Krajiny, v ktorých sa uplatňuje povinná vojenská služba sme vybrali preto, že sa zdá, že v dnešnej dobe je na ústupe. Platí to predovšetkým v Európe. Zachovávanie povinnej vojenskej služby sa teda zdá byť viac ovplyvnené kultúrou. Táto analýza nám umožňuje formulovať isté závery ohľadne vzájomného vzťahu medzi kultúrou národa a uplatňovaným modelom vojenskej regrutácie.

1 Kultúrne determinanty vojenskej regrutácie

Regrutácia do ozbrojených síl krajiny je do istej miery ovplyvnená kultúrou. Tak ako kultúra ovplyvňuje spoločnosť v správaní takmer v každej spoločenskej sfére, nie je tomu inak ani v prípade vojenstva. Musíme poznamenať, že kultúra tak ako iné determinanty spôsobu dopĺňania ozbrojených síl sú spolu prepojené a nemožno ich od seba striktne oddeliť. Ako ďalšie determinanty voľby spôsobu vojenskej regrutácie môžeme uviesť: bezpečnostné prostredie, demografiu, sociálno-ekonomické determinanty, hospodárstvo. Preto aj pri snahe o vysvetlenie vplyvu kultúry na zvolený spôsob vojenskej regrutácie nemôžeme kultúru úplne izolovať.

1.1 Základné vymedzenie pojmov

Pojem kultúra ako taký je v súčasnej spoločnosti často používaný, ale častokrát pod ním chápeme odlišné veci. Preto úvodom tejto podkapitoly považuje za nevyhnutné tento pojem definovať. Kultúra predstavuje: *„obyčajové presvedčenia, spoločenské mravy a materiálne črty rasových, náboženských alebo spoločenských tried ... súhrn zdieľaných postojov, hodnôt, cieľov a zvyklostí, ktoré charakterizujú inštitúciu alebo organizáciu ... integrovaný vzor ľudských vedomostí, názorov a správania, ktorý záleží na schopnosti učiť sa a odovzdávať vedomosti nasledujúcim generáciám“* (Definition of culture, 2017).

V našom prípade budeme kultúru chápať v súlade s témou práce ako obyčajové presvedčenia, zdieľané postoje, hodnoty a zvyklosti, ktoré sú dlhodobo uplatňované v rámci istého štátu a majú nadväznosť na vojenskú regrutáciu v krajine. Treba však dať dôraz na fakt, že kultúra sa síce mení

pomaly, ale predsa len podlieha zmenám, ktoré sú zvyčajne podmienené istým rozvojom spoločnosti. Hospodársky rast je spojený s odklonom od absolútnych noriem a hodnôt smerom k racionálnejším, dôveryhodnejším a tolerantnejším hodnotám. Tie sú založené na názore väčšiny. Základné kultúrne črty sa však menia pomalšie alebo sa nemenia vôbec (Inglehart – Baker, 2000).

Keď hovoríme o regrutácii do ozbrojených síl priamo sa dotýkame ozbrojených síl, ktoré sú jednou z hlavných inštitúcií štátu. Vojenstvo je zároveň historicky jedným z prvkov, ktoré sa spája s prežitím štátu v systéme viacerých štátov. Bezpečnosť a obrana štátu sú natoľko podstatné, že im je venovaná zvýšená pozornosť. Keď rozprávame o kultúre v prepojení na bezpečnosť a obranu, často sa stretneme s pojmami ako politická kultúra alebo strategická kultúra.

Pojem politická kultúra bol prvýkrát vynájdený v roku 1960 **G. Almond** a **S. Verboom**. Definovali ho ako podmnožinu presvedčení a hodnôt spoločnosti, ktoré sa spájajú s politickým systémom (Almond – Verboom, 1963). Politická kultúra môže zahŕňať oddanosť hodnotám ako napríklad: myšlienky morálnosti a použitia sily, demokratické princípy a inštitúcie, práva jednotlivcov alebo kolektívov. Politická kultúra dokonca môže krajinu predurčovať k istej roly v rámci globálnej politiky (Lantis, 2002).

Pojem strategická kultúra priniesol do moderných medzinárodných vzťahov **J. Snyder**. Teóriu vytvoril, aby pomocou nej objasnil jadrovú stratégiu Sovietskeho zväzu. Teória je založená na predpoklade, že dokonca aj tak podstatná vec ako jadrová stratégia môže byť ovplyvnená domácimi politickými podmienkami. Tvrdí, že elity v nadväznosti na vojenské záležitosti vytvárajú unikátnu strategickú kultúru. Strategická kultúra predstavuje širší prejav verejnej mienky socializovaný do špecifického režimu strategického myslenia. **J. Snyder** uvádza aj ďalšie dôležité súčasti, ktoré formujú strategickú kultúru: vnímanie hrozieb a technologický rozvoj, nadobudnuté vedomosti spojené s postojmi a presvedčeniami, historické dedičstvo, presvedčenia ohľadom role vojenstva a zainteresovaných inštitúcií v procese tvorby politiky (Snyder, 1977).

Aj keď strategická kultúra predstavuje pomerne stále spôsoby rozmyšľania, konania, presvedčení a postojov; dá sa predpokladať, že sa časom transformuje. Niektorí autori tvrdia, že za predpokladu, že kultúry prestanú poskytovať riešenia, ktoré vedú k uspokojeniu potrieb obyvateľstva, členovia jednotlivých kultúr im prestanú veriť. To sa v konečnom dôsledku prejaví v hľadaní alternatívnych riešení a v opustení pôvodných kultúrnych zvyklostí (Thompson – Ellis – Wildavsky, 1990).

V prvej podkapitole sme definovali kultúru ako takú. Keď si definíciu kultúry v prepojení na vojenstvo spojíme s definíciou strategickú kultúry v podstate zistíme, že máme na mysli tú istú vec. Vzťah medzi kultúrou a vojenstvom je podľa nášho názoru pomerne silný. Vojenstvo bolo a pre mnohé štáty stále je definujúcim prvkom vzhľadom na zachovanie suverenity a možnosť presadzovania svojich záujmov.

Podľa **R. R. Krebsa** (2006) má byť spôsob regrutácie a ozbrojené sily ako také v zhode s celou spoločnosťou. Presnejšie s jej politickou kultúrou. Povinná vojenská služba podľa neho v USA už nemá svoje miesto. Dobrovoľná participácia v armáde bola vytvorená ako produkt sociálnych zmien, nie naopak. Politická kultúra sa podľa autora odchýlila od militarizovaného republikánstva. Momentálne v USA autor hovorí o politickej kultúre liberalizmu. Prezентuje názor, že ľudia v Spojených štátoch stratili vzájomné prepojenie a zdravie demokracie je veľmi slabé. Pre ozdravenie systému by podľa neho bolo najvhodnejšie prezentovať novú kultúru nemilitarizovaného republikánstva. Civilná služba by mala mať vysokú morálnu hodnotu. Takáto služba sa však nemá vnímať len ako vojenská služba. Presadiť takúto myšlienku však nie je jednoduché. Autor navrhuje, aby nová politická kultúra bola prezentovaná národnými lídrami prostredníctvom médií.

Súhlasíme s vyjadrením **R. R. Krebsa**, že regrutácia do ozbrojených síl musí byť v zhode s politickou kultúrou. Dobre upozorňuje na odlišnosti medzi národmi. Podľa jeho vyjadrení je jasné, že uplatňovanie mierovej brannej povinnosti v štátoch, kde je spoločnosť v opozícii voči takejto myšlienke, je nezmyselné. Z opačného uhla pohľadu by nebolo zmysluplné prechádzať na plne dobrovoľnú armádu v štátoch, kde je dlhodobá tradícia povinnej vojenskej služby, s ktorou je obyvateľstvo štátu stotožnené. V prípade USA spomína možnosť zmeny regrutácie prostredníctvom ovplyvňovania a snahy o zmenu kultúry. Voči takejto praxi sme na základe teórie pomerne skeptický. Teória však napovedá, že kultúra a jej normy podliehajú zmene. Takáto zmena je však dlhodobá. Vyžadovala by dlhú a kontinuálnu snahu politických elít. Jedným z hnacích motorov spomínanej zmeny by mohla byť dlhodobá dobre namierená strategická komunikácia.

1.2 Príklady kultúrneho pôsobenia na vojenskú regrutáciu

K. Longhurstová píše o strategickej kultúre Nemecka v nadväznosti na brannú povinnosť. Hneď úvodom prezentuje citát: *„Zúčastňujeme sa na procese tvorby demokracie. Branná povinnosť je legitímnym dieťaťom demokracie“* (Heuss In Lunghurstová, 1998). Píše, že udalosti a správanie Nemecka počas druhej svetovej vojny nemali na tvorbu nemeckej kultúry a národnosti žiadny vplyv. Pod váhou týchto udalostí sa však rozpadla bezpečnostná kultúra, ktorú si Nemecko dovtedy vytvorilo. Pri novej identite zohrávalo veľkú úlohu vytvorenie Bundeswehru. Tvorilo rozchod s minulosťou. Po vstupe západného Nemecka do NATO bolo obnovenie armády nevyhnutnosťou. Nemci sa báli armády v zmysle štátu v štáte. Rozhodli sa vytvoriť široké občiansko-vojenské prepojenie. Nový nemecký vojak sa mal stať občianskym vojakom s vnútorným vedením, samostatne mysliaci vojak, ktorý nesplní rozkazy výrazne sa rozchádzajúce s jeho presvedčením. Občan v uniforme bol stále občanom a teda aj jeho práva boli rovnaké ako u občana v civile. Všeobecná branná povinnosť

mužov zavedená v roku 1956 sa stala prvkom novej bezpečnostnej kultúry. Ozbrojené sily boli pod dohľadom spoločnosti a preto si plne uvedomovali svoju úlohu služobníka. Povinná vojenská služba zároveň umožnila vytvoriť veľkú armádu, ktorá sa zhodovala so stratégiou predsunutej obrany NATO. Autorka následne opisuje dôvody, ktoré oslabujú pozíciu všeobecnej brannej povinnosti v Nemecku: koniec predsunutej obrany NATO, viac diverzifikované postavenie Bundeswehru- dôraz na technické schopnosti, obmedzovanie početných stavov, oslabujúca verejná podpora (hlavne zo strany mladých). Hlavné politické strany sa však postavili proti zrušeniu povinnej vojenskej služby. Nemecko nemalo záujem o intervenčnú armádu určenú na projekciu sily. Autorka záverom píše, že povinná vojenská služba v Nemecku nezodpovedá súčasnosti. Nemci ju však udržiavajú aj kvôli civilnej službe a jej ekonomickej výhodnosti. Zároveň Nemcom pomáha uvedomiť si význam ozbrojených síl. Branná povinnosť je chápaná ako element znemožňujúci zásadnú zmenu bezpečnostnej politiky. Pomáha udržiavať zdravé občiansko-vojenské vzťahy (Longhurstová, 1998).

V čase písania článku autorka nevedela ako sa situácia ohľadne vojenskej regrutácie v Nemecku nakoniec vyvinie. Tlak zmeny bezpečnostného prostredia, zmeny charakteru vojenských misií, socio-ekonomické zmeny v spoločnosti nakoniec prispeli k zrušeniu povinnej vojenskej služby a prechodu na plne-profesionalizovanú dobrovoľnú armádu. K profesionalizácii došlo v roku 2011 a spolu s ňou aj k zmenšeniu početných stavov v armáde. Ako v mnohých krajinách sa prechod na profesionálnu armádu tým pádom spájal aj so šetrením.

Z kultúrneho hľadiska však môžeme pozorovať istú zotrvačnosť. Napríklad stredopravicové noviny- Frankfurter Allgemeine Zeitung písali, že povinná vojenská služba už nemala zmysel a často boli brancom prideľované úlohy len preto, aby ich armáda udržala v činnosti. Na druhej strane sa v novinách vyzdvihuje socializačná úloha povinnej vojenskej služby a prvé stretnutie mladých ľudí s vodcovstvom. Píšu, že cena takýchto skúseností sa po zrušení prejaví až časom. Ľavicové noviny Die Tageszeitung zdôrazňovali, že povinná vojenská služba bola v povojnovom období nositeľom demokratickej idey. Podľa nich jej koniec naznačuje nezáujem Nemcov o vojenské otázky, ktorý spôsobila trauma z druhej svetovej vojny. Odvedených bola aj tak ledva štvrtina zodpovedných brannému zákonu. Koniec povinnej vojenskej služby bol len prispôbením Nemecka európskym normám. Noviny Bild písali, že s povinnou vojenskou službou zomrel kúsok nemeckej povojnovej tradície - občan v uniforme. Existuje hrozba, že do ozbrojených síl sa časom budú hlásiť len tí, ktorí nemajú šancu na úspech v civilnom zamestnaní (Smith, 2011).

Problematika nemeckej povinnej vojenskej služby cez prizmu kultúry sa podľa nášho názoru dá vnímať dvoma spôsobmi. Prvým vysvetlením je, že povinná vojenská služba nebola kultúrne pevne uchopená v tradíciách a normách správania obyvateľstva ani politických elít. V tomto smere by sa skôr dala vnímať ako vojenská nevyhnutnosť. Armáda založená na brannej povinnosti mala väčšiu legitimitu ako profesionálna, vytvorená elitami. Ako sme

už písali, profesionálna armáda sa môže ľahko dostať mimo kontrolu verejnosti. Druhým možným vysvetlením je, že povinná vojenská služba naozaj bola kultúrnym prvkom spätým predovšetkým s povojnovým obdobím. Zmeny v spoločnosti a vo svete dokázali kultúru pozmeniť a oslabiť vplyv povinnej vojenskej služby natoľko, že stratila podporu a zmysel.

P. Joenniemi (2005) sa zaoberá povinnou vojenskou službou a jej ideotvornou silou. V podstate chce autor vo svojej práci zistiť, či je povinná vojenská služba formujúcim prvkom dánskej identity, alebo je len niečím vonkajším, čo Dáni akceptujú na základe vojenskej nevyhnutnosti. Ohľadne role povinnej vojenskej služby existuje v krajine pomerne široká debata. Neexistuje však zhoda, na základe ktorej by sa dalo určiť, či je povinná vojenská služba naozaj prvkom formujúcim dánsku identitu. História krajiny nepoukazuje na akceptáciu povinnej vojenskej služby. Nebola podporená ani kráľom, ktorý sa bál formovania občianstva, ale ani zakladateľom dánskeho národného štátu Grundtwigom. Bol zástancom práv národa a teda považoval voľbu jedinca slúžiť za podstatnú. Povinná vojenská služba sa dostala do popredia z dôvodu vojny o Šlezvicko a Holštajnsko. Iba takto stanovená služba dokázala zhromaždiť dostatok vojenskej sily na udržanie regiónov. Od roku 1849 sa stala povinná vojenská služba súčasťou ústavy a získala väčšiu podporu. Bola však založená na selekcii a len ako doplnok k stálej profesionálnej armáde. Povinná vojenská služba bola vnímaná ako povinnosť a nie právo. Nespojila národ, národ bol vždy pomerne homogénny. Systém začali používať na základe jeho funkčnosti. Povinná vojenská služba nekorešponduje s dlhou históriou Dánska - je pomerne novým prvkom. V neskoršej histórii bola povinná vojenská služba chápaná v súvislosti s udalosťami, ktoré postihli krajinu ako napríklad vojna v roku 1864 alebo druhá svetová vojna. Autor záverom píše, že povinná vojenská služba nie je súčasťou identity Dánov. Je skôr súčasťou súboru vojenských snáh, ktoré sa vykonali v súvislosti s prehratými vojnami a zahraničnými ideológiami. Príkladom takejto ideológie je mocenská politika. Nevychádza z iniciatívy národa, ale z iniciatívy štátu. Povinná vojenská služba je teda podľa autora odsúdená na nejasnú budúcnosť. Existuje veľký predpoklad, že zanikne keď vezmeme do úvahy, že politické a vojenské argumenty pre jej existenciu sa strácajú.

Na rozdiel od Nemecka, kde bola povinná vojenská služba zrušená, Dánsko si ju dodnes zachovalo. Povinná vojenská služba v krajine pomáha pri napĺňaní konceptu totálnej obrany. Vidíme, že to, či je povinná vojenská služba prvkom kultúry národa, alebo len vojenská nevyhnutnosť nezohráva vždy nosnú rolu pri rozhodovaní elít a budúcnosti vojenskej regrutácie. Môžeme však konštatovať, že na rozdiel od Nemecka je Dánsko malou krajinou, kde treba uplatňovať koncept totálnej obrany, aby bola zaistená obrana krajiny v prípade nebezpečenstva. Keď vezmeme do úvahy tento fakt, musíme s autorom súhlasiť ohľadne nejasnej budúcnosti povinnej vojenskej služby v krajine. Je to síce zabehnutá prax, ktorá plní svoj účel, no v krajine sa uplatňuje lotéria a odvádz

sa len časť zodpovedných odvodov, čo značne vplýva na spravodlivosť odvodov. Tréning je krátky a nepripravuje dostatočne na podmienky reálneho boja.

N. Græger a H. Leira (2005) píšú o strategickej kultúre Nórska. Jednou z otázok, ktoré si v práci kladú je, či je pre Nórsko dôležitejšie stať sa hráčom v medzinárodných vzťahoch prostredníctvom nútených príspevkov na medzinárodné operácie, alebo udržať tradičné hodnoty, na ktorých je štát postavený. Medzi takéto hodnoty patrí napríklad občianska armáda a teritoriálna obrana. Ďalšou otázkou je, či je povinná vojenská služba prínosom pre moderné medzinárodné vojenské operácie. Okupácia krajiny v roku 1940 a neskorší strach z rozpínavosti Sovietskeho zväzu donútili Nórsko opustiť politiku neutrality a vstúpiť do NATO. Účasť krajiny na medzinárodných misiách krízového manažmentu bola ospravedlnená na základe rešpektu noriem medzinárodného práva a prispievania k stabilite európskeho regiónu. Po kultúrnej stránke existuje veľmi silná predstava národnej armády bojujúcej na teritóriu Nórska. Tento koncept je prenesený do reality v podobe brannej povinnosti všetkých mužov. Dôležité je aj prepojenie s krajinou. Domáci vojaci sú zžití s okolitým prostredím, zvyknutí na ťažký terén a zložité poveternostné podmienky. Aj počas studenej vojny zostalo silné prepojenie medzi občanmi a povinnou vojenskou službou, ktoré sa odrážalo v nízkom počte odmietania služby na základe presvedčenia. Armáda sa pre chudobnejších stala alternatívnou cestou sociálnej mobility a vzdelania. Povinná vojenská služba v Nórsku stále platí, ale vzhľadom na to, že dnešné armády potrebujú viac profesionálov, je odvodených menej ako 50% zodpovedných brannému zákonu, čo prispieva k nespravodlivosti systému. V dnešnej dobe je podľa autorov povinná vojenská služba skorej príťažou vzhľadom na charakter a požiadavky moderného vojenstva. Politicky má však naďalej veľkú podporu napriek tomu, že väčšinu mladých mužov vynecháva. V tomto bode majú s vysokou pravdepodobnosťou veľkú váhu tradičné hodnoty spojené s ľudovou armádou a skepticizmus voči profesionálnej. Prechod na profesionálnu armádu by vyžadoval radikálnu zmenu kultúrnych noriem.

Z hľadiska kultúrneho prepojenia brannej povinnosti s národom je veľmi podobnou krajinkou aj Švajčiarska konfederácia. Korene samotného štátu z 13. storočia súvisia s obranou, na ktorej sa podieľali občania. Na zabezpečenie dostatočnej ľudskej sily pre ozbrojené sily sa využíva povinná vojenská služba. Tá bola prvýkrát zavedená už v 14. storočí. Podobne ako v prípade Nórska sú Švajčiari od dávnych vekov spätí so svojim teritóriom, ktoré využívajú pri obrane vo svoj prospech dodnes. Istým prvkom, ktorý je typickým predovšetkým pre Švajčiarsko, je držanie zbraní bývalými vojakmi v domácnostiach. Táto skutočnosť úzko súvisí s rýchlosťou mobilizácie. Vo Švajčiarsku je silným prvkom previazanie armády na nižšie samosprávne jednotky- kantóny, ktoré majú silné historické korene. Povinná vojenská služba zabezpečuje občiansko- vojenské prepojenie v jazykovo rozdelenej spoločnosti.

Švajčiarsko je európskym unikátom, ktorý si dlhodobo udržiava neutralitu, s ktorou pozitívne koreluje aj prevažne obranné zameranie armády. Švajčiarska armáda má samozrejme aj profesionálne jadro a je schopná podieľať sa na medzinárodných misiách. Účasť na zahraničných misiách krízového manažmentu však nie je jej primárnym cieľom.

V roku 2013 prebehlo referendum, ktorého otázkou bolo zachovanie povinnej vojenskej služby. V prospech zachovania miličnej armády fungujúcej na princípe donútenia sa vyjadrilo 73,2 % zúčastnených, čo silne hovorí v prospech povinnej vojenskej služby (Geiser, 2013). V súčasnosti sa napriek mnohým faktorom, ktoré hovoria v prospech profesionálnych armád nezdá, že by sa krajina chystala opustiť svoje hodnoty a tradície späté s občianskou participáciou na ochrane štátu. Spravidlosť služby je na rozdiel od iných krajín zabezpečená aj prostredníctvom dane, ktorú musia platiť tí, ktorí neboli odvedení, s výnimkou vážne hendikepovaných. To, že Švajčiarsko od praxe povinnej vojenskej služby neupúšťa je potvrdené aj povinnou účasťou žien na dni predstavenia armády, ktorý je úvodom do povinnej vojenskej služby. V krajine existuje politická snaha prilákania viacerých žien do armády, civilnej služby, civilnej obrany a červeného kríža (Could compulsory military, 2017).

Švajčiarsko je príkladom krajiny, kde ochrana krajiny v podobe povinnej vojenskej služby patrí k základom kultúry. Miličný systém je založený na princípe vykonávania povinnej vojenskej služby ako vedľajšieho povolania. Tak isto je miličný systém uplatňovaný aj v spoločnosti. Napríklad aj politici majú svoje hlavné civilné zamestnanie a politické funkcie vykonávajú len popri svojich ostatných povinnostiach.

Keď sa snažíme odpovedať na otázku, aký je vzťah medzi kultúrou a vojenskou regrutáciou prichádzame k záveru, že všetky štáty sú do istej miery determinované pri voľbe vojenskej regrutácie svojou kultúrou. Aj mocensky najsilnejší štát sveta- Spojené štáty americké majú svoju tradíciu dobrovoľnej armády, ktorú opustili len v prípade veľkých vojen, keď bolo náhle treba armádu posilniť obrovskou ľudskou silou. Tak isto sa Nemecko vzdalo povinnej vojenskej služby neskoro po tom, čo už mnohým bolo jasné, že sa stala nadbytočnou. Aj toto rozhodnutie malo hlbšie kultúrne pozadie.

Záver

Vzhľadom na analýzu vplyvu kultúry na vojenskú regrutáciu vo vybratých štátoch sme dospeli k názoru, že existuje vzťah medzi kultúrou národa a spôsobom vojenskej regrutácie. Existuje mnoho krajín, kde je dobrovoľná vojenská služba dlhodobo uplatňovaná. Takéto krajiny zavádzajú povinnú vojenskú službu len v prípade vojenskej nevyhnutnosti. Sme toho názoru, že dobrovoľná vojenská služba je od svojho zavedenie ľahšie akceptovateľnou formou vojenskej regrutácie. Neobsahuje totižto prvok donútenia. Existujú však aj krajiny, v ktorých je povinná vojenská služba

jedným z kultúrnych pilierov spoločnosti. Medzi takéto krajiny podľa nášho názoru patrí Švajčiarsko a Nórsko. Sú však aj krajiny ako Dánsko, ktoré si zachovali povinnú vojenskú službu až do súčasnosti napriek tomu, že sa nedá hovoriť o kultúrnom prvku. V Dánsku je povinná vojenská služba využívaná len ako prvok vojenskej nevyhnutnosti. V Nemecku bola povinná vojenská služba súčasťou kultúry nového štátu, ktorý vznikol na troskách tretej ríše. Istotne bola prvkom kultúry. Potom, ako splnila svoju historickú úlohu však bola zrušená. Ak chceme zistiť, akú úlohu zohráva povinná vojenská služba v kultúre národa, je nevyhnutná dôkladná analýza jeho histórie v súvislosti s uplatňovaným systémom vojenskej regrutácie. Len na základe takejto analýzy možno zistiť, či bol systém vojenskej regrutácie uplatňovaný z dôvodu vojenskej nevyhnutnosti, alebo naozaj tvorí súčasť kultúry národa. Ak je istý systém vojenskej regrutácie kultúrnym prvkom národa aj tak môže dôjsť k zmene. Takáto zmena však zaberie dlhšie časové obdobie. Všeobecne však možno povedať, že hlboké zmeny v spoločnosti so sebou môžu priniesť aj zmenu kultúry a tým pádom aj systému vojenskej regrutácie. Tiež treba zdôrazniť silu vojenskej nevyhnutnosti. Potreba obrany krajiny ospravedlňuje zmeny v systéme vojenskej regrutácie, ktoré by sa inak stretli so silným odmietnutím.

Literatúra:

- ALMOND, G. – VERBA, S. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Newbury Park: SAGE publications, 1963. 313 s. ISBN 0-8039-3558-7.
- ČAPLIAR, M. - MINTAL, J. M. - UŠIAK, J. 2017. Hybrid warfare: the challenge for the EU in the 21st century. In *Annual conference Faculty of social sciences UCM Trnava: conference proceeding*, Trnava: University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, 2017. ISBN 978-80-8105-868-4, 95-104.
- Could compulsory military service be extended to Swiss women?. In *Le News* [online]. 2017 [cit.18.12.2017], Dostupné na internete : <<http://lenews.ch/2017/05/30/could-compulsory-military-service-be-extended-to-swiss-women/>>
- Definition of CULTURE. In *Merriam-webster.com* [online]. 2017 [cit.13.12.2017], Dostupné na internete : <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/culture>>
- GEISER, U. 2013. Swiss voters endorse army conscription. In *swissinfo* [online]. 2013 [cit.08.02.2015], Dostupné na internete : <<http://www.swissinfo.ch/eng/swiss-voters-endorse-army-conscription/36955534>>
- GRÆGER, N. – LEIRA, H. 2005. Norwegian strategic culture after World War II: From a local to a global perspective. In *Cooperation and Conflict*, 2005, ISSN 0010-8367, roč. 40, č.1, s. 45-66.
- INGLEHART, R. – BAKER, W. E. 2000. Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. In *American sociological review*, 2000, ISSN 00031224, s. 19-51.
- JOENNIEMI, P. 2005. Farewell to conscription? The case of Denmark. In *DIIS Working paper* no. 2005/10, 35 s. ISBN 87-7605-076-9.

KREBS, R. R. 2006. Myths of the all-volunteer force: rethinking military recruitment and the fate of the citizen-soldier. In *Conference on "Citizenship, the Soldier, and the State," at the Maxwell School of Public Affairs, Syracuse University* [online]. 2006 [cit.13.12.2017] Dostupné na internete : <[http://www.polisci.umn.edu/~ronkrebs/Publications/Myths% 20of](http://www.polisci.umn.edu/~ronkrebs/Publications/Myths%20of)>

LANTIS, J. S. 2002. Strategic culture and national security policy. In *International Studies Review*, 2002, roč. 4, č. 3, ISSN: 0260-2105, s. 87-113.

LONGHURSTOVÁ, K. 1998. Bezpečnostní kultura a branná povinnost v Německu. In *Mezinárodní vztahy*, 1998, roč. 33, č.3, ISSN 0323-1844, s. 29-36.

SMITH, G. D. 2011. 'End of an Era' as Germany Suspends Conscription. In *Spiegel Online* [online]. 2011 [cit.19.12.2017], Dostupné na internete: <<http://www.spiegel.de/international/germany/the-world-from-berlin-end-of-an-era-as-germany-suspends-conscription-a-737668.html>>

SNYDER, J. 1977. *The Soviet strategic culture: implications for nuclear options*. Santa Monica, CA: Rand, 1977 [online]. 1977 [cit.14.12.2017], Dostupné na internete: <https://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjYt-vO-YnYAhXDiRoKHSiZD_IQFggsMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.rand.org%2Fcontent%2Fdam%2Frand%2Fpubs%2Freports%2F2005%2FR2154.pdf&usg=AOvVaw3VwK-hggJLAziPQbkSNLAr>

THOMPSON, M. – ELLIS, R. – WILDAVSKY, A. 1990. *Cultural theory*. Boulder : Westview Press, 1990. 296 s. ISBN: 9780813378640.

EURÓPSKA DEMOGRAFIA AKO BEZPEČNOSTNÁ VÝZVA

EUROPEAN DEMOGRAPHY AS A SECURE CHALLENGE

Ladislav Hofreiter¹

ABSTRACT

Internal security of the European Union is affected by many factors. In previous security strategies, various external and internal security threats are identified and described. The structure of security challenges does not respond to one factor that affects a wide range of security sectors. Such a security challenge, in our opinion, is demographic development. We want to present in this article how the current situation and development of population development in the EU countries will affect the social, social and economic security sector in the European Union. The method of analyzing statistical data and predictive scenarios for the future development of EU internal security will be used.

Key words: security challenge, demography, fertility, population aging, population vitality, security sector, internal security

Úvod

Aj keď zmena bezpečnostnej situácie po roku 1989 vyvolala určitú mieru eufórie, Európa musela reagovať na bezpečnostné výzvy a ohrozenia, ktoré sa objavili nielen v jej okolí, ale aj v samotnom vnútornom európskom bezpečnostnom prostredí.

Vonkajší rozmer bezpečnosti Európskej únie riešila Európska bezpečnostná stratégia *Bezpečná Európa v lepšom svete* prijatá v roku 2003. Vývoj v bezpečnostnom prostredí si vynútil, aby Európska únia prijala väčšiu zodpovednosť za svoju bezpečnosť. Na túto požiadavku reagovala vypracovaním Globálnej stratégie pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku Európskej únie *Spoločná vízia, spoločný postup: Silnejšia Európa* (2016). V Stratégii sú stanovené ambiciózne ciele ako čeliť novým vonkajším bezpečnostným výzvam, ktorými sú “ruská agresia”, kríza na Ukrajine, terorizmus či sociálne a politické nepokoje na Blízkom východe a v Afrike (Spoločná vízia, 2016)

Rozširovanie Európskej únie prinieslo nielen rozširovanie priestoru spolupráce, demokracie a prosperity, ale aj nové bezpečnostné riziká. Odstránenie obmedzení voľného pohybu osôb, tovarov a služieb bolo zneužitá na páchanie trestnej činnosti, ako napr. terorizmus, závažná a organizovaná

¹ Ladislav Hofreiter, prof., Ing., CSc., Fakulta bezpečnostného inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline, Ul.1.mája 32, 01 26 Žilina, Slovenská republika, Ladislav.Hofreiter@fbi.uniza.sk.

trestná činnosť, obchodovanie s drogami, počítačová kriminalita, obchodovanie s ľuďmi, sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, hospodárska trestná činnosť a korupcia, obchodovanie so zbraňami a na ďalšiu cezhraničnú trestnú činnosť.

Reakciou na vznikajúcu situáciu bolo prijatie *Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie*² (2010), ktorej cieľom je riešiť hrozby, ktoré majú priamy vplyv na život, bezpečnosť a blaho občanov, predchádzať trestnej činnosti a zvýšiť kapacitu na poskytovanie včasnej a náležitej reakcie na prírodné katastrofy a katastrofy spôsobené ľudskou činnosťou prostredníctvom účinného rozvoja a riadenia adekvátnych nástrojov (Internal Security Strategy, 2010, s. 10).

Verejná mienka obyvateľov Európskej únie, ich názory na problémy bezpečnosti, pociťovanie bezpečnostných problémov je do značnej miery ovplyvnené tým, ktoré problémy, ktoré bezpečnostné hrozby sú prezentované politickými reprezentantmi ako najväčšie. Ako vyplýva z výsledkov prezentovaných v Eurobarometri 2017, najviac ich znepokojuje (poradie je podľa významnosti): terorizmus, imigrácia, ekonomická situácia, stav verejných financií, nezamestnanosť, kriminalita, vplyv EU vo svete, klimatické zmeny, zvyšovanie cien (inflácia), stav životného prostredia, daňové zaťaženie, dôchodky a zásobovanie energiami.

Nie náhodou sa na prvých miestach ocitli terorizmus a imigrácia, pretože to sú problémy, ktoré sú najčastejšie pertraktované a stali sa agendou politických strán a hnutí najrôznejšej orientácie.

Považujeme za potrebné konštatovať, že nadmerná securitizácia tzv. „džihádistického terorizmu“ je zavádzajúca³. Z hľadiska počtu útokov, ktoré sú pripísané na vrub islamistických radikálov, tieto predstavujú za posledné roky podiel 5 % oproti 41% podielu nacionalisticko-separatistického terorizmu (EU Terrorism Situation and Trend Report).

Na druhej strane sa malá pozornosť venuje problému, ktorý možno považovať za bezpečnostnú výzvu, a tým je *demografický vývoj* v Európe. Pritom tento činiteľ má významný vplyv na celé spektrum sektorov bezpečnosti, ako napr. sociálnej, ekonomickej, sociétarnej, ale sekundárne i na sektor politickej a vojenskej bezpečnosti a to ako v ich vonkajšom, tak aj vo vnútornom význame.

Objektom nášho skúmania v tomto článku bude demografický vývoj v Európskej únii a predmetom skúmania bude jeho vplyv na vybrané sektory vnútornej bezpečnosti štátov Európskej únie.

² Európska rada túto stratégiu schválila na zasadnutí 25. a 26. marca 2010.

³ Rovnako je zavádzajúce používať pojem „globálny džihádizmus“, čo vytvára dojem o celosvetovom povstaní islamu proti iným svetovým náboženstvám. Spravidla sa jedná o aktivity militantných, radikálnych (alebo radikalizovaných) organizácií, skupín a jednotlivcov.

1 Demografický vývoj v Európskej únii.

V 21. storočí nebude bezpečnostnou hrozbou veľkosť svetovej populácie, ale jej demografická štruktúra a priestorová distribúcia: determinujúcimi činiteľmi bude, kde sa počet obyvateľstva zvyšuje, kde sa znižuje, kde populácia starne, kde je populácia mladá, odkiaľ a kam smerujú migračné prúdy. Reagovanie na tento vývoj sa stane bezpečnostnou výzvou pre tzv. „prvý svet“, ktorý je tvorený najvyspelejšími, najbohatšími krajinami sveta.

Zaoberať sa týmito problémami je preto aj bezpečnostnou výzvou pre Európsku úniu.

1.1 Indikátory demografického vývoja

Pojmom indikátor môžeme označiť pozorovateľnú a merateľnú vlastnosť vybraného objektu alebo javu, výskyt alebo parametre, ktoré indikujú (s rôznym stupňom pravdepodobnosti) výskyt iného javu alebo jeho parametrov, tzv. indicatum, teda toho, čo sa skúma, čo je predmetom skúmania.

V metodike OECD je indikátor definovaný ako odvodený parameter či hodnota, ktorá poskytuje informácie o stave určitého javu.

Indikátory demografického vývoja sú vlastne prekursori, ktoré umožňujú identifikovať stav bezpečnosti v danom prostredí, v daných podmienkach a v sektoroch, ktoré sú predmetom záujmu (sociálny, sociálny, ekonomický a pod.).

Demografický vývoj je možné sledovať a hodnotiť podľa nasledujúcich indikátorov:

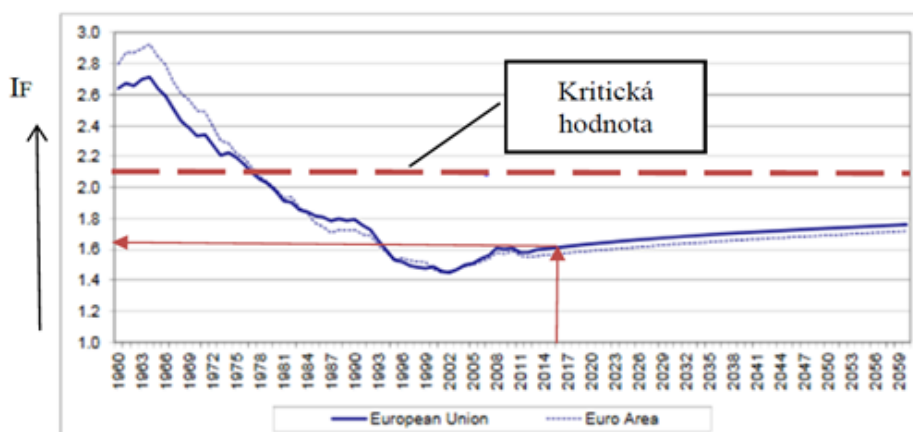
- Index plodnosti (fertility)
- Index starnutia populácie
- Index vitality populácie.

1.1.1 Index plodnosti (fertility)

Index plodnosti (fertility) je indikátor demografického vývoja, ktorý vyjadruje priemerný počet živonarodených detí, pripadajúcich na jednu ženu v reprodukčnom veku (15-49 rokov).

Kritériá pre hodnotenie plodnosti boli zavedené v 90. rokoch 20. storočia, keď došlo k výraznému poklesu plodnosti v krajinách Európy. Za hraničnú hodnotu potrebnú na zachovanie populácie sa obvykle považuje hodnota 2,1 potomkov na jednu ženu (obr.1). Plodnosť pod 1,3 znamená veľmi nízku plodnosť a pod 1,5 nízku plodnosť.

Obrázok 1: Vývoj indexu plodnosti (fertility) v Európskej únii.

Zdroj: The 2015 Ageing Report.

Tento negatívny stav a trend je zapríčinený takými činiteľmi, ako napr. emancipácia žien, reprodukčná suverenita, preferovanie kariérneho rastu či voľného životného štýlu bez záväzkov.

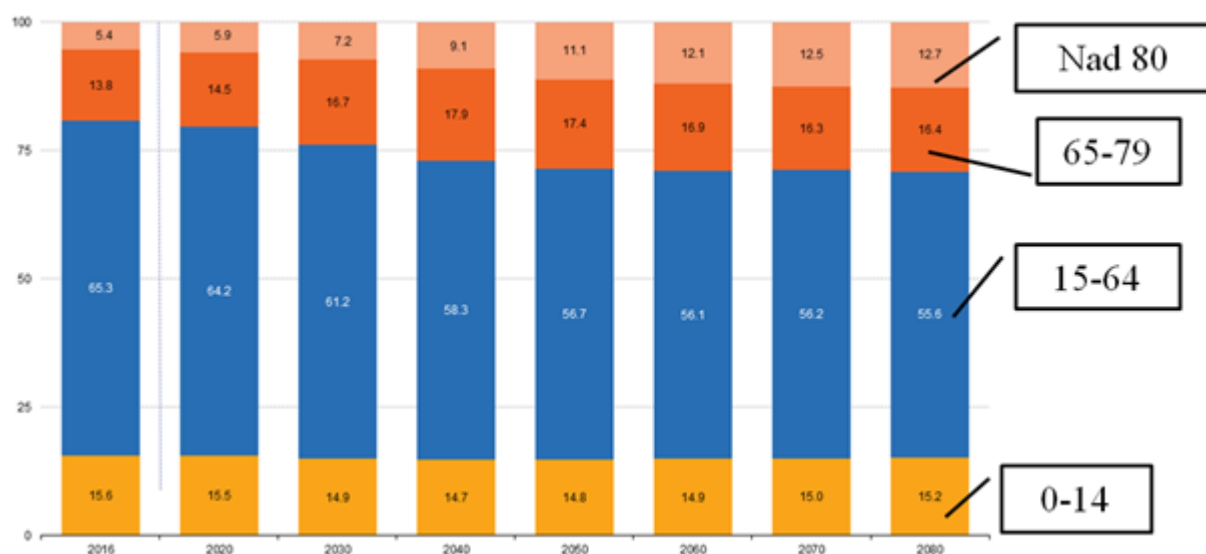
1.1.2 Index starnutia populácie

Index starnutia vyjadruje počet osôb v poproduktívnom veku (65 rokov a viac) pripadajúci na počet osôb v predproduktívnom veku (osoby do 14 rokov)

Kritický prah indexu starnutia populácie má hodnotu 1, čo charakterizuje rovnomerný vývoj populácie: počet obyvateľov v predproduktívnom a poproduktívnom veku je rovnaký. Vývoj indexu pod hodnotu 1 znamená rast počtu obyvateľov v predproduktívnom veku, hodnota indexu väčšia ako 1 znamená pokles obyvateľov v predproduktívnom veku a starnutie populácie.

V roku 2016 mladí ľudia (od 0 do 14 rokov) predstavovali 15,6 % obyvateľstva EÚ-28, zatiaľ čo osoby v produktívnom veku (od 15 do 64 rokov) tvorili 65,3 % populácie. Staršie osoby (vo veku od 65 rokov) mali na celkovom počte obyvateľov podiel 19,2 % (zvýšenie o 0,3 % v porovnaní s predchádzajúcim rokom a o 2,4 % oproti obdobiu pred 10 rokov). Podľa týchto údajov má index starnutia populácie v krajinách EU hodnotu 1,23 a vyjadruje starnutie populácie. Vývoj rozloženia populácie podľa veku je znázornený na obr. 2.

Obrázok 2: Štruktúra populácie EU podľa vekových skupín v r.2016-2080.

Zdroj : The 2015 Ageing Report

1.1.3 Index vitality populácie EU

Prehľadné posúdenie skladby vekovej štruktúry Európskej únie poskytuje index vitality, ktorý vyjadruje pomer predproduktívnej (0-14) a poproduktívnej skupiny obyvateľstva (65 a viac).

Kritériá na ohodnotenie vitality populácie prezentujeme v tabuľke 1.

Tabuľka 1: Klasifikácia populácie podľa indexu vitality.

Hodnota indexu vitality	Typ populácie
3,01 - a viac	Veľmi progresívny
2,01 - 3,00	Progresívny
1,51 - 2,00	stabilizovaný rastúci
1,21 - 1,50	Stabilizovaný
1,01 - 1,20	Stagnujúci
pod 1	Degresívny

Zo štatistických údajov štruktúry populácie v EU sme vypočítali, že index vitality populácie je 0,81, čo znamená že typ populácie EU je regresívny.

2 Dôsledky demografického vývoja

Demografický vývoj v krajinách Európskej únie má degračný vplyv. Negatívny populačný vývoj obyvateľstva je dlhodobý trend, ktorý sa v Európe začal pred niekoľkými desaťročiami. Tento trend sa prejavuje najmä v zmenách vekovej štruktúry obyvateľstva a odráža sa v rastúcom podiele starších osôb v spojení s klesajúcim podielom osôb v produktívnom veku na celkovej populácii.

To sa prejavuje na zhoršovaní úrovne ako v sociálnom, tak i ekonomickom a societárnom sektore vnútornej bezpečnosti jednotlivých krajín, ale i Európskej únie ako celku.

2.1 Sociálne dôsledky demografického vývoja

Základným problémom je starnutie populácie. To je dôsledok trvalo nízkej úrovne pôrodnosti, pretože dôsledkom menšieho počtu narodení je pokles podielu mladých ľudí na celkovej populácii. Tento proces sa označuje ako „starnutie populácie zdola“. Z analýzy štatistických údajov za roky 2015 až 2080 môžeme vyvodiť záver, že obyvateľstvo EÚ bude naďalej starnúť.

Starnúca populácia EU bude predstavovať čoraz väčšiu ekonomickú záťaž, EU bude svetom starnúcej populácie, s nedostatkom pracovnej sily, s ohrozeným dôchodkovým systémom, ktorý by mali zachraňovať imigranti a s narastajúcimi nákladmi na zdravotné zabezpečenie starnúceho obyvateľstva.

Očakáva sa, že v období od roku 2016 do roku 2080 sa podiel obyvateľov v produktívnom veku bude neustále znižovať (obr. 2), a to až do roku 2050, po ktorom sa do určitej miery stabilizuje, zatiaľ čo starší ľudia budú pravdepodobne mať čoraz významnejší podiel na celkovom počte obyvateľov: oproti podielu vo výške 19,2 % v roku 2016 budú do roku 2080 osoby vo veku 65 alebo viac rokov predstavovať 29,1 % obyvateľstva krajín EÚ. V dôsledku presunov obyvateľstva medzi vekovými skupinami sa index ekonomickej závislosti starých ľudí v krajinách EÚ podľa predpokladov takmer zdvojnásobí z 29,3 % v roku 2016 na 52,3 % do roku 2080. Predpokladá sa takisto, že celkový index ekonomickej závislosti sa zvýši z 53,2 % v roku 2016 na 79,7 % do roku 2080 (The 2015 Ageing Report).

2.2 Societárne dôsledky demografického vývoja

Z analýzy populačného vývoja vyplýva, že udržanie systému sociálneho a zdravotného zabezpečenia nie je možné bez príchodu migrantov.

Ak fertilita žien majoritného obyvateľstva je 1,3 až 1,4 a fertilita žien – migrantiek je 3,5 až 4 deti, nutne dôjde ku zmene štruktúry obyvateľstva. Podľa prognóz táto situácia nastane o 30 – 40 rokov. Potom 90 % majoritného, pôvodného obyvateľstva bude mať toľko potomkov, ako súčasných 10 % imigrantov. Veľká časť obyvateľov Rakúska, Nemecka, Španielska, Talianska, Belgicka i Holandska bude mať inú etnickú a náboženskú identitu. (Gave, 2017)

Bývalá, relatívna, kultúrna a národnostná homogenita sociálneho prostredia bude nahradzovaná čoraz väčšou heterogenitou – či už národnostnou, etnickou, rasovou, kultúrnou či náboženskou.

Migrácia, či už riadená (legálna) alebo neriadená (nelegálna), vyvoláva v pôvodnom obyvateľstve strach z ohrozenia suverenity, národnostnej a etnickej homogenity, z neznámeho a pre nich cudzieho životného štýlu, náboženských

noríem a kultúrnych zvykov. Prist'ahovalci sa často stávajú obeťami organizovaného zločinu, rasovo a nábožensky motivovaných útokov zo strany extrémistov. Ale aj zo strany domáceho obyvateľstva je zrejmá obava, že pokiaľ bude pokračovať prist'ahovalectvo takýmto tempom, oni sami sa môžu stať menšinou. Tieto obavy nahrávajú rastu pravicového extrémizmu a vzniku podmienok pre sociálne konflikty.

Ak imigranti nedosiahnu naplnenie svojich očakávaní, s ktorými do krajiny prichádzali, v dôsledku frustrácie môžu sami byť páchatel'mi trestnej činnosti, môžu sa radikalizovať a podieľať sa na zhoršovaní bezpečnostnej situácie v krajine pobytu.

2.3 Ekonomické dôsledky demografického vývoja

Negatívny populačný vývoj môže mať, a v niektorých prípadoch už aj má, ekonomické dôsledky. Nejde pritom len o narastajúcu ekonomickú záťaž, ktorú vyvoláva starnutie populácie a predlžovanie veku obyvateľstva. Hlavným dôsledkom bude nízka plodnosť (fertilita). Tak napr. v SRN 30% žien starších ako 45 rokov a 40 % žien s vysokoškolským vzdelaním nemá deti, fertilita je 1,4 (mimo imigrantov). Podobná situácia je i v Španielsku, Taliansku, Grécku a krajinách Beneluxu. V Taliansku a v Grécku na 100 starých rodičov pripadá 42 vnukov (Gave, 2017). Môžeme si položiť otázky:

- Bude majoritné obyvateľstvo schopné sanovať potrebu pracovnej sily?
- Kto bude spotrebúvať narastajúcu produkciu tovarov a služieb?
- Ako ovplyvní populačný vývoj štruktúru sektorov ekonomiky a aký bude podiel výrobného sektora?
- Bude mať kto užívať byty a bytové priestory po starých rodičoch?
Bude vôbec treba stavať nové byty?

Negatívny populačný vývoj môže pri existujúcich trendoch ohroziť fungovanie viacerých sektorov ekonomík krajín EU. Spoliehať sa na kompenzáciu využitím potenciálu tretieho sveta je pri súčasnej nerovnosti viac než odvážne.

Záver

Štatistické údaje o prirodzenom vývoji populácie v Európskej únii ukazujú, že medziročný pohyb obyvateľstva 2016-2017 je na úrovni + 3 %. Ak však tento údaj očistíme od prílivu imigrantov, potom zistíme, že populácie poklesla o 0,2 % . Tak napr. v Nemecku je rozdiel medzi počtom narodení a úmrtí – 150 000, ale vďaka imigrantom bol dosiahnutý prírastok + 625 000 (Population change..., 2017, The 2015 Ageing Report, 2016). Významný záporný pohyb obyvateľstva je viditeľný aj v balkánskych krajinách, v

Taliansku, v Grécku. Z krajín V-4 je najhorší vývoj v Maďarsku a v Poľsku, kde je čistý úbytok obyvateľstva, Česko a Slovensko vykazuje zatiaľ prírastok.

Ak Európska únie nechce páchať svoju demografickú samovraždu, musí zásadne riešiť túto bezpečnostnú výzvu. Jednoduché a lacné riešenia však neexistujú.

Názor, že zmeny v pôrodnosti sa dajú dosiahnuť zvyšovaním sociálnych dávok je mýtus. Ako ukazujú štatistiky, čím bohatšie spoločnosť, tým je nižšia fertilita. Môžeme to dokumentovať údajom o priemernej fertilitate krajín OECD, ktorá je 1,65, pritom v najchudobnejších afrických krajinách je priemerná fertilita 5,5 deti na 1 ženu (World population trends, 2015).

Populačné správanie Európy sa odzrkadľuje aj v zmene podielu Európy na svetovom obyvateľstve. Ak v roku 2015 bol podiel Európy na svetovom obyvateľstve 10,1 %, v roku 2030 to bude len 8,7 % a v roku 2050 7,6 % pri podiele Afriky 21,8 % a 57,2 % podiele Ázie (World Population Forecast, 2010).

Európa je odkázaná na imigráciu. Avšak na takú imigráciu, ktorá bude prispievateľom, a nie čistým spotrebiteľom sociálneho zaopatrenia.

Európa si musí svojich imigrantov vychovať. Musí investovať do ich výchovy a vzdelávania, aby boli aspoň v základnej miere kompatibilní s európskymi kultúrnymi a kvalifikačnými požiadavkami.

Literatúra:

GAVE, Ch. 2017. Europę czeka samobójstwo demograficzne. In: *Wszystko co najważniejsze*, Nr.2/2017, ISSN 2449-7991

EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT), 2010 – 2017. [online] [cit. 23.01.2018] Dostupné na internete: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat>

Internal Security Strategy for the European Union: "Towards a European Security Model" [online] [cit. 13.01.2018] Dostupné na internete:

<http://www.consilium.europa.eu/media/30753/qc3010313enc.pdf>

Population change - Demographic balance and crude rates at national level. [online] [cit. 24.01.2018] Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/fr/demo_gind_esms.htm

Spoločná vízia, spoločný postup: Silnejšia Európa. Globálna stratégia pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku Európskej únie. [online] [cit. 23.01.2018] Dostupné na internete:

https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_sk_version.pdf

Standard Eurobarometer 87. Spring 2017. First results. [online] [cit. 10.01.2018]

Dostupné na internete:

<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2142>

The 2015 Ageing Report. Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060) [online] [cit. 10.01.2018] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/.
World population trends. [online] [cit. 28.01.2018] Dostupné na internete: <http://www.unfpa.org/world-population-trends>
World Population Forecast (2020-2050) [online] [cit. 28.01.2018] Dostupné na internete: <http://www.worldometers.info/world-population/#table-forecast>

MIGRÁCIA AKO BEZPEČNOSTNÁ VÝZVA EÚ PRE ROK 2018

MIGRATION AS A SECURITY CHALLENGE FOR THE EU 2018

Lubomír Hreha¹

ABSTRACT

Today, Europe faces the difficult problems that are the most difficult in its modern history and prevents it from continuing with the integration process, and let us say that today we are at the edge of the decay of the whole European Union model as we know it. The reasons for this are in particular the differences in the Member States' views on how to deal with the problem of the migration crisis, the ongoing developments in Ukraine and the threat of greater conflict, the failure of their own institutions, which are jointly responsible for the disappointment of integration processes and the growth of Eurosceptic groups, and an increase in extremism or terrorist threats and attacks in European cities. The aim of this work is to approach the migration problem, to focus on illegal migration and to outline the possible directions of its migration.

Key words: migration, illegal migration, conflict, migration policy, European Union

Úvod

Európa v súčasnosti stojí pred zložitými problémami, ktoré sú najťažšími v jej novodobých dejinách a bránia jej tak pokračovať v integračných procesoch ba čo viac, dovoľme si povedať, že dnes stojíme na hrane rozpadu celého modelu Európskej únie tak ako ho poznáme. Príčiny, ktoré to spôsobujú nachádzame najmä v názorových rozdieloch členských štátov na riešenie problému migračnej krízy, stále aktuálne dianie na Ukrajine a hrozba väčšieho konfliktu, zlyhávajúce vlastných úijných inštitúcií, ktoré sú spoluzodpovedné za sklamanie z integračných procesov a za nárast euroskeptických skupín, otázky riešenia brexitu a nárast extrémizmu či teroristické hrozby a útoky v európskych mestách. Za jednu z najväčších výziev, ktorú má v nasledujúcom období pred sebou Európska únia je podľa nášho názoru vytvorenie úspešnej dohody o spôsobe riešenia migračnej otázky. V Európe v súčasnosti stále neexistuje jednotná imigračná politika, ktorú by členské štáty rešpektovali. Existencia návrhu na riešenie problému imigrantov prostredníctvom prerozdeľovania na základe kvót, ktoré EÚ vníma ako najlepšie riešenie zlyháva a mnohé štáty nesúhlasia s týmto návrhom, pretože sa na jednej strane javí ako prvoplánový

¹ Lubomír Hreha, Ing. Mgr., doktorand, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, hrehalubomir@centrum.sk.

a nefunkčný, na strane druhej viac rozdeľuje ako spája. Ani na summite, ktorý sa koncom roka 2017 konal v Bruseli sa nezmenili pohľady členských štátov na povinné kvóty a nezhody v otázke riešenia migračnej krízy tak v Európe panujú naďalej. Je na zamyslenie, že sa politické elity od vzniku európskej migračnej krízy v roku 2015 stále nedokázali dohodnúť na jej riešení. Za najväčší problém tak nemožno vnímať existenciu vzniku migračnej krízy a samotných imigrantov, ale neexistujúca jednotná migračná politika.

1 Vymedzenie pojmu migrácia a jej kategorizácia

Migráciou sa dnes venuje množstvo vedných disciplín od histórie, sociológie až po politológiu, ekonómiu, taktiež sa ňou zaoberajú bezpečnostné či právne vedy. Z tohto pohľadu ide o zložitý fenomén starý ako ľudstvo samé. Možnosť migrácie spadá pod základné ľudské slobody zakotvené už v anglickej Magna charta libertatum z 13. storočia, ktorá hovorí o možnosti bezpečne a slobodne opustiť kráľovstvo a opäť sa doň vrátiť. (Magna charta libertatum, 1215) Samotný pojem migrácia pochádza z latinského „migrare“ čo možno preložiť ako sťahovať sa či presídliť sa. Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) definuje migráciu ako proces, kedy jednotlivci či celé skupiny obyvateľstva z rôznych dôvodov opúšťajú svoje domovy. (Medzinárodná organizácia pre migráciu) Podrobnejšie definuje IOM migráciu ako pohyb jednej osoby alebo skupiny osôb z jednej geografickej polohy do druhej cez administratívnu alebo politickú hranicu s cieľom usadiť sa prechodne alebo trvalo na mieste inom, ako je miesto pôvodu odkiaľ pochádza. Iná definícia hovorí o migrácii ako odchode z územia trvalého pobytu s cieľom dočasne alebo trvalo sa usadiť na území iného štátu, pričom sa nejedná o turistický pobyt. (Lidňák, 2008) Aj keď existuje mnoho definícií všetky spoločne deklarujú, že pokiaľ ide o migráciu, možno ju charakterizovať ako pohyb osôb z bodu A do bodu B s cieľom zmeniť svoju prítomnosť z jedného politického, priestorového či sociálneho systému na druhý.

Migráciu možno členiť z viacerých hľadísk. Z hľadiska dĺžky pobytu migranta na:

- **krátkodobú migráciu** – dĺžka pobytu migranta viac ako 3 mesiace a zároveň menej ako 1 rok pričom sa nejedná o pobyt turistický, liečebný, návštevu blízkych a pod.
- **dlhodobú migráciu** – dĺžka pobytu migranta viac ako 1 rok
Ďalej možno migráciu kategorizovať na:
- **nútenú migráciu** – v tomto prípade je migrant nútený opustiť domov kvôli sociálnym dôvodom, politickej situácii, vojnovým konfliktom, živelným pohromám a iným situáciám, z ktorých možno očakávať ohrozenie života, zdravia či majetku migranta

- **dobrovoľnú migráciu** – do tejto kategória patria migranti, ktorý slobodne a dobrovoľne sťahujú za prácou, vzdelaním, za rodinou a pod. (Divinský, 2005 s.18)

Mimoriadnym významom pre kategorizáciu migrácie je zákonnosť tranzitu a pobytu migrantov na cudzom území. Z tohto hľadiska delíme migráciu na:

- **legálnu migráciu** – deje sa v súlade s medzinárodným právom, oficiálnymi migračnými kanálmi a dĺžka ich pobytu je v súlade so záujmami a legislatívou zúčastnených krajín
- **nelegálnu migráciu** – jedná sa o neoprávnené prekročenie hraníc bez potrebných platných cestovných dokladov, víz a povolenia na pobyt, alebo neoprávnené zotrvanie na území krajiny po prekročení platnosti cestovných dokladov, víz alebo potrebných povolení. Práve nelegálna migrácia a jej neefektívne riešenie sa stali poprednou témou politických elít EÚ a vlád jednotlivých krajín a pripisujeme im značnú vinu za existujúce negatívne nálady v Európe, ktorá sa s týmto fenoménom pasuje, pričom ako by sa zabúdalo, že medzi hlavné ciele EÚ zakotvené v čl. 2 Zmluvy o EÚ je medzi inými aj zachovanie a rozvoj únie ako priestoru slobody, bezpečnosti a práva, v ktorom je zaručený voľný pohyb osôb spolu s príslušnými opatreniami, týkajúcimi sa ochrany vonkajších hraníc, azylu, prisťahovalectva a prevencie boja proti zločinnosti. (Jurčák a kol. 2009)

Prečo vlastne dochádza k migrácii a aké dôvody k tomu migrantov vedú je základná otázka pri riešení problému migrácie. Dôvody migrácie možno rozčleniť do piatich nasledujúcich kategórii:

- **Politická migrácia** – v prípade politickej migrácie sa jedná o situácie, ktoré sú zapríčinené aktuálnou alebo dlhodobo pretrvávajúcou, politicky neznesiteľnou situáciou v domovskej krajine migranta v podobe porušovania základných ľudských práv, prenasledovania osôb založené na odlišnom politickom, náboženskom alebo inom názore.
- **Bezpečnostná migrácia** – je založená prevažne na medzinárodných ozbrojených konfliktoch, občianskej vojne alebo vysokej kriminalite v domovskej krajine migranta. Práve z krajín, v ktorých prevládajú boje a ozbrojené konflikty prichádza prevažná časť migrantov do Európy. Je na uváženie, ak krajiny Západu v záujme vlastnej zahraničnej politiky a odlišných predstáv Západu o vývoji v krajinách ako Sýria, Irak, Afganistan či Líbya buď priamo vojensky intervenujú alebo podporujú rôzne povstalecké skupiny s cieľom zvrhnutia existujúcej vlády či režimu a nastoliť v krajine poriadok podľa vlastných predstáv. Táto „pomoc“ má však zväčša opačný efekt a spôsobuje iba chaos a destabilizáciu regiónu.²

² Tony Blair v rozhovore pre CNN priznal, že invázia USA do Iraku bola vojnovým zločinom a je čiastočne zodpovedný za vznik Islamského štátu. Britský minister obrany Liam Fox

- **Sociálna migrácia** – dôvodom sociálnej migrácie je lepšia sociálna či zdravotná starostlivosť, v cieľovej krajine migrujúcich, ale aj vo všeobecnosti lepšie životné a kultúrne podmienky ako ma migrant v domovskej krajine.
- **Ekonomická migrácia** – snaha o zlepšenie vlastnej ekonomickej situácie migranta resp. situácie rodiny migranta je ďalšou kategóriou prečo k migrácii dochádza. Staré ekonomicke teórie pojednávajú o príčinách ekonomickej migrácie najmä z pohľadu nerovnomerného rozloženia pracovných príležitostí a teda vidia problém v rozdieli medzi ponukou a dopytom, nové teórie vidia hlavnú príčinu ekonomickej migrácie v mzdových rozdieloch medzi bohatším západom a severom na jednej strane a chudobnejším východom a juhom na strane druhej. (Štefančík, R., 2010)
- **Environmentálna migrácia** – jej príčiny možno nachádzať v zhoršovaní sa životného prostredia v domovskej krajine migranta natoľko, že v takých podmienkach nie je schopný zabezpečiť pre seba dôstojné podmienky na život. Za dôvody environmentálnej migrácie možno považovať prírodné katastrofy ako povodne, zosuvy pôdy, požiare, hurikány, ale aj katastrofy priemyselného charakteru s priamym dosahom človeka, rôzne ekologické havárie, ťažba nerastných surovín a pod.

2 Migračná politika EÚ

Európska únia je postavená na troch základných pilieroch

- Európske spoločenstvo
- Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika
- spravodlivosť a vnútorné záležitosti

Práve prvý pilier v sebe subsumuje štyri základné slobody (voľný pohyb osôb, tovaru, kapitálu a slobodné poskytovanie služieb), ktoré sú alfou a omegou fungujúcej EÚ. Potreba migračnej politiky tak úzko súvisí so slobodou pohybu teda možnosťou slobodne migrovať. Európsky pakt o prisťahovalectve a azyle hovorí o medzinárodnej migrácii ako o realite, ktorá bude pretrvávať dovtedy, kým budú existovať rozdiely v bohatstve a rozvoji jednotlivých krajín. (Európsky pakt o prisťahovalectve a azyle)

Migračná politika EÚ rieši tak legálnu ako aj nelegálnu migráciu. Upravuje samotnú migráciu občanov EÚ v rámci únie, ktorú môžeme nazvať internou migračnou politikou v systéme schengenského systému v ktorom neexistujú prekážky pri prechádzaní na územie iného členského štátu a zotrvania

verejne priznal a Tony Blair to následne zopakoval, že hlavným cieľom vojenskej akcie v Líbyi bolo podporiť povstalcov a vyčistiť im tak cestu k zvrhnutiu režimu M. Kaddáfího. Hillary Clintonová pôvodný cieľ akcie v Líbyi, na ktorý intervenčné sily dostali mandát OSN, rozšírila o druhý mandát (už mimo OSN) na zvrhnutie režimu.

v ňom, okrem výnimky registrácie pobytu po uplynutí 3 mesiacov v inom členskom štáte. Tvorba externej migračnej politiky je nutná z hľadiska existencie migračných prúdov z oblasti mimo EÚ a nízkej efektivity kontroly vonkajších hraníc a taktiež existencie slobodného pohybu už v rámci únie a následne negatívnom vývoji demografie Európanov. Hlavnými nástrojmi externej migračnej politiky je spoločná vízová politika a jej aplikácia, spoločná azylová politika pri udeľovaní azylu štátnych príslušníkov tretích krajín, dohody, ktoré oprávňujú EÚ v prípade neudelenia azylu vrátiť týchto žiadateľov do štátu, cez ktorý sa na územie EÚ dopravili.

Najväčšou výzvou EÚ je boj proti nelegálnej migrácii. Tento fenomén je charakteristický tým, že o ňom nie sú spoľahlivé informácie a tak vzniká problém už v počiatočnej fáze jeho identifikácie. Odhady, z ktorých príslušné orgány vychádzajú sú založené len na počte zadržaných migrantov, neodzrkadľujú však skutočné počty migrujúcich.

3 Výzvy EÚ v otázke nelegálnej migrácie pre nasledujúce obdobie

Aj keď už téma nelegálnej migrácie tak nerezonuje v médiách tak ako tomu bolo v posledných troch rokoch a utíchli aj nálady, ktoré frustrovali spoločnosť zo strachu pred neznámym, neznamená to, že problém nelegálnej migrácie sa vyriešil. Problém stále pretrváva a Európa je a bude s ním konfrontovaná dovtedy, kým nenájde vhodné riešenia, ktoré situáciu dokážu stabilizovať. Najväčší počet imigrantov prichádza zo Sýrie a Líbye, avšak netreba zabúdať na hostiteľské štáty mimo EÚ, ktoré týchto imigrantov prijali. Turecko patrí medzi najvyhľadávanejšiu krajinu imigrantov a Libanon v pomere k počtu obyvateľov je najväčším ochrancom imigrantov. Len pre zaujímavosť každý štvrtý obyvateľ v Libanone je imigrant. Situácie v krajinách odkiaľ utečenci odchádzajú sa výhľadovo nezlepšujú a preto je nutné očakávať ďalšie prúdy migrantov. Okrem týchto migrantov, ktorí skutočne utekajú pred hrozbami vo svojej rodnej krajine však narastá aj počet dobrovoľných migrujúcich, ktorí odchádzajú zo svojej krajiny za vidinou lepšieho života v Európe. Krajiny ako Turecko či Libanon pre nich nepredstavujú cieľovú destináciu, ale vyhľadávajú krajiny, ktoré ponúkajú štedrý sociálny systém a ústretovosť spoločnosti. Práve na štedrých sociálnych systémoch vidíme v krajinách ako Nemecko či severské krajiny najväčší počet žiadateľov o azyl. V tomto smere sme skeptický z dôvodu, že sa jedná o účelové žiadosti nie pre lepšie životné podmienky, ale pre štedrý sociálny systém. EÚ by sa v tomto smere mala dohodnúť na jednotnej sociálnej politike, čo však nemôže nastať skôr ako budú zmazané ekonomické rozdiely medzi krajinami v rámci EÚ. V súčasnosti sa veľa diskutuje o riešení problémov v domovských krajinách migrantov. Ak sa vrátíme na začiatok a tohto článku a uvedomíme si, že práve západné krajiny spôsobujú vnútorné pnutie v týchto štátoch, o akej pomoci tak chceme diskutovať? Za najväčšiu výzvu tak považujeme sprísnenie kontrol

vonkajších hraníc EÚ a za uváženie stojí spolupráca so súkromnými vojenskými spoločnosťami, ktoré sa dnes v mnohých štátoch využívajú a sú neodmysliteľnou súčasťou obranného a bezpečnostného systému. (Ivančík, R., Nečas, P., 2017, s.147) Vytvorenie humanitárneho programu s určením prísnych kritérií ako sú ekonomický potenciál, jazyková vybavenosť, majetkové pomery, bezúhonnosť a pod., na základe ktorých bude možné prijať migrantov riadnym legálnym procesom. Ďalej je potrebné uvažovať o prístupe niektorých benevolentných krajín, ktorý podnecuje ilegálnu migráciu. Takýto prístup motivuje nelegálnych migrantov k pokusu o prekročenie vonkajšej hranice EÚ a zahájiť tak azylový proces utečenca aj napriek tomu, že sa by sa jednalo o ekonomického migranta, keďže úrady takúto taktiku len ťažko odhalia. Ak sa pozrieme na zloženie migrantov, sú to v prevažnej miere muži, takže sa vytvára predpoklad na zlučovanie rodín a tým pádom môže dôjsť k ešte väčšiemu nárastu migrantov, čo bude mať za následok absolútnu zmenu zloženia Európy.

Záver

Migrácia je fenomén, ktorý je v súčasnom svete vysoko aktuálny a dovoľme si povedať, že dnes zažívame druhé sťahovanie národov. Či a ako sme na túto skutočnosť pripravený ukáže čas avšak je potrebné zvážiť všetky aspekty a hľadať vhodné riešenia tak, aby sa v prvom rade myslelo na našu vlastnú bezpečnosť, ekonomickú stabilitu a spokojnosť domáceho obyvateľstva, ktoré je základom štátu. Sme toho názoru, že je potrebné pomôcť každému, kto reálne pomoc potrebuje avšak nesúhlasíme s tým, aby takáto pomoc bola poskytovaná každému, kto zneužije chaos a dobromyseľnosť na úkor tých, ktorí v Európe majú svoje korene, domov a majetok, tých ľudí, ktorý tvoria hodnoty a svojou prácou živia.

Literatúra:

DIVINSKÝ, B. 2005. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – stav, trendy, spoločenské súvislosti. Bratislava. 2005. ISBN 80-89149-04-9
Európsky pakt o prisťahovalectve a azyly [online][26.1.2018]. Dostupné na: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SK&f=ST%2013440%202008%20INIT>
IVANČÍK, R., NEČAS, P. 2017. Privatizácia vojenstva – 1. Vydanie. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2017. ISBN 9788074182693
JURČÁK, V. a kol. 2009. Organizácie medzinárodného krízového manažmentu. Liptovský Mikuláš. 2009. ISBN 978-80-8040-387-4
LIĐÁK, J. 2008. Medzinárodná migrácia v Európe v jej historickom kontexte. In: Almanach – Aktuálne otázky. . [online][25.1.2018]. Dostupné na internete: https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/almanach/Almanach_2_2008.pdf

Magna charta libertatum [online][25.1.2018]. Dostupné na internete:
<http://www.inuru.com/index.php/spolecnost/dokumenty/491-magna-charta-libertatum-1215-velka-listina-prav-a-svobod>
Medzinárodná organizácia pre migráciu. [online][25.1.2018]. Dostupné na internete:
<http://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-vo-svete>
ŠTEFANČÍK, R. Ekonomické a sociálne príčiny medzinárodnej migrácie v teoretickej reflexii. In: Slovenská politologická revue. Ročník X, č. 4, ISSN 1335-9096

SÚČASNÉ TRENDY VO VOJENSKOM VESMÍRNOM SEKTORE*

CURRENT TRENDS IN MILITARY SPACE SECTOR

Tomáš Hrozenský¹

ABSTRACT

Globálny vesmírny sektor prebieha v súčasnosti dynamickým evolučným procesom ovplyvňujúcim jeho fundamentálne štrukturálne charakteristiky. V predkladanom článku sa budeme zaoberať primárne vojenským vesmírnym sektorom, ktorý v posledných rokoch vykazuje viacero nových vývojových línií a priťahuje pozornosť a záujem nových a čoraz menších štátov. Vojenský vesmírny sektor nemožno vnímať striktne individuálne - berúc pritom do úvahy stále intenzívnejšie dual-use využívanie vesmírnych technológií, teda simultánne na vojenské a civilné/komerčné využitie. Vývoj v otázke militarizácie kozmu má potenciál vplývať na medzinárodno-politické a bezpečnostno-politické súvislosti. Článok ponúka pohľad na súčasné trendy a vývoj v oblasti vojenských vesmírnych spôsobilostí s cieľom identifikovať kľúčové vývojové línie a spôsob akým formujú vojenský vesmírny sektor, ako aj jeho vplyv na dianie v súčasnom globálnom vesmírnom sektore.

Key words: vesmír, kozmický priestor, bezpečnosť, militarizácia, ASAT

Úvod - Využívanie kozmického priestoru na vojenské účely

Prvé teoretické náznaky vojenského využívania vesmírnych aktivít badať už v 40. rokoch 20. storočia, teda v značnom predstihu v porovnaní s časom, kedy došlo k naštartovaniu kozmickej éry v roku 1957. Išlo však predovšetkým o teoretické úvahy alebo štúdie uskutočniteľnosti rôznych predstáv a nápadov, ktoré boli v danej dobe rozpracované, napr. možnosti využitia družicových technológií na snímkovanie objektov na povrchu planéty. Vývoj za týchto niečo vyše 60 rokov až do súčasnosti má, v kontexte témy tohto článku, za následok jednu hlavnú skutočnosť - realizácia vesmírnych aktivít, vojenskými subjektmi, resp. v širšom pohľade za účelmi národnej bezpečnosti a obrany zostáva stále prítomným. Pokiaľ pôjdeme pri analýze hlbšie, ukazuje, že vojenský vesmírny sektor sa zásadným spôsobom rozvinul a to aj v rovine štátov, ktoré prisudzujú vesmírnym aktivitám aj výraznú vojenskú dimenziu a takisto aj v rovine realizovaných vesmírnych aktivít, ktoré sú buď realizované priamo armádami

* Tento článok je publikovaný v rámci projektu VEGA 1/0545/17 - Transformácia bezpečnostného prostredia: aplikácia skúseností štátov Vyšehradskej štvorky na príklade Ukrajiny

¹ Tomáš Hrozenský, Mgr., interný doktorand, Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, tomas.hrozensky@umb.sk.

zložkami štátov sveta alebo s nimi súvisia v dôsledku aplikačného využitia družicových infraštruktúr. Chronologicky možno rozdeliť vývoj vo vojenských vesmírnych aktivitách do 3 období, ktorých charakteristiky sú uvedené v tabuľke nižšie.

Tabuľka č. 1 - Vývoj vojenských vesmírnych spôsobilostí v priebehu histórie

Prvopočiatky kozmickej éry - cca 1970	• absencia komplexných vojenských prístupov / programov • vojenský prvok viditeľný predovšetkým v raketových technológiách, ktorých prispôsobenie na lety do kozmu umožnilo vesmírne preteky • prvopočiatky vojenského družicového snímkovania
1970 - 1990	• rozvinutiu vojenských vesmírnych aktivít napomohlo ukončenie propagandisticko-idealistického vnímania vesmírnych aktivít • rozbehli sa viaceré programy s priamejším vojenským účelom • naštartovanie programov družicovej navigácie, kde minimálne pri systéme GPS je zrejmý prevažujúci vojenský rozmer • náznaky programov kozmického zbrojenia • kozmická dimenzia viditeľná aj v širšom veľmocenskom boji v rámci studenej vojny (napr. Strategická obranná iniciatíva z doby administratíva R. Reagana)
1990 - súčasnosť	• d'alekosiahly posun v aplikačnom vojenskom využívaní existujúcich infraštruktúr • pokračujúci rozvoj vojensko-priemyselného komplexu aj v sektore vesmírnych aktivít • rapídny nárast využívania tzv. dual-use spôsobilostí družicových technológií (z oboch strán, využitie civilných / súkromných spôsobilostí armádnych zložkami ako aj poskytnutie vojenských kapacít na civilno / komerčné účely) • plná integrácia vojenských vesmírnych spôsobilostí do pozemských vojenských systémov tradičných zložiek ozbrojených síl (pozemné sily, vzdušné sily, námorníctvo)

Zdroj: vlastné spracovanie

Rozdelenie do 3 vyššie spomínaných období reflektuje dôležité medzinárodno-politické a vesmírno-politické zmeny zaznamenané na prelome daných rokov. Prechod z prvého obdobia do druhého odzrkadľuje ukončenie obdobia vesmírnych pretekov medzi USA a ZSSR z roka 1971 úspešným programom misií Apollo na Mesiace. Kozmonautika prestala byť postupne vnímaná tak intenzívne vo vzájomnom propagandistickom súperení, do popredia sa viac začali dostávať také typy aktivít, ktoré mali praktickejšie a priamočiarejšie dosah na národné politiky v oblasti vedy, hospodárstva alebo bezpečnosti. 70

roky zaznamenali progres vo vývoji komunikačných, či navigačných družíc, vesmírne programy sa začali zaoberať kozmickými stanicami, do popredia sa dostali úvahy o nových technológiách cestovania do vesmíru (napr. americké raketoplány Space Shuttle). Obdobie po 90. rokoch je zase potrebné vnímať samostatne v dôsledku ukončenia Studenej vojny, kedy bol touto udalosťou značne postihnutý ruský vesmírny program a takisto v dôsledku skúseností z prvej vojny v Perzskom zálive, ktorá predstavovala medzník vo využívaní družicovej navigácie za účelom zefektívnenia iných zložiek armád, resp. bojových operácií a výrazne napomohla celkovému úspechu ťaženia USA a ich spojencov. Zároveň sa tým akoby symbolicky otvorila nová éra možností využitia kozmického priestoru za účelom dosahovania cieľov zahraničnej alebo bezpečnostnej politiky štátov sveta. V období po ukončení Studenej vojny do úvahy prichádzali stále predovšetkým USA a v menšej miere Rusko, dnes je stav na poli aktérov s rozpoznanou bezpečnostnou dimenziou vesmírnej činnosti podstatne širší.

Vychádzajúc z údajov vo vyššie uvedenej tabuľke možno konštatovať diverzifikáciu vojenských vesmírnych aktivít za posledných 20-25 rokov. Technologický progres značne ovplyvnil aj vývoj v ostatných 2 sektoroch – civilnom a komerčnom, kde možno hovoriť o podobnej diverzifikácii. V prípade vojenských vesmírnych aktivít možno aktuálne trendy identifikovať rôznymi spôsobmi. Sumár konkrétnych foriem realizovaných aktivít, ktoré možno zaradiť do vojenského vesmírneho sektora uvádzame v odrážkach nižšie:

- a) komunikačné systémy
- b) systémy skorého varovania (príp. tiež systémy súvisiace s protiraketovou obranou))
- c) navigačné systémy
- d) meteorologické systémy
- e) raketové nosiče

Pri bodoch a-d hovoríme o príslušných družiciach, resp. družicových zoskupeniach, netreba však zabúdať na to, že každý kozmický systém je okrem kozmického komponentu tvorený pozemnou stanicou a rádiový frekvenčným komunikačným kanálom medzi vesmírnym a pozemným komponentom. Bod e uvádzame ako samostatný za účelom poukázania na skutočnosť, že armády môžu využívať na cestovanie do kozmu vlastné špecifické raketové nosiče, ktorú môžu aj nemusia byť využívané civilným a komerčným sektorom. Výpočet nezahŕňa problematiku kozmického zbrojenia. Hoci už v minulosti boli Ruskom, Spojenými štátmi a Čínou úspešne otestované protidružicové zbrane, išlo primárne o systémy zem-vesmír. K reálnej tzv. weaponizácii kozmického priestoru, teda umiestňovaniu zbraní vo vesmíre zatiaľ nedošlo. Svoju úlohu zohráva aj technologická, či finančná náročnosť takýchto aktivít², ukazuje sa

² V rovine teórie je možné nájsť rozpracované rôzne koncepty. Hlavne v severoamerickom prostredí etabloval koncept tzv. vesmírnej moci, ktorý je možné vnímať podobne ako koncept

však že v medzinárodnom spoločenstve dnes predsa len prevláda strategické vnímanie vesmíru a umiestňovanie zbraní v ňom, či už by išlo o zbrane vesmír-vesmír alebo vesmír-zem, je brané skôr negatívne ako pozitívne. Je pravdou, že pokročilé formy zbraní a zbraňových systémov majú výrazný odstrašujúci charakter a teda otvárajú ďalšie nástroje zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu, dostávajú sa však do konfrontácie s vnímaním vesmíru ako kriticky dôležitého média, ktorý sprostredkováva služby dnes už nevyhnutné pre viaceré odvetvia hospodárstiev.

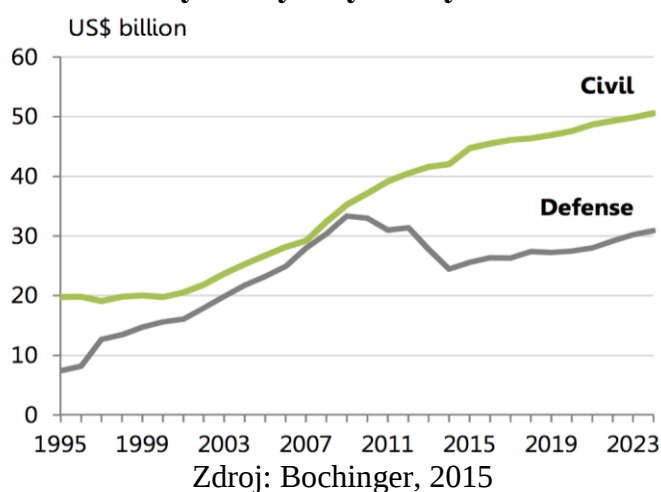
Komparácia vojenských vesmírnych aktivít vo svete

Vykreslenie súčasného stavu v globálnom vesmírnom sektore je potrebné vnímať v kontexte širších medzinárodno-politických súvislostí. Historické skúsenosti, či už ide napr. o využívanie kozmických spôsobilostí v ozbrojených konfliktoch alebo úspešné skúšky protidružicových technológií Čínou a Spojenými štátmi jasne dokumentujú, že vesmírna činnosť štátov sa neodohráva v medzinárodno-politickom vákuu, ale, práve naopak, niekedy až primárne súvisí so širšími medzinárodno-politickými súvislosťami, kde vesmírne aktivity môžu slúžiť ako nástroj realizácie zahraničnej politiky štátu alebo sú vnímané ako prvok kritickej infraštruktúry významný pre národnú bezpečnosť. V absolútnych číslach sa hodnota vojenských vesmírnych rozpočtov pri globálnom súčte pohybuje na úrovni 30-35 miliárd USD. Pri čerpaní údajov z verejne dostupných zdrojov sme využili údaje prestížnych reportov od inštitúcii Space Foundation a Euroconsult. V prípade údajov od Euroconsult (Bochinger, 2015) sa jedná o hodnotu tesne pod 30 mld. USD, Space Foundation (The Space Report..., 2018) uvádza absolútne čísla na úrovni 33 mld. USD (rok 2016). Rozdielnosti v daných číslach prisudzujeme rozdielnej metodike. Absolútne čísla nie je možné v kontexte vojenských vesmírnych aktivít uvádzať s

vzdušnej či námornej moci, aplikovaný v tomto prípade na prítomnosť vo vesmíre a využitie tejto prítomnosti na zvyšovanie mocenského potenciálu štátu. **Rosen** poukazuje na viaceré historické myšlienky: nejasné záležitosti ruskej vesmírnej stanice Saľut 3 (rok 1974), ktorá pravdepodobne disponovala istou formou delostreleckej zbrane alebo idey raketového konštruktéra **Wernera von Brauna** (50. roky) o využití vesmírnych staníc ako nukleárných platforiem (Rosen, 2013). Historickým príkladom môže byť aj projekt Strategickej obrannej iniciatívy amerického prezidenta **Ronalda Reagana** z obdobia 80. rokov 20. storočia. Nikdy síce nedošlo k jeho plnému naplneniu, no ako uvádza inštitúcia GlobalSecurity.org, projekt rátať s využitím kozmického sledovania alebo tzv. kozmických interceptorov (Strategic Defense Initiative, 2011). Z futurologického hľadiska sa relevantnými javia rôzne predpokladané schémy budúceho vývoja. Svoj ohlas si na začiatku milénia získalo už spomínané dielo **Everetta Dolmana** Astropolitik, v ktorom autor považuje pokorenie vesmíru za morálny imperatív a vyslovene vyzýva Spojené štáty na ovládnutie prístupu doňho a jeho následné využívanie aj na svoje zahranično-politické ciele (Dolman, 2002). Bežnými sú označovania kozmického priestoru za „ultimate high ground“ (napr. Posey, 2014 alebo Lambeth, 2003).

neomylnou presnosťou. Svoju úlohu tom zohrávajú jednak komplikovaný prístup k niektorým údajom utajenej povahy a takisto aj tá skutočnosť, že rozpočtové schémy aj civilných programov môžu mať vojenskú dimenziu a naopak, vojenské program nachádzajú využitie v civilných či komerčných vesmírnych aktivitách. V dôsledku tejto dual-use spôsobilosti je preto problematické exaktne stanoviť presnú sumu vyvíjanú na vojenskú vesmírnu činnosť a aj kvalitné zahraničné zdroje sa často uchylujú len k uvádzaniu odhadov a predpokladov. Porovnanie globálnych vládnych výdavkov na vesmír na škále civilné vs. vojenské vesmírny aktivity uvádzame v grafe č.1 nižšie.

Graf č. 1 - Porovnanie vládnych výdavkov na vesmírnu činnosť na škále civilné výdavky - výdavky na obranu

V kontexte článku možno pracovať so spomínanou hodnotou 30-35 mld. USD. Dvojtretinovú časť z tejto sumy pritom tvorí len vojenský vesmírny rozpočet USA, ktorý sa pohybuje na úrovni 22 mld. USD³. Tento samotný údaj predstavuje hádam najvýraznejší faktor potvrdzujúci dominantné postavenie USA v sektore vojenských vesmírnych aktivít a v krátkodobom ako aj strednodobom horizonte nie sú viditeľné náznaky, že by toto dominantné postavenie, čo sa fiškálnej roviny týka, malo byť konfrontované. Pri úvahe o potenciálnom ohrození postavenia USA v ukazovateli spôsobilostí sa však ukazuje iný obraz. Vychádzajúc zo základných fyzikálnych zákonov platných pre orbitálnu mechaniku, raketový pohon a vesmírne prostredie, predvídateľnosť pohybu a zraniteľnosť kozmických systémov, môžu vojenské vesmírne systémy USA v teórii predstavovať ciele deštruktívnych aktivít iných štátov sveta a naopak. Pri takejto úvahe však už zachádzame nad rámec stanovenej tematiky v predkladanej štúdii. Al-Ekabi pri diskusii o vojenských vesmírnych spôsobilostiach uvádza najdôležitejších aktérov (USA, Európa, Čína, Rusko, India, Japonsko, Severná Kórea) (Al-Ekabi, 2017).

³ Vojenský vesmírny rozpočet prevyšuje ročný rozpočet federálnej vesmírnej agentúry USA - NASA, ktorý v posledných rokoch osciluje na hodnote 18 mld. USD.

Spojené štáty americké predstavujú najvýznamnejšieho aktéra v globálnom vesmírnom sektore už niekoľko dekád. Sovietsky vesmírny program po ukončení vesmírnych pretekov nedokázal konkurovať škále amerického vesmírneho programu, čo navyše bolo umocnené aj rozpadom ZSSR, kedy sa vesmírny program už nasledovného Ruska dostal do výrazných organizačných a finančných problémov. Vojenské vesmírne spôsobilosti dnes významne podporujú globálne zahranično-politické záujmy USA, poskytujú pre armádne subjekty a decíziu sféru viaceré špecifické spôsobilosti – predsunutú prítomnosť vo svete prostredníctvom vojenských základní, prostriedok získavania geopriestorových informácií, podpora iných zložiek ozbrojených síl, a zvyšujú priamy mocenský potenciál a majú odstrašujúci prvok. Žiadna iná krajina nemá tak zásadným spôsobom rozvinuté vojenské vesmírne spôsobilosti a nemožno ani očakávať, že by sa vojenským vesmírnym spôsobilostiam USA mohol v dohľadnej budúcnosti niektorý z ostatných aktérov vyrovnávať. Pokiaľ by sme sa snažili identifikovať ďalšie štáty v poradí vo virtuálnom rebríčku vojenských vesmírnych spôsobilostí, **Venet** uvádza, že aj napriek stagnujúcemu vývoju po rozpade ZSSR a stále prítomnému dedičstvu sovietskych vesmírnych programov je v súčasnosti stále Ruská federácia tým štátom, ktorý v tomto poradí môžeme zaradiť za Spojené štáty americké (Venet, 2017). V posledných rokoch realizovalo Rusko reformu domáceho vesmírneho sektora, ktorý stále ešte nebol úplne „vyliečený“ z prudkých zásahov spôsobených rozpadom ZSSR, pričom viaceré organizačné zmeny boli doplnené aj pokračujúcim záujmom o doplnenie vojenských vesmírnych spôsobilostí a to hlavne v rovine pokročilého družicového pozorovania.

V prípade Číny je možné pozorovať dekádu rôznorodého vývoja. PO zrealizovaní ASAT skúšky v roku 2007 a ďalších podobných skúškach v nasledujúcich rokoch si medzinárodné spoločenstvo nebolo isté čínskym vnímaním bezpečnostných aspektov vesmírnej činnosti. V súčasnosti badať v čínskej vesmírnej politike dôraz k dodržiavaniu princípov vesmírnej bezpečnosti, kooperatívnejšie snahy a celkové „upokojenie situácie“ v oblasti vojenských vesmírnych aktivít, Al-Ekabi však podotýka, že Rusko, tak aj Čína dnes ASAT technológiami disponujú⁴ (Al-Ekabi, 2017). V prípade Číny vnímame tento stav mierneho upokojenia situácie ako výsledok splnených cieľov v zahranično-politickej oblasti, kedy viditeľné bezpečnostne orientované vesmírne aktivity našli využitie ako nástroj signalizácie rastúceho mocenského potenciálu krajiny takisto. Pokiaľ by sme v tomto veľmocenskom trojuholníku vnímali Rusko ako stagnujúcu až upadajúcu veľmoc a Čínu ako rastúcu mocnosť, podobné charakteristiky sú platnými aj pri pohľade na vesmírne

⁴ Také isté hodnotenie môžeme priradiť aj k USA. Tým, že viac prác v oblasti vesmírnej politiky a bezpečnosti pochádza z prostredia USA, môžu tieto texty vyvolávať dojem prílišného fokusu na ruské alebo čínske aktivity. Túto skutočnosť musíme brať v ohľad a objektívne povedať, že spôsobilosti USA sa minimálne rovnajú a pravdepodobne preyšujú podobné spôsobilosti pri Rusku a Číne

spôsobilosti. V prípade Ruska zohráva dôležitú úlohu sovietske dedičstvo (ľudský a technologický kapitál) v prípade Číny badáme naopak rast spôsobilostí a rast výdavkov na vesmírnu činnosť.

V Európe, či už individuálne alebo prostredníctvom spoločných európskych snáh nie je viditeľný tak zásadný záujem o využitie vesmírnych technológií v bezpečnostných politikách štátov, v širšom význame bezpečnostného sektora, nie v nevyhnutne vojenských aspektoch však môžeme konštatovať prítomnosť využitia kozmických spôsobilostí – posilňovanie spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, monitoring vonkajších hraníc, krízový manažment alebo autonómne spôsobilosti v civilných technológiách, akými sú napr. družicová navigácia. Vesmír ako nástroj bezpečnostnej politiky začal byť v horizonte posledných 10 rokov intenzívnejšie rozpoznávaný v Indii a Japonsku – v prípade Indie boli medializované informácie o skúškach raketových technológií, ktoré vykazovali charakteristicky ASAT technológií (zdroj), čo sa Japonska týka, v horizonte rokov 2008 - 2012 bolo zaznamenaných viacero trendov, či už prostredníctvom nového vesmírneho zákona (Japan's Space Law..., 2008) alebo expertných analýz prebiehajúceho vývoja, že krajina začala deklarovať výraznejší záujem o využívanie dual-use technológií a realizáciu vojenských vesmírnych aktivít.

V prípade ostatných krajín sveta úroveň vojenských vesmírnych aktivít nedosahuje úroveň vyššie spomínaných aktérov. V tejto súvislosti možno ešte poznamenať, že postavenie USA v tomto ohľade je najdominantnejšie, nakoľko ani kombinovaný rozpočet na vojenské vesmírne aktivity pri ostatných krajinách nedosahuje úrovne vojenského vesmírneho rozpočtu Spojených štátov amerických. Zraniteľnosť kozmických objektov a ich problematická ochrana robia prípadné zacielenie útoku na družice, berúc ešte pri tom do úvahy prepojenosť vesmírnych technológií na bezpečnosť štátu, minimálne v teoretickej rovine potenciálne zaujímavú alternatívu pre štát v prípadnom ozbrojenom konflikte. Z pohľadu Spojených štátov amerických môže potenciálne nebezpečne vyzeráť vesmírny program krajín ako Irán či Severná Kórea, ktoré už v minulosti demonštrovali spôsobilosť cestovania do kozmu či vývoja raketových alebo nukleárných programov. Dôležité je už spomínané prepojenie letov do kozmu s problematikou balistických rakiet. S rastúcim technologickým pokrokom prichádza do úvahy, že k ASAT zbraniam by sa teoreticky mohli dostať a operatívne ich aj využívať rôzni neštátni aktéri, ako napr. militantné hnutia či teroristické organizácie.

Deklarovanie mierového, predvídateľného, udržateľného prístupu k vesmíru je v prípade všetkých týchto spomínaných krajín z pohľadu vesmírnej bezpečnosti pozitívnym trendom, no stojí v kontraste s reálnymi činnosťami, ktoré ich vesmírne politiky zahŕňajú a ktoré teda dokumentujú pokračujúci záujem o vojenské vesmírne aktivity. Ten je ešte navyše podčiarknutý vnímaním kozmických technológií ako prvkov kritickej infraštruktúry. Stojí táto skutočnosť v kontraste s mierovými princípmi?

Militarizácia kozmického priestoru je fenoménom, ktorý je prítomným od počiatkov éry kozmonautiky. Využitie vesmíru na vojenské účely nestojí nevyhnutne v protiklade s mierovými princípmi. Musíme však vnímať spôsob, ktorým sú vojenské vesmírne aktivity vykonávané. Pokiaľ by došlo ku kozmickému zbrojeniu a presunu ozbrojeného konfliktu zo Zeme aj do kozmického priestoru, taký stav už zreteľne odporuje princípom mierového využívania vesmíru.

Faktory v súčasnosti ovplyvňujúce rozvoj vo vojenskom vesmírnom sektore

Na utvorenie komplexnej mozaiky o súčasnom stave vo vojenskom vesmírnom sektore na globálnej úrovni je potrebné poukázať na viacero externých faktorov ovplyvňujúcich záujem štátov o vojenskú vesmírnu činnosť a dôsledky, ku ktorým takáto činnosť môže viesť. Čoraz intenzívnejšie prepojenie viacerých sektorov hospodárstva (doprava, poľnohospodárstvo, meteorológia, bankovníctvo) na služby sprostredkované družicovými technológiami posilňuje strategický význam využívania kozmického priestoru, a môže tak v rozhodovacom procese robiť z kozmických technológií prvky kritickej infraštruktúry štátu. Krehkosť a zraniteľnosť kozmických systémov v tejto súvislosti rozhodne nenapomáha a tak sa dostávame do situácie, kedy na národnej ale aj medzinárodnej úrovni sú vyvíjané aktivity posilňujúce tzv. vesmírnu bezpečnosť, teda bezpečný a udržateľný prístup do vesmíru. V bezpečnostnom vesmírnom sektore tak môžeme vnímať 2 ako-keby samostatné oblasti vývoja, kedy jeden môžeme identifikovať ako využitie vesmírnych aktivít v bezpečnostnej politike štátu a druhý ako posilňovanie vesmírnej bezpečnosti, čo teda predstavuje oproti individuálnemu, egoistickému prvému trendu podstatne univerzálnejší, na morálnych princípoch založený trend. Potrebné je v tomto kontexte vnímať aktérov – klasický bezpečnostný rozmer vesmírnych aktivít je viditeľný v aktivitách štátu prostredníctvom angažovanosti silových rezortov, zatiaľ čo agenda vesmírnej bezpečnosti je prítomná v politických deklaráciách, na úrovni medzinárodných organizácií či v pôsobení mimovládneho sektora. Teda v širšom kontexte vnímania bezpečnosti. Všímajúc si historické hľadisko ako aj stručný prehľad praktických využití vesmíru na účely bezpečnostnej politiky štátu, vidíme existenciu niekoľkých možných využití kozmických technológií v bezpečnostnej politike:

- Podpora iných zložiek ozbrojených síl a operácií, ktoré tieto zložky realizujú
- Prostriedok na získavanie geopriestorových informácií
- Zvyšovanie mocenského potenciálu štátu
- Odstrašujúci prvok
- Komunikačný kanál
- Využitie v krízovom riadení

O významne vesmírnych technológií v bezpečnostnej politike štátu môžeme hovoriť aj cez prizmu teoretických konceptov v rámci bezpečnostných štúdií. Je nespochybniteľné, že etablovaný vojenský vesmírny program posilňuje mocenský potenciál štátu v komparatívnej analýze s inými štátmi. K dispozícií sú takisto odborné texty skúmajúce možnosti využitia odstrašujúceho potenciálu vojenských vesmírnych aktivít v súčasnosti. Čínske vesmírne aktivity, hlavne v súvislosti so skúškami technológií demonštrujúcich priamo alebo nepriamo ASAT spôsobilostí predstavujú podľa nášho názoru dôkaz, že odstrašujúci potenciál vojenských vesmírnych aktivít je v súčasnosti rozpoznávaný. Nejde možno o ten najdôležitejší faktor v kontexte celkovej mozaiky odstrašovania, v súčasnej dobe a rozpoznanom významne moderných technológií pri dosahovaní cieľov zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu, je aj tento technologický ukazovateľ dôležitý. Najvýraznejšou témou v problematike bezpečnostných aspektov vesmírnej súčasnosti sú dnes protidružicové technológie (ASAT). Predstavujú formu vesmírnych aktivít, ktorá má význam pre napĺňanie cieľov v zahraničnej alebo bezpečnostnej politike štátu, zároveň tiež vplýva na formovanie agendy vesmírnej bezpečnosti⁵, v dôsledku svojej konfrontačnej povahy a negatívnych efektov na problematiku kozmického odpadu. Vývoj technológií, ktoré je možné využiť na nepriateľské účely nie je vo vesmírnom sektore novou témou, dokumentovať to možno viacerými americkými alebo sovietskymi iniciatívami z minulého storočia. ASAT problematika sa stala opätovne aktuálnou v nadväznosti na ASAT testy z rokov 2007 a 2008, ktoré vykonali Čína a USA. Ďalšie zrealizované testy, či dokumentovaný vývoj technológií vykazujúcich známky ASAT využitia, týmito dvoma ale aj ďalšími krajinami (Rusko, India) je dôkazom opätovného záujmu o tieto technológie. Kde možno hľadať príčiny? V prvom rade v technologickom vývoji, ktorý uľahčuje a zjednodušuje realizáciu takýchto aktivít. S posúvajúcimi sa hranicami poznania a klesajúcou nákladnosťou vesmírnej činnosti je ovplyvnená aj technologická a finančná nákladnosť ASAT projektov.

Ako možná príčina sa tiež ukazuje súčasný stav v medzinárodnom politickom systéme. Je obnovený záujem o ASAT technológie dôsledkom tendencií ochladzovania vzťahov medzi mocnosťami a objavenia sa nových konfrontačných línií? Berúc do úvahy roky 2007 a 2008, kedy došlo k prvým „novodobým“ závažným ASAT skúškam, nemyslíme si, že by ASAT problematika bol v súčasnosti priamym dôsledkom zhoršenia vzťahov medzi aktérmi v svetovom politickom systéme. Keďže sme však poukázali na to, že vesmír má potenciál byť nástrojom realizácie zahraničnej alebo bezpečnostnej politiky štátu, v dobe ochladenia vzťahov medzi hlavnými aktérmi svetového politického systému, môžu ASAT technológie plniť signalizačné funkcie vysokej technologickej úrovne krajiny a rozvinutých vojenských spôsobilostí.

⁵ Vesmírnu bezpečnosť možno definovať ako bezpečný a udržateľný prístup do vesmíru a absenciu pred kozmickými hrozbami

Pokiaľ tieto skutočnosti ešte zasadíme do trendu pokračujúceho technologického pokroku a vývojovej línie rastu počtu aktérov realizujúcich vesmírnu činnosť, nie je prekvapením že záujem o ASAT problematiku začína byť viditeľný aj v menších a menej rozvinutých štátoch. ASAT teda nie je novou témou, aktuálnou ju však robia nové podmienky, v ktorých sa odohráva – či už ide o podmienky technologické alebo politické.

Pomerne detailnú analýzu ASAT spôsobilostí môžeme nájsť v publikácii od Weeden a Samsonovej (2018), ktorá navyše čerpá z otvorených zdrojov a po tejto stránke spadá do zamerania našej dizertačnej práce. Weeden a Samsonová poskytujú typológiu základných foriem ASAT technológií:

- ASAT technológia fungujúca na princípe vertikálneho vzletu do vesmíru
- Ko-orbitálny ASAT systém (nachádzajúci sa pred použitím na orbitách
- Upriamená energia (napr. laser)
- Elektromagnetické rušenie (napr. narúšaním rádiových signálov)
- Kybernetický útok (na počítačové systémy, ktoré sú súčasťou vesmírnych projektov

Inou typológiou, viac zjednodušenou môže byť rozdelenie ASAT technológií na kinetické (priamy zásah, explózia v blízkosti) a nekinetické (elektromagnetické, cyber, upriamená energia) formy ASAT technológií. Typológia, ktorú predkladajú vyššie spomínaní autori je užitočnou nakoľko poukazuje na rozdielnosť 2 kinetických foriem ASAT zbraní – tých, ktoré sú použité zo Zeme a tých, ktorých použitiu predchádza umiestneniu na orbitu. Weeden a Samsonová poukazujú na nasledovných aktérov svetového politického systému, ktorých je v kontexte ASAT problematiky potrebné brať ako významných (Weeden, Samson, 2018):

- USA – Spojené štáty zatiaľ nedisponujú funkčnou ASAT technológiou vertikálneho vzletu, preukázali však v minulosti obmedzenú ASAT spôsobilosť protiraketovej obrany. USA prevádzkujú funkčný mechanizmus elektromagnetického rušenia signálov. V posledných rokoch bolo zaznamenaných viacero orbitálnych operácií a manévrov, ktoré môžu signalizovať záujem o ko-orbitálne ASAT systémy. USA robí dôležitého aktéra aj záujem verejného sektora o otázky vesmírnej bezpečnosti a súčasné iniciatívy dokumentujúce význam vesmíru pre národnú bezpečnosť.
- Čína – Autori vnímajú čínsky záujem o ASAT ako stojaci v kontraste s prezentovanými stanoviskami na medzinárodných fórach, ktoré však začali byť v posledných rokoch opatrnejšie a používajúce menej prezradzujúce formulácie. Čína preukázala v minulosti spôsobilosť ASAT technológií prvého typu a vyvíja aj technológie vykazujúce znaky možných ko-orbitálnych ASAT technológií. Z dostupných zdrojov nie sú evidované dôkazy o tom, že by Čína využívala ASAT vo vojenských operáciách.

- Rusko –ASAT agenda má v Rusku svoje historické pozadie, aktuálny vývoj v tejto otázke je však dôsledkom znovu objaveného záujmu o ASAT, ktorý je v Rusku možné vidieť v poslednej dekáde. Existuje viacero zaznamenaných aktivít, ktoré v prípade Ruska ukazujú záujem krajiny o vývoj ko-orbitálnych ASAT systémov, disponovanie limitovanou spôsobilosťou vertikálnych ASAT systémov a aktivity vykazujúce pokročilejšie formy využívania elektromagnetických alebo kybernetických foriem zasiahnutia nepriateľského štátu a jeho technologických systémov.
- India – rastúci záujem verejného sektora o vesmír, ako aj snahy o silnejšie postavenie v svetovom politickom systéme podmieňujú aj intenzívnejší rozvoj protiraketovej obrany krajiny, čo vytvára pri Indii implicitne možnosť disponovania technológiami s ASAT spôsobilosťami.
- Irán – predstavuje krajinu s nie zásadne významným vesmírnym sektorom, no v minulosti demonštrujúcim spôsobilosť autonómnej vesmírnej misie. Záujem o pokročilejšie formy vesmírnych aktivít a prvé 2 typy ASAT technológií nie je viditeľný, Irán však už v minulosti viac krát preukázal spôsobilosť narušania prevádzky komerčných družíc prelietavajúcich ponad územie krajiny prostredníctvom rušenia elektromagnetických signálov
- Severná Kórea – je takisto krajinou, ktorá už deklarovala záujem o vesmírnu činnosť, tá sa zatiaľ reálne nerozvinula, a spôsobilosť raketových technológií pre prípadne ASAT využitie je otáznou. Severná Kórea už však v minulosti preukázala schopnosť rušenia civilných GPS signálov.

Záver

Nový vývoj a trendy vo vojenskom vesmírnom sektore sa v dôsledku pokračujúceho technologického pokroku a rastúcej dôležitosti vesmíru v politických procesoch na Zemi prejavuje podobne výrazne ako nové trendy v komerčnom vesmírnom sektore či civilnom vesmírnom sektore. V kontexte vojenských vesmírnych aktivít zostáva prvoradou podporná funkcia iných zložiek ozbrojených síl, ktorú vesmírne technológie ako multiplikátor sily týmto zložkám poskytujú. Kozmický priestor sa zatiaľ nestal arénou priamych nepriateľských operácií. Aj napriek zreteľnému vývoju spôsobilostí vo viacerých štátoch, ktoré by to umožňovali, tento scenár nepredpokladáme a to z dôvodu prevažujúceho vnímania vesmíru a vesmírnych spôsobilostí ako prvkov kritickej infraštruktúry štátu (význam pre iné verejné politiky a odvetvia hospodárstiev). Vývoj týchto „nepriateľských“ spôsobilostí, napr. vo forme ASAT technológií vnímame primárne ako odstrašujúci prvok a nástroj signalizácie vysokej technologickej úrovne štátu. Čo sa konkrétnych spôsobilostí týka, evidentným je dominantné postavenie USA. Žiadna iná

krajina nemá tak zásadným spôsobom rozvinuté vojenské vesmírne spôsobilosti a nemožno ani očakávať že by sa vojenským vesmírnym spôsobilostiam USA mohol v dohľadnej budúcnosti niektorý z ostatných aktérov vyrovnáť, hoci vývoj z Číny či Ruska v oblasti ASAT technológií je markantný.

Literatúra

- AL-EKABI, C. 2017. *Space Policies, Issues and Trends 2016-2017*. Vienna : European Space Policy Institute. 88 s.
- BOCHINGER, S. 2015. Space Exploration in the Space Economy. Dostupné na internete: <http://www.unoosa.org/documents/pdf/copuos/stsc/2016/symp-01E.pdf>.
- DOLMAN, E.C. 2002. *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*. London : Frank Cass Publishers. 208 s. ISBN 0-7146-8197-0.
- HARMS, J. 2013. *The Future of Warfare Requires Space Capabilities*. Dostupné na internete: <http://blog.heritage.org/2013/03/03/the-future-of-warfare-requires-space-capabilities/>.
- Japan's Space Law Revision: the Next Step Toward Re-Militarization?* 2008. Dostupné na internete: <http://www.nti.org/analysis/articles/japans-space-law-revision/>.
- LAMBETH, B. 2003. *Mastering the Ultimate High Ground*. Santa Monica : RAND. 178 s. ISBN 0-8330-3330-1
- POSEY, B. 2014. *Space: The Ultimate High Ground*. Dostupné na internete: <http://www.spacenews.com/article/opinion/39613space-the-ultimate-high-ground>.
- ROSEN, A. 2013. *Give Peace a Chance - in Space*. Dostupné na internete: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/01/give-peace-a-chance-inspace/267223/>.
- Space Security Index 2016: Executive Summary*. 2016. Dostupné na internete: <http://spacesecurityindex.org/wp-content/uploads/2016/10/SSI-2016-Executive-Summary.pdf>.
- The Space Report Online*. 2018. Dostupné na internete: <https://www.thespacereport.org/>.
- VENET, C. 2017. Space Security in Russia. In In SCHROGL, K. a kol. 2015. *Handbook on Space Security*. New York: Springer. 1036 p. ISBN 978-1-4614-2030-9
- WEEDEN, B. – SAMSON, V. 2018. *Global Counterspace Capabilities: An Open Source Assessment*. Dostupné na internete: https://swfound.org/media/206118/swf_global_counterspace_april2018.pdf.

TRESTNO-PRÁVNE ASPEKTY EXTRÉMIZMU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A ČINNOSŤ POLÍCIE NA TOMTO ÚSEKU

PENAL CODE ASPECTS OF EXTREMISM IN THE SLOVAK REPUBLIC AND ACTIVITIES OF THE POLICE DEPARTMENT

Štefan Jakabovič¹- Tomáš Jakabovič²

ABSTRACT

Scientific article focuses on the aspects of criminal code related specifically to extremism and further elaborates activities of relevant organs of the police department in area of prevention and repression of extremism in the Slovak republic. Breaking point in these efforts took place when the national anti-terrorist unit merged with the anti-extremism division. This act was accompanied with the amendment of the penal code alongside the Code d'instruction criminelle (Code of criminal procedure.) These events helped to improve effectiveness and provided a better framework for state 's authorities in their fight against extremism, which is in the phase of resurgence.

Key words: Extremism, Penal Code, anti-terrorism, radicalism, prevention, police department, constitution, Slovak republic

Úvod

Súčasná spoločnosť je charakterizovaná.. rôznorodosťou jej názorov a postojov. Ide o spoločnosť vyznačujúcu sa silným.. akcentom.. na individualitu originalitu, jedinečnosť, rivalitu, osobný úspech a prosperitu. Rôzne spoločenské skupiny chcú svoje ideály a svoj názor na svet presadiť aj za použitia neprimeraných metód. S prejavmi extrémistických skupín, hnutí a jednotlivcov sa stretávame takmer každodenne. Extrémizmus je potrebné zaradzovať k jedným z najnebezpečnejších protispoločenských javov. Vo všeobecnosti ide o správanie, ktoré sa významne odlišuje od bežného, spoločnosťou akceptovaného

¹ Štefan Jakabovič, plk. v. v. JUDr., LL.M., riaditeľ, Ústav celoživotného vzdelávania, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Kukučínova 17, 040 01 Košice, Slovenská republika, externý doktorand Akadémie Ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, e-mail: stefan.jakabovic@vsbm.sk.

² Tomáš Jakabovič, mjr. JUDr. Mgr., vedúci oddelenia, Oddelenie koordinácie a policajno-colnej spolupráce, Národná protidrogová jednotka, Národná kriminálna agentúra, Prezídium Policajného zboru, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Pribinova 2, 812 71 Bratislava, Slovenská republika, externý doktorand Akadémie Policajného zboru v Bratislave, tomas.jakabovic@minv.sk.

správania sa. Nemožno ho považovať však len za protizákonné, kriminálne konanie. Extrémizmus je spojený s aktivitami, ktoré smerujú k potlačeniu základných ľudských práv garantovaných ústavou alebo inými medzinárodnými dokumentami.

Preto aj Slovenská republika identifikuje hrozby, vývojové trendy a zraniteľné oblasti, ktoré postihuje extrémizmus. Následne príslušné štátne orgány navrhujú aj primerané opatrenia s cieľom predchádzania a objasňovania prípadov extrémizmu.

Výsledkom týchto opatrení je aj trestne-právna úprava extrémizmu s cieľom pozitívneho ovplyvňovania bezpečnostného prostredia v Slovenskej republike a takto aj celkovej vnútornej bezpečnosti štátu.

1 Trestno-právne aspekty extrémizmu v Slovenskej republike

Ústava č. 460/1992 Zb. deklaruje v prvej hlave, prvom oddieli, v čl. 1 odstavci jeden: *„Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.“* (Ústava SR, 1999) Následne aj v druhej hlave, v prvom oddieli, článok 12, odstavec 2: *„Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.“* (Ústava SR, 1992)

Základnými prameňmi trestného práva hmotného a procesného v právnom prostredí Slovenskej republiky v nadväznosti na problematiku extrémizmu je okrem **Ústavy č. 460/1992 Zb.** (ďalej len "ústava SR"), aj **z.č. 300/2005 Z.z.** Trestný zákon (ďalej len „TZ“) v znení neskorších predpisov, **z.č. 301/2005 Z.z.**, Trestný poriadok (ďalej len „TP“) v znení neskorších predpisov známy, **z.č. 91/2016 Z.z.**, o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len "TzPo"). Z podzákonných právnych predpisov a stratégií vystupuje do popredia vládna **Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019** (ďalej len „konceptia“).

Do vedľajších prameňov práva môžeme zaradiť **z.č. 372/1990 Zb., o priestupkoch** v znení neskorších predpisov, **z.č. 125/1996 Z.z., o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému**. Pri trestnoprávnej úprave trestných činov extrémizmu je nevyhnutné spomenúť aj priestupkovú úpravu podľa §47a z.č.372/1990 Zb., tzv. priestupky extrémizmu na úseku priestupkov proti verejnému poriadku. Priestupkov extrémizmu sa môže priestupca dopustiť nedbanlivostnou formou zavinenia podľa §3,§4 z.č. 372/1990 Zb.

1.1 Vymedzenie pojmu extrémizmus a násilný extrémizmus

TZ v § 1 deklaruje "*Tento zákon upravuje základy trestnej zodpovednosti, druhy trestov, druhy ochranných opatrení, ich ukladanie a skutkové podstaty trestných činov.*" (z.č.300/2005 Z.z., §1, 2005)

Na extrémizmus sa v nadväznosti na medzinárodné dokumenty (Rezolúcia č. 2178, 2014) dá nazerať v dvoch rovinách, resp. spôsoboch výkladu a to extenzívne a doslovne. **Doslovný výklad vychádza z taxatívneho vymedzenia trestných činov extrémizmu v §140a TZ** a to: „*Trestné činy extrémizmu sú trestný čin*

- 1) *založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa §421,*
- 2) *prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa §422,*
- 3) *výroby extrémistických materiálov podľa §422a,*
- 4) *rozširovania extrémistických materiálov podľa §422b,*
- 5) *prechovávaní extrémistických materiálov podľa § 422c,*
- 6) *popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa §422d,*
- 7) *hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa §423,*
- 8) *podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa §424,*
- 9) *apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa §424a a*
- 10) *trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa §140písm.e)*“ (z.č.300/2005 Z.z., 2005)

V rámci extenzívneho výkladu, ktorý zahŕňa nazeranie medzinárodného a európskeho práva na extrémizmus aj ako na formu tzv. **násilného extrémizmu**, ktorý je „**priamo nápomocný pri páchaní trestných činov terorizmu**“ dokumenty (Rezolúcia č. 2178, 2014), **môžeme sem zaradiť aj trestné činy podľa §140b TZ trestné činy terorizmu** a to

- 1) *založenie, zosnovania a podporovanie teroristickej skupiny (§297),*
- 2) *trestný čin terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme (§419),*
- 3) *zločin spáchaný členom teroristickej skupiny a zločin spáchaný z osobitného motívu (§140 písm. d). (z.č.300/2005 Z.z., §140, 2005)*

Pridávame taktiež skutkovú podstatu **Teroru podľa §313, §314 TZ**. V uvedených prípadoch trestných činov násilného extrémizmu vystupuje extrémistická ideológia ako hlavný motív páchatel'ov, ktorý je nevyhnutný pri preukázaní subjektívnej stránky trestného činu, v našom prípade úmyslu páchatel'ov.

Podľa §129, ods. 3 "**extrémistickou skupinou** sa na účely tohto zákona rozumie **spolčenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu extrémizmu.**" (z.č.300/2005 Z.z., §129, 2005) Podľa §129, ods. 5 "**teroristickou**

skupinou sa rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia na účely spáchania trestného činu teroru alebo trestného činu terorizmu." (z.č.300/2005 Z.z., §129, 2005)

Medzi kvalifikačné pojmy zaradujem **osobitný motív** podľa §140 písm. d) "*v úmysle spáchať trestný čin terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419*", a písm. e) "*z nenávisťi voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie...*" (z.č.300/2005 Z.z., §140, 2005)

2 Činnosť polície v oblasti prevencie a boja proti extrémizmu

Uvedenú problematiku realizuje v praktickej činnosti Národná protiteroristická jednotka, ktorá vznikla 01.02.2017 v štruktúre NAKA Prezídia PZ, zlúčením odboru boja proti terorizmu a odboru extrémizmu a diváckeho násilia v nadväznosti na novelu Trestného zákona a Trestného poriadku. Činnosť národnej protiteroristickej jednotky je predovšetkým zameraná na odhaľovanie a vyšetrovanie trestných činov terorizmu podľa § 140b Trestného zákona, trestných činov extrémizmu podľa § 140a Trestného zákona a trestných činov teroru podľa prvého dielu siedmej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Národná protiteroristická jednotka je zároveň gestorom boja proti extrémizmu z celospoločenského hľadiska a v spolupráci s príslušnými ústrednými orgánmi štátnej správy a ďalšími vybranými subjektmi spracováva, plní vo vymedzenom rozsahu a vyhodnocuje plnenie úloh vyplývajúcich z Koncepce boja proti extrémizmu.

Koncepcia predstavuje základný dokument definujúci strategické priority Slovenskej republiky (ďalej „SR“) v oblasti predchádzania a eliminácie radikalizácie, extrémizmu a s nimi spojenej protispoločenskej činnosti ohrozujúcej základné práva a slobody osôb a základy demokratického právneho štátu. Zároveň je koncepcia premietnutím úloh zo Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie (ďalej „EÚ“) v oblasti predchádzania násilnému extrémizmu a radikalizácii.

Nárast radikalizácie obyvateľstva v krajinách za hranicami EÚ postihnutých vnútornými konfliktami, vznik ozbrojených skupín s extrémistickou ideológiou v týchto oblastiach a zapájanie občanov krajín EÚ do takýchto konfliktov totiž priamo ovplyvňuje aj bezpečnostnú situáciu krajín EÚ, vrátane Slovenska. Vychádzajúc z uvedeného je zrejmé, že pri existujúcej situácii je potrebné zamerať sa na prevenciu radikalizácie a elimináciu faktorov, ktoré ju podmieňujú.

Aj keď situáciu v oblasti radikalizácie a extrémizmu možno v SR považovať za stabilnú a bez významnejších incidentov ohrozujúcich stabilitu

štátu, je potrebné, aby sa k možným zmenám pristupovalo predvídavo a najmä s ohľadom na okolité štáty, či celkovú bezpečnostnú situáciu v Európe.

V kontexte extrémizmu nie je možné a ani správne chápať SR izolovane od týchto trendov a je preto potrebné venovať pozornosť aj vývoju v okolitých štátoch. Vzhľadom na vysokú mieru prepojení a spolupráce domácich extrémistických subjektov s extrémistickými organizáciami a skupinami v okolitých štátoch sú práve podnety zo zahraničia významné pri formovaní nových trendov, metód pôsobenia, organizovania a zmien ideológie v rámci extrémistickej scény v SR.

V roku 2017 sa činnosť policajtov národnej protiteroristickej jednotky agentúry zameriavala na osoby a skupiny inklinujúce k širokému spektru extrémizmu, avšak najvýraznejšie prejavy boli zaznamenané v oblasti pravicovo orientovaného extrémizmu, pričom v tejto súvislosti bola dokumentovaná činnosť niekoľkých organizovaných skupín. V roku 2017 bolo zaznamenaných 266 vecí, v ktorých bolo v 176 prípadoch začaté trestné stíhanie vo veci 225 trestných činov extrémizmu, pričom v 82 prípadoch išlo o trestné činy spáchané v kybernetickom priestore (v 71 prípadoch v rámci sociálnej siete Facebook). V prípadoch z kybernetického priestoru išlo najmä o zverejňovanie agresívnych a nenávisťných prejavov voči menšinám v diskusných internetových fórach, prejavy sympatií k nedemokratickým režimom, zverejňovanie zakázaných symbolov na sociálnych sieťach. V sledovanom období boli vznesené obvinenia v 53 prípadoch, z toho v 13 prípadoch pre trestné činy extrémizmu spáchané vo virtuálnom priestore. 51 obvinení vzniesla agentúra a v 2 prípadoch bola trestná činnosť extrémizmu objasnená krajskými riaditeľstvami Policajného zboru.

Významné zvýšenie zistených extrémistických skutkov, predovšetkým skutkov vyhladaných v rámci kybernetického priestoru v sieti Internet, je možné pripísať jednak vzniku národnej protiteroristickej jednotky v rámci agentúry ako organizačnej zložky prísne špecializovanej na vyšetrovanie trestných činov extrémizmu, , jednak zavedením nových skutkových podstát trestných činov extrémizmu a úprav existujúcich trestných činov. Táto je dozorovaná od 1. januára 2017 a Špecializovaným trestným súdom a Úradom špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky. V nadväznosti na uvedené je možné konštatovať, že citlivosť spoločnosti voči extrémistickým prejavom, hlavne v prostredí siete Internet vzrástla, čo sa pozitívne prejavilo v počte občanmi nahlásených podozrení z trestnej činnosti.

Z počtu 94 trestných činov z tzv. reálneho sveta bolo najviac zistených v Bratislavskom kraji (20) a Žilinskom kraji (16) a najmenej v Košickom kraji a Prešovskom kraji (v oboch krajoch po 4 skutky). V sledovanom období boli vznesené obvinenia 47 osobám v 43 prípadoch.

Najväčší podiel na spáchaných trestných činoch mal v hodnotenom období trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 Trestného zákona (79 prípadov), druhým v poradí bol trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 pism. e) v počte 34 prípadov a

tretím v poradí bol trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 Trestného zákona v počte 27 prípadov.

Čo sa týka špecifickej kategórie trestných činov extrémizmu, ktorými sú trestné činy páchané z osobitného motívu podľa § 140 pism. e) Trestného zákona, tzn. z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie, išlo predovšetkým o trestné činy výtržníctva, nebezpečného vyhrážania a poškodzovania cudzej veci, pričom v menšej miere boli zaznamenané aj trestné činy lúpeže, krádeže, vydierania, násilia proti skupine obyvateľstva, či ublíženia na zdraví. Najčastejšie dochádzalo k páchaniu týchto trestných činov na miestach verejnosti prístupných a prejavovali sa najmä ako fyzické útoky sprevádzané rasistickými verbálnymi prejavmi, ďalej ako hanlivé pokriky, slovné útoky, verejne publikované urážlivé texty, nezriedka aj zobrazením extrémistických symbolov na budovách.

V rámci boja proti extrémizmu z aspektu nulovej tolerancie protispoločenského správania bolo v roku 2017 bolo zaznamenaných 24 priestupkov extrémizmu podľa § 47a zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, ktorých prerokovanie bolo vedené útvarmi Železničnej polície.

Národná protiteroristická jednotka agentúry sústredovala v hodnotenom období štatistické údaje v súvislosti problematikou diváckeho násilia, pričom zaznamenaných bolo 28 trestných činov diváckeho násilia, z ktorých bolo 24 objasnených. Z uvedeného počtu bolo 23 trestných činov výtržníctva, 2 trestné činy útoku na verejného činiteľa a po 1 trestnom čine poškodzovania cudzej veci, ublíženia na zdraví a prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd. Taktiež bolo zaznamenaných 171 priestupkov diváckeho násilia.

Záver

OSN vo svojich prameňoch práva prijalo trojicu základných deklarácií, upravujúcich základné práva a slobody jednotlivcov. Zároveň sa OSN explicitne vyjadrila za zákaz hnutí, ktoré by mali na základe zakázaných ideológií snahu také konanie z minulosti obnoviť. OSN sa stala svedkom nielen dynamického vývoja základných práv a slobôd, ale aj hnutí a ideológií, ktoré stoja na opačnej strane. Tieto hnutia začali zneužívať nielen demokraciu a politický systém, ale celé náboženské skupiny. Vo svojich ďalších prameňoch práva preto Bezpečnostná rada aktívne reagovala na potreby doby a boja proti ideológiám a skupinám, ktoré nezdieľajú civilizačný odkaz ľudstva.

Európska únia si je vedomá, že práve jej priestor sa stal rodiskom najzvrátenejších hnutí a ideológií a zároveň im dal reálny priestor k

sebarealizácii. Práve spoločný historický odkaz inšpiroval inštitúcie EÚ prijať ústavu EÚ a stanoviť Chartu základných práv Európskej únie, ktorým sa len potvrdzuje záväzok voči medzinárodnému spoločenstvu. Podobne ako OSN sa EU snaží reflektovať dynamiku vývoja extrémistických hnutí a ideológií a vydáva právne akty, ktoré by zohľadňovali problém nielen v trestnej ale aj preventívnej rovine.

Právna úprava extrémizmu v slovenskom vnútroštátnom práve je unikátna. Trestný zákon vo svojich ustanoveniach explicitne definuje, čo znamená v našom právnom systéme extrémizmus a aké trestné činy do tejto skupiny skutkových podstát zaraďuje. V kombinácii s ostatnými prameňmi práva vytvára slovenské právne prostredie „de lege lata“ ideálny priestor pre úspešné potláčanie extrémistickej kriminality. Vytlačenie extrémizmu späť na spoločenskú perifériu je primárna úloha trestného práva. To sa môže udiat preventívnou činnosťou, celospoločenským postupom, ale najmä likvidáciou organizovanosti a finančného zabezpečenia extrémistických skupín.

Literatúra:

Charta základných práv Európskej únie 2012/C 326/02
Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019
Lisabonská zmluva - Zmluva o EU (2007)
Medzinárodný dohovor o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach
Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach,
Rezolúcia bezpečnostnej rady OSN č. 1624 (2005)
Rezolúcia bezpečnostnej rady OSN č. 2178 (2014).
Rozhodnutie rady Európskej únie 2008/913/SVV
Ústava SR. 1992. Zákon č.460/1992 Zb.
Všeobecná deklarácia ľudských práv
Zákon číslo 300/2005 Z.z. 2005.
Záver Rady Európskej únie a vládnych predstaviteľov členských štátov ohľadne prevencie radikalizácie vedúceho k násilnému extrémizmu. (2016/C/467/02).
Záver Rady Európskej únie o boji proti trestným činom z nenávisťi v Európskej únii (ST 17057 2013 INIT)
Štatistická ročenka 2016 - 2010, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky,
Štatistika kriminality za rok 2017 [online]. 2017. MINV. [cit. 2018-02-17]. Dostupné na internete:https://www.minv.sk/?Statistika_kriminality_v_SR_za_rok_2017

NONLINEARITY, CHAOS AND THE SECOND LAW OF THERMODYNAMICS: THE RESEARCHER'S CHALLENGE

Matej Jančošek¹

ABSTRACT

Social systems are controlled by chaos. Chaos, in synergy with order, is the creator of new realities, new systems. Processes, conditioned by chaos and order, are made up of fluctuations, coincidences and deterministic laws. This nonlinearity of phenomena, of relationships and structural elements composing the system, poses a problem for researchers when attempting to predict the future. A small fluctuation can be responsible for a significant change in the overall behaviour of the macrosystem at a point of bifurcation. Social, economic, natural and security processes are not linear. Identifying precursors of future development is, therefore, (almost) impossible. The key pool of information, consisting of how actual elements and relationships are structured in a system, is of the essence, but often such a task, if it should be executed holistically, goes beyond the scope of any scientific research. This article intends to point to the limits of research of scientists in the field of security theories and offer recommendations in approaches to studying security systems.

Key words: chaos, nonlinearity, second law of thermodynamics, entropy, predictability, security systems, research

Introduction

Nonlinearity, chaos and the second law of thermodynamics helps us to understand that processes in the physical realm, including the social realm have such diverse dynamics that it is (almost) impossible to predict the outcomes. Chaos explains the notion of unpredictability but does not explain why there is a tendency to a revolutionary change. It is of essence to understand what role does nonlinearity, chaos and entropy play in scientific research of security systems and their processes.

According to Š. Volner in “*New security theory: theoretical and methodological approaches*” security systems are dynamic, nonlinear systems. Š. Volner defines a (security) system as a: “set of objects or elements. These objects interact with one another and are in mutual relationships.” (Volner, 2007, p. 16) In the light of the new security theory, security systems are subsystems of a larger system, such as the society or the universe, while containing their own subsystems. Therefore, a study of any one system needs to take into consideration its micro, mezzo and macro levels. Nowadays, the scientific community has shifted in its research towards a holistic perception of

¹ Matej Jančošek, MSc, PhD. candidate, Department of Security and Defense, Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik, Demänová 393, 031 06, Liptovský Mikuláš, Slovak Republic, jancosekmat@gmail.com.

the changing security reality, having respect for the laws of the real world and the nature. That is why a scientific researcher of a security-related problem should not be forgetting the theoretical findings of scientists in the natural sciences field, since security systems (as subsystems of larger systems) are a part of the natural world and as such are subject to the rules and principles governing the natural world.

Second law of thermodynamics

In the past, scientists have studied security systems deterministically, usually in terms of models, which they attempted to apply to a given realities, since they have started off from a premise that everything in society and nature is predetermined, that social and political processes are automatically influenced by established social laws, that people have *control* over security processes and phenomena. However, today we know this is not the case.

As was mentioned earlier, security systems are dynamic and as such are influenced by internal and external processes. According to the second law of thermodynamics, systems of the natural/physical world have their entropy² and in cases of isolated systems, their entropy cannot decrease over time, on the other hand in spontaneous processes entropy increases irreversibly.

Why is the process irreversible? If you transfer momentum/kinetic energy from object A to object B, it feels like the same could happen other way round (object A could be hit the same way by object B and go backwards). However, it is not true. Even in simple processes on microscopic level, which I just outlined above, thermal energy (heat) has been generated (not created, but converted and passed on – 1st law of thermodynamics), molecules making up the objects have experienced friction with the air, ground, etc., which means that these molecules will never go back into the state that they were in before. Therefore, the entropy (possible configurations of the system) increases in the system. These simple processes are “approximately reversible” and may induce the impression that they are deterministic. But then the chaos theory and **Edward Norton Lorenz** come in, who wrote: “Chaos: When the present determines the future, but the approximate present does not approximately determine the future.” (Danforth, 2013) The increase in entropy accounts for the irreversibility of natural processes and the asymmetry between the future and the past.

The “disorder”, the number of states/configurations increases as you have more and more interactions and a significant portion of that is coming from the conversion of (some type of) energy to thermal energy. Like other natural systems, security systems are dissipative – they release energy, raw materials, other materials and information into their surroundings, into the universe. Thus,

² Entropy is a function of the state of the system, expressing the number of possible configurations that the elements of the system can have.

entropy of the second law of thermodynamics, should not be overlooked by researchers when attempting to grasp the principles of dynamics in security systems, because the entropy of the universe is constantly increasing and security systems are not isolated systems.

Nonlinearity

Nonlinearity of phenomena, i.e. the nonlinearity of energy processes and the nonlinearity of development of structural elements in the construction of the system usually yields surprising results and makes it very difficult for scientists to make legitimate predictions. History never repeats itself, never under the same conditions and in the same way. Social phenomena do not remain in equilibrium, on the contrary, they are in constant motion, in development, and are irreversible (unless time would be reversed). They are subject to external influences and subject to internal change. They are often in critical condition, in imbalance, and their development is largely non-linear and often chaotic.

Ability to describe, does not produce the ability to predict! The future state is extremely sensitive to subtle effects. The system may exhibit linear properties over a longer time period, but a chaotic change in some of the properties may have a disastrous effect on all other variables. Most social, economic, natural and security processes are not linear processes. At the same time, they are in constant movement and subject to permanent change due to external and internal influences. A nonlinear process can be in its linear phase for a very long time, but even the smallest change in one variable can cause a tremendous effect on many other variables. (Volner, 2007) In open systems, such as security systems, it is not possible to determine its state in the future from the internal state conditions only. Additionally, in nonlinear processes, the state of the system is radically changed through critical points, or “points of bifurcation”. Only a small fluctuation can be responsible for a significant change in the overall behaviour of the macrosystem.

Chaos

The mystery is why the order of the system breaks down, why it is inevitably going into a state of chaos and how does chaos create new stable orders. Chaos explains the notion of unpredictability, but does not explain why there is a tendency to “revolutionary” changes. Systems move from a temporary state of equilibrium, or near equilibrium, to a state of imbalance, a state of asymmetry. Asymmetric threats are asymmetric exactly because their effect on the macrosystem is disproportionate to deterministic laws and causes fluctuations that are impossible to predict through a deterministic prism. Great wars and revolutions do not come in cycles. The conditions that precede every

event are different and chaotic. Therefore, reliable precursors cannot be identified.

The law of entropy describes an ever-increasing disorganization of all energy in natural and social systems. The transition from equilibrium to imbalance lies in entropy, due to loss of useful energy in the "process" - in the movement through time and space. Open systems (systems that exchange matter and energy with their surroundings) allow for the "entering" of new energy, which will direct ongoing processes in a certain manner, (and may even preserve the state of the system under very specific and stable conditions), thus allowing for a new autopoietic structure to be built, rather than just simply having an outcome of an eventual dissipation of energy. Only a system with a structure and tools for directing energy can transform received external energy and/or internal energy for useful energy (work).

Within the research of chaos, it has been shown that even chaos has its own rules according to which it exists, and which can, to a certain extent, capture, determine and even partially predict its course. Chaos and order are continually working together. Is the universe merely the result of a chain of coincidences and rules? Are laws and chaos equal partners? Would that explain the butterfly effect? However, chaos does not provide explanation for critical changes, which occur during bifurcation points. It is the law of entropy, the emerging state of imbalance, complexity of things, processes and relationships that point to this. (Volner, 2007)

Conclusion

One way how to approach the study of security systems with a legitimate methodology and outcome is to identify/prove the source of instability in the system and "measure" the extent to which the instability does throw the system out of balance. The retrieved information could then be used for answers as to what kind of security action or effect would have to take place, or should take place for the system to extend its lifetime or reach another self-organising/autopoietic state. Future could thus be predicted under the circumstance that the researcher would know (with the use of probabilities), what kind of security actions will the security actors make. Nonetheless, any research of this type is confronted with significant limitations due to numerous internal and external processes that may be hidden or appear to be insignificant in a given time and space, whilst carrying the potential to cause a major change in the state of the system. Additionally, the more complex, more diversified, multi-layered and more open the security system is, the more states there are, the more hidden or unrecognisable elements there are, the more vague or random actions can be expected from security actors. This limitation is increased, or the probability of outcome decreases when the system is in a critical period

(bifurcation point), since, at least theoretically, the outcome may lie beyond the possible knowledge attained by the collection of available empirical data.

The best way to try to predict the *holomovement* of a security system is to focus on:

1. the interior of the system (structure, subsystems, relations, state, quality, position in a larger system);
2. the exterior of the system (structure, subsystems, relations, state, quality, position in an even larger system);
3. risks and threats and their effects;
4. causes of occurrence of risks and threats;
5. conditions for occurrence of risks and threats;
6. fluctuations, chaotic movements, critical states;
7. identifying the “point of equilibrium (the moment of stability);
8. knowing the sources of energy that “move” the system

In case of very large systems, if it is not to be done superficially or with outcomes of very low probabilities, this is undoubtedly a very complex task.

It remains to be determined on a case-by-case basis, whether the given security system is in stability and the “movement” of the phenomena and processes take place deterministically, or the given security system is in instability and is influenced by fluctuations, asymmetries, bifurcation phenomena and chaos.

Literature:

DANFORTH, CH. 2013. *Chaos in an Atmosphere Hanging on a Wall*. Accessible on internet: <http://mpe2013.org/2013/03/17/chaos-in-an-atmosphere-hanging-on-a-wall/>

PRIGOGINE, I. - STENGHERSOVÁ, I. 2001. *Řád z chaosu. Nový dialog člověka s přírodou*. Praha: Mladá fronta, 2001, No. of pages 400. ISBN 80-204-0910-6.

VOLNER, Š. 2007. *Nová teória bezpečnosti: teoreticko-metodologické východiská*. Zvolen: Bratia Sabovci, s.r.o., 2007, No. of pages 296. ISBN 978-80-89241-12-5.

EU STRATEGY IN THE FIGHT AGAINST TERRORISM

Eugeniusz Januła¹

ABSTRACT

For reasons of terrorism the European Union has big problems with establishing a common policy on the threat of terrorism. This is a result of different experiences of individual countries. France for example has a lot of experience during the fight against the Carlos group and Germany against the Bader – Mankof group and Faction Red Army. Eastern European states believe that they are safe. The common European anti-terrorist policy is being implemented very slowly. Meanwhile in the face of the return of the Islamic Europeans the problems in getting huge.

Key words: Europeans Union, Anti-terrorism, Eastern European states

Terrorism is not a new phenomenon in Europe. It threatens our security, the values of democratic societies and the rights and freedoms of Europeans. In 2009-2013, 1010 unsuccessful, failed or effective attacks were reported in the EU Member States, in which 38 people were killed. (Zubrzycki, Jałoszyński, Babiński, p. 52) European Union member states want to fight terrorism together and ensure the greatest possible protection for their citizens. This strategy is based on 4 pillars: prevention, protection, prosecution and response. In each of them, cooperation with third countries and international institutions is also important.

The first direction of counteracting terrorism is the legal regulations relating to the fight against terrorism contained in the achievements of the United Nations in this regard. This trend includes the European Convention on the Suppression of Terrorism of January 21, 1977² together with the amending Protocol of May 15, 2003³ and the Convention on the laundering, disclosure, seizure and confiscation of proceeds of crime and on the financing of terrorism of 16 May 2005.⁴

According to art. 1 catalog of acts subject to the European Convention on the Suppression of Terrorism:

- crimes falling within the scope of the Convention on combating the unlawful seizure of aircraft, signed at The Hague on 16 December 1970, and the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the

¹ Eugeniusz Januła, Colonel/ret/PhD, associated professor, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa, Piłsudskiego 9, 44 – 100 Gliwice, Republic of Poland, dalbo-gen@wp.pl.

² Poland ratified the Convention on 13 December 1995

³ Poland ratified the protocol on 10 November 2004

⁴ The Convention was opened for signature during the Third Summit of the Council of Europe in Warsaw.

Safety of Civil Aviation, signed on 23 September 1971 in Montreal;

- serious crimes involving an assault on life, personal inviolability or the liberty of persons having the right to international protection, including diplomatic representatives;
- crimes involving the use of bombs, grenades, rockets, automatic firearms, or letters and parcels containing dangerous shipments, if use is a danger to people; (Council of Europe, 1977)

The subject matter of the Convention was extended by the 2003 amending Protocol, for crimes covered in the UN sectoral conventions adopted until then:

1. Convention on the prevention and punishment of crimes against persons enjoying international protection, including diplomats, adopted by the General Assembly of the United Nations on December 14, 1973;
2. The International Convention on the Fight against Hostage-Taking Crime, adopted by the General Assembly of the United Nations on December 17, 1979;
3. Convention on the Physical Protection of Nuclear Material with Annexes I and II adopted in Vienna on March 3, 1980;
4. Additional Protocol to the Montreal Convention on Combating Unlawful Acts of Violence at Airports Carrying International Civil Aviation, done at Montreal on 24 February 1988;
5. Convention on the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation, done at Rome on March 10, 1988;
6. Protocol on the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Fixed Platforms Placed on the Continental Shelf, done at Rome on March 10, 1988.;
7. 7th International Convention on Combating Terrorist Bombings, adopted by the General Assembly of the United Nations on December 15, 1997;
8. The 8th International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, adopted by the General Assembly of ONNZ on December 9, 1999.

The next direction is international law. There are norms regarding cooperation between Member States in the area of combating crime, and also transferring convicted persons include terrorist acts. (Council of Europe, 1977)

An important direction is also the RE Convention on the Prevention of Terrorism, open for signature in Warsaw on May 16, 2005 during the Third Council of Europe Summit. A new direction was initiated, under which the main emphasis was placed on the prevention and strengthening of international cooperation in this area. (Council of Europe, 1977)

Among the priorities of counteracting terrorism are also: establishing EU crisis coordination, revision of the civil protection mechanism, creation of risk assessment and sharing of proven solutions in the field of assistance to victims of terrorism.

The priorities of the last few years are;

- agreeing on how the EU should apply the solidarity clause - the Council adopted the decision in June 2014.
- revision of the EU coordination of emergency and crisis actions - in June 2013, integrated EU arrangements for response at political level in crisis situations (IPCR)
- change at the end of 2013 of EU regulations in the field of civil protection.

One of the foundations of the EU strategy is cooperation with the USA. In recent years, agreements have been reached in areas such as the fight against terrorism financing, transport and borders, mutual legal assistance and extradition. The US administration authorities are cooperating more closely with Europol and Eurojust.

Since the attacks of September 11, 2001, the European Union has intensified its contacts with international institutions operating globally or regionally, which aim to fight terrorism. The Madrid attacks of 11 March 2004, in turn, significantly "stimulated" the tightening of the external dimension of anti-terrorist EU cooperation, making it more proactive. Today, the group of permanent EU partners in combating and counteracting acts of terrorism includes UN, NATO, Western European Union (WEU), Council of Europe (CoE - Council of Europe), Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Special Group on Prevention of Laundering Money (FATF - Financial Action Task Force), Association of Southeast Asian Nations (ASEAN - Association of South East Asian Nations), Gulf Cooperation Council - Gulf Cooperation Council (GCC), Common Southern Market - (MERCOSUR - Mercado Comun del Sur), African Union (OAU - Organization of African Union), or influenza G 8 - (team Rome / Lyon, with English Roma / Lyon group). (Council of Europe, 1977)

In the field of combating the financing of terrorism, the European Community benefits from a wide range of legal achievements developed by member countries under the FATF. (Council of Europe, 1977)

EU Strategy on Combating Terrorism

Counteracting terrorist activities in the world in the 21st century takes on a new strategy. That is why, more and more often, efforts to counteract this phenomenon are being made using common forces of neighboring countries. It is worth mentioning the European Critical Infrastructure Protection Program - The European Program for Critical Infrastructure Protection (EPCIP). (EU COM(2006))

All EU countries have mobilized forces to create a single program that will contribute to eliminating the threat of terrorism.

Tab. 1 The objectives of the European Union's fight against terrorism

Lp.	Objectives of the program
1.	Promoting risk assessment for existing critical infrastructure and developing security methodologies and standards.
2.	Supporting the use of the same operational measures to improve security in the field of cross-border supply chains.
3.	Stimulation of cooperation and exchange of experience in the field of critical infrastructure protection.
4.	The program provides, in particular, for promoting the exchange of know-how and good practices between the various bodies responsible for crisis management, as well as the organization of joint exercises to increase coordination between relevant services.
5.	The program enables financing in the form of all subsidies or public procurement: • Presented projects in the European dimension initiated and managed by the Commission, • Transnational projects presented, in which partners must participate from at least two Member States or at least one Member State and one other country, which may be an acceding or a candidate country, • Presentation of national projects in many Member States that prepare transnational projects or Community actions that complement them and which contribute to the development of innovative methods or technologies that can be used in other countries.

Source: created by the author based on www.eur-lex.europa.eu

The program contains elements on supporting Member States' efforts to prevent terrorist attacks. The program also focuses on ensuring readiness to protect citizens and critical infrastructure. The task of the program is to help protect against the phenomenon of terrorism and other security risks. The program's budget is EUR 745 million. (Zubrzycki, 2015, p. 52)

On December 12, 2003, the European Council adopted at the Brussels Summit the European Security Strategy (ESS) entitled 'A secure Europe in a better world'. The document colloquially known as the "Solana Strategy", recognizes terrorism as one of the main threats to security in the Union, stating that Europe is both a target and a base for terrorists. The strategy says that in order to win against terrorism in the EU, international cooperation is necessary, with particular emphasis on the role it plays on the

European continent of NATO and the UN, preventing and suppressing various local or regional conflicts in the bud (eg African Peace Facility, International Security Assistance Force - ISAF), resolute fight against WMD proliferation, promotion of democratic principles and human rights in third countries, and strengthening of the current EU crisis response system, using military sources. (Wójcik, 2014, p. 42)

During its meetings on 17 and 18 June 2004, the European Council adopted a new Action Plan on combating terrorism, which set out the tasks to be carried out based on the objectives set out in the March Declaration on Combating Terrorism. (Wójcik, 2014, p. 48)

As a result of the adoption of new directional strategies to combat terrorism of December 2005, the Action Plan has been revised, in which the current structure of the document has been changed. Currently, all tasks are assigned to 4 main levels / pillars:

- Prevent - it involves stopping individuals from actively or passively supporting broadly understood terrorist activity, by addressing the factors and roots of the phenomenon of radicalization and recruitment, both in Europe and in the global dimension. The key to achieving this level in the field of external relations will include launching political dialogue and technical assistance to third countries, enhancing their anti-terrorist capabilities
- Protection (Protect) - concerns effective protection of citizens and public facilities against the effects of a terrorist attack. As part of the external dimension of the fight against terrorism, this step includes providing priority third countries with proper technical assistance to develop proactive security; development of EU transport safety standards in cooperation with relevant international organizations and third countries; continuation of political dialogue with the USA in the field of transport security and border protection.
- Pursue - refers to tracking and conducting investigations that will make it difficult for terrorists to plan, communicate and travel, both in the Union and globally. This activity aims to break down the network supporting terrorist activities, cutting off from the funds, access to weapons and bringing them to justice. At this level, in the context of external relations, continue to promote the 13 anti-terrorist conventions of the United Nations system and the provisions of UNSCR 1373, in agreements with third countries; supporting work on a comprehensive UN Convention on Terrorism and the United Counter Terrorism Strategy, also prepared at the United Nations forum; signing, ratifying and promoting the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism
- Response (Respond) - aims to prepare Member States in a spirit of solidarity for successive crisis management and minimization of the consequences of attacks, as well as assistance to victims of terrorism. The

external dimension of this part of the Action Plan will include on: establishing concepts, procedures and methods of cooperation with the UN; providing technical assistance to third countries, including crisis management; strengthening the protection of EU citizens located in third countries; development of cooperation with NATO as part of the military context of crisis management resulting from a terrorist attack. (Wojnicz, 2011, p. 24)

Defining by the Framework Decision, terrorist acts, properly characterizing a terrorist offense and a terrorist group, allows undertaking anti-terrorist defensive actions (cooperation within Europol, the European Judicial Cooperation Unit / Eurojust and the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of EU Member States / Frontex). (Wojnicz, 2011)

However, it can be noted that persons and groups suspected of financing terrorism (most frequently foundations) have (on July 31, 2014) mostly international character (Islamic Resistance Movement / Hamas, AQ, PKK, Tamil LTE Tigers, Revolutionary Forces). Armed Forces Colombian FARC), not internal, although until recently also featured on it: ETA and GRAPO, operating in Spain, Real Irish Republican Army (RIRA), Irish Republican Army - Continuity (Continuity Irish Republican Army, CIRA), Red Hand Defenders (RHD), Ulster Defense Society / Ulster Defence Fighters, UDA / UFF, Voluntary Loyalist Force (LVF) - Great Britain; 17N, Revolutionary Cells (Espanastatiki Pirines, EP) - Greece. (Oleksziewicz, p. 57)

Literature:

- ALEKSANDROWICZ T. 2001. *Terroryzm międzynarodowy*. Warszawa, 2001
- BODZAK A. 2003. *Ryzyko władzy: najśłynniejsze zamachy terrorystyczne w historii świata*. Lublin, 2003
- BOLECHÓW B. 2003. *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*. Toruń, 2003
- Council of Europe, 1977. *European Convention on the Suppression of Terrorism*
- CZAPUTOWICZ J. 2011. *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Wydanie: pierwsze, dodruk, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011.
- Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986
- Encyklopedia terroryzmu*, Warszawa 2004
- EU COM. 2006. 786 EU Communication from the Commission on a European Programme for Critical Infrastructure Protection
- HOLYST B. 2011. *Terroryzm Tom 1*, Lexis Nexis, Warszawa 2011
- JENKINS J. 2008. *Will Terrorists go Nuclear*, RAND Corporation 2008
- KOSTA A. 2010. *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku*, Warszawa, 2010.

- OLEKSZIEWICZ I. 2013. Polityka antyterrorystyczna Unii Europejskiej. Lublin, 2013
- PAWŁOWSKI A. 1984. Terroryzm polityczny w Europie w XIX i XX wieku, WSP, Zielona Góra 1984
- SZLACHTER D. 2007. Walka z Terroryzmem w Unii Europejskiej, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007
- TOMASIEWICZ J. 2004. Terroryzm XXI wieku. MMS „Komandos” nr 10/2004
- WÓJCIK, W. 2014. Przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2014
- WOJNICZ L. 2011. Polityka Unii Europejskiej wobec terroryzmu, Toruń: Adam Marszałek, 2011
- ZUBRZYCKI, W. 2015. Atlas - zjednoczona Europa wobec zamachów terrorystycznych, Jografika, 2015
- ZUBRZYCKI, W., JAŁOSZYŃSKI, K., BABIŃSKI, A. 2016. (red.), Polska ustawa antyterrorystyczna – odpowiedź na zagrożenia współczesnym terroryzmem, Szczytno 2016.

KONFLIKTY V ŠEDEJ ZÓNE

GREY ZONE CONFLICTS

Martin Joščák¹

ABSTRACT

Due to the increase use of asymmetric warfare in the modern conflict and proxy wars is hard to distinguish the real conflict sides. The state and non-state actors use all means of power to achieve its objectives. Modern terminology describes this type of conflict as hybrid warfare. Important is to understand that such conflict is situated at the spectrum of conflict somewhere between peace and total war, at so-called grey zone. This article focuses on the grey zone definition and describes the hard and soft power means of the conflict sides. Author also offers a schema describing operation of the decision making process of the attacking country in the targeted country.

Key words: security, conflict, grey zone, decision-making process

Úvod

Z dôvodu zvyšujúceho sa použitia asymetrického vedenia bojovej činnosti v moderných konfliktoch a zástupných vojnách nie je možné jednoznačne rozlíšiť skutočné konfliktné strany. Štátni a neštátni aktéri využívajú všetky dostupné nástroje a prostriedky na dosiahnutie svojich cieľov. Moderná terminológia označuje tento typ konfliktu aj ako hybridný spôsob vedenia bojovej činnosti.

Z pohľadu vedy o bezpečnosti je však nutné ho zdefinovať. Vo svojom článku (Joščák, 2015) som vychádzal z hybridnej hrozby podľa **R. Glenna**, ktorý ju definoval ako „nepriateľa, ktorý súčasne a adaptívne využíva určitú kombináciu (1) politických, vojenských, ekonomických, sociálnych a informačných prostriedkov a (2) konvenčných, neregulárnych, katastrofických, teroristických a rozvratných/kriminálnych metód bojovej činnosti. Môže zahrňovať kombináciu štátnych a neštátnych aktérov.“ (Glenn, 2009). Zdefinoval tak hrozbu konfliktu v dvoch rovinách, podľa toho na ktoré sektory bezpečnosti pôsobí a akými prostriedkami sú dosahované ciele. Štátni a neštátni aktéri aplikujúci hybridný spôsob vedenia bojovej činnosti tak využívajú celú paletu dostupných nástrojov a techník na presadzovanie svojich cieľov. Dôležité si je však uvedomiť, kde sa takýto konflikt nachádza na spektre konfliktu. Je

¹ Martin Joščák, Ing., externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, martin.joscak81@gmail.com.

situovaný niekde medzi mierom a totálnou vojnou v tzv. šedej zóne. Preto je často označovaný aj ako „konflikt v šedej zóne“.

Nejde o pritom o nový fenomén, využívané sú však techniky a nástroje založené na moderných technológiách, hlavne na dosahovanie cieľov v informačnom a sociálnom sektore bezpečnosti. Niektoré techniky a nástroje sú však staré ako história. V istom zmysle môžeme označiť studenú vojnu za zdĺhavú kampaň vedenú v šedej zóne medzi dvoma antagonistickými táborami.

1 Charakteristika konfliktov v šedej zóne

Hlavnou charakteristikou konfliktov v šedej zóne je to, že zahŕňajú používanie nástrojov nad rámec bežných medzinárodných interakcií. Zaberajú priestor medzi bežnou diplomaciou a otvoreným vojenským konfliktom. Často využívajú diplomáciu a obchodné akcie, avšak útoky v šedej zóne presahujú formy politických a spoločenských rozhodnutí a vojenských operácií, s ktorými sú liberálne demokracie stotožnené. Zámerne sa využívajú nástroje násilia, terorizmu a predstierania (International Security Advisory Board, 2017).

Podľa **M. J. Mazarra** má konflikt v šedej zóne viacero charakteristík. Sleduje politické ciele prostredníctvom kohéznych integrovaných kampaní; nasadzuje hlavne nevojenské a nekinetické nástroje; usiluje sa o to, aby zostal pod kľúčovým prahom eskalácie, aby sa predišlo otvorenému konvenčnému konfliktu; a smeruje skôr k cieľom ako k hľadaniu presvedčivých výsledkov v určitom časovom období. Dôležitým rozdielom v súvislosti s takouto konfrontáciou je, či štáty aktívne a vedome vyberajú stratégie šedej zóny ako alternatívu k iným formám hľadania svojich politických cieľov (Mazarr, 2015).

Obrázok 1 - Hybridná forma vedenia vojny v spektre konfliktu

Zdroj: (Hanko, 2015)

Je možné hodnotiť, že určitá úroveň agresie je rozhodujúcim faktorom pri presúvaní výzvy z bielej zóny mierovej súťaže do šedej zóny (Kapusta, 2015). **M. Hanko** hodnotí, že takéto konflikty sa začínajú už v mieri, a že ich účelom nie je otvorená, resp. totálna vojna. Prebiehajú tak hlavne v úvode šedej zóny (Obrázok 1). Pri konfliktoch, ktoré prebiehajú v rámci šedej zóny tak nie je možné hovoriť o mieri, ale situácia strategického prostredia nevykazuje ani formálne znaky vojny, skôr sa zdá, že ide o sériu kríz smerom k eskalácii konfliktu. Agresor tak minimalizuje priestor a rozsah svojich operácií do miesta

(v rámci osi spektra konfliktu), na ktorom je krytý dostatočnou nejednoznačnosťou toho, že je účastníkom konfliktu, čím sa snaží vyhnúť znášaniu medzinárodných dôsledkov ako agresor. To všetko bez otvoreného použitia vlastných konvenčných ozbrojených síl. Výsledkom je zmiešané a nejasné vedenie operácií a bojovej činnosti (Hanko, 2015). Dôležitým elementom sú tiež možné typy aktérov, ktorí sú zapojení či už jednotlivo alebo v koalícii (Jurčák, 2016, s. 253).

2 Výzvy v šedej zóne

Bezpečnostné výzvy v šedej zóne sú charakterizované nejednoznačnosťou povahy konfliktu, neprehľadnosťou zúčastnených strán a neistotou týkajúcej sa príslušnej politiky a právnych rámcov. Tradičné výzvy v oblasti vojny a šedej zóny majú zásadne rozdielny charakter, vyžadujú si rôzne prístupy a realizácie. Výzvy v šedej zóne je možné vnímať ako zlučovanie rôznych konfliktov a operácií. V skutočnosti sa antagonisti zvyčajne rozhodnú operovať v šedej zóne práve preto, že sa chcú vyhnúť plnohodnotnej vojne. Neexistuje žiadne univerzálne riešenie týchto výziev, ale logika bojujúcich strán pri vyhýbaní sa totálnej vojne zostáva konštantná (Kapusta, 2015).

Náčelník Generálneho štábu ozbrojených síl Ruska armádny generál **V. Gerasimov** vo svojom článku poukázal na významnú zmenu pravidiel vedenia vojny. Podľa neho sa zvýšila úloha nevojenských spôsobov na dosiahnutie politických a strategických cieľov, ktoré v mnohých prípadoch vo svojej efektivite významne prekonalí silu zbraní. Akcent použitých metód sa posúva na stranu širokého použitia politických, ekonomických, informačných, humanitárnych a ďalších nevojenských opatrení realizovaných so zapojením protestného potenciálu obyvateľstva. V prebiehajúcej revolúcii v informačných technológiách, informačné a psychologické vedenie bojovej činnosti bude do značnej miery základom pre víťazstvo (Gerasimov, 2013). Naznačil tak, že je možné očakávať, že jednotliví štátni a neštátni aktéri budú v budúcnosti využívať hlavne operácie v šedej zóne na dosiahnutie svojich cieľov.

Na výzvy v oblasti šedej zóny má obrovský vplyv aj globalizácia, ktorá radikálne zmenila spôsob toku informácií, prístup k technológiám a komunikačným nástrojom. Národy a obyvateľstvo sú teraz vzájomne prepojené a navzájom závislé bezprecedentným spôsobom (Kapusta, 2015). V rámci vedenia hybridnej operácie v šedej zóne nie je priestor limitovaný fyzickými bariérami. V tejto súvislosti môžu byť aktérmi využívané kybernetický, mediálny, operačný priestor, rozmanité priestory operácií a pod. (Jurčák, 2016, s. 253). Práve kybernetický priestor sa stále viac využíva na vedenie rôznych druhov operácií a digitálnej podvratnej činnosti² proti cieľovej krajine. Nejde

² Digitálna podvratná činnosť je akcia vykonávaná prostredníctvom nástrojov a prostriedkov kybernetického priestoru s účelom podkopania vojenskej, ekonomickej, psychologickej, alebo

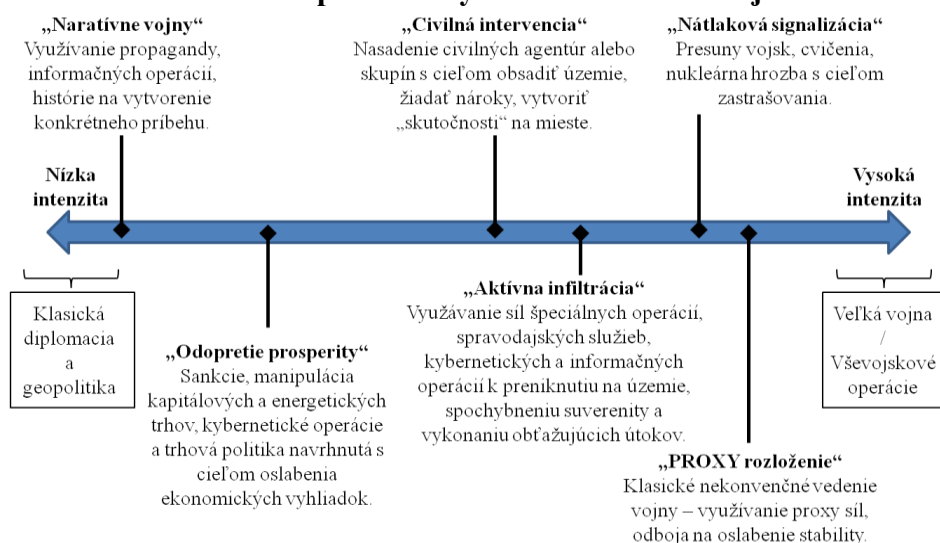
prítom len o útočné kinetické operácie, ale hlavne o psychologické operácie s cieľom ovplyvňovania verejnosti, šírenia dezinformácií a poloprávd. Z tohto dôvodu bol kybernetický priestor na Varšavskom summite NATO v júli 2016 prijatý za piatu operačnú doménu.

Kybernetické útoky sú podobne ako terorizmus pre štátnych aj neštátnych aktérov ekonomicky výhodnejšie ako náklady na vedenie tradičných vojen. Úspešný teroristický čin alebo kybernetický útok navyše môže mať nepomerný informačno-psychologický vplyv na svoj cieľ, vzhľadom na čas a úsilie potrebné na jeho vykonanie. V oblasti kybernetických útokov môže malá investícia priniesť mimoriadny výnos (Stewart, 2018).

3 Techniky a nástroje šedej zóny

Podľa V. GERASIMOVA z dôvodu zmeny vedenia moderného konfliktu získali asymetrické činnosti ďalekosiahle rozšírenie. Tie s využitím síl špeciálnych operácií a vnútornej opozície na vytvorenie stáleho efektívneho frontu na celom území nepriateľského štátu umožňujú kompenzovať prevahu protivníka v ozbrojenom boji. Konflikt je prítom vedený pri stálom informačno-psychologickom pôsobení (Gerasimov, 2013).

Obrázok 2 - Spektrum využitia techník v šedej zóne

Zdroj: (Mazarr, 2015, s. 60)

Postupná kampaň v šedej zóne môže zahŕňať celú mozaiku techník a nástrojov zostavených zo širokého menu predstaveného v tabuľke 1. Kľúčom k úspešnej kampani v šedej zóne však nie je využitie všetkých nástrojov, ale namiešanie tzv. správneho kokteilu na dosiahnutie politických cieľov a príprava priestoru operácie v prípade, že sa nebude možné vyhnúť otvorenej vojne.

politickej moci či morálky vládnej moci a sily, a to bez potreby bezprostrednej podpory obyvateľstva alebo fyzickej prítomnosti v objekte (regióne) pôsobenia (Hanko, 2016, s. 33).

Takáto stratégia by potom mohla obsahovať celý rad možných krokov, ktoré sú zachytené na obrázku 2. Môžu sa pohybovať od mierovej spolupráce až po strednú až vysokú úroveň. Niektoré z týchto prístupov by sa dali skombinovať do celkovej kampane a intenzita tak môže byť modulovaná v závislosti od záujmov alebo akceptovania rizika agresora (Mazarr, 2015).

Tabuľka 1 - Techniky a nástroje v šedej zóne

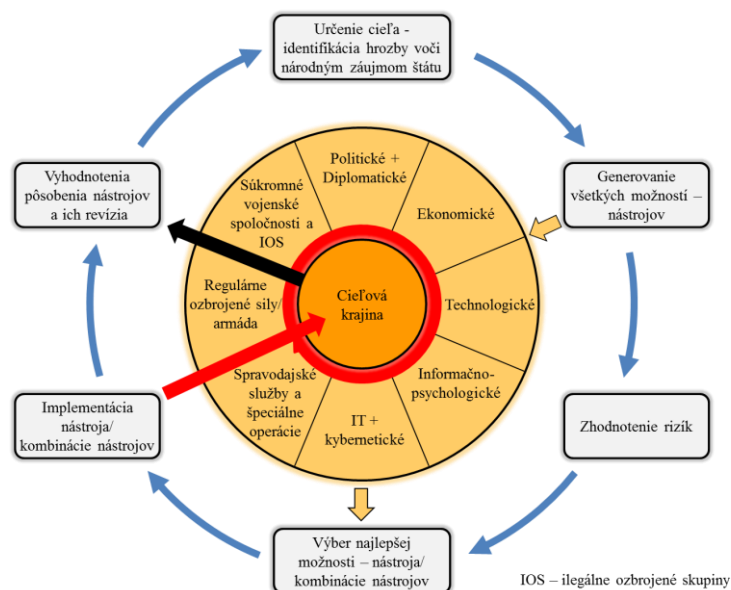
	Ekonomické	Vojenské/Utajené	Informačné	Politické	Iné
Vysoké	• Blokáda • Tvrdé sankcie • Energetický nátlak	• Jadrové odstránenie • Presuny vojsk • Vytvorenie situácií „fait accompli“ • Rozsiahle utajené akcie na oslabenie režimu • Násilné činy v kľúčových okamihoch • Použitie nekonvenčných síl v priamom popieraní vlastného pôsobenia • Sponzorovanie rozsiahleho proxy-násilia	• Veľké propagandistické kampane • Rozsiahle klamanie a popieranie s cieľom zakrytia revizionistického zámeru	• Podpora domácej opozície, exulantov, odboja, domobrany • Naratívne tvrdenia na globálnych fórach s cieľom podpory revizionistického zámeru; naliehavé úsilie o zmenu pravidiel, distribúcia dobra • Uzavretie formálnych aliancií • Podpísanie zmlúv	• Rozsiahle kybernetické útoky • Používanie nevojenských prostriedkov (pobrežná stráž, rybárske flotily) na vytvorenie de facto prítomnosti
Stredné	• Cílené odvetvové odmietanie tovarov • Obmedzené/limitované sankcie	• Rozsiahle cvičenia • Demonštrácia • Mierne skryté akcie zamerané na ovplyvňovanie • Sponzorovanie miernych proxy aktivít • Rozšírenie/ upravenie vojenskej prítomnosti v regiónoch / štátoch	• Vyrobenie a propagácia historického naratívu • Mierna kampaň propagandy	• Dialógy s nepriateľskou politickou opozíciou • Umiernené úsilie v medzinárodných fórach o revíziu pravidiel • Vytvorenie regionálnych koncertov	• Kybernetická šikana, cílené kybernetické akcie
Nízke	• Obchodné politiky • Implikované hospodárske donútenie	• Utajené akcie malého rozsahu na dosiahnutie nenáročných cieľov	• Všeobecná informačná diplomacia	• Používanie globálnych fór na presadzovanie cieľov na trvalej báze • Vytváranie sietí, sledovanie súčasne dvoch úsílí	• Nízka úroveň prebiehajúcich kybernetických aktivít

Zdroj: Mazarr, 2015, s. 59

4 Rozhodovací proces

Ako už bolo naznačené, vedenie operácie v šedej zóne sa nezačína výstrelom zo zbrane! Po prijatí strategického rozhodnutia použitia dostupných nástrojov a techník sa jej príprava začína a prebieha v čase mieru. Spoločnosť, voči ktorej je použitá, je zväčša bez náznakov akéhokoľvek konfliktu. Príprava zahŕňa hlavne spravodajské pôsobenie za účelom zistenia slabých a zraniteľných miest nepriateľa pre neskoršiu správnu voľbu a použitie jednotlivých nástrojov a techník (Hanko, 2015).

Obrázok 3 - Model rozhodovacieho procesu útočiacej krajiny pri presadzovaní svojich národných záujmov

Zdroj: (Joščák, 2015)

Podľa zostaveného modelu agresor po identifikovaní hrozby voči svojim národným záujmom vygeneruje všetky možnosti – nástroje mäkkej a tvrdej sily a zhodnotí riziká ich použitia. Následne vyberie najlepšiu možnosť – nástroj, resp. kombináciu nástrojov a techník, ktoré implementuje voči cieľovej krajine. Vyhodnotením pôsobenia nástrojov a techník sa buď dosiahne požadovaný cieľ, alebo sa určí nový na dosiahnutie tohto cieľa. Ide o uzavretý proces, ktorý podlieha neustálej revízii (Joščák, 2015).

Základným dôsledkom kampane v šedej zóne je zmazanie deliacej línie medzi mierom a vojnou a medzi civilnými a vojenskými snahami na dosiahnutie požadovaného cieľa. V určitom zmysle ide o použitie civilných nástrojov na dosiahnutie cieľov, ktoré sú niekedy vyhradené pre vojenské spôsobilosti. Tieto ohrozujú celú spoločnosť a vytvárajú tak pocit pretrvávajúceho konfliktu, pritom bez nutnosti rozmiestniť tradičné vojenské jednotky na obsadenie územia. (Mazarr, 2015).

Záver

Na základe skúmania medzinárodných vzťahov, bezpečnosti, interakcií medzi štátmi a stále väčší vplyv neštátnych aktérov je možné urobiť záver, že absolútny mier neexistuje, je len utópiou. Vynára sa tak otázka, ktorú podsúvajú aj niektorí novinári. Sme vo vojne? Pokiaľ hovoríme o bezpečnosti Slovenskej republiky, odpoveď by mala byť nie. Nachádzame sa však niekde medzi týmito dvoma pólmi, teda v šedej zóne. Je len otázne, ku ktorému z týchto pólov smerujeme na spektre konfliktu.

Konflikt v šedej zóne nie je možné označovať za vojnu, napriek tomu, že kampane vedené v nej generujú pocit trvalej vojny. Je možné súhlasiť s **M. J. Mazarrrom**, že kampane v šedých zónach budú predstavovať predvolený spôsob konfliktu v najbližších desaťročiach. Zvyčajne ich cieľom nie je násilie alebo krviprelievanie. Primárne nie sú nasadené ani vojenské sily, resp. ich aktivity sú hlboko vnorené do integrovanejšej kampane, ktorú riadia civilisti. Konflikty v šedej zóne zahŕňajú komplexnú mozaiky civilných a vojenských nástrojov na postupné dosiahnutie politických cieľov (Mazarr, 2015).

Pri hodnotení zahraničnej politiky štátu, či už globálnej alebo regionálnej mocnosti, je veľmi zložitá rozlíšiť nástroje klasickej diplomacie od tých, ktoré sú už využívané pri hybridnom spôsobe vedenia bojovej činnosti na presadzovanie strategických záujmov mocností. Ide o veľmi tenkú deliacu líniu, kedy sa dá ešte hovoriť o klasickej diplomacii a kedy už dochádza k začiatku hybridnej operácie v šedej zóne.

Je nutné však spomenúť, že vedenie operácií v šedej zóne nedosahuje vždy svoje vytýčené ciele. Môže sa stať až kontraproduktívne. Ak bude príliš agresívne, môže vytvoriť taký istý odpor a vyváženie ako tradičné vojenské kampane. Tento stav je možné vidieť práve v konflikte na východe Ukrajiny. Pravdepodobný strategický politický cieľ Ruska, a to zabránenie vstupu Ukrajiny do NATO, bol dočasne dosiahnutý. Súčasne však na dlhú dobu vytvoril antagonistické hnutia v krajine a opätovné navrátenie Ukrajiny pod „ruské krídla“ je takmer nemožné.

Zaujímavo zhodnotil konflikt v šedej zóne a jeho výzvy **P. Kapusta**, podľa ktorého je využívanie šedej zóny pre štátnikov užitočné. V skutočnosti je rozhodujúce pre riadenie medzinárodných vzťahov. To znamená, že štáty a neštátni aktéri môžu "testovať vody" aktivitami v šedej zóne, aby určili relatívnu silu domáceho a medzinárodného záväzku bez toho, aby sa uchýlili k viac smrteľnému násiliu vo vojne. Stručne povedané, konflikty v šedej zóne sú mimoriadne lepšou alternatívou oproti plnohodnotným vojnám (Kapusta, 2015). Je možné teda hovoriť o paradoxe, kedy existencia šedej zóny je dobrá a nevyhnutná na fungovanie medzinárodných vzťahov. Dôvodom je zabránenie plnohodnotnej vojne. Štátni a neštátni aktéri si však musia byť vedomí skutočnosti, že v prípade zlej kalkulácie môžu práve operácie v šedej zóne viesť k plnohodnotnej vojne.

Literatúra:

GLENN, R. W. 2009. Thoughts on "Hybrid" Conflict. In *Small Wars Journal*, [online]. 2009. [cit.27.01.2018]. Dostupné na internete: <<http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf?q=mag/docs-temp/188-glenn.pdf>>

GERASIMOV, V. 2013. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. In *Военно-промышленный курьер*, Moskva, 2013, No 8 (476). Dostupné na internete:
<https://vpk.name/news/85159_cennost_nauki_v_predvidenii.html>

HANKO, M. 2015. Hybridná forma vedenia vojny. In *Vojenské reflexie*, ročník X, 2015, č.2/2015, s. 67-81, ISSN 1336-9202. Dostupné na internete:
<http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexieX_2.pdf>

HANKO, M. 2016. Digitálna podvratná činnosť. In *Obrana*, ročník XXIV, 2016, č. 2/2016, s. 32-33. Dostupné na internete:
<www.mosr.sk/data/disk/casopis/Obrana_02_2016.pdf>

INTERNATIONAL SECURITY ADVISORY BOARD. 2017. Report on Gray Zone Conflict. [online]. 2017. [cit.27.01.2018]. Dostupné na internete:
<<https://www.state.gov/t/avc/isab/266650.htm>>

JOŠČÁK, M. 2015. Koncept hybridnej vojny v doktrínálnych dokumentoch Ruskej federácie. In *6. medzinárodná vedecká konferencia, Národná a medzinárodná bezpečnosť 2015*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2015, s. 245-255, ISBN 978-80-8040-515-1,.

JURČÁK, V. – JURČÁK, J. 2016. HYBRIDNÁ VOJNA – NOVÝ FENOMÉN? In *Bezpečnostné fórum 2016*, Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016, I. zväzok, s. 248-254, ISBN 978-80-557-1093-8.

KAPUSTA, P. 2015. The Gray Zone, In *Special Warfare*, October – December 2015, Volume 28, Issue 4, [online]. 2015. [cit.27.01.2018]. s. 18-25. Dostupné na internete:
<<http://www.soc.mil/swcs/SWmag/archive/SW2804/October%202015%20Special%20Warfare.pdf>>

MAZARR, M. J. 2015. Mastering the Gray Zone: Understanding a Changing Era of Conflict. Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2015, ISBN 1-58487-712-X

STEWART, S. 2018. Hacking: Another Weapon in the Asymmetrical Arsenal, In *STRATFOR*, [online]. 2018. [cit.27.01.2018]. Dostupné na internete:
<https://worldview.stratfor.com/article/hacking-another-weapon-asymmetrical-arsenal?id=87179e919a&e=fc4197f2a4&uuid=be010d41-ea5c-4ea1-8f44-b93e8c6b5a9f&utm_source=Daily+Brief&utm_campaign=2107fb783f-EMAIL_CAMPAIGN_2018_01_25&utm_medium=email&utm_term=0_87179e919a-2107fb783f-53701393&mc_cid=2107fb783f&mc_eid=%5bUNIQID%5d>

HYBRIDNÉ VOJNY – VÝZVA PRE NATO

HYBRID THREATS – A CHALLENGE FOR NATO

Vojtech Jurčák¹ - Jozef Turac²

ABSTRACT

The issue of hybrid warfare is very much discussed in academic, political and military institutions. The definition of hybrid war is not unambiguous and, generally, its content reflects the course of events in those countries which are analyzed by the author. For the time being, the most compelling analyzes of hybrid warfare are being conducted in relation to the security situation in Ukraine. NATO, the Secretary-General's mouth, considers hybrid wars to be as old as the Trojan horse. However, its speeches are now more sophisticated, with old tools being used in new ways. In the paper, the authors address the issue of how NATO perceives these wars and what measures they must take to perform tasks within the operation so that their progress is not compromised by the implementation of hybrid modes of combat.

Key words: Hybrid Threats, Hybrid War, Permanent War, New War

Úvod

Odkedy vznikol konflikt na Ukrajine, v medzinárodnej bezpečnostnej diskusii sa stalo veľmi moderným a často používaným slovo „hybridná vojna“. Aj napriek súčasnej medializácii tohto pojmu, myšlienka použitia nekonvenčných spôsobov a aktérov v konflikte nie je nová. V skutočnosti je v mnohých ohľadoch tak stará ako samotná vojna. V nedávnom príhovore **Jensa Stoltenberga** „prvá hybridná vojna, o ktorej vieme, môže byť trójsky kôň, takže sme to už videli“. Ale čo sme nevideli predtým vo vojne je rozsah použitia a využívanie starých nástrojov novými spôsobmi“.

Napriek tomu, že hybridná vojna nie je novým pojmom, existuje tu neurčitost' v súvislosti s termínom. Uvedená skutočnosť potom vedie k ťažkostiam pri definovaní toho, čo v skutočnosti hybridná hrozba je. To, čo je v tejto súvislosti podstatné, je efektívne a účelne rozpoznať charakteristické prejavy tohto typu boja s cieľom odradiť protivníka alebo mu čeliť. Na základe charakteristík hybridnej vojny je treba zdôrazniť, že nie je to len vecou ozbrojených síl.

¹ Vojtech Jurčák, prof., Ing., CSc. vedúci Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 03101 Liptovský Mikuláš, Slovensko, vojtech.jurcak@aos.sk.

² Jozef Turac, Ing., doktorand externého štúdia, Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 03101 Liptovský Mikuláš, Slovensko, jozef.turac@gmail.com.

Hybridná vojna sa nemusí obmedziť len na ruské akcie. Mohli by to byť aj akcie vedené neštátnymi aktérmi na južnom krídle NATO. V oboch prípadoch to, čoho sme svedkami, je konflikt, ktorý je integrovaný, prispôsobivý, flexibilný a mieša sa s otvorenými a skrytými operáciami. Hybridné prejavy činností protivníka sa zameriavajú na zraniteľnosti otvorených spoločností a vojenských jednotiek, stierajú bežný rozdiel medzi vojnou a mierom a podkopávajú tradičné inštitúcie a vládu v prípadoch bezprecedentného rozsahu.

1 Definovanie pojmu hybridná vojna v dokumentoch NATO

Pri definovaní pojmu hybridná vojna môžeme rozšíriť definíciu ústredného pojmu „vojna“, vychádzajúc z klasickej definície **Carl von Clausewitz**, ktorá je všeobecne uznávaná a významu slova „hybrid/hybridný“. Na základe uvedeného sme dospeli k následnej definícii: „*hybridná vojna je akt násilia, uskutočňovaný s výrazne rozdielnymi prostriedkami alebo spôsobmi, s cieľom donútiť protivníka, aby sa podriadil našej vôli*“ alebo, ako pokračuje ďalej **Clausewitz**, „*je to pokračovanie politických stykov a ich vykonávanie výrazne rozdielnymi, i násilnými prostriedkami*“.

Faktom je, že táto definícia nie je výsledkom analýzy priebehu žiadnej vojny alebo konfliktu, tak ako k definovaniu tohto pojmu dospeli iní autori, ktorých ešte budeme uvádzať. Až praktické vedenie vojen alebo konfliktov a analýza ich priebehu nás privedú k tomu, že za výrazne rozdielne prostriedky pre vedenie vojny môžeme považovať napr. klasické vedenie vojny a asymetrické vedenie vojny, regulárne ozbrojené sily a neregulárne ozbrojené skupiny (neoznačené, neidentifikované, gerilové). Za rozdielnymi spôsobmi hybridnej vojny sa skrývajú teroristické útoky, skryté činnosti spravodajských služieb, využívanie kybernetického priestoru, ohováranie, propaganda, šírenie nepravdivých informácií a pod. Takto podaná definícia nám ďalej umožňuje identifikovať v rámci uskutočňovania analýzy konkrétneho konfliktu charakteristické rysy alebo črty hybridnosti, ktoré využíva protivník. Definícia je zároveň i podkladom k ďalšej diskusii k definovaniu tohto pojmu.

Názory na definovanie pojmu hybridná vojna zatiaľ nie sú jednotné aj keď obsah je dosť identický. Pre konkretizáciu sme vybrali niekoľko pohľadov. Čo je dôležité, každá z týchto definícií má empirický základ, z čoho potom pramení i rôznorodosť definícií. **J. Markus**³ (Markus, 2014) vo svojom článku definuje hybridnú vojnu ako „*zmes otvorenej a tajnej vojenskej sily, kombinácie provokácií a diverzií v spojení s odmietaním osobnej zodpovednosti, čo potom značne sťažuje plnohodnotnú odvetu na tieto činnosti*“. V tomto prípade je problémom identifikácia protivníka a z tohto pohľadu i akt vojny.

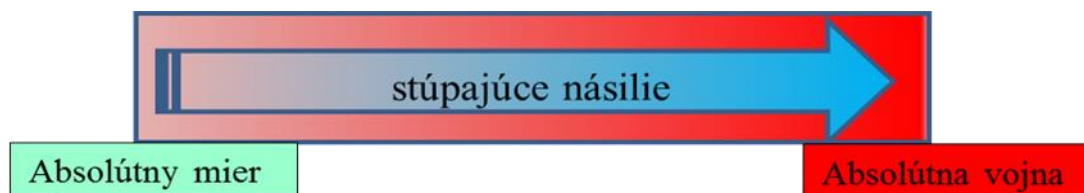
³ Jonatan Markus – redaktor BBC pre oblasť diplomacie.

Frank Hoffman⁴ (Hoffman, 2007), ktorý je považovaný za experta v problematike hybridných hrozieb a hybridných vojen, vo svojej monografii definuje hybridnú vojnu ako „*vojnu, ktorá môže byť vedená ako štátmi, tak aj neštátnymi aktérmi. Hybridné vojny v sebe spájajú rozdielne typy vedenia vojny, ktoré obsahujú konvenčné kapacity, neregulárne taktiky a formácie, teroristické aktivity uskutočňované nevyberavým násilím a kriminálnymi nepokojmi*“. Uvedená monografia charakterizuje hybridnú vojnu v rámci konfliktu hnutia Hizbaláh proti Izraelu.

G. Lasconjarias, J. A. Larsen a kol. z NATO Defence College z Ríma, (Lasconjarias, J. A. Larsen a kol., 2015) kde je hybridná vojna definovaná ako „*vhodná kombinácia a miešanie rôznych regulárnych a nekonvenčných prostriedkov konfliktu, s dominanciou informácií a riadením médií v rámci fyzického a psychologického bojiska, s používaním všetkých možných prostriedkov pre redukciu svojho odhalenia*“.

Na druhej strane, z pohľadu Rusov je tento problém definovaný Náčelníkom generálneho štábu ozbrojených síl Ruskej federácie generálom **V. Gerasimovom** (Gerasimov, 2013), ktorý vo svojom doklade pred predstaviteľmi vlády a vedenia ozbrojených síl Ruskej federácie na tému: „*Základné tendencie rozvoja foriem a spôsobov použitia ozbrojených síl, aktuálne úlohy vojenskej vedy pre ich zdokonalenie*“ charakterizuje koncept „*nových vojen*“, ktoré sa označujú i za „*hybridné vojny*“ alebo „*nelineárne vojny*“. Za hlavnú myšlienku jeho dokladu môžeme považovať tvrdenie o tom, že v 21. storočí sledujeme tendencie stierania rozdielu medzi vojnou a mierom (jedná sa o „*permanentnú vojnu*“). Pod pojmom „*nové vojny*“ rozumie: „*široké používanie politických, ekonomických, informačných, humanitárnych a iných nevojenských opatrení, realizovaných so zapojením protestného potenciálu obyvateľstva. Všetko toto sa dopĺňa vojenskými opatreniami, ktoré majú skrytý charakter, vrátane uskutočňovania opatrení informačnej konfrontácie a činnosťami špeciálnych síl pre operácie. K otvorenému použitiu sily, často pod rúškom mierotvornej činnosti a krízového riadenia, prechádzajú iba v určitej etape, spravidla pre dosiahnutie konečného úspechu v konflikte*“. Riešením problému hybridných vojen sa takto dostávame do problematiky spektra konfliktu, kde limitujúce hranice tohoto spektra predstavujú mier až vojna (obr. 1).

Obrázok 1 Spektrum konfliktu

Zdroj: vlastné spracovanie

⁴ Frank G. Hoffman – zamestnanec Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia.

V súvislosti s tým, čo sme povedali, hybridná vojna vytvára nátlak na krajiny protivníka, pričom je snaha, aby bol protivník udržiavaný v neistote politickej, ekonomickej, vojenskej či sociálnej. Jednoznačne útočí na slabé stránky v týchto oblastiach a využíva akékoľvek rozdielnosti, sváry alebo nezhody, ktoré nie je ťažké v krajine protivníka odhaliť.

Vojny sa podľa V. Gerasimova už neobjavujú podľa typických (klasických) šablón ale sa výrazne menia. Za významné pre skúmanie považuje priebeh tzv. kvetinových revolúcií Africkej jari, konfliktov na Blízkom východe, kedy sa, ako ukazujú skúsenosti, celkom šťastné krajiny môžu za niekoľko mesiacov alebo dní zmeniť na arénu trpkého vojenského boja, stať sa obeťou zahraničnej intervencie, ponoriť sa do priepasti chaosu, humanitárnej katastrofy, či občianskej vojny. Takéto vojny považuje V. Gerasimov za typické vojny 21. storočia. Podľa jeho slov vzrástla úloha nevojenských spôsobov k dosiahnutiu politických a strategických cieľov, ktoré v rade prípadoch vo svojej efektívnosti značne prekročujú silu zbraní.

2 Hybridná vojna ako výzva pre NATO

Najväčšie výzvy pre NATO vo vzťahu k hybridným vojnám prichádzajú zo samitu vo Walese, predstavujúc dve rozdielne formy strategických výziev z východu a juhu súčasne. Tieto výzvy sú tvorené veľmi rozdielnymi aktérmi a variantnými formami moderných hybridných vojen.

Pre Alianciu majú tieto bezpečnostné výzvy určité spoločné charakteristiky:

1. každá bezpečnostná operácia NATO je extrémne komplexná, s veľkým rozsahom, obsahom a hustotou výziev a ak majú byť úspešné, spoliehajú sa na spoluprácu, krízový manažment a prípravu podľa článku 5,
2. obe výzvy majú strategický rozmer, vyžadujúce využiť plnú hĺbku a šírku Aliancie a tiež spoluprácu s partnermi a inými organizáciami na spoločných strategických cieľoch.

Čo je však potrebné vidieť zvlášť, tak to je skutočnosť, že tieto hrozby zo strany východu a juhu navyše priamo ovplyvňujú spojenecké štáty v prvej línii, ktoré vyžadujú adaptačné opatrenia a prispôsobenie sa v rámci Aliancie budovať strategickú hĺbku Aliancie, ktorá je potrebná na vyriešenie týchto problémov - a treba tiež povedať, že v súčasnosti prebieha.

Verzia vrcholového konceptu NATO definuje subjekty hybridných hrozieb ako protivníkov so schopnosťou prispôbovať konvenčné a nekonvenčné prostriedky súčasne pri dosahovaní svojich cieľov.

Čo to znamená? Ide predovšetkým o tieto aspekty:

- nejednoznačnosť protivníka,
- kombinovanú konvenčnú a nekonvenčnú povahu samotnej hrozby,
- nie sú vymedzené hranice konfliktu,

- pre Alianciu už nie sú nebezpečenstvom iba najsilnejšie štáty,
- dostupnosť technológií, ktoré sú schopné spôsobiť škody veľkého rozsahu,
- hrozby nie sú viazané geografickou polohou,
- ničivé útoky môžu byť spáchané bez odhalenia ich páchatel'ov.

Hybridné hrozby predstavujú regionálnu výzvu. Vo svojom jadre sú navzájom prepojené a vykonávajú činnosť v oblasti narušenia funkcií štátu, pričom tieto hybridné hrozby môžu realizovať ako národné štáty, tak aj neštátne subjekty s cieľom napredovať v ich realizácii a dosahovať tak svoje ciele. Technologický pokrok a difúzia v kombinácii so širokou digitalizáciou západných spoločností vrátane kritickej infraštruktúry znamená, že širšia škála subjektov – nositeľov hybridných hrozieb - môže mať širší geografický diapazon a väčší súbor možných cieľov v dosahu. Pri posudzovaní hybridných hrozieb je potrebná dôkladná revízia nositeľov hybridných hrozieb, ich prostriedkov, nástrojov a cieľov. Toto pochopenie by malo smerovať k procesu sebahodnotenia a zistenia zraniteľnosti krajín, ktoré čelia hybridným hrozbám. Samohodnotenie by malo viesť k niekoľkým konkrétnym opatreniam na zlepšenie odolnosti štátu a hybridnej obrannej pozície.

Posudzovanie spôsobilostí na boj proti hybridným hrozbám, komplexné vnútroštátne prístupy a integrovaná medzinárodná reakcia sú v centre pozornosti. Zdôrazňuje to i rozsiahla regionálna spolupráca medzi EÚ a NATO, ktorá presahuje vojenské a iné oblasti spoločenského života a predstavuje aj konkrétne kroky pre realizáciu rozhodnutí v rámci Spoločného rámca EÚ pre boj proti hybridným hrozbám. Z krátkodobého hľadiska je potrebný regionálny prístup k posudzovaniu a analýze hybridných hrozieb a možných rizík. EÚ, NATO a ich členovia preukázali svoju pripravenosť pokračovať v tejto ceste rozširovania a prehĺbenia spolupráce v boji proti hybridným hrozbám účasťou na workshope organizovanom Centrom excelentnosti pre boj proti hybridným hrozbám. Kľúčové stretnutia z workshopu zahŕňali identifikovanú potrebu pripraviť koncepciu spoločnej digitálnej platformy na podporu lepšej výmeny informácií o situácii v oblasti hybridných hrozieb a organizovať systematickú výmenu osvedčených postupov v boji proti hybridným hrozbám prostredníctvom seminárov, tematických workshopov a cvičení.

Hybridné hrozby sú vo svojom jadre navzájom prepojené, prevádzkové činnosti zahŕňajú aktivity, ktoré uskutočňujú ohrozujúce subjekty, národné štáty alebo neštátni aktéri, s cieľom napredovať v ich agende a dosahovať svoje ciele. Hybridné ovplyvňovanie možno považovať za pokračovanie politiky s hybridnými schopnosťami.

Pre dosiahnutie úspechu NATO v boji proti hybridným spôsobom vedenia boja sa vyžaduje adaptácia jeho činností v týchto základných oblastiach (Rühle, Grubliauskas, 2015):

- zdieľanie spravodajských informácií a strategická analýza,
- politický dialóg,

- školenia a cvičenia,
- strategická komunikácia,
- spolupráca so súkromným sektorom,
- užšie vzťahy a spolupráca s EÚ.

Pri hlbšom zamyslení sa nad problémom hybridných vojen však môžeme prísť i k záveru, že je potrebné aby NATO zabudlo na všetko, čoho sa dotýka pojem „hybridný“ a sústrediť sa viac na špecifickosti a prepojenosti hrozieb, ktorým čelí. Či sa už jedná o vojny staré alebo nové, moderné, hybridné alebo nehybridné, vždy budú komplexné a všetky tie súvislosti a zložitosti, ktoré pri súčasnom ľudskom poznaní a rozvoji vedecko-technickej revolúcie predstavuje je veľmi zložitú zhrnúť do jediného slova „hybridný“.

Záver

Ako povedal **Philip M. Breedlove**: *„nové myslenia sú ako tieto nástroje ktoré sme identifikovali predtým, sú teraz spojené a používané novými spôsobmi, ako priniesť nové druhy tlaku...“*.

NATO nemá iba rozpoznávať tieto nové druhy aplikácie tlaku, Aliancia sa už zoberá týmto problémom, štruktúrou nového bezpečnostného prostredia a začala proces adaptovania svojej stratégie. Aj keď toto strategické prispôsobenie predstavuje ešte veľa problémov a predstavuje značné nedostatky. Spočiatku sa v NATO nachádzalo len niekoľko myšlienok a počiatočných operačných úvah, ktoré systematicky riešili hybridné hrozby. Hybridné vojny je možné charakterizovať, alebo definovať ako odmietanie alebo odvrátenie sa od štandardných noriem a princípov medzinárodných vzťahov v snahe dosiahnuť svoje úzke záujmy. Hybridná vojna v dnešnom svete je strategická v jej ambíciách a využíva zmes dezinformácií, krok za krokom destabilizuje a zastrašuje protivníka, aby ho prinútila konať v súlade s jeho záujmami. Na základe analýz niektorých už vykonaných a prebiehajúcich hybridných vojen môžeme povedať, že podstatný cieľ hybridnej vojny je držať protivníka politicky, vojensky a sociálne zmäteného. Zatiaľ čo väčšina diskusií a analýz sa týkala vojenských aspektov hybridnej vojny, potreba pevnej politicko-vojenskej spolupráce sa považovala za nevyhnutný predpoklad efektívneho spojeneckého angažovania sa pri identifikácii a eliminácii hybridných hrozieb hybridným vedením boja. V skutočnosti základnou otázkou, o ktorej sa diskutovalo bolo, ako vytvoriť a rozvinúť politické vedenie v počiatočnej fáze hybridnej vojny, aby sa zabezpečilo, že vysoká vojenská pripravenosť bude v symbióze (synchronizovaná) s výkonom politickej agilnosti v reakcii na tieto hrozby. Kriticky, zatiaľ čo sa diskusia sústredila na hrozby, ktoré predstavuje Rusko pre strategickú orientáciu na východe NATO a ISIL pre strategickú orientáciu na juhu, tieto hrozby a od nich odvíjajúce sa bezpečnostné riziká, sú považované za skutočné hrozby súčasného konfliktného sveta, pričom moc a vplyv na

svetové dianie sa viac či menej krok za krokom posúva preč od západných liberálno demokratických štátov.

Hybridný spôsob vedenia vojen využíva politické slabiny vo vnútri Aliancie a sociálne trhliny v rámci otvorených spoločností. Preto, ak NATO úspešne adaptuje a nastavuje stratégiu, jeho schopnosti a pružnosť reakcie na vývoj bezpečnostného prostredia, je to dôležité, že také hrozby sú definované a správne pochopené a že systém včasnej výstrahy je funkčný. To všetko je potrebné, pretože prvoradý princíp akcie Aliancie a jej vysokej pripravenosti (schopnosti reagovať) zvyšuje účinnosť konvenčného a jadrového odstrašenia. Odstrašenie by mohlo zlyhať, ale NATO musí mať kapacity a schopnosti viesť vojnu v takýchto podmienkach. To následne spôsobí posilnenie sociálnej súdržnosti medzi národmi NATO, upevní spojenie medzi civilnými a vojenskými aspektami bezpečnosti a obrany. Budúcnosť NATO musí byť budovaná na dobrom spravodajstve, poznaní, robustnom velení a riadení, ako aj rýchlej reakcii využitím svojich kapacít.

Aj napriek tomu, že koncept hybridných vojen prešiel od jeho začiatkoch zložitým vývojom, množstvom konferencií, workshopov, okrúhlych stolov a publikácií, nemôžeme povedať, že dosiahol zreteľné hranice. Nemôžeme presne tento druh vojny charakterizovať, čo ešte do nej patrí a čo nie. Dokumentuje to množstvo definícií, ktoré majú empirický charakter a v podstate možno do tohto druhu vojen zaradiť takmer každý konflikt či už štátnych alebo neštátnych aktérov. Koncept je skôr spojovaný s komplexným pôsobením rôznych aktérov, s komplexným využívaním vojenských i nevojenských nástrojov, ktoré sú zamerané nie len na vojenskú silu štátu prípadne Aliancie, ale na celú spoločnosť.

Úplne na záver, hybridná vojna nie je len vecou vojakov, ale celej spoločnosti a všetkých oblastí jej života.

Literatúra:

CLAUSEWITZ, C. 1959. *O vojne*. Bonus A, s. r. o, Brno, 1996. 756 s. ISBN 80-85194-27-1.

HANKO, M. 2015. Hybridná forma vedenia vojny. In *Vojenské reflexie*, roč. 10, č. 2/2015. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2015, s. 67-81. ISSN 1336-9202.

IVANČÍK, R. 2016. Hybridná vojna – vojna 21. storočia. *Kultura Bezpieczeństwa Nauka – Praktyka – Refleksje* Nr 22/2016. ISSN 2299-4033. S. 205–239.

JOŠČÁK, M. 2015. Koncept hybridnej vojny v doktrínálnych dokumentoch Ruskej federácie. Zborník vedeckých a odborných prác 6. medzinárodná vedecká konferencia *Národná a medzinárodná bezpečnosť* 2015. s. 245-255. ISBN 978-80-8040-515-1.

JURČÁK, V., JURČÁK, J. 2016 Hybridná vojna - nový fenomén? *Bezpečnostné fórum 2016*, medzinárodná vedecká konferencia, 9., Banská Bystrica, Belianum, 2016. s.248-254. ISBN 978-80-557-1093-8.

JURČÁK, V., JURČÁK, J., SASARÁK, J. 2016. Hybridné hrozby – výzva pre Európsku úniu. *Zborník príspevkov zo 17. medzinárodnej vedeckej konferencie Medzinárodné vzťahy 2016 Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, 2016. ISBN 978-80-225-4365-1.

JURČÁK, V., TURAC, J. 2017. Vývoj bezpečnostného prostredia – hybridné hrozby. *11. medzinárodná vedecká konferencia „Bezpečné Slovensko a Európska únia*. Zborník recenzovaných príspevkov. Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach. s. 210-220. ISBN 978-80-8185-025-7.

LASCONJARIAS, G., LARSEN, J. A. a kol. 2015. *Response to Hybrid Threats*. NATO Defence College, Rome, 2015. S- 337. ISBN 978-88-96898-1-3.

RÚHLE, M., GRUBLIAUSKAS, J. 2015. Energy as a Tool of Hybrid Warfare. *Research Paper*. Research Division – NATO Defense College, Rome No 113/2015. ISSN 2076-0957.

SASARÁK, J. 2015. Hybridné hrozby – analýza pojmu. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2016: zborník vedeckých a odborných prác*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika, 2015, s. 467-474, ISBN 978-80-8040-534-2.

STOJAR, R. 2015. Konflikt na Ukrajine a ruský zásah: Nový spôsob vedenia hybridnej vojny, alebo aplikácia klasických postupov. *Vojenské rozhledy*, 2015, roč. 24 (56) č. 1, ISSN 1210-3292.

ČEKINOV, S.G., BOGDANOV, S.A. 2013. *The Nature and Content of a New Generation War*. Dostupné na internete: http://www.eastviewpress.com/Files/MT_FROM%20THE%20CURRENT%20ISSUE_No.4_2013.pdf

GERASIMOV, V. 2013. Hodnota vedy v predikcii. In týždenník *Vojenno-promyšlennyj kurjer*, č.8/2013. Dostupné na: http://www.vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf

HOFFMAN, F. G. 2007. *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. dostupné na internete: https://www.google.sk/search?q=Conflict+in+the+21st+Century%3A+The+Rise+of+Hybrid+Wars&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gfe_rd=cr&ei=Em7iV6ynK87R8geau6OQBQ

VAN PUYVELDE, D. 2015. Hybrid War – Does it Even Exist? In *NATO Review Magazine* Dostupné na internete: <https://www.nato.int/docu/Review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.htm>

MARKUS, J. 2014. *Gibridnaja vojna Putina – osnovnaja bol' NATO*. Dostupné na internete: http://www.bbc.com/russian/international/2014/12/141106_nato_russian_strategy

STOLTENBERG, J. 2015. *Keynote speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the opening of the NATO Transformation Seminar*. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_118435.htm?selectedLocale=en

Spoločné oznámenie Európskemu parlamentu a Rade: Spoločný rámec pre boj proti hybridným hrozbám-reakcia Európskej únie. JOIN 2016. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=SK>

KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ A DDOS ÚTOKY*

CYBER SECURITY AND DDOS ATTACKS

Rastislav Kazanský¹ – Radoslav Ivančík²

ABSTRACT

At the end of the second decade of the 21st century, cyberterrorism represents one of the most serious security threats for the public and private sector. No country, society or company is immune to cyber activities in these days. Cyberattacks are performed nearly in all regions of the world and present daily menace for a large number of people, offices and institutions in many countries. Unfortunately, at present, at the information age, cyberattacks can hit almost anyone, anywhere and anytime. Simultaneously, they can cause enormous personal and organisational problems, and tremendous material and financial damages. And those are the reasons why cyber security gains still more and more significance. One of the most serious and effective cyberattacks represent DDoS attacks.

Key words: Distributed Denial of Service attacks cyber security, cyberspace, and cyberattacks.

Úvod

V súčasnosti je čoraz širšia škála procesov a aktivít vo všetkých oblastiach nášho každodenného života v modernej spoločnosti založená na integrácii komunikačných a informačných technológií (ďalej len „KIT“) a počítačových systémov, prepojených sieťami a internetom. Masívne využívanie počítačov, nástup internetu, vznik celosvetovej komunikačnej a informačnej siete, digitálne spracovanie informácií a obchodovanie s nimi, ako aj prenos dát a informácií prostredníctvom sietí na veľké vzdialenosti vedú k prehlbujúcej sa závislosti vyspelých štátov sveta a ich ekonomík na KIT, k zvyšovaniu ich vzájomnej prepojenosti i závislosti, a zároveň k ”zmenšovaniu” vzdialeností medzi nimi. Technologický pokrok však neprináša len nové príležitosti, výzvy a prosperitu, ale aj nové bezpečnostné riziká a hrozby. Preto sa čoraz dôležitejšou a naliehavejšou stáva ochrana kybernetického priestoru a kritickej informačnej infraštruktúry, čiže zaistenie kybernetickej bezpečnosti.

* Tento článok je publikovaný v rámci projektu VEGA 1/0545/17 - Transformácia bezpečnostného prostredia: aplikácia skúseností štátov Vyšehradskej štvorky na príklade Ukrajiny

¹ Rastislav Kazanský, doc. PhDr., PhD., Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, rastislav.kazansky@umb.sk.

² Radoslav Ivančík, plk. gšt. Ing., PhD., Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava, radoslav.ivancik@gmail.com.

Zvyšujúca sa závislosť spoločnosti na KIT vedie ku vzniku nových foriem bezpečnostných hrozieb, ktorým musia štáty čeliť, a to bez ohľadu na to, či ide o hrozby úmyselné, zapríčinené človekom, alebo hrozby náhodné, vyplývajúce napríklad z bežnej poruchy, zlyhania systému alebo živej pohromy. Tieto hrozby však čoraz častejšie ohrozujú kybernetickú národnú i medzinárodnú bezpečnosť. Kybernetické hrozby vychádzajú z rôznych zdrojov, prejavujú sa rozvratnou a rušivou činnosťou namierenou proti jednotlivcom, verejným a súkromným inštitúciám, národnej infraštruktúre, podnikateľským subjektom i vláde krajiny. Vyznačujú sa viacerými špecifickými črtami, ako napríklad ich nadnárodným charakterom, rozptýlenosťou, nejednoznačnosťou, anonymitou útočníkov, nízkymi vstupnými nákladmi a taktiež možnosťou zaútočiť z veľkej vzdialenosti bez priameho kontaktu s cieľom. Aktérmi môžu byť štáty, jednotlivci, alebo neštátni aktéri. Hlavnými hrozbami, ktorým musia národné štáty v súčasnosti čeliť, sú najmä hacking, kybernetická kriminalita, kybernetický terorizmus, politický a ideologický extrémizmus, kybernetická špionáž alebo aj niektorými štátmi sponzorované kybernetické útoky a agresia, kybernetický boj.

1 Kybernetická bezpečnosť

So vzrastajúcim počtom kybernetických útokov na verejné i súkromné počítačové siete a rastom prípadov kybernetickej kriminality vzrastajú vo verejnom aj súkromnom sektore obavy týkajúce sa zraniteľnosti komunikačných a informačných systémov (ďalej len „KIS“), ktoré pramenia predovšetkým zo skutočnosti, že jednotlivé informačné infraštruktúry sú navzájom prepojené a na sebe závislé. So vzrastajúcimi obavami zároveň rastú požiadavky na zaistenie kybernetickej bezpečnosti. Preto jednotliví aktéri pristupujú k zavádzaniu rôznych politík a opatrení, ktoré by prehĺbili ochranu kybernetického priestoru a KII a reagovali tak na nevyhnutnosť ochrany utajovaných informácií, počítačových sietí a zavádzania efektívneho dodržiavania bezpečnostných štandardov. Cieľom kybernetickej bezpečnosti je vybudovanie dôvery v spoľahlivosť KII a istoty, že bude plniť svoje funkcie a úlohy a slúžiť národným záujmom aj v prípade kybernetického útoku (ITU, 2011, s. 37).

Aj preto možno kybernetickú bezpečnosť chápať ako schopnosť siete alebo informačného systému odolávať náhodným udalostiam aj škodlivým aktivitám, ktoré môžu negatívne ovplyvniť dostupnosť, celistvosť, dôvernosť a hodnovernosť uložených a prenášaných dát a informačných služieb zaistovaných prostredníctvom siete alebo informačného systému (CoEC, 2001). Predstavuje teda a) zaistenie dostupnosti služieb a dát, b) zamedzenie rozvrátenia a narušenia siete a neoprávneného odpočúvania komunikácie, c) potvrdenie, že dáta, ktoré boli poslané, prijaté alebo uložené, sú kompletné a nezmenené, d) zaistenie dôvernosti dát, ochrany informačných systémov proti neoprávnenému prístupu k nim a proti útokom zahŕňajúcim škodlivý softvér a e)

zabezpečenie hodnovernej autentifikácie (EC, 2002). Pod pojmom kybernetická bezpečnosť možno zároveň chápať fyzické mechanizmy, definované politiky alebo procesy, ktorých úlohou je chrániť systémy, dáta alebo všeobecne majetok pred hrozbou alebo útokom. Každá ochrana sa vyznačuje určitými zraniteľnosťami, ktoré predstavujú slabé miesta ochrany alebo jej úplnú absenciu (Jirovský, 2007, s. 10).

Základom kybernetickej bezpečnosti je zaistenie ochrany kybernetického priestoru na národnej úrovni. Vysporiadať sa s výzvami, ktoré ohrozujú sociálny poriadok a univerzálne práva jednotlivcov je zodpovednosťou a povinnosťou štátu. Môže to byť dosiahnuté prostredníctvom a) implementácie príslušných stratégií, politik a bezpečnostných opatrení týkajúcich sa celého spektra kybernetických hrozieb a zraniteľností, b) vytvorením jasného legislatívneho rámca, ktorý špecifikuje kompetencie, oprávnenia a povinnosti relevantných inštitúcií v prípade kybernetických útokov, c) vymedzením oblasti pôsobnosti, kompetencií a povinností jednotlivých aktérov na národnej úrovni s cieľom zaistiť účinné a efektívne zvládnutie bezpečnostných incidentov a udalostí a posilniť vzájomnú spoluprácu.

V tejto súvislosti je nevyhnutné si uvedomiť, že schopnosť vysporiadať sa a zvládnuť riziká spojené s používaním KIT nespočíva len na vláde a verejnom sektore, ale na vzájomnej spolupráci verejného sektora so sektorom súkromným, ktorý v súčasnosti vlastní, riadi alebo spravuje väčšinu národnej kritickej informačnej infraštruktúry. Aktérmi kybernetickej bezpečnosti sa tak stávajú nielen vládne inštitúcie zodpovedné za zaistenie bezpečnosti kritických informačných infraštruktúr na národnej úrovni, ale aj aktéri zodpovední za informačnú bezpečnosť a nepretržitú prevádzku KIS na úrovni súkromného sektora a samotní individuálni užívatelia. (Kollár, Melková, 2016) Zaistenie kybernetickej bezpečnosti preto musí spočívať v posilnení siete vzájomnej spolupráce medzi súkromným a verejným sektorom ako na národnej, tak aj na medzinárodnej úrovni a na vytvorení stavu rovnováhy medzi národnými a medzinárodnými reakciami na aktuálne výzvy.

K základným oblastiam kybernetickej bezpečnosti možno priradiť a) správu internetu a všeobecnú bezpečnosť siete, b) ochranu kritickej informačnej infraštruktúry, c) kybernetický boj a reakciu na kybernetický útok, d) kybernetickú kriminalitu, kybernetický terorizmus a využívanie internetu na teroristické účely, e) bezpečnosť elektronického obchodu, f) ochranu osobných údajov a súkromia a aj g) ochranu pred nevyžiadanou elektronickou poštou. Od týchto oblastí sa odvíjajú jednotlivé úrovne pripravenosti v rámci kybernetickej bezpečnosti, t. z. každodenné uplatňovanie kybernetickej bezpečnosti, pripravenosť na kybernetickú kriminalitu a na kybernetický útok, zvlášť na útok, ktorý by mohol ohroziť národnú bezpečnosť (Tikk, 2010).

2 DDoS útoky

DDoS (Distributed Denial of Service) útoky predstavujú vyšší vývojový stupeň tzv. DoS (Denial of Service) útokov, ktoré sú známe od 80. rokov minulého storočia. Základný rozdiel medzi týmito typmi útokov spočíva v tom, že DDoS útoky sú vo svojej podstate distribuované útoky, to znamená že pochádzajú z viac ako jedného zdroja, čím sú zároveň efektívnejšie a nebezpečnejšie (Incapsula 2017). DoS aj DDoS útoky pritom možno charakterizovať ako útoky na internetové služby alebo webové stránky, pri ktorých dochádza k ich zahlteniu požiadavkami a k pádu alebo nefunkčnosti a nedostupnosti systému pre ostatných užívateľov, a to útokom z mnohých vektorov. DDoS útoky sa snažia o vyradenie a zneprístupnenie cieľovej služby (Mirkovic a Reiher, 2004).

Ak zhrnieme samotnú podstatu DDoS útokov, možno povedať, že ide o útoky, ktoré sa zasielaním enormného počtu požiadaviek na cieľový server obeť snažia o vyčerpanie kapacity zdroja. Tieto aktivity majú za následok nielen zneprístupnenie príslušnej služby až na niekoľko hodín, v dôsledku čoho môže dochádzať k značným, najmä finančným stratám, ale sprevádzať ho môže tiež napríklad pozmeňovanie dát, a to vďaka sprístupneniu siete (Mirkovic a Reiher, 2004, Gupta, Gopalakrishnan a Sharman, 2017).

Jedným z najzásadnejších rysov DDoS útokov je ich distribuovaná povaha. K distribuovaným útokom sú útočníkmi využívané siete označované ako botnety. Tie predstavujú sieť infikovaných počítačov, ktoré sú zneužívané na páchanie kriminálnych aktivít vo veľkom meradle, a to vďaka prístupu k výpočtovému výkonu mnohých tisícov strojov súčasne. Botnety sú útočníkmi kontrolované, diaľkovo riadené, pričom ide o rozsiahlu a organizovanú sieť počítačov, ktoré sú naprogramované tak, aby súčasne a nepretržite vysielali veľké množstvo požiadaviek na cieľový systém. Tisíce infikovaných počítačov následne vykonáva bez vedomia používateľov počítača naprogramovanú úlohu, napríklad zahltia a zablokujú koordinovaným útokom zvolenú webovú stránku, hromadne zasielajú spam a podobne.

Cieľový systém je potom pod vplyvom DDoS útokov výrazne spomalený alebo dochádza k jeho kompletnému zrúteniu (Chang, 2002). Vytváranie botnetov je väčšinou automatická činnosť, ktorá prebieha cez skenovanie hľadajúce bezpečnostné diery a zraniteľnosť jednotlivých počítačov, väčšinou náhodných používateľov, ktoré sú následne infikované a využité k útoku alebo k ďalšiemu automatizovanému vyhľadávaniu iných zariadení, ktoré môžu byť ďalej zapojené do botnetu (Mirkovic, Reiher 2004). Botnety bývajú najčastejšie vytvorené napadnutím počítačov prostredníctvom techník ako je napríklad trójsky kôň, počítačovými vírusmi alebo napríklad metódou zadných vrátok (Zargar, Joshi, Tipper, 2013). Väčšina užívateľov, ktorí sa stanú súčasťou počítačovej siete hackerov, si svojho zapojenia do takéhoto typu útokov nie je vôbec vedomá (Incapsula, 2017).

Vzhľadom na vysoký počet charakteristických vlastností je veľmi ťažké prísť iba s jednou ucelenou typológiou DDoS útokov, ktorých medzi jednotlivými autormi existuje nespočetné množstvo a vyskytujú sa podľa rôznych úrovní a kritérií. Vzhľadom na obmedzený priestor príspevku preto vyberáme iba základné delenie DDoS útokov a ich typy, ktoré sú popísané v rozsahu, ktorý je relevantný cieľu tohto príspevku.

Základná typológia DDoS útokov rozdeľuje útoky do celkom troch skupín, a to na základe charakteru obete – to znamená podľa toho, či sú obeťou útoku a) siete, b) servery alebo c) aplikácie.

Prvým typom DDoS útokov sú útoky na siete, tiež označované ako objemové (volumetrické) útoky. Tento typ útoku využíva techniku tzv. záplavy pomocou paketov. Počas útoku na sieť útočník využíva celé dostupné prenosové pásmo cieľového servera a jeho pripojenie k internetu. Cieľom objemového útoku je spôsobiť všeobecné preťaženie infraštruktúry hrubou silou tak, že dôjde k vyčerpaniu dostupných zdrojov na cieľných serveroch (Zargar, Joshi, Tipper, 2013). Výsledkom, resp. dôsledkom útoku je, že používateľ, ktorý sa k danej službe snaží dostať, sa stretne buď s veľmi pomalou odpoveďou alebo je mu prístup k službe úplne odmietnutý.

Druhým typom DDoS útoku podľa obete sú útoky vedené na servery. Tieto útoky sú vedené tak, aby došlo k vyčerpaniu procesora alebo pamäte cieľných serverov a tie potom odmietli prístup k službe legítimnému užívateľovi. K tomuto typu DDoS útoku je využitá niektorá zistená zraniteľnosť cieľného servera alebo zraniteľný návrh komunikačných protokolov, pričom napadnutý nemusí byť len server, ale tento postup môže byť aplikovaný aj na ďalšie týmto spôsobom zraniteľné ciele (Kenig a kol., 2013).

V treťom prípade môžu DDoS útoky cieľiť na aplikácie, pričom sa zameriavajú najmä na ich zraniteľnosť a využívajú vlastnosti aplikácií alebo protokolov (napr. HTTP, DNS, SMTP), ktoré sú vhodné pre spôsobenie odmietnutia služby. Aplikačné útoky sú sofistikovanejšie ako je tomu u predchádzajúcich dvoch typov. V porovnaní s objemovými útokmi je ich veľkou prednosťou najmä to, že nevyžadujú toľko zdrojov pre útok. Z hľadiska objemu dát totiž nie sú aplikačné útoky natoľko významné (Minařík 2015). Tento typ útokov je tiež veľmi nebezpečný kvôli tomu, že ľahko splýva s bežnou prevádzkou. Bez cielenej analýzy paketov je potom veľmi ťažké útok odhaliť, na rozdiel od objemových útokov na sieť (Kenig a kol. 2013, Zargar a kol. 2013).

Záver

V súvislosti s vyššie uvedenými informáciami možno v závere príspevku skonštatovať, že dosiahnuť absolútnu bezpečnosť je v súčasnosti pre štát alebo jednotlivca chimérou z dôvodu prítomnosti veľkého počtu možných ohrození, – vojenských, hospodárskych, environmentálnych a tiež kybernetických

(Brhlíková, 2017). Vzhľadom na často nadnárodný charakter útokov, dochádza k stieraniu štátnych hraníc, ako aj hraníc medzi vojenským a civilným, medzi domácim a zahraničným, medzi verejným a súkromným. Geografické hranice, tak ako sú historicky definované medzi jednotlivými národmi, strácajú v prípade kybernetických hrozieb v kybernetickom priestore na význame. Zaistenie národnej bezpečnosti už nie je len vnútornou záležitosťou jedného štátu alebo jedného subjektu, ale naopak, stáva sa záležitosťou kolektívnej medzinárodnej spolupráce a koordinácie.

V súčasnej dobe prehlbujúcej sa globalizácie, ktorá prináša nielen množstvo pozitív, ale aj negatív, napríklad v podobe kyberterorizmu, kybernetickej kriminality a kybernetických útokov na verejné či súkromné informačné siete, sa môže stať každý prvok národnej informačnej infraštruktúry potenciálnym cieľom, a preto je nevyhnutné starostlivo preskúmať a zhodnotiť nové bezpečnostné hrozby a riziká (a nielen v oblasti KIT, KII alebo KIS) a následne vyvodiť efektívne protiopatrenia v súvislosti s možnými útokmi využívajúcimi zraniteľnosti KIS a rastúcu závislosť národných inštitúcií a kritickej infraštruktúry na KIT.

Kybernetická bezpečnosť už dlho nie je len záležitosťou ochrany počítačov. Postupne sa stáva nevyhnutnou súčasťou národných politík, keďže nezákonné správanie sa v kybernetickom priestore ohrozuje národnú bezpečnosť, obranu jeho slobody, nezávislosti a suverenity, základné činnosti štátu, verejné služby, atď. Z toho dôvodu sú národní lídri a vedúci predstavitelia štátu zodpovední za zaistenie kybernetickej bezpečnosti, ktorá v súčasnosti predstavuje jednu zo základných podmienok fungovania štátu, výkonu jeho funkcií a poskytovania verejných služieb.

Efektívna a účinná obrana a ochrana v kybernetickom priestore si však vyžadujú spojenie viacerých oblastí, akými sú stratégie, doktríny a politiky, legislatíva a efektívny výkon práva, národná bezpečnosť, ochrana práva na súkromie, inštitucionálny rámec a stanovenie kompetencií, oblastí pôsobnosti a pravidiel angažovania sa jednotlivých orgánov a subjektov, technické štandardy a bezpečnostné technológie, bezpečnostné opatrenia a protiopatrenia, zvyšovanie povedomia a zdieľanie informácií, identifikácia hrozieb a rizík spojených s používaním KIT a KIS. Vytvorenie obrannej štruktúry v tejto oblasti si preto vyžaduje vysporiadať sa s organizačnými, politickými, ekonomickými, právnymi a ďalšími výzvami. Aj preto pristupujú vlády jednotlivých štátov v čoraz väčšej miere k prijímaniu veľkého množstva rôznych bezpečnostných opatrení za účelom zvýšenia kybernetickej bezpečnosti.

Literatúra:

AMOROSO, G. E. 2012. *Cyber Attacks. Protecting National Infrastructure*. New York : Elsevier, 2012. 336 s. ISBN 978-0-12391-867-3.

- BRHLÍKOVÁ, R. 2017. *Bezpečnosť ako národnoštátny záujem v kontexte členstva v EÚ*. In Poláčková, Z. – Brhlíková, R. a kol. 2017. *Národnoštátne záujmy v post-integračnom období*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 350 s. ISBN 978-80-558-1246-5.
- CNSS. 2010. *Committee on National Security Systems – National Information Assurance Glossary*. Dostupné na internete na: <http://www.cnss.gov/Assets/pdf/cnssi_4009.pdf>
- CoEC. 2001. Commission of the European Communities. *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Network and Information Security: Proposal for A European Policy Approach*. Dostupné na internete na: <http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/news_library/pdf_files/netsec_en.pdf>
- EC. 2002. *European Council Resolution of 28 January 2002 on a Common Approach and Specific Actions in the Area of Network and Information Security*. Dostupné na internete na: <[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002G0216\(02\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002G0216(02):EN:HTML)>
- GUPTA, M. – GOPALAKRISHNAN, G. – SHARMAN, R. 2017. *Counter-measures against Distributed Denial of Service*. Dostupné na internete na: <https://www.albany.edu/iasymposium/proceedings/2016/ASIA2016_Proceedings_Final.pdf>
- HALPIN, E. F. – TREVORROW, P. – WEBB, D – WRIGHT, S. 2006. *Cyberwar, Netwar and the Revolution in Military Affairs*. New York : Palgrave Macmillan. 304 s. ISBN 978-1-40398-717-4.
- CHANG, R. K. C. 2002. Defending against flooding-based distributed denial of service attacks. In *Computer journal of IEEE Communications Magazine*, Vol. 40, No. 10, pp. 42-51. ISSN 0163-6804.
- INCAPSULA, Inc. 2017. *Denial of Service Attacks*. Dostupné na internete na: <<http://www.incapsula.com/ddos/ddosattacks/denial-of-service.html>>.
- ITU. 2010. International Telecommunication Union – Sample Legislative Language for Cyber Crime. In *Frameworks for International Cyber Security*. Tallinn: CCD COE Publications. Dostupné na internete: <www.ccdcoe.org>
- ITU. 2011. *International Telecommunication Union – National Cybersecurity Strategy Guide*. Dostupné na internete na: <www.itu.int/ITUUD/cyb/cybersecurity/docs/itu-national-cybersecurity-guide.pdf>
- IVANČÍK, R. 2012. *Kybernetická bezpečnosť – neoddeliteľná súčasť národnej a medzinárodnej bezpečnosti*. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2012. s. 173-182. ISBN 978-80-8040-450-5.
- JIROVSKÝ, V. 2007. *Kybernetická kriminalita - nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 284 s. ISBN 978-80-2471-561-2.
- KENIG, R. – MANOR, D. – GADOT, Z. – TRAUNER, D. 2013. *DDoS Survival Handbook*. Dostupné na internete na: <<https://www.scribd.com/document/174274499/DoS-Handbook>>

- LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. 2012. Bezpečnosť ako kategória. Bratislava : Veda – vydavateľstvo SAV, 2012. 264 s. ISBN 978-80-224-1284-1.
- KOLLÁR, D. – MELKOVÁ, D. 2016. Positives and negatives of the European digital single market. In *ICEI 2016: proceedings of the 3rd international conference on European integration 2016*. Ostrava : VŠB - Technical University of Ostrava, Faculty of Economics, 2016. ISBN 978-80-248-3911-0. s. 463-471.
- MINAŘÍK, P. 2015. *Metody ochrany před útoky typu DDoS v podniku a na páteřní síti*. Dostupné na internete na: <<https://www.systemonline.cz/clanky/metody-ochrany-pred-utoky-typuddos.htm>>
- MIRKOVIC, J. – REIHER, P. 2004. A taxonomy of DDoS attack and DDoS defense mechanisms. In *ACM SIGCOMM Computer Communications Review*, roč. 34, č. 2, s. 39-53.
- NEČAS, P. – SZABO, S. 2006. *Back to the future: geopolitical security or chaos?* Košice : Faculty of Aeronautics of Technical University, 2009. 111 s. ISBN 978-80-553-0119-8. ISBN 80-8073-433-X.
- NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. Storočia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
- TIKK, E. 2010. Global Cyber Security - Thinking About The Niche for NATO. In *The SAIS Review of International Affairs*, 2010, č. 2. Dostupné na internete na: <<http://www.ccdcoe.org/205.html>>
- ANDRASSY, V. – GREGA, M. 2013. *Didaktické postupy riešenia úloh v oblasti krízového manažmentu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2013. ISBN 978-80-8040-484-0.
- JURČÁK, V. – JURČÁK, J. 2017. Možnosti využitia ozbrojených síl pri riešení krízových situácií na území štátu. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bezpečnostné fórum 2017*, Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2017, s. 171-179, ISBN 978-80-972673-1-5.
- ZARGAR, S.T. – JOSHI, J. – TIPPER, D. 2013. A Survey of Defense Mechanisms Against Distributed Denial of Service (DDoS) Flooding Attacks. In *Communications Surveys & Tutorials*, Vol. 15, No. 4, ISSN 2046-2069.

KONCEPCIA ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI V PODMIENKACH OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY V RÁMCI PLNENIA ÚLOH NÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU

THE CONCEPT OF HUMAN SECURITY IN THE CONDITIONS OF THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REPUBLIC WITHIN NATIONAL CRISIS MANAGEMENT

Petra Kašeláková¹

ABSTRACT

The article deals with the question whether the principles of the concept of human security can be used in tasks fulfillment of Armed Forces of the Slovak republic within national crisis management. Even though there is wide literature on the subject of human security, it is still relatively unknown term in the Slovak republic. The most important achievement of the concept of human security is its focus on security of individual instead of focusing on states security as whole. However, the concept of human security is still not unified as much that it would allow us to use generally recognized model. The attempt to find an answer is based on an analysis of the legal limits and instances of use of Armed Forces of the Slovak Republic.

Key words: *Armed forces of the Slovak republic, national crisis management, human security*

Úvod

I keď sa už o ľudskej bezpečnosti popísalo mnoho, v našich podmienkach je ešte stále pojmom pomerne neznámym. Za najväčší prínos koncepcie ľudskej bezpečnosti sa v súčasnosti považuje skutočnosť, že do popredia záujmu medzinárodného spoločenstva sa priniesla otázka bezpečnosti jednotlivca, oproti doposiaľ prevažujúcemu záujmu o bezpečnosť štátu. Koncepcia ľudskej bezpečnosti však doposiaľ nenadobudla podobu, ktorá by bola všeobecne prijatá. Mnoho autorov, politikov, či akademikov jej vyčíta „vágnosť“, ktorá ju podľa nich robí absolútne nepoužiteľnou.

Preto otázka, či je využitie princípov tejto koncepcie v podmienkach ozbrojených síl v rámci plnenia úloh národného krízového manažmentu možné, zostáva stále otvorenou. A to aj vzhľadom na skutočnosť, že Ozbrojené sily

¹ Petra Kašeláková, JUDr., Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, Demänovská cesta 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika petra.kaselakova@gmail.com, petra.kaselakova@mod.gov.sk.

Slovenskej republiky majú v systéme krízového manažmentu svoje špecifické miesto.

1 Potreba krízového manažmentu

Pomoc jednotlivcom a najzraniteľnejším skupinám obyvateľstva je morálnym imperatívom. Bez ohľadu na to, o akú krízu ide a akým spôsobom je potrebné zasiahnuť, musia sa rýchlo mobilizovať ľudské a materiálne zdroje, aby sa zabezpečili životné potreby obetí a zároveň sa zachovala ich dôstojnosť. V mnohých prípadoch sú vedľajším „produktom“ konfliktov, keď znepriatelené skupiny bojujú o pôdu alebo vzácne prírodné zdroje, pripravujúc pri tom ľudí o obživu a domovy. Môžu však byť taktiež dôsledkom výkyvov počasia. Príliš veľa alebo príliš málo dažďa, silných vetrov alebo veľkého množstva snehu, či ničivého zemetrasenia. V mnohých prípadoch je najväčším nebezpečenstvom pre ľudí paradoxne samotný štát. V dôsledku zlého riadenia hospodárstva úplne pripraví chudobných o prostriedky a hlad sa môže zmeniť na hladomor. Na podporu krízovej situácie sú uplatňované nástroje krízového manažmentu. Úlohou samotného krízového manažmentu je nielen pomáhať obetiam takýchto katastrof, ale im aj predchádzať.

Krízová situácia má vojenský charakter, ak vznikla v dôsledku hrozby použitia alebo použitím vojenskej sily. Všetky ostatné typy krízových situácií majú nevojenský charakter. A teda, môžu ich spôsobiť rôzne sociálne sily, technické alebo technologické havárie, prírodné katastrofy a podobne. V záujme objasnenia postavenia národného krízového manažmentu v systéme krízového manažmentu je z komplexného pohľadu možné rozlišovať dve základné úrovne krízového manažmentu:

- a. medzinárodná (nadnárodná) úroveň krízového manažmentu,
- b. národná úroveň krízového manažmentu.

Šimák však používa vo svojej publikácii *Krízový manažment vo verejnej správe* delenie dokonca do piatich základných úrovní krízového manažmentu. Takéto členenie je dobré predovšetkým v súvislosti s odlíšením jednotlivých úrovní krízového manažmentu z hľadiska obsahu a rozsahu plnených úloh, rozsahu právomocí a možnosťami použitia síl a prostriedkov, ako aj z hľadiska vzťahu k jednotlivým druhom krízových javov:

- a. medzinárodná (nadnárodná) úroveň krízového manažmentu,
- b. národná úroveň krízového manažmentu,
- c. regionálna (krajská, okresná) úroveň krízového manažmentu,
- d. miestna (obec, organizácia, inštitúcia) úroveň krízového manažmentu,
- e. individuálna úroveň krízového manažmentu. (Šimák, 2001, s. 90)

2 Ozbrojené sily SR a ich úloha v národnom krízovom manažmente

Ozbrojené sily Slovenskej republiky majú pri riešení krízových situácií, v kontexte bezpečnostného systému Slovenskej republiky nezastupiteľné miesto. Ozbrojené sily sa každoročne podieľajú na riešení mimoriadnych situácií na území Slovenskej republiky s cieľom vykonávať záchranné práce pri povodniach, požiaroch, či priemyselných haváriách. V podmienkach bezpečnostného systému Slovenskej republiky patria medzi výkonné prvky. Zásady použitia ozbrojených síl v čase kríz musia byť presne špecifikované. Na jednej strane musia rešpektovať národnú (ale aj medzinárodnú) legislatívu a na strane druhej musia rešpektovať celý rad faktorov skutočností, ktoré vyplývajú z potenciálneho ohrozenia. Národná úroveň krízového manažmentu je vytváraná v snahe zaistiť vnútornú, ale aj vonkajšiu bezpečnosť štátu, jeho obyvateľov a materiálne a kultúrne hodnoty.

Osobitným zákonom na tomto úseku je zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu. V súvislosti so zákonom o krízovom riadení a možnosťou použitia ozbrojených síl na riešenie krízových situácií nevojenského charakteru je potreba sa zaoberať aj zákonom č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky, zákonom č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme a zákonom č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva. Použitie ozbrojených síl v krízových situáciách upravuje skutočnosť veľké množstvo zákonov a interných predpisov, no pôsobnosť a úlohy ozbrojených síl v krízových situáciách sú vymedzené predovšetkým zákonom č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky.

Podľa § 4 ods. 4 písm. c) zák. č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky, v súvislosti s krízovými situáciami, „*možno ozbrojené sily použiť na odstraňovanie následkov výnimočného stavu a na riešenie mimoriadnych udalostí*“. Podľa § 4 ods. 5 „*môže veliteľ v rozsahu svojej pôsobnosti na základe žiadosti štátnych orgánov, obcí alebo vyšších územných celkov rozhodnúť o okamžitom použití vojakov ozbrojených síl a o nevyhnutnej logistickej podpore potrebnej na riešenie mimoriadnej udalosti*“.

Sú to predovšetkým sily a prostriedky v rozsahu stanovenom nariadením ministra obrany č. 1/2012 v znení nariadenia ministra obrany č. 74/2017, ktoré umožňuje veliteľom všetkých stupňov samostatne rozhodovať pri nasadení vojakov a nevyhnutnej logistickej podpory potrebnej na riešenie mimoriadnych udalostí. Z predmetných ustanovení možno bez pochyb konštatovať, že z uvedeného jednoznačne vyplýva, že rozhodnutie, či o túto pomoc požiadať, prináleží výhradne štátnym orgánom, obciam a vyšším územným celkom.

3 Limity aplikácie ľudskej bezpečnosti

S odkazom na vyššie uvedené možno predmetné ustanovenia vykladať spôsobom, že pomoc ozbrojených síl na území SR vychádza zo zásady

subsidiarity, čo znamená, že ich pomoc je možná až vtedy, keď ostatná pomoc nepostačuje. Použitiu ozbrojených síl preto vždy predchádza zvažovanie, nakoľko je účelné nasadzovanie vojakov (nakoľko nasadenie vojakov so sebou nesie aj zvýšenie nákladov) v prípadoch, v ktorých je rozsah mimoriadnej udalosti zvládnuteľný miestnym obyvateľstvom, pretože základným predpokladom na ich nasadenie je, že štátne a miestne orgány a miestne obyvateľstvo nie sú svojimi kapacitami schopné krízu zvládnuť. Ozbrojené sily v rámci národného krízového manažmentu plnia v porovnaní s inými zložkami doplnkovú funkciu. Je preto nutné sa v prvom rade zamyslieť nad tým, že ak by zásady koncepcie ľudskej bezpečnosti aj boli ozbrojenými silami skutočne „aplikovateľné“, či by ich aplikácia v dôsledku nedostatočnej legislatívnej úpravy nebola podstatne obmedzená.

V súvislosti s ľudskou bezpečnosťou je nutné si uvedomiť aj to, že mantinely aplikácie môžu okrem právnych limitov stanovovať aj limity faktické, t. j. vojenská a ekonomická sila krajiny (geopolitika), či politický režim, ktorý je v danej krajine dominantný. Koncepcia ľudskej bezpečnosti ako dynamický a praktický rámec na riešenie rozsiahlych a prierezových hrozieb uznáva, že hrozby pre bezpečnosť ľudí sa môžu značne líšiť v rámci krajín a rôznych časových okamihoch. V tejto súvislosti nastáva priestor pre úvahu, či je možné ju aplikovať aj v rozvinutých krajinách. Domnievam sa, že o absencii, či o zlyhaní ľudskej bezpečnosti by sme mohli bez pochyb hovoriť v prípade občianskej vojny v Sýrii, či vojny v Bosne a Hercegovine. (Kašeláková, 2017, s. 207-211) Či je to tak aj v prípade krízových situácií regionálneho charakteru v rozvinutých krajinách, na ktorých odvrátenie postačujú prostriedky národného charakteru, môže byť predmetom širokej diskusie. Teóriu o tom, že ľudskú bezpečnosť možno aplikovať len v rozvojových krajinách môže navyše podporovať aj fakt, že pojem „*human security*“ sa v praxi a odborných príspevkoch zvykne často zamieňať s anglickým výrazom „*development*“, čo znamená „vývoj“. Domnievam sa preto, že k analýze možností použitia koncepcie ľudskej bezpečnosti celkovo, nie len vo vzťahu k ozbrojeným silám, je najsť odpoveď aj na túto otázku priam žiadúce.

Ako je možné v príspevku vidieť, hovoriť o aspektoch aplikácie princípov ľudskej bezpečnosti, znamená hovoriť o naozaj širokej téme. Berúc však do úvahy obmedzený rozsah príspevku, svoju pozornosť zameriava výhradne na otázku možností aplikácie ľudskej bezpečnosti v podmienkach Ozbrojených síl SR pri plnení úloh národného krízového manažmentu. Otázky, na ktoré považujem za potrebné najsť odpovede, by si nepochybne zaslúžili väčší priestor v ďalších samostatných príspevkoch.

3.1 Aktéri zodpovední za implementáciu ľudskej bezpečnosti

Vo vzťahu k ozbrojeným silám sa domnievam, že koncepcia ľudskej bezpečnosti by za určitých okolností mohla byť aplikovateľná. Tento môj názor

je podložený predovšetkým tým, že štruktúra subjektov tvorby a realizácie bezpečnostnej politiky závisí od toho, čo sa v konkrétnom štáte považuje na zaistenie bezpečnosti za rozhodujúce. Ak je bezpečnosť štátu vnímaná iba ako synonymum obrany proti vonkajšiemu nepriateľovi a ochrany pred kriminalitou, potom hlavnými subjektmi bezpečnostnej politiky sú len najvyššie orgány politického rozhodovania a za ochranu sú zodpovedné silové rezorty štátu. Tie však vystupujú len v pozícii akýchsi „vykonávateľov“. I keď si pri zabezpečovaní prežitia, živobytia a dôstojnosti zachováva hlavnú úlohu vláda, súčasné krízy ukázali, že niektoré hrozby sú mimo kontroly každej vlády. Tieto hrozby vyzdvihli potrebu väčšej spolupráce medzi vládami jednotlivých štátov, medzinárodnými a regionálnymi organizáciami, ale aj výkonnými zložkami. Pretože obzvlášť dôležití pri „budovaní“ rýchlych, preventívnych a trvalo udržateľných reakcií by mali byť aktéri, ktorí sú „blízki realite v teréne“. Domnievam sa, že medzi týchto aktérov môžeme zaradiť aj ozbrojené sily, a to bez ohľadu na to, že ich použitie je postavené na zásade subsidiarity.

Záver

Úroveň plnenia úloh ozbrojenými silami v rámci operácií domáceho krízového manažmentu je do značnej miery závislá od úrovne súčinnosti s ostatnými orgánmi a organizáciami štátnej a verejnej správy. Domnievam sa však, že ani táto skutočnosť by nemala ovplyvniť fakt, že za aplikácie princípov komplexného prístupu, v ktorom bude zdôraznená úloha jednotlivcov a štátu ako celku, by mohla byť koncepcia ľudskej bezpečnosti uplatňovaná aj v podmienkach Slovenskej republiky, a teda aj v podmienkach jej ozbrojených síl.

Literatúra:

- KAŠELÁKOVÁ, P. 2017. Ľudská bezpečnosť v kontexte vojny v Sýrii. In: Zborník vedeckých a odborných prác. Národná a medzinárodná bezpečnosť. 8. medzinárodná vedecká konferencia. Liptovský Mikuláš: AOS v Liptovskom Mikuláši. ISBN: 978-80-8040-551-9
- LASICOVÁ J. - UŠIAK, J. 2012. Bezpečnosť ako kategória. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. ISBN: 978-80-224-1284-1
- ŠIMÁK, L. 2001. Krízový manažment vo verejnej správe. Žilina: Žilinská univerzita, ISBN: 80-88829-13-5
- VOLNER, Š. 2005. Nová teória bezpečnosti. Teoreticko-metodologické východiská. Zvolen: Bratia Sabovci, s.r.o. ISBN: 80-89029-99-X
- ŽÍDEK, R., CIBÁKOVÁ, S. 2009. Bezpečnosť štátu. Liptovský Mikuláš: AOS. ISBN: 978-80-8040-37
- Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky
- Zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách

KLIMATICKÉ ZMENY, VÝVOJ DEMOGRAFIE – IMPULZ PRE MIGRÁCIU, AKO MOŽNÚ BEZPEČNOSTNÚ HROZBU BUDÚCNOSTI EURÓPY

CLIMATE CHANGE, DEVELOPMENT OF DEMOGRAPHY - IMPULS FOR MIGRATION AS A POSSIBLE SECURITY THREAT TO THE FUTURE OF EUROPE

Juraj Kešel¹

ABSTRACT

The aim of the article is to evaluate the current development of climate change and demographics of the European Union population in connection with migration to the Member States of the European Union and the Schengen area. Expert analysis and detailed comparison of the available documents identified a real connection between the effects of climate change and population migration. Indeed, the need to rejuvenate the population of the EU countries has also been confirmed. The outcomes of the article confirm the realistic prediction of the security threat in the form of massive migration to Europe with all its aspects. The outcome of the migration issue in the context of climate change and the aging population of Europe is to provide relevant information to the experts in order to encourage the recovery of the growth of the domestic population, to reverse climate change and to maintain a stable and secure Europe.

Key words: *climate change, demography, migration, European Union, security*

„Beda, kto v mori vidí iba vodu, kto nepočuje nemú prírodu, kto v skalách vidí iba skaly.“
Andrej Sládkovič

Úvod

Na začiatku „priemyselnej revolúcie“ nikto netušil, že spaľovaním fosílnych palív dochádza k uvoľneniu CO₂. Zabudli sme, že na všetku produkciu je potrebná energia, ktorá sa raz minie a ktorej enormná spotreba nám prináša hrozby vo forme devastácie prírody a následných klimatických zmien. Rozvojom zdravotníctva a zdravotnej gramotnosti, túžbou po kariére, sociálnej istote, časové oddiaľovanie potomstva a samotné problémy s počatím, posúvajú priemerný vek obyvateľov EÚ nad 40 rokov. Potrebu zvrátiť tento trend čiastočne poskytuje migrácia.

¹ Juraj Kešel, Ing., externý doktorand na Katedre bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 03106 Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, juraj.kesel@centrum.sk.

Bezpečnosť občanov krajín EÚ a Schengenského priestoru je dnes ohrozená asi najviac od 2. svetovej vojny. Spáchané ale aj zmarené teroristické útoky, o ktorých sa asi nikdy nedozvieme, sú častejšie spájané s migrantmi a príslušníkmi islamského štátu a v celkovom kontexte s migráciou. Najmä tieto dôvody odrádzajú Európanov prijímať masy migrantov – ekonomických alebo utečencov. Dopátrať sa k dôvodu ich migrácie je aj z dôvodu absencie osobných dokladov náročné. Významnú úlohu pritom zohráva identifikovať krajinu pôvodu migranta, či v nej zúri vojnový konflikt, vládne nepriateľský režim alebo v nej následky klimatických zmien ovplyvnili existenciu života. Každopádne, všetky vzťahové udalosti spojené s migračnou (utečeneckou) krízou tlačia do popredia riešenia bezpečnostnej, ale aj demografickej agendy Európy.

1 Európska únia – história a súčasnosť

Potrebu a reálne zjednotenia krajín môžeme nájsť v každom období minulosti. Krajiny a štáty sa spájali z dôvodu získania väčšej moci, hospodárskej stability, zabezpečenia mieru na svojom území a pod. Rovnaké dôvody viedli aj k vzniku Európskej únie.

Počas studenej vojny Európa ako celok neexistovala. S pádom komunizmu bolo potrebné vytýčiť hranice Európy a definovať tak národy ako potencionálnych členov v Európskom spoločenstve a NATO. Ako najzásadnejší problém, s ktorým sa západné štáty zaoberali, bolo stanovenie hranice na východe. Najpresvedčivejšiu odpoveď poskytla historická línia, ktorá po stáročia oddeľovala národy západného kresťanstva od národov pravoslávneho a moslimského sveta. Vznik hraničnej línie môžeme datovať až do štvrtého storočia, kedy došlo k rozdeleniu rímskej ríše. Línia je kultúrnou hranicou Európy a vo svete sa po studenej vojne stala rovnako hranicou ekonomickou a politickou. Západné štáty sa tak stotožňujú a chcú počuť, že Európa končí tam, kde končí západné kresťanstvo a začína islam a pravoslávne vierovyznanie. Stotožnenie sa so západným kresťanstvom poskytuje akési kritérium, na základe ktorého je možné prijímať nových členov do západných organizácií – napr. Európskej únie a NATO (Huntington, 2001). Pohľad na hraničnú líniu Európy poskytuje obrázok 1. Hraničnú líniu kultúr taktiež potvrdzujú volebné výsledky prezidentských volieb v roku 1994 na Ukrajine, čo prináša obrázok 2.

Obrázok 1

Východná hranica západnej civilizácie
(Zdroj: Huntington, 2001)

Obrázok 2

Ukrajina: Rozdelená krajina
(Zdroj: Huntington, 2001)

Dnešná podoba Európskej únie ako integračného zoskupenia 28 členských štátov posilňuje svoje postavenie jednotnou platobnou menou *euro*, využívaním spoločného tzv. *Schengenského priestoru* s možnosťou voľného pohybu tovaru a osôb bez kontroly na vnútorných hraniciach². Pravidlá fungovania Schengenského priestoru (schengenské aquis) majú garantovať voľnosť pohybu v rámci členských štátov a zároveň zabezpečiť vonkajšiu hranicu so štátmi, ktoré nie sú členmi Schengenského priestoru. Udalosti posledných rokov, najmä vojnové konflikty v Afrike, na blízkom a strednom východe, ako aj čoraz viac sa prejavujúce klimatické zmeny, nútia domáce obyvateľstvo migrovať (utekať) za lepšími životnými podmienkami. Do ekonomicky, hospodársky, sociálne vyspelej a demograficky starej Európy sa vplyvom nežiaducich aspektov tlačí

² Nie všetky členské štáty Európskej únie prevzali spoločnú menu *euro* ako národné platidlo. Taktiež nie všetky členské štáty Európskej únie patria do Schengenského priestoru a naopak, nie všetky členské štáty Schengenu sú členmi Európskej únie (napr. Island je súčasťou Schengenu, no nie je členským štátom EÚ. Chorvátsko je členom EÚ a nepatrí do Schengenského priestoru).

a dostáva čoraz viac mladých migrantov, ktorí pochádzajú z prevažne moslimských krajín a nezdieľajú demokratické princípy západnej civilizácie.

2 Klimatické zmeny – dôvod na migráciu

V roku 1958 americký klimatológ Charles David Keeling ako prvý dokázal zvýšenie hladiny CO₂. Zistil, že jeho koncentrácia v atmosfére je 315 ppm, kým v 19. storočí bolo namerané len približne 280 ppm. To znamená zvýšenie o viac než dvanásť percent (Engeln, 2007). Ako primárny dôvod pre zmenu klímy sa vedecky potvrdilo spaľovanie fosílnych palív, čo vedie k vzniku tzv. skleníkového efektu a následnému otepľovaniu planéty. Príroda, ako harmonicky previazaný systém, sa takýmto neprirodzenému zásahu človeka neprirodzene bráni a mení svoj zaužívaný charakter, čo navonok prejavuje napríklad extrémnymi zmenami počasia.

V roku 2013 zverejnil Medzivládny panel pre klimatickú zmenu (IPCC) 5. hodnotiacu správu o stave a budúcnosti klímy s nasledujúcim záverom (Verdikt IPCC: Za otepľovaním...2013):

- globálna teplota povrchu stúpla od roku 1880 asi o 0,8 °C. Stúpla koncentrácia skleníkových plynov, oteplila sa atmosféra i oceán, stratilo sa množstvo snehu a ľadu, stúpa hladina oceánov,
- je extrémne pravdepodobné (t.j. s najmenej 95% istotou), že ľudské činnosti boli dominantnou príčinou pozorovaného nárastu teploty povrchu počas posledných 60 rokov. Koncentrácia CO₂ v ovzduší stúpla v dôsledku činnosti ľudí od roku 1750 asi o 40 %, a to takmer úplne kvôli spaľovaniu fosílnych palív a odlesňovaniu,
- každá z troch posledných dekád bola o niečo teplejšia než tá predchádzajúca. Posledných 15 rokov sa ale otepľovanie spomalilo, čo je možné pripísať fluktuáciám v prírodných cykloch, ako je El Niño/La Niña, ochladzujúcemu efektu zo sopečných erupcií a zníženej slnečnej aktivity,
- ak dôjde k značnému zníženiu emisií skleníkových plynov, rast globálnej priemernej teploty povrchu by sa mohol obmedziť na 0,9 – 2,3°C oproti predindustriálnej úrovni a vzostup hladiny morí koncom tohto storočia na 30 – 50 cm oproti rokom 1986-2005. Avšak bez prijatia akýchkoľvek opatrení je 62-percentná šanca, že do obdobia 2081-2100 by mohla byť teplota o viac než 4°C vyššia než v predindustriálnom období.

Doterajšie záväzky vybraných krajín na zvrátenie klimatických zmien boli transformované do Kjótskeho protokolu. Následne neúspešne známa klimatická

konferencia v Kodani³ (2009), prelomovo úspešná dohoda v Paríži (2015) a nesúhlasným stanoviskom USA známa konferencia v Bonne (2017). Hoci sa účasť človeka na klimatických zmenách a ich nástup často krát spochybňujú, výsledky meraní za posledné dekády jasne deklarujú zvyšovanie priemernej teploty. Empiricky sú potvrdené aj extrémne požiare, povodne, suchá alebo búrky, ktoré za posledné roky zasiahli planétu⁴. Priemerne všímavý Slovák musel registrovať častejšie a dlhšie trvajúce suchá a vysoké teploty za posledné letá. Nutnosť hlbšie sa zaoberať klimatickými zmenami len potvrdzuje aktuálne zimné počasie s extrémne vysokými teplotami. Priemerné teploty vzduchu namerané na meteorologickej stanici Hurbanovo od roku 1871 predstavuje obrázok 3.

Obrázok 3
Priemerná teplota vo vybraných obdobiach od roku 1871 na meteorologickej stanici Hurbanovo

Priemerná teplota vzduchu vo vybraných obdobiach od roku 1871 na meteorologickej stanici Hurbanovo

Obdobie	T Jar [°C]	T Leto [°C]	T Jeseň [°C]	T Zima [°C]	T Rok [°C]
1871-1890	9,6	18,9	9,5	-1,6	9,1
1891-1910	9,7	18,8	9,6	-0,8	9,3
1911-1930	10,1	18,8	9,7	-0,1	9,7
1931-1950	10,3	19,5	10,3	-0,8	9,9
1951-1970	10,1	19,6	10,5	-0,6	10,0
1971-1990	10,5	19,5	9,8	0,4	10,1
1991-2012	11,5	21,0	10,7	0,6	11,0

(Zdroj: Priemerná teplota vzduchu...2013)

Podľa profesora **Normana Mayersa** z Oxfordskej univerzity predstavoval už v roku 1995 počet klimatických migrantov 25 miliónov ľudí. Roztrúsených po celom rozvojovom svete bolo 135 miliónov ľudí ohrozených ťažkou dezertifikáciou a 550 miliónov ľudí podliehajúcich chronickému nedostatku vody. Zatiaľ čo niektorí z týchto ľudí by boli zahrnutí do 25 miliónov, mnohí mohli byť riadení migráciou bez toho, aby boli započítaní medzi

³Hlavným cieľom konferencie bolo zhodnotiť výsledky Kjótskeho protokolu a dosiahnutie konsenzu v oblasti redukcie skleníkových plynov pre obdobie do roku 2050 a hraničného stropu pre nárast globálnej tepoty (či 1,5 alebo 2 stupne Celzia). Dohoda však nedefinuje žiadne emisné záväzky do roku 2020 a ani dlhodobé ciele a vízie do roku 2050. Neboli prijaté žiadne zásadné záväzky v otázke znižovania emisií skleníkových plynov.

⁴Hurikán Katrina a Sandy, zemetrasenie s následnou vlnou cunami v Japonsku, zemetrasenie na Haiti, ničivý požiar v Kalifornii, záplavy v Austrálii...

environmentálnych utečencov. Maroko, Tunisko a Líbya strácajú dezertifikáciou viac ako 1000 štvorcových kilometrov produktívnej pôdy ročne. V Egypte, ktorý je jednoznačne závislý od zavlažovania, polovica zavlažovaných plodín trpí salinizáciou. Turecko do roku 2007 stratilo 160 000 štvorcových kilometrov poľnohospodárskej pôdy vplyvom jej erózie (Mayers, 2005). Podľa IOM sú zhoršujúce sa životné podmienky a environmentálne faktory jedny z dobre zdokumentovaných dôvodov migrácie obyvateľstva. V nasledujúcich desaťročiach môžeme v tejto súvislosti očakávať stále viac vnútornej ale aj cezhraničnej „environmentálnej“ migrácie. Globálne otepľovanie navyše zvyšuje riziko šírenia chorôb, ktoré prevládajú v chudobných častiach sveta. Napríklad len v samotnej Afrike môže byť do roku 2030, v dôsledku rastúcich teplôt, vystavených malárii až o 90 miliónov ľudí viac ako je tomu dnes. Výkyvy počasia a meniace sa klimatické podmienky budú mať výrazný vplyv aj na poľnohospodárstvo, ktoré je jednou z hlavných hospodárskych aktivít rozvojových krajín. Podľa Svetovej banky sa poľnohospodárske výnosy v subsaharskej Afrike znížia do polovice storočia o 10 % a to za predpokladu, že sa podarí udržať otepľovanie pod 2 stupňami Celzia. V prípade vyšších teplôt môže ísť až o 15-20 % zníženie produkcie viacerých plodín. (Klimatické zmeny..., 2016).

2.1 Demografia – výzva na migráciu

Ideálnym migrantom pre starnúcu populáciu Európy je slobodný, vzdelaný, zdravý muž do 30 rokov, ktorý zaplní diery na lacnom pracovnom trhu a uskromní sa s platom, za ktorý Európan nemieni pracovať. Domáca ekonomika platy na najnižšej úrovni nezdvihne, pretože nastávajúci tlak na zvýšenie mzdy smerom hore by znamenal vysoké výdavky zamestnávateľov a možný pokles sociálnych výhod. Preto, ak chce západná Európa zachovať svoje sociálne výhody, budú jej krajiny potrebovať viac lacnej pracovnej sily. Pôrodnosť v krajinách EÚ klesá a obyvateľstvo starne. Receptom na zachovanie si životných štandardov môže byť len podpora mládeže vo zvyšovaní pôrodnosti alebo verejnou menej akceptovateľná podpora prisťahovalectva.

Prvotnou záchranou pre západné krajiny bolo, popri bezpečnostných dôvodoch rozširovania svojho vplyvu bližšie k Rusku, otvorenie sa trhu východnej Európy a nalákание tak vzdelanej pracovnej sily do svojich krajín. Napriek tomu, že mnoho mladých ľudí sa z východnej Európy presťahovalo do bohatých západoeurópskych miest ako Londýn a Štokholm, vekový priemer Švédska je stále vyšší ako napr. USA. Skrátka, ak budú chcieť krajiny západnej Európy zabezpečiť svoj penzijný plán, budú musieť tolerovať prisťahovalectvo z krajín, ktorých vekový priemer na niekoľko rokov zabezpečí ich nastavený blahobyť. Obyvatelia takýchto krajín sa už niekoľko rokov snažia dostať do Európy ako utečenci alebo ekonomickí migranti, obzvlášť po vypuknutí migračnej (utečeneckej) krízy v roku 2015 (Rapoza, 2017). Prehľad

priemerného veku štátov západnej Európy a krajín s najnižším vekovým priemerom prezentuje tabuľka 1.

Tabuľka 1

Porovnanie priemerného veku krajín Európy s krajinami s najmladším obyvateľstvom

Štát	Priemerný vek obyvateľstva	Štát	Priemerný vek obyvateľstva
Švédsko	41.2	Malawi	16.5
Francúzsko	41.2	Palestína/Gaza	16.9
Portugalsko	41.8	Burundi	17
Švajčiarsko	42.2	Burkina Faso	17.2
Španielsko	42.3	Chad	17.6
Fínsko	42.4	Etiópia	17.8
Holandsko	42.5	Benin	18
Rakúsko	43.8	Angola	18.2
Slovinsko	44.1	Kongo	18.4
Taliansko	45.1	Afganistan	18.6
Nemecko	46.8		

(Zdroj: Rapoza, 2017)

Krajiny Afriky, kde priemerný vek dosahuje 25 rokov, sú spolu s konfliktnými krajinami blízkeho a stredného východu priam ideálnou príležitosťou, ako zabezpečiť omladenie štátov západnej Európy. Najmä pre Nemecko s vekovým priemerom 46,8 roka môže pri nedostatočnej podpore domácej demografie znamenať novodobé prísťahovalectvo zjednodušene ich „baby boom“.

Prísťahovalci do členských štátov EÚ v roku 2015 boli v priemere oveľa mladší ako celkový počet obyvateľov, ktorí už majú bydlisko v krajine určenia. Ku dňu 1. január 2016 bol priemerný vek celkovej populácie v EÚ-28 42,6 roka. Naproti tomu stredný vek prisťahovalcov do EÚ-28 v roku 2015 bol 27,5 roka. V absolútnom vyjadrení sa najvyšší počet cudzích štátnych príslušníkov žijúcich v členských štátoch EÚ k 1. januáru 2016 zistil v Nemecku (8,7 milióna osôb), Spojenom kráľovstve (5,6 milióna), v Taliansku (5,0 milióna), Španielsku (4,4 milióna) a Francúzsku (4,4 milióna). Cudzinci v týchto piatich členských štátoch spoločne zastupovali 76% z celkového počtu cudzincov žijúcich vo všetkých členských štátoch EÚ, zatiaľ čo tých istých päť členských štátov tvorilo 63% podiel obyvateľov EÚ-28 (Migration and migrant population statistics, 2017).

3 Bezpečnostný aspekt migrácie

V kontexte zvyšovania sa hladiny morí, extrémneho sucha, záplav a pod. sa pohybuje regionálna a taktiež medzinárodná migrácia. Migračné rozhodnutia

sú sami o sebe zložité procesy a zmena klímy zatiaľ nie je pri ich rozhodovaní jedinou hybnou silou. Vo väčšine prípadov sa jedná o kombináciu sociálnych, politických, kultúrnych, bezpečnostných a iných dôvodov. Napriek tomu, že klimatické zmeny predstavujú zatiaľ sekundárny dôvod na migráciu a *Ženevský dohovor* z roku 1951 nezahŕňa následky klimatických zmien na udelenie štatútu utečenca, bolo potrebné zhodnúť sa na doposiaľ neexistujúcej definícii klimatického migranta.

Po prvý krát spojenie environmentálny utečenec (vo všeobecnom ponímaní klimatický migrant) vytvoril alebo odborne sformuloval **Essam El-Hinnawi** v publikácii OSN pre životné prostredie v roku 1985. Definícia ktorú navrhol **El-Hinnawi** znie: "Environmentálni utečenci sú tí ľudia, ktorí boli nútení opustiť svoje tradičné biotopy dočasne alebo natrvalo, kvôli výraznému narušeniu životného prostredia (prírodné a / alebo vyvolané ľuďmi) bola ohrozená ich existencia a / alebo vážne ovplyvnená kvalita ich života. Podľa narušenia „životného prostredia“ sa v tejto definícii rozumejú akékoľvek fyzikálne, chemické a / alebo biologické zmeny v ekosystéme (alebo zdrojovej báze), ktoré ho robia dočasne alebo trvalo nevhodné na podporu ľudského života. Podľa tejto definície ľudia vysídlení z politických dôvodov alebo občianskych konfliktov a migranti, ktorí hľadajú lepšie pracovné miesta čisto na ekonomickej úrovni, nie sú považovaní za environmentálnych utečencov " (El-Hinnawi, 1985, s. 4).

Takzvaná pracovná „definícia“, ktorú predstavila Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) na svojom zasadnutí Rady IOM v roku 2007, považuje migranta v oblasti životného prostredia za osobu alebo skupinu osôb, ktorá prevažne z dôvodu náhlej alebo progresívnej zmeny prostredia, ktoré nepriaznivo ovplyvňuje ich život alebo životné podmienky, je nútená opustiť svoje domovy dočasne alebo na trvalo a ktorá sa pohybuje v rámci svojej krajiny alebo odchádza do zahraničia (Wagner, 2014).

Nepopierateľným faktom je, že naša planéta sa mení. Mení sa príroda, menia sa medziľudské vzťahy a mení sa aj štruktúra obyvateľstva. Konzumná spoločnosť, nerovnomerné rozloženie finančnej moci a samotná túžba po moci, kultúrne nároky či ješitnosť s podporou všadeprítomného mainstreamu, napomohli rozdeliť svet na chudobných a bohatých. V takomto svete každý cíti svoju nespravodlivosť a domáha sa nápravy rôznymi spôsobmi. Chudobní chcú prežiť trošku demokratického blahobytu a bohatí sa oň nechcú deliť. Vplyvom takejto polarizácie, dnes obzvlášť znásobenej následkami klimatických zmien, nastáva migrácia obyvateľstva.

Ďalším faktom je, že starý kontinent je naozaj starý. Priemerný vek populácie EÚ-28 je 42,6 roka a postupne sa zvyšuje. Počas migračnej (utečeneckej) krízy sa dovalilo do Európy niekoľko miliónov cudzincov, ktorí svojím vekovým priemerom zapadajú do vzorca oživenia demografie EÚ. Spolu s utečencami však prišlo do EÚ aj množstvo účelových a pre nás z pohľadu

bezpečnosti neakceptovateľných skutočností. V prvom rade vzbudzuje našu pozornosť otázka, čo budeme s takýmto počtom cudzincov robiť.

- Budeme schopní po skúsenostiach západných krajín Európy plnohodnotného spolunažívania v zmysle preceňovaného multikulturalizmu?

- Akým spôsobom budú finančne a materiálne podporovaní migranti? Nevzbudí to určité obavy u domáceho obyvateľstva žijúceho na hranici chudoby?

- Nestanú sa migranti z rozvojových krajín šíriteľmi u nás už zvládnutých infekčných ochorení?⁵ Absolvujú všetci legálni migranti lekársku prehliadku a pobytovú karanténu? Koľko nelegálnych migrantov môže byť nositeľom choroby?

- Koľko migrantov sa vráti späť do vlasti po pominutí hrozieb, ktorým boli reálne vystavení v domácej krajine? Zvládneme integráciu tých, ktorí tu ostanú?

- Je v skutku *potrebné* a *vhodné* omladenie Európy a optimalizovanie demografie spôsobom preferovania prísťahovalectva?

- Je v skutku problémom motivovať mladých pracujúcich Európanov k zvýšeniu pôrodnosti? Je problém reálne a spravodlivo oceniť a podporiť toho, kto pracuje a chce si založiť rodinu? Je skutočný problém konzumne nepodporovať neproduktívnych občanov z dôvodu zabezpečenia si voličskej základne?

- Kedy si uvedomíme jedinečnosť prírody a začneme sa k nej správať šetrne? Keby polovica obyvateľov veľkomiest cestovala do práce hromadnou dopravou, netvorili by sa zápchy a mestá by netrpeli smogom. Keby sme konzumne nekupovali zbytočnosti, na ktorých výrobu sa spotrebuje energia...keby.

- Kedy sa bohatstvo chudobných rozumne investuje do podpory rozvojových krajín a naštartuje plnohodnotný život bez nutnosti migrácie?

- Koľko „skrytých“ teroristov sa ukrýva za identitu migranta (utečenca)?

- Budú prejavy násilia a terorizmu páchané migrantmi (terajšími alebo migrantmi druhej generácie) v krajinách EÚ pokračovať aj naďalej? Majú sa občania krajín EÚ obávať o svoj život?

- Je vonkajšia schengenská hranica dostatočne chránená?

- Ako je reálne hodnotený a stanovený status migranta: *utečenec* alebo *ekonomický migrant*?

Záver

Nárast počtu obyvateľstva si vyžaduje vyššiu spotrebu stavebných materiálov, poľnohospodárskej pôdy, potravín, prepravných kapacít...

⁵ Predpokladá sa, že 32 % svetovej populácie je infikovaných tuberkulózou (1,86 miliardy ľudí), ročne vzniká 8 miliónov nových prípadov, z toho 3,52 milióna je mikroskopicky pozitívnych, 2,8 milióna ľudí ročne zomrie na choroby priamo alebo nepriamo súvisiace s tuberkulózou. V posledných rokoch zaznamenávame nárast výskytu tuberkulózy u novej rizikovej skupiny migrantov (legálnych aj ilegálnych). Krajiny pôvodu utečencov sú oblasťami s vysokou incidenciou tuberkulózy, čo si aj vzhľadom na hrozbu multirezistentnej tuberkulózy vyžaduje zvýšenú pozornosť (Petrová, Solovič, Lauková, 2011).

ENERGIE, čo urýchľuje klimatické zmeny planéty. V krátkej budúcnosti sa otázka klimatických migrantov naskytuje ako jedna z popredných kríz ľudskej doby. Vekom obyvateľstva „stará“ Európa, atakovaná migrantmi, sa snaží postupne presviedčať obyvateľov o výhodnosti a postupnej nutnosti prijímania prisťahovalcov z dôvodu zabezpečenia rastu ekonomiky a zachovania sociálnych programov. Doterajšie úsilia na zamedzenie migrácie cez vonkajšiu schengenskú hranicu zrejme nie sú dostatočné. Chvályhodným krokom EÚ je razantnejšie sa zapojenie do podpory rozvojových krajín Afriky, najmä v oblasti podpory bezpečnosti a boja proti pašerákovi a obchodníkovi s migrantmi. Slovensko ako prevenciu pred možnou zdravotníckou hrozbou vypracúva imunologický prehľad obyvateľstva.

Prvoradou úlohou štátov EÚ pri migrácii musí byť pomoc utečencom, ktorých vyhnali z vlasti neľudské životné podmienky. Akokoľvek dlho bude trvať takýto stav núdze a pomoci, nesmieme zanedbávať a podceňovať bezpečnostné opatrenia. Projekt spoločnej európskej armády tak môže byť základným kameňom pri budovaní európskej bezpečnosti pri možnom strete civilizácií.

Literatúra:

ENGELN, H. 2007. *Prehriata planéta*. In GEO, ročník 3, číslo 9, ISSN 1336 – 8001, s. 42-51.

EL-HINNAWI, E. 1985. *Environmental refugees*, Nairobi: United Nations Environment Programme, 41 s. ISBN 9280711032.

HUNTINGTON, S. P. 2001. *Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers, 447 s. ISBN 80-86182-49-5.

Klimatické zmeny stále častejším dôvodom migrácie. [online]. 11.5.2016.

[cit.1.1.2018]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/zivotne-prostredie/news/klimaticke-zmeny-stale-castejsim-dovodom-migracie-024742/>

Migration and migrant population statistics. [online]. marec 2017. [cit.2.1.2018].

Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics

MYERS, N. 2005. *Environmental refugees: an emergent security issue*, 13th Economic Forum, Praha, 23 – 27 May 2005.

PETROVÁ, G., SOLOVIČ, I., LAUKOVÁ, P. 2011. Migranti, závažný verejnozdravotnícky problém. In *Verejné zdravotníctvo*, roč. VIII, č.1. ISSN 1337-1789.

Priemerná teplota vzduchu v ročných obdobiach v Hurbanove. [online]. 2.5.2013.

[cit.8.1.2018]. Dostupné na internete: <http://www.shmu.sk/sk/?page=2049&id=431>

RAPOZA, K. 2017. Here's Why Europe Really Needs More Immigrants. [online].

15.8.2017. [cit.3.1.2018]. Dostupné na internete:

<https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2017/08/15/heres-why-europe-really-needs-more-immigrants/#79d88cd34917>

Verdikt IPCC: Za otepľovaním Zeme stojí ľudská činnosť. [online]. 30.9.2013. [cit.1.1.2018]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/zivotne-prostredie/news/verdikt-ipcc-za-oteplovanim-zeme-stoji-ludska-cinnost-021555/>

WAGNER, L. 2014. *Climate Change and Migration. The Impact of Climate Change on Migration and Conflict. – A Study on the Complex and Crucial Social Consequences of Climate Change.* Viedeň: University o Vienna, 121 s.

KOLEKTÍVNA BEZPEČNOSŤ - GLOBALIZÁCIA VO VOJENSKO-POLITICKEJ SFÉRE

COLLECTIVE DEFENSE - GLOBALIZATION IN THE MILITARY-POLITICAL SPHERE

Kristína Kiššová¹ - Michal Klučiarovský²

ABSTRACT

Although the idea of collective defense and collective security is several centuries old, with the increasing intensification of international relations, by globalization it touches and affects the developed countries of the world. The concept of collective defense is a certain notion, as in the past, even at the time of colonization in the 15th and 16th century, there were various alliances and allied pact against enemies. Nevertheless, the system of a strict national defense strategy, built exclusively on domestic troops and military equipment, technology, tactics and training, was in place. Collective defense in itself hides the presence of national armies, but those are covered by legislation, systems and command of the alliance-organization level. For the sake of closer cognition of concepts, we will also introduce the concept of collective security. Those Connects to the Common Defense System of States are mostly linked to an international treaty and they must create a system of organization. The aim of alike cooperation is to endeavor to maintain international or regional peace and prevent action against acts of aggression as defined in articles of the Charter of the United Nations.

Key words: collective defense, collective security, UN, NATO

1 Prvotné idey kolektívnej bezpečnosti

Termín kolektívna bezpečnosť vstúpil do praxe po roku 1922, no svoje právne zakotvenie získal až po druhej svetovej vojne v Charte OSN. Podľa nej by mala platiť zásada: „*V prípade vzniku ohrozenia bezpečnosti, územnej celistvosti a suverenity jedného alebo viacerých členských štátov, alebo hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť, členské štáty okamžite uvedú do činnosti mechanizmus spoločných konzultácií s cieľom koordinácie svojich pozícií a prijatia opatrení potrebných na elimináciu vzniknutej hrozby*“. (Kříž, 2007, s. 54)

¹ Kristína Kiššová, Mgr., interná doktorandka, Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, kristina.kissova@umb.sk.

² Michal Klučiarovský, Mgr. PhD., absolvent doktorandského štúdia na Katedre politológie Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, kluciarovskym@gmail.com.

Pojem kolektívna obrana zahŕňa reálne výstupy, ktoré sa opierajú o inštitucionálny rámec zakotvený vyššie. V praxi riešia systém organizácie členských – aliančných vojsk na konkrétnych vojenských operáciách s cieľom tvorby prevencie, krízového manažmentu a poskytovania pomoci a podpory pre rekonštrukciu vojnou zničených území a oblastí. Často sa takéto vojská podieľajú aj na humanitárnej pomoci alebo pomoci po živelných katastrofách, kde pre zasiahnutú oblasť zabezpečujú chod a dodávku nevyhnutných životných surovín a komodít.

Problematika kolektívnej bezpečnosti a jej pojmového vymedzenia však výrazne polarizujú akademickú obec na prístupy: medzinárodná bezpečnosť, národná bezpečnosť, globálna kolektívna bezpečnosť, regionálna bezpečnosť a ľudská bezpečnosť orientovaná na jednotlivca. Otázkou kolektívnej bezpečnosti sa zaoberali aj tí najvýznamnejší autori ako **H. Carr**, **H. Morgenthau**, **K. Waltz**, **J. Nye**, či **B. Buzan**. Medzi najprínosnejšie diela v tejto oblasti patria práce: Bezpečnosť – nový rámec pre analýzu autorov **B. Buzana** a **B. Waevera** či Rational choice and security studies od **K. Waltza** a **H. Stephena**. Bezpečnostným systémom a rovnováhe moci, hegemonii, či kolektívnej obrane sa venoval vo svojej práci aj **Mearsheimer** v diele Back to the Future: Instability in Europe after the Cold war z roku 2000. Problematika štátu a jeho národnej bezpečnosti v medzinárodnom systéme sa zase stala námetom pre práce **F. Collinsa**: Contemporary Security studies z roku 2007. Nemôžeme však opomenúť ani vývoj a formovanie sa európskeho bezpečnostného systému v období Studenej vojny a po jej skončení. Tu nachádzame práce **R. Aybetta**: The Dynamics of European security cooperation alebo **C. Winna** z roku 2003 Towards a Common European Security and defence policy?. Lokalizujeme aj práce venované úlohe OSN a ďalším kľúčovým aktérom v artikulácii a implementácii ľudskej bezpečnosti, ako napríklad diela **Hyneka** či **Jennifera**. Ďalej v tomto stručnom prehľade vidíme práce venované dynamike pretekov v zbrojení a kontrole zbrojenia. Túto skupinu obohatili autori ako **P. Gray** v diele Modern strategy z roku 2000 alebo **D. Michael**, Differential Path to parity : a study of the contemporary arms race.

Prvé významné myšlienky o možnostiach kolektívnej spolupráce a obrany prichádzali už v roku 1648 po uzatvorení Vestfálskeho mieru a formovaní sa štátov vestfálskeho typu. Následne sa idea kolektívnej bezpečnosti znásobila po napoleonských vojnách a Veľkej francúzskej revolúcii, a ďalším zlomovým bodom bol Viedenský kongres v roku 1815. Celé 19. storočie tak bolo čiastočne poznačené vytváraním aliancií a vojenských partnerstiev medzi národnými štátmi. Ich cieľom však nebolo ani tak udržanie statusu quo, či preventívne a preemtívne pôsobenie na medzinárodnom poli, ale skôr vyvolávanie a vedenie vojenských konfliktov s primárnym zameraním na získavanie nových území, kontroly a správy nad týmito územiami. Tento stav s postupnou prímесou globalizmu pretrval až do prvej svetovej vojny. Práve po jej skončení a uzatvorení série mierových zmlúv a dohôd došlo na základe objednávky –

z vôle veľmocí k ustanoveniu prvej organizácie, ktorá okrem iného bola aj garantom medzinárodnej bezpečnosti a mieru – Spoločnosti národov. „Cieľom idealistických autorov bolo, hlavne v období vytvárania Spoločnosti národov, poukázať na možnosti fungovania a vytvorenia medzinárodných organizácií, ktoré mali uľahčiť spôsoby fungovania vzťahov medzi štátmi, resp. mali sa stať nástrojom, prostredníctvom ktorého by štáty dokázali riešiť svoje konflikty mierovým spôsobom. Je potrebné doplniť, že suverenita a nacionalizmus (premoderné spôsoby myslenia) boli vnímané ako prekážky mierových vzťahov.” (Husenícová, 2017, s.77) Príčiny a okolnosti neúspechu tohto projektu sú dlhodobo známe, pričom sporným bolo najmä (ne) členstvo USA - štátu, od prezidenta ktorého vzišla pôvodná idea. Druhá svetová vojna, po ktorej sa zdvihla ďalšia vlna tejto spoločenskej objednávky, ukázala potrebu vytvorenia Organizácie spojených národov ako funkčného, rešpektovaného a transparentného orgánu na ochranu medzinárodného mieru a partnerstva. (Bátor, 2016)

Práve obdobie po druhej svetovej vojne výrazne ovplyvnilo podobu dnešnej kolektívnej bezpečnosti a obrany a jej základné črty v tomto období:

- *Exkluzivita členstva* – organizácia kolektívnej obrany predstavuje svojím spôsobom elitné členstvo, je čiastočne uzatvorená a neplatí pre všetky štáty paritne. Tento „exkluzívny klub gentlemanov” ponúka výhody, benefity a bezpečnostné záruky len a len členom.
- *Vonkajšia orientácia* – organizácia sa orientuje na boj proti vonkajšiemu nepriateľovi – agresorovi. Vzťahovo sú vo vnútri aliancie jasné dané a stanovené organizácie a ako také ich nie je potrebné ďalej riešiť. Systém obrany proti vonkajšiemu nepriateľovi funguje len vtedy, ak sa jedná o vojenskú hrozbu alebo agresiu.
- *Členovia sú spojení* – na základe podobných spoločných záujmov – tie sú predpokladom dobrej a hlavne dlhotrvajúcej a stabilnej spolupráce, bez spoločných hodnôt a cieľom strednodobého a dlhodobého charakteru je takáto organizácia skôr či neskôr odsúdená na zánik. Vyším stupňom koordinácie ešte môže byť zdieľanie spoločnej ideológie, tá však nie je podmienkou a nemôže byť tým jediným integrujúcim prvkom.
- *Vlastná obranná kapacita* – znamená existenciu vlastných národných vojenských jednotiek schopných zasahovať aj autonómne a operatívne na konkrétnom mieste. Existencia národných obranných kapacít v tomto zmysle len posilňuje vnútornú celistvosť obranných aliancií a napomáha znižovaniu hrozby vnútorných konfliktov medzi členskými štátmi – partnermi. (Kříž, 2007)

Projekty zastrešujúce ideu kolektívnej bezpečnosti sa po druhej svetovej vojne začali dynamicky implikovať do politického života všetkých štátov sveta. „Druhý sektor bezpečnosti je „politický“. Viacerí autori sa zhodujú v tom, že politický sektor, práve vďaka politickému rozhodovaniu, je súčasťou všetkých sektorov bezpečnosti. Medzi základné riziká a hrozby, ktoré vyplývajú z

politického sektora pre štát, zaradujeme ohrozovanie štátnej suverenity – vonkajšej aj vnútornej, štátnej ideológie, snahy o destabilizáciu politického systému a narušanie činnosti štátnych inštitúcií.” (Cevárová, 2017, s.66) Zo série rôznych bilaterálnych či multilaterálnych zmlúv a dohôd vo vojensko-politickej sfére logicky vyberáme vrchol vtedajšej kolektívnej bezpečnosti – NATO, OSN, Varšavskú zmluvu. Severoatlantická aliancia vznikla v apríli 1949, podpisom tzv. Washingtonskej zmluvy. Členmi NATO sú suverénne, zvrchované štáty, ktoré v združovaní sa hľadali skôr ako vojenskú silu pocit bezpečnosti, istoty a vytvárania vzájomnej spolupatričnosti. (Bátor, 2016) To sa časom podarilo dosiahnuť, pričom tento tlak postupne začal ustupovať novým záujmom a výzvam na poli medzinárodnej bezpečnosti. Samotný text zakladajúcej zmluvy NATO je rokmi statickým a funkčne aj obsahovo vychádza z článku 51 Charty OSN, ktorý pojednáva o práve každého suverénneho štátu na individuálnu či kolektívnu obranu. Hlavným cieľom a zmyslom fungovania NATO sa tak stala konštatácia poskytovania právnych a legislatívnych záruk na bezpečnosť členského štátu ako aj vytvorenie účinného systému kolektívnej obrany: *„Zmluvné strany sa dohodli, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým z nich v Európe alebo Severnej Amerike sa bude považovať za útok proti všetkým, a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich uplatní právo na individuálnu alebo kolektívnu obranu ... pomôže zmluvnej strane alebo zmluvným stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú, vrátane použitia ozbrojenej sily s cieľom obnoviť a udržať bezpečnosť v severoatlantickej oblasti.“* (Naď, Krúpa, 2016, s.3) Tak ako sa postupne vyvíjala civilizácia a spoločnosť, museli sa jej prispôsobovať aj hodnoty, ktoré má inštitút kolektívnej bezpečnosti ochraňovať. K samotným štátom pribudlo aj ich pozemné, námorné či letecké sily a to ako vojenské, tak aj civilné a útok naň sa začal považovať za útok na členský štát samotný. Obnovil sa tak historický princíp *„jeden za všetkých, všetci za jedného.“*

Začiatok alebo vykonanie útoku na členský štát automaticky neznamená aktiváciu článku 5 Washingtonskej zmluvy, ale uvedenie Severoatlantickej rady ako najvyššieho orgánu NATO do pohotovosti a riešenia vzniknutého stavu. V prvom bode, tesne po samotnom útoku, je dominantná zodpovednosť na členskom štáte, ktoré môže využiť na svoju obranu všetky dostupné národné prostriedky, no pokiaľ by tie nepostačovali a prípadný konflikt by mal tendenciu ohrozovať okolité susedné štáty, spustí sa systém medzinárodnej vojenskej spolupráce v rámci NATO, ktorá už v prípade potreby môže požívať ďalšie výhody vo svojom členstve v aliancii. Severoatlantická aliancia je živým organizmom, ktorý sa postupne vyvíja a musí odpovedať stále na nové hrozby, dnes viac ako kedykoľvek predtým, má prevažne politicko-vojenský význam s výraznou dominanciou práve toho politického. Čeliť však musí novým medzinárodným krízam ako kyberterorizmu, bioterorizmu, migrácii, novodobému pirátstvu a mnohým iným. Práve tieto zmeny sledujú Strategické

konceptie, ktoré NATO prijíma a určuje nimi svoje ďalšie smerovanie a vývoj. Medzinárodná situácia je niekedy dynamickejšia ako konceptie samotné a rozhodnutia je potrebné robiť z týždňa na týždeň. (Waisová, 2004) Počas ukrajinsko-ruskej krízy došlo k prehodnoteniu politiky v oblasti podpory strategického regiónu východnej Európy, ktorá vždy tvorila a tvorí nárazníkovú zónu NATO a Ruska. Táto oblasť sa po eskalujúcej migračnej kríze rozšírila rovnako na južnú Európu a Balkán, ktorý je dlhodobo vnímaný ako nestabilný, no v oblasti integrácie do spoločenstva sú otvorené prístupové rokovania s Čiernou Horou. Nemenej dôležitou oblasťou fungovania NATO v súčasnosti, ale najmä do budúca je už mnohokrát avizovaná problematika financovania NATO. USA do tohto pompézneho projektu išli ako najvyšší vojensko-bezpečnostný garant a zároveň aj ako najvýraznejší finančný donor. Ostatné členské štáty sa zaviazali prispievať sumou 2% HDP každoročne do rozpočtu aliancie, avšak túto hranicu ešte nedosiahlo viacero členských štátov, Slovensko nevynímajúc. To sa stáva jedným z hlavných bodov americkej kritiky na stranu aliančnej spolupráce a prehľbovania partnerstva do budúca. (Kříž, 2007)

Nie sú to však len pozitíva a benefity v podobe kolektívnej obrany, ktorú nám NATO prináša, ale aj isté negatíva, problémy a sporné stránky, hlavne v oblasti eliminácií nevojenských bezpečnostných rizík, ktoré sú dnes oveľa častejšie a zasahujú stále väčšiu časť svetovej populácie najmä vo vyspelých štátoch. Sporným je aj boj proti zbraniam hromadného ničenia, jadrovým zbraniam a ich testovaniu, či medzinárodnému terorizmu ako multidimenzionálnemu fenoménu vo svojich všetkých podobách a oblastiach. (Kříž, 2007) Reforma a nutnosť reformovať NATO hlavne zvnútra je určite namieste, vo svojich predpovedných a značne populistických prejavoch na to poukázal aj americký prezident **D. Trump**. Otázkou však zostáva, či by bola politická vôľa na takto rozsiahlu reformu, zvyšujúcu kompetencie, právomoci a záber NATO pre súčasné hrozby. Ďalším prvkom je aktuálna nepripravenosť Európskej bezpečnostnej architektúry na takéto kroky a len veľmi opatrná snaha politikov zvyšovať závislosť národnej bezpečnosti na aliančnej. Obzvlášť v časoch narastania extrémistických, či antisystémových strán a sympatizantov, ktorí svoju pozornosť venujú aj Severoatlantickej aliancii. (Joščák, Ďurkech, 2016)

Ideu globálnej kolektívnej bezpečnosti sa snažila naplniť po druhej svetovej vojne najmä OSN – Organizácia spojených národov, ktorá už od svojho vzniku musela čeliť samotnej kritike relevancie a významu v komparácii s jej bývalou predchodkyňou, Spoločnosťou národov. Systém globálnej kolektívnej bezpečnosti môže fungovať len za predpokladu, že by všetky členské štáty bez výnimky dodržiavali základné ľudské práva, zákony, normy, nariadenia a legislatívu ako OSN, tak aj svoju vlastnú. Tento harmonický stav je v súčasnosti v svetovom politickom usporiadaní takmer nedosiahnuteľným a nereálnym, pričom narastá riziko a hrozby regionálnych konfliktov a vojenských stretov. Tu nastupuje systém sankcií, ktorý je ďalším z pilierov

kolektívnej bezpečnosti v podaní OSN. Práve tu nachádzame prienik s témou globalizácie, kým v minulosti pri nižšej kvalitatívnej ale aj kvantitatívnej úrovni globalizácie mohli byť sankcie neúčinné, resp. nepredstavovali až takú hrozbu pre daného agresora, porušovateľa, dnes s narastajúcou interdependenciou štátov a ich trhov navzájom, môže byť uvalenie ekonomických, resp. hospodárskych sankcií na štát v extrémnych prípadoch až likvidačné. Je preto namieste tvrdenie, že systém sankcií naberá na dôležitosti a relevancii vďaka prehlbujúcej sa svetovej globalizácii. (Joščák, Ďurkech, 2016)

2 Modely a bezpečnostné stratégie

OSN vo svojej Charte, konkrétne v Článku 51, o ktorom sme sa zmienili už vyššie, jasne zakotvila ozbrojený útok voči členskému štátu alebo štátom iným štátom. Prioritu má vždy národná obrana v prípadnej medzinárodnej spolupráce v užšom kruhu, až potom nastupuje do hry idea kolektívnej obrany a vedenia vojenského konfliktu.

Známa *Agenda pre mier* stanovuje štyri základné modely výkonu kolektívnej bezpečnosti, ale aj obrany voči členským a nečlenským štátom OSN:

- ❖ *Preventívna diplomacia* – jej primárnym cieľom je zabraňovanie v eskalácii konfliktov na bilaterálnej alebo multilaterálnej úrovni. Keď už k nejakému stretu dôjde aby bol čo možno najrýchlejšie ukončený a s čo možno najnižšími stratami vo všetkých oblastiach.
- ❖ *Uzmierovanie (peacemaking)* – hlavnou snahou tejto činnosti je dosiahnuť zmierenie medzi znepriatelenými stranami, či už sú v konflikte alebo len v štádiu jeho prípravy
- ❖ *Udržovanie mieru (peacekeeping)* – redistribúcia vojenských jednotiek OSN, prípadne členských štátov OSN po vzájomnej dohode, na dobrovoľnej báze do sporných a rizikových vojenských oblastí a zón, s cieľom plniť dve vyššie uvedené kritériá.
- ❖ *Vynútenie mieru (peace reinforcement)* – rozmiestnenie ozbrojených zložiek OSN do vojenských oblastí, bez súhlasu strán konfliktu, s cieľom ukončiť vojenské operácie alebo prinajmenšom zmierniť ich dopady predovšetkým na civilné obyvateľstvo. (Aktívna angažovanosť, moderná..., 2010)

Podobne ako NATO, aj OSN však trpí istými nedostatkami, previazanými hlavne na problematiku humanitárnych intervencií, cieľom ktorých je pomoc a podpora obyvateľstvu v prevažne vojnou zmietaných štátoch a územiach, kde sú závažným spôsobom potláčané, dokonca odopierané ľudské práva. Napriek ušľachtilým cieľom HI sa v praxi stretávame so značným odsudzovaním takýchto zákrokov, z pozície zasahovania do vnútropolitických záležitostí suverénneho štátu. Kontroverziu tak nachádzame v príkladoch genocídy

v Rwande, či zásahu v Juhoslávii v roku 1999. Dnes však viac ako kedykoľvek predtým narastá spoločenský tlak a volanie po reforme OSN a hlavne samotnej Bezpečnostnej rady OSN.

Európske bezpečnostné stratégie prešli zložitými procesmi k svojej dnešnej podobe. Ich éra sa začala písať v roku 2003 predstavením pomerne neuceleného a koncepcne veľmi strohého dokumentu „*Bezpečná Európa v lepšom svete*“, pričom táto stratégia reflektovala na požiadavky a medzinárodno-politickú situáciu pred skoro pätnástimi rokmi a bola vypracovala tímom okolo **J. Solanu**. Medzi jej hlavné ciele patrila snaha o riešenie hrozieb a budovanie bezpečnosti a mieru v susedných štátoch. Následne, pod tlakom okolností bola postupne dopĺňaná o nové implementácie reagujúce na medzinárodný vývoj. V tomto období však už narastali hlasy o novom postoji EÚ ku globálnej kolektívnej bezpečnosti a spoločenská objednávka na novú stratégiu, obsahovo a predmetovo bohatšiu a aktuálnejšiu, začali radikálne silnieť. Rok 2016 pod taktovkou **F. Mogherini**, novej vysokej predstaviteľky Európskej únie pre zahraničné vzťahy a bezpečnostnú politiku, priniesol aj zrod novej bezpečnostnej stratégie - *Európska únia v zmenenom bezpečnostnom prostredí*. (Európska komisia, 2016) Nová stratégia, v skratke EUGS, prináša odpovede na mnohé nové hrozby na bezpečnostnom poli, počínajúc migračnou krízou, kyberterorizmom a končiac páľčivými otázkami národnej bezpečnosti a financovania armádnych zložiek. Jej cieľom je dosahovať globálne ciele a predsavzatia za pomoci EÚ ako silného medzinárodného hráča, založeného na multipartite a vzájomnom rešpektovaní sa. (Madarászová, 2017)

Stratégia, ktorá bola pri svojom vzniku veľmi ambicióznou však otvára mnoho sporných otázok a značnú kritiku. V prvom rade kritike podlieha samotný východiskový model zahraničnej politiky a diplomacie, ktorý ani zďaleka nie je v tak ideálnej kondícii, ako to stratégie pre plnenie cieľov predpokladajú. Vytvára nátlak na národné armády členských štátov s cieľom do budúcnosti pôsobiť globálne a vytvoriť autonómny obranný systém EÚ, čo by v konečnom dôsledku znamenalo redukciu či zánik národných armád menších štátov. Zároveň vytvára priestor pre veľmi náročnú a komplikovanú diskusiu medzi NATO a EÚ, v prípade snahy o implementáciu autonómnych ozbrojených síl na úrovni európskej integrácie. Kritika sa vzniesla aj proti samotnej zmene charakteru a statusu EÚ ako mäkkého hráča – tzv. mäkkej moci v medzinárodných bezpečnostných otázkach, ktorý nedisponoval konkrétnou vojenskou silou na úrovni celej integrácie. Tento stav by nemusel byť želaným a vítaním nie len pre NATO a USA, ale aj ostatné mocnosti sveta. (Madarászová 2017)

Z vyššie uvedeného vyplýva, že fungujúca a aktualizovaná bezpečnostná stratégia na úrovni EÚ je vítaná najmä pre národné bezpečnostné zložky a orgány, ktoré si z nej pre svoje potreby môžu aplikovať kľúčové časti. Z dlhodobého hľadiska a širšieho horizontu je však prechod na autonómny

system obrany na úrovni integračného zoskupenia v súčasnom stave EÚ nepravdepodobným a pomerne ťažko realizovateľným, preto sa domnievame, že naďalej bude dochádzať k posilňovaniu menších regionálnych obranných spoločenstiev a paktov, ako sú napríklad NATO alebo ANZUS³.

Záver

Naša posledná myšlienka bude patriť veľmi kontroverznej a značne profanovanej myšlienke *MAD - Mutual assured destruction*, ktorá sa stáva priam celosvetovo obľúbenou konšpiračnou teóriou. Jej základom je idea vzájomného zastrasovania, účinná od konca druhej svetovej vojny a dohliadajúca na stabilitu a medzinárodný mier aj v období Studenej vojny, do roku 1991. Napriek tomu je dnes koncepcia MAD stále atraktívnou a aktívnou, aj keď už nemusí obsahovať len striktnú orientáciu na jadrové zbrane, rakety krátkeho, stredného či dlhého doletu a interkontinentálne balistické rakety. Lídrom vo vlastníctve a disponovaní s najvyšším jadrovým zbraňovým potenciálom sú bezpochyby Spojené štáty a za nimi v tesnom závесе Rusko. Koncepcia vzájomného zaručeného zničenia bola od prvopočiatku postavená na konštatácii, že v prípade jadrového útoku štátu A na štát B, by štátu B zostalo dostatočné množstvo jadrových zbraní a arzenálu, ktorý by pri prvom frontálnom útoku nebol zasiahnutý, aby rovnako invazívne a zničujúco zasiahol štát A. Výsledkom by bolo teda zaručené vzájomné zničenie sa alebo totálna likvidácia viac než 75% obývaného územia so všetku infraštruktúrou. Dnes túto krehkú rovnováhu narúšajú štáty ako Severná Kórea, ktoré disponujú jadrovým arzenálom a predstavujú aj reálnu bezpečnostnú hrozbu. Do systému MAD v globalizovanom svete však môžu potupne pribúdať aj nové „odvetvia vydierania“, medzi ktorými bude určite dominovať kyberterorizmus. Rovnako tak neustávajú ani preteky v zbrojení, ktoré MAD v 50. rokoch 20. storočia odštartovalo. Predpokladá sa však ich presunutie na úroveň zemskej orbity v podobe vesmírneho zbrojenia. (Bátor, 2016)

Literatúra :

Aktívna angažovanosť, moderná obrana, 2010. Strategická koncepcia obrany a bezpečnosti členov Organizácie Severoatlantickej zmluvy prijatá hlavami štátov a vlád v Lisabone , 2010. In MZVSR.sk, [online] 7s. [cit.13.1.2018]. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/documents/10182/12350/NSK_Verzia_FINAL.pdf

³ Security Treaty between Australia, New Zealand and the United States of America; dosl. Bezpečnostná zmluva medzi Austráliou, Novým Zélandom a Spojenými štátmi. Predstavuje vojensko-bezpečnostný, trilaterálny pakt, ktorý vznikol v roku 1952 a garantuje stabilitu a mier v pacifickom regióne. Rovnako ako v iných podobných združeniach, aj tu by bol útok na jedného člena útokom na spoločenstvo ako celok. (Madarászová, 2017)

- BÁTOR, P. 2016. Medzinárodné organizácie a bezpečnosť - NATO a OSN, In *ZaBEZPEČ si vedomosti*, SSPI, 2016. [online] . [cit.23.1.2018]. Dostupné na internete: <<https://slovaksecurity.org/wp-content/uploads/2017/03/Zabezpe%C4%8D-si-vedomosti-ONLINE.pdf>>
- CEVÁROVÁ, D. 2017. Potravinová bezpečnosť ako globálna bezpečnostná hrozba. In: *Bezpečnostné fórum 2017*, zborník vedeckých prác [online]. [cit. 16.1.2018]. ISBN 978-80-972673-1-5. Dostupné na internete: <<http://www.fpvmv.umb.sk/bezpecnostne-forum-2018/bezpecnostne-forum-2017/bezpecnostne-forum-2017-zbornik-vedeckych-prac.html>>.
- EURÓPKSA KOMISIA-EU, 2016, *Bezpečnosť: posilnenie reakcie EÚ na hybridné hrozby*, in *ECEU*, 2016. [online] [cit.14.1.2018]. Dostupné na internete: <http://europa.eu/rapid/pre-ss-release_IP-16-1227_sk.htm>
- HUSENICOVÁ, L. 2017. Idealizmus ako integrálna súčasť liberálnej teórie medzinárodných vzťahov. In: *Politické vedy*. [online]. Roč. 20, č. 3, 2017. ISSN 1335 – 2741, s. 70-94. Dostupné na internete: <<http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2017/3-2017/lucia-huseniceva.html>>.
- JOŠČÁK, M., ĎURKECH, B. 2016. Aliančná Bezpečnosť v podmienkach organizácie dohody o kolektívnej bezpečnosti. *Kultura Bezpieczenstwa*. 2016. [online] . [cit.10.1.2018]. Dostupné na internete <http://kultura-bezpieczenstwa.pl/wp-content/uploads/2016/12/KB_23>
- KŘÍŽ, Z. 2007. *Aplikace přístupů koceptu kooperativní bezpečnosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. 217 s. ISBN 80-210-4218-4.
- MADARÁSZOVÁ, S. 2017. EUGS: *Začiatok novej éry pre bezpečnosť EÚ*,? SSPI, 2017. [online] . [cit.20.1.2018]. Dostupné na internete: <https://slovaksecurity.org/wp-content/uploads/2016/09/PP_EUGS_Madar%C3%A1szov%C3%A1.pdfimages/printedition/20150613_INC576.pngmap&client=firefox-bab&source=lnms&tbm=isch>
- NAĎ, J., KRÚPA, J. 2016. Terorizmus. In *ZaBEZPEČ si vedomosti*, SSPI, 2016. [online] . [cit.12.1.2018]. Dostupné na internete: <<https://slovaksecurity.org/wp-content/uploads/2017/03/Zabezpe%C4%8D-si-vedomosti-ONLINE.pdf>>
- WAISOVÁ, Š. 2004. *Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti Kodanská škola na křižovatce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu*. 2004. [online] s. [cit.14.12.2017]. Dostupné na internete: <<https://mv.iir.cz/article/view/124/pdf>>>
zpec-si-vedomosti/?portfolioCats=31%2C30%2C32>

MIGRAČNÁ KRÍZA AKO JEDNA Z KĹÚČOVÝCH BEZPEČNOSTNO-POLITICKÝCH TÉM VOLEBNÝCH PROGRAMOV V KONTEXTE VOLIEB DO SPOLKOVÉHO SNEMU NEMECKA 2017*

MIGRATION CRISIS AS THE ONE OF THE KEY SECURITY- POLITICAL TOPICS OF THE ELECTORAL PROGRAMS IN THE CONTEXT OF THE ELECTIONS TO THE BUNDESTAG 2017

Dávid Kollár¹ - Barbora Kollárová²

Abstrakt:

In case of German elections have always been important eminently domestic topics and the topic of the EU. This time it was, however, different and with properly high tension. Global topic of the migration crisis fully hit a German electoral campaign and significantly influenced also the elections into Bundestag, what resulted into the entry of a new right- and extremist- oriented political subject into the Bundestag. The aim of this article is to analyze a question of the migration crisis from the point of view of German politics, in what way it was reflected in the electoral programs of single political parties and why and how it influenced a German voter and an election results at all.

Kľúčové slová: Migration Crisis, Germany, Elections, Electoral Program, Political Parties

Úvod

Migrácia je historicky spoločenský jav, ktorý výrazne ovplyvňuje politiku, ekonomiku, sociálne aspekty, ale aj bezpečnosť štátov a mení populačné zloženie jednotlivých krajín. Vedúci predstavitelia EÚ na čele s Nemeckom sa snažia momentálnu napätú situáciu riešiť, avšak k realizácii systémového kroku, ktorý by problém mohol vyriešiť stále nedošlo. Situácia bola tak sporná, že aj v samotnom Nemecku vznikli silné antagonistické postoje nielen vo vnútri samotnej vtedajšej spolkovej vlády, čo ju v konečnom dôsledku priviedlo do vládnej krízy, ale aj v radoch samotných politických strán, čo sa

* Tento článok je publikovaný v rámci projektu VEGA 1/0545/17 - Transformácia bezpečnostného prostredia: aplikácia skúseností štátov Vyšehradskej štvorky na príklade Ukrajiny

¹ Dávid Kollár, Mgr., PhD., odborný asistent, Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, david.kollar@umb.sk.

² Barbora Kollárová, Mgr., interná doktorandka, Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, barbora.kollarova@umb.sk.

odzrkadlilo v predvolebných programoch pred voľbami do Spolkového snemu v roku 2017. Táto nejednotnosť a silná názorová heterogenita v otázke migračnej krízy medzi jednotlivými politickými stranami v Nemecku jednoznačne ovplyvnila voľby aj ďalšie smerovanie Nemecka po voľbách, nakoľko ešte stále neprevláda v Nemecku zhoda v otázke riešenia tejto krízy.

Do krajín EÚ prúdilo veľké množstvo utečencov. Utečenecká kríza či migračná vlna v Európe je momentálne problémom číslo jeden pre celú Európsku úniu. Už v prvých mesiacoch krízy nebolo cítiť, že sme schopní mať jednotnú politiku, ktorá môže byť prijatá a všetkými spoločne realizovaná. Namiesto toho sa odhalili pokusy jednotlivých štátov alebo skupín štátov hľadať parciálne riešenia. Idealistickou či dokonca až utopistickou predstavou riešenia by mala byť len silná a jednotná Európska únia. V tomto kontexte sme mohli vidieť na príklade Nemecka veľmi výrazné antagonistické postoje aj vo vnútri samotného štátu. Štát, ktorý je ťahúňom celej únie by mal vystupovať na európskej tribúne jednotne a dôveryhodne. Migračná kríza sa stala determinantom, ktorý tieto vlastnosti lídra EÚ momentálne narúša. Spolková vláda sa v rámci tretej „Veľkej koalície“ dostala minulý rok do vládnej krízy, predovšetkým v dôsledku rozdielnych bezpečnostných priorít CDU a CSU. Ako k tomu došlo, ako sa to prejavovalo a ako by bolo možné tento stav prekonať sa pokúsime predikovať v našom príspevku. Otázka migračnej krízy silno zarezonovala aj v predvolebných bojoch a značne ovplyvnila aj výsledky volieb v Nemecku. V tomto kontexte si bližšie predstavíme hlavné politické strany a ich volebné programy s akcentom na ich postoj k migračnej kríze a akým spôsobom ovplyvnila samotné voľby.

1 Vládna kríza pred voľbami do Spolkového snemu

Zatiaľ čo sa spolková vláda na čele s A. Merkelovou snažila nájsť optimálne európske riešenie krízy a zhodnú dohodu s Tureckom, Bavorsko na čele s CSU zastávalo (a stále zastáva) od začiatku krízy názor, že Nemecko musí dať jasne najavo dosiahnutie svojich kapacitných limitov, zdôrazňuje zabezpečenie vonkajších hraníc EÚ a požaduje efektívnu hraničnú kontrolu na všetkých nemeckých hraničných prechodoch s kompletnou registráciou všetkých utečencov. Nakoľko je Bavorsko najviac postihnuté príchodom utečencov do Nemecka, bolo jeho hlavným cieľom od začiatku zaistiť právo a poriadok na nemeckých hraniciach a znížiť počet utečencov v Nemecku. *„Pokiaľ nestanovíme hornú hranicu pre počet utečencov, bude to mať dramatické dopady na našu schopnosť integrovať ich do spoločnosti, na zaistenie štátnych výdavkov, na bezpečnosť štátu a na funkčnosť štátnej správy.“* (Seehofer, 2015) V tomto smere bola vyvrcholením migračnej politiky Bavorska Stratégia z októbra 2015, súčasťou ktorej bola aj pripravovaná sťažnosť voči A. Merkelovej pred Ústavným súdom SRN v prípade, že spolková vláda neobmedzí prísťahovalectvo. Bavorská žaloba by mala nádej na úspech, pretože

otvorenie hranice bolo podľa CSU v rozpore s nemeckou ústavou. Ústavný súd túto žalobu neskôr zamietol. Koncom roka 2015, a predovšetkým v roku 2016 sa spor medzi CDU, CSU a aj SPD tak zostril, že sa vládna koalícia dostala do vládnej krízy, ktorej príčinou bolo niekoľko kľúčových sporných bodov.

Prvým dôležitým aspektom, ktorý zapríčinil v Nemecku vládnu krízu je otázka zavedenia hornej hranice pre počet utečencov v Nemecku. Pokiaľ sa nestanoví tento strop, bude to mať z pohľadu CSU dramatické dopady na schopnosť Nemecka integrovať migrantov do systému, na zaistenie štátnych výdavkov (rapídny nárast nákladov migračnej politiky), ďalej na bezpečnosť Nemecka a na celkovú funkčnosť štátnej správy. SPD a CDU pod vedením A. Merkelovej jednoznačne ešte aj dnes stále odmietajú variant zavedenia hornej hranice pre počet prijímaných migrantov. Ako reakcia na túto nejednotnú alternatívu riešenia problému bolo ultimátum v podobe ústavnej žaloby. Táto časť vládnej koalície presadzovala spoločné európske riešenie utečeneckej krízy. Čo komplikovalo riešenie samotnej migračnej krízy a aj vládnej krízy v Nemecku bola aj nejednotnosť v samotnej frakcii CDU, čo v konečnom dôsledku narúšalo dôveryhodnosť politiky A. Merkelovej. Pokiaľ boli v nemeckej koalícnej vláde antagonistické postoje medzi CDU a CSU ako aj medzi samotnými členmi CDU, nebolo možné hľadať efektívne celoeurópske riešenia krízy. Ako príklad môžeme uviesť skutočnosť, že vtedajší nemecký minister vnútra T. de Maiziere (CDU) ako aj minister financií W. Schäuble (CDU) zastavali opačný názor ako nemecká kancelárka a súhlasili s CSU, že krajina sa už dostala pri prijímaní utečencov na hranice svojich možností.

Druhým závažným sporným bodom vo vnútri koalície bolo podľa nášho názoru paradoxne nezhoda medzi SPD na jednej strane a CDU s CSU na druhej strane. V novembri 2016 prijala Nemecká vláda novú azylovú politiku, ktorou sa ostrý „protimerkelovský“ postoj zmiernil, avšak dokument sa vôbec nezmieňoval o limitovaní počtu utečencov, čo bolo v konečnom dôsledku primárna požiadavka H. Seehofera. Antagonistické postoje sa objavili v tomto kontexte aj v radoch sociálnych demokratov v otázkach tranzitných zón. Predstavitelia vlády sa dohodli na zavedení jednotného preukazu pre utečencov a žiadateľov o azyl a nárok na sociálne výhody mal mať iba majiteľ takéhoto preukazu. Zároveň sa zhodli na zriadení databázy, vďaka ktorej by rôzne štátne úrady mali získať lepší prehľad o migrantoch prichádzajúcich do krajiny. Na čom sa nedokázali zhodnúť, bola nutnosť zriadenia tranzitných zón v pohraničí. Na základe toho by vznikli zvláštne zóny, kde by mohli vysídlenecov zadržiavať až týždeň, kým sa ich azylová žiadosť preverí v zrýchlenom azylovom konaní. V prípade zamietnutia by migrantov deportovali priamo z hranice. Koaliční sociálni demokrati boli proti a kritizovali predovšetkým fakt, že utečenci by sa tak v zónach formálne ocitli vo väzbe, čo je neprijateľné. Namiesto toho navrhli sociálni demokrati vytvoriť v Nemecku decentralizované registračné a vstupné centrá, ktoré by mohli byť prevádzkované spolkovou a krajinskými vládami v rámci prijímacích zariadení a čakacích zón.

Tretím významným bodom, ktorý opäť prehĺbil vládnu krízu v Nemecku bola marcová (2017) dohoda EÚ s Tureckom. Treba si uvedomiť jednu skutočnosť, že Európa a A. Merkelová sa dostali vďaka utečeneckej kríze pod tak silný tlak, ktorému Európa od svojho vzniku ešte nečelila. Práve dohoda EÚ s Tureckom mala túto situáciu zľahčiť tým, že sa pokúsi zmierniť nekontrolovaný tok migrantov do Európy. Dohoda obsahovala sedem hlavných bodov³. Hoci môžeme považovať túto dohodu za pozitívny prelom v migračnej politike, je možné vyvodzovať niekoľko negatívnych dôsledkov z hľadiska bezpečnostnej politiky, ktoré v prípade Nemecka ostro zdôrazňovala koalícia CSU a vyhradila sa voči postoju kancelárky. H. Seehofer vyžadoval hlasovanie v Spolkovom sneme o dohode s Tureckom ako aj o utečeneckej politike A. Merkelovej. Už tento samotný fakt jasne hovorí o prehĺbení vládnej krízy. V reálnej praxi nieslo Nemecko pod vedením A. Merkelovej hlavné bremeno v

³ 1. Jeden za jedného: Všetci migranti, ktorí nelegálne prídu z Turecka na Grécke ostrovy budú vrátení v súlade s medzinárodným právom späť do Turecka. Migranti, ktorí prídu do Grécka v súlade so stanovenými pravidlami budú v Grécku zaregistrovaní a každá žiadosť o azyl bude aj individuálne gréckymi úradmi spracovaná. Migranti, ktorí nepožiadajú o azyl alebo bude ich žiadosť považovaná za neodôvodnenú či neprípustnú v súlade s uvedenou smernicou, v takom prípade budú vrátení do Turecka. V tejto súvislosti ide o migrantov, ktorí by napríklad predstavovali bezpečnostné riziko. Za každého sýrskeho utečenca vráteného do Turecka z Gréckych ostrovov bude iný Sýrčan premiestnený z Turecka do EU. Táto relokácia sa bude riadiť záväzkami krajín. Hlavným očakávaním únie bude vďaka schváleniu princípu „jedného za jedného“ a vrátenie migrantov zničenie pašeráckych sietí a zníženie počtu prichádzajúcich migrantov.

2. Turecko prijme všetky potrebné opatrenia, ktorých cieľom bude prerušiť nové námorné či pozemné trasy pro neregulovanú migráciu z Turecka do EU a bude spolupracovať so susednými štátmi a s EU.

3. Za predpokladu, že sa podarí týmto mechanizmom výrazne znížiť neregulované prekračovanie hraníc medzi Tureckom a EÚ, sa začne uplatňovať princíp humanitárneho prijímania, ktorý budú plniť členské štáty na báze dobrovoľnosti. Tento nový systém neukladá žiadne nové záväzky pre členské štáty.

4. Urýchlená vízová liberalizácia predpokladá zrušenie vízového režimu pre tureckých občanov cestujúcich do EÚ, avšak Turecko musí splniť všetky požiadavky, ktoré mu vyplývajú z už schváleného plánu vízovej liberalizácie.

5. Podľa dohody EÚ a Turecka získa Turecko finančné prostriedky na pomoc utečencom na tureckom území vo výške troch miliárd eur na roky 2016 a 2017. Za predpokladu, že Turecko splní aj v tejto otázke všetky záväzky, EU uvoľní ďalšie tri miliardy eur do konca roka 2018.

6. Európska únia bude intenzívne spolupracovať s Tureckom na zlepšení humanitárnych podmienok v Sýrii, predovšetkým v určitých oblastiach v blízkosti tureckej hranice, ktoré by umožnili miestnym obyvateľom aj utečencom vyskytujúcim sa práve v týchto oblastiach, aby boli vo väčšom bezpečí.

7. Zmluva oživila aj proces vstupu Turecka do EÚ. Turecko požaduje za pomoc pri riešení utečeneckej krízy urýchlenie prístupových rokovaní. Problém v tomto smere budú pretrvávajúce spory medzi Ankarou a Cyprom, taktiež otázka dodržiavania ľudských práv či problémy so zabezpečovaním slobody slova a nezávislosti médií. (Kubatová, 2016, Vyhlásenie EÚ a Turecka..., 2016)

dobrovoľnom prijímaní utečencov vyplývajúce z dohody, čomu sa chcela CSU vyhnúť a od uzavretia marcovej dohody trvala na stanovení hornej hranice prijímania migrantov na 200 tisíc.

Ďalšími problémami v súvislosti s touto dohodou bola aj otázka vízovej slobody, ktorá mohla ohroziť bezpečnosť Nemecka. Koaliční sociálni demokrati, ktorí celkovo pozitívne hodnotia dohodu majú tiež ostré výhrady v kontexte vízovej slobody, pretože treba brať do úvahy aj stav a problémy demokracie v Turecku, obmedzenia, ktoré tam panujú v oblastiach slobody tlače, prejavu či náboženstva. CDU spolu s CSU dlhodobo odmietali zrušenie víz pre Turkov a mnoho štátov sa odmieta podieľať na rozdeľovaní utečencov. Preto môžeme konštatovať, že skutočné naplnenie všetkých bodov dohody bude náročné dodržať.

Niektorí nemeckí odborníci dokonca považujú dlhý zoznam požiadaviek Turecka za dôsledok chybnnej politiky nemeckej kancelárky. Nemecká opozičná Ľavica dokonca kritizovala kancelárku za to, že vsadila všetko na turecké riešenie krízy. Hovorili dokonca o vydieraní zo strany Turecka, pretože na summitu EÚ otvorene deklarovalo svoju mocenskú pozíciu, a práve v dôsledku nejednoty EÚ sú európske štáty oslabené. V tejto súvislosti hovorí P. Müller o trojitej zodpovednosti A. Merkelovej:

1. Pri každom utečencovi musí byť garantované preverenie, či má nárok na azyl alebo nie. Ako to v krajine, ktorá je dlhoročne európskymi súdmi kritizovaná za neadekvátny azylový systém, bude možné, ostáva zo strany kancelárky nezodpovedané. Prvom zodpovednosťou kancelárky bude zabezpečiť správny právny proces azylovej politiky.
2. Úspech dohody je, po druhé, tiež podľa P. Müllera zodpovednosťou nemeckej kancelárky, pretože Turecko je veľmi náročným partnerom, a Nemecko si to malo uvedomiť. Vojnové pomery v kurdskej oblasti, útoky na slobodu tlače, prenasledovanie opozície. Turecko vníma túto dohodu veľmi záväzne a dosiahol tým svoj cieľ, že Európa je od neho závislá.
3. Tretiu zodpovednosť nesie Nemecko ako celok, pretože na základe dohody nie je úplne jasné, ako bude 72 tisíc sýrskych utečencov prerozdelených do Európy. Prognózou nemeckých kritikov dohody je fakt, že práve Nemecko prijme takmer všetkých utečencov samé a to by bol najhorší výsledok európsko-tureckej dohody, ktorú A. Merkelová označila za „európsku zhodu a zjednotenie EÚ“. (Müller, 2016)

2 Otázka migračnej krízy vo volebných programoch jednotlivých nemeckých politických strán

Jednoznačnou témou, ktorá dáva do pozornosti už dva roky celú nemeckú spoločnosť, je migrácia a s ňou spojené negatívne aspekty. Posledné voľby do nemeckého Bundestagu to len potvrdili. Dve najväčšie a najsilnejšie strany

utrpeli najhoršie strany v povojnových dejinách, a antimigračná, pravicovo populistická strana AfD sa stala tretou najsilnejšou stranou v parlamente. Prieskumy dominanciu tejto témy len potvrdili. V predvolebných prieskumoch realizovaných pre Bayerische Rundfunk označilo takmer 60% respondentov migráciu za najdôležitejšiu tému. V tomto bode mali všetky vtedajšie parlamentné strany viac menej rovnaké stanovisko, migráciu vítali. Až najnovšia strana (vznik 2013) AfD zaujala v otázkach migrácie opačný postoj. V Nemecku sa tak pred voľbami vytvorila názorová hranica, ktorá postavil všetky parlamentné strany na jednu stranu a AfD na druhú stranu.

„Takový bipolárny boj by už z princípu veci nahrával AfD. Proto se mu všechny ostatní strany snažily zamezit. Navíc o něj neměli zájem i z obsahových důvodů. Doposud totiž spočíval jejich taktika hlavně v ostrachizaci AfD a v označování jejich postojů za krajně pravicové. Diskuzi na věcné úrovni se pokud možno vyhýbali. To je pochopitelné. Ono se těžko argumentuje ve prospěch migrace, když na stole leží fakta, která jasně prokazují, že migranti znamenají pro Německo dlouhodobě enormní zátěž.“ (Bystron, 2017)

V tomto kontexte sú aj policajné štatistiky jednoznačné. Žiadatelia o azyl sa dopustili v roku 2016 osemkrát viac znásilnení a jedenásťkrát viac vražd než Nemci, pätnásťkrát viac ublížení na zdraví. Príchodom migrantov podľa polície narástol počet znásilnení o 82%. Z oblasti pracovného trhu je nutné uviesť tiež niekoľko príkladov. Napríklad renomovaný ekonomický časopis Manager Magazin v roku 2016 skúmal, koľko migrantov je zamestnaných u tridsiatich najväčších nemeckých koncernov. Z prieskumu vyplýva, že z tých 1,2 miliónov, ktorí prišli do Nemecka po roku 2015, ich tieto koncerny zamestnávajú len 54. Toto zistenie bolo veľmi prekvapivé pre všetkých, ktorí verili v roku 2015, že vyplnia vysoko kvalifikované pozície jadrových fyzikov a špičkových lekárov a pod. (Bystron, 2017) Realita je taká, že cca 70% Afgancov a 15% Sýrčanov prichádzajúcich do Nemecka bolo negramotných s veľkým problémom uchytiť sa nielen vo vysoko sofistikovaných odvetviach nemeckého priemyslu, ale i v jednoduchších remeselných profesiách. Nemecké úrady dokonca investovali viac ako 11 miliónov eur na to, aby migrantom sprostredkovali prácu, praktikum alebo aspoň školu. Napriek tomu sa približne dvom tretinám z nich nepodarilo sprostredkovať tieto možnosti.

V predvolebných bojoch bol dokonca zlomovým bodom aj televízny duel medzi A. Merkelovou a M. Schulzom, ktorý mal byť vyvrcholením predvolebného obdobia. Namiesto duelu prišiel však „duet“. Dva kandidáti, jeden názor. Ak mal mať Schulz aspoň nejakú nádej na zažiarenie, bola to téma sociálnych nerovností v krajine a ich stieranie v čase, keď sa ekonomike darí. Tému však moderátori takmer nespomenuli a namiesto toho sa pýtali na veci, na ktoré majú obaja súper i takmer rovnaký názor. Nosnými témami, ktoré priniesli jediný náznak „duelu“, boli členstvo Turecka v Únii a migrácia. Schulz zaútočil na Merkelovú za to, že v roku 2015 prijala veľké množstvo utečencov bez toho, aby do riešenia krízy náležite zapojila aj európskych partnerov. Kancelárka

svoje vtedajšie rozhodnutie obhajovala slovami, že nemohla voči tisícim utečencov „nasadiť vodné delá“. Poukazovala aj na to, že dlhé hranice Nemecka sa dajú len ťažko kontrolovať alebo uzavrieť. V prípade Turecka by Schulz zrušil prístupové rozhovory medzi EÚ a Tureckom, Merkelová pripustila, že si nevie predstaviť, že by sa Turecko niekedy mohlo stať členskou krajinou Európskej únie. Obhajovala však uzavretie kontroverzne vnímanej migračnej dohody medzi EÚ a Tureckom, podľa nej to bol „absolútne správny“ krok. (Das TV-Duell: Merkel gegen Schulz, 2017) Po analýze duelu môžeme konštatovať, že CDU/CSU ani SPD nemali na utečenecký problém presvedčivú odpoveď, zaujali zdržanlivý postoj a to otvorilo priestor pravicovým populistom. Tuto príležitosť využila AfD.

Volieť v Nemecku radikálnu pravicu bolo do tejto chvíle akýmsi historickým tabu. To sa však zmenilo potom, čo si takmer 13% nemeckých voličov zvolilo AfD, ktorá má k radikálnej (až extrémistickej) pravici veľmi blízko. Napr. A. Gauland, spolupredseda AfD, pred voľbami prehlásil, že Nemci by mali byť hrdí na činy svojich vojakov z oboch svetových vojen. Pozrime sa teda bližšie na tému migrácie v predvolebných programoch.

Strana AfD mala tak agresívnu kampaň, akú Nemci zatiaľ nevideli. Preferovali explicitnú protiimigračnú, protiislamskú a protimerkelovskú politiku v kampani, z toho dôvodu najvýznamnejšie nemecké strany odmietli spoluprácu s AfD. AfD sa do nemeckého Bundestagu takmer prebojovala už v roku 2013, chýbalo však necelé pol percenta hlasov. Od mája 2017 má AfD zástupcov v 13 zo 16 spolkových štátov a členskú základňu v počte 26 tisíc. Politika Alternatívy pre Nemecko je priamo spájaná s ostrou kritikou nemeckej imigračnej politiky. Silne nacionalistický charakter rétoriky jej predstaviteľov dopĺňal aj predvolebný program, ktorý strana pred voľbami predstavila. Okrem migračnej tématiky chce AfD ukončiť nemecké členstvo v eurozóne, zorganizovať referendum za vystúpenie z EÚ, či opätovne zaviesť vojenskú službu. Alternatívci odmietajú ďalšie zapájanie nemeckých vojenských jednotiek do akýchkoľvek zahraničných konfliktov, či zohľadňovanie princípov o zlučovaní rodín v domácej imigračnej politike. Ústredným bodom kampane alternatívcov ale zostáva boj proti islamskej menšine v krajine. Dnes 81,8 miliónové Nemecko je po Francúzsku druhou krajinou v Európe s najvyšším počtom moslimov. Z takmer 5 miliónov moslimov je viac ako 3,5 milióna obyvateľov tureckého pôvodu. Táto strana však nebola vždy xenofóbnou stranou. Predchodkyňa dnešnej AfD sa vtedy volala Volebná alternatíva 2013. Hnutie založili renomovaní ekonómovia a publicisti, ktorým sa nepáčilo, že bohaté a šetriace Nemecko dopláca na chudobných a „rozšafných“ južných členov eurozóny, teda najmä Taliansko, Grécko či Španielsko. Keď o rok neskôr vznikla strana AfD, vyzerala ako spolok liberálnych odporcov „socialistickej“ Európy.

Kľúčovou témou AfD bola kritika migračnej politiky kancelárky Merkelovej. AfD priniesla v predvolebnej kampani témy, ktoré boli doteraz

tabuizované a o ktorých nebolo možné hovoriť na základe politickej korektnosti. Základom kritického programu AfD bola okrem migračnej krízy aj otázka nemeckej identity, ktorá veľmi úzko súvisí s migračnou krízou. V programe nastolili starú otázku, čo to znamená byť Nemcom v dnešnom turbulentnom svete. Táto otázka však sama o sebe nie je novum a Nemecko si ju kladlo aj v minulosti už viackrát. (Šebo, 2017)

AFD v kontexte migračnej krízy požadovala vo svojom programe okamžité ukončenie nekontrolovanej masovej imigrácie do Nemecka a uzavretie hraníc a Nemecko sa má podľa nej samo rozhodnúť, kto príde do tejto krajiny. Zmenou ústavy žiadali ďalej aj pozastavenie masívneho zneužívania základného práva na azyl. Podľa programu mohol byť udelený azyl len tomu, kto preukáže svoju identitu a všetci ostatní uchádzači o azyl musia byť vrátení späť do ich domovskej krajiny. AfD zároveň vyžadovala ročné minimálne vyhost'ovacie kvóty a zrušenie fenoménu zlučovania rodín. Každý migrant, ktorý ostane v Nemecku sa musí prispôbiť nemeckej kultúre a prijatie občianstva by bolo možné len za predpokladu, že preukáže bezpochybnosť v kontexte úspešnej asimilácie. (PROGRAMM FÜR DEUTSCHLAND, Wahlprogramm der Alternative für Deutschland für die Wahl zum Deutschen Bundestag am 24. September 2017, 2017)

Strany CDU/CSU sú vo všeobecnosti zástancom európskej integrácie. V kontexte predvolebnej kampane v otázkach migračnej krízy deklarovali, že sa situácia z roku 2015 nesmie zopakovať. To znamená hlavne to, že počet utečencov prichádzajúcich do Nemecka by mal zostať dlhodobo nízky. V tomto smere odporúčala CDU pre voľbami uzavrieť dohodu s africkými krajinami podľa vzoru EU s Tureckom z marca 2017. Za bezpečné krajiny pôvodu považovala Maroko, Alžírsko a Tunisko. Kto chce dlhodobo žiť v Nemecku, musí sa naučiť hovoriť nemecky, čo mu umožní lepšie uplatnenie na trhu práce a ľahšiu integráciu do spoločnosti. Strana CSU vychádzala pred voľbami zo svojho Bavorského plánu, v ktorom vyžadovala pre utečencov hornú hranicu 200 tisíc ročne. V prípade núdze mali byť v pohraničných oblastiach vybudované tranzitné centrá, ktoré mali presievať k naplňaniu hornej hranice. Fenoménu zlučovania rodín tieto dve strany vnímali pozitívne, ale len pre uznaných uchádzačov o azyl. (Für ein Deutschland, in dem wir gut und gerne leben. Regierungsprogramm 2017 – 2021, 2017)

Strana SPD akcentovala vo svojej predvolebnej kampani riešenie príčin utečeneckej krízy priamo v krajinách pôvodu. Hlavným cieľom v kontexte migračnej krízy bolo chrániť vonkajšie hranice Európy a integrovať uznaných utečencov. Na rozdiel od AfD zdôrazňovali aj nedotknuteľnosť základného práva na azyl a dokonca chceli urýchliť proces udeľovania azylu. SPD preferovala optimálne vracanie utečencov do ich krajín pôvodu avšak nie do Afganistanu, pričom by chceli docieľiť hlavne to, aby sa vracali späť dobrovoľne. Uznaní uchádzači o azyl by mali byť rýchlejšie integrovaní do spoločnosti (ponuka jazykových kurzov, vzdelanie, pracovné ponuky a pod.).

Ako CDU/CSU aj SPD podporovala v kampani politiku zlučovania rodín. Ak žije niekto v Nemecku minimálne dva roky, má prácu či navštevuje školu a nie je trestne stíhaný, smie zostať v Nemecku. Okrem toho poukazovali na nutnú úpravu prisťahovaleckého zákona, konkrétne by chceli zakomponovať do zákona to, kto smie prísť do Nemecka z hospodárskych dôvodov. Na európskej úrovni presadzovali prísnu politiku v podobe povinnosti členských štátov prijímať utečencov v núdzi. (Zeit für mehr Gerechtigkeit. Unser Regierungsprogramm für Deutschland, 2017)

Strana FDP v súvislosti s migračnou tematikou striktne odmietla stanovenie hornej hranice pre prijímanie utečencov, uznávala azylové právo pre politicky prenasledovaných jedincov, akcentovala humanitárnu ochranu vojnových utečencov (len počas trvania vojny). Na druhej strane tí, ktorí nedostali povolenie zostať na území Nemecka, mali byť z jeho teritória odsunutí. Strana FDP vo všeobecnosti víta prisťahovalectvo, pretože podľa nej je Nemecko odkázané na kvalifikovaný a pracovitý ľudský kapitál, no fenomén prisťahovalectva musí byť upravený v Zákone o prisťahovalectve, ktorý jasne stanoví, kto smie prísť do Nemecka. Integrovaný program FDP predpokladal, že prisťahovalci a stanú ústavnými patriotmi a identifikujú sa s nemeckou občianskou spoločnosťou a dvojité štátne občianstvo by mohli získať po 4 rokoch (nie po 8). (Denken wir neu. Das Programm der freien Demokraten zur Bundestagswahl, 2017)

Podľa **strany Die Linke** je Nemecko jednoznačne prisťahovaleckou krajinou, preto pri téme migračnej krízy považovali za nutné bojovať proti príčinám úteku v krajine pôvodu a nie proti utečencom. Pre posilnenie ich ochrany a bezpečnosti akcentovala strana vytvoriť legálne a bezpečné trasy do Európy ako aj otvorenie hraníc EÚ. Okrem toho boli za priznanie volebného práva pre utečencov, za ich právo na azyl, za rovnaké postavenie na trhu práce, za zrušenie umiestňovania žiadateľov o azyl v zberných táboroch, za zrušenie všetkých limitácií ako povinnosť zdržiavania sa len na určitom mieste (Wohnsitzauflage) či povinnosť zdržiavať sa iba v oblasti určenej príslušným orgánom (Residenzpflicht). Jednoznačne negatívne stanovisko demonštrovali aj pri otázke deportácií utečencov a pri zamietaní procesu zlučovania rodín. Po troch rokoch žitia v Nemecku by mali mať právo získania nemeckého občianstva a taktiež v prípade narodenia by mal jednotlivec získať nemecký pas bez ohľadu na občianstvo rodičov. (Die Zukunft, für die wir kämpfen - Wahlprogramm der Partei DIE LINKE zur Bundestagswahl, 2017)

Utečenecká politika **strany Zelených** bola v predvolebnej kampani postavená na štyroch pilieroch. Po prvé, požadovali bezpečné a legálne trasy pre utečencov ako aj rýchly a spravodlivý azylový proces. Jeho sprísnenie odmietajú. V tomto kontexte odmietali aj zavedenie hornej hranice pre ich prijímanie. Po druhé, požadovali založenie samostatného ministerstva pre prisťahovalectvo a integráciu, ktoré by vypracovalo nový prisťahovalecký zákon. Po tretie, pre tých, ktorí chceli zostať v Nemecku, chcela strana Zelených

zlepšiť jazykové možnosti a možnosti participácie. AJ fenomén zlučovania rodín vnímala pozitívne. Po štvrté, Zelení presadzovali rýchlejší proces udeľovania občianstva a možnosť udeľovania viacerých pasov. (Zukunft wird aus Mut gemacht – Bundestagswahlprogramm, 2017)

Víťazom parlamentných volieb sa stala CDU a jej sesterská strana, bavorská Kresťanskosociálna únia (CSU), ktoré spolu získali 33% hlasov, čo je o 8,5% menej v porovnaní s predošlými voľbami z roku 2013. Toto predstavuje najhorší výsledok CDU v povojnových dejinách (ak nerátame úplne prvé voľby v Nemecku v roku 1949, pretože v tom čase ešte nebola stanovená 5% hranica pre vstup do Bundestagu). Na druhom mieste skončila SPD so ziskom 20,5% hlasov. Strana M. Schulza prišla oproti voľbám v roku 2013 o 5,2%, čím tiež zaznamenala svoj historicky najhorší výsledok vo voľbách do Spolkového snemu. Treťou najsilnejšou stranou sa stala pravicovopopulistická AfD, ktorá dostala až 12,6% a po prvý raz tak vstúpila do Bundestagu. FDP sa po štvorročnej prestávke do Spolkového snemu vrátila s výborným ziskom 10,7% hlasov. V Bundestagu majú svoje zastúpenie ešte strana Ľavica (9,2%) a Zelení (8,9%). (Der Bundeswahlleiter, Ergebnisse, 2017)

Záver

Migračná kríza bola jednoznačne jedným z najvýznamnejších faktorov ovplyvňujúcich výsledky nemeckých volieb. Tento argument potvrdzuje fakt, že úbytok hlasov dvoch najväčších ľudových strán v Nemecku k sebe pritiahla práve protimigračná AfD. Konzervatívnej únii CDU/CSU prebrala viac ako milión voličov, sociálnej demokracii asi pol milióna voličov. Práve obavy z migrácie, strach z islamu a odpor k politike kancelárky Merkelovej zohrali kľúčovú rolu pri úspechu tejto strany. Podľa takmer polovice nemeckých voličov práve AfD spomedzi ostatných strán najlepšie pochopila, že väčšina Nemcov sa už necíti bezpečne vo svojom štáte.

Literatúra:

BYSTRON, P. 2017. Německo: Rozhodne migrace volby? [online]. Pravyp prostor.cz [cit. 18. 3. 2018]. Dostupný z: <http://pravyp prostor.cz/nemecko-rozhodne-migrace-volby/>

Das TV-Duell: Merkel gegen Schulz. 2017. [online] ardmediathek.de [cit. 18. 3. 2018]. Dostupný z: <http://www.ardmediathek.de/tv/ARD-Sondersendung/Das-TV-Duell-Merkel-gegen-Schulz/Das-Erste/Video?bcastId=3304234&documentId=45652922>

Denken wir neu. Das Programm der freien Demokraten zur Bundestagswahl. 2017. [online] [cit. 18.3.2018]. Dostupné z: <https://www.fdp.de/sites/default/files/uploads/2017/08/07/20170807-wahlprogramm-wp-2017-v16.pdf>

Der Bundeswahlleiter: Ergebnisse Zweitstimmen. 2017. In Bundeswahlleiter [online] [cit. 18.3.2018]. Dostupné z: <https://www.bundeswahlleiter.de/bundestagswahlen/2017/ergebnisse.html>

Die Zukunft, für die wir kämpfen - Wahlprogramm der Partei DIE LINKE zur Bundestagswahl. 2017. [online] [cit. 18.3.2018]. Dostupné z: https://www.die-linke.de/fileadmin/download/wahlen2017/wahlprogramm2017/die_linke_wahlprogramm_2017.pdf

Für ein Deutschland, in dem wir gut und gerne leben. 2017. Regierungsprogramm 2017 – 2021. [online] [cit. 18.3.2018]. Dostupné z: <https://www.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/170703regierungsprogramm2017.pdf?file=1>

KUBATOVÁ, E. 2016. *Jak vypadá dohoda mezi EU a Tureckem?* [online]. EurActiv [cit. 22. 3. 2018]. Dostupný z <http://www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/clanek/prehled-jak-vypada-navrh-dohody-mezi-eu-a-tureckem-013210>.

MÜLLER, P. 2016. *Merkels Flüchtlings-Deal mit der Türkei: Ihr Erfolg, ihre Verantwortung.* [online]. Hamburg: Der Spiegel [cit. 21. 3. 2018]. Dostupný z <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/eu-fluechtlingsabkommen-mit-tuerkei-merkels-erfolg-merkels-verantwortung-kommentar-a-1083186.html>.

PROGRAMM FÜR DEUTSCHLAND. 2017. Wahlprogramm der Alternative für Deutschland für die Wahl zum Deutschen Bundestag am 24. September 2017, 2017. Dostupné z: <https://www.afd.de/wahlprogramm/>

SEEHOFER, H. 2015. *Seehofer und die Flüchtlingskrise: Rätselhafte Drohungen.* [online]. Stuttgart: Stuttgarter Zeitung [cit. 18. 3. 2018]. Dostupný z <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.seehofer-und-die-fluechtlingskrise-raetselhafte-drohungen.8ae47454-715f-42f3-a426-e5ceefd534e7.html>.

ŠEBO, E. 2017. AfD si zaslúži potlesk. [online] noveslovo.sk de [cit. 18. 3. 2018]. Dostupný z: http://www.noveslovo.sk/c/AfD_si_zasluzi_potlesk

Vyhlásenie EÚ a Turecka, 18. marec 2016. 2016. [online] Európska Rada [cit. 22. 3. 2018]. Dostupný z <http://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/>.

Zeit für mehr Gerechtigkeit. Unser Regierungsprogramm für Deutschland. 2017. [online] [cit. 18.3.2018]. Dostupné z: https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Regierungsprogramm/SPD_Regierungsprogramm_BTW_2017_A5_RZ_WEB.pdf

Zukunft wird aus Mut gemacht – Bundestagswahlprogramm. 2017. [online] [cit. 18.3.2018]. Dostupné z: https://www.gruene.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BUENDNIS_90_DIE_GRUENEN_Bundestagswahlprogramm_2017_barrierefrei.pdf

GEOPOLITICKÉ FAKTORY V MEZINÁRODNÍM KONFLIKTU A ÚLOHA HEGEMONA BEZPEČNOSTI NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI

GEOPOLITIC FACTORS IN THE INTERNATIONAL CONFLICT AND THE ROLE OF HEGEMONA SAFETY AT THE REGIONAL LEVEL

Zbyšek Korecki¹

ABSTRACT

The article aims to find out whether the geographical escalation of tensions is affecting all participating parties, or the escalation of tensions to member states can be expected. Current studies have shown that the geographical distance and geographic location of the parties involved is a significant factor in the emergence of conflicts. The article examines conflicts in terms of geographic distances and location between countries in order to find connections that lead to the spread of conflicts. This paper examines international relations related to geopolitical theoretical approaches and summarizes the change in the level of security and tension in the Baltic States region and the development of international influence on the spread of conflicts. The aim was also to analyse and summarize significant variables. The author analysed important factors of geographic relations and escalation, or the expansion of international conflicts through. In addition, the result allows the evaluation of regional hot spots. The author then summarizes the main findings and findings that can be used to plan the sharing of defence capabilities among states.

Key words: the Baltic States, the airspace, the regional security complex,

Úvod

Geopolitika, zkoumající význam teorie mezinárodních vztahů, byla založena od svých prvopočátků na představě německé geografie, která zdůrazňovala interakci mezi zeměpisnou polohou států a mezinárodní politikou (K. J. Dodds & Atkinson, 2000). Označení geo-politika znamená ve své podstatě, zeměpisnou dislokaci států a charakteristiku dostupných zdrojů, která umožní identifikovat, analyzovat a předpovídat světovou, nebo regionální strategii odpovídající politickému chování země, na jejímž základě lze rozvíjet národní strategii a zahraniční politiku, s cílem maximalizovat národní zájem. Jako příklad může sloužit Monroeová doktrína. Většina západních učenců začala po druhé světové válce přezkoumávat geopolitiku a její geopolitické dopady, a potvrzovali význam geopolitiky v současném světě. Geopolitika se vyznačuje technologií a geografii, která mění "politické a ekonomické"

¹ Zbyšek, Korecki, Ing., Ph.D., pedagogický a vědecký pracovník, Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut, Nárožní 2600/9, 158 00 Praha 5, zbysek.korecki@unob.cz.

podmínky určité oblasti“ (Grygiel, 2006, s. 22). Problematika geoprostorového rozmístění a diskuse o národních politických vztazích byla diskutována již v starověkém Řecku, kdy historik a filosof **Hérodotos** a **Platón** ve svých dílech potvrdili příčinné vztahy mezi teorií, geografickou polohou a sociálním vývojem státu. **Strabón** konstatoval, že kultura a národní politika jsou závislé na životním prostředí. Tradiční teorie moderní geopolitiky, představována německým vědcem **Friedrichem Ratzelem**, je založena na teorii “národního organismu”, zatímco britský postoj je reprezentován názorem **H.J. Mackindera** “Britain and the British Sea” a teorií “Heartland”. Americký představitel **A.T. Mahan** zdůraznil význam kontrolní oblasti založené na teorii “námořní síly”, kdy společně se švédským vědcem **Rudolfem Kjellénem**, v roce 1916, oficiálně používali pojem “geopolitika” jako závislou proměnnou při studiu geopolitických aspektů zkoumání aktivit politické závislosti pro vybrané státy. Tradiční geopolitická teorie hovoří o skutečnosti, kdy se hegemoni bezpečnosti snaží rozšířit a upevnit svoji nadvládu prostřednictvím agrese. Vhodným příkladem může být vypuknutí druhé světové války, která představovala skutečnost, kdy byla ignorována geopolitika. Výsledkem může být ignorování situace, že hospodářská soutěž mezi státy a regiony může generovat konflikt.

Ukončení druhé světové války a nové rozložení mezinárodní mocenské struktury ukazuje na skutečnost, kdy americko-sovětská konfrontace mezi dvěma hlavními společenskými typy, některými regiony a zeměmi s rozdílnou historií, nejasná státní suverenity a svrchovanost, mohou být trvale zdrojem konfliktů a jsou dokladem snahy států usilovat o existenci zeměpisného teritoria. Příkladem mohou být izraelsko-palestinský problém na Blízkém východě, neujasněnost konfliktu o Kašmír mezi Indií a Pákistánem, válka na východní Ukrajině, stejně tak jako teritoriální spory v oblasti Jihočínského moře.

Rozpad “východního bloku” v roce 1991 ukončil studenou válku a vedl ke zrychlení regionální integrace a globalizace, avšak spory týkající se sporných území nebyly eliminovány. Vzhledem ke skutečnosti a povědomí o problému geopolitických vztahů mezi zeměmi můžeme konstatovat, že geopolitická blízkost bude mít zásadní vliv na intenzitu konfliktu. Analýza změny úrovně stability podtrhuje skutečnost, že jasně definované teritoriální požadavky narážejí na historické kořeny vzniku států, dislokaci národnostních skupin na teritorium a objekty, které jsou definovány zejména geopolitickou silou v zeměpisné oblasti a úrovni rozvoje.

1 Geopolitické aspekty konfliktů a regionální bezpečnostní komplex

Geopolitika je především studium geografických aspektů politických jevů, to znamená, že od pozorování politického systému lze odvodit fenomén politického zeměpisu. Skutečností je, že při zkoumání vlivu geopolitiky je

nutné brát na zřetel neměnné geografické faktory, jakými jsou velikost území, hranice, velikost populace a zdrojů a geografické rysy, které představují podnět pro orientaci zahraniční politiky státu. Geopolitika je založena na analýze politické moci, která je ovlivňována mezinárodním prostředím a je prezentována interakcí mezi geografickou polohou, vzájemnými vztahy v regionu a životním prostředím. Výše zmíněné faktory představují možný základ pro budoucí konflikty, přičemž rovněž vytváří faktory odlišnosti. Příkladem takového pojetí může být **Parker**, kterého můžeme interpretovat jako zastávce "struktur společenství", vytvářejících celkovou prostorovou realitu a z ní plynoucí vzájemnou interakci (1998:199).

Agnew (1998) předpokládal, že existují dva základní koncepty geopolitiky založené na pojmech geografie a politika. Odkazuje se na skutečnost, kdy geografické místo a jeho poznání určuje geo-strategické myšlení světových a regionálních hegemonů bezpečnosti a z toho plynoucích strategií (1998). Je zřejmé, že geopolitické pojmy a definice jsou často výsledky diskurzu národních států, výsledků vývoje sociálních, kulturních a dalších subjektivních faktorů vytvářených životním prostředím. Suma faktorů představuje rozdílný přístup k tvorbě principů a povědomí národní bezpečnosti a z toho plynoucí zahraničně politických úvah, které mohou vytvářet různorodá a subjektivní řešení rozdílné kvality. K vymezení bezpečnosti neexistuje žádná univerzální definice, která by mohla být upřednostňována, přesto je její zaměření spojeno především s vojenskou obrannou silou (Smith, Brooks, 2013) a schopností státu disponovat dostatečnou silou k zachování (S. Smith, Baylis, & Owens, 2014).

V podstatě lze geopolitiku vnímat ve dvou úrovních: široké a úzké, včetně lidské interakce v politickém a geografickém prostředí, kdy výsledkem je objektivní realita a politická realita, která je založena na geografické bázi a je vytvářena konkrétními lidskými a politickými vztahy v prostředí politické reality. Výše zmíněné faktory následně vstupují do interakce znalosti a porozumění, odrážejí se v koncepčním pojetí, včetně implementace myšlenek, teorií a nápadů. Současně představující základní stavební kameny vzniku teorií, kdy je úloha člověka v politice a geografii v příčinném vztahu založeném na znalosti a mající schopnost nalézání teoretických vysvětlení systému. Vzájemná interakce výše popsaných faktorů generuje principy geopolitiky v širším kontextu.

Úzké vysvětlení geopolitiky generuje vzájemnou interakci objektivních faktorů, které mají vliv na geopolitiku států a generují cíle. Jeho podstata je dána výslednicí působení geografických a politických faktorů. Mezi základní faktory můžeme zařadit velikost, geografickou polohu a geografii zdrojů a současně faktory plynoucí z národnostního složení, demografického vývoje a environmentální faktorů, které mají schopnost ovlivňovat tvorbu politiky a geopolitických strategií států.

Barry Buzan a později **Ole Wæver** představili teorii regionálního bezpečnostního komplexu (dále jen RSC). Teorie, která vzešla z kodaňské školy bezpečnostních studií, nově definovala mezinárodní bezpečnostní struktury, které představují nástroj objasňující skutečnost, nejen proč se regionální bezpečnost vytváří v regionech, ale rovněž umožňuje pochopit význam unipolarity a vztahu centra - periferie. **Buzan**, a **Wæver**, (2003) tvrdí, že definování pozemních hranic v rámci regionů nutí státy nejen rozvíjet vzájemnou spolupráci, ale rovněž akcentují historicky nevyřešené spory. Teorie RSC je částečně v protikladu s názory **S. P. Huntingtona** (Střet civilizací, 2001), kdy **Huntington** vidí hranice jako důsledek kulturních a religiózních vztahů, zatímco teorie RSC předpokládá, že významnější je úloha regionů, než globální pohled na "bezpečnostní praktiky".

Připustíme-li skutečnost, že regiony jsou určeny kulturními, ekonomickými a historickými aspekty, musíme tvrzení doplnit o pojem bezpečnosti, či stability, která je specifická pro každý region zvláště a je tvořena jedinečnými faktory. **B. Buzan**, a **O. Wæver** (2003) tvrdili, že regiony jsou odděleny od globální úrovně, takže region musí být viděn nejen samostatně, ale rovněž v interakci s dalšími regiony. Budeme-li vycházet z definice RSC, že se jedná o "soubor jednotek, jejichž hlavní procesy sekuritizace, desekuritizace nebo obojího jsou navzájem tak závisle propojeny, že jejich bezpečnostní problémy nemohou být rozumně analyzovány nebo vyřešeny odděleně, ale vzájemnou interakcí a synergickým přístupem" (ibid., s. 44)

2 Vztah geopolitiky a konfliktů

Podle studie **G. O'Tuathaile**, který analyzoval konflikty od druhé světové války, je budoucnost geopolitiky založena na třech oblastech. První oblastí je schopnost popsat specifické oblasti, nebo identifikovat problémové otázky, které mohou posloužit jako analytický nástroj pro realizaci studie geopolitiky, nebo "geopolitických konfliktů mezi analyzovanými státními a nestátními subjekty". Druhý je představován geopolitickým realismem, který byl synonymem geopolitiky od 70. let 20. století v období konfrontace studené války. **Henry Kissinger**, někdejší poradce **Dwighta D. Eisenhowera**, **Johna F. Kennedyho**, **Lyndona B. Johnsona** a **R. Nixona**, znovu oživil termín geopolitiky a navrátil ji zpět do centra mezinárodních vztahů. Konstatoval, že dosažení výhodných pozic v geopolitice představuje základní rovnováhu světové politiky a tímto způsobem se snaží udržet nadřazenost nad politickými odpůrci v souladu s Machiavellistickými ideami. Třetím faktorem je dosažení a udržení strategie, která umožní zaujmout hlavní roli v mezinárodní politice založené na zeměpisných faktorech.

Realistické hledisko mezinárodního chování je založeno na principu neměnnosti některých skutečností, které mohou být představovány

geografickou polohou, klimatickými podmínkami, prostředky a lidskou přirozeností. Realistický pohled je přijímán většinou geopolitických myslitelů, jako skutečnost, kdy definování kapacity státu ovlivňuje směr zahraniční politiky. Ve svém důsledku lze konstatovat že, teritorium a jeho umístění určuje pozici státu a současně omezuje výběr programů zahraniční politiky (Radoslav Ivančík 2014). Využití tradiční mezinárodní politiky a geopolitické koncepce byla věnována značná pozornost již před první světovou válkou, kdy zahraniční politika země měla rozhodující vliv na geopolitické zařazení země v kontextu mezinárodních vztahů. Lze však konstatovat skutečnost, že rapidní rozvoj dopravy, vývoj letecké techniky a další faktory, význam geopolitiky relativně snižují. Nadále však platí, že vývoj zahraniční politiky země nebo společenství, nemůže být přehlížen, protože patří mezi základní stavební kameny zahraniční a bezpečnostní politiky.

Geografická blízkost mezi zeměmi zvyšuje pravděpodobnost vzniku krize, kdy vznik konfliktů mezi sousedními zeměmi je výrazně vyšší než vznik konfliktů mezi zeměmi, které jsou geograficky vzdálené.

Vznik konfliktů mezi sousedními zeměmi může mít často více důvodů, než jen snaha předefinovat polohu státních hranic. Mohou vznikat trvalé spory o sporná území, zdroje a rovněž řešení historicky vzniklých konfliktů, které mohou velmi snadno překročit státní hranice a eskalovat do sousedních zemí. Mezi takové sporné oblasti může patřit rovněž řešení etnických sporů. Odborník, jako **Robert C. North** (1958) uvedl, že: “mezinárodní konflikty a jejich délka pro sousedící země, délka a vlastnosti společné hranice, strategická hodnota přístavů a další relevantní zeměpisné rysy mají vliv na možný vznik konfliktů s cílem dosáhnout změny geografických faktorů”. Ostatní rizikové faktory, které by mohly vyústit ve vznik konfliktu, mohou být nahrazeny hospodářskou soutěží, která stanovuje relativně stejné podmínky pro všechny participující strany, ale vzhledem ke geografickým faktorům budou i v této situaci sousedící země náchylnější k násilnému řešení sporů, které mohou eskalovat až ke vzniku mezinárodní krize. Navíc lze s jistotou konstatovat, že politická geografie představuje často diskutovaný startovací bod konfliktu. Dvě světové války a vypuknutí mnoha válečných konfliktů vzniklo z rozdílného názoru o tom, jak implementovat vznik hranic a jakým způsobem hranice rozdělit, přičemž je zřejmé, že úsilí předefinovat hranice vede až k eminentním střetům zájmů. V geografii se neujasněnost hranice projevuje jako bezpečnostní hrozba.

Někteří odborníci se snaží zpochybnit tento argument, kdy podle jejich názoru navržené hranice nejsou příčinou konfliktu, ale spíše výsledky konfliktů.

Většina odborníků zabývajících se problematikou mezinárodních konfliktů má podobné názory na příčiny mezinárodních konfliktů a využívají podobná pojmosloví, ale rozcházejí se ve způsobu klasifikace konfliktů. Mezinárodní konflikty lze klasifikačně rozdělit do pěti oblastí následovně:

Tabulka č. 1 - Klasifikace mezinárodních konfliktů

	Kategorie
Forma	Násilné a nenásilné, explicitní a neurčité, kontrolovatelné a nekontrolovatelné, řešitelné a neřešitelné
Obsah	Ekonomické konflikty, politické konflikty, vojenské konflikty, diplomatické konflikty, kulturní konflikty
Intenzita	všeobecné konflikty, mezinárodní krize, války
Rozsah	bilaterální konflikty, konflikty mnohostranné, regionální konflikty, globální konflikty
Druh	konflikt Sever – Jih, etnické konflikty, náboženství konflikty

Wright píše, že mezinárodní spory se mohou dělit podle tří situací:

1. neexistuje vojenská hrozba konfliktu,
2. i přes zvýšenou vojenskou hrozbu, zde nejsou podmínky pro zahájení konfliktu, nebo se jedná pouze o krátkodobou vojenskou hrozbu,
3. jedná se o vytvoření podmínek k zahájení vojenského konfliktu či války. Znázorněná klasifikace může být využita při objasnění pojetí mezinárodních krizí a konfliktů (Wright, 1965: 438-439).

Při pohledu na klasifikaci mezinárodního konfliktu se může jevit, že nelze definovat standardní faktory nástrojů pro ověření ukazatelů konfliktů. Intenzita mezinárodních konfliktů je klasifikována politickými a ekonomickými zájmy nebo rozdíly klasifikované jako obecné kognitivní konflikty², dvou nebo více mezinárodních aktérů, zejména zemí, které mají politické, diplomatické, ekonomické a jiné vztahy, signifikantní nerovnováhy a nepokoje. Subjekty mohou ohrozit národní zájmy všech stran prostřednictvím jednání nebo mediace, které jsou klasifikovány jako nevojenské akce v mezinárodních krizích, kdy došlo k selhání využití nevojenských prostředků při řešení konfliktů, nebo nebyly dostatečně účinné. Výsledek může eskalovat do využití limitované vojenské síly, nebo násilného chování, které jsou klasifikovány jako ozbrojený konflikt, či mezinárodní krize. Výčet lze ukončit konfliktem při řešení etnického, náboženského a územního sporu, který je řešen na úrovni státu, nebo mezinárodně při využití násilných prostředků, kdy tento konflikt označujeme jako omezený nebo částečný válečný stav. Pokud jsou využity všechny dostupné prostředky, je konflikt klasifikován jako totální

² interpersonální konflikty – konflikty mezi dvěma lidmi; (konflikty představ – kognitivní konflikty, konflikty názorů, konflikty postojů, konflikty zájmů)

válka. K potvrzení tvrzení důležitosti geografické blízkosti lze doložit, že v období 1945 až 2006 bylo identifikováno celkem 327 konfliktů, kdy k 41,0% konfliktům došlo v Asii, Afrika identifikovala 34,9%, v Evropě bylo 12,2% a latinská Amerika vykazovala 11,9% konfliktů. Austrálie a Severní Ameriky nezaznamenala žádné konflikty.

Současně lze konstatovat, že geografická blízkost zemí byla příčinou 226 konfliktů, což představuje 69,1 %. Klasifikace konfliktů umožní pochopit vztah korelace mezi proměnnými determinujícími kumulativní charakter konfliktu, pravděpodobnost vypuknutí a délky trvání. Závislá proměnná může dále představovat "intenzitu konfliktu", kdy se analyzuje variabilnost charakteristik konfliktu v kontextu dvou proměnných. První závislou proměnnou je rozsah konfliktu a druhou jsou předpokládané výsledky konfliktu.

Závislé proměnné představují všeobecný konflikt, nevojenskou mezinárodní krizi, ozbrojené konflikty, mezinárodní krize, omezené války, totální války a pravděpodobnost dosažení řešení konfliktu. Počáteční intenzita mezinárodních konfliktů je závislou na nezávislých a závislých faktorech, které lze hodnotit v několika úrovních následovně: 1) geopolitické vztahy, 2) zeměpisná oblast, 3) zeměpisná poloha, 4) intenzita konfliktu, které jsou přímo úměrně závislé na geografické vzdálenosti. Zkoumání výše popsanych faktorů umožní analyzovat předpokládanou úroveň.

Současné konflikty, které jsou označovány jako "hybridní, nebo nové války" jsou charakteristické smazáním rozdílů mezi vládními / pravidelnými a rebelskými / nepravidelnými subjekty. Mohou být označeny jako nelegitimní konflikty, které vycházejí z degenerovaného sociálního stavu společnosti, kdy ozbrojené skupiny mobilizují sektářské a fundamentalistické cítění vyvolávající násilné řešení konfliktů.

3 Úkolové uskupení Baltic Air Policing

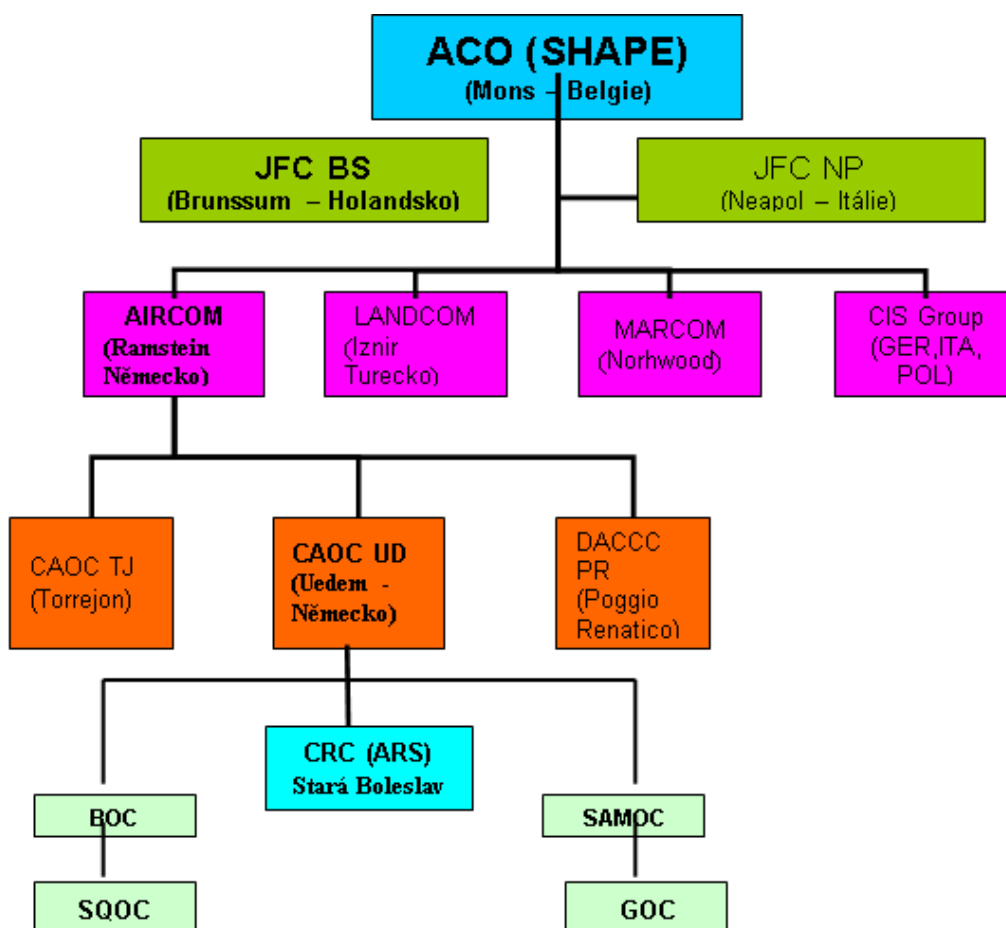
Příslušníci Vzdušných sil Armády České republiky plnili úkoly v rámci Úkolové uskupení Baltic Air Policing ve dvou obdobích, a to v letech 2009 a 2012. Příslušníci čáslavské 211. taktické letky zařazené do aliančního systému integrované protivzdušné obrany (NATO Integrated Air Defence System – NATINADS) střežili vzdušný prostor nad Litvou, Lotyšskem a Estonskem.

První mise realizovaná v termínu 1. května do 31. srpna 2009 si vyžádala celkem 6 ostrých startů proti narušitelům v zóně odpovědnosti, zatímco druhá mise, realizovaná v termínu 1. září - 31. října 2012 již vyžadovala 15 ostrých startů, kdy piloti nalétali nad Pobaltím celkem 326 letových hodin a uskutečnili 298 letů. Systém NATINADS, který umožňuje realizovat zásahy proti narušitelům v zóně odpovědnosti je řízen prostřednictvím Spojeného střediska řízení leteckých operací (Combined Air Operations Centre – CAOC) v

severoněmeckém Uedemu a následně Střediskem řízení a uvědomování (CRC - Control nad Reporting Centre) dislokovaným v litevské Karmelavě.

Vzhledem k bezpečnostní situaci na východní hranici Severoatlantické aliance lze předpokládat, že pokud nedojde k urovnání sporných otázek sféry vlivu, zastoupené teritoriálními nároky, bude četnost podobných incidentů narůstat, i když dle dosavadních zkušeností se bude jednat o latentní konflikt.

Graf č. 1: Stupně velení a řízení vzdušných sil NATO

Závěr a návrhy

Po skončení studené války je „mezinárodní konflikt“ stále rozšířeným jevem a eskalace problému konfliktu se těší stále velkému zájmu odborníků.

Konec druhé světové války a studené války byl charakterizován trvalým úsilím mezinárodního společenství o eliminaci konfliktů, přičemž geopolitický zájem vzrostl opětovně po anexi krymského poloostrova a válce na jihovýchodní Ukrajině, stejně tak jako válce v Sýrii a působení Islamského státu.

Geopolitické důsledky, pokud jde o geografické a politické aspekty, budou do budoucna významně ovlivňovat řadu konfliktů s rozdílnou

intenzitou, přičemž budou vstupovat do popředí geo - politické teorie, které mohou determinovat frekvenci a intenzitu konfliktů v různých geografických oblastech. Lze s jistotou konstatovat, že geografická vzdálenost je pouze první etapou eskalace konfliktu a nemá žádný významný vliv na další etapy . Územní vzdálenosti bude ve většině případů iniciovat možnou eskalaci napětí a přechod z nevojenské krizové situace do ozbrojeného konfliktu.

Atmosféra globalizace v rámci celého ekonomického rozvoje a postupná stabilizace domácích politik a implementace dobrého vládnutí se stalo primárním úkolem národních států, přičemž zvyšující se úroveň diplomatických vztahů a rostoucí úroveň sousedských vztahů snižuje pravděpodobnost vzniku vojenského konfliktu, který je nahrazen rozvojem ekonomické spolupráce a obchodem.

Geopolitické spory v zemích "jádra" budou s největší pravděpodobností mít formu latentního konfliktu, kdy si strany konfliktu uvědomují rozdíly a rozpory v politikách, přístupech k řešení globálních a regionálních problémů, ale vzhledem k neochotě eskalovat napětí, bude docházet k nevojenským střetům na hranicích sféry vlivu, které se budou partikulárně měnit ve prospěch jednoho, či druhého aktéra, přičemž bude zachováno status quo poválečného uspořádání světa, prostřednictvím všeobecné mocenské rovnováhy a při setrvání na Vestfálském systému. Systém reflektuje rovněž strukturu Rady bezpečnosti OSN a ve středně dobém horizontu nelze předpokládat restrukturalizaci zastoupení.

Literatura:

AGNEW, J. 1998. *Geopolitics: Re-visioning World Politics*. London and New York: Routledge.

BUZAN, B., - WAEVER, O. 2003. *Regions and powers : the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.

BUZAN, B. - HANSEN, L. 2009. *Evolution of International Security Studies*. Cambridge, GBR: Cambridge University Press.

DODDS, K. J., & ATKINSON, D. 2000. *Geopolitical Traditions: Critical Histories of Century of Political Thought*. London, GBR: Routledge.

O'TUATHAIL, G. 1996. *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. London: Routledge. ISBN: 0816626030

GRYGIEL, J. J. 2006. *Great Powers and Geopolitical Change*. Baltimore, MD, USA: Johns Hopkins University Press.

IVANČÍK R. - NEČAS P. - JURČÁK V. 2012. .Theoretical view of some current global security challenges. In: *Incas Bulletin*. - ISSN 2066-8201. - Vol. 6, Iss. 1 (2014), s. 99-107.

MACKINDER, H. J. 1902. *Britain and the British Seas*. London: Heinemann.

- MACKINDER, H.J. 1996. *"The Geographical Pivot of History"*, in *"Democratic Ideals and Reality"*, Washington, DC: National Defense University Press, 1996, pp. 175–193.
- MAHAN A.T. 1911. *Naval Strategy Compared and Contrasted with the Principles and Practice of Military Operations on Land*, Little, Brown., 1911, 475 s.
- NORTH, R. 1958. *Controls for Outer Space* by Philip C. Jessup, Howard J. Taubenfeld; *First Colloquium on the Law of Outer Space: The Hague 1958 Proceedings* by Andrew G. Haley, Welf Heinrich. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/i218712>
- PARKER, G., 1998. *Geopolitics: Past Present and Future*. London: Pinter
- ROŽŇÁK, P. 2015. *Mechanismy fungování Evropské unie. In quorum gratiam?* Ostrava, Key publishing, 2015, 331 s.,
- SCHÄFER, P. 1995. *Prezidenti USA: od George Washingtona po Billa Clintona*. Praha : Mladá fronta, 1995. 538 s. ISBN 80-204-0499-6. S. 72.
- SMITH, C. - BROOKS, D. J. 2013. *Security Science : The Theory and Practice of Security*. Saint Louis, MO, USA: Butterworth-Heinemann.
- SMITH, S. -BAYLIS, J. - OWENS, P. 2014. *The Globalization of world politics : an introduction to international relations* (6th ed. ed.). Oxford: Oxford University Press.
- WRIGHT, Q. 1965. The Escalation of International Conflicts.. In: *Journal of Conflict Resolution* Vol. 9, No.4, pp. 438-439.

LIBERÁLNA DEMOKRACIA AKO PROBLEMATICKÝ ASPEKT PRI VÝSKUME ZLYHÁVAJÚCICH ŠTÁTOV*

LIBERAL DEMOCRACY AS A PROBLEMATIC ASPECT IN THE ANALYSIS OF FAILING STATES

Dominika Kosárová¹

ABSTRACT

The concept of state failure faces number of problematic issues such as the Western approach towards the statehood based on principles of liberal democracy. The article contributes to the on-going discussion about the concept of failing states and the possibility of its revision with a particular focus on relation between state failure and liberal democracy. It aims to point out whether the lack of liberal democracy should be regarded as an attribute of state failure. Several case studies presented in the article suggest that it should be distinguished between the lack of ability and the lack will to perform state functions as two qualitatively different categories. While the lack of ability refers to state failure, the absence of will implies undemocratic authoritative regime. The automatic association of authoritative states may be potentially misused to overthrow undemocratic regimes under the guise of eliminating the threats that are usually associated with failing states. The article thus concludes, that the lack of liberal democracy should not be regarded as an attribute of state failure and applied universally to analyse effective functioning of states. Instead, it should be considered a potential stimulus of future failure if the state loses its domestic legitimacy.

Key words: failing states, statehood, authoritative states, liberal democracy

Úvod

Koncept zlyhávajúcich štátov je predmetom politického a akademického diskurzu už približne dvadsaťpäť rokov a napriek tomu sa dodnes vedú debaty ohľadom viacerých jeho aspektov, vrátane vágnosti definície, nedostatočnej objektívnosti pri identifikovaní zlyhávajúcich štátov, možnosti účelového zneužitia konceptu a jeho spolitizovania. (Patrick, 2007, Newman, 2009) Kritika ale pramení aj zo skutočnosti, že štáty sú posudzované výlučne na základe západných štandardov (Pajtinka, 2012), čím dochádza k spochybneniu všeobecnej aplikovateľnosti konceptu. Jedným z pilierov štátnosti ako ju

* Tento článok je publikovaný v rámci projektu VEGA 1/0545/17 - Transformácia bezpečnostného prostredia: aplikácia skúseností štátov Vyšehradskej štvorky na príklade Ukrajiny

¹ Dominika Kosárová, Mgr., M.A., interná doktorandka, Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzita Mateja Bela v banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, kosarova.dominika@gmail.com.

definuje západ je rešpektovanie princípov liberálnej demokracie. Hodnotenie odolnosti a stability štátov, resp. ich efektívneho fungovania, na základe princípov liberálnej demokracie sa ale javí ako pomerne kontroverzné, vzhľadom na to, že sa vzťahuje aj na štáty, ktoré s nimi nemali v histórii žiadnu skúsenosť a ich spôsob vládnutia sa formoval v iných podmienkach ako liberálna demokracia na západe. Západocentrizmus tak vedie k tendencii označovať aj autoritatívne režimy (nedemokratické štáty, ktoré nezaručujú občanom základné politické a občianske práva a slobody) za zlyhávajúce. Účelom predloženej práce je preto prispieť do debaty ohľadom potenciálneho revidovania konceptu zlyhávajúcich štátov s osobitným dôrazom na vzťah medzi zlyhávaním štátu a liberálnou demokraciou, resp. jej absenciou.

V článku najskôr uvádzame definície a metodické postupy, ktoré sú najčastejšie uplatňované pri skúmaní zlyhávajúcich štátov, pričom poukazujeme na ich spojitosť s princípmi liberálnej demokracie (vychádzame predovšetkým z prác **R. Rotberga** alebo **S. Patricka** ale aj z analýz vypracovaných inštitúciami the Fund for Peace, OECD, Svetová banka). Následne sa zameriavame na tie štáty, ktoré sú uvádzané jednotlivými autormi a inštitúciami ako zlyhávajúce, pričom nedávno prešli zmenou alebo pokusom o zmenu politického režimu z nedemokratického na demokratický. To nám umožní porovnať na konkrétnych prípadoch, aký vplyv mal na stabilitu, resp. na zlyhávanie štátu, autoritatívny režim a jeho následné odstránenie alebo pokus o jeho zmenu. Cieľom je poukázať na to, či je možné považovať absenciu liberálnej demokracie, resp. vôle poskytovať občanom politické statky, za atribút zlyhávania štátu. Na záver poskytujeme syntézu poznatkov a návrh ako pristupovať k otázke zlyhávajúcich štátov a akú úlohu v tomto smere zohráva liberálna demokracia.

1 Prehľad prístupov k skúmaniu zlyhávajúcich štátov

Koncept zlyhávajúcich štátov vznikol v Spojených štátoch amerických v 90. rokoch 20. storočia a aj v súčasnosti väčšina analýz pochádza z európskeho a severoamerického prostredia, čo výrazne ovplyvňuje definičné vymedzenie a metodiku uplatňovanú jednotlivými odborníkmi a inštitúciami. Prevažná časť prác pristupuje k definovaniu a klasifikácii štátov podľa západného, resp. tzv. moderného vnímania štátnosti, založeného na princípoch liberálnej demokracie, čo znamená, že efektívny výkon štátnej moci je zvyčajne hodnotený aj podľa kritérií ako uskutočňovanie pravidelných a slobodných volieb, existencia opozície, možnosť občianskej participácie na politickom rozhodovaní, sloboda slova, zhromažďovania a sloboda médií.

Pravdepodobne najčastejšie citovaným je americký think-tank the Fund for peace, ktorý sa pri výskume štátov zameriava na ekonomické, sociálne, vojenské a politické aspekty, pričom v rámci politickej oblasti skúma okrem iného či v štáte prebehli slobodné a spravodlivé voľby, do akej miery disponujú politické

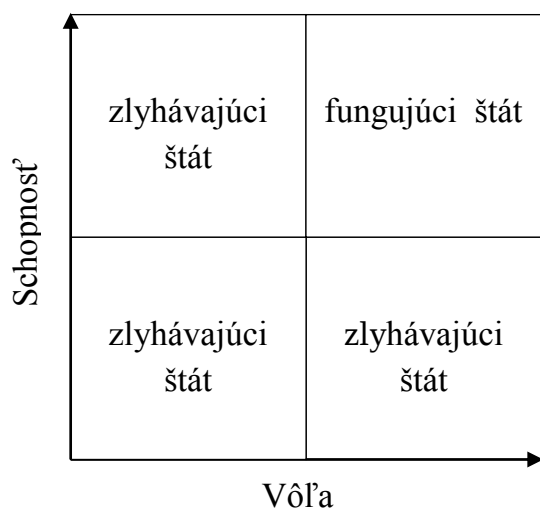
strany politickými právami, ale napríklad aj či je v štáte zaručená sloboda tlače. (Messner a kol., 2017) Významný prínos z hľadiska skúmania zlyhávajúcich štátov predstavuje práca **Suzan Rice** a **Stewarda Patricka**, ktorí v roku 2008 vypracovali tzv. index oslabenia štátov v rozvojovom svete. Zamerali sa na štyri oblasti: ekonomickú, bezpečnostnú, sociálnu a v neposlednom rade politickú, pričom v politickej oblasti podobne ako the Fund for Peace skúmajú aj úroveň demokracie, slobodu prejavu a zhromažďovania. (Rice – Patrick, 2008) Vlastný spôsob merania odolnosti štátu implementovala Svetová banka, ktorá sa sústreďuje na šesť indikátorov tzv. dobrej vlády. Dobrú vládu pritom hodnotí aj na základe participácie občanov na politickom procese. (World Bank Group..., 2013) Ďalšou medzinárodnou inštitúciou zaoberajúcou sa problematikou zlyhávajúcich štátov je OECD, ktorá klasifikuje štáty na základe piatich pilierov. Jeden z pilierov spočíva v politických inštitúciách a zameriava sa opäť aj na mieru, do akej je občanom umožnené participovať na výbere svojich reprezentantov a či je v štáte zaručená sloboda vyjadrovania, zhromažďovania a médií. OECD zaraďuje medzi zlyhávajúce nielen štáty so slabými inštitúciami, ale aj také štáty, ktoré majú silné inštitúcie, ale nevládnú v prospech občanov. (OECD, 2015) Podobne aj správa vydaná pre kongres USA považuje efektívnu vládu za jedno z kľúčových kritérií pri hodnotení zlyhávajúcich štátov, pričom pripúšťa, že v určitých prípadoch (ako napríklad Severná Kórea či Zimbabwe) môže byť neefektívnosť vlády spôsobená absentujúcou politickou vôľou vykonávať základné funkcie štátu voči občanom. (Wyler, 2008) Všetky uvedené metodické postupy do určitej miery hodnotia efektívny výkon štátnej moci na základe princípov liberálnej demokracie.

Napriek množstvu pokusov o konceptualizáciu problematiky sa jedná o mimoriadne vágny pojem a nie je možné vymedziť jednotnú definíciu zlyhávajúcich štátov ani prístup, ktorý by umožnil jednoznačne určiť, ktoré štáty sú zlyhávajúce. Vo všeobecnosti sa ale väčšina odborníkov zhodne v tom, že zlyhanie štátu je podmienené *neschopnosťou alebo neochotou poskytovať občanom základné statky a služby* (viď schéma č. 1) a ochrániť ich pred vonkajšími alebo vnútornými hrozbami. (Brock, 2012, Rotberg, 2003, Patrick, 2007) Za zlyhávajúci štát je potom najčastejšie označovaný taký útvar, ktorý nie je schopný alebo ochotný plniť si úlohy a povinnosti vyplývajúce zo základných funkcií štátu.

Aj v tomto smere sa ale prejavuje západocentrizmus, ktorý do určitej miery ovplyvňuje význam pojmov „statky“ a „funkcie štátu“, keďže pod nimi chápe okrem iného aj poskytovanie a ochranu princípov liberálnej demokracie. Zároveň sem ale môžeme zaradiť aj množstvo takých statkov a funkcií, ktoré si štáty musia plniť bez ohľadu na to, či sa jedná o liberálne demokracie alebo nie. Patria sem najmä funkcie súvisiace s prežitím samotného štátu a zachovaním spoločnosti, jej rozvojom a ochranou. Je preto možné tvrdiť, že štát si musí plniť funkcie, ktoré zaručujú jeho prežitie ako aj prežitie spoločnosti a ochranu teritoriálnej integrity bez ohľadu na to, či sa jedná o demokratický štát alebo nie.

Pozornosť preto zameriame na inú časť vyššie uvedených definícií, a to: *schopnosť* verus *ochota*, resp. *vôľa*, pričom práve *vôľa* je v tomto smere kľúčová. Obidva pojmy, *schopnosť* aj *ochota*, sú obsahovo diametrálne odlišné, v dôsledku čoho sú medzi zlyhávajúce zaradené štáty, ktorých oslabenie je spôsobené rozličnými faktormi, a to nedostatkom prostriedkov na zaistenie bezpečnosti obyvateľstva ako aj absentujúcou vôľou napriek potenciálne existujúcim prostriedkom. Uvedený prístup spôsobuje veľkú rôznorodosť v rámci štátov označených za zlyhávajúce, ktoré sa výrazne odlišujú najmä v príčinách ich zlyhávania. Vzniká tak aj problém v zjednotení postupu ako voči zlyhávajúcim štátom zakročiť. Práve absencia *ochoty* poskytovať statky a služby vedie k tomu, že za zlyhávajúce sú často označené aj autoritatívne režimy, ktoré neumožňujú občanom zúčastňovať sa na politickom živote, potláčajú občianske práva a slobody, resp. štáty, v ktorých absentujú prvky liberálnej demokracie, keďže nespĺňajú kritéria západného vnímania štátnosti.

Schéma č. 1: Ilustrácia definovania zlyhávajúcich štátov z hľadiska schopnosti a vôle štátu plniť si svoje funkcie.

2 Zlyhávanie štátov v praxi

Vyššie uvedené prístupy poukázali na to, že vo väčšine prípadov je súčasťou definičného vymedzenia zlyhávajúcich štátov tzv. zlá vláda, resp. neochota vládnuť v prospech verejného záujmu a poskytnúť občanom potrebné statky a služby, čo je charakteristické aj pre mnohé autoritatívne režimy. Zároveň medzi najčastejšie uvádzané atribúty zlyhávajúcich štátov patrí nestabilita a mocenské a bezpečnostné vákuum. Prax ale poukazuje na to, že k nestabilite a vzniku mocenského alebo bezpečnostného vákua zvyčajne nedochádza paralelne s nástupom autoritatívneho režimu, ale často to je práve naopak a štát začne vykazovať uvedené atribúty až po páde nedemokratickej vlády. Je teda otázne, či samotný autoritatívny režim je možné, resp. správne považovať za

zlyhávajúci, hoci jednotlivé metodické prístupy k tomu do určitej miery nabádajú.

Prvým príkladom, ktorý ilustruje uvedené pochybnosti je Somálsko, ktoré je považované za prototyp zlyhávajúceho štátu práve v období po páde diktátorského režimu **Siada Barreho**. V 90. rokoch, po zvrhnutí autoritatívneho režimu, v štáte *de facto* neexistovala štátna moc, došlo k vypuknutiu občianskej vojny a nastala sociálno-ekonomická a humanitárna kríza. Hoci niektoré aspekty zlyhávania súvisiace predovšetkým s liberálno-demokratickou koncepciou štátnosti boli prítomné už počas autoritatívnej vlády **Siada Barreho**, ktorý zakázal politické strany, zaviedol represívnu politiku voči opozičným skupinám a výrazne obmedzoval občianske práva a slobody, avšak obdobie jeho vlády bolo nepochybne stabilnejšie v porovnaní so situáciou aká nastala po jej páde. Počas diktátorského režimu nie je možné hovoriť o mocenskom ani bezpečnostnom vákuu, ktoré sú špecifické pre zlyhávajúci štát a vznikli v bezprecedentnej miere až po tom, ako bola centrálna vláda zvrhnutá. V tomto kontexte **Viliam Pajtinka** označuje **Siada Barreho** za zlého vládcu, ktorý predstavuje *zdroj zlyhania štátu*, resp. za vodcu, ktorému pripisuje zodpovednosť za neskoršie zlyhanie Somálska. (Pajtinka, 2012, s. 83)

K výraznému zhoršeniu situácie z hľadiska stability došlo po páde represívneho režimu aj v prípade Iraku. Hoci Irak bol v politických kruhoch prirovnávaný k zlyhávajúcim štátom už počas režimu **Saddáma Hussajna**, do veľkej miery toto označenie bolo spolitizované a slúžilo na legitimizovanie intervencie v roku 2003. V akademických kruhoch ale prevládajú názory, že Irak sa zaraďuje medzi zlyhávajúce štáty predovšetkým v dôsledku invázie Spojených štátov amerických, ktorá viedla k zvrhnutiu relatívne stabilnej diktatúry **Saddáma Hussajna**. (Patrick, 2006) O zhoršení celkovej situácie v dôsledku invázie svedčí aj vývoj indexu zlyhávajúcich štátov podľa the Fund for Peace. V roku 2015, štyri roky od ukončenia operácie Iracká sloboda, mal Irak index zlyhávania na úrovni 104,5, čo je vyššia, a teda kritickejšia hodnota ako počas operácie v roku 2005, kedy bol index publikovaný po prvýkrát a v prípade Iraku zodpovedal hodnote 103,2. (Fragile States Index, 2017) Americké vojská síce zosadili autoritatívny režim **Saddáma Hussajna**, avšak inštitúcie neboli vybudované dostatočne na to, aby krajina prevzala v plnej miere zodpovednosť za vlastnú správu a nedisponovali ani celospoločenskou legitimitou a lojalitou. Viedlo to k prehĺbeniu nestability a vznikol tak priestor pre pôsobenie radikálnych a fundamentalistických skupín, vrátane teroristickej organizácie Islamský štát, ktorá získala pod kontrolu značnú časť irackého územia. Paradoxne, bol to práve **Hussajnov** režim, ktorému sa darilo potlačiť radikálne fundamentalistické a extrémistické tendencie v spoločnosti.

Rozporuplne je vnímaný aj Afganistan, a to predovšetkým počas vlády Talibanu. Afganistan predstavoval zlyhávajúci štát v zmysle *de facto* absentujúcej štátnej moci po páde pro-komunistického režimu **Nadžibulláha** v roku 1992, avšak od roku 1996 až do invázie koalíčných vojsk v roku 2001

ovládalo väčšinu územia hnutie Taliban (v roku 2001 to bolo vyše 90% teritória). (Goodson, 2001) Jeho vláda síce odporovala prvkom liberálnej demokracie, keďže podobne ako iné autoritatívne režimy, likvidovala opozíciu a zaviedla mimoriadne prísne opatrenia, ktoré obmedzovali ľudské práva a slobody. Ale napriek tomu sa bezpečnostná situácia z hľadiska kriminality v Afganistane výrazne zlepšila v porovnaní s obdobím bezprostredne po páde centrálnej vlády, kedy vypukli boje medzi mudžahedínmi a v štáte nastalo bezpečnostné vákuum. Napriek tomu, že Talibanu sa podarilo skonsolidovať moc nad väčšinou územia Afganistanu a v počiatočnom štádiu disponoval aj značnou mierou legitimacy zo strany občanov, jeho diktátorské praktiky a najmä spolupráca s teroristickou skupinou al-Káida viedla k jeho delegitimizovaniu zo strany medzinárodného spoločenstva, ktoré s výnimkou troch štátov neuznalo jeho vládu za legítimnú. Delegitimizácia Talibanu napokon vyústila až do intervencie koalíčných vojsk v roku 2001 s cieľom zvrhnúť režim Talibanu a vybudovať štát na báze liberálnej demokracie napriek tomu, že podobné snahy v Afganistane už v minulosti zlyhali. Tentokrát problém spočíval aj v tom, že sa jednalo o snahy vybudovať režim zvonka, pričom vláda “dosadená” zahraničnými mocnosťami si ťažšie získava v rámci spoločnosti legitimitu, ktorá je ale nevyhnutná k efektívnemu vládnutiu. V tomto kontexte sa dokonca niektorí Afganci vyjadrili, že by uprednostnili stabilný hoci nedemokratický režim, pred anarchiou a bezpečnostným vákuom, ktoré vládlo pred nástupom Talibanu a môže nastať opäť v dôsledku odmietnutia nelegitímnej vlády. (Felbab-Brown, 2013) V tomto smere je potrebné poznamenať, že pre meranie legitimacy neexistuje jednotný medzinárodný štandard, ale legitimita v prvom rade vychádza zvnútra spoločnosti a odzrkadľuje do akej miery vláda rešpektuje a chráni hodnoty a tradície daného spoločenstva a spoločenstvo ako také. Autoritatívny režim preto môže disponovať väčšou mierou vnútroštátnej legitimacy ako vláda dosadená cudzími štátmi, ktoré sa usilujú o import liberálnej demokracie nerešpektujúc pritom tradície danej spoločnosti. V takomto prípade autoritatívny režim môže pre štát priniesť viac stability ako liberálna demokracia pokiaľ nie je dostatočne skonsolidovaná a akceptovaná.

Špecifický príklad predstavujú štáty, v ktorých prebehla arabská jar, vrátane napríklad Sýrie a Líbye. Čo sa týka Sýrie, jej pozícia sa v rámci rebríčka zlyhávajúcich štátov výrazne zhoršila v dôsledku protivládnych protestov a vypuknutia občianskej vojny, čo následne prispelo k rozmachu teroristického hnutia Islamský štát. Paradoxe, obdobie pred vypuknutím občianskej vojny bolo stabilnejšie, napriek tomu, že vláda **Bashar al-Assada** vykazovala značný deficit z hľadiska liberálnej demokracie. Index zlyhávania Sýrie tesne pred vypuknutím arabskej jari dokonca mierne klesol pod hodnotu 86, pričom v roku 2012, po vypuknutí občianskej vojny, stúpol index o 10 bodov a v roku 2016 dosiahol zatiaľ najvyššiu úroveň, a to 110,8. (Fragile States Index, 2017) Podobne aj v prípade Líbye prispela arabská jar k zhoršeniu situácie. V Líbyi sa v rokoch 2005 až 2011 udržiaval index zlyhávania štátu podľa the Fund for

peace pod hodnotou 70, pričom v roku 2012 po tom, ako v štáte vypuklo protivládne povstanie a došlo k zvrhnutiu vlády **Kaddáfího**, index dosiahol hodnotu 84,9 a v nasledujúcich rokoch stúpol o ďalších 10 bodov. (Fragile States Index, 2017) To znamená, že hoci režim v oboch štátoch vykazoval deficit liberálnej demokracie, pokým vláda disponovala relatívnou legitimitou, štát bol pomerne stabilný a nevyznačoval sa atribútmi špecifickými pre zlyhávajúce štáty (vrátane napr. mocenského a bezpečnostného vákua a pôsobenia paralelných mocenských štruktúr).

V prípade Sýrie a Líbye viedol deficit liberálnej demokracie v konečnom dôsledku k oslabeniu legitimacy vlády, čo sa prejavilo v roku 2011 v protivládnych protestoch. V Líbyi arabská jar spôsobila pád diktátora, ale spoločnosť nebola schopná nastoliť vládu, ktorá by skonsolidovala moc nad väčšou časťou územia a získala celospoločenskú legitimitu. V Sýrii síce nedošlo k pádu režimu, ale protesty ho výrazne oslabili, čo vytvorilo priestor pre pôsobenie iných aktérov a došlo k ohrozeniu stability a bezpečnosti občanov. Arabská jar poukázala na to, že autoritatívne režimy môžu byť stabilnejšie v porovnaní so situáciou, ktorá môže nastať po ich páde. Diktatúry síce neposkytujú občanom dostatočnú mieru občianskych práv a slobôd, ale pokiaľ dokážu ochrániť obyvateľov pred vonkajšími a vnútornými hrozbami a kým vládnu v súlade s hodnotovou orientáciou spoločnosti, môžu disponovať relatívnou legitimitou a podporou v spoločnosti, ktorá je nevyhnutným predpokladom stability. Ak dôjde k ohrozeniu tejto legitimacy napríklad z dôvodu, že občania začnú bojovať za väčšiu mieru politických práv a demokracie, môže to viesť k protestom a k prípadnému pádu vlády. Takýto štát následne riskuje, že sa ocitne v stave anarchie a bezvládia. Spoločnosť sa môže pokúsiť o proces tranzície moci a transformácie režimu v prospech demokratizácie, ale v prípade, že transformácia ostane neukončená a demokracia nebude dostatočne skonsolidovaná, dôjde k ďalšej destabilizácii. Až v tomto bode je možné hovoriť o zlyhávajúcom štáte v pravom slova zmysle.

3 Problematika liberálnej demokracie a zlyhávajúcich štátov

Uvedené príklady poukazujú na to, že aj autoritatívne režimy môžu mať silnú, životaschopnú a stabilnú vládu pokiaľ disponujú legitimitou a dokážu ochrániť teritoriálnu integritu štátu a občanov pred potenciálnymi hrozbami. Kľúčový pre skúmanie odolnosti štátu a legitimacy by preto nemal byť obsah hodnotovej orientácie v zmysle princípov liberálnej demokracie, ale to, či je vláda vykonávaná v súlade s hodnotami a očakávaním danej spoločnosti. V štáte, ktorý nemá s liberálnou demokraciou žiadnu skúsenosť nie je možné skúmať stabilitu z hľadiska úrovne demokracie a potenciálny import liberálnej demokracie by dokonca mohol viesť k destabilizácii.

K destabilizácii autoritatívneho režimu dochádza vtedy, ak nedokáže zaistiť občanom ochranu a bezpečie pred vonkajšími alebo vnútornými

hrozbami, v dôsledku čoho stráca aj legitimitu. Práve strata legitimacy režimu vytvára predpoklad pre zlyhávanie štátu. Autoritatívny vládca, ktorý odopiera občanom práva a slobody, nedokáže ich ochrániť pred násilím a zabezpečiť adekvátny životný štandard, môže nepriamo podnecovať vznik povstaleckých skupín a odporcov režimu, ktorých protivládne aktivity spätne oslabujú legitimitu a odolnosť štátnej moci. Nárast nespokojnosti v spoločnosti môže vyústiť až do protivládnych protestov a v konečnom dôsledku k zvrhnutiu režimu. Štát sa tak následne ocitne v stave dočasného bezvládia, ktoré môže v krajnom prípade viesť až k anarchii. Tento tzv. „post-kolapsový stav“ charakterizuje snaha o tranzíciu moci a vybudovanie nového systému. Obdobie tranzície predstavuje rizikový faktor z hľadiska stability štátu, pretože pokiaľ nedôjde k rýchlemu a úspešnému skonsolidovaniu legitímnej a efektívnej štátnej moci, takýto štát sa zaradí medzi zlyhávajúce, prípadne skolabované. Nepovažujeme preto nedostatok demokracie za znak zlyhávania štátu, pokiaľ sa jedná o štát, ktorý s demokraciou nemá historickú skúsenosť a vláda napriek autoritatívnemu režimu disponuje dostatočnou legitimitou pochádzajúcou z iných zdrojov ako demokratické voľby. Namiesto toho považujeme absenciu demokratických hodnôt za určitých podmienok za *potenciálny stimul* pre neskoršie zlyhávanie, prípadne až kolaps štátnej moci, a to najmä v tom prípade ak dôjde k poklesu legitimacy vlády.

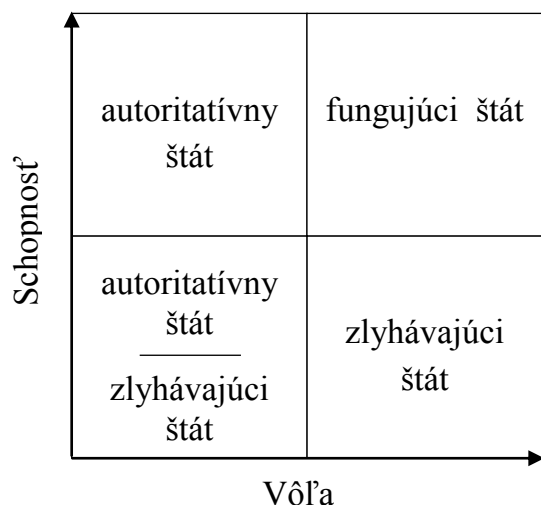
Z uvedeného vyplýva, že väčším rizikom pre schopnosť štátu efektívne fungovať je transformácia od nedemokratického režimu k demokratickému než samotná autokracia. **Daniel C. Esty** dokonca uvádza, že štáty, ktoré sú iba čiastočne demokratické (resp. majú nedostatočne konsolidovanú demokraciu) sú trikrát náchylnejšie zlyhať v porovnaní s plne demokratickými alebo autokratickými štátmi. (Esty a kol., 1999) Za rizikové faktory, ktoré ovplyvňujú stabilitu štátu preto nepovažujeme nedemokratický režim ako taký (hoci pripúšťame, že za určitých podmienok môže byť predpokladom pre budúce zlyhávanie), ale skôr občiansku nespokojnosť, protivládne protesty, štátny prevrat, občiansku vojnu a v neposlednom rade nedostatočne skonsolidovanú demokraciu v dôsledku neúspešnej transformácie. Všetky uvedené faktory ovplyvňujú efektívny výkon štátnej moci, pričom sú zároveň dôsledkom neefektívnej vlády, a teda príčiny a následky sú v tomto prípade navzájom podmienené.

Stotožňovanie autoritatívnych štátov so zlyhávajúcimi zvyšuje riziko spolitizovania konceptu zlyhávajúcich štátov a môže viesť k účelovému legitimizovaniu intervenčných a transformačných snáh s cieľom zmeniť režim a importovať liberálnu demokraciu. Zlyhávajúce štáty sa navyše v poslednom období stali predmetom sekuritizácie a často sú kladené do súvislosti s bezpečnostnými hrozbami vrátane napríklad terorizmu či organizovaného zločinu. Hrozí preto, že takáto intervencia sa uskutoční pod zámienkou eliminovania hrozieb, ktoré sú asociované so zlyhávajúcimi štátmi. Aj z tohto dôvodu považujeme za nekorektné stotožňovať nedemokratické štáty so

zlyhávajúcimi, pretože autoritatívne štáty sa tak môžu stať akýmsi „legitímnym terčom“ intervencie v rámci napr. globálneho boja proti terorizmu. Paradoxne, ale v mnohých prípadoch autoritatívny štát dokáže lepšie zabrániť šíreniu uvedených bezpečnostných hrozieb ako liberálna demokracia. Poukazuje na to čiastočne aj Irak, ktorý dokázal počas vlády **Hussajna** zabrániť rozmachu islamského extrémizmu, ktorý naplno prepukol až po páde **Hussajna** v období, kedy sa v Bagdade etablovala nová vláda, ktorá vzišla z demokratických volieb. (Nixon, 2016) **Hussajnov** diktátorský režim tak paradoxne bol schopný zabrániť niektorým hrozbám, ktorým nezabránila nasledujúca pro-demokratická vláda a ktoré sú zvyčajne spájané so zlyhávaním štátu. Irak zároveň poukazuje aj na nebezpečenstvo vyplývajúce z nedostatočného definičného vymedzenia konceptu a možnosti účelového zneužitia a spolitizovania zlyhávajúcich štátov. Stal sa predmetom transformačnej politiky USA a jeho označenie za zlyhávajúci štát a následná sekuritizácia prispeli k intervencii s cieľom zosadiť režim **Saddáma Hussajna**. Stotožnenie autoritatívnych štátov so zlyhávajúcimi preto považujeme za kategorický nedostatok konceptu zlyhávajúcich štátov.

Z hľadiska definičného vymedzenia zlyhávajúcich štátov preto považujeme za nevyhnutné rozlišovať medzi tým, či štátu chýba schopnosť alebo ochota poskytovať občanom potrebné statky a služby. Jedná sa o dve kvalitatívne odlišné kategórie štátov, ktoré majú výrazne odlišné bezpečnostné prostredie a ktoré si vyžadujú rozličný prístup medzinárodného spoločenstva. Štát, ktorý disponuje nízkou schopnosťou vykonávať svoje funkcie považujeme za zlyhávajúci bez ohľadu na to, či má alebo nemá vôľu svoje funkcie plniť. Naopak, taký štát, ktorý nie je ochotný plniť si funkcie bez ohľadu na to, či na to disponuje prostriedkami, by mal byť podľa korektnosti označovaný za autoritatívny. Aj autoritatívny režim ale môže byť zlyhávajúci a to vtedy ak okrem vôle zároveň nemá ani schopnosť plniť svoje funkcie. V opačnom prípade predstavuje absencia vôle potenciálny stimul pre zlyhávanie štátu v budúcnosti, a to napríklad vtedy ak dôjde k delegitimizácii vlády v očiach príslušných občanov. Uvedené tvrdenie ilustruje nasledujúca schéma, ktorá na rozdiel od vyššie uvedeného zobrazenia rozlišuje medzi autoritatívnymi a zlyhávajúcimi štátmi na základe ich schopnosti a vôle plniť si svoje funkcie.

Schéma č. 2: Revidovaná ilustrácia definovania zlyhávajúcich štátov z hľadiska schopnosti a vôle štátu plniť si svoje funkcie.

Záver

V článku sme priniesli kritický pohľad na stotožňovanie autoritatívnych štátov so zlyhávajúcimi a tvrdíme, že liberálna demokracia by nemala byť aplikovaná ako univerzálne kritérium pri posudzovaní štátnosti, resp. efektívneho výkonu štátnej moci. Za rozhodujúce kritérium pri skúmaní zlyhávajúcich štátov nepovažujeme ich hodnotovú orientáciu z hľadiska princípov liberálnej demokracie, ale dôraz kladieme namiesto toho na legitimitu vlády z pohľadu príslušných občanov, ktorá je kľúčovým zdrojom stability. Aj autoritatívny režim môže byť považovaný občanmi za legitímny, pokiaľ dokáže ochrániť štát a spoločnosť a ak vykonáva vládu v súlade s hodnotovou orientáciou danej spoločnosti. Riziko z hľadiska zlyhávania štátu predstavuje preto jeho potenciálna delegitimizácia, ktorá zvyšuje možnosť protivládnych protestov a môže prípadne vyústiť až do pádu režimu. Pôvodne autoritatívny štát sa tak môže ocitnúť v podmienkach bezvládia prípadne v procese transformácie, pričom od priebehu a výsledku prechodného obdobia bude závisieť, či bude štát zaradený medzi zlyhávajúce. Práve nedostatočne skonsolidovaná demokracia, alebo tzv. polodemokracia predstavuje destabilizujúci faktor, ktorý v krátkodobom horizonte ohrozuje efektívny výkon štátnej moci, ak nedisponuje celospoločenskou legitimitou a prenecháva priestor pre vznik a pôsobenie paralelných mocenských štruktúr a neštátnych aktérov, ktorí nemusia byť spokojní s výsledkom transformácie.

Z hľadiska definičného vymedzenia by sa preto malo striktné rozlišovať medzi zlyhávajúcimi a autoritatívnymi štátmi podľa toho, či nemajú dostatok schopnosti alebo vôle poskytovať občanom statky a služby. Jedná sa totiž o výrazne odlišné kategórie štátov, ktoré si vyžadujú rozdielny prístup medzinárodného spoločenstva a nie je možné zovšeobecňovať ani z hľadiska

hrozieb, ktoré tieto dve kategórie štátov predstavujú. Absenciu vôle poskytovať občanom statky a služby nepovažujeme za atribút zlyhávania štátu (pokiaľ štát disponuje prostriedkami na to, aby ich poskytoval), ale skôr za potenciálny stimul pre zlyhávanie štátu v budúcnosti, ak takýto štát stratí legitimitu z pohľadu občanov. Legitimita sa ukazuje ako rozhodujúce kritérium, pričom je dôležité posudzovať ju nie na základe princípov liberálnej demokracie, ale v kontexte konkrétnej spoločnosti, v rámci ktorej vláda môže disponovať legitimitou aj napriek demokratickému deficitu.

Literatúra:

- BROCK, L. a kol. 2012. *Fragile states. Violence and the failure of intervention*. Cambridge: Polity press, 2012. 194 s. ISBN 978-0-7456-4941-2.
- ČAPLIAR, M. - MINTAL, J. M. - UŠIAK, J. 2017. Hybrid warfare: the challenge for the EU in the 21st century. In *Annual conference Faculty of social sciences UCM Trnava: conference proceeding*, Trnava: University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, 2017. ISBN 978-80-8105-868-4, 95-104.
- ESTY, D. C. a kol. 1999. State Failure Task Force Report: Phase II Findings. In *Environmental Change & Security Project Report*, č. 5/1999, s. 49-72.
- FELBAB-BROWN, V. 2013. *Aspiration and Ambivalence. Strategies and Realities of Counterinsurgency and State Building in Afghanistan*. Washington, D.C.: The Brookings Institution, 2013. 358 s. ISBN 978-0-8157-2441-4.
- Fragile States Index*. 2017. [online] The Fund for Peace, 2017. [Citované 4.11.2017] Dostupné na internete: <http://fundforpeace.org/fsi/country-data/>
- GOODSON, L. P. 2001. *Afghanistan's Endless War. State Failure, Regional Politics, and the Rise of the Taliban*. Seattle a Londýn: University of Washington Press, 2001. 264 s. ISBN 0-295-98050-8.
- MESSNER, J. J. a kol. 2017. *Fragile states index 2017*. [online] The Fund for Peace, 14.5.2017. [Citované 4.11.2017] Dostupné na internete: <http://fundforpeace.org/fsi/2017/05/14/fragile-states-index-2017-annual-report/>
- NEWMAN, E. 2009. Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World. In *Contemporary Security Policy*, roč. 30, č. 3/2009, ISSN 1743-9764, s. 421-443.
- NIXON, J. 2016. *Debriefing the President: The Interrogation of Saddam Hussein*. Londýn: Transworld Publishers, 2016. 256 s. ISBN 978-0593077788.
- OECD. 2015. *States of fragility 2015: meeting post-2015 ambitions*. Paríž: OECD Publishing, 2015. 120 s. ISBN 978-92-64-22769-9.
- PAJTINKA, V. 2012. Teoretické východiská koncepcie zlyhávajúcich štátov. In *Medzinárodné vzťahy*, roč. 10, č. 2/2012, ISSN 1339-2751, s. 72-86.
- PATRICK, S. 2006. Weak States and Global Threats: Fact or Fiction? *The Washington Quarterly*, roč. 29, č. 2/2006, ISSN 1530-9177, s. 27-53.
- PATRICK, S. 2007. Failed states and global security: Empirical questions and policy dilemmas. In *International studies review*, roč. 9, č. 4/2007, ISSN 1468-2486, s. 644-662.

RICE, S. E. – PATRICK, S. 2008. *Index of state weakness in the developing world*. Washington, D.C.: The Brookings institution, 2008. 47 s. ISBN 978-0-8157-7435-8.

ROTBURG, R. 2003. *State failure and state weakness in a time of terror*. Washington, D.C.: Brookings Institution, 2003. 456 s. ISBN 978-0-8157-7573-7

World Bank Group Assistance to Low-Income Fragile and Conflict-Affected States. 2013. [online] World Bank, an independent evaluation group, december 2013. [cit. 4.11.2017] Dostupné na internete: https://ieg.worldbankgroup.org/sites/default/files/Data/Evaluation/files/fcs_eval.pdf

WYLER, L. S. 2008. *Weak and Failing States: Evolving Security Threats and U.S. Policy* [online] CRS report for congress, 28.8.2008. [cit. 4.11.2017] Dostupné na internete: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34253.pdf>

FRANCÚZSKA VOJENSKÁ SPOLUPRÁCA V ZÁPADNEJ AFRIKE: POZITÍVA A NEGATÍVA PRE BEZPEČNOSŤ REGIÓNU

FRENCH MILITARY COOPERATION IN THE WESTERN AFRICA: THE POSSITIVES AND NEGATIVES FOR THE REGIONAL SECURITY

Bernadin Kouhossounon¹

ABSTRACT

After the waves of independence of the 1960s in Africa, the new nations become now state actors and they were at the same time predisposed to responsibilities. One of the key issues is security. Ensuring integrity was automatically prioritized by each of these countries. Answer to such an objective requires qualified human resources as well as specific military. France, despite these accessions to the sovereignty of its former colonies of Africa, still knew how to keep with them privileged links. By tackling both in the security field and in the specific case of West Africa, French military cooperation seems more intense. What are the different axes of this cooperation? What are its contributions to the security in this region? How does the military cooperation evolve in time? These are the questions to which our article will attempt to provide response.

Key words: military cooperation, agreement, West Africa, relations, security

Úvod

Africký kontinent, napriek svojim mnohým a stálym problémom, v posledných rokoch vyvoláva záujem zo strany nových aktérov medzinárodnej scény. Na druhej strane bývalé mocnosti už dlho na tomto kontinente ožívujú svoje vzťahy s africkými krajinami rôznymi spôsobmi. Všadeprítomnosť Francúzska v každom z piatich regiónov kontinentu nie je výnimkou z tohto pozorovania. V skutočnosti, v dôsledku historických udalostí, vzťahy medzi Francúzskom a mnohými africkými krajinami sa datujú veľmi dlho a časom sa vyvíjajú bez toho, aby skutočne poškodili vopred stanovené bilaterálne a multilaterálne dohody. V ekonomických, politických, environmentálnych, kultúrnych a bezpečnostných oblastiach je francúzsky vplyv notoricky známy. Z dôvodov presnosti a špecifickosti sa zameriavame na štúdiu francúzskej vojenskej spolupráci v západnej Afrike. Ide o kontroverznú téma, ktorá

¹ Bernadin Kouhossounon, Mgr., M.A., interný doktorand, Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, bernadin.kouhossounon@umb.sk.

vyvoláva veľa diskusií medzi politikmi a aktérmi diplomacie. Pokúsime sa, osvetliť kontroverzné otázky, ako aj jednotlivé okruhy tém, ktoré vyvolávajú nezhody medzi dotknutými aktérmi. To bude zahŕňať najmä detailné riešenie aspektov francúzskej vojenskej spolupráce v subregióne západnej Afriky. Vývoj, ktorý v priebehu času prešiel takouto spoluprácou, napokon nezabráni výzvam súvisiacim s takouto vojenskou spoluprácou medzi Francúzskom a západoafrickými štátmi.

1 Aspekty francúzskej vojenskej spolupráce

Po prvé, treba poznamenať, že naša študijná oblasť sa týka jednej z piatich hospodárskych komunit, ktoré spája Africká únia. Ide o západnú Afriku, ktorá združuje pätnásť členských krajín ECOWAS (Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov). Pre väčšiu prehľadnosť **Gloaguen** hovorí: „Celý blok 15 členských štátov ECOWAS, ktoré tvoria tento západoafrický región, je na jeho západe a juhu obklopený Atlantickým oceánom“ (Gloaguen, 2010, s. 52) (pozri obrázok nižšie)

Obrázok: 15 štátov západnej Afriky

Zdroj: Skupina Africkej rozvojovej banky

Stéphane Rosière, vo svojej knihe s názvom *Géopolitiques - Des théories impérialistes à la critique de l'hégémonie*, uvádza že „moc zahŕňa politické, diplomatické, vojenské, ekonomické, finančné a mediálne oblasti“ (Rosière, 2012, s. 74). Inšpirovaný spôsobom fungovania a prostriedkami stanovenými francúzskou zahraničnou politikou je jednoznačne jasné, že v západoafrických štátoch nechýba žiadna z uvedených oblastí mocenského pôsobenia. Takže vojenská oblasť, na ktorej je založený náš súčasný prístup, odhaľuje pre ne

prvoradá vzťahy, ktoré sú záväzné pre Francúzsko a krajiny afrického kontinentu. Dosiahnutie vojenskej spolupráce v tejto oblasti však odhaľuje rôzne aspekty, ktoré považujeme dôležité prezentovať kvôli dobrému pochopeniu tejto problematiky.

1.1 Poskytovanie odborníkov

Medzi aspekty francúzskej vojenskej spolupráce patrí poskytovanie odborníkov v prospech partnerských krajín západnej Afriky. Štáty, akonáhle majú nezávislosť, skúsenosti s odbornými znalosťami pre svoju novovytvorenú mladú národnú armádu. Hoci by bolo ťažké hovoriť o spolupráci alebo partnerstve, mnoho Afričanov v konkrétnych situáciách bojovalo spolu s Francúzskom. Tieto prínosy v prospech Francúzska možno považovať za prvú spoluprácu, ktorá spojila rôznych aktérov z bezpečnostného hľadiska. Navyše pre niekoľko historických skutočností Francúzsko zostalo trvalým privilegovaným partnerom pre svoje bývalé kolónie v Afrike. Ale postupným rozširovaním svojho angažovania na kontinente sa zdá, že francúzska kontrola získala všetky africké subregióny. Takže Francúzsko zostalo najvhodnejším partnerom, ktorý uspokojil takéto poskytovanie odborníkov v mnohých krajinách západnej Afriky. V diele (*Dictionnaire de la Diplomatie*, tj. Slovník diplomacie), **Jean-Paul Pancraccio** hovorí o týchto odborníkoch z Francúzska a poukazuje na to, že: „[...] títo odborníci boli v počte 714 v roku 1996,“ (Pancraccio, 1998, s. 189), spoliehajúc sa na svoje vedomosti, svoje skúsenosti sprevádzané vysokou úrovňou odborných znalostí na definovanie, poradenstvo a budovanie stratégií na realizáciu v rámci armád západoafrických krajín. Táto spolupráca je v závislosti od prípadu a situácie bilaterálna alebo multilaterálna. Tento prenos know-how v oblasti bezpečnosti sa uskutočňuje na území západnej Afriky, ako aj vo Francúzsku. Hlavným cieľom tejto osi je vybaviť armády týchto štátov s národnými expertmi, aby sa ich obranné štruktúry stali dynamickejšími vzhľadom na neistotu. To je dôvod, prečo **Adekeye Adebajo** v budovaní mieru v ťažkom regióne opísal región ako jeden z najcitlivejších regiónov na svete (Adebajo, 2004)

1.2 Príjem stážistov vo Francúzsku

Druhá časť francúzskej vojenskej spolupráce je zameraná predovšetkým na prijímanie a výcvik účastníkov z krajín západnej Afriky na francúzskom území, ktorí podpísali bezpečnostné a obranné dohody s Francúzskom. Najčastejšie ide o výcvik národných vojenských kádrov národov, s ktorými spolupracujú. „Rôzne výcvikové strediská a francúzske vojenské školy tak vyškolili v roku 1995 1378 stážistov“ (Pancraccio, 1998, s. 189). Toto školenie prinieslo niektorým africkým vojenským elitám vysoko postavených armádných dôstojníkov do svojej krajiny. Po výcviku vracajúci sa vojenský personál vo

svojich krajinách je kvalifikovaný na výcvik na rôznych národných vojenských základniach. Ide o tréningovú zložku obsiahnutú vo francúzskej vojenskej a obrannej spolupráci s africkými štátmi, generál **François de Vaissière**, riaditeľ oddelenia vojenskej spolupráce na ministerstve obrany Francúzska vysvetľuje, že „cieľom je školenie kádrov alebo presnejšie výcvik vojenských elit, ako je to už v prípade Thiès, v Senegale, v kole aktívnych dôstojníkov, ale tiež v Koulikoro, v Mali, v škole generálneho štátu“ (Vaissière, 2012)²

1.3 Dodávka vojenského vybavenia

„V roku 1997, Francúzsko udržalo vzťahy vojenskej spolupráce najmä s 24 africkými a malgašskými štátmi“ (Pancraccio, 1998, s. 189) Uvedená spolupráca zahŕňa aj aspekt týkajúci sa dodávok vojenského vybavenia africkým krajinám. Každá armáda týchto mladých štátov potrebuje vybavenie, aby bolo funkčné vzhľadom na bezpečnostné výzvy. Prostredníctvom tejto zložky má Francúzsko v úmysle pomôcť africkým partnerom lepšie kontrolovať ich územný priestor, aby sa zaručila vnútorná stabilita ich jednotlivých štátov. **Vaissière**, v tomto ohľade vymenúva niektoré úspechy tejto zložky: „Podporujeme teda program vybavenia pre prostriedky vysielania v Senegale, vytvorenie ľahkého letectva na pozorovanie v Mali ako aj Nigeri, alebo meharistické jednotky Malijskej národnej gardy“ (Vaissière, 2012)

Pokiaľ ide o dodávku vybavenia, spolupráca francúzskej vojenskej obrany sa neobmedzuje iba na vnútroštátne dohody. Na regionálnej úrovni podporuje aj regionálne organizácie ako napr. Hospodárske spolčenstvo západoafrických štátov. Spoločenstvo venované väčšej investícii do prevencie a riešenia konfliktov v západnej Afrike. S cieľom napomôcť dosiahnutiu cieľa, ktorý si stanovil, Francúzsko pomáha tejto komunite vybaviť sa dostatočným vojenským materiálom na úspešné vykonávanie mierových a bezpečnostných operácií.

2 Vývoj francúzskej vojenskej spolupráce v západnej Afrike

Francúzska vojenská a obranná spolupráca so západoafrickými štátmi nie je tým, čo sa stalo po nezávislosti v šesťdesiatych rokoch 20. storočia.. To je odôvodnené rýchlym vývojom vzťahov medzi Francúzskom a krajinami západnej Afriky a tiež chamtivosťou, ktorú Afrika zaznamenala v posledných rokoch. Preto, tvárou v tvár situácii, predseda vlády **Lionel Jospin**, vyhlásil: „Afrika vie, napriek historickým problémom, o ktorých vieme, [...] nové elity

² Zásah generálneho letectva François de Vaissièreho počas sympózia "Bezpečnosť a obrana v subsaharskej Afrike: aké partnerstvo s Európou? Organizovaná Inštitútom pre medzinárodné a strategické vzťahy s podporou a spoluprácou Delegácie strategických záležitostí Ministerstva obrany, ktorá sa konala 29. - 30. novembra 2002 v meste Bamako v Mali. Úplné znenie tejto konferencie je k dispozícii na webovej stránke ministerstva obrany na adrese: www.ouvrana.Govt.fr/das.

zavreli dvere politického a spoločenského života týchto krajín. Tento vývoj sme museli vziať do úvahy v rámci reformy politiky spolupráce [...]“ (Jospin, 1998)³ Medzi najvyššími predstaviteľmi francúzskej zahraničnej politiky zaznamenávame túto naliehavú potrebu prispôbiť francúzsku rozvojovú spoluprácu a nedávny vývoj vo svete. Následne bol v roku 1998 svedkom vývoja spolupráce vytvorenej francúzskou vládou, ktorá viedla k zlúčeniu ministerstva pre spoluprácu a ministerstvu zahraničných vecí, ako aj vytvorenie riaditeľstva pre vojenskú spoluprácu a obranu.

V osobitnom kontexte Afriky, okrem dvoch uvedených faktorov, ktoré motivovali takúto reformu, je nevyhnutné spomenúť príchod nových výziev, ktorým čelia africké krajiny, ktorých jadrom sú uvedené otázky bezpečné. „Otázkou, ktorá dnes vzniká, je Afrika v globálnej ekonomickej integrácii a hlavné výzvy: globalizácia, globálne otepľovanie, migračné toky, rozvoj, fundamentalizmus“ (Baer, 2017, s. 98) V takomto prípade by nedošlo k žiadnej diagnostickej štúdii o výzvach každého z piatich regiónov kontinentu, keby sa tam nezobrazovali rôzne hrozby z hľadiska bezpečnosti, s ktorými sa ľudia stretávajú denne. Američan **Kaplan** je novinár, politológ a jeden z redaktorov vplyvného *Atlantic Monthly*, v ktorom sa vo februári 1994 objavila jeho kontroverzná esej s názvom: *The coming Anarchy* (« Prichádzajúca anarchia »)⁴. V esejí **Kaplan** tvrdí, že rast obyvateľstva, urbanizácia a vyčerpávanie prírodných zdrojov podkopáva vlády tretieho sveta a vytvára anarchiu, ktorá hrozí, že v niektorých oblastiach vytvorí trvalý vojnový stav a predstavujú tak ohrozenie sveta ako celku. Ako príklad uvádza, že: „Západná Afrika sa stala symbolom globálnej demografickej, environmentálnej a sociálnej krízy, v ktorej je kriminálna anarchia, ktorá sa javí ako skutočné strategické nebezpečenstvo“ (Kaplan, 1994) Vývoj francúzskej vojenskej a obrannej spolupráce môže taktiež súvisieť so zmenou bezpečnostných údajov ich partnerských štátov. Ako sa situácia týka bezpečnosti a stability v západnej Afrike?

2.1 Súčasná bezpečnostná situácia v Afrike

V západnej Afrike, ako aj v iných častiach kontinentu, prešla bezpečnostná oblasť značnou zmenou spôsobenou vznikom nových výziev. Záznam o bezpečnosti západoafrických štátov teda nie je v dnešnej dobe to, čo sa stalo po nezávislosti 60. rokov 20. storočia. „V rokoch 1960 až 1970 africkí lídri vyjadrili osobitný záujem na podpore činností veľkého rozsahu, aby lepšie

³ Odpoveď predsedu vlády na aktuálnu otázku v Národnom zhromaždení, streda 4. februára 1998. Internetová stránka ministerstva zahraničných vecí, Informačný bulletin 5 februára 1998, I, s. 2.

⁴ Robert Kaplan napísal články vo veľkých amerických novinách, ako napríklad *The Washington Post*, *New York Times*, *The Wall Street Journal* a vydal niekoľko kníh.

poznačili ich prítomnosť vo svete“⁵ (Diop, 2007, s. 16) Hoci sa v mnohých ohľadoch vynaložilo veľké úsilie, problém pokoja obyvateľstva zostáva rovnosťou ťažko riešiteľnou. Pozrime sa na bezpečnostné hodnotenie siedmeho generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, **Koffiho Annana**: „Od sedemdesiatych rokov minulého storočia sa na africkom kontinente odohralo viac ako tridsať vojen, z ktorých väčšina je interného pôvodu. Iba v roku 1996 bolo štrnásť z päťdesiatich troch afrických krajín - [...] - postihnutých ozbrojenými konfliktmi [...], ktoré podobne vysvetľovali situáciu ôsmich miliónov utečencov a vysídlených osôb“ (Annan, 1998) Pascal Lamy, bývalý európsky komisár pre obchod (1999-2004), riaditeľ Svetovej obchodnej organizácie od roku 2005 do roku 2013, ako spoluautor knihy *Où va le monde? Trh alebo sila? « Kam smeruje svet? Trh alebo sila? »* diskutovali o bezpečnostných výzvach afrického kontinentu. Pokiaľ ide najmä o západnú Afriku, v tomto kontexte uviedol hrozby, ktorým čelí tento subregión: „Pokiaľ ide o teroristické skupiny, ako je Aqmi, islamský štát alebo Boko Haram, pomenoval len najznámejšie [...], pokiaľ ide o západnú Afriku (Pobrežie Slonoviny, Burkina Faso) na východe (Keňa) a v Maghrebe. V Nigérii od roku 2009 zodpovedá Boko Haram viac ako 1,5 milióna osôb vysídlených v rámci štátu a 13 000 obetí. Činnosť skupiny sa týka najmenej štyroch štátov: Nigéria, Čad, Kamerun a Niger“ (Lamy, 2017, s. 100) Navyše, napriek oslave 50. výročia nezávislosti väčšiny krajín západnej Afriky - roku, ktorý Africká únia vyhlásila za Rok mieru v roku 2010 - pretrvávajú väčšina výziev. Je to určite dôvod, prečo v úvode *Crisis of the State in West Africa*, **Fawole a Ukeje**, všetci vedci a autori niekoľkých kníh o Afrike tvrdia, že západná Afrika, možno viac než ktorýkoľvek iný región Afriky, získala nezabudnuteľnú povest' skutočného divadla násilných konfliktov, politickej nestability a implozii štátov (Fawole - Ukeje, 2005) Vzhľadom na rastúcu nestabilitu regiónu spôsobenú novými hrozbami Francúzsko prostredníctvom reforiem rozšírilo aspekty vojenskej a obrannej spolupráce s krajinami západnej Afriky.

2.2 Francúzske vojenské zásahy v západnej Afrike

Vzhľadom na to, že otázky bezpečnosti a strategických kríz rastú v tomto regióne Afriky a že vzťahy medzi Francúzskom a západoafrickými štátmi prechádzajú takisto neustálym vývojom, vojenská a obranná spolupráca, ktorá ich spája, napokon rozšírila zavedenie vojenských zásahov, aby boli funkčné vzhľadom na výzvy. Nie je to konštantná francúzska adaptácia, ktorá sa prejavuje nasledujúcim spôsobom: „Francúzsko neustále prispôsobuje svoju politiku obrany a odzbrojenia rozvíjajúcemu sa medzinárodnému kontextu“

⁵ Ide najmä o kontinentálne udalosti: Svetový festival čiernych umenia v Dakare (apríl 1966), Panafrický kultúrny festival v Alžíri (1969), Festival umenia a kultúry v Lagose (FESTAC, 1977). Viac informácií nájdete v článku M'Bokolo (2004).

(Ministère des Affaires étrangères, 1998, s. 111a) Rôzne francúzske vojenské zásahy v západnej Afrike, ku ktorým došlo počas rôznych kríz, poukazujú na bezpečnostné príspevky a platnosť takejto spolupráce. Inými slovami, zostáva účinným prostriedkom na zachovanie mieru a bezpečnosti v subregióne západnej Afriky. Pre hmatateľný dôkaz, vo vydaní vydania z 11. januára 2013, denník naznačuje, že: „Malianský prezident **Dioncounda Traore** požiadal vojenskú pomoc Francúzska, aby odpudzovala ofenzívu islamských ozbrojených skupín, [...] v ten istý deň, keď ozbrojení islamisti, ktorí ovládajú sever, zaujali miesto v strede krajiny.“ (Libération, 2013) Rozhodujúcu úlohu tejto francúzskej vojenskej intervencie v tejto situácii už nemožno preukázať. Viac ako len dohody o bezpečnosti, táto vojenská a obranná spolupráca Francúzska sa zdá byť pre signatárske štáty Afriky trvalou zárukou z hľadiska bezpečnosti.

Z iného dôvodu zostáva západná Afrika strategickým regiónom pre francúzsku zahraničnú politiku. Za týmto účelom je oživenie vojenskej a obrannej spolupráce odôvodnené skutočnosťou, že: „Francúzsko musí tiež zabezpečiť ochranu svojich strategických záujmov na medzinárodnej úrovni a súčasne prispieť k predchádzaniu konfliktom, udržiavaniu alebo obnove mieru, rešpektovaniu medzinárodného práva a demokratických hodnôt vo svete“ (Ministère des Affaires étrangères, 1998, s. 111b) Považujeme za nevyhnutné venovať poslednú časť tohto prístupu rôznym názorom a kritike, ktorá sa často robí v súvislosti s touto francúzskou vojenskou a obrannou spoluprácou v krajinách západnej Afriky.

2.3 Výzvy francúzskej vojenskej spolupráce

Pre niektorých odborníkov Francúzsko vo vojenskej a obrannej spolupráci vojensky investuje do západnej Afriky, pretože koná podľa vyjadrenia riaditeľa výskumu a informácií o mieri a bezpečnosti, **Adamom Bernardom**: „Bez vývoja bez bezpečnosti ani bez bezpečnosti bez vývoja“ (Adam, 2008) Ale pre iných je takáto spolupráca založená len pre francúzske záujmy. Pretože predstavuje prostriedok par excellence na udržiavanie a revitalizáciu svojho držania v dotknutých štátoch. Zástancovia tejto pozície preto súvisia s touto spoluprácou v politickom zasahovaní, destabilizáciou politických režimov a podporou niektorých afrických diktátorov v regióne.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že názory a úsudky o vojenskej spolupráci francúzskeho zásahu do krízovej situácie v západoafrickom regióne sú predmetom veľa diskusií. Niektorí aktéri v oblasti rozvoja a Výbor pre rozvojovú pomoc (DAC), ktorí sa prostredníctvom "bezpečnosti" najprv zhodli na tom, že bez bezpečnosti nemôže dôjsť k rozvoju. Francúzska republika však poskytuje rozvojovú pomoc v regióne, ktorý je jedným z pilierov realizácie africkej zahraničnej politiky. Rozvoj a bezpečnosť sú skutočne dve úzko súvisiace otázky. To je to, čo chcel **Koffi Annan** v marci 2005 viesť: „neexistuje žiadna bezpečnosť bez rozvoja; neexistuje žiadny vývoj bez

bezpečnosti“ (Annan, 2005) A táto vzájomná závislosť zodpovedá každodenným skúsenostiam obyvateľov nášho študijného regiónu západnej Afriky.

Na druhej strane Francúzsko naopak kritizuje svoje geostrategické, hospodárske a politické záujmy prostredníctvom takejto vojenskej spolupráce. Ako dôkaz škodlivých dôsledkov vyplývajúcich z vojenských zásahov neváhajú evokovať nedávne prípady Líbye a Pobrežia Slonoviny, kde sa Francúzsko radšej rozhodlo pre politické záujmy, ktoré neboli obžalované. S cieľom zastaviť tieto argumenty tiež odsudzujú úplnú inštaláciu francúzskych vojenských základní v mnohých amerických a afrických krajinách. Ako keby mali pravdu, keď povedali, že „Vôľa k moci neslúži na dodržiavanie morálnych hodnôt, ale morálne hodnoty na uľahčenie získania moci“ (Spykman, 1942, s. 18)

V rozpore s názormi a kritikou proti francúzskej vojenskej spolupráci v Afrike **Emmanuel Macron**, ktorý rozhovor s Jeune Afrique ospravedlnil výhody francúzskej vojenskej spolupráce v týchto pojmoch: „[...] Som si vedomý podozrení na zasahovanie, ktoré môže naša vojenská prítomnosť vyvolávať. Chcem zdôrazniť, že tieto sily dnes zohrávajú dôležitú úlohu v boji proti terorizmu a predchádzaniu krízam, v záujme nášho kolektívneho prospechu. Dúfam, že sa budú snažiť o posilnenie afrických národných a regionálnych bezpečnostných kapacít“ (Jeune Afrique, 2017) V tom istom duchu: Táto koncepcia nie je v žiadnom prípade vyjadrením túžby posilniť alebo rozšíriť náš vplyv v Afrike (Adam, 2008). Francúzsky vplyv prostredníctvom vojenskej spolupráce v afrických krajinách.

Záver

Už v šesťdesiatych rokoch nezávislosť západoafrických štátov im dala zodpovednosť čeliť osudom svojich národov. Medzi hlavné výzvy, ktorým tieto nové štáty čelia, patria bezpečnostné otázky na úrovni krajiny aj na regionálnej úrovni. Francúzsko vďaka historickým skutočnostiam a geostrategickým záujmom v tomto regióne si zachovalo privilegované vzťahy s krajinami západnej Afriky. Tieto dlhotrvajúce vzťahy zahŕňajú dohody o vojenskej a obrannej spolupráci s cieľom poskytnúť týmto novým nezávislým štátom operačnú armádu, aby mohli rozhodne prevziať zodpovednosť za svoju bezpečnosť. Po desaťročia by bezpečnostné prínosy nezaznamenali očakávaní. Pretože, ak sa vojenské dohody medzi Francúzskom a západoafrickými štátmi vyvinuli, aby sa potom rozšírili na vojenské zásahy v čase krízy v regióne, zostávajú bezpečnostné sily dilemou. Preto táto spolupráca vyvoláva otázky, a preto mnohé diskusie. Odmietajúc príspevky tejto spolupráce mnohí ľudia odsudzujú pochybné metódy, ktoré ukáže počas kríz, ktoré následne viedli ku katastrofálnym výsledkom. Na druhej strane francúzska strana odmieta akýkoľvek zámer zasahovania, destabilizácie a kontroly prostredníctvom tejto vojenskej a obrannej spolupráce s africkými partnermi.

Literatúra:

- ADAM, B. 2008. *Pas de développement sans sécurité, ni de sécurité sans développement*, Note d'Analyse du GRIP, 14 avril 2008, Bruxelles.
- ADEBAJO, A. 2004. Introduction. In A. Adebajo and Ismail Rashid (dirs.), *West Africa's Security Challenges: Building Peace in a Troubled Region*, Boulder & Londres, Lynne Rienner, 2004, 1.
- ANNAN, K. A. 1998. Mescailouxblancs.com. [online]. 1998, [cit. 2017-03-12]. Dostupné na internete: <http://www.mescailouxblancs.com/2011/10/citation-kofi-annan/>
- ANNAN, K. 2005. *Dans une liberté plus grande: développement, sécurité et respect des droits de l'homme pour tous*, Rapport du Secrétaire général, A/59/2005, 24 mars 2005, s. 6.
- DIOP, M., BENOIST, J. 2007. *L'Afrique des associations entre culture et développement*. Nancy, Karthala, 2007. s. 16. ISBN 978-2-84586-831-1
- FAWOLE, W. A., UKEJE, C. 2005. Introduction. In W. A. Fawole and C. Ukeje (dirs.), *The Crisis of the State and Regionalism in West Africa: Identity, Citizenship and Conflict*, Dakar, Codesria, 2005, 1.
- GLOAGUEN, P. 2010. *Afrique de l'Ouest*. Paris: Hachette, 2010. s. 52. ISBN 9782012449473.
- GURA, R. 2011. Bezpečnosť v kontexte francúzskej obrannej politiky. In *Megatrendy tretieho milénia* / ed. Ivan Dubnička; Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2011. ISBN 978-80-8094-833-7. - S. 98-123.
- KAPLAN, R. 1994. The coming anarchy. In *The Atlantic*, February.
- LAMY, P., GNESOTTO, N., BAER, J. 2017. *Où va le monde? Le marché ou la force?* Paris: OJ. Document, 2017. ISBN 978-2738135285.
- LIBERATION. 2013. Mali: Traoré demande une aide militaire de la France. In *Libération*. [online]. 2013, [cit. 2017-06-06]. Dostupné na internete. URL: <http://www.liberation.fr/planete/2013/01/11/mali-traore-demande-une-aide-militaire-de-la-france_873238
- MACRON, M. 2017. « J'agirai en Afrique en toute transparence, loin des réseaux de connivence », In *Jeune Afrique*. [online]. 2017, [cit. 2017-14-04]. Dostupné na internete. URL: <http://www.jeuneafrique.com/429951/politique/emmanuel-macron-defendrai-respect-de-democratie-partout-afrique/>
- MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES. 1998. France. Paris, Nouvelle édition, 1998. s. 111(a). ISBN 2-11-004189-7.
- PANCRACIO, J-P. 1998. Dictionnaire de la diplomatie. Clermont-Ferrand, Editions Micro Buss, Dépôt légal N° 1500, 4e trimestre 1998. s. 189. ISBN 2-85395-037-9.
- ROSIÈRE, S. 2012. *Géopolitiques - Des théories impérialistes à la critique de l'hégémonie*. Zvolen, Bratia Sabovci. 2012, [1ère édition, 2012], s. 74. ISBN 978-80-7431-098-0.
- SKUPINA AFRICKEJ ROZVOJOVEJ BANKY. [online]. Afdb.org. Dostupné na internete: <http://www.afdb.org/en/countries/west-africa/>
- SPYKMAN, N. J. 1942. *America's strategy in World Politics: The United States and balance of Power*. 1942. Hamden (CN), Archon Books.

POLITIČTÍ AKTÉŘI JAKO PŘEKLADATELÉ (NE)BEZPEČNOSTI: ANALÝZA DISKURZŮ PREZIDENTA A POLITICKÝCH STRAN*

POLITICAL ACTORS AS A TRANSLATORS OF (IN)SECURITY: DISCOURSE ANALYSIS OF PRESIDENTIAL AND POLITICAL PARTIES DISCOURSE

Petr Krčál¹ - Vladimír Naxera²

ABSTRACT

The goal of this paper is to provide interpretation of discourses that are created by Czech President Miloš Zeman and political parties, that have succeed in parliamentary elections 2017 in Czech Republic. Speeches of politicians and party programs can be perceived as a building bricks of their discourses. From this point of view, this actors can be labeled as a specific translators of (in)security. Our focus thus lies in the analysis of specific strategies which serves as a tools for symbolical construction of (in)security. Paper is anchored in the tradition of critical social science and critical discourse analysis. Data presented in paper were processed through standard CAQDAS.

Key words: Miloš Zeman, (In)Security, Discourse, Political Parties, CDA, CAQDAS

Úvodem

Problematika bezpečnosti a diskurzivního vymezování se proti zdrojům nebezpečnosti představuje standardní strategii politických aktérů – ve jménu bezpečnosti političtí aktéři sekuritizují, marginalizují a stigmatizují některé vybrané formy jednání a jejich nositele (Goffman, 2003). Z tohoto důvodu se předkládaný text bude snažit poskytnout interpretaci toho, jakým způsobem a na jakých konkrétních tématech se političtí aktéři snažili v jimi produkováných diskurzech rámovat témata spojená s problematikou bezpečnosti a jak konkrétně na úrovni diskurzivní produkce (Fairclough, 1995) vystupovali v rolích tzv. „překladatelů bezpečnosti“ (Lupták, 2017). V textu bude věnována pozornost dvou typům aktérů – prezidentovi České republiky **Miloši Zemanovi** a politickým stranám, které uspěly ve sněmovních volbách 2017 v České

* Text byl podpořen z Institucionální podpory Katedry politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU v Plzni. A vychází z dlouhodobého výzkumného záměru autorů. Části textu byly už zpracovány a publikovány v odborných žurnálech (Krčál, 2017 a Naxera a Krčál, 2018)

¹ Vladimír Naxera, PhDr., Ph.D., odborný asistent, Katedra politologie a mezinárodních vztahů, FF ZČU v Plzni, Univerzitní 8, 30614 Plzeň, Česká republika, vnaxera@kap.zcu.cz.

² Petr Krčál, PhDr., Ph.D., odborný asistent, Katedra politologie a mezinárodních vztahů, FF ZČU v Plzni, Univerzitní 8, 30614 Plzeň, Česká republika, petrkrchal@gmail.com.

republiky. Vzhledem k tomu, že **Miloš Zeman** byl zvolen v historicky první přímé volbě a díky tomu, se tak stylizuje (i díky své mediální aktivitě) jako prezident a mluvčí lidu, lze ho vnímat jako specifického morálního podnikatele (Becker, 1963), který se snaží ve veřejném prostoru zvyšovat svůj symbolický kapitál a vyjednávat si svoji pozici (někdy i vysoko nad rámec jeho ústavou daných kompetencí). Je tak možné konstatovat, že **Miloš Zeman** produkuje nálepky, které v kontextu jeho proslovů, projevů a mediálních prohlášení tvoří stavební kostky prezidentského diskurzu – vizi toho, jak by podle **Miloše Zemana** sociální události měly a mohly vypadat (Chiapello a Fairclough, 2002). Je tedy možno předpokládat, že nálepky produkováné prezidentem a jimi nesená sdělení část české společnosti považuje za „pravdu“ a „objektivní realitu“, kterou dále zprostředkovávají a amplifikují i média (Altheide, 2002). Relevance výběru analyzovaného aktéra také vychází z jeho ústavní pozice a z toho, že jím (re)produkovaný diskurz je možné vnímat jako vysoce relevantní ve vztahu k jeho možnému dopadu na část české společnosti a politické scény.

Druhou aktérskou linii – politické strany – jsme do celkového korpusu zahrnuli z toho důvodu, že volby 2017 byly v České republice zásadní v tom, že proměnily podobu stranického systému nárůstem politických stran překročivších uzavírací klauzuli. Jedním ze stěžejních témat voleb ze strany některých aktérů pak byla tvorba diskurzu ohrožení národa a společnosti ze strany migrace. Zde je zajímavé poukázat na fakt, že toto téma v určité populisticko-lživé a vulgární podobě mohlo mít vliv i na prezidentské volby v roce 2018, kdy český veřejný prostor zaplavily billboardy a reklama v tisku, které spojovaly prezidentského kandidáta **Drahoše** s problémem migrace. Ze statistického pohledu je problematika migrace v českém kontextu pouhou bouří ve sklenici (ba spíše náprstku) vody, ale ze strany některých politických aktérů je toto téma velmi úspěšně překládáno do jazyka bezpečnosti (Lupták, 2017) a měněno v populistické body transformované v politický profit.

Data a metodologie

Metodologicky je text pojatý jako CAQDAS datasetů, tvořených jednak kompletními rozhovory, prohlášeními, proslovy a dalšími vyjádřeními **Miloše Zemana** v prvních čtyřech letech (březen 2013 – březen 2017) jeho prvního volebního prezidentského období. Veškeré dokumenty pocházejí z oficiálních stránek prezidenta republiky, celkový rozsah prvního datasetu je 675 539 slov. Druhou část pak tvořily oficiální volební programy takových politických stran, které uspěly (tedy získaly mandáty) v českých sněmovních volbách v roce 2017. Celkový rozsah druhého složky analyzovaného korpusu je 430 194 znaků. Celkový analyzovaný dataset je tedy v rozsahu 1 087 733 znaků a byl zpracován pomocí software MAXQDA11+. Výroky a přímé citáty, které v textu uvádíme, nezachycují jedinečnost jejich výskytu, ale reprezentují celkovou logiku zobrazování analyzovaných fenoménů v produkováném diskurzu. Veškeré

doslovné citace uvedené v textu pocházejí z námi vytvořeného a zpracovaného datového korpusu.

1 Političtí aktéři jako překladaelé bezpečnosti

Bezpečnost a na ni navázaná témata představují nástroj pro uplatnění a legitimizaci širokého spektra politických diskurzů a policíes. (Ne)bezpečnostní diskurz je tak chápán jako nástroj umožňující politickou a společenskou mobilizaci a argumentace zaštitěná mantrou (ne)bezpečnosti tak představuje běžný nástroj pro obhajobu praktik a strategií, které by se mohly jevit v rozporu se zavedeným právním nebo normativním řádem (Lupták, 2017). Obdobně (až hyperbolicky) o tomto tématu hovoří **Loïc Wacquant** (2009) poukazujíc na skutečnost, že k otázkám (ne)bezpečnosti je možné říct cokoli a být brán vážně v případě, že naše argumentace bude spadat do rámce katastrofického a represivního refrénu. A právě tento katastroficko-represivní refrén velmi často v českém kontextu zpívají někteří političtí aktéři ve vztahu k problematice migrace a tzv. migrační krize. Překládání témat, jako je výše uvedený příklad migrace, do jazyka (ne)bezpečnosti pak ve svém důsledku vede k binarizaci – „přítel“ a „nepřítel“. Takováto binární polarizace pak může mít i společensky negativní důsledky – pokud to vztáhneme na příklad české společnosti, tak je možné hovořit o tom, že v důsledku lživého a populistického překladu problematiky migrace do populisticky bezpečnostního jazyka dochází ke štěpení české společnosti, a ke vzájemnému vymezování se dvou protichůdných táborů. Navíc díky svému populistickému překladu do jazyka bezpečnosti neřeší část recipientů to, zda je s tímto tématem ze strany některých politických aktérů zacházeno pravdivě (viz například již výše uvedené lživě propagandistické billboardy a inzerce diskurzivně spojující prezidentského kandidáta **Drahoše** s migrací). Kromě výše uvedených negativ pak samozřejmě tato konstrukce binárních vztahů „přítel“ X „nepřítel“ a její ukotvení v (ne)bezpečnostním překladu může být interpretováno jako součást rituálů ideologických státních aparátů, které legitimizují represivní aparáty a jejich fungování (Althusser, 2006). Překlad tématu do bezpečnostního jazyka je také důležitý s ohledem na to, že produkuje symboly a významy, které jsou naprosto klíčové pro fungování politiky (Edelman, 1985) – většina politické participace v západních společnostech je symbolického charakteru. Většina populace tady na světě politiky participuje nepřímo prostřednictvím pravidelně se konajících rituálů, ale hlavně prostřednictvím konzumace symbolů produkovaných, manipulovaných a šířených v rámci masmediálního diskurzu (Lupták, 2017). A právě z výše uvedených důvodů považujeme za relevantní blíže věnovat pozornost tomu, jakými způsoby dochází k „překladu bezpečnosti“ ze strany výše uvedených politických aktérů v českém prostředí.

1.1 Zeman jako překladač (ne)bezpečnosti

Jako tematickou oblast, na které se pokusíme ilustrovat **Zemana** jako překladače (ne)bezpečnosti jsme zvolili problematiku politického extremismu a radikalismu, a to ze dvou důvodů: 1/ Politický extremismus lze pohledem státních aparátů vnímat jako anti-tezi demokracie a demokratického ústavního řádu (Mareš, 2015). Proto se jeví logickým, že političtí aktéři často mají potřebu se k tomuto fenoménu vyjadřovat a rámovat ho do specifických konotací. Politický extremismus je tedy využíván velmi silně ideologicky a politicky jako nástroj diskreditace názorového protivníka (Nociar, 2015). 2/ Výběr tématu politického extremismu není arbitrární, ale vychází z toho, že **Miloš Zeman** ve svém inauguračním projevu označil politický extremismus jako jeden ze tří ostrovů negativní deviace, vůči kterým se bude vymezovat.

Z níže uvedených schémat je patrné, že největší pozornost je ze strany analyzovaného aktéra věnována problematice politického extremismu v zahraničním kontextu a tomu typu extremismu, kterému Zeman přisuzuje náboženské atributy. Toto je možné podložit i schématem, které zachycuje propojenost dílčích kódovacích kategorií na úrovni odstavců (tedy kolikrát se v analyzovaném korpusu propojovaly v jednom odstavci různé kódovací kategorie). Úroveň odstavců jsme zvolili proto, že odstavec je taková textová část, která reprezentuje ucelenou myšlenku. Na úrovni odstavců jasně vidíme, že k největšímu překryvu dochází mezi kategoriemi „náboženský extremismus“ a „extremismus v zahraničí“. Kategorie „náboženský extremismus“ také vykazuje velkou míru překryvu s kódy spadajícími do kategorie „řešení“. Třetí nejčastější společný výskyt kódovacích kategorií nastal u kategorií „řešení“ a „extremismus v zahraničí“. Z kookurence kódovacích kategorií je patrné, že dominantní argumentace týkající se problematiky politického extremismu tvoří uzavřený systém zaměřený primárně na problematiku nábožensky motivovaného politického extremismu v zahraničí a navrhování jeho možných řešení.

Code System	EXTREMISMUS	Atributy	Delegitimizační nálepka	Důsledky	Extremismus v zahraničí	Náboženský extremismus	Příčiny	Referenční bod	Řešení
EXTREMISMUS									
Atributy			8	4	18	20	11	7	7
Delegitimizační nálepka		8		2	5	13	6	5	4
Důsledky		4	2		4	12	6	2	10
Extremismus v zahraničí		18	5	4		68	23	20	35
Náboženský extremismus		20	13	12	68		17	19	49
Příčiny		11	6	6	23	17		5	23
Referenční bod		7	5	2	20	19	5		12
Řešení		7	4	10	35	49	23	12	

Uzavřenost tohoto argumentačního systému je možné ilustrovat i pomocí KWIC analýzy korpusu.

Níže přiložená tabulka zachycuje KWIC lemmata slova po odstranění neplnovýznamových slov v celém analyzovaném korpusu. V tabulce jsou tak zachycena podstatná a přídavná jména, která se nejčastěji k problému

extremismu v celém analyzovaném korpusu vázala. Rozsah vyhledávání byl nastaven do délky osmi slov před a po hledaném výrazu.

Slova s nejvyššími relativními četnostmi v okolí výrazu: „extrem*“	NEBEZPEČÍ; MUSLIMSKÉ
Slova s nejvyššími relativními četnostmi na pozicích před výrazem: „extrem*“	NEBEZPEČÍ; ČESKÝ; RADIKÁLNÍ; POLITICKÝ; ISLÁM; BEZPEČNÝ; MÉDIA; RIZIKA; STÁT
Slova s nejvyššími relativními četnostmi na pozicích za výrazem: „extrem*“	NEBEZPEČÍ; ČESKÝ; REPUBLIKA; RADIKÁLNÍ; STÁT; POLITICKÝ; ISLÁM; TVRDÝ; BEZPEČNÝ

Druhá tabulka reprezentuje kolokace plnovýznamových slov, které se v korpusu nejčastěji vyskytovaly u lemmat slova extremismus.

Kolokace s výrazem „extrem*“	ORGANIZACE; XENOFOB; ISLAMISTICKÝ; FUNDAMENTALISTICKÝ
------------------------------	---

Je tedy patrné, že **Miloš Zeman** o extremismu hovoří primárně ve spojení s islámským fundamentalismem a s tím, že jej projektuje jako bezpečnostní riziko.

Příčiny extremismu na rovině domácí politiky primárně páruje Miloš Zeman s tematikou migrace. Podle něj se *„zde objevila nová hrozba, a to je právě ta migrační krize, budu před ní varovat asi tak, jako varovala Cassandra před vtažením koně do bran Tróje, a udělám všechno pro to, aby si nejenom naše veřejnost, ale především naši politici, uvědomili, že čelí hrozbě, která snad s výjimkou nacistické okupace tady ještě nikdy nebyla.“* V důsledku tohoto je nutné potlačit příčinu rozšiřování extremistických myšlenek napříč českou společností, protože *„společnost je třeba chránit před extrémním radikalismem tím, že si rozhodující politické síly najdou cestu k veřejnosti, začnou sdílet její oprávněné obavy a nebudou se tvářit jako chytrá horákyne, nám zatím nic nehrozí, „refugees welcome“, jak říkal Petr Robejšek.“* Dovětek pak představuje ironii, protože další příčinou růstu extremistických názorů, je podle Zemana lhostejnost z mezinárodní migrace, protože *„člověk, který nemá obavy z migrační vlny, se tak trochu podobá člověku, který neměl obavy z nástupu nacismu v Německu.“* Tuto argumentační logiku ještě prohlubuje tvrzením, že *„těm, kdo chtějí stejně tak jako v minulosti ohrožovat Evropu nesnášenlivým fanatismem, ať už jakéhokoliv druhu, se samozřejmě hodí, aby Evropa byla neozbrojená, a já zastávám názor, že už jsme zažili například nacistickou expanzi, kde největším spojencem nacistů byli pacifisté.“*

Oproti lhostejným společenským skupinám pak ale na stejné rovině příčin nárůstu extremismu jsou ti, *„kdo migrační krize zneužívají a kdo do naší společnosti zanášejí neonacismus, protože pro demokratické strany je migrační krize bezesporu důležité téma a já sám patřím k těm, kdo mají velmi razantní názor nepouštět sem ilegální migranty, a nejsem v tom sám.“* V zahraničním

kontextu jsou příčiny extremismu konstruovány obdobně jako v kontextu českém s ještě větším kladením důrazu na problematiku islámského fundamentalismu. Shrnutí argumentace vedené v této kategorii vypadá následovně.

Migrace	1/ PER SE 2/ NESCHOPNOST POLITIKŮ 3/ NEPŘIPRAVENOST BOJOVAT 4/ ŠTĚPENÍ SPOLEČNOSTI A NÁLEPKOVÁNÍ
----------------	---

Možným důsledkem extremismu je samozřejmě jeho nebezpečnost ve vztahu k demokracii (a bezpečnosti občanů jako takové). V tomto kontextu hovořil Zeman o extremismu takto: „*chovat si kraju v koupelně a čekat až vyroste a zadusí vás, není příliš prozíravé.*“. Kromě hyperbolické predikce vyjádřil Zeman možné důsledky extremismu i jasněji: „*Tak ve většině případů je to islamismus a někdy je to pravicový radikál [ve vztahu k páčání teroristických činů; pozn. autoři]. Vy většinou vycházíte z analogie. Úsudek per analogiam je velice častý. A když máte několik islámských teroristických útoků a dojde k dalšímu útoku, tak vycházíte z toho, že je více pravděpodobné, že je to pokračování této série, než že to bude útok, chcete-li, pravicového radikála.*“ Ve vztahu k problematice terorismu (jakožto extrémní formy politického násilí viz Jürgensmeyer, 2007) a islámského fundamentalismu dále jako možný dopad Zeman uvádí, že „*i kdyby byl poražen Islámský stát, hrozí například nebezpečí, že Talibán opět ovládne Afghánistán, hrozí nebezpečí, že se islámské extremistické organizace zmocní i dalších zemí.*“ Struktura výrokové logiky ve vztahu k důsledkům politického extremismu je zachycena v tabulce níže.

Důsledek extremismu ve formě islámského radikalismu	1/ RADIKALIZACE A EXTREMIZACE SPOLEČNOSTI 2/ DESTRUKCE NORMATIVNÍHO ŘÁDU 3/ NEBEZPEČNOST 4/ TERITORIÁLNÍ EXPANZE
--	---

1.2 Politické strany jako překladač nebezpečnosti

V následujících částech se zaměříme na interpretaci analýzy programů jednotlivých stran. V programech jsme postupovali podle podobné logiky jako u **Zemana** a sledovali jsme argumentaci vztahující se k otázce národa, zdrojů jeho ohrožení, respektive toho, zda je za tento zdroj považována migrace jakožto proces, jenž do České republiky přivádí jedince považované za „cizí“, „jiné“ nebo „odlišné“, kteří jsou považováni za homogenní skupinu vykazující kolektivně negativní charakteristiky (Košťálová, 2012). Z výsledků analýzy stranických programů všech devíti uskupení, která získala mandáty v rámci

českých sněmovních voleb v roce 2017, bylo patrné, že pro většinu z nich se stalo téma migrace jedním z podstatných bodů volebního programu, respektive migrace byla vyhodnocena jako natolik závažný a důležitý fenomén, že je třeba k němu odkazovat ve volební programatice. Tento fakt podpořila i určitá „lidová poptávka“ po řešení daného problému (respektive ve vztahu ke statistikám o počtu příchozích do ČR spíše zdánlivého problému) a pevné ukotvení tématu migrace jakožto bezpečnostní hrozby ve veřejném diskurzu. Jedinými stranami, které tomuto diskurzivnímu tlaku odolaly, byli Piráti a Starostové a nezávislí, v jejichž programech nalézáme ve vztahu k migraci pouze jednotlivé odkazy, navíc jdoucí v liniích zdůrazňujících nutnost řešit otázku konstruktivně, nejlépe prevencí a působením v místě problému. Odkazy k otázce národa a jeho ohrožení ze strany migrace, respektive migrantů, byly u ostatních politických stran silněji zastoupené (kvantitativně i kvalitativně). V této linii tak lze rozdělit analyzované aktéry na „konstruktivní“ a „populistické“. Do první skupiny spadají takové strany, které nepodlehly morální panice vztažené k problematice (v českém kontextu de facto neexistující) a o problematice migrace se vyjadřovaly buď ve velmi omezeném rozsahu, nebo ve významu nabízení reálných řešení. Do druhé skupiny pak spadají takové subjekty, které se svezly na vlně morální paniky a ve volbách využívali nejzákladnějších populisticko-propagandistických strategií (srov. Jansen 2011) – apelovaly na strach a na emoce, někdy i za používání manipulativních a lživých argumentů. V této skupině populistických subjektů jasně vyčnívá SPD, která svojí produkcí hrozbových výroků, hrozbotextů a hrozbovideí dlouhodobě zahlcovala (a i s odstupem po volbách stále zahlcuje) veřejný diskurz a konstruovala tak pocit ohrožení českého národa ze strany migrantů a Evropské unie. K populistickým stranám apelující na nutnost řešení migrace jako ohrožení národa lze zařadit například i vítězné hnutí ANO. Podíváme-li se na logiku výroků z jeho programu, vidíme, že se v mnohém podobá argumentaci SPD, nicméně SPD vznášejí volební hesla s daleko větší razancí, přičemž cílí silně na emoce voliče (zatímco požadavky ANO mají zjevnou stahu tvářit se spíš racionálně než emocionálně).

Závěrem

Z výše uvedeného je patrné, že téma migrace a migrantů je ze strany vybraných politických aktérů předkládáno do jazyka bezpečnosti (Lupták, 2017). S ohledem na empirickou skutečnost, že Česká republika je jakkoli nedotčená současnou tzv. migrační krizí je třeba hledat důvody pro to, proč je toto téma tak silně sekuritizováno. S ohledem na charakter politických aktérů, kteří toto téma nejsilněji přenášejí do bezpečnostní oblasti lze hlavní důvod hledat v jejich populistických propagandistických strategiích. V kontextu tohoto je pak třeba klást si otázku a vnášet do veřejného diskurzu takové pohledy, které budou tyto populistické strategie konfrontovat s empirickou realitou, což by

ostatně mělo být jedním z hlavních cílů sociálních věd – poskytovat sociologickou imaginaci veřejnosti. V kontextu debaty vedené na rovině sociální vědy týkající se neliberálního obratu v zemích střední Evropy je pak zcela na místě aby sociální věda sehrávala roli určité hráze proti populistické propagandě nesené některými politickými aktéry (nejenom) v českém kontextu.

Literatura:

- ALTHEIDE, D. 2002. *Creating Fear: News and Construction of Crisis*. Piscataway: Transaction Publishers, 2002. 237 p. ISBN 9780202365268.
- ALTHUSSER, L. 2006. Ideology and Ideological State Apparatuses. In: Sharma, A., Gupta, A. (eds.). *The Anthropology of the State: A Reader*. Malden: Blackwell Publishing, 2006. ISBN 978-1405114684, s. 86-111.
- BECKER, H. 1963. *Outsiders*. New York: Free Press, 1963. 224 s. ISBN 978-0684836355.
- EDELMAN, M. 1985. *The Symbolic Uses of Politics*. Chicago: University of Minnesota Press, 1985. 221 s. ISBN 978-0252012020.
- FAIRCLOUGH, N. 1995. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman, 1995. 608 s. ISBN 978-1405858229.
- GOFFMAN, E. 2003. *Stigma. Poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 168 s. ISBN 80-86429-21-0.
- CHIAPELLO, E. – FAIRCLOUGH, N. 2002. Understanding the New Management Ideology. *Discourse & Society*, roč. 13, 2002, č. 3. ISSN 1460-3624, s. 185-208.
- JANSEN, R. S. 2011. Populist mobilization: A New Theoretical Approach to Populism. *Sociological Theory*, roč. 29, 2011, č. 2. ISSN 1467-9558, s. 75-96.
- JÜRGENSMEYER, M. 2007. *Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7325-109-3.
- KOŠTÁLOVÁ, P. 2012. *Stereotypní obrazy a etnické mýty. Kulturní identita Arménie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. 316s. ISBN 978-80-7419-093-3.
- KRČÁL, P. 2017. Sociální konstrukce extremismu v imaginaci Miloše Zemana. *Manuskript v tisku*.
- LUPTÁK, Ľ. 2017. *(Ne)bezpečnosť ako povolanie*. Brno: Doplněk, 2017. 244s. ISBN 978-80-7239-333-6.
- MAREŠ, M. 2015. “Znalci na extremismus” : Sociální vědy ve službách vnitřní bezpečnosti? *Sociální studia*, roč. 17, 2015, č. 2. ISSN 1803-6104, s. 69-82.
- NAXERA, V. – KRČÁL, P. 2018. Symbolická konstrukce národa ohroženého migrací. *Manuskript v recenzním řízení*.
- NOCIAR, T. 2015. Politológ ako lekár, psychiatr a ideologický štátny aparát: Kritický pohľad na problematické aspekty terminologie politickej krajnosti. *REXTER*, roč. 13, 2015, č. 1. ISSN 1214-7737, s. 49-62.
- WACQUANT, L. 2009. Bringing the Penal State Back In. *British Journal of Sociology 2009 public debate*. Říjen 2009, předneseno na London School of Economics.

THE EUROPEAN UNION IN THE FIGHT AGAINST TERRORISM

Józef Kubica¹

ABSTRACT

Modern terrorism characterized big great brutality and extremism. Also, for reaching religious accent. The terrorism does not accept compromises and do not conduct negotiations. Generally, they use all known methods of terrorism for the sampling of aircraft. After September 11, the European Union intensified cooperation with third countries, which meant that today nearly 80 countries take part in anti-terrorist cooperation. The United States and the European Union are aware of the essence of a terrorist threat, and since the times of the attacks of September 11 have been intensively working on mutual understanding of their concepts of combating terrorism, developing a common wide and multilevel response to this phenomenon.

Key words: European Union, Anti-terrorism, US, Partnership, European Commission

After September 11, the European Union intensified cooperation with third countries, which meant that today nearly 80 countries take part in anti-terrorist cooperation. In this wide group, strategic, priority, and those covered by the EU Neighborhood Policy (ENP) are treated particularly.

The largest EU partners in the fight against international terrorism, with whom there is separate political and expert dialogue are: Canada, Australia, Israel, Japan, Russia, but above all the USA (Janula, 2017).

The European Commission implements projects and assistance programs on a bilateral basis with: Pakistan, Indonesia and the Philippines - the largest Muslim countries in the world and the Palestinian Authority, Afghanistan, Iraq, Algeria, Morocco, Jordan, Kenya; or regional: CARDS (Balkans), TACIS (former Soviet Republics), MEDA II (Euromed region - Mare Nostrum), PHARE (Central and Eastern Europe).

They are aimed at the fight against terrorism and organized crime, which today lives in a kind of symbiosis with this form of political violence. The Union helps these countries to develop appropriate, multi-level instruments (under UNSCR 1373 of 2001), in areas such as border protection, development of police and judicial cooperation, combating terrorist financing, WMD non-proliferation, and trafficking of arms (Wiak, 2010, p.84).

Within the framework of effective multilateralism, in July 2004, the CFO group (CFSP Working Group on Terrorism) selected ten countries: Morocco, Algeria, Kenya, Sudan, Somalia, Saudi Arabia, Yemen, Pakistan, Philippines,

¹ Jozef Kubica, Associate Professor, PhD. Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu, Orzeszkowej 1, 60-778 Poznań, Poland, biuro_pos@tlen.pl.

Indonesia, with whom anti-terrorist dialogue was initiated, including in the first place entering the topic of the fight against terrorism and non-proliferation of WMD weapons into existing cooperation agreements (in the form of clauses), exchange of "*sensitive*" data, technical and financial assistance to national services responsible for combating terrorism, strengthening of moderate Islamic groups, promotion of ratification of all international law acts UN on the fight against terrorism.

The EU is represented on this matter by representatives of the Commission and the current Presidency and the EU Coordinator on Terrorism. In order to preserve peace and strengthen international security, the Union develops common strategies in the field of CFSP, including towards key regions in the fight against terrorism, such as the Mare Nostrum (Wiak, 2010, p.89).

The United States and the European Union are aware of the essence of a terrorist threat, and since the times of the attacks of September 11 have been intensively working on mutual understanding of their concepts of combating terrorism, developing a common wide and multilevel response to this phenomenon. This was particularly true of cooperation between EU bodies and relevant US services. Concrete proposals were presented on September 20, 2001, at an extraordinary meeting of the EU Council. They referred to the following areas: transport safety, primarily air and container; police cooperation (Europol) and judicial authorities (Pro-Eurojust).

It was proposed to dynamize direct contacts with the American authorities as part of regular meetings (twice a half a year) with representatives of two EU bodies: the Horizontal Working Group on Terrorism (COTER - second pillar) and the Working Group on Terrorism (TWP / TWG- 3rd pillar). The European Union supported the US military action against the Taliban and took an active part in NATO's Enduring Freedom operation in Afghanistan - (ISAF - International Security Assistance) (Wiak, 2010, p.99).

The discrepancy between the "*transatlantic partners*" on tactical issues (eg war in Iraq) and doctrinal (terrorism - American foreign policy priority) fight against terrorism caused that cooperation between the Union and the United States lost for some time the necessary dynamism in this sphere. The current cooperation focuses on issues related to border protection and transport security, combating terrorist financing and contacts between judicial authorities (Eurojust with the US Department of Justice) and Police (Wiak, 2010, p.100).

The USA and the EU also cooperate well on the international forum, in particular at the UN (including specialized organizations), to establish global security standards (certificates) in the International Maritime Organization (IMO), the International Civil Aviation Organization (ICAO), the World Customs Organization (WCO).

A key achievement of this strategic, anti-terrorist partnership are documents drawn up so far. The first of them is the agreement of December

2001 regarding the cooperation of the US police services with Europol regarding the exchange of strategic and technical information on the most dangerous forms of international crime (including terrorism) (Szafránsky, 2008).

The second agreement concerns the exchange of personal data, so-called PNR - Personal Name Record in air transport. In June 2003, by virtue of Council Decision 2003/516 / EC, agreements on extradition and mutual legal assistance in criminal matters were concluded (Extradition and Mutual Legal Assistance). EU-US counter-terrorism cooperation was most comprehensively included in the Declaration on Combating Terrorism, adopted at Dromoland Castle on June 26, 2004. This document was adopted as a result of the March attacks on Madrid, which is a sort of summary and creates a framework for further anti-terrorist activities of the US and the EU in the seven areas mentioned, to which they are ranked successively:

- promoting common legal acts (conventions and resolutions) created by the UN system;
- cutting off terrorists from sources of financing;
- evolution of legal measures aimed at better detecting and accusing terrorists and preventing terrorist attacks;
- seeking new solutions in the field of international transport protection and effective border control system;
- development of the potential used to eliminate the effects of terrorist attacks;
- eliminating the sources of the terrorist recruitment process;
- help for priority third countries to improve their ability to fight terrorism (Szafránsky, 2008, p.70).

The last document of the EU-United States anti-terrorism partnership is the Declaration on strengthening cooperation in the field of WMD proliferation and the fight against terrorism signed in Washington on June 20, 2005 (Szafránsky, 2008, p.78).

The adoption of the above-mentioned act became the consequence of a broader EU policy aimed at effective and global limitation of terrorists' access to weapons WMD (Weapons of Mass Destruction). The EU is aware that it alone cannot deal effectively with the global challenges of the modern world. This approach fosters closer *"transatlantic alliance"*, especially in the fight against terrorism.

One of the most important stages of the external stage of the EU fight against terrorism is to cut terrorists from the sources of financing their activities. To this end, the Council of the European Union adopted on December 14, 2004, announced in the Action Plan, EU Strategy on Counter-Terrorism Financing: Strengthening the Fight against Terrorist financing.

A clearly elaborated document is a guide for guidance. The task of this strategy is to unify and direct all activities of EU bodies and its Member States,

in the above counter-terrorism area in the spirit of specialized conventions and UN resolutions and 9 FATF recommendations - (Financial Action Task Force) Szafránsky, 2008, p.80).

The European Union will also take an active part together with the IMF (International Monetary Fund - INF) and the World Bank (World Bank - WB) in promoting (political dialogue, technical assistance) solutions in the international arena, especially within its own bilateral contacts with priority third countries. The European Union Counter-Terrorism Strategy combats global terrorism with respect for human rights and makes Europe safer so that its citizens can enjoy freedom, security and justice. For this purpose, it was decided to undertake anti-terrorist activity on four separate levels / pillars: Prevention, Protection (Protect), Prosecution (Pursue), Response (Respond).

The EU strategy for combating terrorism states that the Member States are directly responsible for the fight against terrorism, while the EU can only offer some added value in the form of European cooperation, conducted on four main aspects. One of them is the promotion of international partnership (Szlachter, 2007, p.63).

This means a multi-faceted cooperation devoted to deepening the general consensus in the fight against terrorism. This cooperation binds the Community to international organizations and priority third countries - (from North Africa, the Middle East and South Asia) (Szlachter, 2007, p.67).

The detailed course of implementation of all the postulates included in the above strategy was included in the revised Action Plan. The advantages of the prepared Strategy include its coherence, transparency and regularity. This should positively affect the further anti-terrorist activity of the EU within the institution itself and in contacts with international partners. Equally important is the fact that this strategic document calls for a change of approach in the fight against terrorism, from ad hoc actions to systematic political cooperation (Szlachter, 2007, p.69).

The EU Strategy on combating radicalization and recruitment to terrorist groups - The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism was finally approved at the summit of the European Council (Brussels 15-16 December 2005) during the British Presidency. This act is a kind of complement to the EU Strategy in the field of combating terrorism and the Action Plan. The ultimate goal of this document is to fight root causes, which consists in "breaking" the existing network of terrorist cells and organizations and cutting them from the possibility of recruiting new members. In order to fully implement the external elements of the discussed strategy, the Union will be more actively involved in the political dialogue with the countries most experienced terrorism, will provide targeted technical assistance to third countries taking the same steps and will promote Muslim organizations and religious groups that reject the distorted, aggressive version of Islam propagated by al-Qaeda and its allied (Sieńko, 2011, p.46).

During the meeting of the EU Council for JHA, which took place in December 2005, the EU Strategy on the external aspects of the area of freedom, security and justice was adopted (Strategy for the External Dimension of JHA: Global Freedom, Security and Justice). The intention of this document is to make the third pillar of the Union a priority element of external relations run by this institution. Establishing cooperation with third countries and international organizations in the field of JHA, was considered an extremely important issue for the effective construction of an area of freedom, security and justice in the EU.

The purpose of the above-mentioned act was to make an external answer to selected phenomena threatening the EU's security, including terrorism, organized crime and illegal immigration (Sieńko, 2011, p.47).

The EU strategy on the external aspects of the area of freedom, security and justice emphasizes the importance of coherent cooperation between pillars as part of the implementation of common foreign policy tasks (eg European Neighborhood Policy). One of them was an effective fight against terrorism in the external dimension. To accomplish this goal, the above document indicates selected areas of interest, necessary mechanisms and tools, as well as entities of international relations (UN, RE, USA, Russia, Euromed and Balkan countries, countries belonging to the African Union) with which the EU will establish closer cooperation on the WSiSW (Partnership for Security) field. The events of 11 March 2004 and 7 July 2005 in Europe showed how important a threat to the countries of this region in the 21st century will be another wave of political violence (so-called postmodern - postmodern), induced and dominated by religious fanatics. The spectacular terrorist attacks that New York, Madrid and London have taken have taken the lives of the citizens of most of the 25 EU Member States. This fact has changed dramatically, the way in which the EU struggle with this phenomenon is perceived.

Literature:

- ALEKSANDROWICZ T. 2000. Terroryzm międzynarodowy. Warszawa, 2000.
- BERNARD A. 1978. Strategia terroryzmu, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1978.
- BOLECHÓW B. 2003. Terroryzm w świecie podwubiegunowym. Toruń 2003
- Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych. 1986. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1986.
- EU COM. 2006. 786 EU Communication from the Commission on a European Programme for Critical Infrastructure Protection
- HOLYST B. 2010. Terroryzm Tom 1, Warszawa: Lexis Nexis, 2010.
- JANULA E. 2017. Państwo Islamskie-Nowa formuła terroryzmu /w/ Multidyscyplinarne Uwarunkowania Bezpieczeństwa Międzynarodowego. Racibórz: Wyd. PWSZ, 2017

JENKINS J. 2009. Will Terrorists go Nuclear. RAND Corporation, 2009.
KACZMAREK J. 1995. Światowy i europejski system bezpieczeństwa. Warszawa: Myśl Wojskowa, nr. 4, 1995
LIEDEL K. 2005. Terroryzm: znak naszych czasów. Warszawa, 2005
SZLACHTER D. 2009. Walka z Terroryzmem w Unii Europejskiej. Toruń: Wyd. Adam Marszałek, 2009
WOJNICZ L. 2011. Polityka Unii Europejskiej wobec terroryzmu. Toruń: Wyd. Adam Marszałek, 2011

ĽUDSKÁ RACIONALITA V KONTEXTE RIZIKA

HUMAN RATIONALITY IN THE CONTEXT OF RISK

Petra Ludviková¹

ABSTRACT

Security risk is one of the most common terms in the current security-related literature. Interpreting the notion of risk is the content of political discussions that prefer the interests and views of individual subjects and less turn to professional considerations. The author wants to contribute to the discussion, in particular by highlighting the sociological and psychological aspects of risk understanding in the context of human rationality. In dealing with the issue, the author was inspired by Anthony Downs's insight into the existence of human rationality and its impact on political decisions and in the context of security risks.

Key words: security, risk, security risk, human rationality, political decision making

Úvod

Bezpečnostné riziko patrí k frekventovaným pojmom v súčasnej literatúre zaoberajúcej sa bezpečnostnou problematikou. Interpretácia pojmu riziko je obsahom politických diskusií, ktoré preferujú záujmy a pohľady jednotlivých subjektov a menej sa obracajú k odborným hľadiskám. Autor chce prispieť do diskusie predovšetkým zvýraznením sociologického a psychologického aspektu chápania rizika v kontexte ľudskej racionality. Pri spracovaní problematiky bol pre autora inšpiratívny pohľad Anthonyho Downsa na existenciu ľudskej racionality a jej vplyvu na politické rozhodnutia aj v kontexte bezpečnostných rizík.

1 Pojem riziko

Najširšia definícia pojmu riziko hovorí, že ide o všeobecnú teóriu, ktorá je rozpracovaná vo viacerých vedných odboroch. Existuje množstvo teoretických prác, ktoré komplexným spôsobom pristupujú k charakteristike rizika. V súčasnosti sa v oblasti výskumu rizika kladie dôraz aj na skúmanie väzieb k podobným pojmom a fenoménom. **J. Sinay** pri vymedzení rizika vychádza z nebezpečenstva, ktoré charakterizuje ako jav ľubovoľnej ľudskej činnosti, ktorá môže mať negatívne dôsledky. Podobne ako Sinay aj **J. Mikolaj** vychádza z premisy, že riziko predstavuje určité nebezpečenstvo a za najvýznamnejšiu

¹ Petra Ludviková, Ing. Mgr., externá doktorandka, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, petra.ludvikova@gmail.com.

príčinu rizikového konania považuje neurčitosť prostredia. „*Akákoľvek ľudská činnosť je vždy spojená s určitou mierou rizika. Riziko považuje za sprievodný znak každého rozhodnutia. Podstata rizika spočíva v neurčitosti konania subjektu a jeho stupeň vyjadruje aj mieru rizika.*“ (Škvrnda, 2002, s. 82) Závery teoretickej koncepcie rizika J. Mikolaja v spojení s analýzou rozhodovacej činnosti v kontexte racionality, ktorá poukazuje na jej neurčitosť, sa výrazne premietajú do oblasti bezpečnosti.

V súčasnosti existujú dva pohľady na bezpečnostné štúdia. Tradičný pohľad nazerá na bezpečnosť v zásade ako na vojenský fenomén a moderná perspektíva, ktorá rozširuje oblasť bezpečnosti a rozdeľuje ju na sektor vojenský, ekonomický, spoločenský, politický či environmentálny. Bezpečnosť v tomto ponímaní nie je len vojenským fenoménom. O rozvoj sektorového prístupu sa postarala najmä Kodanská škola, ktorá zdôraznila rozdiely medzi subjektívnym a objektívnym chápaním bezpečnosti. Subjektívna hrozba predstavuje vnímanie nejakého javu ako reálnej hrozby zatiaľ čo objektívna hrozba skutočne existuje. Politické konanie a rozhodovanie je vždy determinované vnímaním hrozieb alebo pocitu existencie bezpečnosti či istoty. Jednotlivci vyhodnocujú a spracúvajú množstvo informácií, na základe čoho vyhodnocujú situáciu ako bezpečnú alebo s pocitom hrozby. Pocit ohrozenia, ktorý kategorizujeme ako subjektívny pocit, vplýva na rozhodnutia v politickom kontexte. V rámci subjektívneho chápania bezpečnosti sa v ďalšej časti venujeme ľudskej racionalite ako fenoménu, ktorý ovplyvňuje politické rozhodovanie.

2 Ľudská racionalita v kontexte rizika

Predstava, že racionálne konanie tvorí filozofický základ pre vysvetlenie existencie rizík prichádza v troch úrovniach abstrakcie. V najširšej podobe hovorí, že jednotlivci sú schopní konať strategicky, sú zameraní na cieľ, majú k dispozícii možnosť výberu zvolených prostriedkov či akcií na dosiahnutie svojho cieľa. Tento prístup je s výnimkou postmoderných teórií považovaný za samozrejmosť. Racionálne konanie je nielen možné, ale tvorí základ ľudského konania.

Druhá rafinovanejšia verzia racionálneho konania je nazývaná *paradigma racionálneho aktéra (Rational Actor Paradigm)*. Ide o všeobecnú teóriu ľudskej činnosti, ktorá vytvára celý rad ďalších konkrétnych tvrdení. Množstvo teórií o riziku a neistote je založených práve na predpokladoch tejto teórie. Predpoklady sú založené na ľudskom konaní, ktoré je založené na individuálnych rozhodnutiach. Medzi najdôležitejšie patria:

- atomistický pohľad na racionalitu – všetky akcie a rozhodnutia sú obmedzené na individuálne rozhodnutia

- analytická separovateľnosť prostriedkov a cieľov – jednotlivci a inštitúcie rozlišujú medzi cieľmi a prostriedkami na dosiahnutie týchto cieľov
- motivácia k dosiahnutiu cieľa – jednotlivci sú motivovaní presadzovať vlastné ciele pri výbere možnosti rozhodovania
- maximalizácia a optimalizácia individuálnych užitočností – jednotlivci si vyberajú najvhodnejší postup na dosiahnutie cieľa
- existencia vedomosti o potenciálnych výsledkoch
- existencia ľudských preferencií
- predvídateľnosť ľudského konania, ak sú známe preferencie a subjektívne poznatky. (Renn et al, 2001)

Tento súbor základných predpokladov spojených s individuálnym správaním sa tiež extrapoluje na situácie kolektívneho rozhodovania a kolektívneho vplyvu rozhodnutí. Tieto situácie sa vzťahujú na tri skupiny javov:

- na ľudské činnosti, ktoré znižujú alebo zvyšujú potenciál pre činnosti druhých
- na množstvo racionálnych individuálnych akcií, ktoré vytvárajú spoločenské štruktúry, ako sú trhy alebo politické inštitúcie, ktorých súhrnný efekt zabezpečuje predvídateľnosť a konzistenciu aj v prípade, že neexistuje kolektívna vôľa
- na akcie, ktoré sú implementované viac ako jedným aktérom, alebo inými formami činnosti, ktoré majú interaktívne účinky medzi jednotlivými činnosťami. (Renn et al, 2001)

Pojem racionalita má viacero významov v závislosti od kontextu a rôznych konštatovaní. Rozoznávame racionalitu človeka v kontraste s racionalitou interpretácie, existuje racionalita dôkazu a zároveň racionalita presvedčenia, taktiež rozoznávame racionalitu tradície a racionálnu kritiku tradície. Racionalizmus a racionalisti môžu byť racionálni alebo iracionálni. Význam a pochopenie racionality si vyžaduje pochopenie situácie a okolností, v ktorých racionalitu skúmame. (Nardin, 2015)

Nardin (2015) ponúka tri pohľady na racionalitu, ktoré sú obzvlášť dôležité pri premýšľaní o politike v modernom svete – ekonomický, morálny a historický. Tieto názory je možné nájsť v tradičných teóriách politického myslenia v rôznych kontextoch, pričom teoretici z viacerých oblastí sa snažili pochopiť politické rozhodnutia, argumenty a postupy pri tvorbe rozhodnutí v politike.

Ekonomické chápanie racionality vysvetľuje pojem prostredníctvom utilitarizmu alebo teórie racionálnej voľby. Predpokladá, že racionalita sa dá kvantifikovať a merať prostredníctvom nákladov a prínosov, ide teda o tzv. *inštrumentálnu racionalitu*. Druhé chápanie racionality zachytáva etické obavy a je dôsledkom všeobecných zásad správneho konania. Politické zdôvodnenie sa

týka princípov práva, ktoré sú univerzálne a vzťahujú sa na všetkých. Ak je ekonomická racionalita inštrumentálna, morálna racionalita je považovaná za iracionálnu.

Historický pohľad na chápanie racionality zdôrazňuje význam kultúry a tradície. To čo sa považuje za racionálne sa môže preukázať v priebehu času ako iracionálne a zároveň racionálne v jednej kultúre môže byť iracionálne v inej spoločnosti. Neexistujú žiadne morálne nadčasové princípy, a preto historické chápanie racionality nie je univerzálne.

Súčasný empirický skúmanie racionality bolo počas dejín sprevádzané najmä filozofickými úvahami. Neskoršie empirické vedecké štúdie predstavujú komplexný interdisciplinárny prístup k skúmanému predmetu.

Pod racionalitou sa najčastejšie rozumie uplatňovanie rozumu alebo predpoklad na to, pričom sa vychádza z tvrdenia, že človek je živočíchom rozumným a od zvierat sa odlišuje tým, že používa rozum. Ak sa bližšie pozrieme na to, čo znamená uplatňovanie rozumu, zistíme, že skúmanie racionality nie je vôbec ľahkou úlohou.

Racionalitu je možné chápať ako spôsob, akým ľudia prichádzajú k záverom, keď zámerne uvažujú a vedome alebo nevedome pritom používajú určité pravidlá správneho usudzovania. Prejavom racionality by mal byť súlad medzi presvedčeniami a dôvodmi pre tieto presvedčenia a podobne súlad medzi konaním a dôvodmi konania. (Slavkovský, 2013)

Novoveká filozofia nazerá na racionalitu ako na abstraktnú, všeobecnú vlastnosť človeka. Dialektický materializmus poníma racionalitu ako historicky podmienený systém, ktorý sa rozvíja v istom sociálno-kultúrnom kontexte. **Karl Popper** tvrdí, že racionálne sú iba tie druhy poznatkov, ktoré je možné falzifikovať experimentom alebo teoretickou kritikou. Vo Weberovom ponímaní je racionalita ekonomickou kalkuláciou, ktorá určuje najvýhodnejšiu a najrentabilnejšiu stratégiu konania.

Pokusom o zhrnutie uvedených aspektov je definícia, ktorú uvádza **Jozef Piaček**: *Racionalita je "schopnosť človeka myslieť a konať na základe rozumných noriem; súlad medzi činnosťou a rozumovými pravidlami, ktorých zachovávanie je predpokladom dosiahnutia cieľa. Racionalitu chápeme ako relatívne stabilný súhrn pravidiel, noriem, štandardov a etalónov duchovnej a materiálnej činnosti, ako aj hodnôt, ktoré všeobecne prijímajú a jednoznačne chápu všetci členovia daného spoločenstva (sociálnej, profesijnej alebo etnickej skupiny, triedy, vrstvy atď.)."* (Slavkovský, 2013, s. 13)

Pod racionálnym rozhodovaním rozumieme rozhodovanie, ktoré sa riadi určitými princípmi, ktorých užitočnosť a správnosť je overená, a teda spĺňa kognitívne štandardy a kritériá. Racionalita správania predstavuje správanie, ktoré vedie k dosiahnutiu cieľa a je v súlade s hodnotami a očakávaniami jednotlivca. Nie je teda najpodstatnejšie to, či dané správanie je považované za rozumné, ale to či vedie k naplneniu želaného cieľa. (Bavolár, 2012)

Racionalita ľudského rozhodovania je často krát chápaná a charakterizovaná ako sebecké rozhodovanie, ktoré je zamerané na maximalizáciu vlastného úžitku či prospechu. O tento predpoklad racionality sa opierali ekonómovia pri predpovedaní „najlepšieho“ rozhodnutia, pričom na jednotlivca nazerali ako na čiernu skrinku, ktorej fungovanie nie je možné pochopiť, no platia v nej však predpoklady úplnej racionality, úplného egoizmu a úplnej informovanosti. Tento koncept poznáme pod názvom *homo economicus*.² (Bavolár, 2012)

Downsova teória racionálnej voľby tvrdí, že konanie je racionálne, pokiaľ dosahuje politický, ekonomický či iný cieľ a to tak, že zisk preváži náklady. Vychádzajúc z Downsovej teórie, z hľadiska racionality je každý jednotlivec egoistický a racionálne správanie je riadené s cieľom dosiahnuť vlastný záujem. Racionálny jednotlivec koná na základe analýzy úžitku a rozhoduje sa pre alternatívu, ktorá mu poskytne najväčší úžitok. Pri svojom rozhodovaní taktiež zohľadňuje pravdepodobnosť výhry a náklady súvisiace s voľbou. (Downs, 1957)

Záver

Modely rozhodovania, ktoré skúmajú ľudskú racionalitu aj v kontexte rizika a bezpečnosti sú najčastejšie postavené na základe ekonomických teórií. Vychádzajú z konceptu človeka ekonomického, a teda určitého modelu ľudskej prirodzenosti, ktorý kladie dôraz na vlastný záujem a egoistické materiálne uspokojenie, ktoré je možné merať na základe úžitku. V tomto procese musia existovať jasne definované ciele, ktoré jednotlivci sledujú. Modely rozhodovania vychádzajúce z konceptu racionality upriamujú svoju pozornosť na jednotlivca, ktorý hlasuje inštrumentálne, bez akýchkoľvek citových väzieb či historických návykov. Prostredníctvom tejto voľby voliči dosahujú určitý cieľ.

Literatúra:

BAVOLÁR, J. 2012. *Úvod do psychológie rozhodovania*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012. 113 s. ISBN 978-80-7097-901-3.

BLAIS, A. 2000. *To vote or not to vote. The merits and Limits of Rational Choice Theory*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2000. 208 s. ISBN 978-0822957348.

² *Homo economicus* – ekonomický človek je vymedzovaný ako vymyslená abstraktná bytosť, chovajúca sa tak, aby maximalizovala svoj individuálny úžitok pri existencii rôznych obmedzení (napr. spotrebiteľ je obmedzený výškou príjmu, cenami komodít, časom a pod.). Ak subjekt sleduje cieľ v podobe maximalizácie úžitku, potom koná racionálne. (Sirúček, 1997, s.12)

- BUZAN, B. a kol. 2005. *Bezpečnosť, nový rámec pro analýzu*. Praha: Centrum strategických štúdií, 2005. 270 s. ISBN 80-903333-6-2.
- DOWNS, A. 1997. *The Economic Theory of Democracy*. New York : Harper Collins, 1997. 310 s. ISBN 0060417501 9780060417505.
- HASTIE, R., DAWES, R. M. 2009. *Rational Chice in an Uncertain World: The Psychology of Judgement and Decision Making*. New York: Harcourt Brace
- Jovanovich, 2009. 392 s. ISBN 978-1412959032.
- JAEGGER, C. C. et al. 2001. *Risk, Uncertainty and Rational Action*. New York: Earthscan, 2001. 320 s. ISBN 978-1-85383-762-3.
- LASICOVÁ, J. 2006. *Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2006. 162 s. ISBN 80-8083-352-4.
- NARDIN, T. 2015. Rationality in politics and its limits. In *Global Discourse*, vol. 5, no. 2, s. 177 – 190. ISSN 2043 – 7897. Dostupné online: <https://doi.org/10.1080/23269995.2015.1018693>
- SLAVKOVSKÝ, A. 2013. *Racionalita a ľudská kognícia*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013. 86 s. ISBN 978-80-8082-646-8.
- SHRADER-FRECHETTE, K. S. 1992. *Risk and Rationality: Philosophical Foundations for Populist Reforms*. Berkeley: University of California Press, 1992. 272 s. ISBN 978-0520072893.
- ŠKVRNDA, F. 2002. Vybrané sociologické aspekty bezpečnostných rizík. Príspevok do diskusie o chápaní pojmu. In *Mezinárodní vztahy*. 2002, vol. 37, no 2, s. 81 – 88. ISSN 0302-0844.
- RENN, O. et al, 2001. The Rational Actor Paradigm in Risk Theories: Analysis and Critique. In Cohen, M. J. *Risk in modern age: social theory, science, and environmental decision-making*. New York: Palgrave, 2001. ISBN 780333726396.

GLOBALNÝ TERORIZMUS 21. STOROČIA*

GLOBAL TERRORISM OF THE 21ST CENTURY

Ján Marek¹ - Pavel Bučka²

ABSTRACT

Development in the 21st century shows that it is necessary to exert a long-term and systematic efforts aimed at the continuous narrowing of global terrorism. This is about political solutions, which do not bring immediate results and require a longer period of time. In the long run, however, these solutions could be better and more effective than military solutions. Other necessary steps lead through the elimination of poverty in the world, which is one of the most common arguments for the recruitment into the terrorist organization and in obtaining the support of the broad masses in the Islamic world.

Key words: systematic efforts, global terrorism, terrorist organization, Islamic world

Úvod

Na súčasný globálny terorizmus sa nedá nájsť univerzálny všeliak, ktorý by tento problém vyriešil. Najvážnejší spor sa týka pomeru medzi vojenskými a nevojenskými metódami a prostriedkami. Doterajší vývoj ukázal, že vojenské riešenia môžu byť rýchle a môžu priniesť okamžité výsledky. Účinnosť týchto riešení je krátkodobá a nie je to cesta k odstráneniu základných príčin súčasného terorizmu. Obmedzenú účinnosť majú aj plošné, všeobecné riešenia, pretože jednotlivé krajiny sa od seba líšia a to potom vplýva na nevyhnutnosť diferencovaného prístupu.

Vývoj v 21. storočí ukazuje, že je treba vynakladať dlhodobé a systematické úsilie zamerané na sústavné zužovanie dnešného globálneho terorizmu. Ide o politické riešenia, ktoré neprinášajú okamžité výsledky, vyžadujú dlhší čas. Z dlhodobého hľadiska by však tieto riešenia mohli byť prospešnejšie a účinnejšie ako vojenské riešenia (Fortna, 2015). Ďalšie nevyhnuté kroky vedú cez odstraňovanie biedy vo svete, ktorá je jedným z najčastejších argumentov pri náboře do teroristických organizácií a pri získavaní podpory širokých mas v islamskom svete.

* Práca prezentovaná v tomto príspevku bola podporená z projektu „Analýza faktorov ovplyvňujúcich efektivitu výcviku PrV OS SR v jeho jednotlivých fázach a profesijné využitie vojakov OS SR v bojových a nebojových operáciách.“ (výskumný projekt Š6-2017).

¹ Ján Marek, Ing., externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 03106 Liptovský Mikuláš 6, jan.marek@aos.sk.

² Pavel Bučka, doc. Ing. CSc., Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémie ozbrojených síl, gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 03106 Liptovský Mikuláš 6, pavel.bucka@aos.sk.

Dlhodobé pôsobenie je jedným z nevyhnutných predpokladov na zmiernenie hrozby globálneho terorizmu. Nie je však jednoznačnou zárukou okamžitého skončovania s touto závažnou a naliehavou hrozbou. Aj po vyriešení všetkých naakumulovaných problémov môže terorizmus aj naďalej pôsobiť (Faimau, 2013). Bude sa však musieť vyrovnávať s citelným zúžením základne svojich stúpencov a s neustálym zužovaním možností náboru nových bojovníkov.

Pri riešení naliehavej hrozby globálneho terorizmu sa doposiaľ vyhranili dva základné prístupy, z ktorých každý má prednosti, ale taktiež väčšie alebo menšie nedostatky. Prvým prístupom je vojna proti terorizmu, druhým je boj alebo kampaň proti tejto aktuálnej bezpečnostnej hrozbe (Halibožek et al., 2008). Oba tieto prístupy sa môžu navzájom dobre dopĺňať, ale zároveň sú medzi nimi výrazné rozdiely.

1 Vojna proti globálnemu terorizmu

Tento prístup kladie dôraz na vojenské nástroje a metódy boja, vďaka ktorým je možné veľmi rýchlo a účinne ničiť armády diktátorských štátov a následne potom tieto režimy bez problémov zvrhnúť. Je to predovšetkým technologická stránka spočívajúca vo využívaní vojenských schopností vyspelých armád. Ako základ sa javia nové taktické prístupy s novými presne navádzanými zbraňami. Vďaka týmto technológiám je možné dosahovať vojenských cieľov bez priameho násillia na civilistoch.

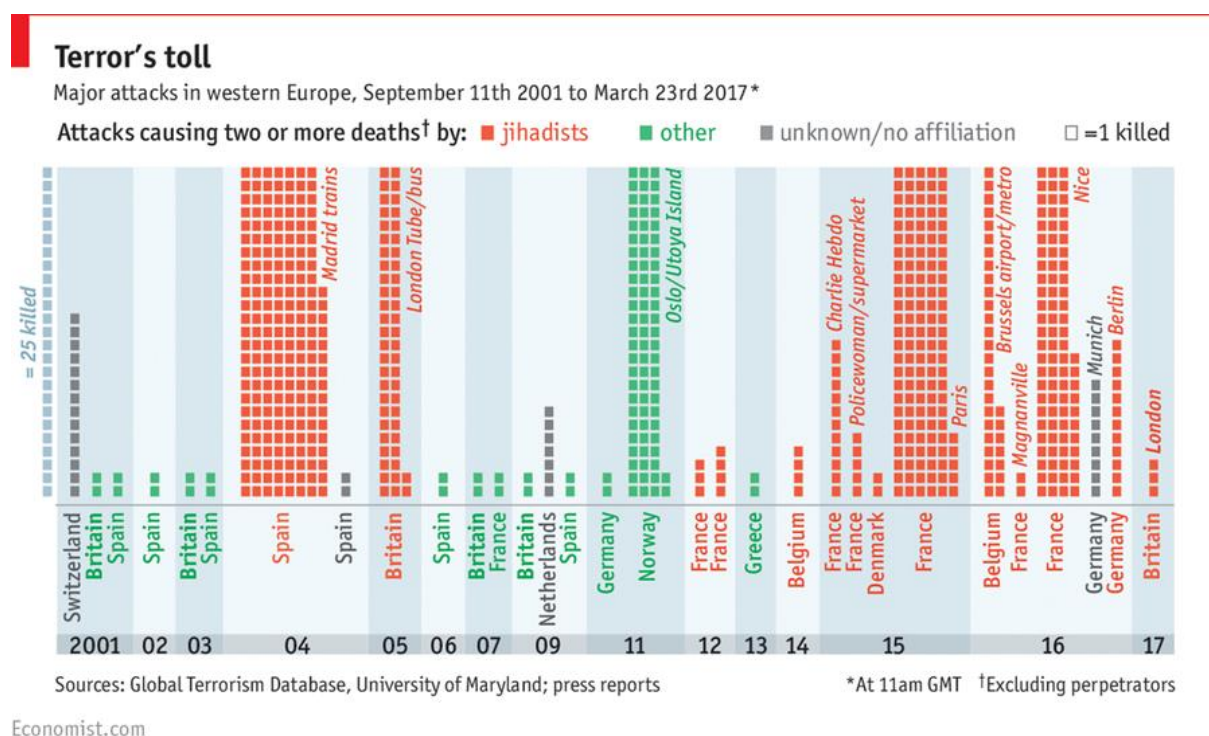
Veľké očakávania vychádzajú zo skutočnosti, že americká armáda je naďalej najvyspelejšou pri uplatňovaní revolúcie vo vojenstve. Vyniká schopnosťou zasadzovať presné a zničujúce údery na veľkú vzdialenosť, po ktorom sa nepriateľské vojsko zrúti ešte skôr, než vôbec uvidí svojho protivníka (Sinclair, Antonius, 2012). Vďaka tejto schopnosti môžu USA uskutočňovať koncepciu „*preemptive wars*“ a „*regime change policy*“.

Vojna proti terorizmu však má aj svoje slabiny. Prvá z nich je daná tým, že je to priama, vo všetkých smeroch vojenská odpoveď na nepriamu stratégiu. Vojnové riešenie znamená boj proti konkrétnemu štátu či koalícii, ale terorizmus sa nestotožňuje so žiadnym štátom ani koalíciou. Pre jeho charakteristiku je veľmi často používaná metafora, že je rýchle sa sťahujúcim mrakom a že nerešpektuje žiadne hranice. Druhá slabina sa prejavuje tým, že nesporný vojenský úspech vyvoláva negatívne odpovede: na vojenskú ranu obdržanú na jednom mieste odpovedá globálny terorizmus zákernými útokmi celkom inde, ako napr. Madrid, Londýn, Berlín, Paríž, Brusel, znázornené na obrázku č. 1. V uvedených prípadoch boli stovky mŕtvych a ranených na strane bezbranného a celkom nevinného civilného obyvateľstva.

Krutá iracká skúsenosť veľmi varovne ukázala na to, že vojna proti terorizmu môže mať, rovnako ako terorizmus, proti ktorému je vedená, tak chcené ako aj nechcené účinky. Ukázalo sa, že každý represívny zásah

podporuje teroristov, pretože im pomáha držať pozíciu obetí globalizácie a na tomto základe potom ďalej rozširovať základňu svojich stúpencov a podporovateľov. Vojny v Iraku dali teroristom významné výhody, ktoré využívajú proti modernému západnému svetu. Vojny im ponúkli nové zdôvodnenie boja, vytvorili útočisko ako dôsledok povojnového neporiadku a tiež ponúkli vyhľadávané cvičisko (White, 2016). Taktiež im bola daná možnosť, aby každý atentát s veľkým počtom obetí vydávali za ďalší neúspech symetrickej a nákladnej vojny západného sveta proti terorizmu. Súčasne sa potvrdilo, že zničenie terorizmu vojenskou cestou je nedosiahnuteľným cieľom.

Obrázok č. 1: Obete teroristických útokov v Európe (2001-2017).

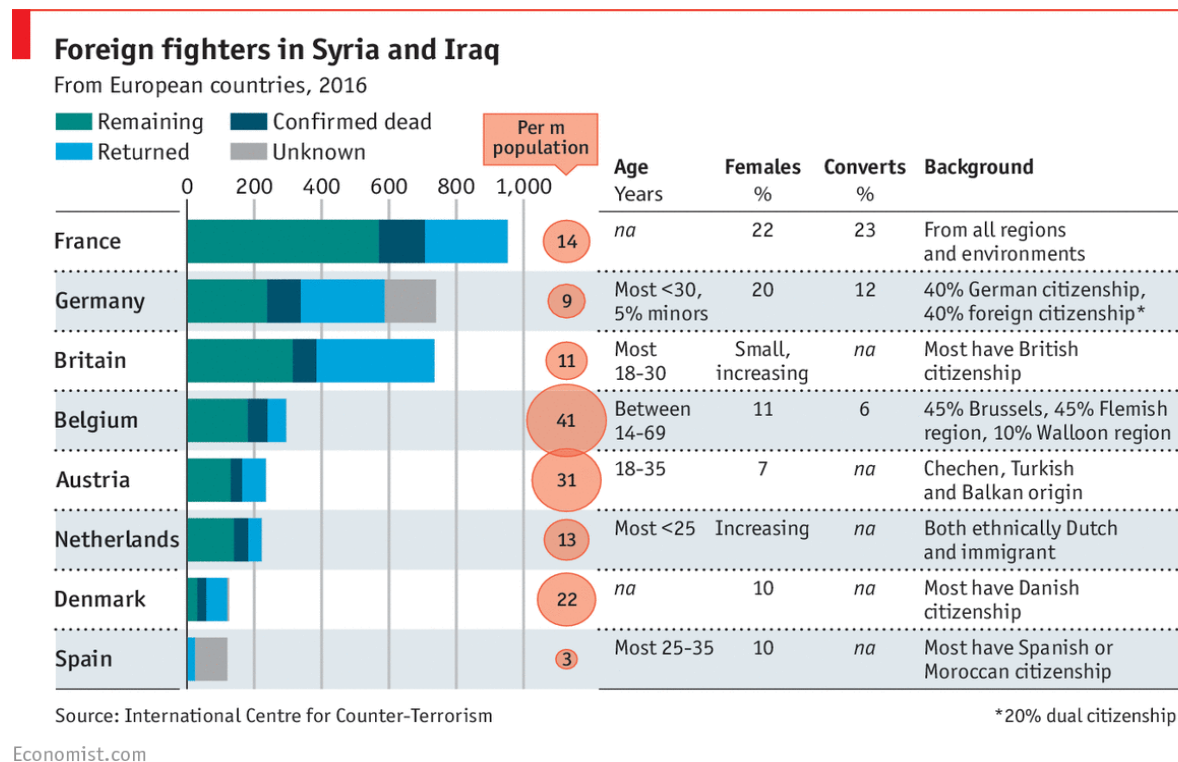

Zdroj: www.reddit.com/r/europe/comments/613fla/major_attacks_in_western_europe_sep_11_2001_to/

Pripomenutie pozitívnych aj negatívnych stránok ukazuje, že vojna proti terorizmu má z hľadiska ďalšieho vývoja boja proti tejto naliehavej hrozbe kontroverznú bilanciu. Na jednej strane bola vojna dokonale naplánovaná, riadená a vykonaná. Skončila jednoznačným víťazstvom. Na druhej strane je z vojenského hľadiska vojna proti terorizmu považovaná za strategickú chybu, pretože otvára tzv. druhý front boja s globálnym terorizmom. Teroristi krutým spôsobom zabíjajú všetkých, ktorých považujú za zradcov a kolaborantov, pretože spolupracujú s vojakmi okupačných mocností, označovaných za „križiakov“. Do oblasti vojenských konfliktov sa sťahujú násilníci a extrémisti z ďalších krajín islamského civilizačného okruhu (Ruthven, Nanji, 2017).

Nemilosrdne likvidujú obyvateľstvo, politikov, vojakov, policajtov atď., tak ako je znázornené na obrázku č. 2.

Obrázok č. 2: Zahraniční bojovníci z Európy bojujúci v Sýrii a Iraku.

Zdroj: <https://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2016/04/daily-chart-2>

Vojna sa stala ústredným problémom, pretože spustila logiku totálneho boja proti západu. Dokonca sa dá predpokladať, že teroristi by mohli vyvolať snahy o rozpútania gerilovej vojny na globálnej úrovni, cieľom ktorej by bolo potrestať Ameriku a jej partnerov za to, ako zasahujú do záležitostí islamských krajín. Západný svet by mal zvážiť riziká spojené s víťazstvom a nebezpečenstvo plynúceho z možného neúspechu.

2 Boj proti globálnemu terorizmu

Boj proti terorizmu možno chápať ako dlhodobé pôsobenie, pri ktorom sa v najväčšom možnom rozsahu používajú nevojenské prostriedky a nástroje, hlavne politické, diplomatické a ekonomické. Hlavný dôraz sa kladie na skutočné preventívne pôsobenie, na odstraňovanie negatívnych javov, ktorými teroristi zdôvodňujú svoje útoky a tým získavajú sympatie a podporu moslimov žijúcich v politickej aj hospodárskej biede (Schwenkenbecher, 2012). Vojenské zásahy sa v rámci boja proti terorizmu nevylučujú, ale počíta sa s nimi ako s najkrajnejším riešením. Medzi základné atribúty boja proti terorizmu môžeme zaradiť:

- dôveru spoločnosti v rozhodovací proces;
- dôveru spoločnosti v údaje spravodajských služieb, z ktorých vychádzajú politické rozhodnutia;
- každá operácia v rámci boja proti terorizmu musí rešpektovať právny rámec;
- pevnou súčasťou boja proti terorizmu musí byť riešenie tých problémov, z ktorých terorizmus ako taký pochádza.

Na rozdiel od koncepcie vojny proti terorizmu sa v koncepte boja proti terorizmu kladie dôraz na zisťovanie koreňov a príčin súčasného terorizmu a na preventívnu stratégiu (The illusion of war..., 2012). Tento prístup síce neznamená kategorické vylúčenie vojenských zásahov, ale považuje ich až za najkrajnejšie riešenie, ktoré by malo nasledovať až po vyčerpaní všetkých nevojenských možností a opatrení.

Taktiež tento prístup má svoje slabé stránky. Aj pre neho je nevýhodou neurčitosť súčasného globálneho terorizmu, jeho charakter nestáleho, večne sa pohybujúceho mraku. Ani tento prístup neprináša okamžité riešenia, vyžaduje dlhší čas a veľké investície, a to ako pri hľadaní koreňov súčasného terorizmu, tak i pri hľadaní preventívnych nevojenských riešení. Najvážnejšou výhradou na adresu konceptu sa javí skutočnosť, že prípadné pozitívne reakcie na politické argumenty sú akési „*novodobé upokojenia*“, ustupovanie zlu. Do popredia prichádza aj myšlienka že odmietanie akejkoľvek zmeny len preto, že ich požadujú teroristi, znamená nechať im možnosť, aby ďalej diktovali svoje politické požiadavky (Eviarat, 2017).

Dôraz na boj proti terorizmu má v porovnaní s vojnou proti terorizmu aj nesporné prednosti a silné stránky. Jeho klady sa odvíjajú od skutočnosti, že nie je priamou odpoveďou na nepriamu stratégiu. V dôsledku toho je omnoho menej konzervatívny ako vojenské zásahy. S tým súvisí aj jeho najväčšia prednosť - nevedie k radikalizácii a koncentrácii násilníkov a extrémistov na jednom mieste ako to je pri vojenských akciách. Neobmedzuje sa na následky a vonkajšie prejavy globálneho terorizmu, ale ide po jeho koreňoch a základných príčinách, zameriava sa na hľadanie dlhodobých východísk a riešení.

3 Zameranie politického pôsobenia na globálny terorizmus

Hlavným cieľom je presvedčiť čo najširšie vrstvy moslimov, že dlhodobý boj proti globálnemu terorizmu nie je žiadnou kampaňou proti islamu (Shariatmadari, 2017). Ide naopak o pôsobenie zamerané proti tým silám, ktoré zneužívajú politické, ekonomické, sociálne a morálne problémy v islamskom svete.

Pri pôsobení na základňu nemôžeme očakávať rýchle, alebo dokonca okamžité výsledky. Naopak, pôjde o dlhodobé záležitosti zahrňujúce roky, alebo

desiatky rokov. Toto pôsobenie sa bude zameriavať na štyri hlavné roviny: ideové, ekonomické, sociálne a politické.

Základom by malo byť pôsobenie vychádzajúce z jasne vymedzených a všeobecne, celosvetovo prijatých noriem a hodnôt, ktoré sú v jasnom rozpore s terorizmom. Cieľom takto zameraného pôsobenia je priviesť moslimov k poznatku, že terorizmus môže byť len jednorazovým aktom pomsty, ale nie je dobrou cestou pre zlepšenie ich každodenného života, ani pre vyriešenie dlhodobo sa hromadiacich problémov. Ide teda o zavedenie takých princípov a pravidiel hry, kde terorizmus ako metóda presadzovania požiadaviek a záujmov moslimského sveta ide stále viac do úzadia.

Veľké úsilie sa musí zamerať na zlepšenie podmienok každodenného života v krajinách islamského sveta. Na prvom mieste stojí naplnenia záväzku, že najvyspelejšie krajiny sveta by mali každoročne venovať adekvátnu časť HDP na rozvojovú pomoc. Ide o to, aby sa pomoc poskytovala vo väčšom rozsahu ako doposiaľ a predovšetkým preventívne, nie až keď dôjde k eskalácii napätia a následnej vojne (Wahnich, 2016).

Neodkladnou úlohou je postupné dosahovanie cieľov, na naliehavosť ktorých neustále upozorňuje OSN. Predovšetkým by sa mal znížiť na polovicu počet ľudí, ktorí žijú v podmienkach chudoby a hladu. Mala by sa trvale zvyšovať vzdelanosť ľudí v chudobných krajinách a súčasne s tým znižovať úmrtnosť žien a detí. Musí sa účinne bojovať proti novodobým chorobám a pandémiám a zvyšovať starostlivosť o životné prostredie. Najväčším spoločným menovateľom týchto úloh je nastolenie skutočného partnerstva medzi bohatými a chudobnými krajinami a zvyšovanie investícií v najchudobnejších častiach sveta. Zdá sa, že to bude veľká výzva, pretože rozdiel medzi chudobnými a bohatými krajinami je priepastný a stále sa zväčšuje.

Najdôležitejšou rovinou je rovina politická, pretože globálny terorizmus je zámerne pripravovaným a politicky motivovaným násilím. Význam tejto roviny protiteroristického pôsobenia taktiež vychádza zo skutočnosti, že súčasní teroristi sa snažia o čo najväčšiu smrtiacu účinnosť svojich konaní. Účinná prevencia môže zachrániť tisíce ľudských životov a tým udržať sociálnu súdržnosť západných spoločností.

Dôležitým bude uznanie skutočnosti, že demokraciu nie je možné vnútiť z vonka, a že zvlášť kontraproduktívne môže byť ich nastoľovanie cestou vojenských intervencií. K zásadným úspechom môže viesť len dlhodobé a systematické pôsobenie z vnútra, hlavne postupnou transformáciou. Zároveň je nutné odstraňovať všetko čo je v islamskom svete vnímané ako nespravodlivosť.

4 Pohľad USA a EÚ na terorizmus

Terorizmus predstavuje spolu so šírením ZHN a s činnosťou diktátorských režimov, a tzv. zlyhávajúcich štátov, najväčšiu bezpečnostnú

hrozbu post konfrontačného obdobia. Základný rozdiel medzi USA a EÚ sa objavuje pri otázke, či má byť terorizmus posudzovaný ako zločin alebo ako forma vojny. Prvý prístup sa zameriava na potrestanie jednotlivcov, zatiaľ čo v druhom prístupe ide predovšetkým o potrestanie celých teroristických skupín. Posudzovanie terorizmu ako vojny svojho druhu vychádza z predpokladu, že neprítomnosť vojenskej odpovedi by mohla vyvolať dojem neschopnosti sa brániť a mohla by viesť teroristov ku stupňovaniu ich požiadaviek a násilností.

V diskusiách o prístupoch k terorizmu ako hrozbe sa objavili základné rozdiely medzi USA a spojencami z EÚ. Tie spočívajú v tom, že EÚ podceňuje nebezpečenstvo terorizmu, že nie je ochotná používať v boji proti tejto hrozbe vojenské prostriedky a že jej prístup je neadekvátny. Skutočnosť je však iná. EÚ hrozbu terorizmu nepodceňuje, ale má iný názor na prostriedky k jej eliminácii.

V boji proti terorizmu nie je nič jednoznačné. Na jednej strane sa ukázalo, že čisté vojenské akcie, s pozoruhodnou úspešnosťou môžu nakoniec priviesť teroristov k záveru, že ak chcú vyhrať, musia viesť ich budúce útoky ešte násilnejšie. Na druhej strane priniesli vojenské akcie veľa pozitívnych zmien v islamskom svete. Prvá skutočnosť dáva za pravdu európskym prístupom, druhá zas dáva za pravdu americkému prístupu. Pozitívne zmeny a prístupy sú do budúcnosti z hľadiska boja proti terorizmu záležitosťou dlhodobého charakteru (Arnold, 2011). Ani v prípade najpriaznivejšieho možného vývoja, nebude možné modely, ktoré sa vyvíjali v homogénnych spoločnostiach Európy a Ameriky niekoľko storočí, automaticky uplatňovať v etnicky a nábožensky rozdielnych spoločnostiach Stredného východu, Ázie a Afriky.

Záver

Terorizmus sa stal naliehavou hrozbou globálneho rozmeru. Z časového hľadiska nejde o krátkodobú hrozbu, ale predovšetkým o hrozbu dlhodobého charakteru. Ako hlavný pôvodca hrozby globálneho terorizmu budú naďalej pôsobiť celosvetové siete al-Kajdá a ISIL. Svoje útoky budú naďalej zdôvodňovať bojom proti okupácii islamských krajín alebo nutnosťou reagovať na ozbrojené konflikty medzi západom a islamským svetom. Páchatelia teroristických útokov budú regrutovať hlavne v európskych krajinách medzi mladými potomkami prisťahovalcov z islamského sveta, ktorí žijú na okraji spoločnosti, pripadajú si ako vydedenci procesu globalizácie a sú veľmi málo odolní voči extrémistickým názorom.

Väčšie šance na úspech ako vojna proti terorizmu má dlhodobý boj proti terorizmu, ktorý zahŕňa aj nevojenské roviny. Jeho hlavnými piliermi by vedľa presne uskutočňovaných vojenských akcií mohli byť hlavne spolupráca pri zhromažďovaní informácií a pri ich vyhodnocovaní, preventívna stratégia na koordináciu právnych a legislatívnych opatrení, riešenie ekonomických, sociálnych a politických problémov v rozvojovom a hlavne v islamskom svete. Dôležitým predpokladom úspešného boja proti terorizmu je diplomatické

vyriešenie ozbrojeného konfliktu v islamskom svete. Nedá sa predpokladať, že úspešná diplomacia dokáže odstrániť terorizmus raz a navždy, ale celkom určite dokáže zúžiť jeho manévrovací priestor.

Literatúra:

- ARNOLD, K. R., ed. 2011. *Anti-Immigration in the United States: A Historical Encyclopedia*. II. ABC-CLIO, LLC. 2011. 461 p. ISBN 978-0-313-37521-7.
- EVIATAR, D. 2017. *Is 'Terrorism' a War Crime Triable by Military Commission? Who Knows?*. Huffington Post. 2017.
- FAIMAU, G. 2013. *Socio-Cultural Construction of Recognition: The Discursive Representation of Islam and Muslims in the British Christian News Media*. Cambridge Scholars Publishing. 2013. 27 p. ISBN 978-1-4438-5104-6.
- FORTNA, Virginia Page. 2015. *Do Terrorists Win? Rebels' Use of Terrorism and Civil War Outcomes*. International Organization. 69 (3), 2016. p. 519–556.
- HALIBOZEK, E. P.; JONES, A., KOVACICH, G. L. 2008. *The corporate security professional's handbook on terrorism*. Elsevier (Butterworth-Heinemann). 2016. p. 4–5. ISBN 0-7506-8257-4.
- JAMES, P., FRIEDMAN, J. 2006. *Globalization and Violence. Vol. 3: Globalizing War and Intervention*. London: Sage Publications. 2006.
- RUTHVEN, M., NANJI, A. 2017. *Historical Atlas of Islam*. Harvard University Press. 2017. ISBN 978-0-674-01385-8.
- SCHWENKENBECHER, A. 2012. *Terrorism: A Philosophical Enquiry*. Palgrave Macmillan. 2012. 10 p. ISBN 978-0-230-36398-4.
- SHARIATMADARI, D. 2017. *Is it time to stop using the word 'terrorist'?* the Guardian. 2017.
- SINCLAIR, S. J., ANTONIUS, D. 2012. *The Psychology of Terrorism Fears*. Oxford University Press, USA. 2012. 14 p. ISBN 978-0-19-538811-4.
- WAHNICH, S. 2016. *In Defence of the Terror: Liberty or Death in the French Revolution*. Verso. 2016. 108 p. ISBN 978-1-78478-202-3.
- WHITE, J.R. 2016. *Terrorism and Homeland Security*. Cengage Learning. 2016. 3 p. ISBN 978-1-305-63377-3.
- The Illusion of War: Is Terrorism a Criminal Act or an Act of War?* Mackenzie Institute. 2017.
- www.reddit.com/r/europe/comments/613fla/major_attacks_in_western_europe_sep_11_2001_to/
- <https://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2016/04/daily-chart-2>

NÁSILIE V MODERNEJ SPOLOČNOSTI AKO METAFORA INTOLERANCIE, JEHO PRÍČINY A HISTORICKÉ ZDROJE

VIOLENCE IN A MODERN SOCIETY AS A METAPHOR OF INTOLERANCE, ITS CAUSES AND HISTORICAL SOURCES

Veronika Marenčinová¹

ABSTRACT

In the first two decades of the 20th century, other processes of democratic transition are taking place, not only in the European space. Despite of the optimistic visions of transition-related development, society is again and again confronted with manifestations of violence in different forms and takes place not only in conflict regions, but also in stabilized countries. Violence is a permanent problem of the society. Structural, institutional, gender, ethnic, cultural or other types always have only one cause - intolerance, the inability to perceive difference as a modification, as an integral part of humanity. The aim of the paper is to analyze the forms of intolerance in various forms of violence so it is possible to predict the tools for its elimination.

Key words: tolerance, intolerance, violence, tools of violence elimination, women, Istanbul Convention, gender

*„Hypotetické právo netolerancie je absurdné a barbarské. Je to právo tigrov, nie, dokonca je ešte horšie, lebo tiger poľuje, ale my sa ničíme kvôli paragrafom. Každý občan má mať právo slobodne nasledovať vlastný rozum, ale musí pri tom rešpektovať zvyklosti svojej vlasti a nerušiť verejný poriadok...“
(Voltaire – Rozum a tolerancia, 1673)*

Úvod

Termín násilie patrí k tým, ktoré sa nazývajú polysémantické. Sémantita je tá časť vednej disciplíny semiotiky, ktorá študuje znaky a systémy znakov ako prostriedky vyjadrovania zmyslu, t. j. výpovedného obsahu. Hoci semiotika je pomerne novou vednou disciplínou v rámci ďalších vedných disciplín (metalogika, analytická filozofia, informatika)², jej osnova, najmä v súvislosti so sémantikou, je zreteľná už v antike, poznáme ju ako *hermeneu* – *techné*, Aristotelovu *hermeneutiku*³.

¹ Veronika Marenčinová, PhDr. externá doktorandka, Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 03106 Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, weron0605@gmail.com.

² Moderné delenie vedných disciplín vníma semiotika širšie ako klasické jazykovedy. Prispel k tomu najmä rozvoj informatiky (pozn. autorky).

³ *Hermeneu* – *techné*, hermeneutika je u Aristotela významná metodológia, súčasť a doplnok analýzy. Znamená taký metodologický postup, pri ktorom sa môže analýza sústreďovať aj na

Polysémantia (tiež aj polysémia)⁴ znamená, že ak je používaný termín – my hovoríme o násilí – použitý samostatne, bez adjektíva, či bez iných jazykových druhov, ktoré ho môžu upresniť, môže mať rozličný zmysel a význam. Škála je taká široká, že termín násilie môže znamenať čokoľvek. Preto je nevyhnutné, tak ako aj v iných termínoch týkajúcich sa výskumu bezpečnosti, vyvinúť snahu o jasný terminologický úzus tak, že si na začiatku analýzy vytvoríme konceptuálny rámec termínu násilie. Je to potrebné najmä z dvoch dôvodov: prvým je aktuálna potreba modernej vedy očistiť odbornú terminológiu od heterologických predikátov, ktoré skresľujú úlohy aj výsledky analýzy a sú zavinené nesprávnou, alebo zanedbanou metodológiou. Druhý dôvod súvisí najmä so spoločenským vývojom. Všetky typy bezpečnostného výskumu vždy súviseli a aj dnes súvisia so zmenami bezpečnostnej agendy (Nečas, Ušiak, 2010). V súčasnosti je jednou z relevantných tém výskumu aj násilie v rôznych súvislostiach. Dominuje však násilie spájané so zneužívaním ľudských bytostí, najmä detí a žien. Aj v odbornej literatúre sa veľmi často násilie reflektuje najmä v spojení s touto problematikou, zaoberá sa ňou množstvo organizácií tretieho sektora, je významnou agendou ľudsko – právnych a feministických hnutí. Akoby sa však zabúdalo na to, že násilie je historický fenomén, pri skúmaní ktorého treba vychádzať z definovania ďalších súvisiacich pojmov, akými sú napr. nátlak, agresia a najmä intolerancia. Každý bádateľ sa potom dostane k zisteniu, že táto agenda je trvalou súčasťou vývinu ľudskej civilizácie.

1 Intolerancia

Intolerancia má mnoho definícií, záleží na uhle pohľadu a vedeckej disciplíne, ktorou ju skúmame. V slovenskom jazyku jej zodpovedá termín neznášanlivosť. Základná definícia znie, že intolerancia je neschopnosť ľudskej bytosti potlačiť u iných presvedčenie, názory, morálne kritériá a ich prejavy, keď ich považuje za (sebe)škodlivé, až nebezpečné (Brugger, 1994). Tento postoj je vlastný celej ľudskej spoločnosti a môže sa transformovať na skupiny, kmene, klany, etniká, národy. Teoretici sa zhodujú, že má biologickú a antropologickú podstatu, je súčasťou bytostnej výbavy človeka ako jeden z nástrojov prežitia. Každá vedomá intolerancia je však obhajovaným vzorom viery, potrieb a hodnôt, ktorý vzniká vývojom, ale samozrejme môže patriť podriadenej skupine rovnako, ako skupine sociálne dominantnej. Delenie na dve alebo viaceré skupiny je tiež súčasťou spoločnosti od jej najrannejších štádií. Intolerancia obsahuje viaceré paradoxné kategórie. Je určitou diagnostikou,

iné - vedľajšie výskumné línie, neplatí tu striktné určenie hlavného predmetu skúmania. V modernej vede túto metódu najviac využíva právna veda, ale veľmi užitočná je aj pri skúmaní bezpečnosti (Ušiak, Lasicová, 2012).

⁴ Oba termíny sú rovnocenné, záleží to však od pravidiel jednotlivých jazykov (pozn. autorky).

ktorá upozorňuje na varovné príznaky, možnosti vzniku násilia – od verbálneho po fyzické, až civilizačné. Intolerancia tiež slúži ako nástroj na vymedzovanie teritória. Intolerancia pôsobí ako programová sugescia pre aktívne fungovanie prijatých vzorcov a postojov vo vzťahu k „my a oni“ v pravekých spoločnostiach. Postupne je sugescia nahradzovaná náboženstvom, doktrínami a ideológiami. Prvky sugescie si však zachováva až do súčasnosti. Veda to vysvetľuje ako jeden z historicko-civilizačných reliktov, akými sú napríklad strach z neznámeho, strach zo smrti a i. (Geertz, 2000).

Intolerancia neuznáva právo na omyl práve preto, že jej podstata je existenciálna. Ďalším kontroverzným postulátom intolerancie je, že v podstate si nezakladá na nutnosti individuálnej autority, ale funguje na princípe bezvýhradne prijatej skupinovej akceptácie. Takto „skupinovo“ teda určuje aj hranice tolerance a intolerancie. Smerovanie k masovosti, až davovej hystérii je typické pre sociálne ruptúry, v ktorých sa prehodnocovali platné hodnotové systémy, nehľadal sa však kompromis, či konsenzus medzi slabým a novým, ale intolerancia sa riešila nátlakom, agresiou, násilím.

Napriek tomu boli intolerančné praktiky úspešné. Dôvodom bola vysoká akceptácia aj zo strany postihnutej spoločnosti. Prijímali sa „ako nutnosť“, ako „trest a pokánie“ a ako „očista“. Intolerancia dokázala vyvinúť takú silu, že ľudia prijímali zmeny, aj keď mali násilný priebeh ako povinnosť, v súlade s novým kódexom, ktorý vzišiel z novej etickej vokácie (Plesu, 2001).

Príkladom môže byť náboženská intolerancia, ale aj buržoázne revolúcie v Anglicku, vo Francúzsku, aj v iných krajinách sveta, ktoré na jednej strane priniesli zmenu spoločenského systému, nutnosť legalizácie tolerance, na druhej strane boli krvavými udalosťami, ktoré potlačili všetky humánne princípy. Príkladov ideologickej intolerancie je najmä v moderných dejinách mnoho – boli to proletárskej revolúcie, dekolonizačné vojny, národnostno-oslobodzovacie hnutia, ale aj udalosti súvisiace s rozpadom bipolarity ako svetového politického systému. Vo všetkých týchto udalostiach hrali rozhodujúcu úlohu rôzne typy násilia ako dôsledky absolútnej intolerancie. Pritom v intelektuálnych dejinách ľudstva existujú mnohé návody, ako potlačiť intoleranciu a prečo je to nutné. Spomenieme aspoň niektoré najvýznamnejšie.

2 Intolerancia, typy násilia a možnosti nápravy

Intolerancia je v podstate vždy latentnou bezpečnostnou hrozbou, ktorá za určitých podmienok prechádza do akútneho štádia. Práve v tomto procese dochádza k masívnej sekuritizácii a k utváraniu charakteristických čŕt násilia, ktoré závisia od toho, čo považuje dominantná strana za neakceptovateľné a čo sa následne stáva referenčným objektom, teda ohrozenou skupinou. Nátlak a násilie sú fázy programovej agresie, ktorá si stanovuje vlastné pravidlá. Ak sa jedná o násilie spôsobené sociálnymi nerovnosťami, najmä historicky rozšírenou štrukturálnou nerovnosťou, ktorá sa prejavuje ako rodová nerovnosť a zasahuje

v podstate celý globálny systém, pravidlá sú nastavené tak, že sociálna a rodová nerovnosť sa stáva výrazne diskriminačnou črtou voči ženám. Stupeň diskriminácie je rôzny v rôznych krajinách a svetových regiónoch, funguje ako mentálny hybrid, čiže obsahuje kultúrne, náboženské, etnické a identitotvorné prvky.

Násilie má dve polohy – prvá je daná skutočným násilím uskutočňovaným na ženách v živote, profesii, v spoločnosti. Druhá poloha je násilie vyvolané diskrimináciou. Diskriminované skupiny organizujú odpor prostredníctvom rôznych radikálnych, až extrémistických skupín, až do krajných polôh, akou je účasť žien na terorizme. Pritom v súčasnosti už existuje rozpracovaná politika rodovej rovnosti, ako nový typ politiky, ktorý hľadá, identifikuje a využíva efektívne metódy svojej implementácie tak, aby sa pri nastoľovaní spravodlivosti vylúčilo násilie nielen z kontaktných vzťahov, ale aj z inštitúcií, systému a kultúrnych vzorcov (Kulašíková, 2009).

Analýzu typov násilia sme začali násilím vyplývajúcim z existujúcej rodovej nerovnosti a zo sociálnej nerovnosti, pretože tam sa teoretici väčšinou zhodujú na tom, že príčiny intolerancie sú výrazne spoločenské. Inak je to v prípade snahy definovať agresiu ako násilie, pod čím rozumieme nepriateľské a úmyselne deštruktívne konanie, ktorého cieľom je poškodiť iný činný objekt. Agresia medzi ľuďmi je teda vnútrodruhová aktivita využívajúca násilie voči iným jedincom druhu. Za klasického autora v tejto oblasti je považovaný **S. Freud**. Podľa jeho koncepcie sklon k agresivite a násiliu patrí k pudovej výbave človeka, preto sú značne obmedzené možnosti sociálnej formy nápravy. To je temná časť Freudovej teórie. Na druhej strane, jeho teória o sublimácii – o obrannom mechanizme vlastnom človeku, ktorý mení deštruktívne požiadavky na spoločensky hodnotné aktivity, sú nádejnou a už overenou víziou do budúcnosti. Aj z toho hľadiska, že koncepty násilia v minulosti veľmi často dokázala eliminovať spoločenská a politická prax (Krejčí, 2003). Proti násiliu v politike, vo vnútornej i v medzinárodnej si spoločnosť takmer vždy dokázala vytvoriť protiváhu. Vo vnútornej politike to bolo pôsobenie moderných ideológií, najmä liberalizmu (Huseníková, 2011), ktorý evokoval možnosť eliminovať násilie a intoleranciu najmä ekonomickými prostriedkami, ale tiež prostredníctvom rozvoja agendy ľudských práv a slobôd. Moderná integrácia je pokračovateľom tejto tradície aj v oblasti bezpečnosti. Otázkou však zostáva, či je aktuálna nastavenosť integračných princípov aj v politike, aj v ekonomike, aj v bezpečnosti kompatibilná s národnými záujmami štátov – členov, ale to už je iná otázka.

Obvyklým kliše pri výklade príčin násilia bývajú aj charakteristiky, ktoré zdôrazňujú nemožnosť odstránenia intolerancie v spoločnosti bez revolučnej cesty. Len revolúcia môže natrvalo zrušiť napätie medzi aktérmi intolerancie. Zástancovia tohto kliše, napr. jakobíni, radikálni nacionalisti, ale aj revoluční demokrati a boľševici sa mýlili. Už jeden z najtvrdších kritikov monarchie a kléru **J. M. A. Voltaire** si zmeny predstavoval nie ako násilnú revolúciu, ale

ako celoeurópsky proces udalostí – rozumných, správnych, legálnych a nenásilných. Ako rad politických a ekonomických reforiem, s podmienkou, že budú rešpektovať slobodu – základný zákon všetkých národov. Takýmto spôsobom sa svet môže vyhnúť krvavému násiliu, prispieť k zlepšeniu mravov a k budovaniu mieru medzi národmi (Lasicová, 2005). Vývoj medzinárodnej situácie však ukazuje, že čiastočnú pravdu majú oba názory.

3 Istanbulský dohovor

V predchádzajúcom texte sme uviedli krátku charakteristiku vzťahu intolerancie a násilia. Nasledujúca časť bude podrobnejšie venovaná násiliu páchanému na ženách.

V roku 2011 bol prijatý Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a boji proti nemu, známy aj ako Istanbulský dohovor⁵.

Dohovor je prvým právne záväzným dokumentom v Európe, ktorý vytvára ucelený právny rámec na ochranu žien proti všetkým formám násilia a z hľadiska rozsahu je najkomplexnejšou medzinárodnou dohodou o boji proti násiliu na ženách a domácejmu násiliu. Jeho cieľom je zjednotiť časti národných legislatív, ako aj rozšíriť ľudsko-právne dokumenty a normy týkajúce sa danej problematiky so zameraním na predchádzanie domácejmu násiliu, ochranu obetí a potrestanie páchatel'ov.

Podľa výskumu vykonaného Agentúrou EÚ pre základné práva z roku 2014, jedna z troch žien v EÚ bola od veku 15 rokov obeťou fyzického alebo sexuálneho násilia; jedna z dvadsiatich žien bola znásilnená; 55% sa stalo obeťou sexuálneho obťažovania; jedna z troch žien zažila psychické týranie zo strany partnera a jedna z troch žien zažila fyzické alebo sexuálne násilie počas detstva (Jourová, 2016).

Dohovor obsahuje 81 článkov rozdelených do 12 kapitol. Štruktúra dokumentu je založená na „štyroch P“ – *prevention* (prevencia), *protection* (ochrana), *prosecution* (potrestanie) a *intergrated policies* (integrované politické stratégie). Dohovor je tiež prvou medzinárodnou dohodou, ktorá definuje pojem *rod*, ktorým sa rozumie „súbor spoločnosťou vytvorených rolí, vzorov správania, činností a atribútov, ktoré daná spoločnosť považuje za primerané pre ženy a mužov“ (čl. 3 ods. c). To znamená, že ženy a muži nie sú určené len biologicky, ale sú aj spoločensky vytvorenou kategóriou rodu, ktorá pripisuje ženám a mužom určité úlohy a vzory správania.

Istanbulský dohovor uznáva násilie na ženách za porušovanie ľudských práv a za formu diskriminácie, čo znamená, že štáty nesú zodpovednosť, pokiaľ

⁵ Istanbulský dohovor nadobudol účinnosť 14. 08. 2014. Zatiaľ bol podpísaný štyridsiatimi piatimi krajinami, ratifikovalo ho však len dvadsaťsedem štátov. Slovenská republika dohovor podpísala, zatiaľ u nás nebol ratifikovaný.

na danú formu násilia nereagujú dostatočne. Rôzne formy rodovo podmieneného násilia sú považované za trestné činy, vrátane psychického a fyzického násilia, sexuálneho obťažovania a znásilnenia, tzv. zabíjania zo cti, prenasledovania, mrzačenia ženských pohlavných orgánov, násilnej sterilizácie a nútených potratov (čl. 33-40). Svojim podpisom sa krajiny tiež zaväzujú podporovať a riadiť kampane na zvyšovanie povedomia o jednotlivých formách násilia a o ich traumatizujúcej povahe a zabezpečiť, aby boli otázky rovnosti medzi mužmi a ženami a nenásilné riešenie konfliktov začlenené do študijných materiálov na všetkých stupňoch vzdelávania.

Na dohľadanie nad jeho uplatňovaním zriaďuje dohovor monitorovací mechanizmus, ktorý pozostáva zo Skupiny expertov pre boj proti násiliu na ženách a domácomu násiliu (GREVIO), nezávislého expertného orgánu a Výboru zmluvných strán, politického orgánu zloženého z oficiálnych predstaviteľov zmluvných strán dohovoru (čl. 66-67).

Napriek nepopierateľnej komplexnosti a prínosu k snahám o elimináciu násilia páchaného na ženách je Istanbulský dohovor tiež kontroverzným dokumentom, ktorý vzbudzuje obavy. Medzi najvýraznejšie patrí definícia *rodu*, celková snaha o zmenu kultúry, náboženstva, zvykov a tradícií a zriadenie GREVIO. Aj tieto dôvody prispievajú k tomu, že sa v niektorých európskych krajinách spolu s kampaniami na jeho ratifikáciu dvíhajú aj hlasy odporu, čo následne vedie k tomu, že je ratifikácia neustále odkladaná.

Záver

Intolerancia, nátlak, násilie, agresia sú pojmy, ktoré sú reflektované v celej histórii ľudstva. Agenda ich výskumu je bohatá – zahŕňa diela od staroegyptských a sumerských zdrojov cez bibliu, antickú, stredovekú, novovekú a modernú filozofiu. Sú to interdisciplinárne pojmy, ktoré ohraničujú teoretické výskumy v politických vedách, medzinárodných vzťahoch a v bezpečnosti. Záleží však na tom, ako sa tento výskum odrazí v štrukturálnych a inštitucionálnych zmenách v spoločnosti.

Literatúra:

BRUGGER, W. 1994. *Filozofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1994. 639 s. ISBN 80-206-0409-X.

ČECH, I. 2009. *Islam v životnom cykle moslimov*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2009. 132 s. ISBN 978-80-8040-381-2.

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a boji proti nemu. 2011. 24 s. Dostupné na internete:

<https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://moznostvolby.sk/wp-content/uploads/2014/08/SVK.pdf&hl=sk>

- FREUD, S. 1998. *Nespokojenost v kultúre*. Praha: Nakladatelství Hošek, 1998. 243 s. ISBN 80-86202-13-5.
- GEERTZ, C. 2000. *Interpretace kultur*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 564 s. ISBN 80-85850-89-3.
- HUSENICOVÁ, L. 2011. *Liberalizmus ako teória medzinárodných vzťahov: (vysokoškolská učebnica)*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2011. 125 s. ISBN 978-80-557-0317-6.
- KREJČÍ, O. 2003. Agresia a autoritárská osobnosť. In: *Politické vedy*, roč. VI, č. 2 (2003), Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, s. 53-79. ISSN 1335-2741.
- KULAŠÍKOVÁ, Z. 2009. Teórie uznania ako východisko tvorby politiky rodovej rovnosti. In: *Politické vedy*, roč. XII, č. 1 (2009), Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, s. 8-34. ISSN 1335-2741.
- JOUROVÁ, V. 2016. Istanbul Convention: combatting violence against women. European Commission. Fact Sheet, March 2016. 4 s. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_based_violence/160316_factsheet_istanbul_convention_en.pdf
- LASICOVÁ, J. 2005. Európan Voltaire. In: *Politické vedy*, roč. VIII, č. 1 (2005), Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, s. 85-91. ISSN 1335-2741.
- NEČAS, P. - UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 166 s. ISBN 978-801-8040-401-7.
- PLESU, A. 2001. *Minima Moralia*. Bratislava: Kalligram, 2001. 112 s. ISBN 80-7149-435-6.
- UŠIAK, J. - LASICOVÁ, J. 2012. *Bezpečnosť ako kategória*. Bratislava: Veda – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012. 263 s. ISBN 978-80-224-1284-1.

PESCO AKO PRÍLEŽITOSŤ PRE SLOVENSKO

PESCO OPPORTUNITY FOR THE SLOVAK REPUBLIC

Monika Masariková¹

ABSTRACT

Following the adoption of the Global Strategy for the EU's Foreign and Security Policy, the European Union progressed towards the adoption of the European Defence Package, which includes several ambitious tools strengthening the EU's security and defence integration. One of them – the most discussed currently - is PESCO. It offers the opportunity for the European countries to develop the capabilities needed to react to the threats that may arise in the coming decades and to improve their interoperability, drawing on the EU budget as well. The Slovak Republic also joined the PESCO, in a very ambitious way. Nevertheless, the real success of the initiative, which attempts to increase strategic autonomy of the EU, will depend on the coherence of the EU member states.

Key words: European Union, security and defence, integration, PESCO, Slovak Republic

Úvod

Hoci na východnej a južnej hranici ale aj priamo v EÚ postupne dochádzalo k prepisovaniu zoznamu bezpečnostných hrozieb pre obyvateľov EÚ, Európska únia mala aj naďalej v platnosti Európsku bezpečnostnú stratégiu z roku 2003, ktorá už viac nereflektovala aktuálny stav bezpečnostného prostredia. Až v decembri 2013 prezidenti a predsedovia vlád členských štátov EÚ na Európskej rade vyzvali vysokú predstaviteľku Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, aby vypracovala najskôr strategické hodnotenie bezpečnostného prostredia a neskôr v júni 2015 aj novú bezpečnostnú stratégiu EÚ, ktorá bude vychádzať z analýzy.

Dlho-očakávanú Globálnu stratégiu EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku predstavila vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku v júni 2016. Na rozdiel od jej predchodkyne spred 13 rokov na päťdesiatich piatich stranách pomerne jasne formuluje nielen zásady spoločnej bezpečnostnej politiky EÚ a priority, ale aj po prvý krát pomenúva, akými nástrojmi by sa Európska únia mala dopracovať k napĺňaniu jednotlivých priorít. V časti „Od vízie k činom“ postupne navrhuje jednotlivé nástroje na posilnenie dôveryhodnej, pohotovej a súdržnej EÚ. Kľúčová téza, ktoré vystihuje aj hlavný cieľ, pre ktorý krajiny chcú posilňovať integráciu v oblasti

¹ Monika Masariková, Mgr., externý doktorand, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänovská cesta 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, masarikova.monika@gmail.com.

bezpečnosti a obrany, je snaha o „*strategickú autonómiu*“, ktorá sa v stratégii objavuje niekoľko krát. Tá podľa stratégie znamená, že Európa musí byť lepšie vybavená, trénovaná a organizovaná, aby plnohodnotne prispievala do kolektívnej obrany, ale v prípade potreby aj bola schopná konať samostatne. Špecifikom tejto stratégie je teda silný akcent na rozvoj spôsobilostí, najmä vojenských.

Mechanizmom, ktorý má napomôcť k budovaniu spôsobilostí, je Stála štruktúrovaná spolupráca, tzv. PESCO, ktoré sa objavilo ešte v Lisabonskej zmluve v roku 2009, no krajiny nevyužívali jeho potenciál. Nasledujúca analýza objasní ako sa táto provízia zo zakladateľských zmlúv dostala do pozornosti európskych lídrov a aké možnosti rozvoja spôsobilostí vytvára pre členské krajiny, so špecifickým zameraním na Slovenskú republiku.

1 Od globálnej stratégie k jej implementačnému plánu

Hoci Globálnu stratégiu EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku politickí lídri len zobrali na vedomie, mala silný mandát, pretože obsahuje klauzulu, ktorá na jednej strane členské krajiny zaviazala, že sa stratégiou budú pravidelne zaoberať a v ročných intervaloch budú robiť hodnotenie aktuálneho stavu napĺňania stratégie (Globálna stratégia EÚ, 2016, str. 51). Zároveň tiež vyzvali relevantných aktérov k ďalším konkrétnym krokom, ktoré mali stratégiu - teda „vizionársky“ dokument, ktorý hovorí len na čo EÚ ašpiruje –preniesť do praxe. Ako hovorí stratégia: „*v sektorovej stratégii, ktorú má schváliť Rada, by sa mala ďalej špecifikovať civilno-vojenská úroveň ambície, úlohy, požiadavky a priority v oblasti spôsobilostí, ako vyplývajú z tejto stratégie*“ (Globálna stratégia EÚ, 2016, str. 45). To v minulosti chýbalo.

Požiadavka na revíziu ambícií EÚ, úloh a požiadaviek v oblasti spôsobilostí bola vysoko relevantná, pretože v tom čase platné vojenské požiadavky pre EÚ, tzv. Petersburské úlohy, a civilné požiadavky z Feiry už viac plne nepostihovali celé široké spektrum úloh, ktoré v čase predstavenia novej stratégie vykonávala EÚ. Schválenie globálnej stratégie tak spustilo viaceré iniciatívy vysokej predstaviteľky Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku a Európskej komisie a jej predsedu Jean-Claude Junckera, aj v spolupráci s NATO. Jedným z výsledkov bolo aj prijatie Implementačného plánu pre bezpečnosť a obranu, ktorý sa kryštalizoval takmer päť mesiacov.

Diskusia v tomto období sa pritom sústredila na viaceré témy, ktoré sa aj neskôr odrazili v samotnom implementačnom pláne.

Začiatkom septembra 2016 Francúzsko a Nemecko komunikovali svoje návrhy na posilnenie spolupráce v oblasti bezpečnosti a obrany založenej na princípe stálej štruktúrovanej spolupráce, zriadení stáleho veliteľstva pre vojenské a civilné operácie v Bruseli, zriadení spoločného EÚ fondu, ktorý by pokrýval nákup niektorých vojenských zariadení a náklady na vojenský výskum,

či zvýšení operačnej pôsobnosti Bojových skupín EÚ. Podobnú víziu s európskym obranným fondom, stálym veliteľstvom a využitím stálej štruktúrovanej spolupráce predstavil aj predseda Európskej komisie Jean-Claude Juncker vo výročnej Správe o stave Únie. O niekoľko dní neskôr na stretnutí ministrov obrán členských štátov v Bratislave podobne reagovala na dotazy novinárov aj vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku Federica Mogherini, ktorá uviedla, že: *„Niektoré nástroje už máme, ale nevyužívame ich, ako napríklad Bojové skupiny EÚ, iné v zmluvách predpokladáme, ako napríklad Stála štruktúrovaná spolupráca, nad ktorou sme sa doteraz nezamysleli. Celá diskusia je o tom ako využiť to, čo máme v zmluvách, v prospech bezpečnosti občanov EÚ a jej partnerov.“* (28 EU Defence ministers agree..., 2016)

Implementačný plán pre bezpečnosť a obranu sa dostal na rokovanie koncom roka 2016. Vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku ho najskôr v novembri predstavila Rade pre zahraničné veci a neskôr v decembri aj Európskej rade, ktorá ho prijala v rámci tzv. Európskeho obranného balíčka spolu so Spoločnou deklaráciou EÚ a NATO a Akčným plánom v oblasti európskej obrany.

Podľa implementačného plánu (Implementation plan on security and defence 2017, str. 2), ktorý sa zameriaval na už spomínané znovu definovanie civilno-vojenskej úrovne ambícií EÚ a úloh, požiadaviek a priorít v oblasti spôsobilostí, novou ambíciou EÚ musí byť:

- *reakcia na konflikty a krízy mimo územia EÚ* (plné spektrum civilných a vojenských spôsobilostí na reakcie vo všetkých fázach konfliktu, vrátane prevencie konfliktov);
- *budovanie kapacít partnerov EÚ* (výcvikové, poradenské a/alebo mentorské misie a operácie v rámci bezpečnostného sektora na podporu odolnosti a stability partnerov);
- *ochrana Únie a jej obyvateľov* (vysporiadanie sa so všetkými výzvami a hrozbami, ktoré majú vplyv na bezpečnosť EÚ a jej obyvateľov, v rámci vnútornej aj vonkajšej bezpečnosti).

Od týchto ambícií zároveň implementačný plán odvodzuje trinásť konkrétnych akčných úloh (Implementation plan on security and defence 2017). Je možné ich zhrnúť do piatich okruhov:

- *prehĺbiť spoluprácu členských krajín* tak, aby Európa mala k dispozícii najmodernejšie vojenské sily a zároveň efektívnejšie využívala svoje zdroje prostredníctvom zdieľania prostriedkov. Preto dôjde k skúšobnému spusteniu tzv. koordinovaného medziročného prehľadu o obrane (CARD) v druhej polovici roka 2017;
- *pokračovať v práci v prospech mechanizmu stálej štruktúrovanej spolupráce*, s cieľom posilniť spoluprácu členských krajín pri rozvoji vojenských spôsobilostí, ktoré budú dostupné v operáciách s viac

záväzným charakterom, identifikácia spoločných záväzkov, kritérií, možností riadenia a konkrétnych projektov;

- *prispôbiť štruktúry a procedúry SZBO* tak, aby bolo možné riadiť civilné a vojenské misie rýchlejšie, lepšie a efektívnejšie. V krátkodobom horizonte zriadiť útvar pre plánovanie a vedenie vojenských operácií (MPCC) misií bez výkonného charakteru;
- *zlepšiť rýchlosť reakcie civilných a vojenských operácií* a vytvoriť podmienky, ktoré uľahčia nasadenie Bojových skupín EÚ. V prípade Bojových skupín EÚ sa predpokladá prehodnotenie ich modularity a zefektívnenie financovania;
- *rozviť strategický prístup k spolupráci v bezpečnosti a obrane* s partnerskými krajinami a pokračovať v spolupráci s OSN, NATO a ďalšími regionálnymi organizáciami ako OBSE a Africká únia.

2 Stála štruktúrovaná spolupráca

Na posilnení mechanizmu stálej štruktúrovanej spolupráce sa formálne zhodli členské krajiny v Implementačnom pláne pre bezpečnosť a obranu v bode 12, ktorý hovorí, že členské krajiny „*preskúmajú potenciál PESCO, ktorý je založený na dobrovoľnej účasti členských štátov, s cieľom posilniť SZBP prostredníctvom konkrétnych záväzkov*“ (Implementation plan on security and defence, 2017).

PESCO vychádza z článku 42 a 46 Zmluvy o Európskej únii a Protokolu č. 10 o stálej štruktúrovanej spolupráci, ktorý je pripojený k Zmluve o EÚ (známej ako Lisabonská zmluva) a Zmluve o fungovaní EÚ. Hovorí, že „*Tie členské štáty, ktorých vojenské spôsobilosti spĺňajú prísnejšie kritériá a ktoré v tejto oblasti prevzali navzájom väčšie záväzky s cieľom plniť najnáročnejšie misie, zavedú v rámci Únie Stálu štruktúrovanú spoluprácu*“ (Zmluva o Európskej únii, čl.42).

Do stálej štruktúrovanej spolupráce sa podľa protokolu (Zmluva o Európskej únii: Protokol 10, čl. 1) môžu zapojiť krajiny, ktoré sa zaviazu, že budú:

- a) postupovať intenzívnejšie v rozvoji svojich obranných spôsobilostí pomocou rozvoja svojich národných príspevkov a prípadnej účasti v mnohonárodných silách, v hlavných európskych programoch vyzbrojovania a na činnosti Agentúry v oblasti rozvoja obranných spôsobilostí, výskumu, obstarávania a vyzbrojovania (Európska obranná agentúra)
- b) zabezpečiť bojové jednotky špecializované pre plánované misie (bojové zoskupenia, s podpornými zložkami zahŕňajúcimi dopravu a logistiku), schopné vykonávať misie uvedené v článku 43 Zmluvy o Európskej únii v lehote od 5 do 30 dní, najmä na žiadosť Organizácie Spojených národov,

a ktoré môžu byť držané na počiatočné obdobie 30 dní, ktoré sa môže predĺžiť na najmenej 120 dní.

Hlavným cieľom PESCO je nielen posilniť Spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku a naplňať úroveň ambícií Európskej únie vychádzajúcu z Globálnej stratégie pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ. Cieľom je tiež podporiť spoluprácu medzi krajinami, riešiť nedostatkové spôsobilosti, znižovať počet rôznych zbraňových systémov používaných v členských krajinách a zvyšovať ich interoperabilitu.

Mechanizmus PESCO je komplementárny k iniciatíve CARD a Európskemu obrannému fondu, ktorý navrhla Európska komisia². Prostredníctvom CARD štáty identifikujú nedostatkové spôsobilosti, ktoré následne prostredníctvom stálej štruktúrovanej spolupráce s finančnou podporou Európskeho obranného fondu nadobudnú.

Rozdielom oproti iným mechanizmom je najmä právna záväznosť iniciatívy, záväzok na seba dobrovoľne preberú jednotlivé krajiny, ktoré využijú rámec. Rozhodovanie prislúcha členským krajinám, taktiež ako plné vlastníctvo vojenských spôsobilostí, ktoré členské krajiny nadobudnú počas spolupráce. PESCO zároveň umožňuje vylúčiť zo spolupráce tie členské štáty EÚ, ktoré si nebudú plniť svoje záväzky.

Spoločné oznámenie zámeru PESCO podpísalo 13. novembra 2017 až 23 z 28 členských štátov EÚ a zámer odovzdali vysokej predstaviteľke Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku a Rade EÚ. Neskôr 7. decembra 2017 sa k iniciatíve pridalo Írsko a Portugalsko, čím sa počet zapojených krajín vyšplhal až na 25. Nezapája sa Dánsko a Malta, ktoré uplatnili možnosť výnimky ani Veľká Británia, ktorá už čoskoro vystupuje z EÚ (PESCO factsheet, 2018).

K aktivácii PESCO došlo na základe prijatia Záverov Rady EÚ (Council decisions establishing Permanent Structured Cooperation..., 2017) dňa 11. decembra 2017. Súčasťou záverov je v súlade s Protokolom č. 10 aj príloha so zoznamom dvadsiatich záväzkov, ktoré sú spoločné pre všetky zúčastnené členské štáty EÚ. Hovoria napríklad o záväzku:

- pravidelne zvyšovať obranné rozpočty v reálnych hodnotách;
- postupne, v strednodobom časovom horizonte zvyšovať investície do obrany/ modernizácie obranných spôsobilostí na úroveň 20% z celkových obranných výdavkov;
- navyšovať podiel výdavkov vynaložených na obranný výskum a vývoj technológií s cieľom dosiahnuť úroveň 2% z celkových výdavkov na obranu;

² V rámci Európskeho obranného fondu môžu členské krajiny v rámci zamerania „vývoj a nadobúdanie“ získať grant až do výšky 30% z rozpočtu EÚ na spoločný vývoj a nadobúdanie vojenského vybavenia a technológií. Do konca roku 2020 bude k dispozícii 500 miliónov EUR. Na obdobie po roku 2020 sa predpokladá rozpočet 1 miliarda EUR ročne.

- podporovať CARD;
- výrazne podporovať operácie SBOP (napr. EUFOR) a výcvikové misie (EUTM), v súlade s možnosťami a prostriedkami -prostredníctvom personálu, materiálneho zabezpečenia, výcviku, vzdelávania, infraštruktúry alebo inak, resp. prostriedkami a spôsobilosťami;
- zabezpečiť, aby všetky projekty v oblasti spôsobilostí vedené účastníckymi členskými štátmi prispievali k zvyšovaniu konkurencieschopnosti európskeho obranného priemyslu prostredníctvom vhodnej priemyselnej politiky zamedzujúcej nepotrebným presahom;
- a ďalších.

Zúčastnené členské štáty EÚ vydali 11. decembra 2017 tiež deklaráciu o projektoch PESCO (Declaration on PESCO projects, 2017), ktorou oznámili prvú vlnu projektov PESCO realizovaných od roku 2018. Spomedzi 49 navrhovaných projektov bolo do prvej fázy 6. marca 2018 vybraných 17 projektov (Permanent Structured Cooperation (PESCO) first collaborative PESCO projects – Overview, 2018).

Všetky zapojené členské štáty EÚ majú povinnosť vypracovať národné plány vykonávania PESCO, ktoré budú každoročne aktualizovať, a v ktorých uvádzajú, akým spôsobom a v akých časových termínoch budú spoločné záväzky naplňať. Zúčastnené členské štáty budú národné plány vykonávania predkladať EEAS a EDA. Vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku bude následne ministrom zahraničných vecí a ministrom obrany zúčastnených členských štátov EÚ každoročne predkladať hodnotiacu správu o stave vykonávania PESCO vrátane plnenia záväzkov zo strany každého zúčastneného členského štátu EÚ podľa jeho národného plánu vykonávania (PESCO factsheet, 2018).

3 Slovensko v PESCO

Slovenská republika sa zapojila do Stálej štruktúrovanej spolupráce veľmi ambiciózne.

Ešte pred podpisom zámeru o iniciatíve informoval Vládu SR minister obrany SR a minister zahraničných vecí a európskych záležitostí SR 8. novembra 2017. V predkladacom materiály uviedli, že *„Pre SR predstavuje účasť na PESCO príležitosť posilniť svoje obranné spôsobilosti, posilniť spôsobilosť EÚ efektívne reagovať na súčasné bezpečnostné výzvy/hrozby, ale aj možnosť, ako posilniť európsky pilier NATO. Účasť SR na PESCO ju zaväzuje k postupnému budovaniu obranných spôsobilostí, ako aj k vyššej operačnej angažovanosti Ozbrojených síl SR, aj mimo geografickej oblasti doterajšieho záujmu SR. Účasť na PESCO zároveň znamená kvalitatívne vyššiu a intenzívnejšiu spoluprácu s ozbrojenými silami ostatných účastníckych štátov. Ponúka možnosti pre väčšie zapojenie sa subjektov obranného priemyslu SR do*

projektov medzinárodnej spolupráce.“ (Návrh zámeru SR participovať na Stálej štruktúrovanej spolupráci... – Predkladacia správa, 2017).

Vláda SR záujem Slovenskej republiky participovať na PESCO schválila a ministra obrany SR zaviazala do 8. decembra 2017 vypracovať Národný plán implementácie kritérií a záväzkov vyplývajúcich z účasti Slovenskej republiky na Stálej štruktúrovanej spolupráci a predložiť ho Vláde SR a Rade Európskej únie (Uznesenie Vlády SR č. 522, 2017). Minister predložil Stratégiu národného plánu implementácie záväzkov a kritérií vyplývajúcich z účasti Slovenskej republiky na Stálej štruktúrovanej spolupráci Európskej únie 29. novembra 2017 (Stratégia národného plánu implementácie...2017).

Vláda SR stratégiu schválila a tiež uložila ministrom povinnosť priebežne prijímať opatrenia s cieľom naplňovať záväzky a kritériá vyplývajúce z účasti Slovenskej republiky na Stálej štruktúrovanej spolupráci Európskej únie a to v súlade so schválenou stratégiou, vrátane doložiek vplyvov, až do 31. decembra 2025. Zároveň ministra poverila, aby do 31. decembra každý rok informoval vládu SR o implementácii stratégie (Uznesenie Vlády SR č. 562) .

Pre Slovensko sa tak stal záväzným aj zoznam dvadsiatich povinností. V prípade neplnenia záväzkov môže byť Slovensko z PESCO vylúčené.

Prvým a jedným z najdôležitejších záväzkov je prísľub pravidelne zvyšovať obranný rozpočet (Stratégia národného plánu implementácie...2017, č. 1) – v prípade Slovenska z úrovne 1,22 % HDP v roku 2018 na 1,6 % HDP v roku 2020 a po roku 2020 postupne smerom k 2 % HDP. Z toho výdavky na modernizáciu a investície do Ozbrojených síl SR by mali tvoriť viac ako 20 % (Stratégia národného plánu implementácie...2017, č. 2), k čomu sa Slovensko tiež zaviazalo a čo už v súčasnosti spĺňa. Kde má Slovensko výrazné rezervy je navyšovanie podielu výdavkov vynaložených na obranný výskum a vývoj technológií s cieľom dosiahnuť úroveň 2% (Stratégia národného plánu implementácie...2017, č. 4). V roku 2017 výskum a vývoj predstavoval len 0,06% z rozpočtu MO SR, v roku 2018 bude podiel výdavkov navýšený na necelých 0,08% čo predstavuje veľmi mierny nárast.

Z účasti v Stálej štruktúrovanej spolupráci vyplýva aj záväzok podporovať Koordinovaný medziročný prehľad o obrane, v čo najväčšej miere, s ohľadom na jeho dobrovoľný charakter a individuálne národné špecifiká členských štátov a tiež využívať ho pri rozvoji obranných spôsobilostí (Stratégia národného plánu implementácie...2017, č. 6-7).

Slovensko sa zaviazalo, že bude súčinné v poskytovaní informácií, pričom záujmom SR je čo najširšia harmonizácia tohto procesu s procesom NATO Defence Planning Process (NDPP), s cieľom vyhnúť sa duplicitám a využívať existujúce hodnotiace procedúry NATO (Stratégia národného plánu implementácie...2017, č. 5).

Medzi 20 záväzkami PESCO je tiež záväzok „*intenzívneho využívania budúceho Európskeho obranného fondu v mnohonárodných projektoch obstarávania s určenou pridanou hodnotou pre EÚ*“ (Stratégia národného plánu

implementácie...2017, č. 8). Konkrétnejšia špecifikácia naplňovania tohto záväzku v krátkodobom horizonte chýba, v dlhodobom horizonte 2019-2021 chce Ministerstvo obrany SR prioritne posudzovať tie projekty, ktoré môžu mať napojenie na Európsky obranný fond. Kľúčovým totiž je zapojenie podnikov obranného priemyslu SR, kde zatiaľ neprebehla užšia koordinácia.

Iný záväzok hovorí o povinnosti zapojiť sa do „*minimálne 1 projektu PESCO, ktorý je zameraný na rozvoj spôsobilostí identifikovaných členskými štátmi ako strategické.*“ (Stratégia národného plánu implementácie...2017, č. 17). Slovensko predložilo v rámci PESCO svoj vlastný projekt s názvom „EuroArtillery –nepriama palebná podpora“ (EuroArtillery – Indirect Fire Support), ktorý sa dostal medzi prvých 17 vybraných projektov. Cieľom projektu je vyvinúť presnú mobilnú delostreleckú platformu s ďalekým dostrelom vrátane spoločného systému riadenia paľby na koordinované použitie zbraňových systémov v mnohonárodných operáciách. Podľa Ministerstva obrany SR ide o nedostatkovú spôsobilosť v EÚ a tiež v NATO a Ozbrojené sily SR majú odstránenie tejto nedostatkovej spôsobilosti taktiež medzi svojimi prioritami. Zároveň disponujú expertízou v oblasti vývoja a výroby delostreleckých systémov. Súbežne sa Slovensko zapája aj do ďalších štyroch projektov - „Európske zdravotnícke veliteľstvo“, „Sieť logistických centier v Európe a podpora operáciám“, „Vojenská mobilita“ a „Obrnené bojové vozidlo pechoty/ obojživelné útočné vozidlo/ ľahko obrnené vozidlo“, kde však nie je v pozícii vedúcej krajiny ale v pozícii zúčastňujúcej sa krajiny (Ministerstvo obrany SR, 2018).

V máji až v októbri 2018 budú krajiny pripravovať ďalšie návrhy projektov, z ktorých následne v novembri 2018 Rada EÚ vyberie druhý balík prioritných projektov.

Stratégia implementácie PESCO sa dotýka aj príspevkov Slovenskej republiky do medzinárodného krízového manažmentu už analyzovaných v predchádzajúcej podkapitole. Hovorí o záväzku „*Poskytovať výraznú podporu pre operácie SBOP (napr. EUFOR) a výcvikové misie (EUTM), v súlade s možnosťami a prostriedkami - prostredníctvom personálu, materiálneho zabezpečenia, výcviku, vzdelávania, infraštruktúry alebo inak*“ (Stratégia národného plánu implementácie...2017, č. 12).

Slovensko prisľúbilo zvážiť aj ďalší príspevok v prípade zahájenia novej operácie EÚ a stanoviť vojensko-politické usmernenie s cieľom prispievať po roku 2022 do misií EÚ vo väčšej miere, tam kde má svoje geopolitické záujmy.

Záver

Lisabonská zmluva bola v mnohých ohľadoch veľmi pokroková až vizionárska. Zakotvovala totiž viaceré mechanizmy, ktoré sa stali relevantnými až o celú dekádu neskôr, a ktoré dnes v súvislosti s integráciou EÚ v oblasti

bezpečnosti a obrany v nadväznosti na zmeny bezpečnostného prostredia nevyžadujú zásadné zmeny mechanizmov či revíziu zakladateľských zmlúv.

Najvýraznejšie sa presadila Stála štruktúrovaná spolupráca, ktorá dnes poskytuje príležitosť členským krajinám rozvíjať svoje spôsobilosti, aj prostredníctvom čerpania financií z rozpočtu EÚ.

Slovenská republika k PESCO pristúpila veľmi aktívne - ako jediná krajina spomedzi krajín v regióne je vedúcou krajinou jedného zo sedemnástich projektov, ktoré sa budú realizovať v prvej fáze. Zároveň sa tiež zapája do ďalších štyroch projektov. Rovnako ako ďalšie členské krajiny tiež vypracovala Stratégiu národného plánu implementácie záväzkov a kritérií vyplývajúcich z účasti Slovenskej republiky na Stálej štruktúrovanej spolupráci Európskej únie, ktorými na seba prevzala seriózne záväzky. Hoci to sekretariát PESCO nepožaduje, minister obrany SR si nechal stratégiu schváliť vo Vláde SR, čím posilnil jej mandát.

Slovenská republika sa tak zaviazala zvyšovať nielen celkový objem prostriedkov na obranu, ale aj objem prostriedkov na rozvoj, vedu a výskum. Zaviazala sa tiež aktívnejšie sa zapájať do formovania bezpečnostného prostredia EÚ prostredníctvom medzinárodného krízového manažmentu. Ale najmä – zaviazala sa, že spolu s ostatnými členskými krajinami bude nadobúdať spôsobilosti, čo na jednej strane prispeje vyššej interoperabilite ozbrojených síl EÚ, ale tiež posilní obranyschopnosť EÚ ako celku.

To ale platí len v prípade, že členské krajiny sa následne aj rozhodnú nadobudnuté spôsobilosti použiť. Zabezpečiť vyššiu zhodu pri vnímaní hrozieb, ktoré potrebujú jednoznačnú odpoveď európskeho spoločenstva, ostáva aj naďalej úlohou pre vysokú predstaviteľku Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, Európsku komisia aj samotné členské krajiny. „Strategická autonómnosť“, o ktorú v nadväznosti na Globálnu stratégiu EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku PESCO usiluje, má zmysel jedine vtedy, ak zároveň existuje strategická zhoda pri vnímaní hrozieb.

Literatúra:

28 EU Defence ministers agree to move forward on European Defence [online]. 2016. European External Action Service. 29. september 2016. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: http://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/10669/28-eu-defence-ministers-agree-to-move-forward-on-european-defence_en

COUNCIL DECISION establishing Permanent Structured Cooperation (PESCO) and determining the list of Participating Member States [online]. 2017. Council of the European Union. 8. december 2017. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/media/32000/st14866en17.pdf>

Declaration on PESCO projects [online]. 2017. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/media/32020/draft-pesco-declaration-clean-10122017.pdf>

Implementation plan on security and defence [online]. 2017. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/media/22460/eugs-implementation-plan-st14392en16.pdf>

Návrh zámeru Slovenskej republiky participovať na Stálej štruktúrovanej spolupráci Európskej únie v oblasti bezpečnosti a obrany - Predkladacia správa [online]. 2017. č. materiálu UV-48431/2017. Vláda SR. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=27016>

MINISTERSTVO OBRANY SR [online]. 2018. *PESCO*. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: <http://www.mod.gov.sk/pesco/>

Permanent Structured Cooperation (PESCO) first collaborative PESCO projects – Overview [online]. 2018. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/media/32079/pesco-overview-of-first-collaborative-of-projects-for-press.pdf>

PESCO factsheet: Deepening Defence Cooperation among EU Member States. [online]. 2018. European External Action Service. 9. marec 2018. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_factsheet_pesco_permanent_structured_cooperation_en_0.pdf

Stratégia národného plánu implementácie záväzkov a kritérií vyplývajúcich z účasti Slovenskej republiky na Stálej štruktúrovanej spolupráci Európskej únie [online]. 2017. Ministerstvo obrany SR. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-214257?prefixFile=m_

Uznesenie Vlády SR č. 522 z 8. novembra 2017 [online]. 2017. Vláda SR. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Uznesenie-16498?prefixFile=u_

Uznesenie Vlády SR č. 562 z 29. novembra 2017 [online]. 2017. Vláda SR. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Uznesenie-16539?prefixFile=u_

Zmluva o Európskej únii [online]. 2012. 2012/C 326/01 [cit. 2018-01-16]. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT>

POLITICKÉ IMPLIKÁCIE OBCHODNEJ POLITIKY USA PO NÁSTUPE DONALDA J. TRUMPA

POLITICAL IMPLICATIONS OF US TRADE POLICY UNDER DONALD J. TRUMP

Vladimír Müller¹

ABSTRACT

The beginning of Donald Trump's presidency was characteristic by a number of worries concerning his future trade policy. His statements about immediate imposition of tariffs on several countries caused discomfort in many manufacturing sectors. After one year and half of Trump's presidency, it is time to review the trade policy of the USA and the protectionist steps carried out by the president's administration. The aim of the article is to identify the future political implications of Trump's trade policy actions. Author analysed three parallel processes which can be considered as protectionist actions. He identifies the usage of the argument of the national security for tariff imposition as the biggest current risk for the world trading system.

Key words: Donald Trump, multilateral trading system, tariffs, trade policy

Úvod

Spojené štáty americké už od konca 2. svetovej vojny zaujímajú pozíciu lídra svetového hospodárstva a najvýznamnejšieho podporovateľa rozvoja slobodného obchodu a liberálnych hodnôt pri organizácii medzinárodného obchodu. Prostredníctvom etablovania GATTu (Všeobecnej dohody o clách a obchode) sa hlavne USA podarilo vo svetovej ekonomike presadiť princíp freetradizmu na úkor protekcionizmu a metódu multilateralizmu na úkor bilateralizmu. Tieto kroky pomohli USA udržať si pozíciu najvýznamnejšieho aktéra vo svetovej ekonomike z pohľadu viacerých ekonomických ukazovateľov až do súčasnosti.

Všetky prezidentské administratívy USA po roku 1945 sa usilovali dodržiavať princíp freetradizmu a metódu multilateralizmu nielen ako spôsob udržania si svojho dominantného postavenia, ale aj ako spôsobu vhodnej organizácie medzinárodného obchodu, ktorý by mal vyhovovať všetkým štátom založeným na trhovom hospodárstve a demokratickom zriadení. Tento trend ale v súčasnosti býva spochybňovaný v dôsledku nástupu Donalda J. Trumpa do

¹ Vladimír Müller, Mgr., interný doktorand, Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, vladimir.muller@umb.sk.

funkcie prezidenta USA. Jeho vyjadrenia počas predvolebnej kampane a aj počas prvých mesiacov vo funkcii indikovali výraznejší príklon administratívy USA k protekcionizmu a bilateralizmu, čo by mohlo indikovať najvýznamnejšiu zmenu v obchodnej politike USA v priebehu niekoľkých desaťročí.

Cieľom predkladaného príspevku je zhodnotenie doterajších uskutočnených krokov administratívy Donalda J. Trumpa v oblasti obchodnej politiky a identifikácia možných implikácií pre súčasný multilaterálny obchodný systém.

Pozícia USA v rámci medzinárodného obchodu

Spojené štáty americké sú podľa kompletných údajov WTO z roku 2016 najväčším importérom a tretím najväčším exportérom tovaru (v prípade započítania EÚ ako jednej ekonomiky). Hodnota exportu tovaru USA dosiahla 1,454 bilióna dolárov, čo činí 9,12% celkového svetového exportu tovaru a hodnota importu dosiahla 2,251 bilióna dolárov, čo predstavuje 13,88% celkového svetového importu tovaru. (WTO 2018b)

V rámci obchodu so službami sú USA druhým najväčším importérom aj exportérom služieb (v prípade započítania EÚ ako jednej ekonomiky). Hodnota ich exportu predstavovala 732,5 miliárd dolárov, čo činí 15,24% celkového svetového exportu služieb a hodnota importu dosiahla 481,9 miliárd dolárov, čo predstavuje 10,27% celkového svetového importu služieb. (WTO 2018b) USA majú vysoký podiel na úrovni medzinárodného obchodu vo svete (aj napriek relatívne nízkemu podielu ich zahraničného obchodu k HDP), preto akýkoľvek náznak protekcionizmu v rámci obchodnej politiky USA vzbudzuje značné obavy nielen u hlavných obchodných partnerov USA, ale aj u ostatných aktérov svetového hospodárstva.

Z pohľadu teórie medzinárodnej ekonomickej integrácie sú Spojené štáty americké integrované s inými ekonomikami iba na úrovni oblasti slobodného obchodu, pričom vo väčšine prípadov ide o bilaterálne zmluvy o slobodnom obchode vo forme FTA (*Free Trade Agreement*) alebo TPA (*Trade Promotion Agreement*). Signatári týchto zmlúv sú nerovnomerne geograficky rozmiestnení (Austrália, Bahrajn, Čile, Kolumbia, Izrael, Jordánsko, Kórea, Maroko, Omán, Panama, Peru, Singapur). V rámci fungujúcich multilaterálnych zoskupení je USA súčasťou CAFTA-DR (Kostarika, Salvádor, Guatemala, Honduras, Nikaragua, Dominikánska republika) a NAFTA (Kanada a Mexiko). (United States Trade Representative 2018b) Zahraničný obchod s ostatnými 143 členmi WTO je regulovaný najmä prostredníctvom dohôd GATT a GATS.

Snaha o výraznejšiu multilaterálnu ekonomickú integráciu USA bola najviditeľnejšia počas administratívy prezidenta Baracka Obamu, ktorý sa usiloval o vytvorenie ekonomicky významných a geograficky rozľahlých zón slobodného obchodu, pokrývajúcich hospodársky dôležité oblasti vo svete. TPP (Transpacifické partnerstvo) a TTIP (Transatlantické obchodné a investičné

partnerstvo) sa mali stať nástrojmi zachovania vedúcej pozície USA vo svetovej ekonomike v súvislosti s narastajúcim významom štátov juhovýchodnej Ázie ale najmä Čínskej ľudovej republiky. Prostredníctvom oboch dohôd by si USA mohli zabezpečiť preferenčný prístup k EÚ a k perspektívnym štátom juhovýchodnej Ázie. Toto politické úsilie sa Barackovi Obamovi ku koncu funkčného obdobia nepodarilo naplniť, nakoľko proces negociácií o TTIP nedosiahol požadovaný progres a v prípade TPP síce došlo k úspešnému ukončeniu negociácií a následnému podpisu dohody, no účinnosť dohody v danom krátkom časovom horizonte nebolo možné dosiahnuť.

Obchodná politika D. J. Trumpa – príklon k protekcionizmu

Donald J. Trump hneď po svojom nástupe do funkcie prezidenta USA podpísal formálne odstúpenie USA od TPP, spustil rokovania o renegociácii dohody NAFTA a podobne aj dohody o slobodnom obchode s Kóreu. Donald Trump sa už v predvolebnej kampani mnohokrát vyjadroval, že prostredníctvom protekcionistických opatrení zamedzí rozšírenému odchodu amerických podnikov do zahraničia a tým zároveň pomôže zvýšiť zamestnanosť v USA. Uvalením špecifických cieľ najmä na ČĽR by sa obmedzil obchod s tovarom a americké podniky produkujúce produkty pre americký trh by presunuli svoje aktivity z Číny a z iných štátov s lacnou pracovnou silou na územie USA. (Lin a Wang 2018) Tieto plány narážajú na ťažkosti súvisiace s členstvom USA vo WTO. Členovia WTO majú povinnosť voči sebe aplikovať clá spĺňajúc doložku najvyšších výhod (Most Favoured Nation Status – MFN). Z tohto dôvodu nie je možné bez existencie špecifického dôvodu (spadajúceho do jednej z kategórií explicitne uvedených v GATT) zvyšovať clá voči vybraným členom WTO. (WTO 2018a)

Súčasná americká administratíva aj napriek tomu prišla k aplikácii niektorých protekcionistických opatrení, ktoré je možné rozdeliť na tri paralelné procesy. Prvým procesom je *uvalenie cieľ na solárne panely a práčky*. Rozhodnutie o clách na tieto produkty vychádzalo z podnetu podaného podľa sekcie 201 Obchodného zákona z roku 1974, ktorý nezávisle na sebe podali na americkú medzinárodnú obchodnú komisiu reprezentanti oboch dotknutých výrobných sektorov. Komisia po niekoľkých mesiacoch rozhodla o tom, že import solárnych panelov a práčok do USA poškodzuje americký priemysel produkujúci tieto tovary. Na základe tohto rozhodnutia Donald Trump rozhodol o uvalení ochranných cieľ na import solárnych panelov v hodnote 8,5 miliardy dolárov a na import práčok v hodnote 1,8 miliardy dolárov. Tieto clá nadobudli účinnosť 22. januára 2018. (Bown a Kolb 2018)

Najvýraznejšie dopady uvalenia týchto cieľ pocítili štáty ako ČĽR a Kórea, ktoré patria k najvýznamnejším exportérom oboch produktov do USA. Predstavitelia ČĽR zareagovali na tieto clá protiopatrením a v apríli 2018 uvalili clo na úrovni 178,6% na dovoz cirků z USA. Oficiálne toto clo bolo uvalené na

základe výsledkov antidumpingového vyšetrovania, no načasovanie daného kroku svedčí o tom, že ide čínske protiopatrenie k americkým clám. Predstavitelia Južnej Kórey napadla americké clá vo WTO tvrdiac, že porušujú platné pravidlá v rámci WTO. (Bown a Kolb 2018)

Druhým procesom je *uvalenie ciel na oceľ a hliník*. Prezident Trump vydal pokyn Ministerstvu obchodu na začatie dvoch vyšetrovaní podľa sekcie 232 Zákona o rozširovaní obchodu z roku 1962 o tom, či import ocele a hliníka do USA ohrozuje národnú bezpečnosť USA. Vo februári 2018 boli zverejnené výsledky vyšetrovania, ktoré odporúčali prezidentovi USA uvaliť clá na dovoz ocele a hliníka a zároveň určili konkrétne produkty, na ktoré by sa mali dané clá vzťahovať. 23. marca 2018 uvalenie ciel nadobudlo účinnosť pre všetky štáty sveta s výnimkou Kanady, Mexika, štátov EÚ, Kórey, Brazílie, Argentíny a Austrálie, ktoré dostali dočasnú výnimku. Podľa nariadení sekcie 232 Zákona o rozširovaní obchodu z roku 1962 nie je americký prezident limitovaný ani z časového hľadiska a ani z hľadiska výšky colných sadzieb uvalených na importované produkty ohrozujúce národnú bezpečnosť USA. (Bown 2018)

Od prvého júna 2018 bola výnimka odvolaná aj pre Kanadu, Mexiko a EÚ. Kórea a Argentína sa s USA dohodli na zachovaní výnimky na dovoz hliníka a ocele ale akceptovali kvóty obmedzujúce množstvo dovážaného hliníka a ocele. Podobne Brazília akceptovala rovnaký postup v prípade ocele, no na hliník má rovnako uvalené clá na úrovni 10%. Austrália je jediným obchodným partnerom USA, ktorého obchod s oceľou a hliníkom s USA je momentálne bez obchodných obmedzení. (Bown a Kolb 2018)

Tento krok americkej administratívy so sebou prináša množstvo problematických aspektov, ktoré komplikujú vzťahy medzi najdôležitejšími aktérmi súčasného multilaterálneho obchodného systému. V prvom rade ide o použitie argumentu ohrozenia národnej bezpečnosti, ktorý je relatívne ťažko merateľný a môže byť relatívne ľahko použitý na aplikáciu obchodných ochranných opatrení. Aj keď odporúčania amerického Ministerstva obchodu boli zamerané na zvýšenie produkcie ocele z 73% na 80% americkej výrobnnej kapacity a na zvýšenie produkcie hliníka z 48% na 80% americkej výrobnnej kapacity, (Department of Commerce 2018) je prinajmenšom polemické vydávať tento argument za ohrozenie národnej bezpečnosti, najmä ak väčšina importu oboch surovín pochádza od blízkych politických a vojenských spojencov. (Bown a Kolb 2018) Argument ohrozenia národnej bezpečnosti štátu bol v doterajšej histórii existencie WTO využívaný veľmi zriedka, najmä z dôvodu jeho relatívne jednoduchej aplikovateľnosti na zavádzanie aj ochranných opatrení. V tomto prípade hrozí, že USA týmto krokom vytvoria precedens a väčšie množstvo štátov v budúcnosti bude používať ohrozenie národnej bezpečnosti vo väčšej miere na ochranu vlastných producentov ako tomu bolo v doterajšej histórii.

Okrem toho táto politika USA spustila vlnu nesúhlasných stanovísk od takmer všetkých členov WTO, pričom najmä alianční spojenci z NATO

a z integračného zoskupenia NAFTA odsúdili americké clá na oceľ a hliník nielen z dôvodu negatívnych ekonomických dopadov, ktoré pocítia ich exportéri ocele a hliníka, ale aj ako vážne ohrozenie fungovania súčasného multilaterálneho obchodného systému. Viaceré štáty ohlásili odvetné opatrenia voči USA, ktoré by mali byť aplikované v lete 2018. V čase písania príspevku účinnosť nadobudli iba čínske odvetné clá na vybrané poľnohospodárske produkty. (Reuters 2018) Okrem toho na základe podnetu viacerých štátov bude oprávnenosť cieľ posudzovať orgán WTO pre riešenie sporov (WTO Dispute Settlement Body), ktorý bude posudzovať, či uvalenie týchto cieľ je v súlade s ustanoveniami GATTu.

Posledným analyzovaným procesom je *hrozba uvalenia cieľ na ČĽR v dôsledku zneužívania práv duševného vlastníctva*. Na rozdiel od predchádzajúcich procesov, tento sa týka výlučne vzájomného obchodu USA a ČĽR. V auguste 2017 úrad amerického obchodného predstaviteľa USTR začal vyšetrovanie podľa sekcie 301 Obchodného zákona z roku 1974 o tom, či čínska politika nie je diskriminačná voči USA a či nepoškodzuje americké práva duševného vlastníctva najmä v oblasti inovácií a rozvoja technológií. (United States Trade Representative 2018a)

Výsledky vyšetrovania boli publikované v marci 2018 a potvrdzovali porušovania pravidiel zo strany ČĽR podľa sekcie 301. Americká administratíva z tohto dôvodu vytvorila zoznam produktov, na ktoré plánuje uvaliť 25% clo, pričom celková hodnota ich importu do USA dosahuje úroveň 46,2 miliardy dolárov. Zoznam zahŕňa najmä strojárske produkty, a sofistikovanú elektroniku. Tieto clá by mali okrem odvetného aspektu splňať aj čiastočne spomaľujúci efekt, ktorý by mal pribrzdiť rýchly čínsky technologický rozvoj. Čínska strana zareagovala na hrozbu týchto cieľ vytvorením odvetného zoznamu produktov, na ktoré v prípade reálnej aplikácie amerických cieľ, bude aplikovať vlastnú 25% colnú sadzbu. Tieto produkty zahŕňajú najmä americké automobily, lietadlá, lode ale aj poľnohospodárske produkty, kde z hľadiska importu dominujú sójové bôby. (Wei a Kubota 2018)

Okrem toho americký prezident v nadväznosti na hrozbu čínskeho odvetného opatrenia vyhlásil, že USA sú pripravené uvaliť ďalšie clá na import čínskeho tovaru v hodnote 100 miliárd dolárov. (The White House 2018) Riešenie situácie je v čase písania príspevku predmetom negociácií oboch strán, pričom ani stretnutia na vysokej úrovni nepriniesli požadovaný pokrok.

Záver

Doterajšia obchodná politika Donalda J. Trumpa je charakteristická výraznejšou orientáciou na protekcionizmus v porovnaní s ostatnými prezidentmi USA v období po studenej vojne. Na základe troch analyzovaných procesov súvisiacich s protekcionistickými opatreniami Donalda Trumpa je možné identifikovať niekoľko zistení.

Súčasná americká prezidentská administratíva má najväčšiu šancu získať zo strany ČĽR dôležité ústupky v oblasti zneužívania práv duševného vlastníctva. Súčasný konfrontačný prístup D. Trumpa núti čínskych predstaviteľov reagovať na hrozby uvalovania ciel a hľadať kompromisné riešenia. Americká administratíva ale musí aplikovať citlivý prístup a nevyvíjať prílišný tlak na čínsku stranu, aby nedošlo k otvorenej obchodnej vojne, kde obe strany budú hľadať riešenie situácie v iných spôsoboch ako vo vzájomných negociáciách.

Naopak mimoriadne komplikovaný a rizikový pre celý multilaterálny obchodný systém je krok zavedenia ciel na oceľ a hliník, ktoré zasiahlo primárne spojencov USA. Predstavitelia viacerých štátov EÚ ako aj Kanady v porovnaní s Barackom Obamom ťažšie spolupracujú s administratívou Donalda Trumpa a zavedenie ciel je pravdepodobne najdôležitejším faktorom negatívne ovplyvňujúcim vzájomnú spoluprácu. Okrem toho nebezpečným krokom je použitie argumentu ohrozenia národnej bezpečnosti na zavádzanie ciel, čo môže poskytnúť legalizujúci a legitimizujúci prostriedok na reťazové zavádzanie ciel a v najhoršom prípade aj prostredie pre vypuknutie globálnej obchodnej vojny.

Ďalšie riziko spočíva v akceptácii rozhodnutí WTO od USA. Je veľmi pravdepodobné, že v budúcnosti WTO rozhodne o nesúlade amerických ciel na oceľ a hliník s právnymi normami WTO. V prípade, že by Donald Trump rozhodnutie WTO nerešpektoval, mohlo by dôjsť k výraznému narušeniu súčasného obchodného systému, ktorý USA pomáhali vybudovať.

Literatúra:

- BOWN, C. 2018. *Trump's Long-awaited Steel and Aluminum Tariffs Are Just the Beginning* | *PIIE* [online] [cit. 11. jún 2018]. Dostupné na: <https://piie.com/blogs/trade-investment-policy-watch/trumps-long-awaited-steel-and-aluminum-tariffs-are-just>
- BOWN, C., KOLB, M. 2018. *Is Trump in a Trade War? An Up-to-Date Guide* | *PIIE* [online] [cit. 11. jún 2018]. Dostupné na: <https://piie.com/blogs/trade-investment-policy-watch/trump-trade-war-china-date-guide>
- DEPARTMENT OF COMMERCE. 2018. *Section 232 Reports* [online] [cit. 11. jún 2018]. Dostupné na: <https://www.commerce.gov/news/press-releases/2018/02/secretary-ross-releases-steel-and-aluminum-232-reports-coordination>
- LIN, J. Y., WANG, X. 2018. ARTICLE IN PRESS Trump economics and China-US trade imbalances. *Journal of Policy Modeling* [online]. 2018, [cit. 11. jún 2018]. Dostupné na: doi:10.1016/j.jpolmod.2018.03.009
- REUTERS. 2018. *China imposed tariffs on U.S. products to "balance losses": state media* | *Reuters* [online] [cit. 11. jún 2018]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-china-tariffs/china-imposed-tariffs-on-u-s-products-to-balance-losses-state-media-idUSKCN1HA06S>

THE WHITE HOUSE. 2018. *Statement from President Donald J. Trump on Additional Proposed Section 301 Remedies* [online] [cit. 12. jún 2018]. Dostupné na: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-additional-proposed-section-301-remedies/>

UNITED STATES TRADE REPRESENTATIVE. 2018a. *Findings Of The Investigation Into China's Acts, Policies, And Practices Related To Technology Transfer, Intellectual Property, And Innovation Under Section 301 Of The Trade Act Of 1974* [online]. 2018 [cit. 12. jún 2018]. Dostupné na: [https://ustr.gov/sites/default/files/Section 301 FINAL.PDF](https://ustr.gov/sites/default/files/Section%20301%20FINAL.PDF)

UNITED STATES TRADE REPRESENTATIVE. 2018b. *Free Trade Agreements* [online] [cit. 6. jún 2018]. Dostupné na: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements>

WEI, L., KUBOTA, Y. 2018. China Tariffs Threaten U.S. Cars, Planes and Soy in Response to Trump - WSJ. *The Wall Street Journal* [online] [cit. 12. jún 2018]. Dostupné na: <https://www.wsj.com/articles/china-retaliates-against-u-s-with-plans-for-tariffs-on-american-goods-1522829404>

WTO. 2018a. *Exceptions to WTO Rules: General Exceptions, Security Exceptions, Regional Trade Agreements (RTAs), Balance-of-Payments (BOPs) & Waivers* [online]. 2018, s. 41 [cit. 11. jún 2018]. Dostupné na: https://ecampus.wto.org/admin/files/Course_382/Module_537/ModuleDocuments/eWTO-M8-R1-E.pdf

WTO. 2018b. *Trade Profiles - United States of America* [online] [cit. 6. jún 2018]. Dostupné na: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=US>

HUMAN TRAFFICKING - THE OUTLINE OF ISSUES

Antoni Olak¹ - Karolina Olak²

ABSTRACT

Trafficking is primarily a huge burden on the psyche of those who fall victim to it. They are deprived of the fundamental rights of freedom and human dignity. According to the above-mentioned description, young unemployed women fall prey to this practice. The crime affects Poles in our country and abroad, in the most popular countries of employment migration - Great Britain, the Netherlands and Germany, Belgium and Spain. Trafficking is called modern slavery. The victims of this crime are both men and women at different ages. The offender and the victim know about trafficking, though the latter often learn after the fact. So the person who is most often the only and the most important witness of the crime, very often remains silent because of ignorance, embarrassment or fear. When the victim is trapped and there is no way to notify neither the loved ones, nor the police, there is no way to escape or prevent its material or psychological dependence - then the situation can change only through the intervention of third parties. The content of the article concerns the increasingly pressing subject of enslavement of men, women, children, the return of slavery in its various forms and forms on a global scale.

Keywords: Modern Slavery, Victim, Offender, Social Problem

Introduction

Human trafficking is called modern slavery. Victims of this crime are both men and women of different ages. The perpetrator and the victim know about the fact of trafficking - though the latter often learn after the fact. Thus, the person who is most often the only and the most important witness of the offense is often silent because of ignorance, shame or fear. When the victim is imprisoned and unable to inform the loved ones or the police, there is no way to escape or it is prevented by material or psychological dependence - then the situation can only change through the intervention of third parties. Therefore, the occurrence of human trafficking must often be deduced and deduced from pieces of information.

In recent years, in Europe, the freedom of movement between Schengen countries has made human trafficking a real scourge. According to data provided by the United Nations, nearly 2 million Europeans become victims of trafficking each year. More than thirty percent of the victims are children. (Money, 2017) It is worth mentioning that this procedure brings huge profits to the organized criminal groups that are struggling with it.

¹ Antoni Olak, Prof. nadzw. dr hab., WSPA in Lublin- International Relations Department, ul. Bursaki 12, 20-150 Lublin, Poland, antonio130@vp.pl.

² Karolina Olak, BSc., Rzeszow University - Production Management, antonio130@vp.pl.

According to estimates it's even \$ 32 billion in revenue. (Handel ludźmi w Polsce, 2016) The purpose of this material is to present the social problem of trafficking by analysing the applicable law, the scale of the problem over recent years in Poland, the approximation of the types of human trafficking and the ways used by the perpetrators, and the institutions and organizations where victims of trafficking can seek help.

Human trafficking and the penal code

According to the definition from the penal code (art. 115.): "Human trafficking is: recruitment, transport, delivery, transfer, storage or reception of a person using:

- 1) violence or unlawful threats,
- 2) abduction,
- 3) deception,
- 4) misrepresentation or exploitation of an error or inability to properly understand the action taken,
- 5) abuse of dependency ratio, use of critical position or helplessness,
- 6) giving or receiving material or personal benefit or promise to a person who carries or supervises another person".

The types of trafficking are also mentioned in the Penal Code. Those who fall victim to it are used in sex business (prostitution, but also pornography), forced to work, begging, become slaves or donors of tissues or organs. It should also be emphasized that the consent of a victim of trafficking does not matter if one uses the coercion methods mentioned above. In addition, according to the Penal Code of there is not fewer than 3 years of imprisonment, and the person who makes the preparation for such offense is subject to imprisonment from 3 months to 5 years for trafficking.

Human trafficking in Poland and touching the Poles

Poland is not just a transit country for trafficking from Eastern Europe to West or the destination country where victims come mainly from Belarus, Bulgaria, Romania and Ukraine. Poles are also victims of human trafficking. Our countrymen are mainly exported to: Germany, the Netherlands or Great Britain. (Stop slavery, 2017) In our country, human trafficking began to develop in the early 1990s. Who is the victim most often? It is mostly unemployed young people with primary education.

One does not have to go abroad to be a victim of trafficking, as it is generally thought. Poles are also being harmed by this type of crime also in our country. According to data provided by the Prosecutor General's Office, in 2015 it dealt with 74 victims, which accounted for 64 percent of all victims, of which the Public Prosecutor knew (the rest were foreigners). The police dealt with 9

women (out of 25 disclosed victims), which were used by criminal groups for forced labor, begging and prostitution. The Border Guard also dealt with the issue of three women, who agreed to be prostitutes in 2015, but they were forced to provide services almost 24 hours a day, and their "caregivers" treated them with physical and psychological violence, threats and led to addiction to drugs and alcohol. (Handel ludźmi w Polsce, 2016)

Trade in "living goods" is strongly linked to the phenomenon of migration, especially for the purpose of employment. In Poland, as reported by the General Prosecutor's Office and the Border Guard in 2015, the victims of criminal groups are mainly Ukrainian and Vietnamese (tab. 1).

Table. 1. Country of origin of victims of human trafficking in Poland

Country of origin of the victims	General Prosecutor's Office	Border Guards	In total
Ukraine	18	4	22
Vietnam	14	17	31
Sri Lanka	4	5	9
Bulgaria	3	3	6
Morocco	2	-	2
Romania	-	1	1
Sum	41	30	
Total	71		

Source: Authors' own materials

Most cases led by the Public Prosecutor's Office concerned sexual exploitation and forced labor. Similarly, in the case of crimes detected by the Border Guard. The police also investigate human trafficking, but they do not collect data on the country of origin of the victims. In 2015, they identified 16 victims who were victims of sex trafficking. According to the gathered data, 87 foreigners have been identified who have become "living goods" in Poland. (Handel ludźmi w Polsce, 2016)

Human trafficking is closely linked to the migration process, especially to labor migration. Poles, therefore, become victims in countries with better economic situation than Poland. According to the Eurostat report published in May 2016 on human trafficking and concerning the years 2013-2014 in the European Union, 396 Poles were exposed to this type of crime. Most of them were victims in the UK (126), which is undoubtedly related to the fact that for years there was a large number of Poles travelling there.

According to official estimates of the British Office for National Statistics in December 2014, 790,000 citizens of our country lived in the United Kingdom. A number of victims were also used in the Netherlands (119) and Germany (40) - also the countries that are a popular destination for labor migration among the Poles. As for the type of trade, there is a similar tendency as in Poland - victims are often forced to prostitution and work. (Handel ludźmi w Polsce, 2016)

Perpetrators looked for their victims via the Internet, employment agencies and private intermediaries. "Wabik" was a job advertisement that promised high wages and attractive employment conditions. "Employers" promised to pay for transport and accommodation. Examples of human trafficking do not have to look far. In 2014, there were 76 victims in the Lubelskie Voivodeship, who were forced to bag in Finland, instead of promised work. The whole process lasted about five years. At that time, in the local press and on the adverts, the perpetrators published ads about attractive work in Scandinavia. The people who decided to take up this job were to sell the wooden figurines, for which they were supposed to receive several thousand zlotys a month. On the spot, they were supposed to walk home from home and ask for financial help. (Koziestański, 2017)

The money they received was too low to pay the fraudsters for accommodation, food and transportation, so they fell into debt, through which they could not return to the country.

Types of human trafficking

From the very point of view of the problem in the Penal Code one can see how complex the procedure is. In addition, very strongly this type of crime affects the psyche of victims who are deprived of fundamental rights such as freedom from torture or the right to decide about yourself. The victim is held under strict control, loses control of their life and is subjected to physical and psychological violence, which imprints on their psyche.

Before discussing the types of trafficking, it is important to first look at the ways people use traffickers to recruit victims. Three basic ways are distinguished. The first one is recruiting "for work". Criminals dealing with this procedure place attractive job advertisements in the press or online. Such adverts

are characterized, among others. by no qualification requirements from the candidates or fast time to make a decision to leave. (Malinowska, 2009)

Another way is to recruit "for love". This is usually done by men who initially gain trust and later women's feelings. "Debt mechanism" is also often used, which involves the financing of travel abroad and maintaining it on the spot in order to use it as an argument for forced labor. It works on the principle that "when you pay the debt you will only come home". In the literature on human trafficking there is also talk of an abduction mechanism that involves the use of physical violence against the victim in order to deprive them of freedom and act against their will. (Łobuz, Śniezek, 2010)

Trafficking investigators classify them as the first of three stages in the perpetrators' actions. The second is to force victims to take illicit drugs using physical and psychological violence. The last thing is to keep the victim obeyed and properly perform the tasks assigned to them. To achieve this goal, criminals use violence, as well as the threat of harming their families to export to another country, to blackmail, use the debt mechanism, or introduce a system of penalties for not being obedient. (Wójcik, 2011)

As it has been mentioned before, trafficked people are often unemployed, and the lack of work is one of the factors that favor this practice. Besides, it is also the poverty, the weak economic system from which the victim of trafficking comes, the living commodity, the ineffective law enforcement agencies, or the tolerance of prostitution. (Buchowska, 2006) The most common forms of trafficking are:

- 1) Use in the erotic industry.
- 2) Forcing into prostitution.
- 3) Forcing to work.
- 4) Forcing to beg.
- 5) Forcing to commit crimes.
- 6) Forcing marriages with foreigners.
- 7) Trading organs.

A rapidly evolving and relatively new form of human trafficking is forcing to extort money and social benefits. The form of human trafficking is also domestic slavery, with the victims primarily being women who want to work as a nanny, housekeeper or caretaker of the elderly. As every third victim of trafficking is a child, it is also important to look at the types of crimes committed by minors. In addition to the forms that apply to adults (including forced

begging, labor or crime), the basic forms of trade are: (Olak, Krauz, 2017)

- 1) children sex business - as a form of human trafficking, not only prostitution but also,
- 2) child pornography,
- 3) illegal adoption.

Children become victims of trafficking due to inadequate and insufficient parental care, pathological upbringing, experiencing psychological and physical abuse, poor family ties, and parental problems with addictions. All this makes a child an easy victim, because there is no proper care from the caregivers. Minors are also more susceptible to manipulation because of their psyche.

Institutions and foundations to help victims of human trafficking and their families

In Poland counteracting human trafficking is carried out by state administration bodies and by numerous non-governmental organizations. In 2004, the Committee for Combating and Preventing Human Trafficking was established, which is the advisory body of the Prime Minister. Representatives of institutions, non-governmental organizations and international organizations are involved. Their main tasks are planning, coordination and custody of the implementation of actions aimed at the fight against human trafficking.

An important body that runs a direct fight against trafficking is the police. To counteract it effectively in 2014, the Human Trafficking Unit, which operates at the Main Police Headquarters was created. (Police, 2017) In addition, it coordinates the team's fight against Human Trafficking, which acts at all Police commands. At this point it is worth mentioning more about the actions carried out in recent years by the officers.

Over 9.5 thousand people were inspected in escort agencies, homes, clubs and places of outside prostitution. 33 victims of human trafficking (21 Polish citizens, 8 Bulgarians and 4 Ukrainians) are the results of the CICONIA ALBA operation, which was conducted jointly with Europol in October 2016. As the action was planned on a large scale, the Border Guard, Forest Guard, Tax Office, Customs Office and the Military Police also joined it. The action also ended with prosecuting five people for human trafficking, ten for benefits of prostitution, and for one - charge of sexual intercourse with a minor. The JAD police action also struck in June 2016 was aimed at human trafficking where victims were forced to work. At that time more than 1,600 jobs in food processing, construction, catering, transport and agriculture were checked. Three victims of human trafficking were released thanks to this operation.

In the same year (2016), four operations, codenamed "BIKE", "GLAS", "WARKOCZ" and "FIBULA" were carried out, aimed at stopping criminals dealing with the spread of child pornography. As a result of the operation, 140 people were detained, 200 computers and nearly 130 disks with child pornography were collected. One can inform about trafficking by calling the nearest police station, but also by sending a message to the mailbox: handelludzmibsk@police.gov.pl. as well as calling the helpline number: 664 974

934 - supported by the police department of Human Trafficking - BSK KGP. (Police, 2017)

It is important to know that in the fight against human trafficking the above-mentioned Border Guard, Voivodeship Trafficking Teams, the National Labor Inspectorate and the Office for Foreigners are included. In addition, nearly twenty foundations and associations, including the National Anti-Trafficking Network Association of Legal Intervention, Women's Rights Center or La Strada Foundation. (Police, 2017)

Conclusions

Trafficking is primarily a huge burden on the psyche of those who fall victim to it. They are deprived of the fundamental rights of freedom and human dignity. According to the above-mentioned description, young unemployed women fall prey to this practice. The crime affects Poles in our country and abroad, in the most popular countries of employment migration - Great Britain, the Netherlands and Germany. In our country, most commonly affected by the trade of "living goods" are the citizens of Ukraine and Vietnam. As one can see from data collected by law enforcement agencies, people are most often forced into prostitution or work. Victims are most often attracted by attractive job offers abroad. Perpetrators often use the "for love" method, which involves loving a potential victim and then forcing them into sex work or selling to other traffickers. It should be added that it is a very profitable business, according to estimates of profits from "living goods" is \$ 32 billion a year.

The prosecution of criminals involved in this crime, which can take many forms (including exploitation in the erotic industry, forced prostitution, forced labor or forced begging), is handled by the General Prosecutor's Office, Police and the Border Guard. In 2015, 87 foreigners were detected in Poland.

The penalties under the Penal Code face a penalty of no fewer than 3 years of imprisonment. Every year law enforcement agencies organize joint actions into criminal groups dealing in "living goods". Only in 2016 there was a number of measures aimed at people who are involved in forced prostitution, work or dissemination of child pornography. Victims of human trafficking outside of the above-mentioned institutions may also seek help in numerous non-governmental organizations, such as the La Strada Foundation.

So what should we worry about?

1. In your local community:

There appears someone who proposes:

- illegal work,
- going to an "attractive place",
- attractive work exclusively for women,

- a job where you do not need to know the language, qualifications, etc.
- departure within a time limit which makes it impossible to think about or consider a particular position,
- facilitating the acquisition of documents (e.g. passport), border crossing,
- covering all expenses related to departure (travel, accommodation, documents, meals) for future earnings.

2. After leaving to work abroad someone:

- stops contacting,
- contacts but talks very briefly, conversations are often interrupted, he/she does not want to give address / telephone, during the conversation always someone is next to him/her, saying he/she was under the influence of intoxicants,

3. A person is missing who:

- planned to travel abroad (e.g. to work);
- he/she needed money,
- the passport disappeared from the house,
- has made new friends through the Internet or found a job advertisement (e.g. in the newspaper, the internet, a friend / acquaintance).

4. After returning the victim most often:

- is without money, luggage,
- does not want to talk about leaving,
- avoids contact with people, even close ones,
- is in a bad mental condition (depression, drugs, suicidal thoughts);
- it is hard to get back to work / school,
- he/she does not answer the phone, is afraid to leave the house, is afraid to travel.

In sex business - on the road, in the agency / club:

- people have traces of beating,
- they are afraid,
- they do not earn (although they work)
- they have no documents,
- they are not able to move and contact with the world
- talk to the outside only in the presence of a pimp or friends,
- they cannot deny their customers their demands,
- are available non-stop, also sick and pregnant,
- in case of control they all carry the same amount of money.

Literature:

- Against human trafficking. 2017. <http://przeciwkohandlowiludźmi.pl>, retrieved [12.09.2017].
- BUCHOWSKA, S. 2006. *Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi* [in:] Lasocik Z. (ed.), *Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie*, PWN Warszawa 2006.
- Handel ludźmi w Polsce. Raport 2015*, Material developed at the Anti-Trafficking Team in the Department of Migration Analyzes and Policy, Ministry of Interior and Administration, Warszawa 2016.
- KOZIESTAŃSKI, M. 2015. *11 oskarżonych o handel ludźmi stanęło przed lubelskim sądem*, available online: <http://www.kurierlubelski.pl>
- ŁOBUZ, P., ŚNIEŻEK, D. 2010. *Handel „żywym towarem” jako działalność zorganizowanych grup przestępczych specjalizujących się w handlu ludźmi*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji, Warszawa Zeszyt 1/2010 (11).
- MALINOWSKA, I., BRYK, J. 2009. *Handel ludźmi – zapobieganie i zwalczanie: przewodnik dla policjantów*, Szczepiński 2009.
- Money. 2017. <http://www.money.pl>, retrieved [12.09.2017].
- OLAK, A. 2013. *Bezpieczeństwo rodziny w warunkach globalizacji*. WSZMiJO w Katowicach 2013.
- OLAK, A., LABUZIŁ, M. 2013. *Europska Unia. Vybrane Temy*. WSBiP w Ostrowcu Św. 2013.
- OLAK, A., KRAUZ, A. 2017. *Two duets and man , a soucore of enslavement of a man, children in the 21st century. KOŠICKABEPECNOSNA REVIU. KOSICE SECURITY RERVIU. Vol. 7, No.2 (2017), p. 88—95.*
- Police. 2017. <http://www.policja.pl>, retrieved [12.09.2017].
- Stop slavery. 2017. <http://www.stopniewolnictwu.pl>, retrieved [12.09.2017].
- WÓJCIK, J.W. 2011. *Przeciwdziałanie przestępczości zorganizowanej – zagadnienia prawne, kryminologiczne i kryminalistyczne*, Warszawa 2011.

VOJNA A JEJ VÝZNAM V RÁMCI MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

WAR AND ITS IMPORTANCE IN INTERNATIONAL RELATIONS

Tomáš Pecher¹ – Bogdan Stojanović²

ABSTRACT

An analysis of such element as the understanding of war in an environment of international relations can never be easy. Wars have always occupied an important place within international relations. Within the context of the development and globalization of civilization, its nature, methods, conditions, resources, participants, etc. has gradually changed. The article deals with new forms of wars which have been greatly influenced by the end of the Cold War and the terrorist attacks on the twins in New York on September 11, 2001. The wars are losing their interstate character and are influenced by the new elements and interests of individual actors who often follow up other than statesmanlike goals.

Key words: *nature of wars, interstate conflicts, assymetry of war, global terrorism, new actors*

Úvod

Vojnu môžeme zaradiť do kategórie pojmov spoločenských vied, ktoré nie sú ľahko definovateľné. V protiklade s ťažkosťami pri určovaní pojmu vojna stojí samotná podstata existencie ľudskej civilizácie. Povaha vojny sa menila v závislosti od technologického rozvoja, ale aj od celkového vývoja ľudskej civilizácie. Tendencia nárastu počtu obetí vojny je v súlade s historickým nárastom možností a kapacít v súvislosti s vraždením a deštrukciou. Prítomnosť vojny v medzinárodných vzťahoch ukazuje, že **Hobbesov** človek-vlk nezmizol, ale zmenil svoje metódy a prostriedky pri realizácii vlastných cieľov. Pruský stratég **Karl Maria von Clausewitz** hovorí, že vojna je akt násilia s cieľom donútiť súpera, aby splnil našu vôľu (Raymond, 2003). Preto vojna predstavuje vôľu v konflikte a cieľ dosiahne po podriadení protivníka tejto našej vôli. Okrem toho **Clausewitz** hovorí, že vojna nie je len politickým činom, ale skutočným politickým nástrojom, pokračovaním politických vzťahov a ich realizáciou

¹ Tomáš Pecher, Mgr. externý doktorand, Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzita Matera Bella v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, tomas.pecher14@gmail.com.

² Bogdan Stojanović, Msc. kandidát na PhD., Fakultet političkih nauka – Univerzitet u Beogradu, Jove Ilića 165, Beograd, Republika Srbija, bogdanp.stojanovic@gmail.com.

inými prostriedkami (Raymond, 2003). V spoločenských vedách existuje tendencia prelínania a rozširovania pojmov, takže je ťažké povedať, či je **Clausewitzova** formulácia správna alebo nie. Postupným rozširovaním termínu politika a následne aj termínu vojna, môžeme však povedať, že **Clausewitzove** zadefinovanie vojny ako predĺženej ruky politiky, je dnes presnejšie ako kedykoľvek predtým.

V priebehu histórie praktizovanie vojny menilo svoje formy. Vojna sa ako spoločenský fenomén vyvíjala v súvislosti so zmenami jej podmienok, príčin, metód, zdrojov, aktérov a cieľov, ale nikdy nevymizla z medzinárodných vzťahov. Odporúčanie bývalého prezidenta USA, **Johna F. Kennedyho**, že *„ľudstvo musí skončiť s vojnami, lebo vojny skončia s ľudstvom“*, ostalo nerealizované (Kegli-Vitkoff, 2006, s.578).

Napriek tomu, že Charta OSN zakazuje ofenzívnu vojnu v medzinárodných vzťahoch,³ od roku 1945 až do dnešných čias nebolo jedného dňa na planéte bez vojny (Kegli-Vitkoff, 2006, s.578).

Charakter vojny sa náhle zmenil v dôsledku ukončenia studenej vojny. Revolúcia vo vojenských záležitostiach a privatizácia násilia spôsobili, že sa do vojenských konfliktov zapájajú neštátni aktéri. Rozpad Sovietskeho zväzu a Varšavskej zmluvy pomohli vytvoriť úrodnú pôdu pre etnické a separatistické vojny, ktoré nezodpovedajú klasickému typu medzištátneho ozbrojeného konfliktu. Aj keď asymetrické vojny a vojny proti neviditeľnému protivníkovi sa stali realitou už počas studenej vojny, až po jej skončení zaujali významnú pozíciu v medzinárodných vzťahoch.

Aj z tohto dôvodu je vojna aj naďalej veľmi dôležitou charakteristikou medzinárodných vzťahov a nie je veľká šanca na to, aby sa to v budúcnosti výrazne zmenilo.

1 Nové vojny

Niektorí zo súčasných autorov hovoria, že v globalizovanej ére existuje nový typ organizovaného násilia, ktorý sa označuje ako *"nová"* vojna (Kaldor, 2005). Osobitosť *"nových vojen"* spočíva vo vnútornom charaktere konfliktu, ale vonkajší vplyv zostáva dominantný, pretože štátna suverenita je dnes medzinárodne ukotvená a vychádza z vestfálskeho rámca. Je to aj jedným z dôvodov, pre ktorý **Martin Shaw** spomína termín *„zvrhlé vojny“* (Kaldor, 2005). *„Nové“* vojny vznikajú z narušenia štátnej suverenity a straty štátneho monopolu na kontrolu nad organizovaným násilím. Zvrchovanosť štátu je ohrozená aj zhora, zo strany medzinárodných inštitucionálnych dohôd a aj zdola, zo strany občianskej spoločnosti. Právo na vojnu (*ius ad bellum*) bolo predtým vyhradené výlučne pre štáty a vzchádzalo z tézy o štátnom záujme ako jedinom

³ Článok 2 Charty OSN, informácia z oficiálnej webstránky <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>

legitímnom odôvodnení vojny. Neštátne prvky nemohli byť využívané na štátne záujmy, a preto im bolo odopreté právo na dosahovanie svojich cieľov počas vojny.

Ciele „*starých*“ vojen boli geopolitickej a ideologickej povahy, zatiaľ čo ciele „*nových*“ vojen súvisia s politikou identity (Kaldor, 2005). Boj za identitu národov, klanov, náboženských alebo jazykových skupín je základom „*nových*“ vojen. Konflikty v súvislosti s identitou existovali v predošliých vojnách, ale v tom čase tieto identity úzko súviseli so záujmom štátu a neexistovali samostatne. Neštátna orientácia „*nových*“ vojen má za následok oveľa väčší počet civilných obetí. Pomer civilných voči vojenským obetiam počas vojen v 90-tych rokoch 21. storočia bol približne 8:1 (Kaldor, 2005). Na „*nových*“ vojnách sa zúčastňujú najrôznejšie skupiny ľudí, ako sú kriminálne klany, žoldnieri, paramilitantné alebo parapolicajné sily, ktoré vo všeobecnosti fungujú decentralizovane.

Kľúčovým prvkom „*nových*“ vojen je prítomnosť asymetrických vzťahov. „*Nové*“ vojny nie sú úplne nové, ale je opodstatnené používať tento termín na zobrazenie rozdielu v porovnaní s klasickými medzištátnymi vojnami.

Vojna sa od javu založenom na štátnej akcii, centralizovanom a hierarchicky usporiadanom, vyvinula v jav, ktorý je založený na privatizácii a decentralizácii.

2 Asymetria vojny

Symetria odkazuje na porovnateľnosť dvoch pojmov, zatiaľ čo asymetria predstavuje vedomú absenciu symetrie. Asymetria konfliktu sa spomína už v Biblii, keď mladý pastier Dávid porazil najsilnejšieho fílištínskeho bojovníka Goliáša. Podobne ako v prípade biblického súboji medzi Dávidom a Goliášom, niektorí aktéri aj dnes veria, že môžu dosiahnuť víťazstvo pri nerovnomernom pomere síl, v ktorom sú nesporne slabším súperom. Medzinárodný teroristický akt predstavuje zbraň v rukách slabších, ktorú môžeme porovnať s Dávidovým prakom, ktorým usmrtil Goliáša. Asymetriou rozumieme, že odmietnutie pravidiel boja robí vojnu úplne nepredvídateľnou. Neporovnateľne slabší súper si vyberá množstvo konfliktov a cieľov, ktoré sa ťažko bránia, ako napr. námestia, autobusové stanice, kiná, divadlá a iné verejné priestory. Cieľom je civilné obyvateľstvo. Hlavnými črtami asymetrickej vojny sú nepredvídateľnosť a faktor prekvapenia, ktoré robí obranu takmer nemožnou.

Asymetria bola vo vojenských konfliktoch známa už tisícky rokov pred skončením studenej vojny. Avšak asymetria v dávnej minulosti mala defenzívny charakter a obmedzovala sa na používanie nepredvídateľných metód a prostriedkov pri odpore voči značne silnejšiemu nepriateľovi. V období po studenej vojne asymetria rozširuje oblasť svojho pôsobenia a nemá už len výlučne obranný charakter, čo najlepšie dokazujú útoky z 11. septembra 2001 na najsilnejší štát v histórii ľudstva. „*Spočiatku výlučne obranný charakter*

asymetrie, postupným úspechom gerilovového štýlu objavil jej útočné prednosti“ (Kurmon – Ribnikar, 2003, s.17). Asymetria dnes všetko čo má k dispozícii využíva ako svoju zbraň. Ako príklad môžeme uviesť civilné lietadlá, ktoré sa v nesprávnych rukách môže zmeniť na mimoriadne nebezpečnú zbraň.

Asymetria vo vojne nie je novinkou, ale možno konštatovať, že dosiahla svoj vrchol v období po studenej vojne a rozmachu globalizácie. Asymetria po studenej vojne úplne zmenila charakter vojny a niektorí teoretici správne tvrdia, že rozšírenie samotného pojmu vojny v takom rozsahu je neopodstatnené. Je vôbec možné zaradiť konflikt západných krajín liberálnej demokracie proti al-Káide, ISIS a globálnemu terorizmu celkovo pod pojem vojna alebo je to úplne nový fenomén?

Názor autorov tejto práce je bližšie k pochopeniu, že vojna je nedostatočne definovaný a nepresne vymedzený pojem, zmenila svoju podstatu a ako taká sa môže viesť aj proti neštátnym a „neviditeľným“ protivníkom. „Nová“ vojna je dnes všadeprítomná charakteristika medzinárodných vzťahov.

3 Revolúcia vo vojenských záležitostiach (RMA)

Výraz *„revolúcia vo vojenských záležitostiach“* (ďalej: RMA – Revolution in Military Affairs) priniesli Sovieti v 60-tych rokoch 20. storočia, aby ním označili masívne zaradenie jadrových zbraní do vojenského arzenálu (Kurmon – Ribnikar, 2003). RMA pre Sovietov znamenalo nahradenie kvality kvantitou. Koncept RMA sa dostal k životu aj medzi krajinami západnej demokracie, ale tam označoval víťazstvo kvality nad kvantitou. Koncept RMA vníma vojny ako tradičné modely, v ktorých sa nové technológie vyvíjajú v historickom lineárnom procese. To znamená, že informačné technológie sú pre vojnu rovnako dôležité ako napríklad nahradenie konskej sily mechanickou. **Andrew F. Krepinevich** uvádza najmenej desať RMA od roku 1300 do súčasnosti, ktoré úplne zmenili povahu vojny (Kurmon – Ribnikar, 2003).

Albert Einstein, fyzik, ktorého myšlienky boli základom pre vývoj jadrových zbraní, povedal, že si nie je istý, aké zbrane budú použité v tretej svetovej vojne, ale je si istý, že v štvrtjej sa budú používať *„palice a kamene“*. Revolúcia v technológii *„ruší zmysel pechoty“*, pretože v počítačovej dobe *„obloha má oči, náboje majú mozgy a víťazstvo patrí krajine, ktorej armáda má lepšie vybudovanú informačnú sieť“* (Kegli – Vitkof, 2006, s. 666 - 675).

Otázkou, ktorá vzniká, nie je to, či vojna zmizne ako sociálny fenomén alebo prestane byť menej významná v medzinárodných vzťahoch, ale či RMA urobí vojnu bezpečnejšou alebo práve naopak pripraví cestu pre zničenie ľudskej civilizácie?

Pri prvom spomenutom spôsobe existuje možnosť, že sú niektoré budúce čisto informačné vojny (information ware - IW), ktoré budú realizované napr. prostredníctvom počítačových vírusov, elektromagnetických impulzov, ktoré

znefunkčnia celý komunikačný systém alebo prostredníctvom tzv. logických bômb, ktoré môžu brániť a presmerovať dopravný systém nepriateľa (Kegli – Vitkof, 2006). Určitý druh futuristickej vojny, v ktorej jedna strana vyhrá bez jediného výstrelu, sa môže teraz javiť ďaleko od reality, ale nemôžeme s istotou povedať, že to nie je možné v budúcnosti. Druhý možný spôsob, ktorým sa môže ľudstvo vydať, je cesta zničenia. Začiatkom roku 2003 predstavoval nukleárny arzenál piatich hlavných mocností okolo 20 150 bojových hlavíc (Kegli – Vitkof, 2006). Dnes je toto číslo o niečo menšie, ale krajiny majú niekoľkonásobnú kapacitu zničiť ľudskú existenciu na planéte.

Druhá možnosť sa nám zdá byť málo pravdepodobná, ale prvá sa javí ako nevyhnutnosť, pretože väčšina krajín nie je pripravená úplne sa vzdať možnosti vojny k dosiahnutiu svojich cieľov. Preto sa vo vojne využijú *"humánnejšie formy"* a v rámci RMA sa budú využívať nové sofistikované zbrane umožňujúce vojnu bez účasti veľkých armád. Niektoré vojenské akcie, ako napríklad *"humanitárna intervencia"* NATO v SR Juhoslávia v roku 1999, ukazujú, že je možné viesť vojnu a dosiahnuť vojenské ciele len zo vzduchu. Táto vojna, ako aj vojny v Afganistane, Iraku a Sýrii o niečo neskôr, hovoria, že charakter medzištátnych vojen úplne pozmenila revolúcia vo vojenských záležitostiach. K tomu sa hodí aj slávny výrok francúzskeho postmodernistu **Jeana Baudrillarda**, že Vojna v Perzskom zálive bola vlastne *„vojnou, ktorá sa nestala“*.

4 Koniec studenej vojny a začiatok nových vojen

Celé 20. storočie je storočie vojen. Po skončení studenej vojny zavládol optimizmus v súvislosti s vojnami, pretože sa predpokladalo, že ich počet sa bude znižovať. Avšak, rozpad východného bloku priniesol nové konflikty. Počet vojen v roku 1992 dosiahol na ročnej úrovni rekordné číslo 51, čo bolo trikrát viac ako v 60. rokoch, keď priemerný počet vojen v jednom roku bol 19. V priebehu celého 20. storočia dochádzalo k tendencii nárastu počtu vojen. V 50. rokoch 20. storočia sa priemerne viedlo 13 vojen ročne, v 60-ich 19 vojen, 70-ich 31 konfliktov a v 80. a 90. rokoch 20. storočia sa každoročne viedlo viac ako 40 vojen ročne. (Kegli – Vitkof, 2006, s. 591)

Tieto skutočnosti potvrdzujú, že po skončení studenej vojny a rýchlej globalizácii zostala vojna aj naďalej významnou črtou medzinárodných vzťahov, možno ešte významnejšou ako predtým.

Teória **Francisa Fukuyamu** o konci dejín sa ukázala ako čiastočne správna. Koncepcia liberálnej demokracie dosiahla veľké víťazstvo v ideologickej konfrontácii medzi Západom a Východom, ale liberálnu demokraciu sa nepodarilo rozšíriť do celého sveta. Západné krajiny liberálnej demokracie možno aj vstúpili do *„post-historickej epochy“*, ale mnohé krajiny sú stále uviaznuté v historickej ére, ktorá je príznačná množstvom konfliktov. A zdá sa, že sa tieto krajiny ani nebudú vedieť ešte dlhé obdobie vyhrabať z tohto historického *„blata“*. Bolo by oprávnené položiť otázku, či by bola vojna aj

naďalej významnou črtou medzinárodných vzťahov, ak by všetky krajiny sveta prijali liberálne demokratický koncept. Liberálna teória demokratického mieru hovorí, že hlavné príčiny vojen sú spôsobené organizáciou štátnej moci. Hlavná myšlienka tejto teórie spočíva v názore, že demokratické štáty nevedú vojnu proti sebe (Kegli – Vitkof, 2006). Vojny preto môžu byť odstránené šírením liberálnej demokracie vo svete. Z faktov vyplýva, že príklady vojen medzi stabilnými demokratickými štátmi sú naozaj zriedkavé. Pri utopickej predstave, že myšlienka liberálnej demokracie by mohla pokryť celý svet, vojny medzi štátmi by pravdepodobne vymizli alebo by boli prítomné vo veľmi malom množstve. Treba však poznamenať, že tak ako sa menil charakter vojny a medzištátne vojny stále pretrvávajú, ale je veľmi nepravdepodobné, že by „nové“ vojny vymizli aj napriek zavedeniu demokracie na univerzálnej úrovni. „Nové“ vojny sú prevažne vnútroštátneho charakteru.

5 Vnútroštátna vojna

Koniec studenej vojny mal za následok explóziu vnútroštátnych vojen. V období 1989-2001 vypuklo 118 vnútroštátnych vojen na rozdiel od 8 medzištátnych v tej istej perióde (Kegli – Vitkof, 2006, s. 611). Najčastejšími príčinami vnútroštátnych vojen sú etnické a náboženské faktory, ale aj ekonomické spory a boje rôznych skupín o kontrolu nad štátom. Aj keď majú tieto vojny lokálny charakter, významnú úlohu pri nich zohráva aj obrovský vonkajší vplyv alebo dokonca priame zapojenie zahraničných faktorov. V časoch multidimenzionálnej globalizácie sa niekedy strácajú rozdiely medzi miestnym a globálnym.

Zdá sa, že vnútroštátne vojny naberú v budúcnosti na ešte väčšej dynamike, keďže na svete existuje okolo 200 krajín a viac ako tisíc etnických skupín, ktoré môžu potenciálne predstierať, že sú nezávislými národnými štátmi. Cez túto prizmu môžeme sledovať ako bude vojna, aj tá v rámci štátu, časom zohrávať dôležitejšiu úlohu v medzinárodných vzťahoch.

6 Vojna proti globálnemu terorizmu

Útoky na USA z 11.9.2001 prinútili amerických politických lídrov a vojenských expertov zmeniť pohľad na terorizmus, ktorý dovtedy predstavoval marginálny a zriedkavejší jav. Týmto útokom sa dostal do centra svetovej pozornosti. Jedenásty september sa stal rozdeľujúcou líniou, ktorá vytvorila dve epochy, pričom v tej druhej, ktorá nastáva po tomto dátume, sa menia pravidlá vojenských hier, ale aj samotné vnímanie vojny.

Definícia terorizmu bola rozšírená aj vyjadreniami vtedajšieho amerického prezidenta **Georgea W. Busha**, v ktorých vyhlásil, že „*nepriatelia slobody sa dopustili vojnového činu*“ (Kegli – Vitkof, 2006). Bush tým pádom vyhlásil vojnu neviditeľnému nepriateľovi, ktorý nie je dislokovaný v jednej

alebo dvoch krajinách, ale zahŕňa celosvetovú sieť ideologických teroristov, ktorých cieľom je zmena medzinárodného status quo. Takáto vojna sa potenciálne vedie všade a proti všetkým.

Aká je to vojna, v ktorej výhoda počtu vojakov, tankov a lietadiel nezaručuje úspech? Terorizmus je druh nelegálnej vojny, ktorá je vyhradená pre neštátne skupiny (Kurmon – Ribnikar, 2003, s. 123). Je to spôsob ako viesť vojnu s malými prostriedkami, v ktorej sa pri minimálnych nákladoch dosiahnu maximálne výsledky. Terorizmus rozšíril vedenie vojny na civilnú oblasť, pretože krajiny, ktoré vyhlásili vojnu medzinárodným teroristom, dostali do vojny aj civilistov.

V globalizovanom svete je veľmi ťažké kontrolovať prenos informácií, znalostí, technológií a relatívne lacných zbraní, ktoré v rukách neštátnych skupín môžu spôsobiť vážne škody aj najsilnejším krajinám na svete.

Táto forma permanentnej vojny zaujíma asi najdôležitejšie miesto v súčasných medzinárodných vzťahoch. Či už odôvodnene alebo nie, je otázka na dlhšiu diskusiu.

Záver

Nebezpečenstvo vojny nezmizlo. Zmena charakteru vojen neznížila ich prítomnosť a význam. Aj keď medzinárodné ozbrojené konflikty nevymizli, ich význam v medzinárodných vzťahoch poklesol. Paralelne s tým sa „*nové vojny*“ stávajú čoraz významnejšou charakteristickou črtou globalizovaného sveta. Osvojenie násilia, dostupnosť informácií a technológií, rozvoj občianskeho sektora a oslabenie štátnej suverenity, ako aj zvyšovanie nacionálnych pocitov medzi rôznymi etnickými skupinami tvoria základ pre budúce nové vojny.

Zvláštny aspekt predstavuje vojna vyhlásená medzinárodným teroristom, čím sa pripustili nové, civilné a aktívne zložky vojny. V budúcnosti môžeme očakávať nárast počtu vojen, najmä tých, ktoré sa týkajú národného oslobodenia, ako aj vojen proti „neviditeľným“ nepriateľom a asymetrickým hrozbám.

Literatúra:

- BAUDRILLARD J. 1995. *The Gulf War did not take place*. Bloomington: Indiana University Press, 1995. 87s. ISBN 13: 9780253210036.
- FUKUYAMA, F. 2007. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka Publishers, 2007. 384s. ISBN 8086182274.
- KALDOR M. 1999. *New and old wars: organized violence in global era. 1st.ed.*. Stanford: Stanford University Press, 1999. 192s. ISBN 0-7456-3441-9.
- KEGLI Č. - VITKOF J. 2006. *Svetska politika – trend i transformacija*, Beograd: Centar za studije Jugoistočne Evrope. FPN i DA Ministarstva spoljnih poslova SCG, 2006, 954s. ISBN 86-82363-47-X.

KURMON, B. – RIBNIKAR, D. 2003. *Asimetrični ratovi*. Beograd: NIC Vojska, 2003. 218s. ISBN-13: 978-86-7530-093-9.

RAYMOND A. 2003. *Peace and War: A Theory of International Relations*. New Brunswick: Transaction Publishers, 2003. 848s. ISBN 0-7658-0504-9

TOFFLER, A. – TOFFLER, H. 2002. *Válka i antiválka*. Praha: Dokořán, 2002. 304s. ISBN – 8086569160.

MANAŽERSKÉ KOMPETENCIE BEZPEČNOSTNÝCH MANAŽÉROV

MANAGERIAL COMPETENCIES OF SECURITY MANAGERS

Mária Petrufová¹

ABSTRACT

The author of the article emphasizes the importance of improving education in the field of managerial competencies under the conditions of the defence sector. The author highlights the continuously growing social impact of global environment on mental health of professional soldiers and their behaviour in the security environment. She analyses the knowledge and experience concerning the provision of key competencies for managers in the Armed Forces Academy of General M. R. Stefanik in Liptovský Mikuláš at the Department of Management and emphasizes the trend of increasing need for effective training of security managers.

Key words: security management, human security, social threats, managerial competencies

1 Bezpečnostný manažment a bezpečnosť jednotlivca

K najvýznamnejším hodnotám, ktoré je povinná zabezpečiť každá vyspelá demokratická spoločnosť v 21. storočí je individuálna bezpečnosť jednotlivca – človeka. Bezpečnosť sociálnych systémov je ovplyvňovaná vzájomných pôsobení troch základných činiteľov – sociálnymi aktérmi bezpečnosti, vzťahmi medzi nimi a prostredím, v ktorom sa realizujú vzťahy medzi aktérmi bezpečnosti. V akomkoľvek bezpečnostnom prostredí je rozdielna úroveň bezpečnostnej situácie, ktorá vyjadruje kvalitu tohto prostredia a je výsledkom interakcie aktérov a rôznych vplyvov a iných činiteľov bezpečnostného prostredia (globalizačné, politicko-právne, kultúrno-historické, ekonomicko-sociálne, geograficko-klimatické, environmentálne) ako aj súčasný stav bezpečnostného sektora. Ak vychádzame z predpokladu, že spoločnosť môže byť dobre organizovaná len vďaka múdrej vláde a rešpektovaniu zásad právneho štátu musíme akceptovať národnú bezpečnosť každého štátu s využitím progresívnych trendov v medzinárodnej bezpečnosti.

Práve preto bezpečnosť človeka nielen že patrila, ale aj naďalej bude patriť k tým potrebám človeka, ktoré musia byť uspokojené prioritne. Aj dnes sme svedkami toho, že osobná bezpečnosť je čím ďalej tým viac ohrozovaná

¹ Mária Petrufová, doc., PhDr., PhD., Docent, poverená vedením katedry manažmentu. Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš, Slovensko, maria.petrufova@aos.sk.

a na toto ohrozenie pôsobí celá škála faktorov, z nich niektoré sú výsledkom pokroku ľudstva a v rukách extrémistov a rôznych ďalších jednotlivcov sa obracajú proti nemu, pôsobia proti hodnotám a právam na ľudský život. Aby sa mohol dnes každý človek usilovať o saturáciu vyšších potrieb, mali by byť pokryté najprv základné potreby, vrátane bezpečnostnej istoty. Moderný človek má neustálu túžbu usilovať sa o hodnoty z oblastí duchovno-kultúrnej a civilizačnej-intelektuálnej a postupne je nasmerovaný k úplnej sebarealizácii.

V súvislosti s koncepciou ľudskej bezpečnosti (Human Security) je potrebné poznať aj určité sektory bezpečnosti v rovine individuálnej bezpečnosti ako napr.: ekonomickú bezpečnosť človeka, potravinovú bezpečnosť, bezpečnosť ochrany zdravia, environmentálnu bezpečnosť, osobnú bezpečnosť a politickú bezpečnosť (Hofreiter, Byrtusová, 2016, s. 30). Bezpečnostný manažment je zameraný na riadenie bezpečnostných síl, bezpečnostných zborov alebo organizácií, je však neustále aj predmetom záujmu všeobecného manažmentu, ako uznávanej vednej disciplíny.

V súčasnosti sa bezpečnosťou a bezpečnostným manažmentom zaoberá celý rad svetových, medzinárodných a európskych inštitúcií. Doterajšia prax bezpečnostného manažmentu je jednak ovplyvňovaná už existujúcimi podmieňujúcimi činiteľmi, ale rizikom sú najmä dynamické činitele, ktoré môžu pôsobiť náhle, neočakávane a spontánne. Tu je takmer nenahraditeľná *prognostická funkcia bezpečnostného manažmentu*. Z uvedených dôvodov je potrebné tomuto novodobému druhu manažmentu venovať profesionálnejšiu pozornosť a zamerať jeho ďalšie aktivity najmä na vzdelávanie a rozvoj bezpečnostných manažérov.

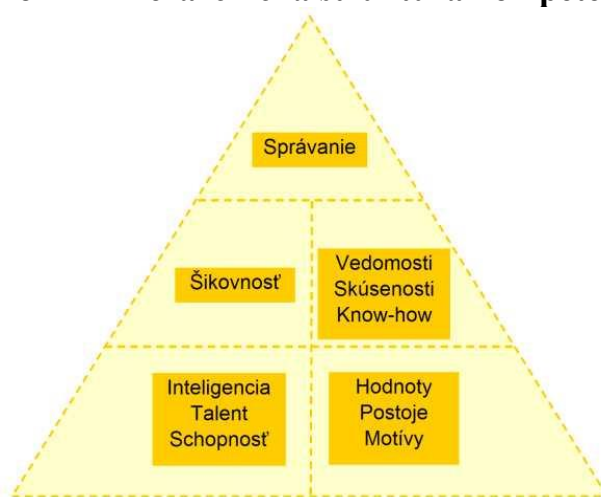
1.1 Všeobecný manažment verzus bezpečnostný manažment

Ak vychádzame z poňatia všeobecného manažmentu tak termín – pojem „manažment“ predstavuje v organizácii skupinu: riadiacich zamestnancov, riaditeľov, vedúcich manažérov, kde títo manažéri realizujú v každodennej praxi manažérske funkcie na všetkých stupňoch riadenia. Teda manažment vlastne predstavuje špecifický spôsob riadenia prostredníctvom manažérskych funkcií pôsobí manažér na podriadených, na ľudský subjekt v roli objektu tým že plánuje, organizuje, vedie, rozhoduje, rozdeľuje a kontroluje. Má svoj osobitý jazyk, svoju terminológiu, vlastné metódy, postupy a techniky. Metodológia v manažérskej vede sa viaže na princípy a teórie k jednotlivým druhom použitia manažmentu v praxi. Uplatňuje sa tu v praxi princíp systémového prístupu.

Z uvedeného vyplýva, že medzi aktuálne roly manažéra bezpečnosti patrí najmä jeho zodpovednosť k riadeniu organizácií., v ktorej pôsobí. Uplatňovanie relevantných manažérskych funkcií a činností, ako podiel na plánovaní, organizovaní, kontrole, najmä rozhodovanie, vedenie spolupracovníkov a ich ovplyvňovanie vo vzťahu k bezpečnosti. Kompetenciu

ako „oprávnenosť k niečomu“ a personalisti ju vnímajú skôr ako „schopnosť“ alebo „spôsobilosť“. Definícia kompetencie z manažérskeho hľadiska je zaužívaná „spôsobilosť človeka preukázať schopnosti, vedomosti, zručnosti a postoje v praktickej činnosti - je správaním, ktoré vedie k vysokému výkonu“. Pojem manažérske kompetencie sa v civilnom sektore používa približne od 80. rokov 20. storočia. Kompetencia predstavuje podľa slovníka cudzích slov rozsah pôsobnosti, resp. právomoc vykonať niečo (Piťová, Piťo.2010). V spojení s manažmentom však nadobúda iný význam

Obrázok 1 - Hierarchická štruktúra kompetencie

(Zdroj: Kubeš, 2004, str. 28)

V podmienkach nášho rezortu – OS SR má aj iný význam „za kompetentného v určitej oblasti sa zvykne považovať človek, ktorý má predpokladané vedomosti, zručnosti a schopnosti a tiež vôľu a motiváciu ich uplatňovať pri výkone danej sociálnej roly“ (Janeček, 2004).

Kompetencia teda predstavuje súhrn schopností, vedomostí, zručností a ďalších predpokladov k dosiahnutiu požadovaného cieľa alebo k splneniu zadanej úlohy s viditeľne menšou námahou ako u tých, ktorí danou kompetenciou nedisponujú.

Bezpečnostná kompetencia je podmienená aj ekonomickou a informačnou kompetenciou a ďalšou nevyhnutnou spôsobilosťou, či schopnosťou a talentom jednotlivca, ktoré táto profesia vyžaduje. V praxi rozlišujeme množstvo profesií bezpečnostného charakteru a tieto činnosti sú predmetom záujmu celého radu odborov.

Súčasťou integrovaného riadenia organizácie (výrobná, poskytujúca služby, správu) je najmä ekonomický (obchodný, marketingový) a informačný manažment.

Bezpečnostné situácie sú dnes popretkávané rôznymi krízovými situáciami – preto aj vznikol nový druh manažmentu – *krízový manažment*.
Vojenské konflikty
a riziká vnútornej bezpečnosti zaujímajú vojenské, policajné zdravotnícke

a ďalšie inštitúcie a ich vedenie. Riadenie procesov, ktoré vedú k odvráteniu a regulácii bezpečnostných hrozieb, situácii, vyžaduje synergické úsilie všetkých bezpečnostných síl – ako aj zhromažďovaniu poznatkov a skúseností tak, aby to umožňovalo aj výskumné, vývojové a vedecké postupy vrátane praxeologických opatrení.

Bezpečnostné hrozby možno definovať ako „také javy a procesy ekonomického, politického, sociálneho, vojenského, geopolitického, ekologického, vedecko – technického, informačného, morálno-duchovného charakteru na rôznej úrovni spoločenského života (od individuálnej až po globálnu), ktoré priamo negatívne pôsobia na prírodu a spoločnosť, ohrozujú ich existenciu, fungovanie a rozvoj“ (Volner, 2009).

Nás rezort by predovšetkým mali zaujímať *vojenské hrozby*, ktoré majú rôznu formu, najzávažnejšími sú invázia a okupácia, zvyčajne majú politický podtón a cieľ. *Politické hrozby* sú často spájané s konkrétnymi hodnotami a ideológiou. Za politickú bezpečnostnú hrozbu môžeme považovať aj existenciu diktátorských režimov, ktoré disponujú konvenčnými zbraňami, prípadne sa usilujú vývoj zbraní hromadného ničenia. Ľudské, vecné a finančné zdroje determinujú veľkosť a kvalitu ozbrojených síl a úroveň technológií, ktoré možno implementovať na dosiahnutie požadovaných spôsobilostí síl a ktoré umožnia ozbrojeným silám udržiavať požadovaný stupeň pripravenosti s ohľadom na bezpečnostné hrozby (Školník, Belan, L2015).

Ďalšou kategóriou hrozieb sú *ekonomické hrozby*, nie menej dôležitou kategóriou sú *environmentálne bezpečnostné hrozby* – zemetrasenia, ničivú búrky alebo záplavy, ktoré môžu mimoriadne negatívne pôsobiť na fyzickú základňu štátu, čo v konečnom dôsledku ohrozuje aj fungovanie štátu a jeho inštitúcie. *Spoločenské hrozby* vyplývajú zo samej podstaty štátu, ktoré sú zložené z obyvateľstva a rôznych spoločenských skupín. Sú prepojené s politickými hrozbami a vznikajú v prípade, že členovia istej komunity založenej na spoločných hodnotách alebo spoločenských charakteristikách začnú vnímať inú komunitu ako hrozbu svojej existencie. Štatistiky ukazujú, že od konca studenej vojny zomrelo v dôsledku etnických konfliktov, epidemických chorôb a šírenia ručných zbraní viac ľudí ako v dôsledku medzištátnych konfliktov. Dnes si už aktéri bezpečnostných hrozieb uvedomujú, že prenikajú *nové hrozby, ktoré sú charakteristické neistotou*. Dôležitou črtou nových hrozieb je *asymetria*, ktorá vyplýva zo zvyšujúceho sa rozdielu medzi ekonomickým a vojenským potenciálom jednotlivých aktérov (Kačmár, 2017).

Globálne trendy v roku 2015 považujú za hybné sily, ktoré budú ovplyvňovať svet: demografiu a populačné trendy, prírodné zdroje a životné prostredie, vedu a technológie, globálnu ekonomiku, budúce konflikty, národne a medzinárodne spravovanie záležitosti. Bezpečnostný manažment považuje bezpečnosť za alfu-omegu svojich snáh a mal by mať vedľa seba tri relevantné

piliere: všeobecný manažment, špeciálnu informatiku a ekonomiku. Z toho vyplýva, že základné smerovanie bezpečnostného manažmentu musí vychádzať z princípov všeobecného manažmentu: bezpečnostní manažéri so špeciálnymi rolami a kompetenciami, funkcie bezpečnostného riadenia realizovať prostredníctvom konkrétnych bezpečnostných činností, odbor bezpečnostného manažmentu chápať v aplikačnej úrovni ako teóriu a prax manažmentu.

Aj bezpečnostní manažéri sa v každodennej praxi riadia manažérskymi funkciami: plánovanie, organizovanie, vedenie ľudí – riadenia LZ v personálnych činnostiach, kontrolovanie a rozhodovanie. Manažérska profesia - bezpečnostný manažér patrí medzi profesie, kde je jeho odborná kompetencia zároveň spôsobilosťou ku konaniu v prospech bezpečnostných činností. Bezpečnostný manažment je aplikovaná veda, využívajúca zákonitosti a princípy manažérskych funkcií (krízových, policajných a vojenských manažérov). Ak vychádzame z predpokladu, že bezpečnostná veda je veda o technikách, ktoré používa štátna správa, verejná správa, polícia a vojenstvo k riadeniu svojich činností za účelom poskytovania služieb pre bezpečnosť občanov, ochranu ich života, zdravia, majetku a občianskych či ďalších ľudských práv, tak musíme metodologicky vychádzať pri uvažovaní o vzdelávaní týchto ľudí z analýzy súčasných manažérskych činností, z osobnosti manažéra v danom prostredí ale najmä z manažérskych procesov v danej organizácii. Určite sú hľadiská rozdielne vo verejných a štátnych organizáciách, vojenských a policajných inštitúciách. Ako praktický príklad možno použiť prienik manažérskych funkcií v podmienkach PA v Prahe (Kný, Požár, 2017).

Tabuľka č. 1 - Prenikanie manažérskych funkcií v procesoch bezpečnostného riadenia

<i>Manažérske funkcie priebežné → Základné (sekvenčné) ↓</i>	<i>Analýza</i>	<i>Rozhodovanie</i>	<i>Implementácia</i>
Plánovanie	<i>Analýza rizík vonkajšieho prostredia</i>	<i>Výber bezpečnostnej stratégie</i>	<i>Realizácie plánu bezpečnostnej prevencie</i>
Organizovanie	<i>Rozbor možností zostavenia projektového tímu bezpečnostného modelu</i>	<i>Voľba umiestnenia bezpečnostných pracovnísk v organizačnej štruktúre</i>	<i>Reorganizácia k centralizácii kritickej infraštruktúry</i>
RLZ, personalistika	<i>Analýza disponibilných kapacít</i>	<i>Rozhodovanie o spôsobe kariérneho rastu</i>	<i>Vyhlásenie personálnych opatrení</i>

<i>Vedenie ľudí, motivácia</i>	<i>Štúdie k participácii zamestnancov na riadení zmien</i>	<i>Rozhodovanie o stimulácii nasadených bezpečnostných síl vo vzťahu k úrovni rizík</i>	<i>Zabezpečenie cyklu doškolovania</i>
<i>Kontrolovanie, audit, monitoring</i>	<i>Analýza slabých miest bezpečnostného systému</i>	<i>Rozhodovanie o mimoriadnej revízii</i>	<i>Revízia opatrení po núdzovom stave</i>

Zdroj: Kný, M., Požár, J., 2017

Podľa zamerania danej inštitúcie najmä jej: vízie, poslania, cieľov, špecifik a hlavne podľa typu organizácie sa následne volí čo najoptimálnejší model vzdelávania a následne aj jeho ďalší rozvoj. Transformácia a reforma vojenského školstva, vojenského vzdelávania a výcviku odráža vždy kvantitatívne ale aj kvalitatívne ukazovatele a podmienky rozvoja kariérneho vzdelávania profesionálnych vojakov. Ukazuje sa, že vo vojenských školách sa doposiaľ venovala veľká pozornosť technike a technológii a mala pozornosť manažérskemu vzdelaniu a spoločenským vedám. Z analýzy dôstojníckych povolaní vyplynulo, že všetky dôstojnícke povolania sú v podstate manažérskymi. Predmetom práce dnešného dôstojníka je človek a proces riadenia, preto základom ich vzdelania a odbornej prípravy musí byť manažment (v pravom slova zmysle, nie len velenie), spoločenské vedy, právo a vedenie ľudí a to všetko vrátane výcviku a tréningu. To znamená, že nový dôstojník - profesionálny vojak, občiansky zamestnanec potrebuje aj vedomostí a zručností z riadenia technických oblastí, ale potrebuje mať najmä vedomostí a zručností z manažmentu, spoločenských vied a vedenia ľudí.

Skúsenosti v našom rezorte ukazujú, že významný vplyv na morálne, vôľové a bojové vlastnosti profesionálnych vojakov, spokojnosť s výkonom svojej profesie má kvalita ich života. Toto povolanie vyžaduje špecifické kompetencie, vlastností a dispozície na výkon rozmanitých funkcií, čo vyžaduje zvládnutie špecifických štandardov a postupov a najmä schopnosť prispôbiť sa situácií pri plnení zložitých úloh. Práve z týchto dôvodov katedra manažmentu sústredila svoje vzdelávacie – edukačné snahy už od svojho vzniku (13 rokov) okrem participácie na bakalárskych, inžinierskych, magisterských a doktorandských študijných programoch v rámci našej Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika aj na celoživotné – ďalšie, kariérne vzdelávanie profesionálnych vojakov a zamestnancov pod názvom „Kľúčové kompetencie manažéra“.

V súvislosti s učením dospelých je však potrebné, poznamenať, že aj v našom rezorte je teraz najviac užitočné, aby sa profesionálni vojaci a zamestnanci postupne naučili „odnaučiť sa“ od určitých zakorenených praktík, od „určitej defenzívnej rutiny a mali možnosť poznať najnovšie trendy v manažérskom vzdelávaní. Na základe poznania názorov a poznatkov z vyspelých krajín ako aj organizácie OECD, či z vlastného poznania a

výsledkov výskumov v rámci OS SR sme zistili, že je potrebné zabezpečiť aj rozvoj osobnostných kvalít veliteľov – manažérov – lídrov. V podmienkach AOS v úzkej súčinnosti s Centrom vzdelávania realizujeme pre náš rezort vlastne „Know How“ - kurzy zamerané na celoživotného vzdelávania – krátkodobé odborné kurzy (KOK).

Formou modulovej výučby sme začali postupne profesionalizovať a skvalitňovať kľúčové kompetencie manažérov najmä v týchto moduloch:

1. modul: *Základy manažmentu – efektívny manažér.*
2. modul: *Komunikačné zručnosti manažéra.*
3. modul: *Tímová práca – budovanie a vedenie tímu.*
4. modul: *Zvládanie stresu a psychohygiena manažéra.*
5. modul: *Nové trendy vo vzdelávaní manažéra.*
6. modul: *Vodcovstvo* (Kurhajcová, Belan, 2010).

Tabuľka č. 2 Zloženie účastníkov kurzu

Modul	Prihlásení	Priami účastníci	Ø vek	PrV	Zamestnanci	Vzdelanie VŠ	ÚSV
1	21	20	32	20	0	18	2
2	23	20	33	20	0	19	1
3	27	23	31	23	0	21	2
4	23	21	37	19	2	16	5
5	22	17	34	17	0	15	2
6	17	16	36	16	0	13	3
Spolu	133	117	33,8	115	2	102	15

Tabuľka č. 3 - Analýza jednotlivých kurzov

	1. modul	2. modul	3. modul	4. modul	5. modul	6. modul
Organizácia kurzu	87 %	84,9 %	82,9 %	92,4 %	77,6 %	86,4 %
Využitie času	80 %	88,2 %	90 %	92 %	80,5 %	89 %
Študijný manuál	89 %	92 %	87 %	91,2 %	89,8 %	93 %
Sprostredkovanie znalostí	85 %	82,8 %	76 %	92 %	86 %	93%
Metódy vyučovania	88 %	83 %	82 %	94,8 %	88 %	90,5%
Znalosti a prístup lektora	85 %	88 %	85 %	90,6 %	87 %	96,6 %
Vhodnosť výberu témy	81%	89 %	80 %	91,2 %	82,3 %	90%
Rozšírenie teoretických	79 %	72 %	73 %	90 %	78 %	89%

vedomostí						
Rozšírenie praktických vedomostí	69 %	83 %	75 %	90,5 %	73 %	88,2%
Ďalší prínos kurzu pre prax	73%	90,1 %	92 %	89,5 %	81,2 %	87,9 %
Celková spokojnosť s kurzom	80%	90,5 %	88,5 %	89 %	82,7 %	92,8 %

Neskôr vojenská prax ukázala, že je potrebné rozšíriť tieto manažérske kompetencie o problematiku etikety manažéra, manažmentu ľudských zdrojov (vedenie ľudí) v súčasnosti na katedre neustále uvažujeme o inovácií v obsahu jednotlivých modulov a zaradení ešte ďalších modulov zameraných na problematiku vojenskej diplomacie, sebariadenia manažéra, manažmentu času, projektového riadenia ako aj o kreativitě manažéra, ktorá je podľa našich názorov taktiež nevyhnutná z hľadiska profesionality vojenských manažérov.

Krátkodobé odborné kurzy trvajú 3 – 5 dni, súčasťou obsahu kurzov sú aj praktické zamestnania – nácviky a tréningy manažérskych zručností a kompetencií. Odozvy ako aj spätná väzba / prostredníctvom anonymného dotazníka, ale aj priamych rozhovorov s účastníkmi v kurzoch / hovoria o spokojnosti s úrovňou, obsahom a použitými metódami a formami v kurzov.

Súčasťou týchto modulov sú aj kurzy so zameraním na finančnú gramotnosť, manažment ochrany životného prostredia ale aj kurzy zamerané na vyzbrojovanie a logistiku v podmienkach OS SR. Pribúdajú aj návrhy špecializovaných pracovísk rezortu o ďalšiu problematiku v rámci rezortu ako napr.: koučovanie v podmienkach OS SR, špecifiká interkultúrnej komunikácie v podmienkach OS SR, masmediálna a krízová komunikácia a mnohé ďalšie.

Trendom vo vzdelávaní manažérov budú najmä zmeny v živote v spoločnosti a ich zvládnutie do konkrétnej manažérskej praxe. Od *kvality práce veliteľov – bezpečnostných manažérov* je do značnej miery závislá *prosperita každej organizácie*, teda aj našej AOS, vojenských útvaroch a vojenských telesách, zložkách a sekciách v ktorých manažujeme svoje životy.

Aby mohol každý manažér, ale aj veliteľ v medzinárodnom a trhovom konkurenčnom prostredí obstať a zvládnuť množstvo manažérskych činností, musí sa neustále rozvíjať. Uvedené zistené skutočnosti vo vojenskom vzdelávaní nás neustále presviedčajú, kde smerovať naše úsilie. Súvisí to aj so všeobecne známymi manažérskymi kompetenciami a kvalifikačnými personálnymi štandardmi pre manažérsku prácu ako aj so špecifickými požiadavkami rezortu OS SR.

Záver

V súčasnej etape globalizácie a v turbulentnom období najmä riadenie ľudských zdrojov musí čeliť mnohým výzvam aby najdôležitejšie aktíva, ktorými sú *ľudské zdroje*, mohli zostať akcieszopné a plniť svoju funkciu konkurenčnej výhody. Vzdelávanie veliteľov – manažérov okrem „klasických“ problémov riadenia v DKM a MKM. Každý bezpečnostný manažér dneška musí zvládať aj tieto nasledujúce problémy: manažment diverzity, vzdelávanie a kariérny rozvoj zamestnancov vysielaných na zahraničné misie, odmeňovanie a hodnotenie výkonnosti, edukáciu zamestnancov pre prácu v multikultúrnom prostredí a pod.

Dôležitú úlohu v tomto procese zohráva najmä Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši. Prístupy kvality celoživotného a ďalšieho vzdelávania sú v rôznych krajinách odlišné a rýchlo sa menia ale aj neustále vyvíjajú. V tomto dynamickom prostredí je vôľa profesionálnych vojakov vedomostne a profesionálne rásť a neustále sa učiť je jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré prispievajú k napĺňaniu súčasných cieľov a úloh, ktoré majú zabezpečovať ozbrojené sily SR.

Priebežne získavané údaje a názory z rôznych uskutočnených prieskumov (v rámci OS SR) svedčia o aktívnom prístupe profesionálnych vojakov k seba vzdelávaniu a zdokonaľovaniu nadobudnutých zručností, spôsobilostí a kompetencií. Je však potrebné a dôležité neustále monitorovať situáciu v oblasti nielen kvantity, ale najmä kvality celoživotného ako aj kariérneho vzdelávania a neustáleho zlepšovania sa.

Členstvo Slovenskej republiky v NATO nás prirodzene stavia pred plnenie úloh kompatibility aj v oblasti vojenského vzdelávania a výcviku personálu. Úlohou je vytvárať podmienky pre efektívny, obsahom moderný systém vojenského vzdelávania a profesionálneho rozvoja personálu v súlade s národnými ale aj s celosvetovými záujmami, hodnotami a tradíciami, ktorý bude otvorený a adaptabilný najnovším svetovým informáciám a poznatkom. A o tom ide aj v našej jedinej vojenskej vysokoškolskej vzdelávacej ustanovizni na Slovensku.

Literatúra:

- EICHLER, J. 2009. *Medzinárodná bezpečnosť v dobe globalizácie*. Praha: Portál.
- HOFREITER, L. - BYRTUSOVÁ, A. 2016. *Indikátory bezpečnosti*. Zlín-VerBuM, ISBN 978-80-87500-82-8, s.136
- JANEČEK, V. 2004. *Kompetencie veliteľa ako vodcu jednotky*. In: Aktuálne problémy vedenia a vodcovstva vo vojenských jednotkách. Liptovský Mikuláš: AOS LM. ISBN 80-8084-249-3, p.75-78
- KAČMÁR, R. 2017. *Čo je bezpečnosť?* Slovak Security Policy Institute Bratislava. ISBN 978-80-972-228-2-6 s.8

KNÝ, M. - POŽÁR, J. 2010. *Aktuální pojetí a tendence bezpečnostního managementu a informační bezpečnosti*. Praha PA ČR, Tribun EU Brno ISBN 978-80-7399-067-1

KUBEŠ. M. 2004. *Manažérske kompetence. Způsobilosti výjimečných manažerů*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247- 0698-9, s.21

KURHAJCOVÁ, L. – BELAN, L. 2010. *Lifelong education as the base of carrier of military professional*. In: Science & Military. ISSN 1336-8885. - Vol. 5, No. 2 (2010), s. 59-66

ŠKOLNÍK, M. – BELAN, L. 2015. *Obranné plánovanie – základy plánovania a projektovania v systéme obrany a bezpečnosti Slovenskej republiky: vysokoškolská učebnica*. Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 187 s. ISBN 978-80-8040-522-9

PIŤOVÁ. M. - PIŤO. V. 2010. *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Jazykové vydavateľstvo Mikula, s.r.o. 326 s. ISBN 978-80-88814-74-0

VOLNER, Š. 2009. *Nová teória bezpečnosti*, 2. vydanie IRIS Bratislava. ISBN 978-8089-2563-6-5

ARMÁDA V DEMOKRATICKÉ SPOLEČNOSTI V KONTEXTU BUDOUCÍHO VÝVOJE BEZPEČNOSTNÍ SITUACE SVĚTA A VÝVOJE SPOLUPRÁCE V RÁMCI MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ

ARMY IN THE DEMOCRATIC SOCIETY IN CONTEXT OF FUTURE DEVELOPMENT OF THE WORLD SECURITY SITUATION AND DEVELOPMENT OF THE COOPERATION WITHIN THE INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Zdeněk Rajda¹

ABSTRACT

In frame of democratic establishment, the army and the state security forces in general have an irreplaceable role. Due to the development of various security threats, some changes to the security environment as a whole can be expected. This article therefore focuses on principles of defence systems of democratic states of Europe, military - political goals of the defense at national level and on development of the EU - NATO cooperation in context of the Visegrad Battle Group.

Key words: army, democratic society, world security situation, security threats, international cooperation

Úvod

V rámci demokratického zřízení má armáda i ostatní bezpečnostní složky státu své nezastupitelné místo. Funkce armády vycházejí z jejích základních úkolů, principů a poslání, které jsou zpravidla zakotveny v ústavách jednotlivých států, v ústavních zákonech a v jednotlivých právních předpisech týkajících se ozbrojených složek jako celku či armády samostatně.

Současná politická, ekonomická a především bezpečnostní situace nejen v Evropě, ale i v jiných částech světa poskytuje podnět ke zpracování možného budoucího vývoje v oblasti principů obrany demokratických států Evropy, vojensko-politických cílů obrany na národní úrovni a v oblasti vývoj spolupráce EU a NATO v kontextu Visegrádské bojové skupiny. To vše pod vlivem rozvoje nejrůznějších bezpečnostních hrozeb a na to navazujících změn bezpečnostního prostředí jako celku.

¹ Zdeněk Rajda, JUDr. Ing., externí doktorand Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, zdenek@ak-judrrajda.cz.

1 Budoucí bezpečnostní prostředí a obecné trendy

Bezpečnostní prostředí v nadnárodním komplexu se bude na rozdíl od bezpečnostního prostředí suverénního státu v budoucnu vyznačovat vysokou proměnlivostí nejistoty se sníženou možností kontroly. Toto bude mít vliv na samotné ohrožení národních zájmů, na základě čehož bude docházet k úpravě racionální bezpečnostní politiky státu.

Lze předpokládat, že v horizontu patnácti let zůstane stát klíčovým objektem bezpečnostní politiky a mezinárodních vztahů, přesto, že se bude zvyšovat role a vliv regionálních i kontinentálních seskupení, a to především nevládních organizací a nadnárodních kooperací. Na této úrovni se taktéž bude vyvíjet organizovaný zločin a teroristické organizace. Tyto nestátní organizace budou mít narůstající vliv jak na jednotlivé státní celky, tak i na úroveň regionální, v našem případě střední a východní Evropu a Evropskou unii nevyjímaje. Bude docházet k provázanosti jednotlivých států, jednotlivých společenství a na to navazujících procesů globalizace, která zasáhne nejen hospodářskou část, ale i bezpečnostní a politickou. To bude mít za následek omezení vlastní politiky jednotlivých států. Pro efektivní řešení nadnárodních problémů, ať se již jedná o hospodářskou část, především řešení nedostatku strategických surovin, ekologickou část včetně klimatických změn a v neposlední řadě o otázku řešení vodních zdrojů, která se již v současné době v některých částech světa stává otázkou zásadní.

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá a můžeme si dovolit učinit závěry, že poklesne význam samostatných států. Zde by v souladu s vývojem demokratické společnosti mělo dojít k posílení vlivu jednotlivých reprezentantů států v mezinárodní seskupení, ať se již jedná o OSN, EU, NATO, Šanghajské organizace pro spolupráci a jiné mezinárodní organizace.

Výhledově lze předpokládat, že dojde k oslabení dominantního postavení USA. Toto oslabení dominantního postavení půjde v souladu s posilováním vlivu Číny, Ruska, Indie, Brazílie, Jihoafrické republiky, Indonésie, Japonska a Iráku, který budeme zaznamenávat na úrovni ekonomické, politické i vojenské. Lze očekávat, že nastane tlak na změny v mezinárodních organizacích, a to především v OSN. Změny lze očekávat ve struktuře jednotlivých orgánů, především Rady bezpečnosti a Valného shromáždění. Změnu taktéž zaznamená i financování této organizace. Veškeré změny budou záviset v současné době na shodě především stávajících členů Rady bezpečnosti a jejich mocenského postavení v dalších organizacích.

2 Bezpečnostní hrozby

Mezi bezpečnostní hrozby můžeme zařadit globální konflikt, napadení spojeneckého státu, místní konflikty, použití zbraně hromadného ničení, hrozby s potenciálním použitím ozbrojených sil, terorismus, mezinárodní organizovaný

zločin, migraci. Z hlediska ekonomického můžeme považovat za bezpečnostní hrozby státy s nedostatečnou ekonomikou a politickým systémem, nedostatek strategických surovin, ať se již jedná o potraviny a vodní zdroje. Mezi bezpečnostní hrozby je třeba zařadit změnu klimatu, živelné katastrofy, znečištění životního prostředí, epidemie a pandemie.

Ozbrojený globální konflikt vůči zemím evropského prostoru je víceméně nepravděpodobný, neboť zde již dochází k provázanostem jednotlivých států na evropský prostor a samotné členství států v Severoatlantické alianci výrazně eliminuje toto riziko. Tento samý pohled můžeme nastavit ve vztahu k napadení členského státu NATO.

Pokud se jedná o regionální konflikty, lze téměř vyloučit konflikt v rámci Evropské unie. Určité bezpečnostní riziko lze předpokládat na Středním Východě, v Africe, na západní Balkáně, kde toto riziko bude plynout především z politické i etnické persekuce a v neposlední řadě i z nedostatku přírodních zdrojů.

Zajímavý pohled nám skýtá posouzení rizika a jeho šíření za použití zbraně hromadného ničení. Toto riziko je z celosvětového hlediska navázáno na držení těchto zbraní v rukou nedemokratických společností. I když šíření tohoto konfliktu má i další podtexty, a to nejen držení zbraní hromadného ničení, ale i držení jednotlivých nosičů těchto zbraní. Pokud opomeneme konflikt z hlediska zbraní hromadného ničení, lze zde reálně předpokládat určité konflikty směřující ke zničení vývoje jaderného potenciálu a případných nosičů v některých zemích. Na toto úzce navazuje, jak je již výše uvedeno, potenciální rozšíření Severoatlantické aliance především o Jižní Koreu.

Terorismus a mezinárodní organizovaný zločin bude i v budoucnu vysokou hrozbou pro demokratické státy, státy Evropské unie a státy, jež jsou členy NATO. Jedná se o hrozby jak z hlediska lokálního, tak i z hlediska mezinárodního charakteru. Hlavní druhy terorismu můžeme členit na terorismus náboženský, etnický a ideologický. S vývojem technologií se bude čím dál více rozvíjet terorismus kybernetický. Terorismus v oblasti kybernetiky úzce souvisí s mezinárodním organizovaným zločinem v této oblasti. Přesto, že terorismus je organizovaný zločin, považujeme jej za velmi rizikový faktor současné i budoucí doby, přes který je možné proniknout a ohrozit veškeré činnosti demokratického státu. S tím souvisí jeden z hlavních faktorů, který ponese všechny demokratické společnosti, a to je vynakládání obrovských částek finančních prostředků na odvrácení těchto hrozeb i na odvrácení případných škod s tímto terorismem a mezinárodním organizovaným zločinem souvisejících.

Bezpečnostní hrozby související se státy s nestabilním hospodářským vývojem mohou mít za následek vznik lokálních ohnisek. Dopady těchto ohnisek by zasáhly především sousední státy v případě jednotlivé zastupitelské mise. Dopad na celkovou bezpečnost světa nebude v kategorii vysokých rizik.

Migrace obyvatelstva bude i nadále bezpečnostním rizikem velkého rozsahu, neboť lze předpokládat nárůst populace v nejméně rozvinutých oblastech světa a s tím související pokles porodnosti a stárnutí populace ve vyspělých státech EU. Bude nadále docházet k otevírání nůžek životní úrovně, k nedostatku potravinových zdrojů, vody a jiných, což bude mít za následek velký tlak na migrační vlny, které mohou vyústit až v destabilizaci států. I když se šíří názor, že kontrolovaná migrace může mít pro příslušný stát pozitivní přínos, stále převažuje velký rizikový faktor v rámci EU. S migrací úzce souvisí i další hrozby, kterými jsou epidemie a pandemie. Jedná se především o nemoci HIV, AIDS, kde rozšíření této nemoci dosáhlo do kategorie pandemie. Vyloučit nelze ani rozšíření chorob, které byly v civilizovaných státech naprosto vymýceny, ať již jde o choleru či tuberkulózu.

3 Principy obrany demokratických států Evropy

I v budoucnu bude hlavní úsilí demokratických států Evropy při zajišťování bezpečnosti obrany vedeno dvěma principy, kterými jsou:

1) globální princip

V tomto principu bude i nadále platit a rozvíjet se společná obrana jednotlivých států proti vnějšímu ohrožení. Členů NATO se tento princip bude dotýkat především ze smluvního vztahu této organizace, kde napadení kteréhokoliv z členů NATO se považuje za napadení státu samotného. Zde dojde k dalšímu rozšíření obranných systémů v rámci EU bez jakéhokoliv vlivu na euroatlantické společenství. Lze očekávat, že budou vytvořeny ozbrojené síly Evropské unie, kdy v této oblasti dojde k posunu vzájemných vazeb mezi ozbrojenými složkami Evropské unie a NATO. Vyvíjející se principy obrany lze shrnout následující prvky: rozvoj obrany založené na kolektivním pojetí, rozvoj integračních trendů v obraně, mobilita ozbrojených sil a spoluzodpovědnost za obranu společného vzdušného prostoru.

I nadále lze předpokládat intenzivnější zapojení demokratických států do řešení krizí ohrožující mír a stabilitu světa. V této oblasti budou mít i nadále rozhodující vliv mandáty, které při řešení konfliktu ozbrojené síly dostanou. Lze předpokládat působení ozbrojených sil pod vlajkou OSN a v rámci NATO. Nelze předpokládat, že by jednotlivé země a jejich ozbrojené síly působily samostatně. To se týká především menších zemí včetně České a Slovenské republiky. Tyto síly se budou i nadále zapojovat do jednotlivých mírových operací, avšak budou téměř vždy součástí koalic. Následující období se bude při řešení vojenských operací i nadále vyznačovat principem silného mandátu, mezinárodní podporou, vysokou mírou mobility a flexibility sil, vysokou pohotovostí v boji proti terorismu a odpovídajícím

ekonomickým zázemím, ať se již jedná o techniku, materiál či potřeby ozbrojených sil.

Nemalou roli bude sehrávat i naplňování rozhodnutí OSN a Rady bezpečnosti. Zde se bude posilovat pravidlo respektování mezinárodních bezpečnostních organizací a vynucování jejich rozhodnutí na území jednotlivých států, ať již půjde o dodržování embarga, využití vojenských pozorovatelů, kontrolu vzdušného prostoru i dalšího prostoru, případně prosazování embarga i vojenskými prostředky.

Ozbrojené síly budou nemalou mírou zabezpečovat, a to i do budoucna, humanitární akce. Nebude třeba řešit krizové situace v případě předcházení řešení těchto krizových situací, které by mohly mít hlubší negativní dopady a způsobovat tak masové migrační vlny, rozšiřování ohnisek konfliktů, genocidy a další. Humanitární prostředky bude třeba brát jako preventivní nástroj zabráňující hlubší krizi. Ozbrojené složky budou sehrávat rozhodující roli při zajišťování a distribuci humanitární pomoci, případně její ochrany, a to ve spolupráci s připravovaným personálem.

V zahraniční činnosti se budou jednotlivé ozbrojené síly zaměřovat především na ochranu svých občanů působících v zóně ohrožení příslušné země. Ochrana surovinových zdrojů a ochrana přístupu k nim se stanou jedním ze strategických posláních ozbrojených sil v zahraničí. Obecně lze shrnout, že v zahraniční činnosti se budeme zaměřovat na ochranu občanů v zahraničí, ochranu přístupů k jednotlivým zdrojům a trhům, novému způsobu spolupráce se spojenci a nárůstu činnosti specializovaných jednotek.

2) regionální princip

Na úrovni jednotlivých regionů budou ozbrojené síly sehrávat stabilizační faktor. Na této úrovni dojde ke kooperaci jednotlivých ozbrojených složek regionu se záměrem společného postupu při kriminálním násilí. V souvislosti se zvládnutím rozsáhlé migrace a s tím souvisejících negativních jevů, které vyplývají z probíhající změny klimatu, nerovného ekonomického vývoje, nedostatku potravin a vody, bude třeba ve vztahu ke geografické poloze jednotlivé země působit na zvládnutí krize na hranicích Evropské unie. Další úlohou armády a složek ministerstva vnitra bude zvládnutí nesystematického přílivu migrantů do daného státu. Zde bude nutné především zajistit bezpečnostní evidence, vyhodnocení jednotlivých osob z hlediska bezpečnostního, dále z hlediska zdravotního a jiného. Do určité míry dojde ze strany armády a dalších bezpečnostních složek i k naplňování humanitární činnosti na daném teritoriu, neboť není předpoklad, že při masivní migraci tyto činnosti zvládnou samostatně civilní

složky. Pokud shrneme úkoly armády v oblasti migrace, zde lze rámcově nastavit tři okruhy, a to zvládnutí migrační vlny mimo příslušné teritorium, zvládnutí migrační vlny uvnitř daného státu a v neposlední řadě samotné řízení migrantů uvnitř teritoria.

V rámci vojensko- politických ambicí a principů obrany musí v budoucnu ozbrojené složky napomáhat při ochraně a obraně společných kulturních civilních hodnot. Při rozvoji migrace bude docházet ke vzniku různých skupin tvořených z národnostních menšin, ať již legálních či ilegálních, které budou sdílet jiné hodnoty s ohledem na prostředí, kde vyrůstali a ze kterého k nám migrovali. Může zde docházet k ničení určitých kulturních hodnot příslušného státu, které nejsou v souladu s jejich kulturou či jejich hodnotami. Toto může vyvrcholit až v otevřené nepřátelství. Pravděpodobnými zdroji vandalismu budou kulturní a náboženské památky, školy, kulturní instituce a jiné. Tyto vlivy vandalismu a násilí se mohou přenést z jednotlivého státu na celý region, kde jejich zvládnutí bude vyžadovat značné úsilí všech složek včetně armády. I na úrovni regionu se bude především potřeba zaměřit, jak již je uvedeno shora, na obranu společných hodnot, na boj s organizovaným zločinem a případně na boj s kybernetickým zločinem v daném prostoru, neboť jednotlivé složky všeho typu, nejen armáda a vnitro, ale i záchranné složky, civilní obrana a jiné, jsou napojeny na kybernetický prostor, přes který může pronikat výrazné nebezpečí.

Ozbrojené složky budou hrát nemalou roli i v odstraňování škod způsobených ekonomickými katastrofami. Hlavním úkolem ozbrojených sil při eliminaci těchto škod bude rychlost zásahu a vzájemná propojenost a sladčnost ozbrojených sil v daném teritoriu. Ozbrojené složky i nadále budou disponovat prostředky k odhalování škodlivých látek, budou i nadále vybaveny potřebnými prostředky k evakuaci, budou schopny napomáhat zásobování, podílet se na udržování veřejného pořádku a zákonitostí, záchranně lidských životů a majetku a v neposlední míře i distribuci humanitární pomoci.

4 Vojensko – politické cíle obrany na národní úrovni

V rámci politického uspořádání se ve vztahu k ozbrojeným silám při ohrožení státu nepředpokládá, že dojde k jakékoliv změně. Veškeré cíle a úkoly budou i nadále v návaznosti na ozbrojené složky stanovovat jednotlivé vlády, které budou přímo odpovědný jednotlivým voleným orgánům za výkon ozbrojených sil v obou situacích, a to při vojenském či nevojenském ohrožení státu.

Činnost ozbrojených sil navenek:

Navenek bude armáda plnit především úkoly vyplývající z mezinárodních smluv. Zde bude docházet zejména k podpoře spojeneckých vojsk v oblasti tranzitu a jeho zabezpečení, především logistickém. I nadále bude docházet a do určité míry se i rozšiřovat využití vzdušného prostoru jednotlivých států. Na to je navázáno i využití zázemí se vzdušnou činností související, a to využití letišť jednotlivých států a veškerých činností se této oblasti týkajících. Zásadním principem podpory spojenců bude využití obranné infrastruktury spojeneckých států a s tím související materiální zabezpečení spojeneckých vojsk působících dlouhodobě či krátkodobě na území spojeneckého státu.

Činnost ozbrojených sil směřující k vnitřní bezpečnosti:

Ozbrojené síly v případě ochrany a obrany teritoria státu budou i nadále řízeny národními vládami, které vyjdou z řádných demokratických voleb. Na této úrovni budou především zabezpečovat eliminaci všech typů hrozeb, ať již se bude jednat o hrozby vojenské povahy či povahy nevojenské. Bude kladen důraz na hlubší propojení a posílení všech složek zabývajících se touto činností na národní úrovni. Bude se jednat o významnější propojení složek na centrální úrovni jako ministerstva obrany, ministerstva vnitra a jim podřízených orgánů s cílem dosáhnout co nejvyšší ochrany objektů, které jsou důležité pro základní chod státu. Zde bude systémově počítáno s vyčleněním materiálních i lidských zdrojů, se kterými armáda disponuje. Z materiálních zdrojů se bude jednat především o komunikační prostředky, zdravotní zařízení včetně příslušného vybavení. U lidských zdrojů půjde o odborníky, kteří mají zkušenosti a jsou schopni zvládat krizové situace po stránce řízení. Za tímto účelem bude třeba rozšířit činnost armády a její přípravu i vyčlenění dostateku finančních zdrojů pro naplnění těchto cílů. Nadále bude armáda v této oblasti sehrávat hlavní roli při ochraně objektů nezbytných pro řádnou činnost státu a bude se podílet na udržování veřejného pořádku.

S ozbrojenými silami se i do následujících let bude počítat jako s podporou složek záchranného systému pro případ, že nastane situace nevojenského ohrožení, které záchranné složky nebudou schopny bez další pomoci či podpory zvládnout. Záchranný systém bude napojen na vojenské složky a jejich řízení prostřednictvím krizových štábů.

5 Vývoj spolupráce EU a NATO

V současné době prochází NATO přeměnami ve snaze o prohloubení role bezpečnostní organizace schopné zasahovat v celosvětovém měřítku. Je předpoklad, že tento vývojový trend bude NATO i nadále udržovat. NATO v průběhu minulých let velmi pružně reagovalo na některé evropské trendy a snaží se v některých oblastech vytvářet názor, že NATO je bezpečnostní

organizace s globální působností. Lze předpokládat, že tato organizace se bude i nadále rozvíjet a rozšiřovat o další státy, především mimo Evropu. S ohledem na současnou situaci lze předpokládat vstup Jižní Koreje a některých dalších států do NATA. Uvnitř této organizace bude docházet k vyšší centralizaci směřující k vymezení pozic jednotlivých členů a k vyšší ekonomické zainteresovanosti jednotlivých členů.

Evropská unie se jako celek bude snažit prohlubovat své snahy o dominantní postavení v oblasti ekonomiky. S ohledem na geografické postavení Evropy lze usuzovat, že nebude nadále docházet k zásadnímu rozšiřování Evropské unie. Integrace bude víceméně pokračovat v přesunu některých činností na nadnárodní úroveň. Na úrovni Evropské unie a s ohledem na nedostatečné řešení bezpečnosti EU lze předpokládat i vznik stálých ozbrojených sil Evropské unie, které budou případně sloužit i pro společnou evropskou obranu. Nelze však očekávat, že tyto síly budou dosahovat úrovně ozbrojených sil USA.

S ohledem na rozšiřující se globalizaci a vliv Evropské unie a USA na celosvětové dění lze předpokládat hlubší propojení těchto dvou subjektů ve všech oblastech činnosti, ať se již jedná o činnost ekonomickou, politickou i bezpečnostní.

6 Visegradská bojová skupina

Visegradská bojová skupina, jež vznikla dne 4.5.2012 v rámci Visegrádské čtyřky, zaznamenala za dobu své existence určitý vývoj. Za zmínku jistě stojí březen 2014, kdy byly v maďarském Visegradu na úrovni ministrů obrany Visegrádské skupiny podepsány další dva rozhodující dokumenty, a to „*Vize dlouhodobé spolupráce V4 v oblasti obrany*“ a „*Memorandum o porozumění k bojovému uskupení V4*.“ Tyto dva dokumenty měly zefektivňovat nákup vojenského materiálu a prostředky, které jednotlivé státy vynakládají na financování ozbrojených sil.

Vznik bojové jednotky Visegrádské čtyřky nenarušoval nikterak žádné vztahy členů Visegrádské čtyřky s obranným systémem NATO, kdy všichni zúčastnění jsou jeho členy. V roce 2013 byla zahájena činnost na společných vojenských cvičeních pod patronací sil rychlého nasazení NATO. Na počátku roku 2016 byla vytvořena Battle Group EU jako jednotka rychlého nasazení při náhlých krizových situacích, která již funguje v rámci Evropské unie. O nasazení skupiny musí rozhodnout všichni zástupci členských států Evropské unie. Tato vojenská spolupráce V4 Battlegroup začala rozvíjet svou činnost a od roku 2014 probíhala společná vojenská cvičení. Od 1.1.2016, po získání všech potřebných certifikací, čítala tato jednotka již 3 900 příslušníků a měla nepřetržitou pohotovost celé první pololetí roku 2016. Další nasazení těchto jednotek je již naplánováno na rok 2019.

V budoucnu i nadále bude vyvíjen tlak na jednotlivé státy, aby se aktivně zapojily do obrany nejen svého státu, ale i regionu či světa. Velká vojenská seskupení nebudou schopna některé dílčí úkoly obrany přebírat, a proto i nadále budou tvořeny jednotlivá bojová uskupení jako je Visegrádská bojová skupina, která již prokázala své opodstatnění. Tato seskupení budou zaznamenávat určité změny a budou reagovat na jednotlivé hrozby, a to především co do počtu jednotlivých členů a poslání těchto seskupení. Tato tendence již byla zaznamenána v roce 2016, kdy prezident České republiky **Miloš Zeman** navrhl rozšíření Visegrádské skupiny o Rakousko, k čemuž v závěru nedošlo. Lze do budoucna předpokládat, že ani Visegrádská čtyřka nezůstane beze

Závěr

Bezpečnostní linie jednotlivých států bude odrážet bezpečnostní prostředí a bude i nadále pokračovat téměř ve stejném směru s tím, že tento směr bude orientován vyšší mírou na pokračující politickou integraci evropského kontinentu. Přesto, že dojde k nárůstu mezinárodní spolupráce týkající se bezpečnosti a obrany a lze očekávat za určitých podmínek i vznik ozbrojených sil Evropské unie, bude i nadále zachována suverenita jednotlivých států v bezpečnostní oblasti. Nárůstem vzájemné spolupráce jednotlivých států v bezpečnostní oblasti bude posilována i kolektivní zodpovědnost za tuto oblast a k tomu bude tvořen i tlak na finanční krytí nákladů na kolektivní obranu jednotlivých států. Činnost jednotlivých států na úrovni obrany bude ovlivňovat i jejich geografické položení. Jinou činnost budou vyvíjet státy uprostřed Evropy, které nebudou v nárazníkové zóně migračních cest. U států střední Evropy bude nadále vyvíjen tlak na zapojení se do řešení světových bezpečnostních problémů. Státy střední Evropy budou i nadále podporovat bezpečnostní politiku mezinárodních společenství, především OSN. S ohledem na současné rozdělení světa, rozdíly v pojetí světa, rozdíly ve výši životní úrovně a jiné, bude se převážná část evropského kontinentu zabývat odvrácením hrozby terorismu, migrace, organizovaného zločinu, epidemie a kybernetického terorismu. Tato činnost bude vyžadovat nemalé ekonomické zdroje a vzhledem k omezeným finančním možnostem, možnostem vojenským i politickým, budou jednotlivé státy, především státy Evropy, pokračovat v efektivní obhajobě svých zájmů, prostřednictvím kolektivní obrany.

Další vývoj rozvoje ozbrojených sil a jejich orientace bude především záležet na rozvoji evropské obranné integrace a začlenění jednotlivých evropských států do ní. Na této integraci budou záležet i směry rozvoje jednotlivých armád a jejich priority s ohledem na začlenění činnosti těchto armád do obranných evropských struktur. Nemalý vliv na rychlost rozvoje evropské kolektivní obrany a ochrany bude mít mezinárodní situace, která bude nepřímo ovlivňovat příslušný směr obrany a bude mít dopad na začleňování jednotlivých států do této kolektivní obrany.

Finanční zdroje budou i nadále omezeny a po dosažení požadované úrovně financování armády ve vztahu ke státnímu rozpočtu (cca 2,5 % HDP) nebude docházet k překročení těchto vymezených zdrojů pro financování bezpečnostních složek. K určitému navýšení může však dojít při změně bezpečnostní situace, kde její řešení bude klást na státní rozpočet zvýšené požadavky. S ohledem na geografické postavení střední Evropy nelze předpokládat žádné výjimečné situace mimo migraci, živelné pohromy a případné epidemie.

Literatura:

- Akademický slovník cizích slov*. 1998. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0607-9.
- BALABÁN, M. - STEJSKAL L. 2006. *Hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě v horizontu 2020 s výhledem 2050* (Sborník z workshopu 14. června 2006), online. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, 2006. https://ceses.cuni.cz/CESES-74-version1-061115_sbornik.pdf.
- EICHLER, J. - DITRYCH. 2014. *O. Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2013. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. 2014.
- FRANK, L. - GALATÍK, V. - HLAVÁČEK, P. a kol. 2008. *Principy obrany České republiky „2030“*. Brno: Univerzita obrany, Brno, 2008. ISBN 978-80-7231-513-0.
- GALATÍK, V. - KRÁSNÝ, A. - ZETOCHA, K. 2008. *Vojenská strategie*. Ministerstvo obrany České republiky, Praha, 2008. ISBN 978-80-7278-475.
- JURČÁK, V. - KORECKI, Z. - CABICAROVÁ, M. 2016. *Udržitelnost subjektů v humanitární operaci*. Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovský Mikuláš, 2016. ISBN 978-80-8040-541-0.
- KRÁSNÝ, A. - HŘEBÍČEK, M. - GALATÍK, V. 2005. *Vojenské prostředí, schopnosti ozbrojených sil a prognózy dalšího vývoje*. Studie ÚSS/2005-S-032. Brno: ÚSS UO, 2005.
- KRÁSNÝ, A. - SOCHA O. 2007. Operační prostředí. *Vojenské rozhledy*. 2007, roč. 16, č. 2, s. 51-65. ISSN 1210-3292.
- KRÁSNÝ, A. - SOCHA, O. 2008. Operace s efektivním účinkem. *Vojenské rozhledy*. 2008, roč. 17, č. 2. ISSN 1210-3292.
- MEZINÁRODNÍ OCHRANA V ČESKÉ REPUBLICE. 2017. Ministerstvo vnitra České republiky. 2017. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/cs-stat-2016-pdf.aspx>.
- Náměstek pro řízení sekce vyzbrojování a akvizic Ministerstva obrany. Ministerstvo obrany České republiky. 2017. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/ministr-a-ministerstvo/lide/nametek-pro-rizeni-sekce-vyzbrojovani-a-akvizic-ministerstva-obrany--111390/>.
- NEČAS, P.- IVANČÍK, R. 2017. *Privatizácia vojenstva: súkromné vojenské spoločnosti*. Ostrava: Key Publishing, 2017. ISBN 978-80-7418-269-3.
- NEDBAL, J. 2006. Vojenské a veřejné výdaje a fiskální politika v ČR v 90. letech. *Vojenské rozhledy*. 2006, roč. 15, č. 1, s. 25-34. ISSN 1210-3292.

PROROK, V. 2012. *Tvorba rozhodování a analýza v politice*. Grada Publishing, a.s., Praha 2012. ISBN 978-80-247-4179-6.

Transformace resortu ministerstva obrany České republiky. 2007. *Areport*, zvláštní číslo. Praha: MO ČR-AVIS, 2007. 31 s. ISSN 1211-801x.

Ústavný zákon č. 227/2002 Z.z.

WEISS, T. 2014. *Role policie a armády v Evropské unii: Analýza evropské a národní úrovně s využitím případové studie České republiky*. Praha: Karolinum, Praha 2014.

Zákon o ozbrojených silách České republiky č. 219/1999 Sb.

ŽÍDEK, R. - CIBÁKOVÁ, S. 2009. *Bezpečnost státu*. AOS Liptovský Mikuláš, 2009. ISBN 978-80-8040-375-1.

ŽÍDEK, R. 2008. *Teória stratégie v systémovom prostredí*. Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovský Mikuláš 2008. ISBN 978-80-8040-353-9.

OSAMĚLÍ VLCI: SPECIFICKÝ DRUH TERORISTŮ

LONE WOLVES: A SPECIFIC KIND OF TERRORISTS

Jozef Sabol¹ - Bedřich Šesták²

ABSTRACT

Europe is already slowly becoming accustomed to the threats of terrorism. Recent events in Paris, Stockholm, London, Berlin, Nice and Brussels have reminded us that this danger is no longer hypothetical but that we are experiencing it in various forms virtually every day. One of them has recently become more and more acute, threatening our safety by terrorist attacks carried out by isolated individuals for whom the apt name "lone wolves" has been coined. Analysis of the past events point to two relatively important aspects: 1. The lone wolves are not so totally isolated, for, in more detailed examinations of their past, certain indications can be traced showing that they had been preparing for such attack with some knowledge of their close surroundings. 2. The damage caused by these terrorists is in most cases much smaller than the consequences of big assaults committed by organized groups (e.g., it would be hard to imagine that a lone terrorist could have been able to carry out the attack on the World Trade Center in New York in September 2001). The paper discusses the problem of "lone wolves" both on a general level and also with regard to current preventive measures against this kind of terrorism, including specific Interpol actions that rely on more effective collection, evaluation and sharing relevant information and data on suspects across the European Union as well as throughout the Schengen Area and neighboring countries. In this respect, the role of the Internet, pertinent social networks and other information channels, which constitute a megaphone of terrorism, cannot be underestimated in the recruitment of suitable subjects and evoke their radicalization. Internet providers therefore have a key role to play now in the fight against all segments of terrorism.

Key words: terrorist, lone wolf, attack, safety and security, European Union

Úvod

Po útoku na USA 11.9.2001 byla poněkud odvedena pozornost od hrozeb, které představují teroristé, známí jako osamělí vlci, jednající osamoceně na vlastní pěst. Jak známo, tento teroristický útok vykonalo 19 mužů, vybraných, vycvičených, vybavených a financovaných Usámou bin Ládinem, vůdcem al-Kaidy (obr. 1). S touto skupinou na přípravě tohoto teroristického aktu úzce spolupracovalo ještě několik dalších blízkých osob zasvěcených do celého komplotu. Tento počín lze považovat za největší teroristický útok všech dob (Taylor, 2011). Mnoho nezodpovězených otázek (proč nezasáhly stíhačky,

¹ Jozef Sabol, Doc., Ing., DrSc., Policejní akademie ČR v Praze, Lhotecká 559/7, 143 01 Praha 4, Česká republika, sabol@polac.cz.

² Bedřich Šesták, Prof. Ing., DrSc., Policejní akademie ČR v Praze, Lhotecká 559/7, 143 01 Praha 4, Česká republika, sestakb@polac.cz.

skutečná příčina zřícení obou věží, proč nebyly podniknuty žádné kroky k záchraně uvězněných lidí uvnitř a na střeše budovy atd.) ještě stále nahrávají rozvíjení těch nejruznějších konspiračních teorií (Kasík, 2012).

Obr. 1. Teroristické útoky na USA v září 2001: a) Usáma bin Ládín (narozen v r. 1957), který vedl organizaci al-Kajda a byl hlavním inspirátorem a organizátorem zákeřného napadení vybraných cílů na celkem čtyřech místech v USA, b) Apokalyptický pohled, který se naskytl Newyorčanům na dominanty Manhattanu po útoku dvou letadel.

a)

b)

Ačkoli zákeřný čin ze září 2001, známý pod označením 9/11, byl poněkud jiný než typický teroristický útok, rychle vešel ve známost, jako projev teroristické hrozby islámských militantů. Bezpečnostní služby začaly mnohem intenzivněji vytvářet organizační „pavouky“ potenciálních teroristických skupin. Předtím se analytici soustřeďovaly většinou na jednotlivé teroristy pouze tehdy, když byli propojeni s většími subjekty. Osobní vztahy – zejména přátelství založená na společných zájmech a zkušenostech z předchozích útoků, stejně jako kmenové nebo rodinné vazby – byly zaměňovány za institucionální, formálně propojující jednotlivce s organizacemi a jejich zařazení do řetězce, který byl cílevědomě řízen.

Postupně, ke konci v první desítky let 21. století začal prudce narůstat počet útoků, které páchaly jednotliví aktéři, kteří jednaly na vlastní pěst, naoko naprosto izolovaně od organizovaného hnutí nebo útočících bojůvek.

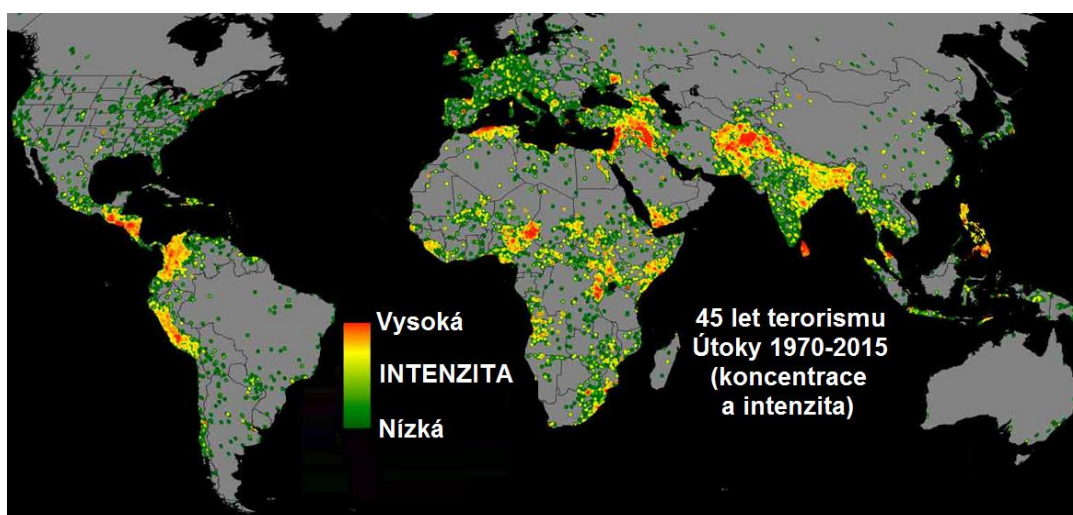
Osamělí vlci začali útočit zejména pod vlivem ideologie U. Bin Ládina a jeho skupiny. Jednalo se většinou o fanatické stoupence radikálního islámu, často útočníci bývali mentálně narušení a, i když útoky iniciovaly v mnohých případech bez vědomí svého vůdce nebo al-Kaidy, tyto organizace se k nim vždy ostentativně hlásily jako k jejich dalšímu úspěchu v boji s bezvěrci nebo nepřáteli Islámu.

1 Nedávná historie a současnost

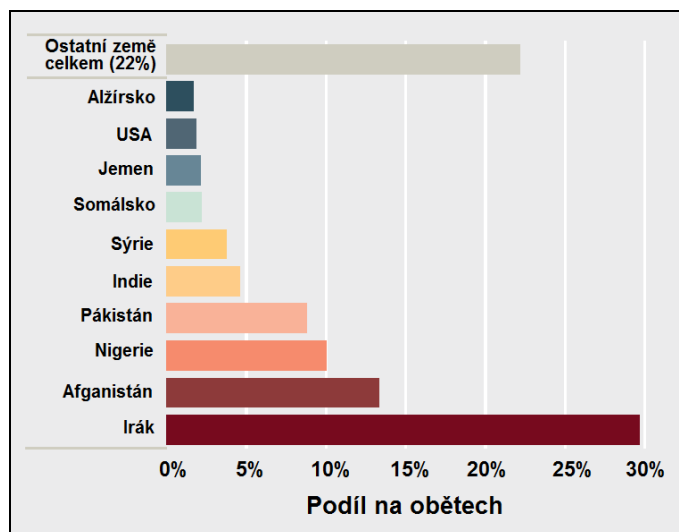
K teroristickým útokům ve světě docházelo v minulosti, dochází i dnes, a zřejmě se tomu v určité míře nevyhneme ani v budoucnosti. Snahou samozřejmě je frekvenci těchto násilných činů omezit na co nejnížší úroveň. K tomu všemu slouží jednak preventivní opatření a striktní kontrola zbraní, nebezpečných látek a dalších prostředků, které lze k těmto útokům použít. Důležitou součástí boje s terorismem je i komunikace s veřejností s cílem zajistit základní povědomí o potenciálním nebezpečí útoků, kde je třeba rozlišovat reálné vnímání skutečného rizika, což je významné zejména z hlediska zamezení paniky nebo chaosu. Ten by mohl v některých případech vyvolat větší škody, včetně ztrát na životech, než samotný útok. Přitom dialog s veřejností by měl probíhat víceméně průběžně a nejenom v případě skutečného ohrožení. Obyvatelstvo by mělo být na takové mimořádné situace předem připraveno, aby potom lépe spolupracovalo se záchranáři a řídilo se jejich pokyny.

Ukazuje se, že v průběhu posledních několika desítek let se výskyt teroristických útoků v jednotlivých regionech značně liší, ale co do geografické distribuce se zásadně nemění. Tuto skutečnost schematicky ilustruje obr. 2, kde jsou znázorněná místa s nejvyšší hustotou útoků, přičemž intenzita představuje kombinaci výskytu obětí a zraněných. Přitom za nejvíce postižené země lze považovat Irák, Afganistán, Nigérii a Pákistán. O tom svědčí i přehled počtu obětí teroristických útoků provedených ve světě v letech 2000-2015 (Global, 2016), který je ilustrován na obr. 3.

Obr. 2. Ilustrace výskytu teroristických útoků ve světě za 45 let (1970-2015)

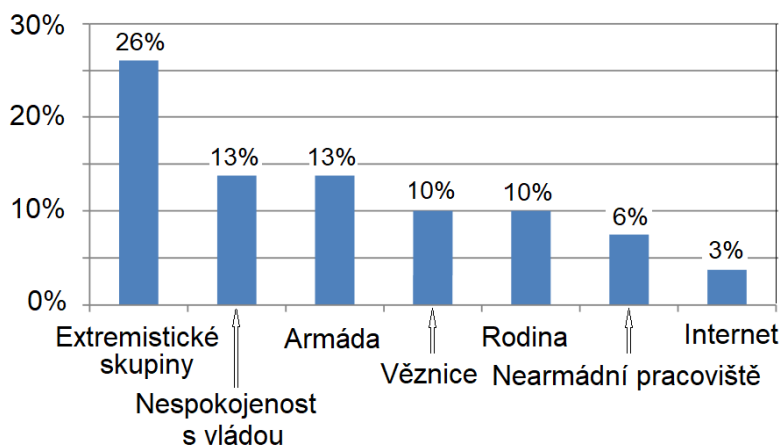

Obr. 3. Podíl na obětech teroristických útoků v nejvíce terorismem ohrožených zemích v období 2000 - 2015

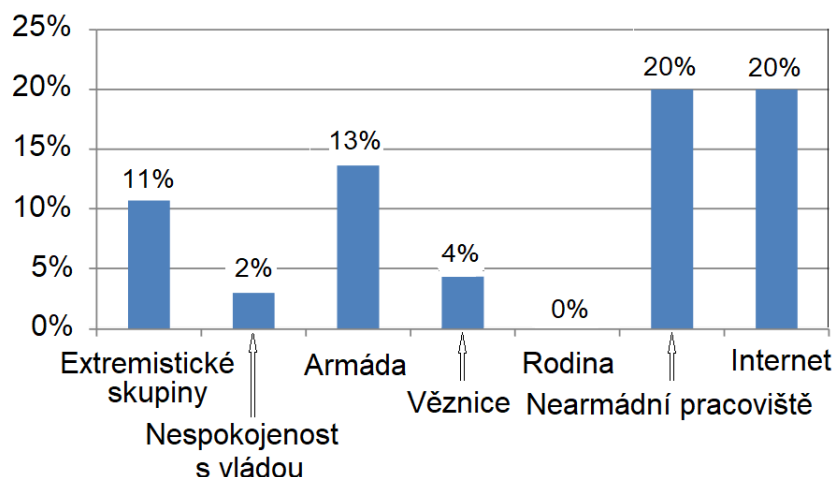

Je zajímavé porovnat podíl osamělých vlků na celkovém počtu teroristických útoků před a po 9/11. Ukazuje se, že před rokem 2001 byla v USA intenzita těchto útoků menší, přičemž byly do značné míry ovlivněny propagandou extremistických skupin (obr. 4), zatímco po 9/11 se těžiště iniciace útoků osamělých vlků přesunulo do sféry sdělovacích médií a na civilní pracoviště (obr. 5). Islámský stát, který sice mezitím jako takový přestal existovat, jeho skupiny a odnože jsou stále aktivní ve využívání sociálních sítí a internetu k ovlivňování a radikalizování svých sympatizantů. Přitom na svou stranu přitahují i religiózně vyhraněné a po příchodu na Západ frustrované migranty. Jejich propagandě často podléhají i někteří jednotlivci z muslimských komunit, kteří se na Západě usadili již před několika desítkami let. Samostatnou kapitolu představují navrátilci z míst ovládaných ještě donedávna Islámským státem. Často se jedná o Evropany, kteří z nejrůznějších důvodů podlehlí islámské demagogii.

Obr. 4. Místo nebo důvod radikalizace osamělých vlků před 9/11. Zpracováno na základě (Hamm, M. and Spaaj, R., 2015)

Obr. 5. Místo nebo důvod radikalizace osamělých vlků před 9/11. Zpracováno na základě (Hamm, M. and Spaaj, R., 2015)

2 Vliv médií a sociálních sítí: Osamělý vlk není zpravidla úplně izolovaný

Důležitou roli v šíření myšlenek povzbuzujících osamělé vlky sehrála informační média včetně sociálních sítí, které působily na potenciálně zmanipulovatelné islámské věřící a vytvářely prostředí, které se obešlo bez zjevných vůdců nebo konkrétních organizátorů. Přitom se razila zásada – princip je důležitější než organizace. Ze začátku, po útocích 9/11, došlo k řadě jednotlivým útokům v různých místech USA, přičemž se všeobecně mělo za to, že všechny jsou řízeny z vnějšku islamistickými extrémními organizacemi, které mnohdy operovaly ve vzdálenosti kolem 4000 km od místa útoku. V řadě případů tato představa neodpovídala skutečnosti, protože některé útoky byly spáchány naprosto navenek neorganizovanými útočníky bez jakéhokoli spojení s velkými teroristickými organizacemi, kterým však nic nebránilo tomu, aby se k nim hlásily, resp. prohlašovaly je za výsledek svých rafinovaných aktivit. Zpravodajské služby v mnohých zemích v období 2008-2011 se postupně začaly tento specifický druh terorismu nazývat terorismem osamělých vlků (i když podobný název se již v minulosti sporadicky používal, ale v tomto případě začal mít tento termín zcela určitý vymezený a jednoznačně definovaný charakter). V uvedeném období se tento termín v různých článcích publikovaných v anglických periodikách objevoval nejméně 300krát ročně.

Při bližším zkoumání se však zpravidla dojde k závěru, že osamělý vlk nebyl až tak osamělý, ale retrospektivní šetření často prokázalo, že se pohyboval na periferii extremistických hnutí a sledoval dění kolem sebe prizmatem, který byl zformován především informacemi, které dychtivě sledoval na sociálních sítích nebo se k nim dostával jinými cestami. Postupně se tak ze sympatizanta stával přesvědčeným radikálním islámistou, o němž mělo do jisté míry určité tušení pouze jeho nejbližší okolí. Jsou i případy, kdy rozhodnutí spáchat teroristický útok, jsou vedeny touhou po mučednické smrti nebo byly také projevem mentální indispozice. Tento přístup je často výsledkem vymývání

mozků i v mešitách nebo islámských školách v západní Evropě, což se mnohdy děje bez nějaké zvláštní pozornosti nebo zásahu místních orgánů či úřadů, které těmto otázkám nepřikládají patřičnou váhu. Existují však i případy, kdy religiózní aspekt převyšuje frustrace ze života na okraji společnosti a nakonec i alkoholismus nebo užívání jiných návykových látek.

Profil „osamělého vlka“ se proto musí posuzovat komplexně a zkoumat jeho styky s extremistickou ideologií a jejich propagátory hluboko do minulosti. Příkladem může posloužit případ Anderse Breivika, norského teroristy (v r. 2011 zabil 77 lidí), o němž se ze začátku soudilo, že je to typický osamělý vlk. Při podrobnějším pohledu do jeho minulosti vyšly však najevo jeho úzké kontakty s krajně pravicovými organizacemi (Woo, G., 2011).

Z dnešního pohledu se zdá jako nesmírně naivní a amatérský přístup k hodnocení teroristických činů bezprostředně po jejich spáchání, s nímž jsme se mohli setkat v minulosti. Jako příklad ukvapeného názoru na teroristický útok může posloužit i útok na Světové obchodní centrum v r. 2001, kde řada amerických televizních stanic o něm v přímém přenosu první desítky minut referovala jako o nehodě nebo chybě pilotů, ačkoli většině diváků bylo zřejmé, že se nejedná o náhodu.

3 Pochopení procesu radikalizace

Schopnost bezpečnostních složek a zpravodajských služeb odhalovat a předcházet terorismu osamělého vlka vyžaduje jasné pochopení procesu radikalizace, který před provedením útoku procházejí osamělí vlci. Pohled na tyto procesy může vyšetřovatelům poskytnout jakýsi detekční systém, nebo "podpisy" naznačující, že sledovaný jednotlivec vykazuje určité známky a sklony ke spáchání teroristického činu. Takové indicie zahrnují kombinaci osobních a politických křivd, spontánního a rádoby skrytého vysílání teroristického záměru, spřízněnost se sympatizanty a extremistickými skupinami, důvěra ve své schopnosti a citlivost na okolní dění, jehož některé prvky mohou sehrát funkci spouštěcího mechanismu. Když se zmíněné příznaky spojí s informacemi získanými z místních zdrojů (církevní pracovníci, psychologové, odborníci na komunikaci, specialisté na výbušniny atd.), mohou se tyto projevy identifikovat jako ukazatele toho, jaké jsou záměry osamělých vlků. Stejně důležité je, aby se vyšetřovatelé snažili porozumět dřívějším postupům v boji proti terorismu a poučili se z nich. Zejména je užitečně analyzovat minulé situace z hlediska posouzení faktorů, které přispěly k odhalení potenciálních teroristů včetně osvětlení důležitých souvislostí, jež měly vliv na radikalizaci těchto jednotlivců. Experti většinou zastávají názor, že včasné odhalení radikálních jednotlivců by značně přispělo k redukci počtu úspěšných útoků provedených osamělými vlky.

4 Role Interpolu při potírání terorismu

Z mezinárodních organizací v boji proti radikalizaci, rekrutování a sledování podezřelých jednotlivců či celých skupin, u nichž se projevují určité předběžné známky teroristického smýšlení, hraje významnou roli Interpol (Interpol, 2017). V současné době byly za pomoci členských zemí shromážděny důvěryhodné informace o více než 5 tis. potenciálních teroristů včetně osamělých vlků. Je to však pouze čtvrtina z celkového odhadovaného počtu těchto individuí, o nichž je možné usuzovat, že jsou přímo nebo nepřímo navázáni na džihádisty a jiné extrémistické skupiny.

Orgány Interpolu pečlivě sbírají a analyzují informace o podezřelých jednotlivcích i celých teroristických skupinách. Přitom zprostředkovávají tyto údaje členským zemím, přičemž úzce spolupracují s dalšími mezinárodními bezpečnostními i jinými relevantními organizacemi a centry. Zvláštní pozornost je přitom věnována sdílení informací o identifikovaných zahraničních teroristických bojovnících a jejich pohybu. Podrobně se také vedou záznamy o dřívější trestné a kriminální činnosti podezřelých osob. Navíc se neustále aktualizuje seznam odcizených a ztracených osobních dokladů, které by mohly být zneužity při pohybu a odhalení podezřelých osob skrývajících se za cizí identitu.

5 Závěr

Terorismus osamělého herce je definován jako teroristické činy spáchané jednotlivci, kteří jednají samostatně a bez zjevné podpory a vesměs i vědomí etablované teroristické organizace. Teroristické útoky osamělého vlka nejsou novým fenoménem ale mají tendenci objevovat se ve vlnách, přičemž tyto typy útoků v posledních letech znovu nabývají na intenzitě, zejména proto, že jejich provedení je relativně jednoduché a lze ho realizovat dostupnými prostředky, např. pomocí nákladáků (NYC, 2017).

Vše nasvědčuje tomu, že více než 16 let od 11. září z hlediska potírání terorismu, a to zejména těch páchaných tzv. osamělými či polo-osamělými vlky, jsme na to tom hůř než před těmito útoky. Západ pokračuje ve válčení na stále více bojištích a pomalu, ale jistě se sám stává jedním z nich. Blízký východ, sever Afriky, Afganistán a mnoho dalších neklidných míst v turbulentním světě jsou v plamenech a Západ si s tím neví rady. V období bezvětří a latentního klidu Evropa vystupovala až příliš sebejistě, mimořádné situace však nedokáže řešit, její instituce nefungují. V plně nahotě to ukázaly i zmatky v počáteční fázi migrace velkého rozsahu do Evropy v letech 2014-2016.

Je však třeba říci, že k současným poměrům do značné míry přispěl i samotný Západ svými naprosto nepragmatickými zásahy vedenými snahou o demokratizaci přispěl k formování teroristických skupin v mnoha zemích na Blízkém a Středním východě, v severní Africe, ale i v jiných částech světa, kde

samostatní kapitolu tvoří Afganistán, kde současná taktika stále nevede k řešení nahromaděných problémů. Ke zhoršení bezpečnostní situace v Evropě značně přispěla i naprosto nepromyšlená strategie vyrovnat se s dopady již zmíněné masové migrace a řešení jejich příčin a důsledků, které, kromě jiného, vytvářejí i živnou půdu pro aktivaci terorismu projevující se nárůstem útoků osamělých vlků napadajících cíle v západní Evropě. Lze jen očekávat, že se nenaplní obavy některých analytiků, kteří se obávají možného synergického efektu: s nárůstem muslimského obyvatelstva s vyhraněnými názory v Evropě bude mít postupně i tento segment populace určité (byť malé a neúměrné jejich počtu) zastoupení ve státní správě, policii a dalších orgánech, kde se postupně mohou objevit i jednotlivci se sklony k terorismu.

Literatura:

- Global Terrorist Index. 2016. *Measuring and understanding the impact of terrorism*, Institute for Economics and Peace. START, Maryland (MD), 2016, USA,
- HAMM, M. and SPAAJ, R., 2015. *Lone wolf terrorism in Amerika: Using knowledge of radicalization pathways to forge prevention strategies*. Dostupné na internetu (15.12.2017): < <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/248691.pdf/>>.
- INTERPOL, 2017. *Counter-terrorism, future-oriented policing projects*. Dostupné na internetu (15.12.2017): <www.interpol.int>.
- KASÍK, P, 2012. *Konspirace k 11.září rozdělily společnost. Přehled teorií o pádu WTC*. Technet.cz. Dostupné na internetu (15.12.2017): <https://technet.idnes.cz/ 11 - zari-konspiracni-teorie-wtc-spiknuti-d9j-/tec_technika.aspx?c=A110905_161248_tec_technika_pka>.
- NYC, 2017. *NYC truck terror attack: New „Lone Wolf“ study may help analysis*. Forensic Psychology, Nov. 1, 2017. Dostupné na internetu (15.12.2017): < <https://www.forensicmag.com/news/2017/11/nyc-truck-terror-attack-new-lone-wolf-study-may-help-analysis> >.
- TAYLOR, A. 2011. *9/11: The day of the attack*. The Atlantic, Sept. 8, 2011. Dostupné na internetu (15.12.2017): <<https://www.theatlantic.com/photo/2011/09/911-the-day-of-the-attacks/100143/>>.
- WOO, G. 2011. *The Norway terrorism attack – A study of a lone wolf operation*. Risk Management Solutions, July 29, 2011.

SÚČASNÝ STAV PRÍPRAVY OBYVATEĽSTVA NA KRÍZOVÉ SITUÁCIE NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

PRESENT STATE OF CITIZEN PREPARATION FOR CRISIS SITUATIONS IN THE SLOVAK REPUBLIC

Jakub Sasarák¹

ABSTRACT

The article clarifies the essence of the citizen's preparation for crisis situations and analyzes the currently established system of preparation. The first chapter is devoted to civil protection and tasks of civil protection. The second chapter describes the current system of citizen's preparation for self-protection and mutual assistance as well as proposed changes in this system. Second chapter also deals with the system of preparation for civil protection in schools.

Key words: civil defense, emergency preparedness, contingency planning

Úvod

S krízovými situáciami sa môžeme stretnúť v každodennom živote. Základom k ich úspešnému zvládnutiu je pochopenie ich podstaty, dôvodov vzniku a možných následkov. Každý človek má pud sebazáchovy a snaží sa prežiť krízové situácie bez ujmy. Niektorí ľudia sa v krízových situáciách správajú len pudovo, iní sú na tieto situácie pripravení a vedia sa správne zachovať. Ak však človek očakáva krízovú situáciu, niekedy ju už zažil alebo sa na ňu pripravoval, bude jeho správanie oveľa vhodnejšie ako človeka, ktorý pripravený nie je. Príprava obyvateľstva na krízové situácie je teda kľúčovou úlohou štátu, aby sa zmierňovali ich dopady, predchádzalo sa stratám na životoch a materiálnym škodám.

1 Civilná ochrana a jej úlohy

Civilná ochrana (ďalej len CO) je definovaná v zákone NR SR č. 42/1994 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva ako „systém úloh a opatrení zameraných na ochranu života, zdravia a majetku, spočívajúcich najmä v analýze možného ohrozenia a v prijímaní opatrení na znižovanie rizík ohrozenia, ako aj určenie

¹ Jakub Sasarák, Mgr., externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany - Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 06, Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, jsasarak@gmail.com.

postupov a činnosti pri odstraňovaní následkov mimoriadnych udalostí.“
(Zákon č. 42/1994 Z.z o civilnej ochrane čl. 1 §2)

1.1 Úlohy civilnej ochrany

Civilná ochrana zahŕňa najmä tieto „*úlohy a opatrenia*:

- a) organizovanie, riadenie a vykonávanie záchranných prác, ktoré spočívajú hlavne v záchrane osôb, poskytnutí predlekárskej a lekárskej pomoci, vyslobodzovaní osôb a v odsune ranených,*
- b) organizovanie a zabezpečovanie hlásnej a informačnej služby,*
- c) poskytovanie núdzového zásobovania a núdzového ubytovania,*
- d) zabezpečovanie a vykonávanie ukrytia a evakuácie,*
- e) vykonávanie protiradiačných, protichemických a protibiologických opatrení,*
- f) organizovanie, riadenie a vykonávanie prípravy na civilnú ochranu,*
- g) posudzovanie umiestňovania stavieb a využívania územia a dodržiavania záujmov civilnej ochrany na teritóriu pri územnom a stavebnom konaní a technických parametrov zariadení civilnej ochrany,*
- h) zabezpečovanie a vykonávanie edičnej, vedeckovýskumnej a vývojovej činnosti v civilnej ochrane.“* (Zákon č. 42/1994 Z.z o civilnej ochrane čl. 1 §6)

Ako je teda uvedené v zákone o civilnej ochrane, jednou z úloh systému civilnej ochrany je organizovanie, riadenie a vykonávanie prípravy na civilnú ochranu.

Ďalej zákon o civilnej ochrane v §18 uvádza, že príprava na civilnú ochranu sa vykonáva bezplatne a zahŕňa:

- a) prípravu jednotiek civilnej ochrany,**
- b) prípravu obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc, ako aj prípravu na poskytovanie prvej pomoci..**

Zákon o civilnej ochrane definuje aj vykonávateľov prípravy na civilnú ochranu. Títo vykonávatelia sú okrem okresných úradov, právnických osôb, fyzických osôb – podnikateľov, samosprávnych krajov a obcí aj združenia humanitného zamerania (Zákon č. 42/1994 Z.z o civilnej ochrane §18).

2 Príprava obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc

Nosným program prípravy obyvateľstva na krízové situácia je program prípravy obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc. Príprava obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc (ďalej len POSOVP) ako súčasť systému prípravy obyvateľstva, jednotiek a zariadení CO vychádza z práva fyzickej osoby na včasné varovanie pred hroziacim nebezpečenstvom, na evakuáciu a ukrytie a na informácie o spôsobe ochrany, na bezprostrednú pomoc pri ohrození života, zdravia a majetku, na vytvorenie podmienok na zabezpečenie prípravy na civilnú ochranu, ktorej cieľom je umožniť získanie nevyhnutných vedomostí a zručností v sebaochrane a pomoci iným v núdzi.

Uvedené právo na ochranu života a zdravia deklaruje predovšetkým Ústava SR a zákon NR SR č. 42/1994 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

Cieľom tejto prípravy je umožniť čo najväčšiemu počtu obyvateľstvu získanie nevyhnutných vedomostí, návykov a zručnosti k sebaochrane a pomoci iným v núdzi pri mimoriadnych udalostiach a počas vyhlásenej mimoriadnej situácie.

Sebaochrana je pomoc vlastnými silami a prostriedkami, ktorá sa zameriava na ochranu vlastnej osoby a jej najbližšieho okolia a smeruje k zmierneniu alebo k zamedzeniu pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti. Príprava obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc je cieľavedomý a sústavný proces preventívno-výchovnej a propagačnej činnosti, teoretického školenia a praktického výcviku, ktoré majú umožniť fyzickým osobám získať nevyhnutne potrebné vedomosti, zručnosti a návyky na sebaochranu a pomoc iným v núdzi. Ďalej príprava na poskytovanie prvej pomoci je cieľavedomý a sústavný proces teoretického školenia a praktického nácviku jednotiek civilnej ochrany a obyvateľstva zameraný na zvládnutie súboru jednoduchých a účelných opatrení, ktoré slúžia na bezprostrednú pomoc pri ohrození života alebo zdravia v prípade mimoriadnej udalosti. (Zákon č. 42/1994 Z.z o civilnej ochrane)

Nosným dokumentom v tejto oblasti je Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky na zabezpečovanie prípravy na civilnú ochranu č 303/1996 Z.z. v znení č. 384/1998 Z. z., 524/2006 Z. z., 440/2007 Z. z., 75/2012 Z. z.. Táto vyhláška upravuje podrobnosti na zabezpečovanie prípravy jednotiek civilnej ochrany a POSOVP, ako aj prípravy na poskytovanie prvej pomoci.

Vyhláška ďalej rieši zodpovednosť za prípravu. Najdôležitejším prvom je Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej len MV SR), ktoré prostredníctvom sekcie krízového riadenia vydáva plánovací dokument na civilnú ochranu v kalendárnom roku. Následne úlohy určené ministerstvom v plánovacom dokumente rozpracúva obvodný úrad v sídle kraja na podmienky kraja a vydáva plánovací dokument pre obvodné úrady vo svojom územnom obvode. Tento plánovací dokument spracúva obvodný úrad na vlastné podmienky a vydáva plánovací dokument pre obce, iné právnické osoby a fyzické osoby – podnikateľov vo svojom územnom obvode; v tomto plánovacom dokumente určuje aj ciele, obsah, rozsah a metodiku prípravy jednotiek civilnej ochrany.

Samotnú prípravu jednotiek civilnej ochrany a POSOVP ako aj prípravu na poskytovanie prvej pomoci koordinuje obvodný úrad v sídle kraja a organizuje obvodný úrad. Prípravu pre potreby územia vykonáva obvodný úrad a pre potreby obce obec.

Táto vyhláška sa zameriava na dve oblasti a to na prípravu jednotiek civilnej ochrany a na prípravu obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc.

„Hlavnými formami POSOVP sú:

- a) informačná a poradenská služba, ktorú poskytuje, stredisko vzdelávania, verejnoprávne inštitúcie s humanitným poslaním, obvodný úrad, samosprávny kraj, obec, iná právnická osoba alebo fyzická osoba – podnikateľ,*
- b) programy a relácie vysielané v rozhlase a v televízii a pripravované subjektmi, ktoré riadia a organizujú, zabezpečujú a vykonávajú prípravu jednotiek civilnej ochrany alebo ktoré svojou podnikateľskou činnosťou môžu ohroziť život, zdravie alebo majetok svojich zamestnancov a osôb prevzatých do starostlivosti,*
- c) edičná a publikačná činnosť uskutočňovaná vydávaním odborných publikácií, brožúr, skladačiek, plagátov, letákov, článkov v denníkoch a časopisoch s tematikou o civilnej ochrane a vykonávaná subjektmi, ktoré riadia a organizujú, zabezpečujú a vykonávajú prípravu jednotiek civilnej ochrany alebo ktoré svojou podnikateľskou činnosťou môžu ohroziť život, zdravie alebo majetok svojich zamestnancov a osôb prevzatých do starostlivosti,*
- d) preventívno-výchovná a propagačná činnosť vykonávaná na podujatiach s tematikou civilnej ochrany, ktorými sú najmä cvičenia, súťaže, výstavy a exkurzie, teoretické školenie a praktický nácvik riadené a organizované obvodným úradom, samosprávnym krajom alebo zabezpečované obcou v spolupráci s verejnoprávnymi inštitúciami s humanitným poslaním,*
- e) zverejňovanie informácií v elektronickej forme subjektmi, ktoré riadia a vykonávajú prípravu obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc alebo ktoré svojou podnikateľskou činnosťou môžu ohroziť život, zdravie a majetok svojich zamestnancov alebo iných osôb.“ (§9 Vyhláška č. 303/1996 Z.z. Ministerstva vnútra Slovenskej republiky na zabezpečovanie prípravy na civilnú ochranu §9)*

2.1 Rozdelenie problematiky prípravy obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc do cyklu 3 rokov

Súčasný program POSOVP bol schválený a zavedený do praxe v roku 2003. Obsah POSOVP je rozčlenený do cyklu troch rokov. Zámerom je, aby sa každá problematika dostatočne rozpracovala a konkretizovala na príslušnom stupni štátnej správy a samosprávy a následne sprostredkovala obyvateľstvu v dostatočnej miere. Tým, že sa cyklus bude každé tri roky opakovať, sa zabezpečí pravidelný a systematický prísun informácií obyvateľstvu a informácie sa budú pravidelne obnovovať a aktualizovať. Navrhovaný spôsob umožní efektívnejšie a cielenejšie vynakladanie finančných prostriedkov pri vydávaní materiálov pre obyvateľstvo, alebo prípravu programov do hromadných informačných prostriedkov.

Témy sú rozdelené do 3 rokov a tém, ktoré sa majú každý rok opakovať nasledovne:

- **1.rok - Rozlišovanie varovných signálov a činnosť obyvateľstva na signály:**

- varovné signály,
- improvizovaná ochrana dýchacích ciest a povrchu tela,
- správanie sa obyvateľstva po vyhlásení varovného signálu,
- integrovaný záchranný systém a číslo tiesňového volania 112,
- správanie sa obyvateľstva pri hrozbe použitia výbušnín, pri náleze podozrivého predmetu, pri obdržaní podozrivých zásielok,
- pojmy civilnej ochrany súvisiace s aktuálnou tematikou daného roka,
- prostriedky individuálnej ochrany (ďalej len PIO),
- typizované PIO pre dospelých a pre deti.

- **2.rok - Ako sa zachovať v prípade ohrozenia únikom nebezpečných látok:**

- správanie sa obyvateľstva pri úniku nebezpečnej látky,
- kolektívna ochrana (evakuácia, ukrytie, zásady opustenia bytu + evakuačná a úkrytová batožina, zásady opustenia priestoru)
- zásady správania sa v úkrytoch,
- zdroje a miesta nebezpečenstva vzniku mimoriadnej udalosti (MU) v okolí bydliska a pracoviska, kde môže prísť k ohrozeniu životov, zdravia a majetku,
- opatrenia, ktoré sú pripravené k záchrane životov, zdravia a majetku v prípade vzniku mimoriadnych udalostí,
- možnosti a spôsoby ukrytia obyvateľstva pri vzniku MU,
- príprava a použitie PIO povrchu tela a dýchacích orgánov pri úniku nebezpečnej látky do okolia,
- hygienická očista a dekontaminácia,
- správanie sa obyvateľstva pri použití chemických, biologických a jadrových zbraní,
- ochrana potravín a vody v prípade úniku nebezpečnej látky,
- obyvateľstvo v okolí atómových elektrární Mochovce a Jaslovské Bohunice pripravovať na zásady ochrany v prípade možnej havárie atómovej elektrárne,
- ďalší obsah doplniť z problematiky navrhovanej na každoročné opakovanie.

- **3.rok - Zásady správania sa pri živelných pohromách:**

- jednotlivé druhy živelných pohrôm,
- opatrenia, ktoré sú pripravené k záchrane životov, zdravia a majetku v prípade vzniku MU,
- poskytovanie prvej pomoci zraneným osobám.
- zásady správania sa pri jednotlivých druhoch živelných pohrôm,

- ďalší obsah doplniť z problematiky navrhovanej na každoročné opakovanie.
- ***Témy, ktoré sa majú každoročne opakovať:***
 - miesto, kde môžu obyvatelia obce získať ďalšie informácie o rizikách vzniku MU a pripravených opatreniach,
 - telefónne čísla tiesňového volania + zneužívanie linky 112,
 - analýza možného ohrozenia a zásady ochrany a činnosti obyvateľstva v prípade vzniku možných mimoriadnych udalostí v okolí bydliska a na pracovisku,
 - terorizmus,
 - improvizovaná ochrana dýchacích ciest a povrchu tela,
 - varovné signály a činnosť obyvateľstva pri ich vyhlásení,
 - prvá pomoc.

2.2 Nová koncepcia programu prípravy obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc

Súčasný program, koncipovaný ako na seba nadväzujúce oblasti v cykle troch rokov, sa podľa expertov na civilnú ochranu sa osvedčil ako organizačná forma prípravy obyvateľstva. Ďalej však tvrdia, že je potrebné inovovať obsah tematických oblastí a časové rozpätie ponechať na rozhodovaní obcí a miest za účelom doplnenia miestnych prejavov mimoriadnych udalostí a nových foriem ohrozenia.

Prehľadne je znázornená nová koncepcia POSOVP na nasledujúcom obrázku. Obsahové zameranie – témy a personál bude posudzovať a schvaľovať sekcia krízového riadenia MV SR. Lektori a organizátori budú musieť absolvovať kurzy a odbornú prípravu a získať odbornú spôsobilosť. Toto bude zabezpečovať sekcia krízového riadenia MV SR a vykonávateľom budú vzdelávacia zariadenia a strediska štátnej správy a samosprávy. Zodpovednosť za túto oblasť ponesú primátori miest, starostovia obcí a riaditelia škôl.

Zdroj: Príprava na sebaobranu a vzájomnú pomoc – časť 2. Revue civilnej ochrany 6/2015

Príprava bude rozdelená do štyroch určených tematických oblastí a dvoch voliteľných oblastí. Navrhované tematické oblasti sú :

- **Civilná ochrana SR:**

- Systém civilnej ochrany v SR, základné pojmy, úlohy a opatrenia, riadenia a organizácia systému civilnej ochrany analýza územia, mimoriadne udalosti, rozdelenie, charakteristika a príčiny vzniku.
- Informačný systém civilnej ochrany, rozlišovanie varovných signálov a činnosť obyvateľstva na signály, organizovanie a zabezpečovanie hlásnej a informačnej služby, včasné varovanie obyvateľstva, vyznenie osôb a správanie sa obyvateľstva po vyhlásení varovného signálu, zber, spracovanie, vyhodnocovanie a poskytovanie informácií.
- Funkcia a úlohy integrovaného záchranného systému, organizácia IZS, číslo tiesňového volania 112, tiesňové linky zložiek, zásady volania na tiesňovú linku.
- Správanie sa obyvateľstva pri hrozbe použitia výbušnín, pri náleze podozrivého predmetu, pri obdržaní podozrivých zásielok.
- Prostriedky individuálnej ochrany, typizované PIO pre dospelých a pre deti, improvizovaná ochrana dýchacích ciest a povrchu tela.
- Organizovanie a príprava jednotiek civilnej ochrany.

- ***Ako sa zachovať v prípade ohrozenia pri úniku nebezpečných látok:***
 - Zabezpečovanie ochrany obyvateľstva pred účinkami nebezpečných látok pri mimoriadnej udalosti spojenej s ich únikom, v objekte alebo v komplexe objektov, v ktorom sa vyrába, skladuje a manipuluje s nebezpečnými látkami.
 - Zabezpečovanie ochrany obyvateľstva pred účinkami nebezpečných látok pri preprave nebezpečných látok.
 - Zabezpečovanie ochrany obyvateľstva pred účinkami nebezpečných látok pri ohrození obyvateľstva teroristickým útokom alebo iným zámerným alebo náhodným použitím.
 - Zabezpečovanie ochrany obyvateľstva pred účinkami nebezpečných látok pri ohrození obyvateľstva sekundárnymi následkami mimoriadnych udalostí.
 - Chemické nebezpečné látky, základné charakteristiky, klasifikácia.
 - Vykonávanie protiradiačných, protichemických a protibiologických opatrení, ochrana obyvateľstva pred účinkami nebezpečných látok, režimové opatrenia.
 - Správanie sa obyvateľstva pri úniku nebezpečnej látky.
 - Zabezpečovanie a vykonávanie kolektívnej ochrany evakuáciou, zásady opustenia bytu + evakuačná a úkrytová batožina, zásady opustenia priestoru.
 - Zásady správania sa v ochranných stavbách – úkrytoch, možnosti a spôsoby ukrytia obyvateľstva pri vzniku mimoriadnej udalosti
 - Zdroje a miesta nebezpečenstva vzniku mimoriadnej udalosti v okolí bydliska a pracoviska, kde môže dôjsť k ohrozeniu životov, zdravia a majetku.
 - Opatrenia, ktoré sú pripravené na záchranu životov, zdravia a majetku v prípade vzniku mimoriadnej udalosti
 - Určovanie oblastí ohrozenia pri úniku chemickej nebezpečnej látky.
 - Znalosť o organizácii a úlohách súvisiacich s reakciou na vznik havárie.
 - Organizovanie, riadenie a vykonávanie záchranných prác a činnosť jednotiek civilnej ochrany pre potrebu územia.
 - Príprava a použitie PIO povrchu tela a dýchacích orgánov pri úniku nebezpečnej látky do okolia.
 - Hygienická očista a dekontaminácia.
 - Správanie sa obyvateľstva pri použití chemických, biologických a jadrových zbraní.
 - Ochrana potravín a vody v prípade úniku nebezpečnej látky.
 - Obyvateľstvo v okolí atómovej elektrárne Mochovce a Jaslovské Bohunice pripravovať na zásady ochrany v prípade možnej radiačnej havárie atómovej elektrárne.
 - Preprava nebezpečných látok železnicou a cestnými prostriedkami, ochrana obyvateľstva pri havárii prepravovaných nebezpečných látok.

- ***Zásady správania sa obyvateľstva pri živelných pohromách:***
 - Charakteristika územia postihnutého účinkami živelnej pohromy.
 - Záchrané práce pri živelných pohromách a ich vykonávanie v závislosti od druhu, rozsahu a času vzniku mimoriadnej udalosti.
 - Organizácia zvládnutia živelných pohrôm.
 - Jednotlivé druhy živelných pohrôm – povodne a záplavy, krupobitie, následky víchrice, zosuvy pôdy, snehové kalamity a lavíny, rozsiahle námrazy, zemetrasenia, lesné požiare.
 - Informačný systém, hlásna povodňová služba.
 - Opatrenia, ktoré sú pripravené na záchranu životov, zdravia a majetku v prípade vzniku mimoriadnej udalosti zabezpečovacie a záchrané práce. Vecné plnenie a osobné úkony.
 - Poskytovanie prvej pomoci zraneným osobám.
 - Zásady správania sa pri jednotlivých druhoch živelných pohrôm.
 - Ďalší obsah doplniť z problematiky navrhovanej na každoročné opakovanie.
 - Príklady postupov ochrany pri ohrození živelnými pohromami
- ***Zásady poskytovania prvej pomoci:***
 - Prvá pomoc
 - Názvy a definície
 - Zásady poskytovania prvej pomoci pri náhlom postihnutí zdravia
- ***Voliteľná oblasť podľa analýzy územia a zdrojov ohrozenia,***
- ***Voliteľná oblasť podľa požiadaviek občanov v obci a meste.***

2.3 Príprava na školách

Príprava na školách prebieha v rámci predmetu Ochrana života a zdravia. Učivo Ochrana života a zdravia má na školách nezastupiteľnú úlohu pri príprave detí a formovaní základného životného postoja v oblasti sebaochrany a vzájomnej pomoci, ako aj v prípade ohrozenia života a zdravia obyvateľstva mimoriadnymi udalosťami. Prierezová tematika sa realizuje prostredníctvom predmetov Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 1, 2, 3 a samostatných organizačných foriem vyučovania – účelových cvičení na základných školách a kurzu v treťom ročníku stredných škôl. Ochrana života a zdravia integruje spôsobilosti žiakov zamerané na ochranu života a zdravia pri mimoriadnych udalostiach, tiež pri pobyte a pohybe v prírode, ktoré môžu vzniknúť vplyvom nepredvídaných udalostí ohrozujúcich človeka a jeho okolie.

Obsah učiva je orientovaný predovšetkým na zvládnutí udalostí ktoré vznikajú vplyvom živelných pohrôm, ako sú náhle povodne, záplavy, svahové pohyby, zimné kalamity, priemyselné a ekologické havárie, dopravné nehody, ohrozenie verejného zdravia a prírodné katastrofy. Zároveň napomáha zvládnuť nevhodné podmienky v situáciách, ktoré vznikajú pôsobením cudzej moci, čiže možným terorizmom voči občanom nášho štátu. Osobitnou formou vyučovania

učiva Ochrana života a zdravia sú didaktické hry a účelové cvičenia s praktickými úlohami. Integrujú spôsobilosť žiakov získané v povinných učebných predmetoch, rozširujú a upevňujú ich. Samostatnou povinnou organizačnou formou vyučovania je kurz ochrany človeka a zdravia na stredných školách. Je vyvrcholením procesu výchovy žiakov v tejto oblasti formuje ich vlastenecké a morálne povedomie, dotvára sústavu ich zručností a návykov pri ochrane života človeka a jeho zdravia, prispieva k zvyšovaniu telesnej zdatnosti a psychickej odolnosti žiakov.

Záver

Príprava obyvateľstva na krízové situácie je v súčasnosti rozpracovaná na všetkých úrovniach štátnej správy a samosprávy. Pripravované sú všetky vekové kategórie obyvateľstva od predškolského veku až po seniorov. Príprava prebieha organizovanou formou no výnimkou nie je ani ad hoc organizovanie rôznych kurzov, školení, ukážok a iných akcií zložkami IZS z cieľom zvýšiť povedomie o danej problematike alebo priamo školiť verejnosť.

Subjektívne však hodnotím dostupnosť informácií o príprave na krízové situácie ako nedostatočnú a verejnosť aj napriek snahám štátnej správy pokladám za málo informovanú a v podstate nedostatočne pripravovanú. Spomínaná nová koncepcia prípravy obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc navrhovaná v roku 2015 doteraz nebola aplikovaná do praxe. Ako aj samotná koncepcia hovorí, súčasný systém prípravy je zastaraný a vyžaduje si inovovanie.

Literatúra:

- BETUŠ, L. 2015. Ako ďalej v príprave obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc časť. 1 In Civilná ochrana 5, 17. ročník, Sekcia krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2015, ISSN 1335-4094, [cit. 2018-01-17] Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/civilna_ochrana/dokument_skr/revue_co/revue_co_2015/Revue_CO_5_2015_pre_web.pdf>
- BETUŠ, L. 2015. Ako ďalej v príprave obyvateľstva na sebaochranu a vzájomnú pomoc časť. 2 In Civilná ochrana 6, 17. ročník, Sekcia krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2015, ISSN 1335-4094, [cit. 2018-01-17] Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/civilna_ochrana/dokument_skr/revue_co/revue_co_2015/Revue_CO_6_2015_pre_web.pdf>
- BETUŠ, L. 2015. Kľúč k výučbe ochrany života a zdravia na školách časť. 1 In Civilná ochrana 3, 17. ročník, Sekcia krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2015, ISSN 1335-4094, [cit. 2018-01-18] Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/civilna_ochrana/dokument_skr/revue_co/revue_co_2015/Revue_CO_3_2015_web.pdf>

BETUŠ, L. 2015. Kľúč k výučbe ochrany života a zdravia na školách časť. 2 In Civilná ochrana 4, 17. ročník, Sekcia krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2015, ISSN 1335-4094, [cit. 2018-01-18] Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/civilna_ochrana/dokument_skr/revue_co/revue_co_2015/revue_CO_4_2015_pre_web.pdf>

MODRÁK, M. – BETUŠ, L. 2009. Cvičenia CO Účelové cvičenia ochrana človeka prírody v ZŠ a SŠ 1. časť, 2009, MPC Prešov, ISBN 978-80-8045-481-4.

MODRÁK, M. – BETUŠ, L. 2010 Cvičenia CO Účelové cvičenia ochrana človeka prírody v ZŠ a SŠ 2. časť, 2010, MPC Prešov, ISBN 978-80-8045-482-1

SLEZÁK J. – MELICHER A. 2009. Učebné osnovy Ochrana života a zdravia Prierezové učivo In. Štátny vzdelávací program v Slovenskej republike, ISCED 1, 2009, Štátny pedagogický ústav, [cit. 2018-01-12] Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/sites/default/files/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/ochrana_zivota_a_zdravia_isced1.doc.pdf>

SLEZÁK J. – MELICHER A. 2009. Učebné osnovy Ochrana života a zdravia Prierezové učivo In. Štátny vzdelávací program v Slovenskej republike, ISCED 2, 2009, Štátny pedagogický ústav, [cit. 2018-01-12] Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/sites/default/files/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/ochrana_zivota_a_zdravia_isced2.doc.pdf>

SLEZÁK J. – MELICHER A. 2009. Učebné osnovy Ochrana života a zdravia Prierezové učivo In. Štátny vzdelávací program v Slovenskej republike, ISCED 3, 2009, Štátny pedagogický ústav, [cit. 2018-01-12] Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/sites/default/files/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/ochrana_zivota_a_zdravia_isced3.doc.pdf>

Ústavný zákon SNR č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov.

Vyhláška MV SR č. 7/2012 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o odbornej spôsobilosti na úseku COO.

Zákon Národnej rady SR č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva, v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami.

VZDELÁVANIE ODBORNÍKOV VOJENSKEJ LOGISTIKY NA AKADEMII OZBROJENÝCH SÍL GMRŠ

EDUCATION OF MILITARY LOGISTICS EXPERTS AT THE ACADEMY OF THE ARMED FORCES GMRŠ

Miroslav Školník¹

ABSTRACT:

This article deals with requirement for future officers in logistics of the Armed forces of Slovak Republic in lower level of command. The requirements are analyzed in four main spheres. These spheres are definable as special army capabilities language skills, law knowledge's and logistics information's. The possibility of preparing in the curriculum security and defense. In conclusion of paper were concerned with possibilities of preparation in future officers of logistics of the Armed forces of Slovak Republic.

Key words: education in Logistics, officers in lower level of command, officers of logistics, officers of logistics of the Armed forces of Slovak Republic.

Úvod

Kvalitatívne nové požiadavky kladené na dôstojníka Ozbrojených síl Slovenskej republiky (OS SR) budú v oblasti strategickej, operačnej i taktickej logistiky vyžadovať zabezpečenie takých kľúčových spôsobilostí, akými sú nasaditeľnosť a udržateľnosť deklarovaných síl OS SR v širokej škále operácií pod vedením NATO a v operáciách krízového manažmentu pod vedením Európskej únie. K splneniu týchto náročných úloh potrebujú mať OS SR kvalitne pripravených dôstojníkov pre plnenie komplexných a všestranných úloh logistickej podpory. Príprava budúceho dôstojníka OS SR stojí v centre pozornosti najvyšších zodpovedných funkcionárov OS SR v kontexte dokončenia transformácie vojenského vysokého školstva. Hlavným poslaním Akadémie ozbrojených síl (AOS) v tomto procese je vzdelávať, vychovávať a cvičiť študentov AOS v rámci vysokoškolského a celoživotného vzdelávania, rozvíjať ich harmonickú osobnosť, poznanie, tvorivosť a posilňovať ich motiváciu pre službu vlasti. AOS má ambíciu byť vojenskou vysokou školou univerzitného typu medzinárodného významu, ktorá poskytuje kvalitné, medzinárodne porovnateľné vzdelanie v oblasti bezpečnosti a obrany, je schopná zaručiť kvalitné vojenské vzdelanie, vojenskú prípravu a výcvik budúcich profesionálnych dôstojníkov

¹ Miroslav Školník, doc. Ing. PhD., Docent. Katedra manažmentu, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, tel.: 0960 423161, miroslav.skolnik@aos.sk, mskolnik@centrum.sk.

V článku sú prezentované v jednotlivých kapitolách súčasné požiadavky na budúceho začínajúceho dôstojníka logistiky v OS SR. V praxi to znamená nástup absolventa vojenskej vysokej školy na základnú (logistickú – L-10) funkciu. Aby takýto nový absolvent – dôstojník logistiky sformulované požiadavky dokázal splniť je nevyhnutné, aby bol na to čo najlepšie pripravený. V tretej kapitole článku je uvedený plánovaný a realizovaný koncepčný spôsob takejto prípravy na AOS GMRŠ.

1 Analýza požiadaviek na výkon dôstojníckych funkcií v logistike L 10

Dôstojníci vykonávajú v ozbrojených silách doma aj v mnohonárodných operáciách rôzne funkcie (profesie), ktoré sú určené vojenskou odbornosťou a špecializáciou vojenskej odbornosti. Vzájomne odlišné dôstojnícke funkcie majú **spoločné, všeobecné, typické znaky**: predmet práce a hlavné pracovné prostriedky a všeobecné, hlavné požiadavky na dôstojníka.

Predmetom práce sú procesy riadenia organizačného prvku vojenskej organizácie a systému „človek – vojenská technika“; informácie (analýza dát a faktov), situácia a deje; nepriamo objekty vojenského a nevojenského charakteru.

Hlavné pracovné prostriedky sú podriadení profesionálni vojaci (resp. zamestnanci) a vojenská technika (zbrane, zbraňové systémy, munícia, vozidlá a ďalšia technika, špeciálne zariadenia, prístroje, výpočtové a informačné technológie a pod.) v zjednodušenom poňatí systém „človek - vojenská technika“.

Predmet práce a hlavné pracovné prostriedky určujú všeobecné hlavné požiadavky na dôstojníka. Spolu predurčujú zameranie jeho vysokoškolského vzdelania a vo všeobecnosti **zameranie obsah a rozsah vojenského odborného vzdelávania** a výcviku, ale aj **najvhodnejší model vzdelávacej ustanovizne**.

Dôstojník – odborník logistiky musí byť:

- a) **manažér (veliteľ, náčelník, nadriadený)** vykonáva riadiace, veliteľské a štábne funkcie v kariérnom poli získanej logistickej odbornosti a špecializácie odbornosti, v priebehu kariéry aj funkcie nezávislé na logistickej odbornosti, v organizačných štruktúrach OS SR ako vojenskej organizácie a politickej inštitúcie.
- b) **vodca** vedie podriadených k dosiahnutiu stanovených cieľov v súlade s vojenskou prísahou. Byť vodcom je základnou požiadavkou na každého manažéra, ale nie každý manažér v skutočnosti vodcom aj je. Je potrebné, aby dôstojník bol vodca formálny aj neformálny.
- c) **právne vyspelý** s rozvinutým právnym vedomím, ktorý sa v svojej práci dôsledne riadi ústavou, príslušnými všeobecne záväznými právnymi predpismi, služobnými predpismi a internými normatívnymi aktmi podľa svojej pôsobnosti a dbá aby ich dodržiavali aj podriadení.

- d) **odborne (logisticky) vzdelaný a pripravený** s rozvinutým logistickým a ekonomickým vedomím, ktorý hospodárne využíva pridelené zdroje v snahe o zabezpečenie ekonomickej efektívnosti obrany v oblasti svojej pôsobnosti. Ovláda pridelenú vojenskú techniku, výpočtové a informačné technológie na užívateľskej úrovni.
- e) **jazykovo pripravený, fyzicky a psychicky zdatný.**

2 Požiadavky na odborníka logistiky v OS SR na základnom (taktickom) stupni riadenia

Na základe vyššie uvedeného môžeme pre daný stupeň riadenia stanoviť nasledujúce kritériá:

- **Organizačný stupeň riadenia – čata.** (veliteľ čaty logistiky, dôstojník logistiky, dôstojník logistiky štábu na vyššej zložke).
- **Plánovaná hodnosť: por., npor.**
- **Vzdelanie:** vysokoškolské vzdelanie 2. stupňa na AOS GMRŠ logistického modulu. Možné a v súčasnej dobe vysoko preferované, je tiež adekvátne vzdelanie z civilnej vysokej školy a absolvovanie Dôstojníckeho kurzu absolventov vysokých škôl (DKVŠ) modul (špecializácia) logistika. Je veľkým podnetom do diskusie, ako sa takýto systém prípravy dôstojníkov, nielen L10 verifikuje a uplatní v praxi OS SR.

Odborník vojenskej logistiky

Opis charakteristických činností

Vykonáva riadiace manažérske veliteľské a štábne manažérske funkcie v jednotlivých systémoch logistiky podľa odborného zamerania ekonomického charakteru a technického charakteru v jednotkách, útvaroch, zariadeniach a po nadväznej odbornej príprave aj na vyšších stupňoch velenia OS SR.

Požadované vedomosti a zručnosti

Povolanie vyžaduje podrobné vedomosti z princípov a zásad všeobecného personálneho a vojenského manažmentu, manažmentu logistiky a služieb, zručnosti v stanovovaní cieľov na základe aktuálnych zdrojov (ľudia, materiál, technika, financie) v plánovaní, organizovaní, rozhodovaní, kontrolovaní, komunikovaní v jednotlivých oblastiach svojej pôsobnosti; zručnosti z oblasti získavania, spracovania a analýzy informácií, situácií a dejov; vedomosti o štruktúre obsahu a forme mobilizačných dokumentov, zo zásad vedenia vojenskej administratívy, odbornej, plánovacej, riadiacej dokumentácie, určenej evidencie a zručnosti v ich spracovaní a vedení. Vojenské povolanie vyžaduje rýchle a logické usudzovanie, pamäťové schopnosti, samostatné tvorivé myslenie, pozornosť, ostražitosť, vysokú úroveň kombinačných schopností, praktickej vynachádzavosti a improvizácie, verbálnu aj písomnú schopnosť

vyjadrovania, vysokú úroveň plošnej a priestorovej predstavivosti a priestorovej orientácie.

Zároveň vyžaduje základné vedomosti z ekonomiky obrany a ekonomiky armády a podrobné vedomosti z ekonomiky marketingu, financií a účtovníctva. Komplexné vedomosti a zručnosti z plánovania, vyžadovania, preberania, skladovania materiálu, z optimalizácie a efektívnosti hospodárenia s materiálom z možností a spôsobov využitia technických prostriedkov, vedomosti a zručnosti z oblasti riadenia prevádzky zariadení v svojej pôsobnosti. Povolanie vyžaduje vedomosti a zručnosti z oblasti obsahu, princípov, foriem, metód a prostriedkov plánovania, riadenia a vedenia základnej a odbornej prípravy a výcviku podriadených a odbornej prípravy určených príslušníkov útvaru.

Povolanie vyžaduje vedomosti zo zásad vojenskej doktríny, o medzinárodných vzťahoch, o ekonomických a právnych skutočnostiach a vzťahoch v predmetnej oblasti, zručnosti z ich využívania a uplatňovania, pedagogické, psychologické, sociologické a právne vedomosti a zručnosti z oblasti vedenia, vzdelávania a výchovy podriadených s dôrazom na formovanie správnych interpersonálnych vzťahov, disciplínu, zodpovednosť, rozhodnosť, iniciatívnosť vlastenectvo a morálku.

Možnosti uplatnenia:

Profesionálni vojaci v tejto špecializácii môžu vykonávať funkcie v hodnosti poručík až plukovník v útvaroch a jednotkách logistiky, odborné funkcie v skupinách, oddeleniach alebo odboroch logistiky vo veliteľstvách a štáboch jednotiek útvarov a zariadení ozbrojených síl. Možný je prechod do všeobecnej vojenskej odbornosti.

3 Efektívna príprava dôstojníkov - odborníkov logistiky

3.1 Vzdelávanie a výcvik budúcich dôstojníkov

Na základe naformulovaných požiadaviek v 2. bode článku, by mala adekvátne vyzeráť príprava budúceho začínajúceho dôstojníka logistiky. V súčasnej dobe táto príprava prebieha na Akadémii ozbrojených síl (AOS) generála Milana Rastislava Štefánika a praktická časť vo vybraných útvaroch a zariadeniach OS SR.

Do hodnostného zboru dôstojníkov vstupujú záujemcovia, občania SR, ktorí boli odvedení (registrovaní), regrutovaní a úspešní v procese výberu do profesionálnej služby a absolvovali prípravnú štátnu službu.

V priebehu vysokoškolského štúdia 1-2 stupňa v rámci študijného programu, podľa požiadaviek a rozhodnutia MO SR, získava vedomosti z oblasti vojenskej teórie, študuje predmety všeobecného vojenského zamerania, vrátane základnej telesnej prípravy, získava jazykovú spôsobilosť na úrovni STANAG 2 a vyššie. Mimo vysokoškolského štúdia absolvuje povinný

vojenský program a výcvik vrátane vojenského sústredenia a špeciálnej telesnej prípravy.

Na základe platnej akreditácie je v súčasnej dobe na AOS, podľa rozhodnutia Ministerstva obrany SR a vedenia akadémie, vykonávané vzdelávanie vo všetkých troch stupňoch vysokoškolského vzdelávania v akreditovaných študijných programoch (Školník, 2014).

Základným východiskom pre prípravu dôstojníkov v logistických odbornostiach L 10 sú zvýraznené akreditované študijné programy uvedené v tabuľke č. 1.

Tabuľka č. 1: Súčasné akreditované študijné programy na AOS

Študijný program, (študijný odbor)	Štúdium:			
	stupeň	forma	dĺžka	titul
Bezpečnosť a obrana štátu (8.4.4 národná a medzinárodná bezpečnosť)	1.	denná	3	Bc.
Elektronické systémy (5.2.13 elektronika)	1.	denná	3	Bc.
Počítačové systémy, siete a služby (9.2.4 počítačové inžinierstvo)	1.	denná	3	Bc.
Vojenské spojovacie a informačné systémy (8.4.6 vojenské spojovacie a informačné systémy)	1.	denná	3	Bc.
Zbraňové systémy, zbrane a ich časti (8.4.3 výzbroj a technika ozbrojených síl)	1.	denná	3	Bc.
Bezpečnosť a obrana štátu (8.4.4 národná a medzinárodná bezpečnosť)	2.	denná externá	2/2	Mgr.
Vojenské spojovacie a informačné systémy (8.4.6 vojenské spojovacie a informačné systémy)	2.	denná externá	2/2	Ing.
Vojenské spojovacie a informačné systémy (8.4.6 vojenské spojovacie a informačné systémy) (konverzný)	2.	denná externá	3/3	Ing.
Výzbroj a technika ozbrojených síl (8.4.3 výzbroj a technika ozbrojených síl)	2.	denná externá	2/2	Ing.
Bezpečnosť a obrana štátu (8.4.4 národná a medzinárodná bezpečnosť)	3.	denná externá	3/5	PhD.
Vojenské spojovacie a informačné systémy (8.4.6 vojenské spojovacie a informačné systémy)	3.	denná externá	3/5	PhD.
Výzbroj a technika ozbrojených síl (8.4.3 výzbroj a technika ozbrojených síl)	3.	denná externá	3/5	PhD.

Zdroj: Oficiálna stránka AOS

V súlade s ďalším prioritizovaným zameraním AOS GMRŠ na *oblasť výskumu 23 - Bezpečnostné služby, po vykonanej komplexnej akreditácie na*

AOS GMRŠ a schváleného uceleného interného 5 ročného štúdia, sú v nasledujúcom období študijné programy (zvýraznené pre prípravu budúcich dôstojníkov logistiky) na AOS GMRŠ schválené komplexnou akreditáciou nasledovné (Oficiálna stránka AOS).

Študijné programy po komplexnej akreditácii:

- Elektronické systémy (*1. stupeň*),
- Počítačové systémy, siete a služby (*1. stupeň*),
- Zbraňové systémy, zbrane a ich časti (*1., 2. a 3. stupeň*),
- Bezpečnosť a obrana štátu (*1., 2. a 3. stupeň*),
- Vojenské spojovacie a informačné systémy (*1., 2. a 3. stupeň*),
- Elektronické zbraňové systémy (*1., 2. a 3. stupeň*).

Akreditácia habilitačného konania a konania na vymenúvanie profesorov v študijnom odbore:

- 8.4.2 Národná a medzinárodná bezpečnosť,
- 8.4.6 Výzbroj a technika ozbrojených síl (nová požiadavka).

3.2 Príprava odborníkov L10 v jednotlivých špecializáciách - diskusia

Ako bolo uvedené v predchádzajúcej kapitole príprava odborníkov L 10 je sústredená po komplexnej akreditácii do študijných programov:

- Zbraňové systémy, zbrane a ich časti (*1., 2. a 3. stupeň*),
- Bezpečnosť a obrana štátu (*1., 2. a 3. stupeň*), (*cestou povinne voliteľných predmetov logistiky*).

Keď hodnotíme možnosti prípravy v uvedených študijných programoch z hľadiska počtu ich absolventov a profilácie do špecializácií logistiky zistíme **závažné problémy**, ktoré sa presúvajú z roka na rok a ich koncepčné riešenie absentuje.

Ako príklad je možné uviesť počet špecializácií v odbornosti L10, ktorých je v súčasnej dobe zadefinovaných 17! (Personálne štandardy dôstojníkov. 2009).

Už samotný **počet špecializácií, u niektorých nemožnosť kompability a absencia samostatnej Katedry logistiky na AOS**, ukazuje problém, ktorý je potrebné do budúcnosti riešiť. Je zrejmé, že riešenie môže byť hľadané len v úzkej spolupráci najvyšších orgánov logistiky (rezortu MO SR) s Akadémiou ozbrojených síl GMRŠ v súčinnosti s personálnymi orgánmi.

Obsadzovať funkcie profesionálnych vojakov (poručícke) absolventami iných (civilných) vysokých škôl je riešenie, ktoré malo byť dočasné (náhradné). Na druhej strane je to riešenie sociálne a ekonomický veľmi príťažlivé a hlavne rýchle. Tu je ale zrejmé určité potencionálne riziko pre budúcnosť OS SR. Možným riešením je koncepčný systém vysokoškolského vzdelávania na AOS v akreditovaných študijných programoch s následným podmienením na

personálne zaradenie do OS SR (napr. už zavedení **garanti** špecializácií logistiky), za participácie najvyšších kompetentných zložiek rezortu MO SR.

Po vykonanej úspešnej komplexnej akreditácii a následnom zastabilizovaní výučby v uvedených programoch sa podľa nášho názoru **efektívnym a účelným spôsobom** priblíži príprava dôstojníkov logistiky na AOS potrebám vojenskej praxe. Vo vojenskej praxi sa ukázala nevyhnutnosť **odborného** zamerania vysokoškolskej prípravy vojenských profesionálov. I napriek týmto pozitívnym tendenciám, sú ešte rezervy v priestore pre prípravu dôstojníkov logistiky v jednotlivých špecializáciách (služby, PHM, proviant, výstroj, ubytovanie, doprava, materiálový manažment...) Uvedené je síce predmetom prípravy v niektorých krátkodobých odborných kurzoch (KOK) na AOS GMRŠ v mnohých prípadoch to však zostáva na nadobudnutie vedomostí a zručností výkonom praxe na funkcii, niekedy na vlastných chybách a omyloch.

V neposlednej rade sa tu otvárajú aj širšie možnosti pri využívaní programu ERAZMUS, vzájomných výmenných pobytov učiteľov, vedeckých pracovníkov a študentov a tiež ďalšej užšej spolupráce s našou partnersky najbližšou vysokou vojenskou školou Univerzitou obrany v Brne, ale i ďalšími vojenskými vysokými školami v zahraničí.

Záver

V článku boli prezentované požiadavky na prípravu a možnosti kvalitnej prípravy budúceho dôstojníka – odborníka logistiky OS SR na základnom stupni velenia. Na tomto stupni sa požaduje 2.stupeň vysokoškolského vzdelania, ktoré je vzdelanostným predpokladom na výkon funkcií vo vojenských hodnostiach poručík až kapitán.

Bez kvalitnej logistiky by nebolo možné zabezpečiť vojská potrebným množstvom materiálu a služieb, čo by spôsobilo kolaps pri nasadení jednotiek do vojenských operácií. Preto je veľmi dôležité aby sa na oblasť logistiky pozeralo nielen ako na oblasť zásobovania, ale aj ako na oblasť, ktorá sa spolupodieľa na zaistení bezpečnosti ako takej. Cieľovou alokáciou dostupných zdrojov sú zabezpečené prioritné úlohy OS SR (Brezula, 2017). Spôsob logistického zabezpečenia je založený na komplikovanej štruktúre a vzájomných väzbách rôznych organizačných prvkov ozbrojených síl a Ministerstva obrany (Marchevka, 2016). Na ich plnenie však nevyhnutne potrebujeme vzdelaných a kvalitne pripravených odborníkov.

Aby dokázal budúci dôstojník - odborník logistiky splniť aj ďalšie požiadavky uvedené v predchádzajúcich kapitolách, bude potrebné doriešiť mnoho ďalších úloh. Medzi dôležité úlohy patria napríklad: zabezpečiť kontinuálny nábeh nového 5 ročného systému štúdia, logistické zameranie (modulové) a skladba jednotlivých študijných predmetov v kontexte s vytvorením teoretického základu pre odborné dôstojnícke kurzy, konkrétny obsah a dĺžka týchto kurzov v odbore (špecializácii) logistiky, stanovenie ročnej

potreby otvárania štúdia v jednotlivých študijných programoch (moduloch) a odborných kurzoch logistiky, riešenie prípravy dôstojníkov logistiky na vyšších stupňoch riadenia a mnohé ďalšie. Jedným z dôležitých aspektov významne a bezprostredne ovplyvňujúcich stupeň pripravenosti ozbrojených síl je informačná podpora (Trebula, 2017). V roku 2010 bol Smernicami Ministerstva obrany Slovenskej republiky č. 27/2010 o integrovanom informačnom systéme zavedený do celorezortného používania SAP R/3 (Trebula, 2016). V koncepcii študijného programu je teda potrebné zamerať sa aj na výuku informačných systémov logistiky ako nevyhnutnej spôsobilosti budúceho dôstojníka – odborníka logistiky. Aj keď konečné výsledky ukáže až prax, je určite v našich silách vyriešiť problémy a splniť stanovené úlohy tak, aby budúci dôstojník - odborník logistiky L10 v OS SR bol čo najlepšie pripravený na splnenie súčasných požiadaviek nielen v poslaní a službách obrany SR, Aliancie a EU ale aj pri plnení ďalších všestranných náročných úloh logistickej podpory operácií všetkého druhu.

Literatúra:

- BREZULA, J. 2017. Prvky obrannej infraštruktúry a ich vedenie v ústrednej evidencii. In *Zborník z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie Národná a medzinárodná bezpečnosť 2017*. Liptovský Ján: AOS, Katedra bezpečnosti a obrany, 2017. ISBN-978-80-8040-551-09.
- GUBÁŠ, F. 2015. Medical Support of Military Operations Led by Organizations of International Crisis Management. In *Science and Military 1/2015*, 2015, ISSN 1335-8885, s. 25-29.
- MARCHEVKA, M. 2016. Možné prístupy k hodnoteniu bezpečnostného prostredia štátu. In *Zborník zo 7. medzinárodnej vedeckej konferencie Národná a medzinárodná bezpečnosť 2016*. Liptovský Ján: AOS, Katedra bezpečnosti a obrany, 2016, s. 269-279. ISBN-978-80-8040-534-2.
- Oficiálna stránka AOS. Dostupné na internete: www.aos.sk
- Personálne štandardy dôstojníkov. 2009. Príloha č. 1k ŠbPO-1486/2009-OdPeM.
- SAHIN, S. 2017. Public international law and the self- proclaimed newly declared republics. In *Zborník z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie Národná a medzinárodná bezpečnosť 2017*. Liptovský Ján: AOS, Katedra bezpečnosti a obrany, 2017. ISBN-978-80-8040-551-09.
- ŠKOLNÍK, M. a kol. 2014. *Rozvoj ľudských a materiálových zdrojov v rezorte MO SR*. Záverečná správa o riešení projektu vedy a výskumu VVV-05/2013, SEOP-31/20-1-2012-OdPP. Liptovský Mikuláš: AOS GMRŠ, 2014.
- TREBULA, M. 2016. Metódy optimalizácie materiálového manažmentu aplikovateľné v podmienkach vzdušných síl Ozbrojených síl Slovenskej republiky. In *Zborník vedeckých a odborných prác Národná a medzinárodná bezpečnosť 2016*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2016, s. 615. ISBN 978-80-8040-534-2.

TREBULA, M. 2017. Aktuálne nároky na manažéra materiálu letectva a protivzdušnej obrany v oblasti logistických informačných systémov. In *Zborník z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie Národná a medzinárodná bezpečnosť 2017*. Liptovský Ján: AOS, Katedra bezpečnosti a obrany, 2017. ISBN-978-80-8040-551-09.

PROCES RADIKALIZACE V KONTEXTU TERORISMU

PROCESS OF RADICALIZATION IN THE CONTEXT OF TERRORISM

Josef Smolík¹

ABSTRACT

The paper will address the security, psychological and sociological aspects of the radicalization process. The process of radicalization as a very complex phenomenon, has been on the rise in Europe over the last few years. It can be considered as multidimensional (at the level of individuals or social groups) and heterogeneous problem.

The outcome of the radicalization process is in many cases terrorism. This text will introduce the basic concepts of radicalization, de-radicalization, radicalism, and terrorism. On the basis of contemporary knowledge, individual theories and concepts devoted to radicalization will also be discussed.

Key words: Radicalization process, terrorism, radicalism, psychology, security.

Úvod

V souvislosti s množícími se teroristickými útoky v Evropě se hovoří o radikalizaci jednotlivých politických a etnicko-náboženských komunit, skupin i jednotlivců. Zároveň se bezpečnostní analytici shodují, že jednotlivé společnosti jsou více heterogenní a názorově polarizované, což vede k vyšší míře násilných konfliktů, včetně teroristických útoků a tzv. politicko-náboženského násilí. V médiích, politologických, psychologických i bezpečnostních analýzách či politických komentářích se v souvislosti s některými událostmi (teroristické činy, kriminalita menšin) začíná hovořit o procesu radikalizace, který se týká především muslimské mládeže, nicméně podobné tendence lze zachytit i v jednotlivých majoritních společnostech.

Tento text se zaměří na samotný proces radikalizace z pohledu psychologie, sociologie a bezpečnostních studií. Text představí jednotlivé zahraniční poznatky a modely týkající se procesů radikalizace a de-radikalizace. Lze předpokládat, že s procesem radikalizace, který je často prvním krokem ke spáchání násilného či přímo teroristického činu, se budou sociální vědci setkávat mnohem častěji, než tomu bylo v letech minulých. I proto je vhodné toto téma

¹ Josef Smolík, PhDr., Ph.D., MBA, LL.M. odborný asistent, Ústav sociálního rozvoje, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita, Brno, Česká republika, josef.smolik@mendelu.cz.

rozpracovat nejenom teoreticky, ale i prakticky, například v jednotlivých koncepcích de-radikalizačních postupů, aktivit a konkrétních opatření.

1 Radikalizace jako proces

Pojmy radikalizace a de-radikalizace jsou široce užívány, nicméně definovat, co to přesně radikalizace je, co ji způsobuje, a jak de-radikalizovat jedince, kteří jsou považováni za radikální, je v praxi obtížné (Schmid, 2013, s. 1). Radikalizaci lze vnímat jako proces, který vede k prosazování názorů, postojů a ideologií, které jsou běžně vnímané jako radikální, přičemž o míře radikalismu rozhoduje společenské klima dané společnosti v konkrétním čase. Proces radikalizace lze zkoumat z hlediska sociální psychologie, historie, religionistiky, politologie, bezpečnostních studií, právní vědy (především v kontextu reakce na radikalizaci) či sociologie (srov. Smolík, 2017, s. 129).

Alex P. Schmid radikalizaci definuje jako individuální či kolektivní (skupinový) proces, kdy v procesu politické polarizace selhávají tradiční postupy dialogu, kompromisního řešení a vzájemné tolerance mezi politickými aktéry a skupinami s odlišnými zájmy, přičemž na obou stranách konfliktu převládají konfrontační taktiky. Tyto taktiky obsahují buď a) použití (nenásilného) tlaku a nátlaku, b) různé formy politického násilí odlišného od terorismu nebo c) násilný extremismus v podobě terorismu či válečných zločinů (blíže viz Schmid, 2013: 1).

Skupinové polarizaci v kontextu kolektivního násilí se věnoval i **Charles Tilly**, který konstatoval, že *„čím silnější je důraz na jedinou hranici mezi my a oni, tím větší je významnost poškození ve všech interakcích a tím rozsáhlejší je koordinace mezi všemi násilnými aktéry“* (Tilly, 2006, s. 82).

Další definici radikalizace uvádí **Willem Koomen** a **Joop van der Pligt**, kteří za ni považují především *„vývoj názorů, přesvědčení, idejí, které vedou jedince k tomu, že v samotném důsledku přijme za své spáchání teroristického činu“* (Koomen, Pligt, 2016, s. 5).

O definování radikalizace se snaží i mezinárodní organizace, nicméně definice Evropské komise popisující tento proces jako *„přijímání názorů a myšlenek, jež mohou vést k terorismu“* byla řadou odborných autorit kritizována. Jednak to bylo kvůli přítomnosti slova „mohou“, kdy není vyjasněno, za jakých podmínek k danému procesu může dojít. Další problém je, že zdůraznění pojmů *„názory a myšlenky“* – očividně poukazující na roli ideologie – je příliš široké a vágní (viz Schmid, 2013, s. 12).

Proces radikalizace je také dáván do souvislosti s teroristickými aktivitami, přičemž se nabízí otázka, zda by toto téma nemělo být jednou z priorit behaviorálně zaměřených vědců, stejně jako se často diskutují (především zahraniční) programy zaměřené na de-radikalizaci (Leistedt, 2016, s. 1588, Taylor, 2009, s. 121-129, Smolík, 2017, s. 136-139).

Jiná definice radikalizace konstatuje, že se jedná o proces, jehož cílem je použití násilí vůči členům „jiných“ skupin a symbolickým cílům, jejichž účelem je dosáhnout změn v chování adresátů sdělení a dosažení politických cílů skupiny „vlastní“ (Doosje a kol., 2016, s. 80).

Proces radikalizace by měl být zkoumán z perspektivy sociologie, sociální psychologie či bezpečnostních studií. Radikalizace je komplexním problémem, který v sobě zahrnuje aspekty sociální, politické, sociologické, ekonomické, kulturní, bezpečnostní, náboženské atd.

Faktory podporující míru radikalizace mohou být nejrůznějšího charakteru. V každém případě u jedinců hraje významnou roli ohrožení 1) bezpečnosti (např. narůstající konflikty ve společnosti, terorismus a jeho prezentace médií) a 2) subjektivně vnímaného blahobytu (zhoršení sociálních jistot). Z hlediska bezpečnostního nazírání na tuto problematiku je zřejmé, že proces radikalizace se odvíjí od problematiky kolektivních identit (politických, náboženských, etnických, rasových atp.), které se pod vlivem vnějších i vnitřních vývojových trendů rozvíjejí a proměňují (srov. Buzan, Waever, Wilde, 2005, s. 33).

Společná identita může být vnímána jako sociální konstrukt, nicméně tyto konstrukty jsou realizovány díky mezilidské interakci a komunikaci, čímž se stávají hodnotou pro dané společenství, skupinu, a představují hlavní vymezující prvek tohoto „my“. Pokud je „my“ (etnická skupina, náboženské skupiny atd.) ohroženo na své identitě, může se projevit zvýšená radikalizace (Smolík, 2017, s. 134).

Radikalizaci lze také vnímat jako specifický projev politizace či sekuritizace. Radikální trendy mohou být součástí politizace, kdy se konkrétní téma stává součástí veřejné politiky, což ve svém důsledku může vyžadovat vládní zásah v podobě oficiálního rozhodnutí například v podobě celospolečenské strategie, kampaně, legislativních opatření atp. V případě sekuritizace jsou radikální postoje schopny se přetransformovat i do násilí, což může znamenat i existenční hrozbu pro demokratický režim. V případě takového stavu může dojít k mimořádným bezpečnostním opatřením, která mohou vybočovat ze standardních mantinelů politických procedur (Buzan, Waever, Wilde, 2005, s. 34).

Podstatný z hlediska radikalizace je vliv médií, resp. konkrétního diskurzu, jehož prostřednictvím je radikalizace prezentována, ať již jako téma politizace či sekuritizace. V oblasti bezpečnostní si subjekt (stát) nárokuje právo vypořádat se s daným problémem za využití mimořádných prostředků. Tyto mimořádné prostředky mohou být nejrůznějšího charakteru s ohledem na samotný problém (např. veřejné nepokoje ad.).

2 Model radikalizace a de-radikalizace

Část sociálních vědců a bezpečnostních expertů se pokouší o přiblížení procesu radikalizace a de-radikalizace ve formě modelu (srov. Doosje a kol., 2006, Moghaddam, 2005).

Model radikalizace a de-radikalizace je složen ze tří fází. Jedná se o: 1) fázi sensitivity, 2) fázi skupinového členství a 3) fázi akce. Na radikalizační proces ve všech uvedených fázích mají vliv faktory na mikro-, mezo i makroúrovni.

K důvodům radikalizace na mikro úrovni se řadí např. identitární problémy, neúspěšná individuální integrace, pocity odcizení, marginalizace, diskriminace, relativní deprivace, ponížení (přímé nebo zprostředkované), stigmatizace a odmítnutí, často v kombinaci s morálním rozhořčením a pocitem (nepřímé) pomsty.

K důvodům radikalizace na mezo úrovni se řadí např. skupinové pocity ukřivdění, komunita či skupina zažívá pocity nespravedlnosti, existuje kontakt s radikálními či teroristickými skupinami, část dospívajících manifestuje radikální postoje atp.

K důvodům radikalizace na makro úrovni se řadí např. role vlády a společnosti ve vnitřní i zahraniční politice, radikalizace veřejného mínění, napjaté vztahy většiny s menšinami, zejména co se týče zahraničních diaspor, chybějící socio-ekonomické příležitosti pro všechny části společnosti atd. (Schmid, 2013, s. 4).

Konstatovat lze také, že ne všichni lidé mají tendenci se radikalizovat, případně je i možnost de-radikalizačního procesu. Podstatná je rovněž role v případě skupinového členství, případně samotná kolektivní identita (náboženská, politická, socio-ekonomická) jedince (viz Doosje a kol., 2016, s. 79).

První fáze modelu je charakterizována sensitivitou k radikální ideologii, druhá fáze popisuje proces, kdy se jednotlivec stává členem radikální skupiny, aby následovala třetí fáze, která je charakteristická tím, že konkrétní osoba je připravena ve jménu skupiny realizovat nějaký násilný čin, například v podobě teroristického útoku (blíže viz Doosje a kol., 2016, s. 80).

V první fázi sensitivity, která je označována jako mikroúroveň, hrají důležitou roli významné osobnosti v okolí jedince, který může zažívat pocity bezvýznamnosti, ponížení a zhoršujících se podmínek pro uspokojení budoucích potřeb (snížená perspektiva existence), které se týkají např. zaměstnání, kariéry, osobnostního rozvoje, rodinných vztahů atp. Dalším podstatným faktorem v této úrovni je tedy určitá míra osobní nejistoty, z čehož vyplývá, že jedinec je motivován se začlenit do skupiny s podobnými problémy, která by mu poskytla normy, hodnoty a řešení jeho situace.

V následné fázi, tj. v mezoúrovni, je klíčové sociální prostředí jedince, které je reprezentováno například rodinou, přáteli či skupinami, kam jedinec

patří. V této oblasti dochází k tzv. relativní skupinové („*bratrské*“) deprivaci („*fraternal relative deprivation*“), která je charakteristická skupinovými pocity strádání, nouze, pocity ukřivděni a nespravedlnosti. V případě konkrétní skupiny (jako příklad bývají uváděni muslimové v Evropě) se jedná o případy vzdělávacích nesnází, horší kariéry a dalších nedostatků. Tato problematika se projevuje i v silnější koncentraci na blízké přátele, rodinu a vzrůstá vliv nejbližšího okolí jedince.

Na makroúrovni je jedinec ovlivněn významnými vnějšími sociálními faktory, které mohou mít vliv na jeho proces radikalizace. Uváděny jsou takové procesy jako je globalizace, ekonomické, politické či kulturní vlivy, které jedinec odmítá.

V druhé fázi radikalizačního procesu, která se již týká začlenění jedince do radikální skupiny, jsou podstatné tyto prvky: 1) samotný akt začlenění a ztotožnění se s radikální skupinou, 2) projevy loajality vůči skupině a 3) akceptace myšlenek a zásad skupiny (viz Doosje a kol, 2016, s. 81).

Na mikroúrovni dochází v této fázi především ke snahám jedince přesvědčit ostatní jedince radikální skupiny o své naprosté loajalitě, což vede ke ztotožnění se s normami a hodnotami skupiny. Na mezoúrovni dochází k posílení vztahů mezi jedincem a samotnou skupinou. To se projevuje například v podobě iniciačních rituálů, fyzické a psychické izolaci a odloučení od tradičního sociálního prostředí radikalizujícího se jedince. V této fázi se do popředí dostávají nové hodnoty, kdy jedinec „přetrhá pouta“ s původním sociálním zázemím. Na makroúrovni se do popředí dostává vyznání hodnot radikální skupiny (často v podobě náboženského radikalismu či obecně fanatismu), kdy se projevuje vnímání konkrétní organizace jako prostředku celospolečenské změny.

V třetí, závěrečné, fázi radikalizačního procesu dochází k vystupňování a užívání násilí vůči jiným skupinám. Na této úrovni lze jen obtížně vysvětlit psychologické mechanismy, které vedou k přijetí násilné strategie jedince. Na mikroúrovni sehrává roli například fakt, že jedinec je se smrtí konfrontován relativně často (např. v rámci válečného konfliktu). Na mezoúrovni se objevují už konkrétní strategie, jedinec se smiřuje s užitím násilí (v mnoha případech se smiřuje i se skutečností, že při akci sám zahyne), případně zanechá poselství v podobě prohlášení či videonahrávky umístěné na internet. Na makroúrovni se jedinec zaměřuje na společenská témata a apel směřuje na autority, které obviňuje z nutnosti užívat násilí (Doosje a kol, 2016, s. 82).

Radikalizace není procesem, který se děje pouze na jedné straně konfliktu, ačkoliv tento jednostranný diskurs je v současnosti široce přijímán. V reakci na terorismus se radikalizuje i bránící se společnost. V reakci např. na aktuální migraci se radikalizuje i široká veřejnost či jednotlivé politické strany a hnutí (srov. Kvasničková, 2016, s. 42).

3 Faktory ovlivňující proces radikalizace

Faktory ovlivňující proces radikalizace jsou jak na úrovni individuální, tak na úrovni společenské. Mezi těmito úrovněmi však dochází k vzájemnému ovlivňování. Jak konstatují **Vladimír Kavický, Štefan Jangl a Libor Gašpíř** (2015, s. 113), „*teroristou se člověk nerodí, ale postupně se jím stává*“. I z toho důvodu jsou podstatné jednotlivé faktory podílející se na procesu radikalizace.

Jednání jednotlivce je významně ovlivněno normami radikální či teroristické skupiny a skupinovou kohezí, k níž přispívají skupinové cíle (boj za „svůj pohled na svět“), užívané prostředky (z většiny teroristických skupin kvůli činům organizace nelze vystoupit, násilí je žádaným, běžným a oceňovaným způsobem, jak dosáhnout společného cíle), vědomí skupinové identity, očekávání jedince (ochota sebeobětovat se, získání obdivu ostatních členů), vztahy sympatií mezi členy skupiny, politická ideologie či náboženská věrouka, vzájemná důvěra (intimita), pevná vůle, rituály, symbolika, řeč (slang), ochota riskovat, solidarita s ostatními členy, uniformita a konformita apod. (Smolík, 2007, s. 147-157).

Procesy radikalizace lze v Evropě také spatřovat v etnicky, nábožensky a sociálně-ekonomicky nehomogenních státech, kde jsou různými skupinami vznášeny požadavky, které mohou být realizovány jen velice komplikovaně, především s ohledem na jiné společenské segmenty.

K faktorům vedoucím k radikalizaci mohou přispívat předsudky, stereotypy, údajné či skutečné historické křivdy. K mechanismům, které mohou tento proces také významně ovlivňovat, patří i prostředí internetu a jednotlivých blogů, sociálních sítí, diskusních fór atp.

Proces radikalizace souvisí i se sociálními faktory (socializací, socio-ekonomickými ukazateli), rodinným prostředím, ale je zde patrný i vliv propagandy, resp. médií. I proto jsou média prostředkem, který má vliv na jednotlivé aktéry radikalizace. Významným faktorem radikalizace je i komplex politiky a víry, který především v zemích Evropy a USA u mladých migrantů vyvolává například na úrovni komunikace radikální požadavky, a často vede k zapojení do teroristických organizací. Tyto trendy jsou potvrzeny jak politickými a bezpečnostními špičkami (např. bývalým francouzským premiérem **Manuelem Vallsem** či **Richardem Waltonem** ze Scotland Yardu), tak i jednotlivými radikalizovanými jedinci, kteří se zapojili do teroristických aktivit (Leistedt, 2016, s. 1588).

Faktory, které přispívají k radikalizaci, lze identifikovat i podle společných prvků jednotlivých radikálních skupin. Všechny radikální skupiny 1) subjektivně vnímají a prezentují určité problémy ve společnosti či společnostech; 2) negativně hodnotí chování současných státních (regionálních, mezinárodních) institucí, politiků a zástupců „lidu“; kritizovány jsou případy, kdy nejsou řešeny domnělé či skutečné křivdy; 3) mají specifické skupinové

normy a hodnoty, které jsou často reprezentovány určitou charismatickou osobností, což znamená významný prvek, který formuje skupinovou identitu a samotné členství v organizaci; 4) přijímají ideologii (v širším slova smyslu), která legitimizuje násilí vůči viníkům zodpovědným za subjektivně vnímané křivdy; 5) mají silnou víru v efektivitu svého jednání, která z jejich pohledu povede k dosažení ideologických cílů (Doosje a kol., 2016, s. 80-81).

Od 70. let 20. století můžeme vysledovat trend, kdy jsou preferovány spíše skupinové faktory vedoucí k terorismu, a zároveň odklon od individuální, tj. psychopatologické linie výzkumu radikálního a teroristického chování. Přesto i v současných odborných vyjádřeních, které se věnují mladým (především islamistickým) radikálům (např. Mohammed Merah ve Francii, Mehdi Nemouch v Belgii atd.) jsou nalézány společné zkušenosti nebo charakteristiky.

Od individua (psychologických rysů, osobnostních charakteristik a patologického jednání) se tak pozornost přenesla na výzkum sociálních skupin, tj. radikálních organizací, kdy byly zkoumány především jejich hodnoty, normy, organizační struktura, komunikační mechanismy atp.

K těmto charakteristikám patří, že tito radikálové: 1) pocházeli z imigrantských rodin (nicméně nepatřili k první generaci imigrantů), 2) měli policejní záznamy, které se týkaly delikventního chování v období dospívání, např. za pouliční násilí), 3) byli v nápravných zařízeních pro mladistvé (většinou na kratší trest), kde se seznámili s radikálními názory či byli přímo naverbováni radikálními organizacemi, 4) měli sociální problémy, rodinné problémy, ekonomické potíže, a 5) většinou cestovali do zemí ovládaných radikálními organizacemi, kde se podíleli na jejich aktivitách (Leistedt, 2016, s. 1588-1589).

K faktorům podílejícím se na radikalizaci lze přiřadit i efektivnost státního zřízení, případně i samotný typ státu (demokratický, autoritativní či totalitní) či etnické klima konkrétního státu či regionu.

John Horgan k rizikovým faktorům podílejícím se na teroristických akcích na úrovni jedince řadí 1) emocionální zranitelnost (pocity hněvu, odcizení a kulturního vykořenečení na bázi duchovní oblasti – jako příklad jsou uváděni mladí muslimové ve Velké Británii), 2) nespokojenost se současnou situací, která se vymezuje vůči nefungující politické oblasti a jejím chabým výsledkům, přičemž se násilí a radikalismus jeví jako vhodná metoda změny, 3) identifikace s utrpením jiných či zkušenosti s osobní viktimizací (například v případě britských muslimů se jedná o ztotožnění s palestinskými oběťmi či oběťmi v Iráku), 4) názory, že násilí proti státu a jeho symbolům může být morálně oprávněné (u tohoto faktoru je již jedinec přesvědčen o efektivitě násilí, které může být vystupňováno např. náboženskou či politickou autoritou), 5) subjektivní zisk vyplývající z příslušnosti ke skupině (získání respektu, uznání a autority ve skupině vrstevníků či v radikálním hnutí), 6) blízké sociální vazby se stejně smýšlejícími jedinci majícími podobné zkušenosti (blíže viz Horgan, 2008, s. 84-85).

Na úrovni příčin a rizikových faktorů, které vedly ke zvýšené míře teroristických útoků po roce 2001, jsou uváděny následující skutečnosti, události a okolnosti:

- a) nárůst komunit zatížených chudobou, nemocemi, negramotností a beznadějí;
- b) zvýšená míra sociální nerovnosti, marginalizace a vyloučení;
- c) narůstající politický útlak, porušování základních lidských práv;
- d) zvýšená míra předsudků a stereotypů v některých státech;
- e) zvýšená míra drogové závislosti v některých komunitách;
- f) odcizení mládeže v důsledku ekonomické deprivace a politického napětí;
- g) zvýšená míra odmítání globalizačních a euroatlantických hodnot (kulturní a hodnotová dimenze);
- h) zvýšená míra frustrace v některých komunitách, pocity nespravedlivého světa, podrážděnost (Schmid, 2013, s. 2).

4 Autoradikalizace: problém sociálních sítí?

V českém prostředí se o fenoménu radikalizace diskutovalo především v souvislosti se zahraničními bojovníky v řadách tzv. Islámského státu (dále jen IS). K této teroristické organizaci se chtěl přidat i **Jan Silovský** ze Spáleného Poříčí na Plzeňsku, který usiloval o překročení turecké hranice a nástup do výcviku pro IS. Tento introvertní mladík byl později v ČR odsouzen k nepodmíněnému trestu, a zároveň k ambulantní psychiatrické léčbě z důvodu schizoidní poruchy osobnosti. Při vyšetřování jeho aktivit byl jako jeden z možných radikalizačních zdrojů uveden i internet, kdy měl dotyčný sledovat informační a zpravodajské kanály IS a sledovat propagační videa. Odborníky byl označen za frustrovanou osobu, která se radikalizovala v prostředí sociálních sítí (srov. Ježek, 2017). Krom již zmíněného introvertního zaměření byl také označen za submisivní osobu se sníženými rozpoznávacími schopnostmi v důsledku schizoidní poruchy (srov. Golis, 2017).

Z uvedeného případu je zřejmé, že významný vliv na radikalizaci má islamistická propaganda realizovaná v podobě konkrétních propagandistických videí IS či dalších radikálních organizací (srov. Mareš, 2005, s. 262). Zahraniční média hovoří běžně o tisícovkách zahraničních bojovníků (foreign fighters), kteří se přidali k IS podobným způsobem. Tito „navrátilci“ (často osoby z jednotlivých evropských států) v budoucnu budou tvořit jednu z nejvýraznějších bezpečnostních hrozeb pro jednotlivé státy EU.

V této souvislosti se již realizují i jednotlivé de-radikalizační programy, které by měly tyto hrozby zmírnit. K de-radikalizačním opatřením se v zahraničí řadí tyto postupy: a) amnestie a programy pro vězně; b) poradenství; c) deprogramování (psychoterapie); d) interkulturní dialog; e) demobilizace; f) rozpuštění skupiny; g) odklon od násilí; h) usmíření (šíření osvěty); ch) legislativní a politická opatření (implementace de-radikalizačních politik); i)

reintegrace do společnosti v podobě specializovaného vzdělávání (viz Schmid, 2013, s. 40-41).

Závěr

Proces radikalizace je značně komplexním jevem, který má v posledních letech v Evropě stoupající tendenci. Lze o něm hovořit jako o multidimenzionálním (na úrovni jedinců či sociálních skupin) a heterogenním problému. Tento text se zaměřil na vybrané aspekty procesu radikalizace, které byly nahlíženy především z pozic psychologie, sociologie a bezpečnostních studií. Současné radikalizační tendence jsou zaznamenávány především u muslimských komunit v západoevropských státech, které jsou konfrontovány i s teroristickými útoky či politickým násilím.

Tento text se pokusil představit jednotlivé poznatky týkající se tohoto fenoménu. V závěru textu byl stručně představen i případ radikalizovaného českého občana, který se pokusil přidat k teroristické organizaci IS.

Literatura:

- BUZAN, B. - WAEVER, O. - WILDE, de J. 2005. *Bezpečnost: nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, 267 s. ISBN 80-903333-6-2.
- DOOSJE, B. et al. 2016. Terrorism, radicalization and de-radicalization. In *Current Opinion in Psychology*, roč. 11, 2016, č. 4, s. 79-84. ISSN 2352-250X.
- GOLIS, O. 2017. *Nemlčel, proto půjde do vězení. Přečtěte si rozsudek nad Čechem, který chtěl k Islámskému státu*. Dostupné na internetu: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/nemlcel-proto-pujde-do-vezeni-prectete-si-rozsudek-nad-cechem-ktery-chtel-k-islamskemu-statu-_201703170600_ogolis
- HORGAN, J. 2008. From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism. In *The Annals of American Academy of Political and Social Science*, roč. 618, 2008, č. 1, s. 80-94. ISSN 0002-7162.
- JEŽEK, P. 2017. *Mladík, který chtěl k Islámskému státu, dostal u soudu 39 měsíců vězení*. Dostupné na internetu: https://plzen.idnes.cz/soud-silovsky-terorismus-islamsky-stat-ffk-/plzen-zpravy.aspx?c=A170224_082728_plzen-zpravy_pp
- KAVICKÝ, V. – JANGL, Š. – GAŠPIERIK, L. 2015. *Terorizmus: hrozby doby*. Bratislava: Citadella, 2015. 223 s. ISBN 978-80-89628-84-1.
- KOOMEN, W. - PLIGT, van der J. 2016. *The Psychology of Radicalization and Terrorism*. London: Routledge, 2016. 274 s. ISBN 978-1-848-72441-9.
- KVASNIČKOVÁ, B. 2016. *Hrozby, rizika a prevence násilné radikalizace jedince*. Praha: Univerzita Karlova (diplomová práce), 2016. 138 s. Bez ISBN.
- LEISTEDT, S. J. 2016. On the Radicalization Process. In *Journal of Forensic Sciences*, roč. 61, 2016, č. 6, s. 1588-1591. ISSN 1556-4029.
- MAREŠ, M. 2005. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. 480 s. ISBN 80-903333-8-9.

- MOGHADDAM, F. M. 2005. The Staircase to Terrorism. A Psychological Exploration. In *American Psychologist*, roč. 2, 2005, č. 2, s. 161–169.
- SCHMID, A. P. 2013. *Radicalisation, De-Radicalisation and Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. Hague: International Centre for Counter-Terrorism, ICCT Papers. Bez ISBN.
- SMOLÍK, J. 2007. Společenské příčiny, podmínky a důsledky terorismu. In *Společenské podmínky vzniku sociálních deviací. Sborník příspěvků ze semináře sociální patologie MČSS*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, 2007. ISBN 80-903541-4-9.
- SMOLÍK, J. 2017. Radikalizace politiky? Konceptualizace pojmu radikalizace. In *Kontexty sociálních deviací*. Praha: Česká sociologická společnost, 2017. ISBN
- TAYLOR, M. 2009. Is terrorism a group phenomenon? In *Aggression and Violent Behavior*, roč. 25, 2009, č. 2, s. 121-129. ISSN 1359-1789.
- TILLY, Ch. 2006. *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 278 s. ISBN 80-86429-60-1.

SPD JAKO PŘÍKLAD ANTIIMIGRAČNÍ A PROTESTNÍ STRANY V ČR

SPD AS AN EXAMPLE OF ANTI-IMMIGRANT AND PROTEST PARTY IN THE CZECH REPUBLIC

Štěpán Strnad¹

ABSTRACT

The article presents elements of populist radical right anti-immigrant and protest political subjects in the Czech Republic as a new social trend, rising in the context of migration crisis in Europe. Core of the text is focusing on character of one of the parliament election's winner – Party of the Right Democracy (SPD), whose policy and rhetoric style is based primarily on anti-immigrant and anti-Islamic stands. The aim of the article is to evaluate above mentioned elements in case of SPD, and to determine possible social potential of such subject in public meaning with its strong latent xenophobic predispositions, and to put these public stands and SPD rhetoric positions into confrontation with findings of state security organizations.

Key words: Islamophobia, Anti-Islam populism, Social radicalization, Radical right populist parties, Anti-immigrant policy, Protest parties

Úvod

Populistické radikálně pravicové a antiimigrantské politické strany se v průběhu poslední dekády dostaly ve střední Evropě z okrajové politické pozice do mainstreamového proudu a staly se součástí národních parlamentů. České parlamentní volby 2017 prokázaly v tomto smyslu potvrzení tohoto trendu i v České republice prvním výrazným volebním úspěchem takového subjektu – Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura (SPD). Byť se v posledních letech v České republice objevilo množství hnutí profilujících se anti-imigračně a zejména anti-islámsky, nepodařilo se žádnému výrazně proniknout do politického mainstreamu a oslovit voliče takovým způsobem, jakým se to podařilo SPD.

Úspěch této politické strany je o to významnější a překvapivější v prostředí, které je ve srovnání se západoevropskými státy ušetřeno výrazné migrační vlny posledních dvou let, výrazných socio-patologických jevů muslimské komunity a dlouhodobou negativní zkušeností etnické majority s muslimy ve vyloučených lokalitách. Západoevropské antimuslimské strany se na rozdíl od českých subjektů mohou volební podporu opírat o početnější

¹ Štěpán Strnad, Mgr., PhD., odborný asistent, Policejní akademie České republiky v Praze, Lhotecká 559/7, 143 01, Praha 4, Česká republika, strnad@polac.cz.

imigrantské komunity či muslimské komunity a jejich vysokou míru kriminality (Burscher, 2015).

Vlivem příchodu nových přistěhovalců se tak zesiluje apel islamofobních populistických stran a hnutí z obavy tzv. islamizace evropských národních společností, které se díky výrazné medializaci přenášejí i do států střední Evropy, na jejichž území žijí nepočetné, vcelku dobře integrované, muslimské komunity a obecně vykazují nízký podíl cizinců na celkové populaci.

Cílem textu je představit příčiny volebního úspěchu SPD v oblasti anti-muslimské rétoriky a migrace, a to zejména dva roky po kulminaci evropské migrační krize. Metodickou oporou příspěvku je teorie populismus a radikalismu, kdy je programatika a rétorika zvoleného subjektu vyhodnocována optikou státních bezpečnostních dokumentů v oblasti terorismu a extremismu, statistikami azylové a migrační politiky České republiky, statistikami cizinecké policie v oblasti ilegální migrace a cizinecké kriminality.

Příspěvek vychází z předpokladu, že radikálně pravicový islamofobní populismus vzniká a udržuje svou relevanci ve státech s vysokým počtem muslimských přistěhovalců a jejich potomků, kteří nejsou v hostitelském státě dostatečně integrováni. Nepočetná česká muslimská komunita nevykazuje žádné sociálně-patologické jevy známé ze západoevropských aglomerací. Reflexi sociálních predispozic podpory radikálně pravicových subjektů v České republice nám mohou poskytnout šetření Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM).

1 Radikálně pravicový islamofobní populismus a protestní strany

Pokud se nejprve pokusíme vymezit pojmy, pomocí nichž teoreticky přistupujeme k předmětu naší analýzy, můžeme slovy **Paula Taggart** (2000, s. 1) hovořit o „*prekérní konceptuální kluzkosti*“ dosavadního odborného vymezení populismu. V teorii i politické praxi je velmi často spojován či zaměňován s demagogií, byť se jedná o dva rozdílné fenomény, které se mohou, ale také nemusí vzájemně doplňovat. Za demagogii je obecně považováno „*využívání zkreslených zjednodušených argumentů, působících zejména na city a předsudky, k ovlivňování jednotlivců a skupin*“ (ABZ Slovník cizích slov, 2015). Jinými slovy lze populismus vnímat jako svého druhu „ideologický“ profil strany či jako způsob komunikace (viz Fiala, 1998, Laclau, 2005).

Pro účely tohoto textu jsme zvolili pojetí, které se zaměřuje na povahu identity a (ne)ideologické orientace strany či hnutí, jež je možné identifikovat v materiálech, dokumentech, prohlášeních představitelů stran a také ve vztahu státní moci k danému subjektu. Důvodem volby této optiky je skutečnost, že v průběhu dvou posledních dekád se populismus ve smyslu politické komunikační metody stal běžným jevem mainstreamových politických stran napříč Evropou (Mudde, 2004).

Cas Mudde (2007, s. 23) definuje populistické radikálně pravicové strany pomocí tří charakteristických atributů: **1) *autoritarianismu***, jenž se projevuje proklamacemi o nutnosti pevně uspořádané společnosti s tvrdými postihy, důrazem na zvyšování represivních opatření dodržování práva a pořádku (včetně trestu smrti); **2) *populismu***, jako optiku, skrze niž je společnost interpretována pomocí dvou homogenních vzájemně antagonistických skupin – nezkorumpovaného lidu a zkorumpované politické elity; **3) *nativismu***, jenž je vyjádření dvou prvků, a to nacionalismu a xenofobie.

Politické strany a hnutí, která se vymezují vůči přistěhovalcům, jsou často označovány jako „pravice radikální“ či „krajně pravicové“ (viz Mudde, 2006, Williams, 2010), navzdory tomu, že se nemusí vždy jednat o subjekty s jasně vymezenou ideologickou orientací. Přistěhovalectví je vnímáno jako ohrožující trend ve všech výše zmíněných oblastech současné společenské dynamiky. Imigranti touto optikou narušují tradiční národnostní integritu většinové populace, představují konkurenci na trhu práce, jsou nositeli odlišných zvyků a rituálů, podílejí se na zvyšování domácí kriminality a vzhledem ke své vyšší míře natality postupně „kolonizují“ širší územní celky hostitelských států. V případě států s velmi nízkým počtem cizinců a potomků imigrantů s odlišnou etnicitou od většinové populace dochází u populistických protipřistěhovaleckých stran a hnutí k rétorické konstrukci fiktivních nepřátel v podobě národnostních skupin, rasové či náboženské menšiny (Mareš, 2015, s. 28).

Nativismus přenesený na islám a muslimy pak vykazuje paušalizující upozorňování na skutečné či domnělé charakteristiky islámu a muslimů, jenž jsou v tomto ohledu vnímány jako cizorodý společenský prvek v národní kultuře a zejména bezpečnostní hrozba nejen evropské kultury, ale také demokracie. Nejsilnější stereotypizaci islámu a muslimů je možné registrovat v souvislosti s islamistickým terorismem (Betz, 1994, s. 94).

Miroslav Mareš (2015, s. 217-218) klasifikuje protiislámské subjekty do pěti kategorií dle jejich ideové orientace: **1) *monotematická protiislámská uskupení***, která svou programatiku opírají výhradně o protiislámskou rétoriku (např. Blok proti islámu a jeho navazující hnutí); **2) *pravice extremistická protiislámská politika***, která je vlastní neofašistickým a neonacistickým hnutím (např. Národní demokracie či Dělnická strana sociální spravedlnosti); **3) *populistická radikální pravice***, tvořená subjekty protestními a nacionalistickými (např. Úsvit – Národní koalice či Svoboda a přímá demokracie); **4) *konzervativní protiislámská politika***, již můžeme registrovat u konzervativních středopravicových či pravicových politických stran, které zdůrazňují ochranu tradičních evropských a národních hodnot v souladu s tolerancí imigrantů, kteří respektují kulturní podmínky hostitelských států (např. KDU-ČSL, ODS, TOP 09); **5) *levicově-patriotická protiislámská politika***, vlastní prezidentu republiky Miloši Zemanovi a Straně práv občanů.

Koncept islamofobie stále prochází konceptualizací (viz Allen, 2010) a vykazuje obdobnou odbornou definiční variabilitu jako koncept populismu. Pro

účely našeho textu definujeme termín islamofobie vymezením **Marka Čejky** (2010) jako „*předsudky, obavy, případně i nenávisť k islámu a muslimům*“. Nicméně v rámci islamofobie bychom měli podle **Radoslava Štefančíka** (2011, s. 12) vymezit agresivnější přístup, a to tzv. antiislamismus či antimuslimismus, který je charakteristický „*promyšlenou a cílenou kampaní anebo dokonce politickou doktrínou a nepřátelství vůči islámu už přímo navozuje manifestaci negativního až agresivního chování domácího obyvatelstva k příslušníkům odlišného náboženství*“.

Antiimigrační subjekty jsou často klasifikovány také jako protestní. Dle **Giovanna Sartoriho** (Danics, 2016, s. 90) lze takovou stranu definovat jako antisystémovou (v širším vymezení), podkopávající legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici. Tato opozice však není ideologická (jako v pojetí antisystémovosti v užším pojetí). Volební vítězství SPD v říjnových parlamentních volbách prokázalo silný sociální potenciál antiislamismu a protestu v České republice, jenž byl úspěšně využit zvoleným subjektem analýzy.

2 České antiimigrační a protimuslimská scéna

Pokud bychom měli nejprve zhodnotit celkový vývoj, dynamiku a tematizaci této scény, musíme na základě zjištění **Ministerstva vnitra** (2017a, s. 6) zdůraznit výrazný společenský vzestup protiimigračních a protimuslimských hnutí, kterým se daří v posledních dvou letech mobilizovat stoupence a oslovovat širší veřejnost. Nicméně jejich politický potenciál je snižován vnitřními spory, které ústí do procesu fragmentace nejvýznamnějších hnutí, u některých až k úpadku. Přesto přetrvává trend formování populistické islamofobní konkurence krajně pravicové scéně, které je populistickými antimuslimskými subjekty ubíraná podpora a mají větší potenciál a reálný dopad na polarizování české společnosti.

Charakteristickými rysy politického stylu populistických subjektů se tak stávají jednak orientace zejména na nižší, ale i střední společenské třídy, výrazně radikální rétorika směrem k politickým soupeřům, dále nabídka nonkonformních až extrémních řešení složitých společenských problémů a v neposlední řadě rétorika záměrně využívající expresivní vyjádření, upozorňující na pokrytectví politické korektnosti. Podpora antiimigračních populistických subjektů některými společenskými vrstvami vychází z ekonomických, sociálních a kulturních změn Evropy (Decker, 2006).

I přes konec kulminace ilegální migrace v ČR v posledních dvou letech², sekuritizace migrace přetrvává v rétorice antiimigračních a protimuslimských

² Cizinecká police zajistila na území České republiky v roce 2015 celkem 8 563 nelegálních migrantů. V porovnání s rokem 2014 se tak jedná o vysoký nárůst, a to o 3 741 osob (tj. +77,6 %) (Služba cizinecké policie, 2015). V roce 2016 bylo zajištěno celkem 4 146 osob při

subjektů, nicméně vlivem celkového „ochladnutí“ mediálního a politického diskurzu směrem k evropské migrační krizi, se přesunuje pozornost k protestním tématům, zejména ke kritice členství republiky v mezistátních organizacích (EU a NATO) a kritice domácí politické reprezentace (k otázkám občanské participace na úrovni EU viz Sekerák, 2014). Protestní populismus využívá britského rozhodnutí o vystoupení z Evropské unie a akcentuje tzv. Czexit. (Ministerstvo vnitra, 2017a, s. 12).

Nejvíce mediální pozornosti v rámci antiislámské scény vzbuzovalo do dubna 2016 hnutí Blok proti Islámu (BPI), které se v září 2015 spojilo s parlamentní stranou Úsvit-Národní koalice (ÚNK)³. Rétorika obou subjektů je podobná. Cílem politického spojení byla snaha získat volební podporu prostřednictvím rozdmýchávání xenofobních obav domácí populace, populistickými, účelovými zobecněními a desinterpretacemi, zesilujícími islamofobii a antiislamismus. Na antiislámských demonstracích těchto subjektů se posílela také nynější SPD.

V dubnu minulého roku se však koalice BPI a ÚNK rozpadla a rozpad postihl v květnu 2016 i samotný BPI. Jeho nástupnické subjekty⁴ a bývalý lídr Martin Konvička jsou však již výrazně marginální a ve volbách nezískaly výraznější podporu veřejnosti. Absence charismatických lídrů, vnitřní rozpory a osobní animozity mezi lidry jednotlivých subjektů snižují volební potenciál drtivé většiny této scény, nicméně výjimku představuje SPD, což prokázala svým volebním výsledkem v říjnu 2017. Ten byl dán mimo jiné také přesunem velké části voličů fragmentovaných protiislámských hnutí k Okamurově politické straně. První volební úspěch SPD se projevil v senátních a krajských volbách v říjnu 2016, do kterých vstoupila SPD ve volební koalici se Stranou

nelegální migraci na území České republiky. Ve srovnání se stejným obdobím roku 2015 došlo k výraznému poklesu (o 42, 4 %). Z celkového počtu zjištěných osob bylo téměř 96 % zadrženo z důvodu nelegálního pobytu a zbývající 4 % představovaly osoby zadržené při pokusu o nelegální přechod přes vnější schengenskou hranici ČR (mezinárodní letiště). Většina nelegálně setrvávajících osob cizí státní příslušnosti na našem území jsou osoby, které původně přišly legální cestou, ale zůstávají na území republiky po vypršení povolení k pobytu. Nejčastější státní příslušností nelegálních migrantů byla Ukrajina, Kuvajt, Rusko, Vietnam a Afghánistán (Služba cizinecké policie, 2016). V období od 1. 1. 2017 do 30. 6. 2017 bylo cizineckou policií odhaleno celkem 2244 osob při nelegální migraci na území České republiky. Oproti stejnému období v roce 2016 došlo ke snížení o 396 osob. Z celkového počtu bylo 2162 osob zjištěno při nelegálním pobytu (při migrační krizi v roce 2015 bylo evidováno 3018 cizinců a v roce 2016 ve stejném období 2640 cizinců), meziročně se tak snížil počet případů o 375. Nejčastěji se jednalo o občany Ukrajiny, Vietnamu, Ruska, Moldavska, Uzbekistánu, Číny, Saudské Arábie, Slovenska, Indie a Gruzie (Služba cizinecké policie, 2017).

³ Strana Úsvit byla původním projektem Tomia Okamury, ze které po vnitrostranických sporech odešel a založil SPD.

⁴ Odštěpením od BPI vznikla Iniciativa Martina Konvičky a Alternativa pro Českou republiku 2017. BPI se přejmenoval na Blok proti islamizaci a pokračuje v partnerství s ÚNK.

práv občanů (SPO)⁵, jejímž prvním předsedou a dnes čestným předsedou je prezident Miloš Zeman.

3 Strana přímé demokracie (SPD)

Strana přímé demokracie je programově přímý následník Úsvitu. Její předseda označil stranu za radikální, prosazující přímou demokracii, odpovědnost politiků a národní zájmy (Česká televize, 2015). Pokud byly hlavními programovými pilíři strany obhajoba institutů přímé demokracie a protikorupčních opatření, s rokem 2015 začaly dominovat protiislámské postoje (Mareš, 2015, s. 132).

Tomuto identitárně populistickému a protestnímu antimimigračnímu subjektu se jako jedinému dařilo trvale od roku 2015 získávat podporu širší veřejnosti. V průzkumech volebních preferencí z počátku roku 2017 oscilovala strana mezi 2 až 6 % (Sanep, 2017). Její vysoká volitelnost v rámci antiislámské a antiimigrační populistické radikální pravicové scény je dána charismatem lídra a schopností oslovit voliče širšími tématy (protestními), než pouze antiislámskou a antiimigrační rétorikou.

Tato skutečnost byla prokázána výsledky parlamentních voleb v říjnu 2017, kdy se SPD umístila na 4. místě z celkem devíti politických stran, které překročily volební klauzuli do Poslanecké sněmovny. O síle osobnosti Tomio Okamury může vypovídat skutečnost, že SPD šla do voleb jako zcela nový subjekt bez parlamentní zkušenosti, byť lídr strany již v roce 2013 uspěl s obdobným projektem Úsvit přímé demokracie (volební zisk 6,88 %). Nynější zisk 10,64 % je výrazným úspěchem o to silnějším, neboť 3. místo volebního hlasování obsadili Piráti s 10,79 %, tedy rozdíl mezi třetím a čtvrtým místem je pouhých 0,15 % (Statistický úřad, 2016). S nadsázkou tedy můžeme říci, že SPD se umístila téměř třetí, což je pro volební historii České republiky novým fenoménem.

Historický úspěch populistického krajně pravicového antiimigrantského a protestního subjektu byl dát řadou faktorů. Zdůrazněme zejména vnitrostranickou erozi mainstreamových politických stran, neschopnost vládních stran (vyjma ANO) obhajovat své úspěchy, nezvládnutá negativní kampaň „antibabišovské“ koalice a výrazný odliv voličů KSČM především k SPD, a to zejména v regionech s nejvyšší nezaměstnaností (Česká televize, 2017).

Úspěch dogmatického působení SPD je dán také silnými predispozicemi české veřejnosti v oblasti hodnocení bezpečnostních rizik České republiky, vztahem k národnostním skupinám a k cizincům. Z šetření **Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM)** (2016, s. 1) vyplývá, že 71 % občanů považuje

⁵ Koalice vytvořila společné kandidátní listiny ve 12 ze 14 krajů a získala své zastupitele v deseti krajích (Český statistický úřad, 2016). V Ústeckém kraji se podílela na sestavování krajské koalice (ČTK, 2016).

terorismus za velkou hrozbu České republiky, 61 % uprchlíky, 60 % mezinárodní organizovaný zločin a 54 % radikální náboženská hnutí. Oproti tomu například námi sledované krajně pravicové skupiny považuje za velkou hrozbu pouze 26 % občanů. Ve vztahu k národnostním skupinám můžeme sledovat nárůst nesympatií vůči Arabům mezi lety 2015 a 2016, kdy 75 % české veřejnosti pocituje k této skupině největší antipatie ze všech národnostních skupin, společně s Romy (CVVM, 2017a, s. 1). Obecně česká veřejnost není nakloněna příchodu cizinců, jejichž příchod považuje za problematický 64 % národnostní majority. Přesto negativní hodnocení cizinců v místě vlastního bydliště vyjadřuje 25 % respondentů, přičemž 67 % veřejnosti se domnívá, že dlouhodobě žijící cizinci jsou zdrojem narůstající kriminality. Dochází k nárůstu vnímání cizinců dlouhodobě žijících na území republiky jako hrozby „našeho způsobu života“, a to z 33 % v roce 2014 na 49 % v roce 2017 (CVVM, 2017b, s. 1). *„Názor, že by pobyt cizinců na území ČR vůbec neměl být povolen, zastávají častěji muži, lidé označující svoji životní úroveň jako špatnou, ti, kteří se na škále politické orientace řadí jednoznačně nalevo, a respondenti, kteří by ve volbách chtěli podpořit KSČM či SPD“* (CVVM, 2017c, s. 3).

Pokud bychom tedy aplikovaly Muddeho trojici atributů populistických krajně pravicových stran na SPD společně se Sartoriho širší definicí antisystémovosti, resp. protestní strany, můžeme vše ilustrovat na programu SPD, cílech a výrocích jejích představitelů.

Autoritarianismus v Muddeho definičním vyjádření se u SPD explicitně neprojevuje. Strana ve svém programu spíše cílí na požadavky trestní odpovědnosti a hmotné odpovědnosti politiků, soudců, státních zástupců a exekutivy a požaduje odvolatelnost politiků. Zpřísnění trestů explicitně vyjadřuje ve vztahu k recidivitě (SPD, 2017a). Strana vytváří dojem selhávání státu v bezpečnostech oblasti, kdy požaduje zásadní kroky k zajištění bezpečnosti státu a jejich občanů v souvislosti s nelegální migrací a islamizací.

Populismus společně s protestním delegitimačním tónem politického režimu je v programu strany přítomen mnohem silněji a můžeme konstatovat, že je jedním ze základních nejen rétorických, ale také programatických prvků (vedle islamofobie) strany. Ke zpochybňování politického zřízení dochází na samém počátku politického programu, kde strana považuje za nutné „**ukončit demo-demokracii**“ [zvýrazněno autorem], *ve které vládou kmotrovské mafie. Falešné hry politických stran na levici a pravici přivedly naši republiku do bludného kruhu hlubokých dluhů, vysokých daní a krizí“* (SDP, 2017a). Mezi body politického programu populistického subjektu nechybějí požadavky na zvýšení prvků přímé demokracie, nezvyšování daní, zvyšování platů, vytváření nových pracovních míst, regulace exekucí či zpřístupnění sociálního systému pro „slušné lidi“ (SPD, 2017a). Celková rétorika a formulace programových cílů je zaměřena na sociální skupiny stížené nízkou životní úrovní. Přítomný je požadavek na vystoupení z Evropské unie, která je prezentována jako chybný

projekt, spojený s faktickou likvidací národních a států a národů Evropy (SPD, 2017a).

Nativismus vystupuje v souvislosti s kritikou Evropské unie, kterou SPD činí zodpovědnou za řízenou islamizaci Evropy, přičemž „*nelegální migrace je počáteční fází konfliktu, který v konečném důsledku ohrozí svobodu, demokracii i samotnou existenci České republiky a našeho národa*“ (SPD, 2017a). Islám je interpretován jako neslučitelný s demokracií a evropskými hodnotami. Toto náboženství je ztotožňováno s ideologií, popírající demokracii a lidská práva. V projevu tiskové konference, hostící předsedy krajně pravicových populistických antiimigrantských stran Evropy v Praze v polovině prosince minulého roku, Okamura ve své projevu označil za takovou ideologii „*například hitlerovský nacismus anebo Islám*“ (SPD, 2017b). Takového ztotožnění totalitní rasistické ideologie se světovým náboženství je o to kontroverznější, pokud přichází od současného místopředsedy Poslanecké sněmovny České republiky. Strana pracuje se zjednodušujícími paralelami bezpečnostních hrozeb v západoevropských státech a v České republice. „*Nedovolíme v České republice vznik páté kolony radikálních muslimů ... jejich propagaci a šíření [právo šaría a džihád] postavíme mimo zákon a porušení budeme jednoznačně trestat*“ (SDP, 2017a). Strana tak sekuritizuje oblast, která není v oblasti potírání extremismu ze strany státní bezpečnostní politiky na území republiky prioritní. Přesto u české veřejnosti nachází silnou odezvu.

Závěr – hrozby a rizika radikálně pravicového islamofobního populismu

Přes častý akcent islamofobů na zvyšující se počtu cizinců a s tím související hrozbu přítomnosti teroristických islamistů v řadách příchozích imigrantů, je třeba zdůraznit národnostní charakter zvyšující se cizinecké populace v republice v oblasti dlouhodobých a trvalých pobytů. Pravdou že dochází k mírnému každoročnímu nárůstu počtu cizinců na území státu. K 30. 9. 2017 žilo v České republice 516983 cizinců, což představuje o 20 570 vyšší počet než ke konci roku 2016. Dochází tak k mírnému, ale z dlouhodobého hlediska trvalému růstu cizinecké populace na území státu. Před 10 lety byla na počtu 376210 (Ředitelství služby cizinecké policie, 2017).⁶ Nárůst cizinecké komunity tak představuje 6, 2 % oproti roku 2015. Trvalé nejpočetnější zastoupení mají Ukrajinci, Slováci a Vietnamci (Ministerstvo vnitra 2017b, s. 3).

V oblasti udělování azylu a doplňkové ochrany nedochází v České republice k výraznějším početním změnám (viz Strnad, 2016, 2017a, 2017b).

⁶ V roce 2016 bylo na území republiky podáno celkem 8226 žádostí cizinců ze třetích zemí, schváleno bylo 7142, což představuje pokles o 25 % oproti roku 2015. Nejvíce povolení pobytu bylo vydáno občanům Ukrajiny, Ruska a Kazachstánu (Ministerstvo vnitra, 2017b, s. 2). Povolení k trvalému pobytu bylo uděleno 17 836 osobám z celkového počtu žádostí 2070 v roce 2016, což představovalo meziroční pokles žádostí o 11 %. Nejčastěji byl pobyt udělen občanům Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu (Ministerstvo vnitra, 2017b, s. 3).

Také v roce v 2017 tvořili nejpočetnější skupinu žadatelů o azyl občané Ukrajiny, Ázerbájdžánu, Gruzie, Arménie, Vietnamu, Sýrie, Kuby, Iráku, Ruské federace a Kazachstánu (Ministerstvo vnitra, 2017c).

Organizovaná trestná činnost se dle národnosti v období mezi lety 2010 a 2014 sice většinově koncentrovala u české majority (73 %), nicméně zastoupení trestné činnosti cizinců bylo nezanedbatelné (37 %). Druhou nejčastěji stíhanou skupinu tvořili (12 %) občané Vietnamské socialistické republiky, následovaní občany (4 %) Slovenské republiky. Dále se na trestných činech spáchaných v organizované skupině podíleli nejvíce občané Bulharska, Ukrajiny, Rumunska, Ruska, Polska, Nigérie, Nigeru a států bývalé Jugoslávie (Ministerstvo vnitra České republiky, 2014, s. 10). Nejnovější údaje **Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra** (2017b, s. 5) hovoří o podílu 9 2252 cizinců na objasněných protiprávních skutečích, z nichž bylo za trestný čin stíháno 7 559 osob, což představuje 8, 1 % z celkového počtu stíhaných osob za rok 2016⁷.

Tolik využívaný strach s islamistického teroru SPD můžeme mírnit šetřeními **Bezpečnostní informační služby** (2017), která konstatuje, že „během roku 2016 nedošlo v ČR k žádné eskalaci projevů či dopadů migrace (....) V roce 2016 opět poklesla tranzitní migrace přes ČR, v posledním čtvrtletí roku na zcela marginální hodnoty“. S tím související přítomnost radikalizovaných muslimských skupin nebyla zjištěna, nicméně jsou registrováni jednotlivci, kteří se ve svých projevech inspirovali myšlenkami vycházejícími z islamistických ideologií. Jejich orientace však nenašla v muslimské komunitě širší podporu a zůstávají ve svých názorech osamoceni.

Jedním z nich byl dnes odsouzený český občan Jan Silovský (23), který se na základě internetové auto-radikalizace rozhodl připojit k bojovníkům IS v Sýrii. V současné době vykonává trest odnětí svobody v trvání šesti let. V centru pozornosti se ocitají také Češi, kteří ilegálně překračují státní hranice blízkovýchodních států s cílem podpořit kurdské milice v boji proti Islámskému státu. „V těchto případech BIS nezjistila žádné informace o jejich podílu na činnosti, kterou by bylo možné hodnotit jako teroristickou“.

Jako jisté riziko v rámci muslimské komunity byla službou označena etnická skupina ze střední Asie, jejíž členové jsou žadateli o azyl a jejich integrace se jeví velmi problematická vzhledem ke kulturním odlišnostem a především k výrazně specifické formě islámu, jenž představuje velmi striktní a radikální interpretaci náboženských principů, které se projevují mimo jiné nepřátelstvím vůči české společnosti. Její uzavřenost a separace v rámci širší muslimské české komunity představuje latentní bezpečnostní hrozbu.

⁷ Dominují trestné činy ohrožení pod vlivem návykové látky a opilství, následují majetkové trestné činy, trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí, hospodářské trestné činy (nejčastěji zastoupeny trestné činy padělání a pozměnění veřejné listiny). Násilné trestné činy dosáhly v roce 2016 počtu 999 stíhaných cizinců. Nejméně zastoupeným, ovšem velice závažným druhem kriminality, byly mravnostní trestné činy se 133 cizinci (Ministerstvo vnitra 2017b, s. 5).

Přes výše uvedené můžeme z rozhovorů (Polonský, Novotný, 2015, s. 266) s odborníky z oblasti historie a kultury islámských zemí, politologie, arabistiky, sociální antropologie, religionistiky, diplomacie, sociologie, žurnalistiky a pedagogiky je zřejmé, že „čeští“ muslimové nepředstavují z hlediska kulturní a politické bezpečnosti výraznější problém. Důvodem je jednak početní omezenost a heterogenní struktura etnicity migrantů, ale také nízká odlišitelnost od majoritní společnosti. Odborníci se také shodují na předpokladu nízkého početního růstu muslimské komunity do budoucna v České republice, byť můžeme očekávat pomalý nárůst pracovní imigrace i z muslimských států, ale dle názorů odborníků se muslimští imigranti zřejmě nebudou odlišovat od nemuslimských imigrantů.

Ministerstvo vnitra České republiky (2017a, s. 7) identifikuje ve Zprávě o extremismu na území České republiky v roce 2017 sedm hlavních bezpečnostních hrozeb a rizik, která se týkají nikoli islamistických radikálních subjektů, ale nacionalistických primárně krajně pravicových populistických, extremistických či extrémních uskupení:

1. snaha extremistických uskupení štěpit a oslabovat českou společnost vytvářením antagonismů na základě etnického, náboženského, třídního a jiného klíče;
2. zvyšování společenského napětí na základě etnického a náboženského klíče, který mobilizuje veřejnost a dochází k polarizaci majoritní společnosti a vzniku animozit mezi stoupenci různých názorových proudů;
3. riziko výskytu radikalizovaných militantních jedinců či malých skupin, kteří mohou k prosazování svých zájmů použít násilí.
4. absorpce radikálních, xenofobních či extremistických prvků politickým mainstreamem;
5. vznik extremistického politického subjektu s charismatickým lídrem, který dokáže sjednotit dnes prozatím fragmentovanou extremistickou scénu a oslovit nové příznivce;
6. vznik extremistických domobran, které vedle nelegálního ozbrojování, cílí své projevy proti určitým skupinám osob na základě etnického a náboženského klíče;
7. zpochybňování principů pluralitní demokracie, vypouštění dezinformací. Cílem tohoto snažení je oslabení hodnot spojených se západními demokraciemi, narušení transatlantického spojení a vyvolání informačního a hodnotového chaosu.

Literatura:

- ABZ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV. 2018. *Demagogie* [online]. 2018. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/respektive>
- ALLEN, C. 2010. *Islamophobia*. Farnham, Surrey: Ashgate.
- BETZ, H.-G. 1994. *Radical Right-wing Populism in Western Europe*. London, Macmillan Press Ltd.
- BEZPEČNOSTNÍ INFORMAČNÍ SLUŽBA. 2017. *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2016* [online]. 2017. [cit. 12. 1. 2018]. Dostupné na internetu: <https://www.bis.cz/vyrocní-zpráva16e1.html?ArticleID=1136>
- BURSCHE, B., VAN SPANJE, J., DE VREESE, C. 2015. Owning the issues of crime and immigration: The relation between immigration and crime news and anti-immigrant voting in 11 countries. [online]. 2015. *Electoral Studies*. Volume 38, June 2015, s. 59-69. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379415000463>
- CVVM. 2016 *Veřejnost o svých obavách a bezpečnostních rizicích pro Českou republiku - prosinec 2016* [online]. 2016 [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/2146-verejnost-o-svych-obavach-a-bezpecnostnich-rizicich-pro-ceskou-republiku-prosinec-2016>
- CVVM. 2017a. *Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2017* [online]. 2017a. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/4272-vztah-ceske-verejnosti-k-narodnostnim-skupinam-zijicim-v-cr-brezen-2017>
- CVVM. 2017b. *Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2017* [online]. 2017b. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/4273-postoje-ceske-verejnosti-k-cizincum-brezen-2017>
- CVVM. 2017c. *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – březen 2017* [online]. 2017c. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/4275-tolerance-k-vybranim-skupinam-obyvatel-brezen-2017>
- ČEJKA, M. 2010. *Islamofobie, antisemitismus, antiarabismus – pokus o definici a jak spolu tyto tři pojmy souvisejí* [online]. 2010. Blízkovýchodní stránky. Marek Cejka's Middle Eastern Pages [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <http://blizky-vychod.blogspot.cz/2010/12/islamofobie-antisemitismus.html>
- ČESKÁ TELEVIZE. 2015. *Jsem radikální hnutí. Okamura má novou stranu – SPD*. [online]. 2015. Domáci, 16. 6. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1537546-jsme-radikalni-hnuti-okamura-ma-novou-stranu-spd>
- ČESKÁ TELEVIZE. 2017. *Analýza: Od KSČM odešla řada voličů k Okamurově SPD. Hlavně lidé bez práce* [online]. 2017. Domáci, 23. 10. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2281705-analyza-od-kscm-odesla-rada-volicu-k-okamurove-spd-hlavne-lide-bez-prace>

- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2016. *Volby do zastupitelstev krajů konané dne 7. 10. – 8. 10. 2016* [online]. 2016. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <https://www.volby.cz/pls/kz2016/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20161007>
- ČTK. 2016. *Ústecký kraj: koaliční smlouva je podepsaná KSČM, ČSSD a SPD-SPO* [online]. 2016. Lidivky.cz, 15. 11. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: https://www.lidovky.cz/kscm-cssd-a-spd-spo-podepsaly-v-usteckem-kraji-koalicni-smlouvu-ps3-/zpravy-domov.aspx?c=A161115_153458_ln_domov_ELE
- DANICS, Š. 2016. *Politická opozice a antisystémové strany*. Praha: Policejní akademie České republiky.
- DECKER, F. 2006. Die populistische Herausforderung: Theoretische und ländervergleichende Perspektiven. In: Decker, F. (ed.): *Populismus: Gefahr für die Demokratie oder nützliches Korrektiv?* Wiesbaden: VS Verlag, s. 9-32.
- FIALA, P. (ed.) 1998. *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- LACLAU, E. 2005. What's in a Name? In Panizza, F. (Ed.): *Populism and the Mirror of Democracy*. London – New York: Verso, s. 32–50.
- MAREŠ, M. 2015. *Ne islámu!: protiislámská politika v České republice*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Politologická řada.
- MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. 2014. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu na léta 2015 – 2017*. [online]. 2014. [cit. 20. 11. 2017]. Dostupné na internetu: www.mvcr.cz/soubor/iii-koz-2015-2017-final-final-3863197-pdf.aspx
- MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. 2017a. *Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2016* [online]. 2017a. [cit. 20. 1. 2018]. Dostupné na internetu: <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. 2017b. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2016*. [online]. 2017b. Odbor azylové a migrační politiky [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>
- MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. 2017c. *Mezinárodní ochrana v České republice. Měsíční statistický přehled. Říjen 2017*. [online]. 2017c. Odbor azylové a migrační politiky [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na internetu: <http://www.mvcr.cz/clanek/statisticke-zpravy-o-mezinarodni-ochrane-za-jednotlive-mesice-v-roce-2017.aspx>
- MUDDE, C. 2004. The Populist Zeitgeist. In *Government and Opposition*, č. 39, s. 542–563.
- MUDDE, C. 2006. Politischer Extremismus und Radikalismus in Westeuropa. In Backes, U. –Jesse, E. (eds.): *Gefährdungen der Freiheit. Extremistische Ideologien im Vergleich*. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, s. 87-104.
- MUDDE, C. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press.
- POLICIE ČR. 2015. *Nelegální migrace za období od ledna do září 2015* [online]. 2015. Služba cizinecké policie. [cit. 20. 11. 2017]. Dostupné na internetu: <http://www.policie.cz/clanek/nelegalni-migrace-v-cr-od-ledna-do-zari-2015.aspx>

- POLICIE ČR. 2016. *Nelegální migrace za období od ledna do září 2016* [online]. 2016. Služba cizinecké policie. [cit. 20. 11. 2017]. Dostupné na internetu: <http://www.policie.cz/clanek/nelegalni-migrace-za-obdobi-od-ledna-do-zari-2016.aspx>
- POLICIE ČR. 2017. *Nelegální migrace za období od 1. 1. do 30.6. 2017* [online]. 2017. Služba cizinecké policie. [cit. 20. 11. 2017]. Dostupné na internetu: <http://www.policie.cz/clanek/nelegalni-migrace-za-obdobi-od-1-1-2017-do-30-6-2017.aspx>
- POLONSKÝ, F., NOVOTNÝ, J. 2015. Islám a jeho interpretace v Česku a na Slovensku: kvalitativní šetření mezi experty. In: ČERNÝ, K. (eds.): *Nad Evropou půlměsíc I. Muslimové v Česku a západních společnostech*. Praha: Karolinum, s. 250-268.
- SANEP. 2017 *Volební preference září, říjen, listopad, prosinec* [online]. 2017. [cit. 28. 12. 2015]. Dostupné na internetu: <http://www.sanep.cz/>
- SEKERÁK, M. 2014. Perspektívy občianskej participácie a deliberácie v Európskej únii. In Öllös, L., Hampl D. a kol.: *Deset let v Evropské unii: Stav, zkušenosti, perspektivy*, 268–281. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, ARC – VŠPSV.
- SPD. 2017a. *Politický program SPD* [online]. 2017a. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <http://www.spd.cz/program>
- SPD. 2017b. *Tomio Okamura: Tisková konference Okamury, Le Pen, Wilders* [online]. 2017b. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <http://www.spd.cz/novinky/tomio-okamura-tiskova-konference-okamury-le-pen-wilders>
- STRNAD, Š. 2016. Islamofobie a antiislámský populismus jako nový mobilizační prvek sociální radikalizace v České republice. In: J.; KOLLÁR, D., Melková, M. (ed.). *Bezpečnostné fórum 2015*. Zborník vedeckých prác. Zväzok II. Banská Bystrica: Belianum, Mateja Bela v Banskej Bystrici, s. 473-485.
- STRNAD, Š. 2017a. Sekuritizace migrace a islámu v České republice v kontextu politické extremizace cizinců. In: UŠIAK, J.; KOLLÁR, D., Melková, M. (ed.). *Bezpečnostné fórum 2016*. Zborník vedeckých prác. Banská Bystrica: Belianum, Mateja Bela v Banskej Bystrici, s. 474-484.
- STRNAD, Š. 2017b. Sociální profil azylantů a žadatelů o mezinárodní ochranu v České republice. In *Bezpečnostní teorie a praxe 1/2017*. Policejní akademie ČR v Praze, s. 19-34.
- ŠTEFANČÍK, R. 2011. *Islamofóbny populizmus v stránickej politike* [online]. 2011. Rexter, 2/2011. [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné na internetu: <http://www.rexter.cz/islamofobny-populizmus-v-stranickej-politike/2011/11/03/>
- TAGGART, P. 2000. *Populism*. Buckingham PA: Open University Press.
- WILLIAMS, M. H. 2010. Can Leopards Change Their Spots? Between Xenophobia and Trans-ethnic Populism among West European Far Right Parties. In *Nationalism and Ethnic Politics*, No. 16, s. 111–134.

ONTOLOGICKÉ UCHOPENIE VÝZNAMU EUROÁZIJSKÉHO BEZPEČNOTNÉHO PRIESTORU V PODANÍ EÚ, RUSKEJ FEDERÁCIE A ČÍNSKEJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY

ONTOLOGICAL INTERPRETATION OF EUROSIA SECURITY ENVIRONMENT BY EU, RUSSIAN FEDERATION AND CHINA

Jozef Švarný¹

ABSTRACT

Eurasia, the world's single biggest landmass covering more than 36% of overall land area and inhabiting more than 5 billion people does not only cover two continents - Europe and Asia, but also does represent pivotal geostrategic area with most of the past and current geopolitical tensions and potential for regional and global security escalations. It does hold most of natural resources and does contain three indigenous potential superpowers – EU, Russian Federation and China. All three great powers do have vital interest in maintaining secure environment in Eurasia and each one of those powers does have its own definition what such secure environment does mean. Those definitions stem from inherently different geostrategic locations of EU, Russian Federation and China as well as their different historic experience throughout time which both formed and determined current unique security definitions of Eurasia by them. In this article we will try to describe those narratives and will sketch main ontological differences in their description which will frame main values which do drive EU, Russian Federation and China in protecting their own interpretation of Eurasian security environment. In the end we will try to find answer to question, whether those differences can be overcome or we will see more instability and infighting for influence in border regions where all three, or at least two of great powers in Eurasia do see their vital interests to be present.

Key words: *geostrategic imperatives, China, EU, Eurasia, Russian Federation, ontological security, security environment, security dilemma.*

Úvod

Geografia a historická skúsenosť konkrétnych krajín s vývojom bezpečnostného prostredia v ich bezprostrednom bezpečnostnom prostredí formuje definovanie hrozieb a vlastnej identity v medzinárodných vzťahoch.

¹ Jozef Švarný, Ing., externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika AOS, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš 6, jozef.svarny@gmail.com.

Nakoľko takto definované hrozby a identita štátu/spoločenská identita štátu² je špecifická pre každý jednotlivý štát, je špecifické aj definovanie bezpečnostného priestoru a z toho plynúce definovanie bezpečnostných a obranných stratégií jednotlivých krajín. Súčasne takto definované bezpečnostné prostredie sa primárne odvíja od definovania bezpečnostného prostredia hlavných štátnych bezpečnostných aktérov v konkrétnom geografickom prostredí. Preto je dôležité identifikovať, ktoré štáty sú takýmito hlavnými sekuritizačnými aktérmi. V tomto príspevku sa budeme zaoberať hlavnými bezpečnostnými aktérmi ktorí pôsobia priamo z a v Eurázijskom geografickom priestore. Takýmito indogénnymi primárnymi sekuritizačnými aktérmi sú jednoznačne EÚ, Ruská federácia a Čínska ľudová republika. Každý z týchto aktérov má vlastnú sformovanú a formujúcu sa identitu v globalizujúcom sa bezpečnostnom prostredí, ktorá podmieňuje ich zahranično-politické priority, ako aj bezpečnostné nástroje, ktoré používa na ich presadenie. Každý z týchto troch hlavných sekuritizačných aktérov má vlastnú definíciu svojej ontologickej bezpečnosti³, na základe, ktorej presadzuje svoje hodnoty a záujmy. V nasledujúcich častiach sa budeme zaoberať ontologickou samodefiníciou EÚ, Ruskej federácie a Čínskej ľudovej republiky, ako aj nástrojom, ktoré uvedené krajiny primárne využívajú na zabezpečenie svojich vitálnych záujmov v Eurázijskom bezpečnostnom prostredí. Záverom sa budeme zaoberať otázkou, ako ontologická definícia významu Eurázijskeho bezpečnostného priestoru z pohľadu týchto hlavných sekuritizačných aktérov pravdepodobne ovplyvní vývoj bezpečnostného prostredia v Eurázii.

1 Geografia a historická skúsenosť EÚ

EÚ ako politická a ekonomická únia združuje 28 členských krajín s celkovým počtom obyvateľstva približne 510 miliónov a rozlohou približne 4, 475 milióna km². Z hľadiska celkovej rozlohy Európy, EÚ nepokrýva ani polovicu jej rozlohy, avšak z hľadiska celkového počtu obyvateľstva Európy reprezentuje skoro 70% jej celkového počtu. Taktiež z pohľadu ekonomickej výkonnosti, krajiny EÚ produkujú z hľadiska PPP výkonnosti ročne 21,7 biliónov dolárov z celkovej PPP výkonnosti Európy v hodnote 27, 2 biliónov

² Viac o spoločenskej identite viď v príspevok „Spoločenská identita ako hrozba. Stručná história, definícia, základná typológia jednotlivých spoločenských bezpečnostných kategórií a ich dopad na bezpečnosť.“ zo 6. Medzinárodnej vedeckej konferencie "NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2015" (strana 614). http://aos.sk/struktura/katedry/kbo/NMB2015/Zbornik_NMB_2015.pdf

³ Viac k ontologickej bezpečnosti vo všeobecnosti, ako aj v rámci aplikácie pre podmienky Ruskej federácie viď príspevok zo 7. Medzinárodnej vedeckej konferencie "NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2016" s názvom „Zdroje ontologickej bezpečnosti a jej aplikácia na podmienky ruskej federácie“ (strana 506). http://aos.sk/struktura/katedry/kbo/NMB2016/Zbornik_NMB_2016.pdf

dolárov. Politicky je však EÚ ako projekt budovania nadnárodnej politicko-ekonomickej únie založenej na postmoderných myšlienkach vzájomnej závislosti novodobým pokusom integrovať v sebe samostatné a stále ešte silné národne ontologické naratívy geografického a historického významu pre ten ktorý národný štát. Geograficky sa EÚ pokúša ovplyvniť svoje nie najideálnejšie postavenie v rámci širšieho eurázijského geografického priestoru – prakticky na jej západnej periférii, bez existencie silných jednotných a pozitívnych historických väzieb na jej centrálnu a východnú časť. Historicky krajiny EÚ od začiatku dvadsiateho storočia prešli troma významnými geopolitickými udalosťami, ktoré významne poznačili jej súčasné smerovanie. Kým prvá a druhá svetová vojna vytvorili predpoklady na etablovanie politickej a ekonomickej únie, koniec studenej vojny potvrdil dlhodobu latentnú myšlienku inkľúzie a rozširovania postmoderných myšlienok na hranice svojej vlastnej periférie a to hlavne vo svojom východnom a juhovýchodnom vektore. Historická skúsenosť krajín EÚ bola týmito troma hlavnými geopolitickými udalosťami poznačená v prospech budovania spolupráce, ako hlavného komponentu vyhnutia sa v najhoršom prípade zopakovaniu otvorenej, „horúcej“ vojny a v tom lepšom prípade obnoveniu vojny „ideologickej“, vojny „studenej“. Tento trend, pokiaľ bude zachovaný a posilňovaný prispeje k „vzniku reálnej politicky zjednotenej Európy, čo povedie k základnému posunu distribúcie globálnej moci, s následkami tak ďalekosiahlymi a porovnateľnými s tými, ktoré vznikli po rozpade Sovietskeho impéria a následného vzniku americkej globálnej hegemonie. Dopad takejto Európy na pozíciu Spojených štátov amerických vo svete a na pomer síl v Eurázii by bol enormný (Brzezinski 2000).“ Geografia EÚ ju predurčuje výhľadovo byť tak pozemnou, ako aj námornou mocnosťou (prístup do srdca Eurázie na svojej východnej a juhovýchodnej hranici, ako aj prístup k teplým moriam, umožňujúcim celoročnú slobodu pohybu mimo pozemných trás Eurázie). EÚ v počiatkoch budovania spoločnej identity prezieravo vsadila na využívanie tzv. mäkkej sily ako protikladu sily tvrdej. Súčasný trend budovania spoločnej obrannej a bezpečnostnej architektúry indikuje, že tento trend bude v nasledujúcich rokoch viac zameraný na tzv. múdru silu (smart power), kde mäkká sila bude vyvažovaná rastúcimi spôsobilosťami tzv. tvrdej sily.⁴ Vzhľadom na ontologickú afinitu EÚ podporovať spoluprácu, je možné predpokladať, že EÚ nebude geostrategicky „realistickým“ hráčom na medzinárodnej scéne a bude skôr postmoderným aktérom, ktorý bude primárne využívať mäkkú silu a symboly podporujúce práva jednotlivcov tak smerom do jadra a východnú perifériu Eurázie, ako aj smerom k „realistickým“ pokusom časti politického spektra vo vnútri EÚ podporujúcich návrat k vestfálskemu vnímaniu medzinárodných vzťahov,

⁴ Viac k hodnoteniu mäkkej ako aj tvrdej sily vid' príspevok s názvom „Moc a jej formy v podmienkach EÚ_Tvrdá, mäkká, smart power“ z 10. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie „BEZPEČNÉ SLOVENSKO A EURÓPSKA ÚNIA“ v Košickej bezpečnostnej revue č. 2/2016. <https://www.vsbm.sk/revue.html>

pričom sa bude snažiť uplatňovať princíp hry s nenulovým súčtom, kde v konečnom dôsledku každý dosiahne zabezpečenie svojích vitálnych záujmov.

2 Geografia a historická skúsenosť Ruskej federácie

Ruská federácia je geograficky najrozsiahlejším štátom sveta, pokrývajúci celkovo 17,125 miliónov km² z 55 miliónov km² Eurázie. Napriek svojej geografickej rozsiahlosti, počtom obyvateľstva 144 miliónov obyvateľstva, a celkovou výkonnosťou a štruktúrou ekonomiky zo systémového hľadiska oproti EÚ a Čínskej ľudovej republiky je až na treťom mieste. Súčasne jej poloha pokrývajúca z prevažnej väčšiny severnú časť Eurázie vytvára dodatočné inflačné tlaky na spôsobilosť Ruskej federácie efektívne presadzovať svoju vôľu na svojej západnej a juhovýchodnej periférii. Súčasne fakt, že Ruská federácia nemá trvalý priamy prístup k teplým moriam ju predurčuje byť primárne pozemnou mocnosťou. Hranice krajiny sú navyše geograficky, odhliadnúc od Kavkazského smeru, málo chránené prírodnými prekážkami. Historicky tento fakt umožňoval nielen úspešné vpády Mongolov z juhovýchodu Eurázie, či Teutónskych rytierov zo severozápadu, napoleónskych vojsk, či nemeckých obrnených divízií počas druhej svetovej vojny hlboko do vnútrozemia Ruskej federácie, ale aj utvrdzoval stratégie v Peterburgu, či v Moskve, že jedinou efektívnou obrannou stratégiou proti takýmto vpádom je budovanie sfér vplyvu na periférii Ruskej federácie a rozvoj odstrašujúcich vojenských spôsobilostí, ktoré v čase eskalácie napätia budú využívané na rozširovanie sfér vplyvu aj vojenskou silou. Ruská federácia vplyvom svojej geografickej mohutnosti, relatívne komparatívne nízkeho počtu obyvateľstva a negatívnej historickej skúsenosti početných vpádov na svoje územie⁵ je v protiklade s EÚ zástancom vestfálskeho, realistického pohľadu na medzinárodné vzťahy s jej inherentnou anarchiou. Preto aj reaguje na akékoľvek rozširovanie vplyvu ostatných globálnych hráčov v Eurázii, ako na ohrozenie vlastnej bezpečnosti. Geopolitické vnímanie bezpečnosti je významne prítomné v ontologickej identite Ruskej federácie. V kombinácii s prijatím postavenia tretieho Ríma Ruská federácia prevzala geopolitickú a súčasne mesianistickú rolu v Eurázii, ktorá sa čiastočne líši od tradičného vnímania realpolitickej hry s nulovým súčtom. Z ontologického pohľadu sa Ruská federácia vníma ako ochranca hodnôt, ktoré presahujú materialistické uchopenie geopolitiky. Ako to uvádza aj významný ruský geopolitik **Dugin**, „Pád Konštantinopolu a oslabenie Zlatej hordy urobilo z Moskovského Cárstva dediča dvoch tradícií: politicky a nábožensky byzantského na jednej strane a tradične Eurázijskeho na strane

⁵ Viac k historickým a geografickým determinantom formovania identity a ontologického chápania bezpečnostného prostredia v Eurázii viď príspevok v Kulture Bezpieczeństwa Nr 27, 2017 s názvom „Historicko-geografické determinanty ovplyvňujúce zahraničnopolitickú ideovú orientáciu Ruskej federácie“. http://kultura-bezpieczenstwa.pl/wp-content/uploads/2017/12/KB_27_190-211.pdf

druhej, ktoré prešlo na ruských princov (a neskôr cárov) od Mongolov (Dugin 2015).“ Koncept racionálneho hráča je v podaní Ruskej federácie kombináciou geopolitiky a ochrany duchovných hodnôt, na ktorých stojí podstata identity a prvopočiatky existencie Ruskej federácie. Tento pohľad si vyžaduje alternatívny pohľad a definíciu, čo Ruská federácia pokladá za „racionálne správanie sa“ v Eurázijskom bezpečnostnom prostredí.

3 Geografia a historická skúsenosť Čínskej ľudovej republiky

Súčasná geografia, demografia a ekonomický potenciál Čínskej ľudovej republiky ju predurčuje na dominantný a zosilňujúci sa vplyv v celej Eurázii. Celkovou rozlohou 9,326 miliónov km² je najväčšou krajinou v Ázii. Počtom obyvateľstva (1,382 milión) je ešte stále najľudnatejšou krajinou sveta.⁶ Súčasne jej ekonomický rast a štruktúra rastu ju predurčujú na zosadenie USA z postu najvýkonnejšej ekonomiky sveta v priebehu nasledujúcich piatich až desiatich rokov. Podobne ako EÚ, aj Čínska ľudová republika má z geografického hľadiska výhodnú pozíciu, ktorá ju predurčuje byť súčasne pozemnou a námornou mocnosťou. Nevýhodou geografie Čínskej ľudovej republiky je, že v skutočnosti je „ostrovnou“ krajinou, napriek tomu, že jej pobrežie je iba na juhovýchode krajiny. Terén na západnom a severozápadnom smere je členitý a ťažko priechodný, čo zťažuje jej schopnosť efektívne projektovať silu na týchto strategických smeroch do „srdca“ Euroázie.⁷ Súčasne významnou historicky dlhodobou slabinou krajiny je, že iba tretina jej územia je poľnohospodársky využiteľná. „Čína má v súčasnosti menej ako štvrt' akra⁸ poľnohospodárskej pôdy (a v súčasnosti zmenšujúceho sa podielu z uvedenej rozlohy) pre každého jednotlivého Číňana. Tento fakt dlhodobo určoval limity pre formovanie politiky, ekonomiky a sociálneho myslenia (Roskin 2013).“ Čína si v preklade nevie zabezpečiť sebestačnosť a je nútená k spolupráci. Silnou stránkou Čínskej ľudovej republiky je jej enormná historická pamäť zahrňajúca minimálne 4000 rokov existencie, počas ktorého sa krajina nielen predierala cez obdobia invázií, ale bola dlhodobo aj hegemonom vo vtedy jej známom svete. Historická identita, ktorá sa formovala počas tohto obdobia ju predurčuje na návrat do pozície jedného z hlavných geopolitických hráčov

⁶ India je druhou najľudnatejšou krajinou (1,326 milión) a vzhľadom na rýchlejšiu dynamiku jej rastu je možné predpokladať, že v najbližších rokoch predbehne v tomto ukazovateli aj Čínsku ľudovú republiku (z hľadiska geografickej polohy, ako aj dynamikou ekonomického rastu však bude dlhodo zaostávať v rozširovaní vplyvu, a teda aj formulovaniu ontologickej bezpečnosti Eurázie, mimo indický subkontinent).

⁷ Viac k geografickým, historickým a ontologickým východiskám Čínskej ľudovej republiky vid' príspevok s názvom „China's geostrategic imperatives for the first half of 21st Century“ publikovanom v HADTUDOMÁNYI SZEMLE, 2017. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/2017_2/17_2_bp_svarny.pdf

⁸ 1 aker = 0,404685 hektáru.

v Euroázii, ktorý bude významne formovať bezpečnostné prostredie Eurázie a bude významne presadzovať svoje ontologické vnímanie definície eurázijského bezpečnostného prostredia.

4 Ontologický prístup k definovaniu bezpečnostného priestoru

Definícia ontologickej bezpečnosti sa u jednotlivých autorov čiastočne líšia, avšak spoločným komponentom všetkých definícií je, že sa jedná o spoločne chápané a definované hrozby konkrétneho bezpečnostného aktéra voči vlastnej identite a celkovej existencii, ako samostatného subjektu medzinárodných vzťahov. Každý štát, ako aj nadnárodné spoločenstvo zjednotené na spoločných princípoch tak má definovanú vlastnú bezpečnosť, ktorá sa odvíja tak od historickej skúsenosti, ako aj aktuálnej interpretácie udalostí v bezpečnostnom prostredí v súvislosti na vlastný pocit bezpečia, resp. ohrozenia. Z tejto všeobecnej definície je zrejmé, že je prevzatá z postkonštruktivistických škôl bezpečnostných štúdií, ktoré sa do popredia dostali po rozpade bipolárneho rozdelenia sveta a následnom prudkom náraste globalizačných faktorov podporených technologickým rastom a profiláciou informácií. Takto vnímaná bezpečnosť je z jej samotnej povahy bezpečnosťou subjektívnou a odmieta objektívne charakterizovanie, čo má, resp. nemá byť súčasťou skúmania bezpečnostných štúdií. Tento prístup je významne kritizovaný hlavne predstaviteľmi realistických škôl bezpečnostných štúdií, ktorí namietajú, že rozširovanie pojmu bezpečnosť znemožňuje jej reálne uchopenie v dynamicky sa meniacom svete. Autor tohto článku je toho názoru, že realitu nieje možné karteziánky deliť a vyberať z nej časti, ktoré sú komplikované, resp. o ktorých poznaní nemáme plnú pochopenie, nakoľko realita je holistická a v prírodnom prostredí ju nieje možné deliť. Vzhľadom na fakt, že aj spoločenský vedný odbor, akým sú bezpečnostné štúdie je zaradený do tohto prírodného prostredia, musí v čase zasadzovať do skúmania povahy bezpečnosti aj faktory, ktoré sa vymykajú karteziánskej logike. V rámci ontologickej bezpečnosti je preto primárny faktor, ktorý podmieňuje relatívny význam rôznych bezpečnostných krokov v akomkoľvek prostredí, definovaný identitou/kultúrou/historickou skúsenosťou a naratívom, toho ktorého bezpečnostného aktéra. Jeden z popredných autorov skúmajúcich spoločenskú dynamiku ontologickej bezpečnosti, ktorý významne prispel aj k rozšíreniu tohto konceptu aj do sféry bezpečnostných štúdií, Anthony Giddens, definuje ontologickú bezpečnosť ako „stabilný mentálny stav odvodený z pocitu pokračovania (doterajšej skúsenosti) v súvislosti s udalosťami v živote jednotlivca“ (Giddens 1991). Táto definícia je výstižná aj pre celky väčšie ako sú jednotlivci, vrátane nadnárodných zoskupení. Základným predpokladom pre naplnenie kritéria na definovanie akejkoľvek udalosti ako ontologicky významnej pre bezpečnosť toho ktorého bezpečnostného aktéra je, či sa daná udalosť dotýka jeho identity – jeho presvedčení, hodnôt, noriem a správania sa.

5 Ontologické uchopenie významu Euroázijského bezpečnostného priestoru EÚ

Jednotný pohľad na ontologické definovanie bezpečnosti v Euroázii nie je v EÚ plne etablovaný. Kým národné štáty odvíjajú túto definíciu zo svojej vlastnej dlhodobej identity a historickej skúsenosti s tým ktorým sekuritizačným aktérom v Eurázii, EÚ, ako relatívne novodobý, postmoderný konštrukt si túto spoločnú identitu ešte len buduje. Avšak medzi bezpečnostné výzvy, ktoré EÚ definuje ako spoločné, patrí okrem energetickej bezpečnosti, migrácie⁹, zmeny klímy, terorizmu aj hybridný spôsob vedenia konfrontácie s etablovanými bezpečnostnými aktérmi pôsobiacimi na jej kohéziu a schopnosť pokračovať pri budovaní svojej jedinečnej spoločnej identity v kontexte jej oficiálneho motta „zjednotení v rozdielnosti“. Všetky tieto výzvy je možné vnímať ako súčasť postkonštruktivistického vnímania reality, kde rozdiely medzi vnútornými a vonkajšími hrozbami sa stierajú a na ich riešenie je potrebná nsaha všetkých členských krajín, ako aj ostatných bezpečnostných aktérov. Vzhľadom nato, že EÚ čelí alternatívnemu pohľadu na formovanie bezpečnostného prostredia vo svojom bezprostrednom geografickom prostredí na svojej východnej hranici, v ktorom zdieľa susedné štáty s významným bezpečnostným aktérom moderného/vestfálskeho typu, s Ruskou federáciou, je možné konštatovať, že dochádza k prirodzenému nárastu protichodných naratívov, ako táto bezpečnosť má byť definovaná. Ako uvádza autor Lukyanov „Z dôvodu rozdielnej politickej kultúry, Rusi z obťažami rozumejú komplexnú postmodernú logiku, o ktorú sa opiera EÚ. EÚ kategoricky odmieta predpoklad, že jej aktivity vychádzajú z geopolitickej kalkulácie. Súčasná EÚ odmieta samotný princíp geopolitických kontradikcií a namiesto toho zdôrazňuje potrebu hľadania situácie, kde obaja partneri získavajú. Popritom obe strany hľadajú spôsoby na rozšírenie a konsolidovanie ich vplyvu pomocou projekcie vlastnej moci. Avšak kým pre Ruskú federáciu, to znamená klasické poňatie moci založené na ekonomických a vojensko-politických pák, pre EÚ to je mäkká moc, ktorú používajú na rozširovanie právneho systému EÚ a pomocou ktorého zvyšujú atraktivitu európskeho modelu pre susedné krajiny (LUKYANOV 2008).“ Ontologická definícia euroázijského bezpečnostného priestoru je preto z pohľadu EÚ podmienená schopnosťou zachovať identitu EÚ ako postkonštruktivistického aktéra obhajujúceho individuálne práva a slobody a súčasne rozširovania pragmatického prístupu k hľadaniu kompromisov a deeskalácii napätí a to primárne použitím tzv. mäkkej sily.

⁹ Viac k migrácii v kontexte EÚ viď článok s názvom „Migrácia ako bezpečnostná hrozba pre EÚ“ - http://kultura-bezpieczenstwa.pl/wp-content/uploads/2016/09/KB_22_caly.pdf

6 Ontologické uchopenie významu Euroázijského bezpečnostného priestoru Ruskou federáciou

Pojem Euroázia dlhodobo rezonuje v teoretických debatách bezpečnostných teoretikov v Ruskej federácii. Ako geopolitický koncept ho významnejšie v novodobých dejinách Ruskej federácie spropagoval Alexander Dugin, ktorý dlhodobo presadzuje myšlienku oživenia konceptu tzv. Heartlandu¹⁰, kde Ruská federácia je jej kľúčovým prvkom a na základe ktorého má dôjsť k znovuobnoveniu veľmocenského postavenia Ruskej federácie. Euroázijská ekonomická únia, ako aj posledne aktualizované strategické dokumenty Ruskej federácie naznačujú, že Duginové myšlienky si osvojila značná časť politických elít a bezpečnostných stratégov v krajine. Podpora geopolitického definovania bezpečnosti v Eurázii sa priamo viaže na zachovanie tradícií Vestfálskeho systému, kde národné štáty, ako suverénne subjekty sú plne autonómne a určujú svoje politiky na základe relatívneho pomeru síl voči svojím konkurentom. Z tohto pohľadu je súčasné ontologické uchopenie Ruskej federácie ukotvené v realistickom definovaní bezpečnosti s primárnym využívaním tvrdej sily na presadzovanie svojích záujmov v Eurázii. Ruská federácia tieto záujmy a teda aj bezpečnosť v Eurázii spája so zachovaním svojej identity založenej na koncepte zachovania bezpečnosti svojích hraníc (vnímanej aj protredníctvom bránenia rozširovania vplyvu alternatívnych konceptov vnímania bezpečnosti do jej blízkeho susedstva), ako aj koncepte zachovania svojho dedičstva, ako normatívneho, tzv. „Tretieho Ríma“ s ktorým sa spája aj vnímanie svojej vlastnej výnimočnosti pri dejinnom poslaní v Euroázii a ochrane jej hodnôt. Ruská federácia hodnotí zahraničnopolitickú situáciu v Euroázii ako boj ideológií a teda situáciu v ktorej podpory vlastného civilizačného naratívu na globálnej informačno-komunikačnej úrovni. Uvedená ontologická interpretácia bezpečnosti sa plne prejavila aj v sekuritizačných krokoch Ruskej federácie tak na Ukrajine, ako aj v Sýrii a v strednodobom časovom horizonte sa môže prejaviť aj na Kavkaze, či v Centrálnej Ázii.

7 Ontologické uchopenie významu Euroázijského bezpečnostného priestoru Čínskou ľudovou republikou

Čínska ľudová republika ontologicky definuje bezpečnosť Eurázijskeho bezpečnostného priestoru z pragmatického hľadiska, kde ekonomický rast a prístup k trhom v Eurázii sú prioritným formujúcim komponentom definovania vlastnej bezpečnosti. Súčasne však v krajine dochádza k postupnému nárastu globalizačných normatívnych a ideových tlakov na identitu a kohéziu

¹⁰ Viac k Duginovi a jeho interpretácii bezpečnosti v Eurázii vid' článok s názvom „Neoeurázianska geopolitická škola v podaní Alexandra Dugina a jej prejavy v zahraničnej politike ruskej federácie“ v Zborníku Bezpečnostné fórum 2016 - <http://www.fpvmv.umb.sk/bezpecnostne-forum-2016/zbornik-vedeckych-prac-2016.html>

interpretácie hodnôť a to najmä u silnejúcej strednej vrstvy. Tieto tlaky nútia Čínsku ľudovú republiku okrem pragmatických prístupov k bezpečnosti hľadať aj odpoveď na vlastnú identitu, a ako si ju zachovať v silnejúcom postmodernom svete. Odpoveďou sa javí kompromis medzi geopolitickým naratívom, kde ekonomický rast je prioritou pri definovaní bezpečnostných hrozieb v Eurázii a postupným, pomalým otváraním sa kultúrnemu dedičstvu krajiny v duchu konfuciánskych tradícií budovania štátu – vytváraní novodobej „Ríše stredu“, kde určujúcimi prvkami spokojnosti obyvateľstva krajiny sú dobrá vláda a morálne správanie vládcov a obyvateľstva, princípom nie nepodobný konceptu „Sociálneho kontraktu“ J.J. Rousseaua. Avšak je zrejmé, že tento prístup je, ako správne uvádza Roskin, do významnej miery spôsobom kde „...Peking oprášuje konfucionizmus ako nástroj na kontrolu spoločnosti“ (Roskin 2013). Dodajme však, že tento prístup bude pravdepodobne len dočasný, nakoľko globálne bezpečnostné trendy, vrátane tých v Eurázii, integrujú a transformujú národné naratívy identity do novej podoby, v ktorej afinita k národnému štátu je postupne uvoľňovaná v prospech identity spoločnej, identity globálnej, pri súčasnom zachovaní hlavných princípov identity pôvodnej. Ontologické uchopenie bezpečnosti v Eurázii je preto z pohľadu Čínskej republiky otázkou zachovania vlastnej integrity a naratívu pri súčasnom pokračujúcom trende integrovania so do globalizačných procesov. Akékoľvek sekuritizačné konanie ostatných bezpečnostných aktérov v Eurázii, ktoré bude v protiklade s touto integritou a naratívom bude považované za bezpečnostnú hrozbu a Čínska ľudová republika použije všetky nástroje na zachovanie minimálne takého stavu v ktorom výsledkom bude hra s nulovým súčtom pre všetkých zúčastnených bezpečnostných aktérov.

Záver

Otázka definovania a uchopenia ontologických naratívov EÚ, Ruskej federácie, ako aj Čínskej ľudovej republiky je nesmierne komplikovaná a vyžaduje si neporovnateľne väčší priestor na analýzu, ako aj na popis parametrov, ktoré ovplyvňujú tieto definície. Napriek tomu je možné konštatovať, že základnými rozdielmi pri týchto naratívoch sú historická skúsenosť a etablujúca sa/etablovaná identita týchto bezpečnostných hráčov. Kým EÚ presadzuje postmoderný prístup v definovaní bezpečnosti v Eurázii, Ruská federácia je pevne ukotvená vo vestfálskom systéme, ktorý presadzuje geopolitické vnímanie bezpečnosti a to primárne za použitia tvrdých nástrojov presadzovania vlastných záujmov. Naopak, Čínska ľudová republika vníma svoju ontologickú bezpečnosť v Eurázii v kontexte nutnosti ekonomického rastu a čiastočne sa etabluje do postmoderných trendov rozširovania spolupráce a zvýšeného využívania mäkkých nástrojov na zabezpečovanie svojich vitálnych záujmov. Súčasne však buduje komplexnú infraštruktúru tvrdých nástrojov, ktoré je ochotná využiť v hraničnom prípade ohrozenia svojich vitálnych

záujmov. Tento trend však je z dlhodobého hľadiska neudržateľný, nakoľko prehlbujúca sa ekonomická integrácia spôsobuje aj zvyšujúcu sa politickú integráciu do postmoderných globalizačných trendov. Je preto možné predpokladať, že zo strednodobého hľadiska bude Čínska ľudová republika viacej presadzovať stabilizačné a deeskalačné mäkké nástroje a znižovať potenciál na eskaláciu napätia a to primárne na svojej periférii¹¹. V otázke prístupu Ruskej federácie je možné konštatovať, že nárast geopolitického naratívu po nástupe Putina k moci bol podmienený silným ekonomickým rastom a súčasne obavou Ruskej federácie z tzv. farebných revolúcií. V súčasnosti je Ruská federácia na pokraji schopnosti udržiavať súčasné geopolitické tempo presadzovania sebou definovaných vitálnych geopolitických záujmov a to tak na Ukrajine, ako aj v Syrii. Ekonomická základňa a devízove rezervy, ktoré Ruská federácia mala na začiatku konfliktu k dispozícii sú vo významnej miere vyčerpané. Tento fakt si v plnej miere uvedomuje aj Ruská federácia a čiastočne pozmeňuje naratív, ako aj reálne bezpečnostné kroky, ktoré využíva na presadzovanie vlastných vitálnych záujmov. Je možné predpokladať, že v strednodobom časovom horizonte Ruská federácia bude nútená transformovať vestfálsky naratív geopolitického presadzovania národných záujmov a to v prospech zvýšenej spolupráce a to buď s EÚ, alebo s Čínskou ľudovou republikou pri definovaní bezpečnostného prostredia v Eurázii. V oboch prípadoch tak pôjde o posun smerom k postkonštruktivistickému vnímaniu bezpečnosti, kde subjektívna definícia hrozieb si bude vyžadovať upustenie od časti vlastnej normatívnej identity v prospech identity spoločnej. V prípade, že Ruská federácia k tomuto kroku nepristúpi, je možné predpokladať, že dôjde k podobnej situácii ako začiatkom deväťdesiatych rokov, s tým rozdielom, že tentokrát nedôjde k ekonomickému kolapsu Sovietskeho zväzu a rozpadu na národné štáty, ale k ekonomickému kolapsu a významnému nárastu potenciálu „farebných revolúcií“ v rámci jednotlivých republík Ruskej federácie, k tomu, čoho sa Ruská federácia dlhodobo obáva. Je vysoko pravdepodobné, že tento scénar tzv. čiernej labute sa nenaplní a Ruská federácia sa pridá do globalizačných procesov, ktoré sú založené na inklúzii a nie exklúzii a to minimálne z dvoch dôvodov. Po prvé, Ruská federácia je kultúrne zasadená blízko, aj keď nie identicky, identity západnej. Tento fenomén má významný potenciál umožniť Ruskej federácii návrat k spoločným zdieľaným hodnotám a interpretácii bezpečnosti v Eurázii. Po druhé, Ruská federácia zdieľa prevažnú väčšinu globálnych a globalizačných výziev tak s EÚ, ako aj s Čínskou ľudovou republikou – či sa jedná o otázky energetickej bezpečnosti, zmeny klímy alebo nárastu potenciálu migračných posunov z geopoliticky volatilných regiónov v blízkosti ich hraníc. Ani na jednu z týchto výziev nevie Ruská federácia

¹¹ Ako príklad je možné uviesť spôsob, akým Čínska ľudová republika rieši otázku Severokorejského jadrového programu.

odpovedať samostatne, ako ani na jednu z uvedených výziev nevie samostatne odpovedať v Eurázii EÚ, či Čínska ľudová republika.

Literatúra:

- BRZEZINSKI, Z. 2000. *The Geostrategic Triad. Living with China, Europe, and Russia*. Center for Strategic & International Studies, 2000. ISBN 9780892063840.
- DUGIN, A. 2015. *Last War of the World-Island. The geopolitics of Contemporary Russia*. Kindle. London: ARKTOS, 2015. ISBN 9783956211256.
- GIDDENS, A. 1991. *Dictionary*. Dostupné na internete: <http://dictionary.sensagent.com/ontological%20security/en-en/> (cit. 31. 1 2018).
- LUKYANOV, F. 2008. Russia-EU: The Partnership That Went Astray. In *Europe-Asia Studies* Routledge. 2008. Vol. 60 No. 6, p. 1107. ISSN 1465-3427.
- ROSKIN, M. G. 2013. *Countries and Concepts. Politics, Geography, Culture*. New Jersey: Pearson, 2013. ISBN 978-0205854653.

OBRANNÁ POLITIKA A JEJ RIEŠENIE V PODMIENKACH OZBROJENÝCH SÍL SR

DEFENSE POLICY AND ITS SOLUTION IN CONDITIONS OF THE SLOVAK ARMED FORCES

Martin Trebula¹

ABSTRACT

The article deals with the competencies of the individual state authorities in the field of security and defense as well as the legislative framework, by which components of legislative and executive power define the objects, targets and priorities for ensuring national defense and set out the principles for the construction, development and use of the defense system.

Key words: security and defense, security strategy, defense policy

Úvod

Článok sa zaoberá pôsobnosťou jednotlivých zložiek štátnej moci v oblasti bezpečnosti a obrany štátu ako aj legislatívnym rámcom, ktorým subjekty zákonodarnej a výkonnej moci definujú ciele, úlohy a priority pre zaistenie obrany štátu a stanovujú zásady pre výstavbu, rozvoj a použitie obranného systému.

1 Zložky štátnej moci v kontexte obrannej politiky

Slovenská republika je demokratický štát. Občania sa podieľajú na štátnej moci prostredníctvom volených politických zástupcov, pričom moc v štáte je rozdelená na tri nezávislé zložky (zákonodarnú, výkonnú a súdnu), ktoré sa navzájom dopĺňajú a kontrolujú.

Hlavou Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) a hlavným veliteľom ozbrojených síl SR (ďalej len „OS SR“) je prezident, ktorý môže na základe rozhodnutia Národnej rady SR (ďalej len „NR SR“) vypovedať vojnu², vyhlásiť a ukončiť výnimočný a vojnový stav, uzatvárať mier a na návrh vlády SR nariadiť mobilizáciu OS SR.

¹ Martin Trebula, Ing., externý doktorand, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Katedra bezpečnosti a obrany, Demänová 393, Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, martin.trebula@mil.sk.

² V prípade že je SR napadnutá, alebo ak to vyplýva zo záväzkov a medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu.

Jediným ústavodarným a zákonodarným orgánom SR je NR SR do ktorej pôsobnosti patrí uznávať sa o vypovedaní vojny a uzavretí mieru, ako aj vysloviť súhlas na vyslanie OS SR mimo územia SR a vysloviť súhlas s prítomnosťou zahraničných ozbrojených síl na území SR.

Nezávislým súdnym orgánom ochrany ústavnosti je Ústavný súd SR, ktorý okrem iného rozhoduje, či vyhlásenie výnimočného alebo núdzového stavu, bolo vydané v súlade s ústavou (Ústava SR, 1992).

Vrcholným orgánom výkonnej moci je vláda SR, ktorá rozhoduje o návrhu na vyhlásenie a skončenie výnimočného, núdzového a vojnového stavu, o návrhu na nariadenie a ukončenie mobilizácie OS SR a o vyslaní OS SR mimo územia SR³. Rozhoduje taktiež o súhlase s prítomnosťou zahraničných ozbrojených síl na území SR⁴, ako aj o súhlase s ich prechodom cez naše územie.

Vláda v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného a núdzového stavu⁵:

- zodpovedá za obranu a bezpečnosť štátu,
- určuje základnú koncepciu obrany a bezpečnosti štátu,
- organizuje prípravu ústavných orgánov,
- organizuje prípravu hospodárstva, zásobovania obyvateľstva a štátnych hmotných rezerv,
- organizuje prípravu krajov a prípravu okresov v územnom obvode okresného úradu,
- prijíma opatrenia na zmiernenie a odstraňovanie škôd a iných následkov,
- koordinuje činnosť ozbrojených zborov, Hasičského a záchranného zboru a záchranných služieb.

Ministerstvá, ústredné orgány štátnej správy, okresné úrady v sídle kraja, okresné úrady, obce a vyššie územné celky v čase mieru zodpovedajú za organizáciu prípravy SR na obdobie vojny, vojnového stavu a výnimočného stavu (Ústavný zákon č.227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu...).

Ministerstvo obrany SR je v súlade so zákonom č. 575/2001 Z.z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy ústredným orgánom štátnej správy zodpovedným za:

- riadenie a kontrolu obrany SR,
- výstavbu, riadenie a kontrolu OS SR,

³ Na účel humanitárnej pomoci, vojenských cvičení alebo mierových pozorovateľských misií a v prípade, že ide o plnenie záväzkov z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu, môže rozhodnúť o vyslaní OS SR najdlhšie na čas 60 dní.

⁴ Na účel humanitárnej pomoci, vojenských cvičení alebo mierových pozorovateľských misií

⁵ V súlade s Ústavným zákonom č.227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu.

- koordináciu činností a kontrolu orgánov štátnej správy, orgánov územnej samosprávy a iných právnických osôb pri príprave na obranu SR,
- koordináciu obranného plánovania,
- zabezpečenie nedotknuteľnosti vzdušného priestoru SR,
- koordináciu vojenskej letovej premávky s civilnou letovou premávkou,
- vojenské spravodajstvo,
- alternatívnu službu (Zákon č.575/2001 Z.z. o organizácii činnosti vlády...).

2 Obranná politika a jej legislatívny rámec

Obranná politika je proces nadrezortnej povahy, v ktorom subjekty zákonodarnej a výkonnej moci definujú ciele, úlohy a priority pre zaistenie obrany štátu a stanovujú zásady pre výstavbu, rozvoj a použitie obranného systému.

Jej cieľom je prijatie opatrení ktorými štát reaguje na stav a vývoj bezpečnostného prostredia a súčasne presadzuje svoje bezpečnostné záujmy, pričom jej tvorba a realizácia závisí na rozhodnutí aktérov verejnej politiky a je limitovaná zdrojovými možnosťami daného štátu⁶ (Tůma et al., 2009).

Z hľadiska svojho miesta medzi ostatnými hlavnými politikami štátu je neoddeliteľnou súčasťou bezpečnostnej politiky, a to spoločne s vnútrobezpečnostnou, hospodárskou a zahraničnou politikou, ktoré sa vzájomne ovplyvňujú a dopĺňajú.

Základné dokumenty riešiace bezpečnosť SR sú:

- Zákon o fungovaní Bezpečnostnej rady SR v čase mieru,
- Bezpečnostná stratégia SR,
- Obranná stratégia SR,
- Ústavný zákon o bezpečnosti SR,
- Zákon o obrane,
- Zákon o krízovom riadení štátu,
- Zákon o hospodárskej mobilizácii.

2.1 Bezpečnostná stratégia SR

Bezpečnostná stratégia SR je základný strategický dokument bezpečnostnej politiky štátu odrážajúci dynamický vývoj bezpečnostného prostredia, identifikujúci bezpečnostné záujmy SR, charakterizujúci bezpečnostné prostredie a stanovujúci spôsob presadzovania bezpečnostných

⁶ Ľudskými, materiálnymi a finančnými zdrojmi.

záujmov SR prostredníctvom bezpečnostnej politiky (Bezpečnostná stratégia SR: Návrh – medzirezortné pripomienkové konanie..., 2017).

Venuje pozornosť aj hrozbe šírenia zbraní hromadného ničenia, terorizmu, politického a náboženského extrémizmu.

Zaoberá sa taktiež hybridnými hrozbami vrátane ich prejavov v mediálnom a kybernetickom priestore. V prípade kybernetických hrozieb je jednou z najviac ohrozených oblastí kritická infraštruktúra (Brezula, 2017a) a preto bezpečnostná stratégia poukazuje aj na rast významu jej ochrany (Východiská aktualizácie Bezpečnostnej stratégie...). Kolaps kritickej infraštruktúry by mal veľmi negatívne následky nielen v regionálnom rozsahu a v širšom geografickom priestore v rámci nášho teritoriálneho územia, ale aj za hranicami nášho štátu, nakoľko je SR súčasťou Európskej únie (ďalej len „EÚ“) (Brezula, 2017b, s.10).

Ostatná Bezpečnostná stratégia SR bola schválená v roku 2005 a vychádzala zo situácie krátko po vstupe SR do euroatlantických štruktúr, identifikovala rozsiahle spektrum hrozieb a v zásade „nadčasovo“ pomenovala bezpečnostné záujmy, ciele a prostriedky bezpečnostnej politiky SR. Samotná stratégia obsahuje ustanovenie⁷, ktoré predpokladá jej revíziu podľa potreby odzrkadľujúc zásadné zmeny v bezpečnostnom prostredí (Bezpečnostná stratégia SR, 2005). Krízový vývoj na Ukrajine⁸ a nestabilitu priestoru južne od hraníc EÚ v podobe nárastu hrozby terorizmu a masovej migrácie, možno považovať za zásadnú zmenu bezpečnostného prostredia v Európe dlhodobého charakteru. Zhoršovanie bezpečnostného prostredia konštatovali aj správy o bezpečnosti SR za rok 2014 a za rok 2015 (Východiská aktualizácie Bezpečnostnej stratégie...).

Na základe uvedených skutočností Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR pristúpilo revízii, aktualizácii a spracovaniu návrhu novej Bezpečnostnej stratégie SR.

2.2 Obranná stratégia SR

Na Bezpečnostnú stratégiu SR nadväzuje Obranná stratégia SR ako zásadný strategický dokument v oblasti obrany štátu určujúci politicko-strategický rámec pre Vojenskú stratégiu SR, na aktualizáciu koncepčných a plánovacích dokumentov na úseku obrany štátu. Určuje základné prístupy SR k zabezpečovaniu svojej obrany v dlhodobom horizonte, pričom zohľadňuje reálny stav jej zabezpečenia, meniace sa bezpečnostné prostredie a poznatky z výstavby systému obrany štátu ako aj použitia OS SR pri plnení úloh na a mimo územia SR. Aktualizuje sa spravidla v nadväznosti na aktualizáciu Bezpečnostnej stratégie SR, na základe záverov strategického hodnotenia

⁷ Čl.81.

⁸ Od roku 2014.

obrany štátu, resp. pri zásadnej zmene bezpečnostného prostredia SR alebo úrovne obranných výdavkov.

Návrh novej Obrannej stratégie SR bol pripravený v gescii Ministerstva obrany SR (ďalej len „MO SR“) pričom okrem bezpečnostných zmien bolo podnetom na jej aktualizáciu aj ustanovenie jej čl.1, ktoré hovorí o jej výhlade na 10 rokov.

Jej schválením ide už o tretiu Obrannú stratégiu SR od vzniku SR⁹, ktorá vzhľadom na stabilné hodnotové a geopolitické ukotvenie SR zachováva potrebnú mieru kontinuity s predchádzajúcou stratégiou¹⁰ a kontinuitu s úsilím vlády SR o riešenie dlhodobých problémov zabezpečovania obrany štátu.

Kým v predchádzajúcej stratégii je pozornosť SR, ako členského štátu NATO a EÚ, sústredená na plnenie záväzkov a efektívne využitie možností ktoré poskytuje členstvo v týchto medzinárodných organizáciách, nová Obranná stratégia SR reaguje na nenaplnenie niektorých jej cieľov a úloh v kontexte dlhodobého nedostatku zdrojov a s tým spojeným znížením obranyschopnosti SR. Reflektuje však novú strategickú realitu zabezpečovania obrany štátu v zhoršenom bezpečnostnom prostredí, ktoré pri zníženej obranyschopnosti SR zväčšuje riziká v zabezpečovaní obrany štátu (Návrh Obrannej stratégie SR, 2017).

2.3 Vojenská stratégia SR

Vojenská stratégia SR je základným dokumentom pre výstavbu a rozvoj OS SR, ktorý špecifikuje vojenské strategické ciele, úlohy a zloženie OS SR pre rozvoj ich spôsobilostí a kapacít potrebných pre zaručovanie obrany SR a dosiahnutie strategických cieľov ako aj plnenie jej medzinárodných záväzkov voči NATO a EÚ. Taktiež definuje základné princípy dlhodobého, zdrojovo dosiahnuteľného a udržateľného rozvoja spôsobilostí OS SR. Vojenská stratégia SR je východiskom pre Dlhodobý plán rozvoja obrany s dôrazom na výstavbu a rozvoj OS SR, doktríny, koncepcie a plánovacie dokumenty OS SR. Schválením novej Vojenskej stratégie ide o druhú stratégiu SR od jej vzniku.

2.4 Dlhodobý plán rozvoja obrany s dôrazom na výstavbu a rozvoj OS SR

Návrh Dlhodobého plánu rozvoja obrany s dôrazom na výstavbu a rozvoj OS SR s výhľadom do roku 2030 (ďalej len „dlhodobý plán“) vychádza z kaskády vyššie definovaných strategických dokumentov, ktoré reagujú na zmenu bezpečnostnej situácie, stanovujú strategické ciele a návody na ich dosiahnutie.

⁹ Predchádzajúce obranné stratégie boli schválené v rokoch 2001 a 2005.

¹⁰ Schválenou 23. septembra 2005.

V podmienkach rezortu MO SR dlhodobý plán konkretizuje stratégiu transformácie OS SR v dlhodobom horizonte a reflektuje záväzky SR voči medzinárodným organizáciám, ktorých je členom¹¹.

Cieľom dlhodobého plánu je vytvorenie predpokladov na vybudovanie moderných ozbrojených síl, ktoré budú vybavené, vyzbrojené a pripravené na plnenie širokého spektra úloh v oblasti obrany na území a mimo územia štátu. Dlhodobý plán kladie dôraz na obmenu a modernizáciu hlavných druhov výzbroje, techniky a materiálu ako podmienku udržania súčasného spektra a rozvoja kľúčových spôsobilostí. Prioritne bude rozvoj zameraný na Pozemné sily OS SR ako hlavného poskytovateľa spôsobilostí pre zabezpečenie obrany SR. Dôraz bude kladený na naplnenie medzinárodného záväzku pripraviť mechanizovanú brigádu (NATO Capability Targets, 2017...) podľa požiadaviek definovaných v dokumente strategických veliteľov NATO pre deklarovanie spôsobilostí síl. Zároveň sa bude pokračovať v rozvoji Vzdušných síl OS SR na zabezpečenie úloh ochrany vzdušného priestoru a tiež v rozvoji komunikačných a informačných systémov.

Výška požadovaných finančných zdrojov kalkulovaných v dlhodobom pláne vychádza z makroekonomickej analýzy vývoja HDP SR spracovanej Inštitútom finančnej politiky Ministerstva financií SR a predpokladá zvyšovanie rozpočtu kapitoly MO SR na úroveň 1,6 % HDP v roku 2020 a 2 % HDP v roku 2024. Podiel finančných zdrojov na modernizačné projekty v oblasti rozvoja MO SR je v plánovacom období kalkulovaný na úrovni 19,56 - 39,27 % rozpočtu kapitoly rezortu.

2.5 Smernica pre obrannú politiku SR

Smernica pre obrannú politiku SR na roky 2008 – 2013 (ďalej Smernica) bola spracovaná v zmysle Obrannej stratégie SR, Strategickej koncepcie NATO a Európskej bezpečnostnej stratégie. Zohľadňuje záväzky vyplývajúce z členstva SR v NATO a EÚ a jej účelom je poskytnúť politicko-strategické usmernenie plánovania ľudských, materiálnych a finančných zdrojov pri budovaní spôsobilostí a štruktúry OS SR. Na Smernicu má nadväzovať Smernica pre obranné plánovanie, ako aj nevyhnutná úprava všeobecne záväzných právnych predpisov a interných normatívnych aktov, ktoré upravujú jednotlivé disciplíny obranného plánovania. Smernica má byť aktualizovaná každé dva roky. Po roku 2013 však táto smernica nebola novelizovaná resp. aktualizovaná.

Na Smernicu nadväzujú Smernice pre obranné plánovanie SR na roky 2008 až 2013 a ďalšie interné normatívne akty a pokyny pre jednotlivé disciplíny obranného plánovania spracované príslušnými zložkami rezortu obrany. Súčasne majú byť upravené všetky plánovacie a riadiace dokumenty na jednotlivých stupňoch riadenia.

¹¹ NATO, EÚ.

2.6 Smernice pre obranné plánovanie SR

Smernice pre obranné plánovanie SR stanovujú priority a základné ciele vo vzťahu k hlavným úlohám MO SR na príslušné obdobie, obsahujú celý rozsah úloh na zaručenie obrany a určujú predpokladaný zdrojový rámec na ich plnenie. V rámci dokumentov spracovávaných na úseku obranného plánovania sú smernice základným iniciačným dokumentom strednodobej fázy obranného plánovania (programovania) rezortnej povahy a poskytujú usmernenie pre manažérov programov a podprogramov obranného plánovania s dôrazom na plánovanie síl (Belan, Školník, 2015, s.63).

Cieľom strednodobej fázy obranného plánovania je vytvorenie strednodobého plánu, výsledkom ktorého bude určenie vyváženého postupu a efektívne rozloženie ľudských, vecných a finančných zdrojov na zabezpečenie požadovaných kapacít a schopností OS SR rozpracovaním opatrení z Dlhodobých cieľov výstavby a rozvoja OS SR s výhľadom do roku 2030 na dané obdobie v súlade s reálnymi finančnými zdrojmi pridelenými kapitole rozpočtu MO SR.

Výsledkom programovania bude programový plán na dané obdobie, ktorý bude obsahovať zámery, ciele, priority, merateľné ukazovatele a identifikáciu rizík programov a ich častí, limity ľudských, vecných a finančných zdrojov na realizáciu programov a podprogramov (Smernice ministra obrany SR pre obranné plánovanie...).

3 Programový plán

Programový plán MO SR na roky 2018 až 2023 bude slúžiť ako východisko pre spracovanie návrhu rozpočtu kapitoly rezortu.

Programový plán je súbor programov, ktorých realizáciou sa budujú požadované schopnosti obrany štátu. Programy spracúvajú manažéri programov a manažéri podprogramov medzirezortného programu v rozsahu stanovených cieľov a pridelených obranných zdrojov a predkladajú ich na MO SR, ktoré ich zhodnotí z hľadiska plnenia cieľov a dodržania určených zdrojov na obranu. Po ich zhodnotení sú zaradené do programového plánu obrany SR.

MO SR spracúva dokument raz za dva roky vždy pred spracovaním prehľadu celkovej interoperability príp. dotazníka obranného plánovania a po vydaní smerníc pre obranné plánovanie SR.

Dokument prerokúva výbor a schvaľuje minister obrany SR (Metodika obranného plánovania...).

3.1 Programový rozpočet

Predstavuje výhľadový dokument alokácie t.j. účelného rozdelenia finančných zdrojov na obdobie štyroch rokov s cieľom realizovať integrované programy podľa schváleného programového plánu obrany SR.

Ministerstvo, alebo iný ústredný orgán štátnej správy, ktorý sa podieľa na zabezpečovaní úloh obranného plánovania, spracúva dokument podľa pokynov Ministerstva financií SR raz za rok. Dokument prerokúva výbor, Bezpečnostná rada a vláda SR. Schvaľuje ho Národná rada SR ako súčasť zákona o štátnom rozpočte.

3.2 Rozpočet kapitoly MO SR

Štátny rozpočet na príslušný rozpočtový rok schvaľuje NR SR zákonom o štátnom rozpočte¹². Týmto zákonom na príslušný rozpočtový rok sa schvaľuje limit výdavkov štátneho rozpočtu, maximálna výška rozpočtovaného schodku alebo minimálna výška rozpočtovaného prebytku štátneho rozpočtu, ak nie sú príjmy štátneho rozpočtu a výdavky štátneho rozpočtu vyrovnané.

Príslušným zákonom o štátnom rozpočte a rozpisom záväzných ukazovateľov štátneho rozpočtu na konkrétny rok sú pre kapitolu Ministerstvo obrany SR stanovené záväzné ukazovatele.

Záväzné ukazovatele sú:

I. PRÍJMY KAPITOLY

- A. Záväzný ukazovateľ
- B. Prostriedky z rozpočtu EÚ

II. VÝDAVKY KAPITOLY CELKOM (A+B)

- A. Výdavky spolu bez prostriedkov Európskej únie
 - A.1. rozpočtové prostriedky kapitoly
 - A.2. prostriedky na spolufinancovanie
 - A.3. mzdy, platy, služobné príjmy a ostatné osobné vyrovnania
 - A.4. kapitálové výdavky
- B. Prostriedky Európskej únie
- C. Výdavky štátneho rozpočtu na realizáciu programov vlády SR a časti programov vlády SR pre kapitolu MO SR

¹² Na rok 2018 je to zákon č. 333/2017 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2018.

3.3 Implementačný plán

Je aktuálny rozpis úloh konkrétneho strednodobého programu, podprogramu, projektu alebo prvku príslušného rezortu, ktorý je účastníkom obranného plánovania podľa programovej štruktúry. Po schválení zákona o štátnom rozpočte na príslušný kalendárny rok a následnom rozpise záväzných ukazovateľov Ministerstvom financií SR je vypracovaný implementačný plán, ktorý schvaľuje príslušný minister alebo vedúci ústredného orgánu štátnej správy, čím zabezpečuje naplnenie zákona o štátnom rozpočte.

3.4 Programová štruktúra obranného plánovania

Je to účelové zostavenie programov a podprogramov, ktorých realizáciou bude zabezpečený požadovaný stupeň compatibility s obranným plánovaním NATO a realizáciou ktorých budú dosiahnuté požadované budúce schopnosti obrany. Určuje rámec na plánovanie, realizáciu a kontrolu obranných úloh a zdrojov nevyhnutných na ich dosiahnutie. Táto štruktúra je vytváraná tak, aby uznávala vymedzené kompetencie a pôsobnosť subjektov obranného plánovania a požiadavky na programovanie a rozpočtovanie. Programovú štruktúru možno opraviť alebo zmeniť len smernicami obranného plánovania SR.

3.5 Fázy obranného plánovania

Z časového hľadiska predstavuje obranné plánovanie uzatvorené cykly plánovacích, realizačných a hodnotiacich procesov a procedúr v relatívne samostatných, ale vzájomne previazaných a podmienených plánovacích fázach.

Dlhodobá fáza (plánovanie)

Je zameraná na analýzu a hodnotenie bezpečnostného prostredia a možnosti vzniku potenciálnych výziev a hrozieb pre bezpečnosť a obranu SR s výhľadom na 10 až 15 rokov. Na základe analýz potenciálneho ohrozenia sa vypracúvajú scenáre a odozvy na tieto ohrozenia, určuje sa prijateľná miera rizika a úroveň obrannej dostatočnosti SR. Výsledkom je sústava politicko-vojenských a vojensko-odborných dokumentov, ktorá je spresňovaná spravidla podľa potreby alebo v štvorročnej etape.

Strednodobá fáza (programovanie)

Určené schopnosti predurčených síl a prostriedkov sa dosahujú prostredníctvom strednodobých obranných programov. Programové plánovanie má cyklický charakter s dvojročnou plánovacou periódou.

Výsledným dokumentom strednodobého plánovania je programový plán obrany SR na obdobie šiestich rokov, ktorý je základom na vypracovanie programového rozpočtu na štyri roky.

Krátkodobá fáza (rozpočtovanie)

Predstavuje plánovanie finančných zdrojov na konkrétne použitie a prevádzku súčasných síl a prostriedkov v rámci zabezpečenia obrany SR. Túto fázu tvorí spracovanie návrhu programového rozpočtu rezortu v rámci prípravy štátneho rozpočtu. Na základe schváleného programového rozpočtu sú vypracovávané ročné implementačné plány.

3.6 Postupy a procedúry obranného plánovania

Obranné plánovanie predstavuje mechanizmus vzájomne podmienených a vzájomne nadväzujúcich postupov a procedúr. Obranné plánovanie má cyklický charakter. Koordinuje, vyčleňuje obranné zdroje a spätne hodnotí efektívnosť ich využívania. Jeho cyklický charakter spočíva v tom, že všetky fázy sa vykonávajú pravidelne každý rok (niektoré procesy len formou aktualizácie). Valivý spôsob znamená že sa vykonáva s časovým posunom o jeden rok. Zmyslom postupov a procedúr obranného plánovania je transformácia cieľov a úloh stanovených v dlhodobej fáze na programy strednodobej fázy a ich financovanie v krátkodobej fáze. Rozhodujúce procesy obranného plánovania sú sústredené v programovaní, ktorého výsledkom je programový plán obrany SR. Táto fáza sa začína vypracovaním smerníc pre obranné plánovanie a končí sa vypracovaním programového rozpočtu. Postupy a procedúry obranného plánovania sú vykonávané na medzinárodnej, národnej a rezortnej úrovni.

Medzinárodná úroveň

Obsahom obranného plánovania na medzinárodnej úrovni sú plánovacie procesy, konzultácie a procedúry medzi NATO a SR. Splnenie partnerských cieľov vyžaduje časovo a obsahovo dať do súladu obranné plánovanie SR s obranným plánovaním NATO. Základným dlhodobým východiskom pre obranné plánovanie v NATO je strategická koncepcia NATO.

Národná úroveň

Obsahom obranného plánovania na národnej úrovni sú plánovacie procesy a procedúry v rámci SR. Základnými dlhodobými východiskami pre obranné plánovanie v podmienkach SR je sústava vyššie popísaných politicko-vojenských a vojensko-odborných strategických dokumentov. Ciele a úlohy ktoré vyplývajú z uvedených dokumentov sú transformované na programy.

Programy sú posúdené a integrované na základe predložených programových návrhov. Cieľom je pripraviť vyvážený programový plán obrany SR na príslušné roky, ktorý sa stane základným podkladom na vypracovanie programového rozpočtu na konkrétny rok. Programový rozpočet musí byť rozpracovaný do programov, podprogramov, prvkov a projektov a musí obsahovať zámer, ciele, merateľné ukazovatele a požiadavky na finančné zdroje vo funkčnej a ekonomickej klasifikácii.

Rezortná úroveň

Obsahom obranného plánovania na rezortnej úrovni sú plánovacie procesy a procedúry medzi manažermi programov, manažermi podprogramov a obrannými plánovačmi, ktorí sa podieľajú na zabezpečovaní obrany štátu.

Záver

Prijatím, schválením a implementáciou jednotlivých stratégií sa vytvárajú podmienky na plnenie navrhovanej bezpečnostnej politiky a jednotlivých opatrení. Plnenie opatrení jednotlivých stratégií sa opiera o víziu a ambíciu bezpečnejšej a odolnejšej SR, ktorá poskytuje bezpečie pre svojich občanov a obyvateľov, ako aj širšie okolie. Je záväzná pre všetky zložky bezpečnostného systému SR a závisí od vytvorenia dostatočného zdrojového zabezpečenia a inštitucionálneho rámca.

Úroveň implementácie jednotlivých stratégií závisí najmä od naplnenia predpokladov vývoja obranných výdavkov a ich efektívneho využitia na zabezpečovanie obrany štátu v meniacom sa bezpečnostnom prostredí. Aktualizácia stratégií by sa mala vykonávať na základe zásadnej zmeny bezpečnostného prostredia a zdrojového rámca v nadväznosti na aktualizáciu nadradených stratégií. Meniace sa bezpečnostné prostredie kladie čoraz väčšie nároky na fungovanie bezpečnostného systému. Aj napriek tomu že bezpečnostný systém je zložitý mechanizmus, myšlienka že reakcia bezpečnostného systému na zmenu bezpečnostného prostredia príde v horizonte 10 a viac rokov ako tomu bolo v prípade ostatnej aktualizácie stratégií SR, je dlhodobo neudržateľná. Pôvodné stratégie (v roku 2005) mali skôr deklaratívny charakter z dôvodu splnenia podmienok súvisiacich s politickými rozhodnutiami (vstup do NATO).

Aj napriek časovému oneskoreniu reakcie aktualizácie stratégií na zmenu bezpečnostného prostredia, pozitívne možno hodnotiť fakt, že v súčasnosti vypracované stratégie sú reakciou na zmenu bezpečnostného prostredia v snahe prispôbiť bezpečnostný systém reálnym a hlavne novým bezpečnostným hrozbám. Bezpečnostný systém, jeho úlohy, poslanie a vývoj by mali zodpovedať aktuálnym požiadavkám praxe, aj z dôvodu, že dlhodobý plán predstavuje rámec alebo víziu, ako SR zabezpečí svoju obranu a bude dôveryhodným partnerom v rámci NATO a EÚ. Tzn. plán nemôže byť založený na podkladoch, ktoré sú neaktuálne už v čase jeho tvorby.

Čo sa týka plnenia úloh rezortu obrany v strednodobom horizonte, bude nevyhnutné využívať mechanizmy komplexného hodnotenia obrany štátu tak, aby bolo zabezpečené zhodnotenie obranyschopnosti SR a pripravenosti OS SR plniť úlohy vyplývajúce z Obrannej stratégie SR, uznesení vlády SR, Národnej rady SR a medzinárodných záväzkov.

Literatúra:

- BELAN, L., ŠKOLNÍK, M. 2015. *Obranné plánovanie-Základy plánovania a programovania v obrane a bezpečnosti SR*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2015. 188 s. ISBN 978-80-8040-522-9.
- Bezpečnostná stratégia SR : *Návrh – medzirezortné pripomienkové konanie 31.8. – 14.9.2017* [online]. 2017. [cit.25.01.2018]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2017/627>
- BREZULA, J. 2017a. *Koncepcia kybernetickej bezpečnosti na Slovensku a pripravované legislatívne zmeny v tejto oblasti*. In Zborník vedeckých a odborných prác „Národná a medzinárodná bezpečnosť 2017“. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2017a, s. 26 – 31. ISBN-978-80-8040-551-09.
- BREZULA, J. 2017b. *Prvky obrannej infraštruktúry a ich vedenie v ústrednej evidencii*. In Zborník vedeckých a odborných prác „Národná a medzinárodná bezpečnosť 2017“. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2017b, s. 32 – 37. ISBN-978-80-8040-551-09.
- NATO Capability Targets 2017 for the Slovak Republic; C-M(2017)0021 (SK) *Návrh Dlhodobého plánu rozvoja obrany s dôrazom na výstavbu a rozvoj ozbrojených síl Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2030* [online]. 2017. [cit.25.01.2018]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2017/665>
- Návrh Obrannej stratégie Slovenskej republiky* [online]. 2017. [cit.25.01.2018]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2017/640>
- Smernice ministra obrany Slovenskej republiky pre obranné plánovanie na roky 2018 až 2023* [online]. 2017. [cit.25.01.2018]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-214726>
- TŮMA, M., JANOŠEC, J., PROCHÁZKA, J. 2009. *Obranná politika československé a české Republiky (1989–2009)*, Praha: Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO. 2009. 236 s. ISBN 978-80-7278-522-3.
- Ústava Slovenskej republiky*, Z. z. č. 460/1992, z 1. septembra 1992, čl.72,86 – body k, l, m, čl.101,bod 1,čl.102, body k, l, m, čl. 108, čl.119, bod n, o, p, čl.124, čl.126 bod 6. [online]. 2017. [cit.25.01.2018]. Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>
- Ústavný zákon č.227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, čl.6,bod.2, [online]. 2017. [cit.25.01.2018]. Dostupné na internete: <http://www.mosr.sk/data/files/602.pdf>
- Východiská aktualizácie Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky a Obrannej stratégie Slovenskej republiky, [online]. 2017. [cit.25.01.2018]. Dostupné na internete: www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-202920
- Zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy, §12, [online]. 2017. [cit.25.01.2018]. Dostupné na internete: http://www.zask.sk/files/Volby_2005/575-2001.pdf

POLITICKÝ ISLAM A BLÍZKY VÝCHOD

POLITICAL ISLAM AND MIDDLE EAST

Maroš Trnka¹ - Pavel Bučka²

ABSTRACT

Islam entered the world's history at the beginning of the 7th century and it became a factor that influenced history extensively and permanently. Islam became the principal civilisation stimulator of the social and political life in countries of the Middle East and since its beginning until today it has played an exceptional role in their development. A new, peculiar religious, spiritual and political culture has been formed there under its influence. The governments of most Islamic countries are predominantly undemocratic monarchies, military regimes, personal dictatorships or a combination of these regimes, which are often supported only by a limited family, clan or tribe base. Democratisation waves, which have always blown over the world and affected several dozens of countries, have had only a marginal influence on Islamic countries.

Key words: Islam, Middle East, colonialism, secularization, modernization.

Úvod

Reálna politika, vykonávaná konkrétnymi režimami, je vždy výsledkom pôsobenia mnohých faktorov (skutočností). Islam nie je jediným faktorom, ovplyvňujúcim politické režimy na Blízkom východe. Je isté, že ako vnútorne determinovaný vývoj, tak interakcie s ostatným svetom nutne nachádzajú svoj odraz v politických procesoch v týchto krajinách. Preto nepostačí len pohľad na islamské vzory a zákony, prípadne na historický vplyv tradícií arabského etnika. Je nutné identifikovať aj ďalšie premenné faktory, ktoré spoločne, možno v odlišnej miere, ovplyvňujú politické rozhodovanie v tejto časti sveta. Môžeme tvrdiť, že islam ako súhrn islamských doktrín, zásad viery a právnych noriem nemusí nutne brániť vzniku demokracie alebo viesť ku krutým autoritatívnym vládam, aj napriek tomu, že to neplatí doslovne pre oblasť ľudských práv. Vzhľadom k ambivalentným a nejednoznačným formuláciám v základných zdrojoch islamu a v prácach súčasných islamských teoretikov, vzťahujúcim sa k vládnutiu a ekonomike, nemôže vyššie uvedený záver prekvapiť. Na druhej strane skutočnosť, že takmer všetky krajiny tohto regiónu sú nedemokratické,

¹ Maroš Trnka, externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, maros.trnka@mil.sk.

² Pavel Bučka, doc. Ing., CSc., profesor Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, pavel.bucka@aos.sk.

dochádzame k názoru, že táto skutočnosť by mala mať základ v určitom spoločnom alebo charakteristickom ryse. Zároveň však existencia regionálnych a historických odlišností varuje pred možným nekritickým zovšeobecnením.

1 Oživenie politického islamu

Veľká časť diskusií (Price, 1999) ohľadne príčin oživenia politického islamu vymenúva tri najdôležitejšie faktory:

1. Protest proti ekonomickej závislosti na západe a jeho kultúrnom vplyve.
2. Sociálna nerovnováha vyvolaná modernizáciou a vynútenou sekularizáciou.
3. Neefektívnosť vlády pri zaistovaní základných potrieb obyvateľstva.

Tieto tri uvedené faktory, ktoré zapríčinili rast vplyvu politického islamu, sú zrejme nevyhnutnými, nie však dostatočnými podmienkami. Faktorom, ktorý sa v súčasnej dobe dostáva do popredia výskumu, je význam interakcie medzi politickým vedením a slavistickými politickými skupinami v praxi. Väčšina politických vodcov sekulárnych režimov v krajinách s veľkým podielom moslimského obyvateľstva, predovšetkým v krajinách Blízkeho východu a severnej Afriky, čelila rastu islamskej opozície.

Táto skutočnosť by nemala byť popisovaná ako mimoriadna udalosť alebo krok späť, ako to popisovali ranné liberálne alebo marxistické teórie. Volanie po aktívnejšej úlohe islamu v politike neutíchlo, ako predvídali liberálne teórie, ale d'aleko skôr bolo potlačené. Náboženstvo a politika sú v islamskom práve a doktrínach tesne previazané. „Ortodoxní“ moslimovia sú presvedčení, že islam musí hrať dôležitejšiu úlohu v politike moslimských krajín.

Zároveň je dôležité pripomenúť, že väčšina krajín s prevažne moslimským obyvateľstvom prešla dlhým obdobím konfrontácie so západom a jeho sekulárnou ideológiou. Je prirodzené, že mnohé zo západných ideí, inštitúcií či technológií ovplyvnili v priebehu piatich storočí predovšetkým moslimské elity, ktoré mali prirodzene najintenzívnejšie kontakty so západom. Napríklad Jamal al-Din Al-Afghani³ predpokladal, že v dôsledku západného vplyvu sa podobným spôsobom bude vyvíjať aj modernizovaný islam, ktorý následne prerastie v dominantnú politickú kultúru v moderných moslimských krajinách.

Zatiaľ, čo sa väčšina moslimského sveta ocitla pod vplyvom koloniálnych mocností, nemali Británia a Francúzsko plnú kontrolu nad vládami moslimských krajín. Preto boli nútené vládnuť v súlade a spoločne s miestnymi vodcami. V tomto dvojvládí bolo prežitie islamských tradícií prirodzené. Avšak zostáva otázkou, či islamské prvky môžu tolerovať implementované sekulárne prvky, prípadne súbežne vedľa nich existovať. V tomto ohľade sa názory líšia. (Price,

³ Jamal al-Din al-Afghani (narodený: 1838, Irán – úmrtie: 1897, Turecko) - filozof a politik, ktorý podporoval jednotu všetkých moslimov proti britskému kolonializmu.

1999) Jednou z príčin napätia medzi oboma názorovými pólmi je skutočnosť, že oživenie politického islamu bolo spôsobené politikou existujúcich a spravidla tiež neústupných sekulárne autoritatívnych režimov. Preto má spôsob, akým vlády reagovali na islamskú výzvu, zásadný význam. Súčasní arabskí vodcovia stoja pred zásadnou voľbou - buď otvoria zástancom islamu cestu k účasti na politickej moci a vstúpia s nimi do koalície, alebo im budú klásť odpor.

2 Vzťah medzi islamom a politikou v krajinách Blízkeho východu

Krajiny Blízkeho východu reprezentujú rôzne typy vzťahov medzi islamom a politikou. Z hľadiska dosahu islamu možno veľmi rámcovo vyčleniť tieto charakteristické znaky:

- krajiny, kde islam je štátnym náboženstvom a zároveň základom zákonodarstva; na islamských prameňoch je založená legislatíva⁴;
- krajiny, kde síce islam je oficiálnym náboženstvom krajiny, avšak jeho zákonodarstvo je oddelené od náboženských nariadení⁵;
- krajiny s prevládajúcim islamským náboženstvom, avšak nie je to štátom nariadené náboženstvo a legislatíva, rovnako ako v druhom prípade, je rovnako oddelená od náboženstva (je to najpočetnejšia skupina krajín)⁶.

Rôznorodosť krajín a uvedených vzťahov ovplyvňuje nie len formu, v ktorej sa politický islam prejavuje, ale aj typ vplyvu, ktorý má na politický systém. Politické, historické, sociálne a ekonomické výstupy sú odlišné v štátoch s rozdielnym vzťahom medzi islamom a politikou.

Napríklad otvorenie politického systému voči islamistickým skupinám viedlo v dvoch krajinách – v Alžírsku a Jordánsku – k úplne odlišným výsledkom. V prvom prípade tento proces vyústil v anarchiu, v druhom prípade rovnaký proces naopak pomohol zachovať politický systém. (Price, 1999) Komparácie vplyvu jednotlivých faktorov v takto protikladných krajinách by lepšie pomohla vyhodnotiť aj vplyv ďalších faktorov.

Všeobecne v krajinách Blízkeho východu možno vzťah medzi islamom a politikou rozdeliť podľa D. Price (1999) do týchto štyroch typov:

1. krajiny, v ktorých rastúci vplyv islamu je vládou podporovaný, a tento trend je sprevádzaný umierneným pluralizmom v politickom živote (napríklad Egypt a Jordánsko),

⁴ Krajiny sú uvádzané výberovo, s dôrazom na arabské štáty (podiel moslimského obyvateľstva): Irán (99%), Jemen (99 %), Katar (100 %), Kuvajt (89 %), Libya (100 %), Pakistan (97 %), Saudská Arábia (100 %), Sudán (85 %).

⁵ Alžírsko (99 %), Bahrajn (100 %), Egypt (94 %), Irak (97 %), Jordánsko (95%), Maroko (98,7 %), Omán (100 %), Spojené Arabské Emiráty (96 %), Tunis (98 %).

⁶ Libanon (70 %), Palestína (75 %), Sýrie (90 %), Turecko (99,6 %). (Price, 1999)

2. krajiny, v ktorých islamská opozícia bola sekulárnou vládou potlačená, čo vyústilo do rôznych prejavov posilňovania autoritatívnych režimov (napríklad Sýrie a Tunisko),
3. krajiny, v ktorých vplyv islamu na vládu a politiku je silný a stále trvá, režimy si udržujú v niektorých ohľadoch autoritatívny charakter (napríklad Saudská Arábia a Maroko),
4. krajiny, v ktorých je politický islam na vzostupe a posilňuje autoritárske tendencie (napríklad Irán a Alžírsko). (Price, 1999)

3 Faktory, ovplyvňujúce vzťah medzi politickým islamom a vládnucim režimom

Historické vplyvy, predovšetkým skúsenosti s kolonializmom, účasť v medzinárodných konfliktoch a ich výsledky a vynútená sekularizácia a modernizácia zo strany vlády.

3.1 Skúsenosti s kolonializmom

V priebehu obdobia kolonializmu bola západná kultúra na Blízkom východe vnímaná prevažne ako arogantná, materialistická, skazená, úpadková a nemorálna. Z pohľadu väčšiny moslimov sú sekularizmus, bezbožnosť a nemorálnosť a iné plody západnej kultúry omnoho väčším zlom ako samé západné kresťanstvo. Západ je vnímaný ako militaristický, imperialistický a traumatizujúci ostatné národy svojim koloniálnym terorom.

Prejavy politického islamu sú omnoho silnejšie v krajinách, akými sú Alžírsko, Sýria a Egypt, ktoré boli po dlhú a neprerušovanú dobu kolóniami západných mocností. Oproti tomu je politický islam omnoho slabší a tiež defenzívnejší v krajinách ako Maroko a Tunisko, teda v krajinách, ktoré boli kolóniami pomerne krátku dobu, koloniálna nadvláda nebola tak represívna a nenarušila tradičnú spoločnosť do väčšej hĺbky. Dlhodobejšie skúsenosti s kolonializmom sa prejavili predovšetkým v týchto troch smeroch:

1. Výraznejším nepriateľským postojom voči ideám, spojovaným so západom (liberalizmus a demokracia), a tiež voči západnej kultúre ako celku – oboje z dôvodu asociácie s niekdajším koloniálnym panstvom.
2. Odmietanie takzvaných západných hodnôt v priebehu kolonizácie vyvolalo systematické útoky koloniálnej správy proti islamu a jeho tradíciám; tieto útoky v niektorých prípadoch boli výrazne tvrdšie a tiež komplexnejšie (napríklad v Alžírsku).
3. Od vlád, ktoré nastúpili po získaní nezávislosti, sa očakávalo, že sa zamerajú skôr na islam ako na spojujúci prvok spoločnosti; mnoho z týchto očakávaní nebolo naplnených, dôsledkom bolo, že volanie po

extrémnych riešeniach bolo omnoho výraznejšie v krajinách, ktoré prežili dlhšie a drsnejšie obdobie koloniálnej nadvlády.

Chybujúce skúsenosti s kolonializmom ovplyvnili neskoršie vzťahy medzi islamom a politikou. V takýchto krajinách, ktoré kolonizované neboli, museli tieto krajiny, či skôr vládcovia (Saudovia, rovnako ako Páhlaví v Iráne) uskutočniť omnoho komplexnejší a komplikovanejší proces modernizácia. V oboch prípadoch sa panovníci stretli s odporom islamistických politických skupín. Tento odpor voči modernizácii a integrácii západných ideí a technológií viedol k radikalizácii opozičných, nábožensky orientovaných skupín.

3.2 Zapojenie do medzinárodných konfliktov

Porážky vo vojnách a iné prešľapy na medzinárodnej scéne, posilňovali tendencie k rastu radikálnosti politického islamu. Oživenie politického islamu v Egypte (aj vo väčšej časti arabského sveta) vyvolala mimo iného, tiež katastrofálna porážka arabských krajín v Šesťdennej vojne⁷. Ďalším impulzom k oživeniu bola reakcia Islamskej akčnej fronty na kladný postoj Sýrie ku kresťanom v Libanone a ich odmietnutie postaviť sa proti izraelským silám vo vojnách v rokoch 1978 a 1982. Islamistické opozičné skupiny v Saudskej Arábii poukazovali na nedostatočné výkony armády vo vojne v Perzskom zálive v roku 1991, čo považovali za dôkaz neschopnosti a skorumpovanosti vlády.

Je zrejmé, že tu platí aj opačný vzťah. Vojenský úspech môže čiastočne neutralizovať islamistickú opozíciu. Konkrétnym dôkazom môže byť takzvaný zelený pochod, ktorý zorganizoval marocký kráľ Hassan II za účelom okupácie Západnej Sahary, čo značne upevnilo jeho vládu. Rovnako egyptskému Sadatovi pomohla „islamizácia víťazstva“ nad Izraelom v roku 1973 k dočasnému upevneniu jeho postavenia voči islamistickým skupinám. (Price, 1999)

3.3 Vynútená sekularizácia a modernizácia

K posilňovaniu vplyvu islamistických skupín napomáha zvýšené úsilie režimov o vynútenú sekularizáciu a modernizáciu. Vede aj k tomu, že zapájanie takýchto skupín do politického života je veľmi obťažné. To bol v rôznych podobách, aj prípad Sýrie, Alžírsko, Egypta a Tuniska, kde viedli vládne modernizačné kampane k vytváraniu islamistických politických skupín. Naopak,

⁷ Šesťdenná vojna bolo vojenské stretnutie medzi Izraelom a koalíciou Egypta, Sýrie a Jordánska 5.-10. júna 1967, v ktorom arabská koalícia utrpela zdrvivú porážku - Egypt stratil Gazu a celý Sinaj, Jordánsko Východný Jeruzalem a celý Západný breh Jordánu a Sýria Golanské výšiny. Mimo teritoriálnych strát mala ďalší negatívne psychologické dopady: mimo porazeneckých nálad to bola strata Svätej zeme – Jeruzalema a predovšetkým sklamanie a nedôvera k západu, opierajúca sa o presvedčenie, že západ bude vždy podporovať ich nepriateľov.

radikálne islamistické skupiny nikdy nenadobudli obdobné sily v Jordánsku či v Maroku, teda v monarchiách, kde v politickom systéme bol islam pevne ukotvený.

Konflikt medzi nekompromisnými sekulárnymi režimami, ako napríklad Šáhov režim v Iráne, a islamistickými opozičnými skupinami, ktoré narazili na tvrdý odpor vlády, znemožnil ich zapojenie do politického systému a viedol k radikalizácii opozície. Oproti tomu islamistické skupiny a *ulamá*⁸ v Maroku, Jordánsku a Saudskej Arábii vďaka miernejšiemu postupu vlády dospeli k názoru, že svojich dočasných cieľov je možné účinnejšie dosiahnuť v rámci politického systému, ktorý je v zásade islamský, než tvrdou opozíciou.

Tento spôsob účasti na vláde síce nevedie k jej zvrhnutiu, ale aspoň k jej čiastočnej reforme. Rovnaký proces prebehol tiež v Egypte, Alžírsku a Tunise, kde islamistické skupiny vstúpili do legítimnej politiky, ako náhle sekulárneho vodcu nahradili politici, naklonení islamským myšlienkam.

3.4 Sila režimu

Ďalším faktorom, ktorý určuje mieru vplyvu islamu na politický systém, je schopnosť vlád kontrolovať spoločnosť a jej politický systém. Neprekvapuje, že islamistická opozícia umocňuje svoje aktivity práve v dobe, kedy režimy strácajú svoju silu. Pevnosť režimu je možné merať tým, či režim dokáže kontrolovať kľúčové segmenty štátneho aparátu, akými sú napríklad armáda, bezpečnostné zložky, administratíva, ale tiež lojálnosť vysokých predstaviteľov mocenskej exekutívy. Skutočnosť, že režim stráca silu, je často signalizovaná demonštráciami, vzburami a inými obdobnými udalosťami. Ďalšou známkou vysilenia režimu môže byť prehraná vojna, či iný vojenský konflikt.

Všetky režimy arabských krajín Blízkeho východu čelili, alebo čelia kríze autoritárstva, čo bolo spôsobené niekoľkými faktormi:

- ekonomická slabosť,
- porážky vo vojnách,
- neschopnosť zaistiť základné služby,
- nedostatočnosť osobnej slobody,
- nezamestnanosť,
- závislosť na západných krajinách, predovšetkým na Spojených štátoch amerických,
- skorumpovaná a neefektívna byrokracia.

Významným javom v arabskom svete je „totálne zlyhanie“ politiky. V päťdesiatych rokoch 20. storočia, potom, čo sa Egypt oslobodil od britskej nadvlády, v atmosfére veľkých očakávaní, presadzoval egyptský prezident Násir

⁸ Ulamá: plurál arabského výrazu *álím*. učitelia, znalci Islamského zákona, najvyššia vrstva náboženských činiteľov v islame.

v arabskej politike moderné, západné názory (arabská politika musí vychádzať z myšlienky sebaurčenia, socializmu a panarabizmu - vytvorenie jednotného národného arabského štátu podľa európskych vzorov Nemecka alebo Talianska). Jeho myšlienky získali v celom regióne veľký ohlas predovšetkým u elít, túžiacich sa modernosti západu vyrovnáť, ktorému paradoxne vzdorovali.

Modernizačné procesy mali však často len formálny či povrchný charakter (preferencie vzdelania v britských školských inštitúciách, prijímanie formálnych rysov európskeho spôsobu života), takže výsledkom snahy o modernizáciu podľa európskych vzorov sa stala len rozbužnená byrokracia a hospodárska stagnácia. Mnohí politickí komentátori uvádzajú, že požiadavka modernizácie, ktorá v Egypte prevládla od počiatku 19. storočia a hnala krajinu dopredu, sa po stretnutí s Európou obrátila opačným smerom.

Snaha po modernizácii v Sýrii, Iraku, Libanone a sultanátoch Perzského zálivu viedla paradoxne k formovaniu autoritárskych policajných štátov. Moc autoritatívnych vlád v posledných desaťročiach v krajinách Blízkeho východu všeobecne rástla a prehlbovala sa. Výnimkou nie je ani jej zneužitie zásahom režimu proti vlastnému obyvateľstvu. Režimy arabských krajín však zároveň ťažko, cez rozvinutú propagandu, nachádzajú pre svoju vládu ospravedlnenia, pokiaľ prijímajú neoblíbené rozhodnutia, súvisiace so západom.

V súčasnosti sú vládnuce elity väčšiny arabských krajín vo vlastných krajinách vnímané ako skorumpované, majú nízku popularitu a aj spochybňovanú legitimitu. Predovšetkým vďaka príjmom z ropy, rýchlemu rastu životnej úrovne, konzumnému spôsobu života a orientácii na rýchle zbohatnutie sa medzi najvyššou a aj strednou triedou začal výrazne prejavovať sklon k cynizmu, ktorý nahradil ideológie jednotlivcov aj skupín aktivistov a intelektuálov – aj keď už progresívnych (národne či ľavicovo orientované), alebo konzervatívnych (tradične islamsky orientovaných).

3.5 Stratégie režimu voči politickému islamu

Základné príčiny, ktoré nám pomôžu vysvetliť vzťah medzi islamom a politickým systémom, sú stratégie, ktorými sa režimy vyrovnávali s rastom politického islamu a islamistických politických skupín.

K tomu, že islamistické hnutia ovládla opozícia a stali sa jedinou životaschopnou alternatívou existujúcich režimov, prispela vo veľkej miere aj politika týchto režimov. V priebehu studenej vojny totiž vlády mnohých krajín, napríklad Alžírsku, Jordánsku, Egypta, aspoň po nejaký čas podporovali práve islamistické skupiny ako protivníka komunistických či nacionalistických hnutí. Navyše tieto skupiny, prinajmenšom do vypuknutia vojny v Perzskom zálive, mali aj finančné príjmy z externého prostredia. Saudská Arábia a ďalšie štáty z oblasti zálivu mohutne podporovali Moslimské bratstvo a islamistické hnutia v mnohých ďalších krajinách.

V dôsledku toho v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia politickí vodcovia začali sami sebe a aj svoje režimy stotožňovať s islamom. Ako napríklad bývalý jordánsky kráľ Husaj⁹, spoločne s bývalým marockým kráľom Hassanom opätovne začali zdôrazňovať svoj pôvod, pochádzajúci od proroka Muhammada a svoju úlohu „vládcu verných“. Brunejský sultán, ktorý predtým neuplatňoval islamské zvyky, bol stále „zbožnejší“ a svoj režim označoval za „moslimskú monarchiu“. Na začiatku deväťdesiatych rokov sa k politike byť „viac moslimským“ výslovne prihlásil tiež Suharto. Rovnako v Bangladéši bol princíp „sekularizmu“ vypustený z ústavy už v polovici sedemdesiatych rokov a na začiatku osemdesiatych rokov bola vážne spochybnená kemalistická identita Turecka.

Sila islamského obrodzenia a príťažlivosť islamistických hnutí prinútili vlády podporovať islamské inštitúcie s ich tradíciami, ktoré spoločne s islamskými symbolmi potom do svojich režimov koptovali. V najširšom ohľade to znamenalo opätovné potvrdenie islamského charakteru štátu a spoločnosti. V niektorých prípadoch sa vlády rozhodli pracovať na islamizácii zákonodarstva¹⁰. Islamské právne kódexy a postupy boli začlenené do sekulárneho právneho systému¹¹. Naproti tomu v krajinách so značnou časťou nemoslimskej populácie¹² sa vytvorili dva separátne právne systémy, jeden sekulárny a druhý islamský. Začlenením skupín, reprezentujúcich politický islam, do politického systému sa obyčajne prejaví smerovaním k demokratizácii, zatiaľ čo represie vedú skôr k autoritárstvu a rastu napätia.¹³

Pokiaľ otvorenie cesty islamistickým skupinám do legálnej politiky vedie často ku spolupráci, prečo sa mnohí politickí vodcovia uchýľujú k potlačovaniu islamskej opozície?

- Niektoré režimy, ako v Sýrii alebo Tunisku, sú stále ešte dosť silné, aby mohli s úspechom zatlačovať islamskú opozíciu.
- Vodcovia, ako šáh v Iráne, precenili svoju silu a podcenili silu islamského hnutia.
- „Radikálni modernizátori“, ako iránsky šáh alebo tuniský Bourghiba a arabskí socialisti, ako Násir a Assad, považovali islam za nezlučiteľný so svojim politickým programom.

⁹ Kráľ Hussajn sa domnieval, že sekulárne vlády nemajú v arabskom svete budúcnosť, a hovoril o nutnosti vytvoriť „islamskú demokraciu“ a o nutnosti „modernizovať islam“.

¹⁰ V Pakistane sa za vlády generála Zia ul-Haka objavila značná snaha islamizovať legislatívu a aj hospodárstvo.

¹¹ Napríklad v Indonézii.

¹² Napríklad v Malajzii.

¹³ Napríklad otvorením politického systému voči islamistickým skupinám viedlo v dvoch krajinách – v Alžírsku a v Jordánsku – k úplne odlišným výsledkom: v prvom prípade tento proces vyústil v anarchiu, v druhom prípade rovnaký proces naopak pomohol zachovať politický systém.

3.6 Sila a ideologická orientácia islamistických hnutí

Režimy nemajú samozrejme dôvod začleňovať islamistickú opozíciu do politického rozhodovania, pokiaľ táto nemá dostatočnú silu k presadzovaniu svojich záujmov a teda nepredstavuje vážnu politickú konkurenciu. Ak tomu tak nie je, často krát sa režimy voči opozícii rozhodnú pre razantný odpor. Dá sa teda očakávať, že režim sa bude rozhodovať o začlenení islamistickej opozície do legálneho politického diania na základe kvantifikovania síl (veľkosti) islamistických skupín a na zastúpení skupín, ktorých podpora je rozhodujúca pre zachovanie režimu (napríklad armáda, pozemkoví vlastníci alebo priemyselníci). Ďalším faktorom je, či je opozícia geograficky izolovaná, čo umožní jej teritoriálne obkľúčenie, alebo je prepojená s centrálnymi oblasťami a mestskými časťami. Je nutné pripomenúť, že sa režim môže v tomto ohľade mýliť, ako to bolo v Iráne¹⁴. Pomýliť sa možno ako v odhade vlastnej sily, tak aj v sile opozície. (Price, 1999)

Rozhodujúcim faktorom je charakter islamistických skupín. Je jednoznačné, že kompromisy je skôr možné realizovať s umiernenými ako radikálnymi skupinami. Žiadna vláda nebude ochotná zaradiť do systému moci skupinu, ktorá presadzuje okamžitú a dôslednú aplikáciu šari'ie. Rovnako tak je nerealistická možnosť, že sa zmieri so skupinami, ktoré vyzývajú k džihádu, ktorých cieľom by bolo zvrhnutie existujúceho režimu a dosadenie islamskej varianty.

Pokiaľ islamistické skupiny nevyžadujú nekompromisne okamžitú implementáciu šari'ie, sú ochotné akceptovať pôvodne západné ideje, a nepresadzujú svoje predstavy o spôsobe vládnutia násilím, potom je spolupráca s nimi pre režim akceptovateľná. Napríklad v Egypte malé islamistické skupiny najprv podporovali vzostup Násira, avšak postupne sa ich nároky na implementáciu šari'ie stupňovali. V dôsledku toho sa neskôr postavili do opozície a Násir proti nim tvrdo zasiahol.

Stratégia režimov je samozrejme ovplyvnená aj charakterom islamistických politických skupín. Umiernené modernistické Moslimské bratstvo, ktoré v Egypte a Jordánsku predstavovalo pre Anwara Sadata a kráľa Husajna legálnu moslimskú opozíciu, schopnú zaradenia do politického systému ako podpora režimu, bolo zároveň určitým ventilom pre disidentov. Tieto režimy, rovnako ako režim Maroka pomáhali organizovať a financovať ďalšie umiernené islamistické skupiny. V Egypte na viac existovali spoločné záujmy režimov a uminenej opozície v zavádzaní tržnej ekonomiky a v odpore proti radikálnym islamistickým skupinám.

¹⁴ Iránska revolúcia z roku 1979 je učebnicovým príkladom podceňovania opozície režimom.

V mnohých prípadoch to nebol radikálny alebo dokonca extrémistický charakter islamistických skupín v Sýrii, Tunisku a Iránu, ktorý primäl politických vodcov týchto krajín zvoliť politiku konfrontácie. To dokazuje prípad skupiny al-Nahda¹⁵ v Tunisku, ktorá sa pri presadzovaní islamského práva sústredila na trpezlivé vysvetľovanie a propagandu a nie na násilné akcie. Islamská akčná fronta v Sýrii tiež podporovala demokratizáciu a prehlasovala, že praktikovanie islamu nebude tomu na chybu. Rozdielnym príkladom poslúži Islamská akčná fronta v Maroku so svojim veľmi negatívnym postojom voči tamojšiemu režimu potom, čo získala presvedčenie o jeho neschopnosti zavádzať potrebné „islamské“ reformy podľa svojich predstáv.

Väčšina radikálnych skupín, ktoré hlásala nutnosť okamžitého zavedenia šari'ie a bola pripravená presadiť islamské právo napríklad aj násilím, bola vládnuucimi režimami tvrdo potlačená a nikdy nedocielila sebe menšieho podielu na politickej moci.

3.7 Dôveryhodnosť režimu vo vzťahu k Islamu

Ideologická orientácia režimu a jeho „islamská dôveryhodnosť“ sú rovnako dôležitou zložkou pri rozhodovaní režimu o stratégii voči islamistickým skupinám. Režim so silnou islamskou orientáciou bude menej ochotný k jednaniu s islamistickou opozíciou, lebo by to mohlo viesť ku spochybneniu jeho legitimacy. Inak povedané, islamský režim nemôže uznať autenticitu inej skupiny, proklamujúcej, že práve ona reprezentuje „pravý islam“. Na druhej strane režim, ktorý chce zvýšiť svoju „autenticitu“, môže usilovať o súboj umiernených islamistických skupín v politickom živote, čo môže viesť k posilneniu jej „islamskej dôveryhodnosti“. A samozrejme, režim a opozícia, stojaca na opačných póloch názorového a ideologického spektra, sa nutne dostanú do konfliktu.

3.8 Stav ekonomiky v krajine

Vzťah medzi úrovňou blahobytu a demokraciou bol popísaný Seamourom Martinom Lipsetom (1959). V stručnosti sa dá povedať, že ekonomický rozvoj možno považovať za nevyhnutnú podmienku rozvoja demokracie. Logika Lipsetových argumentov by nás mala doviesť k záveru, že demokraciu možno v podstate stotožniť s blahobytom. Stav v arabských krajinách však ukazuje, že

¹⁵ Al-Nahda (arab. „islamská obroda/renesancia“) - hnutie z obdobia druhej polovice 19. storočia až začiatku 20. storočia, alebo v dnešnej dobe Strana islamskej obrody *Hizb al-Nahda* vznikla z Islamskej akčnej fronty; aj keď ideologickým východiskom sú myšlienky Sajjida Qutba a Mawdúdího, po roku 1980 sa islamistický charakter strany zmiernil (začala hlásať „tuniskú“ formu islamizmu, ktorý uznáva politickú pluralitu, aj keď západné ponímanie liberálnej demokracie naďalej zásadne odmieta). V roku 1989 sa zúčastnila volieb, ale v roku 1991 bola zakázaná.

nielen extrémna chudoba, ale aj extrémny blahobyt môže byť prekážkou na ceste k reprezentatívnej vláde, ako o tom hovorí príklad Saudskej Arábie, kde vysoký stupeň blahobytu zvyšuje toleranciu obyvateľstva voči autoritatívnej vláde podobne ako v ďalších bohatých ropných krajinách.

Na druhej strane môžu rýchle ekonomické zmeny pôsobiť proti vzniku či posilneniu demokratických inštitúcií. Vo väčšine krajín Blízkeho východu rýchly ekonomický rast a následný úpadok boli spojené s rastom politického islamu. Napríklad v Iráne ekonomický boom a úpadok vyústil do islamskej revolúcie. Rovnako zlyhanie demokratického experimentu v Alžírsku bolo zapríčinené rovnakými ekonomickými trendmi; oba prípady dostatočne potvrdzujú vyššie uvedený predpoklad.

Rýchly ekonomický rast a úpadok sú mnohokrát spojené s prehĺbením sociálnych rozdielov, nezamestnanosťou a vykorenením, ktoré v spojení s autoritatívnym politickým systémom vedú k extrémistickej politike. Vo väčšine arabských krajín je problémom bohatstvo, nie bieda. Arabský svet je skôr názornou ilustráciou teórie rentierskych štátov. Prevažná väčšina arabských krajín je významným producentom ropy a značná časť príjmov v ekonomike má „bezpracnú“ povahu. Štáty, ktoré nie sú producentmi ropy, sú príjemcami masívnej zahraničnej pomoci; napríklad finančná pomoc Jordánsku len od Spojených štátov ročne zodpovedá okolo jednej miliardy dolárov, čo je šesť percent jordánskeho hrubého domáceho produktu. Ľahko nadobudnuté prostriedky nestimulujú hospodársky rast ani politickú modernizáciu. Ekonomika rentierskeho typu nie je výhodná pre vývoj demokraticky zodpovednej vlády. „Bezpracný“ príjem umožňuje vláde nevyberať od občanov dane a tým sa zbaviť zodpovednosti k nim; tak sa stráca nástroj k zaisteniu transparentného zastupovania verejnosti a k obhajobe občianskych záujmov.

Dostatok finančných príjmov umožňuje vládam zároveň vyčleňovať väčšie prostriedky na vojenské účely a vnútorné spravodajské služby. Tento podiel v arabských krajinách je nepomerne vyšší¹⁶ (pri porovnaní so svetovým priemerom), čo posilňuje represívny charakter týchto režimov.

Je možné konštatovať, že pre arabské krajiny Blízkeho východu platí, že čím je úroveň blahobytu v zemi vyššia, tým je vyššia aj úroveň demokratizácie. Pokiaľ sa však daná krajina vyznačuje extrémnym blahobytom, neznamená to automaticky, že jej režim presadzuje demokratizačné procesy, ale skôr naopak.¹⁷

¹⁶ Obvykle sa pohybuje okolo 8-15% HDP; výdavky Iraku za vojny s Iránom v odhadovanej výške 25-40% HDP boli výnimkou aj v tomto regióne.

¹⁷ Arabské „ropné“ krajiny zálivu sú exemplárne výnimky a príkladom spornej povahy pôvodného znenia teórie „prahu demokratizácie“, rozpracované tranzitologickou literatúrou, ktorá hovorí o úrovni HDP dosahujúci 4.200 US\$/obyv. ako o „prahu“, na ktorom sa spoločenské inštitúcie a skupiny stávajú natoľko komplexné, že je nemožné ďalej brániť demokratizačným tendenciám. Teória bola v 90. rokoch prehodnotená, a to v tom zmysle, že pokiaľ je demokratická vláda raz inštalovaná, je vysoko nepravdepodobné, že dôjde k jej kolapsu, pokiaľ HDP danej krajiny neklesne pod vyššie uvedenú úroveň.

A pokiaľ krajina prežije fázu rýchlych ekonomických a vynútených sekulárnych zmien, nevedie to k rozvoju demokracie.

Záver

Krajiny Blízkeho východu patria v globálnom porovnaní ku štátom najmenej slobodným, demokratickým a liberálnym. Takmer všetky režimy tohto regiónu sú nedemokratické monarchie, vojenské alebo diktatúry, prípadne kombinácie všetkých týchto režimov, ktoré sa často opierajú len o obmedzenú rodinu, klanovú alebo kmeňovú podporu. Takmer vo všetkých krajinách regiónu sa ako najpravdepodobnejší nástupca existujúceho usporiadania javí výlučne islamská vláda. Demokratizačné vlny posledných storočí, ktoré sa vždy prehrali svetom a zasiahli niekoľko desiatok krajín, regiónu Blízkeho východu sa dotkli len veľmi okrajovo.

Súčasnú arabskú kultúru možno označiť za neopatriarchálnu. Jediniec v arabskej spoločnosti nie je vychovávaný ako autonómne individuum, ale ako príslušník sociálnej skupiny, ktorého výchova smeruje k hodnotám, akými sú solidarita a lojalita k rodine a kmeňu. Jediniec je rodinnými väzbami natoľko pevne pripútaný ku svojej rodine, ku kmeňu, že tieto putá mu neumožňujú stať sa nezávislou individualitou. Sociálny vzor síce krutého, ale zároveň benevolentného otca nachádza svoj odraz rovnako v politike, vzťah občana ku štátu zodpovedá tradičnému vzťahu dieťaťa k otcovi, ktorý ho síce občas trestá, ale zároveň poskytuje všetko potrebné k životu, vrátane ochrany. Patriarchálny politický systém sa spravidla obmedzuje na rodinné a kmeňové skupiny, kde autoritatívne vzťahy priamo spájajú vodcu, prípadne hlavu rodiny s jej členmi. Právo vodcu rodinu viesť a povinnosť členov rodiny podriaďiť sa vychádzajú z postulátu, ktorý je odpradávna súčasťou tradície.

K najvýznamnejším rysom politickej kultúry Blízkeho východu patrí náboženské opodstatnenie takmer všetkých činností. Vychádza to z kategorického imperatívu Islamu, podľa ktorého legitimita patrí iba Bohu. Snaha režimu o náboženskú legitimizáciu, tvárou v tvár rastúcej sociálnej mobilizácii, býva často príčinou dočasnej podpory islamistických hnutí. Prijímanie islamu a poukazovanie na islamskú identitu je spoločný znak pre politické systémy v mnohých krajinách s autoritatívnym režimom a islamom ako hlavným náboženstvom. Vládcovia sa takto snažia poukázať na príbuzenstvo svojho rodu s prorokom Muhammadom a častými verejnými prejavmi svojho náboženského cítenia deklarujú aj osobnú absolútnu oddanosť jedinému Bohu.

Rozhodujúcim faktorom, ovplyvňujúcim politickú kultúru na Blízkom východe, je špecifická politická lojalita. Štruktúra politickej lojality Arabov a moslimov, vo všeobecnosti, je diametrálne odlišná, ako v moderných západných spoločnostiach. V islamskom svete existujú dve základné a trvalé lojality. Lojalita k rodine a ku kmeňu a nasledované putami kultúry a náboženstva. V arabskom svete totiž nikdy neexistovalo nič podobné národnej identite, a lojalita vždy patrila kmeňu, klanu, širšej rodine. V celom islamskom

svete sú základom lojality a oddanosti malé skupiny a vo všeobecnej rovine potom, jednotné a silné náboženstvo. Lojalita k národnému štátu sa vždy nachádzala na poslednom mieste, prvoradé postavenie patrilo predovšetkým kmeňu a umme.

Po prvej svetovej vojne, pri zániku západných kolónií, vznikali na Blízkom východe nové štáty pod protektorátom bývalých držiteľov koloniálneho panstva, podľa západného modelu, ktorý je islamským tradíciám úplne cudzí. Na základe rozhodnutí cudzích mocností vznikali štáty, ktorých hranice boli určované svojvoľne a často nerešpektovali historické hranice oblastí, v ktorých žili rôzne etniká. V dôsledku toho vznikli na Blízkom východe arabské národné štáty skôr, než sa vytvoril ich budúci národ. Každému novo vzniknutému štátu bol určený panovník, ktorý sa sám musel uchádzať o lojalitu obyvateľstva príslušného teritória a spolu s panovníkom bol štátom „pridelený“ právny systém slúžiaci ako základné návestie pre novo vznikajúce inštitúcie budovaného správneho systému. Neorganicky implementované právne systémy, odvodené predovšetkým zo západných právnych kódexov, sa vo vtedajšej dobe mali stať základom pre vývoj nových štátov, od ktorých sa očakávalo, že obdobne ako na západe budú mať charakter štátov národných. Tragické usporiadanie pomerov na Blízkom východe po prvej svetovej vojne sa odrazilo predovšetkým v neschopnosti novo ustanovených štátov získať teritoriálnu legitimitu.

V priebehu celého dvadsiateho storočia nenadobudla žiadna z moslimských krajín takej dôležitosti, a to ani v kultúrnejšej náboženskej oblasti, aby mohla prevziať vodcovskú úlohu v úsilí o politické alebo náboženské zjednotenie moslimskej komunity; naopak novo vzniknuté štáty rozdrobili arabský národ. Zároveň je však nutné zdôrazniť, že panarabský štát nikdy neexistoval. Myšlienka zvrchovaného národného štátu je nezlučiteľná s vierou vo zvrchovanosť Boha a s úlohou vodcu univerzálneho spoločenstva moslimov (ummy). Koncept ummy naopak paradoxne zakotvuje nelegitímnosť národného štátu. Avšak umma ako taká existuje iba ako ideál, nemá žiadnu konkrétnu podobu a k tomu, aby nadobudla uznanie, potrebuje podporu silných moslimských štátov, ktoré by jej vytvorili inštitucionálny základ.

Stabilita národného štátu na Blízkom východe je udržiavaná viac menej umelo s pomocou kombinácie štátneho násillia a systematickej manipulácie. V takto nastavenej politickej kultúre vystupujú islamisti ako jediná možná opozícia, ktorá ponúka vlastný model usporiadania štátu. Režimy veľmi často reagujú prehnanými represáliami proti všetkým smerom islamistov a uchylujú sa k vlastnej islamizácii „zhora“. Tento proces je dvojsečný, lebo ohrozuje aj sekulárne prúdy v krajine. Charakteristickým rysom politiky v arabských krajinách je polarizácia politických síl, pri ktorej sa vládnuce elity a islamistická opozícia medzi sebou preťahujú a snažia sa získať zneistenú verejnosť na svoju stranu. V takomto politickom prostredí je potom islam pre veriacich moslimov oporným bodom a stálou výzvou k vyšším duchovným hodnotám.

Vplyv islamskej politickej kultúry na súčasné politické režimy Blízkeho východu však nie je v priamom vzťahu s úrovňou demokracie v týchto krajinách, napriek tomu je veľmi významný. Je značne obťažné, ak nie nemožné, označiť uplatňovanie šari'ie islamskou politickou kultúrou za príčinu extrémnych spôsobov porušovania práv jednotlivca. Režimy sa často odvolávajú na islam a jeho princípy, aby ospravedlnili cenzúru alebo obmedzovali práva náboženských menšín, alebo iné občianske slobody. Vo väčšine islamských krajín islam sám o sebe nie je hlavnou príčinou absencie demokracie. Tým nie je myslené, že islam je zlučiteľný s liberálnou demokraciou. Prevažne moslimské krajiny nie sú výraznejšie menej demokratické než iné takzvané rozvojové krajiny, a pocit, že islamské krajiny sú menej demokratické, je skôr výsledkom nedostatočného vnímania vplyvu iných faktorov, ktoré vyplývajú zo skúseností s kolonializmom, z výsledkov zapojenia do medzinárodných konfliktov, zo sily a stratégie konkrétneho režimu, z modernizácie, z ekonomického vývoja a z charakteru islamistických politických skupín v danej krajine.

Literatúra:

- ABOOTALEBI, A. R. 1998. *Civil Society, Democracy, and the Middle East*. Middle East Review of International Affairs, vol.2, No.3, s. 46-59. 1998.
<http://www.rubincenter.org/1998/09/abootalebi-1998-09-08>.
- AJAMI, F. 1981. *The Arab Predicament*. Cambridge, Cambridge University Press. 240 s. 1981. ISBN: 0521239141.
- AJAMI, F. 1993. *The Summoning*. *Foreign Affairs*, vol.72, No.4. s.2-9. 1993.
<https://www.foreignaffairs.com/articles/1993-09-01/summoning>.
- AL-ASHMAWY, M. S. 1994. *Islam and the Political Order*. Washington, D.C., The Council for Research in Values and Philosophy. 1994.
<http://www.crvp.org/publications/Series-IIA/IIA-1-Contents.pdf>.
- ANDERSON, L. 2001. *Arab Democracy: Dismal Prospects*. Columbia University Press. S. 53-60, 2001. ISSN: 0740-2775.
- BRUMBERG, D. 2003. *Liberalization Versus Democratization: Understanding Arab Political Reform*. Washington, D.C., Carnegie Endowment for International Peace, Working Paper No. 37, 2003. <http://carnegieendowment.org/files/wp37.pdf>.
- HOPKINS, N., IBRAHIM, S. E. 1997. *Arab Society: Class, Gender, Power and Development*. Cairo, The American University in Cairo Press. 600 s. 1997. ISBN: 978977424049.
- HUNTINGTON, S. P. 2001. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha, Rybka Publishers. 448 s. 2001. ISBN: 80-86182-49-5.
- JOFFÉ, G. 2002. *Jordan in Transition*. New York, Palgrave, 402 s. 2002. ISBN: 978-0312295387.
- KEDOURIE, E. 1994. *Democracy and Arab Political Culture*. London, Frank Cass Publisher. 118 s. 1994. ISBN: 978-0714645094.
- KEPEL, G. 1996. *Boží pomsta. Křesťané, Židé a muslimové znovu dobývají svět*. Brno, Atlantis. 184 s. 1996. ISBN: 80-7108-120-5.

- KROPÁČEK, L. 1999. *Blízký východ na přelomu tisíciletí*. Praha, Vyšehrad. 284 s. 1999. ISBN: 80-7021-298-5.
- LIPSET, S. M. 1959. *Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy*. American Political Science Review, vol.54, No.53, s.69-105. 1959. ISSN: 00030554.
- MAYER, A. E. 1991. *Islam and Human Rights*. Boulder, Westview Press. 258 s. 1991. ISBN: 978-0813380919.
- MENDEL, M. 1994. *Islamská výzva: Z dějin a současnosti politického Islamu*. Brno, Atlantis. 230 s. 1994. ISBN: 80-7108-088-8.
- PRICE, D. E. 1999. *Islamic Political Culture, Democracy, and Human Rights*. London, Praeger Publishers. 221 s. 1999. ISBN: 97-802-75961-879.
- SHEPARD, W. 1987. *Islam and the Ideology: Towards a Typology*. International Journal of the Middle East Studies, No 19, s.307-335. 1987. Cambridge University Press. <http://www.la.utexas.edu/users/chenry/pmena/coursemats/2009/shepard-163657.pdf>.

TYPES OF DANGERS IN THE STRUCTURE OF SECURITY OF HUMAN NEEDS

Vasyl Zaplatynskyi¹ - Inga Uriadnikova²

ABSTRACT

The article is devoted to the consideration of the dangers that arise in the process of realization of human needs or as a consequence of the impossibility of realizing these needs. The authors introduce the concept of hazard-obstacle and danger-consequence. Dangers-obstacles do not allow to realize those or other human needs. Dangers-consequences - arise as a result of unrealized human needs. The authors introduce the concept of tactical and strategic dangers and show their significance and place in the structure of human life.

Key words: danger, need, obstacle, strategic danger, tactical danger

Introduction

In the science of security (securitology), the assertion that security is one of the basic human needs has already become canonical. At the same time, the issue of comparing security and needs requires further research.

Human needs can be viewed in different perspectives - as an individual, as a member of the family, as a member of the working collective, community, state, inhabitant of the planet. The number and diversity of the needs of any group is not a simple sum of the needs of each person. The group shapes its needs. Many of the needs are formed by the members of the group to solve problems, often not directly related to the needs of individual people in the group. Therefore, the dangers of the impossibility of realizing the needs for different social groups and structures are often not a danger to the individual people entering this structure.

Such dangers do not belong to collective ones and require separate research and classification. Collective is such a danger that can affect a significant part of people united by a common territory, social status, religion, belonging to a certain nationality, living in one state, etc. Such dangers include natural and man-made accidents and catastrophes, wars, social conflicts on

¹ Vasyl Zaplatynskyi, PhD, (kand. of sciences), docent, hon. professor, professor ASBH; associate professor (docent) National University of Physical Education and Sport of Ukraine; President of Academy of Safety and Bases of Health; The member of Scientific and Methodological Commission 015-6 of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Academy of Safety and Bases of Health, st. Milyutenko 17, fl. 67, s. Kiev, 02156, Ukraine, vasyi.zaplatynskyi@gmail.com.

² Inga Uriadnikova - cand. of sciences; vice professor (docent), professor of Academy of Safety and Bases of Health, Milyutenko str., 17, kv.67, Kyiv, 02156, Ukraine, ingavictory@gmail.com.

religious, national grounds, economic changes affecting the standard of living of people, etc.

Unlike collective dangers, the dangers for social groups and structures are not perceived as hazards by all members of the group. These dangers are not only not perceived as a danger, but they cannot be dangerous for them. This is true for all types of groups and structures from enterprises to states.

In this article, we will only address the analysis of the dangers of the impossibility of realizing the individual needs of the individual.

In the system of human needs, Abraham Maslow singles out seven basic levels.

1. Physiological: hunger, thirst, sexual needs, etc. ;
2. Security: a sense of confidence, freedom from fear and failure;
3. Accessories, love;
4. Respect: achievement of success, recognition, approval;
5. Knowledge: knowledge, skills, research;
6. Aesthetic: harmony, order, beauty;
7. Self-actualization: the realization of their goals, abilities, the development of one's self. (Maslow, 2009)

Safety as a state concerns any human activity and is correlated with each level of human needs.

In previous works the authors made an analysis of human needs, showed the consequences of the impossibility of realizing each level of needs and built a pyramid of safety of human needs.

An analysis of the consequences of the inability to realize one or another need has shown that all the consequences relate to life and health or the quality of human life. (Zaplatynskyi a kol., 2015)

Basic survival needs include survival and health. Accordingly, at this level is the greatest number of threats. The range of threats covers most of the natural and man-made hazards, as well as a significant part of the social.

The next group of security needs concerns the quality of human life. The quality of life is determined by the complex, which includes household and production conditions, relationships, the possibility of realizing oneself as an individual. The impossibility of meeting these needs does not directly threaten the life and health of a person.

In addition to the needs there are still desires, the fulfillment or non-fulfillment of which in most cases does not affect the life of a person. Obstacles that are becoming in the way of satisfying nonessential desires, in the majority do not carry serious threats to man, while the inability to satisfy basic needs of any level carries the threat of psychopathology. A. Maslow argues that if a person is constantly influenced by one or another basic need and cannot satisfy it, such a person cannot be considered healthy. This person is sick and this disease is as serious as a violation of salt or calcium balance in the body. (Maslow, 2009) The inability to realize higher basic needs pushes people to

commit crimes; is the main cause of development of bad habits, namely, drug addiction, alcoholism, smoking; is the basis of immoral behavior, which contributes to the spread of various diseases, HIV / AIDS, etc.

1 Types of dangers of meeting human needs

All dangers that can be realized when trying to meet a certain level of needs should be divided into two groups.

- The first group of dangers, these are **dangers-obstacles**. The implementation of these hazards impedes the achievement of satisfaction of a need. It is these dangers that directly threaten the life and health of a person.

- The second group of hazards is realized due to the inability to achieve the satisfaction of a certain human need, these are **danger-consequences**.

At the first level of needs (according to the Maslow pyramid), several dangers can directly lead to negative consequences for a person, because they can directly threaten his life and health, while at higher levels the hazards, obstacles and danger-consequences are clearly delineated. Hazards and obstacles at the first level of meeting the needs are primarily of a material nature, chemical, biological, electromagnetic, thermal and other hazards, including various emergencies, the negative effect of which is also due to material factors.

Hazards-obstacles at the higher levels of meeting the needs can be caused by a number of circumstances, namely heredity, possible deviations in human health, peculiarities of his physiology, nature, propensities, geographical, cultural, social and other features of the place of residence, lack for one reason or another sufficient finances, opportunities that cannot depend on the person himself and be insurmountable for him, the influence of the nearest environment, society, and for the highest levels of needs - inflated needs and desires of man.

Dangers-consequences arise because of the impossibility of satisfying the need. They can be distinguished not only at higher, but also at lower levels of human needs. Health problems (the need for the first level) can become an insurmountable obstacle to the realization of other human needs. Dangers-the consequences of the impossibility of achieving the realization of higher needs are, as a rule, psychological from mild depressions to serious mental disorders. The consequences of these dangers are physiological and mental illnesses, suicides, deviant behavior, etc.

Separately, one should analyze the ways of achieving the needs. Provided that it is impossible to achieve the satisfaction of a particular need in the usual, traditional way, a person can resort to acts of an inhuman, criminal nature, a tendency that manifests itself at all levels of the person's needs from the physiological to the self-actualization. That is, it is the satisfaction of need at any cost. In such cases, there is a danger for the environment of a person near and far. Thus, it is possible to single out the third group of hazards related to the

satisfaction of human needs, namely, the danger to others. The list of such hazards is wide enough, it includes: the physical threat to life and health of people, which can be realized with the help of various technical, chemical, biological, electromagnetic or other factors; psychological dangers associated with deception, blackmail, creation and propaganda of negative ideas, immoral behavior, etc. This group of hazards only at first sight does not carry a threat to the person who implements them, however, several psychological dangers will somehow be realized for the person who created them.

2 Tactical and strategic dangers

All dangers can be conditionally divided into two large groups: tactical and strategic.

Tactical dangers arise quickly, are mostly of a material nature, and their prevention or protection from them does not require relatively long periods of time. As a rule, these are dangers-obstacles of the first and second level of human needs. All other dangers can be attributed to strategic dangers.

The modern science of human security (securitology) studies, in the main, tactical dangers. These dangers are the basis for educational programs at all levels from school to university.

Strategic dangers are primarily related to the realization of higher human needs. These are dangers that prevent the realization of life goals and aspirations. At the global level, strategic dangers are associated with the prospects for the development of human civilization, negative trends that arise in the environment and society. These dangers are long-term. And although today, the goal of the development of mankind as such, its place in the system of general development of the universe is still largely unclear and not outlined, however, mankind must successfully fulfill its tasks at least to the extent envisaged in the UN Conception on sustainable development. The further development of science and religion (the latter in this matter can play an important role) in the future will be able to outline and concretize the purpose of the existence of mankind in the universe. (Zaplatynskyi, 2009)

For an individual person, as a microcosm, strategic dangers concern not only the attainment of life goals, but also correspond with the most stable and lasting things such as the soul and its development, as is said today by religion and non-classical science. Naturally, this issue for modern science is rather controversial and fundamentally incomprehensible, nevertheless, the direction of research, especially in non-traditional science, gives every reason to assume that postulates about the eternity of human life laid down in each of the world religions obviously have a very a serious foundation.

Conclusions

The dangers that arise when the needs are realized can be assigned to three groups, hazard-obstacles that hamper the implementation of the relevant need; hazard-consequences, which negatively affect a person in case of impossibility to satisfy the need; dangers to others, arising when choosing a person immoral and inhumane way to meet the need. At the same time, all hazards in accordance with the time intervals for the realization of needs can be divided into tactical and strategic dangers.

An approach to meeting the security needs of people will reveal the significant dangers that arise during a person's life, which in turn will prevent them in advance, or at least reduce the consequences of their manifestation. As a result, it will be possible to improve the level of safety of people's lives, and consequently, the quality of their lives.

Literature:

- MASLOW A., 1999. *Motivation and personality*. SPb .: Eurasia, 1999. - P.77 105.
- ZAPLATINSKY V. M. 2010. *Security in the structure of human needs by A. Maslow*. // Bulletin of the National Technical University "KhPI". Collection of scientific works. Thematic issue: New solutions in modern technologies. – Kharkiv: NTU "KhPI". 2010. - No. 17. - P. 50-55.
- ZAPLATYNSKYI V., LEBEDEV V., URIADNIKOVA I. 2015. *The security of needs of human beings*. // Košická Bezpečnostná Revue. Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na bezpečnosť. Vydáva: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach Redakčno - vydavateľské stredisko. Číslo 2. 2015. St. 390-395. Evidenčné číslo MK SR: EV 4234/10 ISSN 1338-4880 (tlačené vydanie) ISSN 1338-6956 (online)
- ZAPLATYNSKYI V. M. 2009. *Strategické a taktické ciele Securitológie*. // Zborník príspevkov z 14 medzinarodnej vedeckej konferencie "Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí" 27 – 28.05.2009. – Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta špeciálneho inžinierstva, 2009. c. 3. – St. 707-713. ISBN 978-80-554-0017-4

Názov: **BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2018**
Zborník vedeckých prác

Editori: doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
Mgr. Dávid Kollár, PhD.

Rozsah: 445 strán
Vydanie: Prvé
Formát: A4 (online)

Vydavateľ: Interpolis
Miesto vydania: Banská Bystrica
Rok vydania/ Year: 2018

ISBN 978-80-972673-5-3

Partneri konferencie:

ISBN 978-80-972673-5-3